

MIKSZÁTH
KÁLMÁN
ÖSSZES
MŰVEI

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ÖSSZES MŰVEI 80.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI
REJTŐ ISTVÁN

80. KÖTET

CIKKEK ÉS KARCOLATOK

XXX.

1891. január – 1891. december

1987

MIKSZÁTH KÁLMÁN

CIKKEK ÉS KARCOLATOK

XXX.

1891. január – 1891. december

1987

Sajtó alá rendezte:
REJTŐ ISTVÁN
SUHAI PÁL

Lektor:
MÉREI GYULA

Sorozat ISBN 963 05 0152 X
Kötet ISBN 963 05 4484 9

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1987

Printed in Hungary

CIKKEK, TÁRCÁK

TISZA-KLIKK, KEDDI VACSORÁK

(Egy kormánypárti képviselő tréfás töprengései)

Cogito, ergo sum. Non cogito, tamen sum . . . Tizenöt esztendő óta (ahogy a mandátumot viselem) sohase gondolkoztam, leszoktam teljesen erről a bolondságról, s mégis vagyok. Vagyok, mert azt olvasom magamról, hogy intrikálok. Azt olvasom a legbizalmasabb pajtásaimról, hogy ravaszok. (Úgy bizony Ucsukám, még te is ravasz vagy!)

Ejh, hát lehet az? Hiszen ezek a jó fiúk egy csöppet se változtak azóta, ahogy azt olvastam róluk nyolc év előtt, hogy valóságos kezes bárányok. Képtelenség, amit az ellenzéki sajtó ír, hogy töredezőnk, szakadozunk. Hogy frígiai sapkában járnak az embereink, vagy paphiai fátyollal. Hiszen per sze sok mindenfélét össze lehet írni a kulisszák mögül; hiszen a legtisztább pohár vízben is a legőrültebb nyüzsgést, mozgást fedezheti fel a szem az ázalagok közt, nagyítóüveg és a fantázia segítségével — de azért az a víz mégis tiszta lehet, iható s üdülést okoz.

Ázalagok minden vízben vannak. Ez nem is kérdés. De hogy van-e hát Tisza-klikk?

Ezt kell mindenekelőtt eldönteni. Én azt hiszem, hogy van Tisza-klikk, hiszen Roszner- és Láng-klikk is van. Horváth Gyulának is van klikkje, én magam is ahhoz tartozom, de tartozom a Tisza-klikkhez is, sőt némileg tagja vagyok a Láng-klikknek és alapító a Roszner-klikkben.

Hogy én mért tartozom annyi klikkhez — az nem az én sokoldalúságomban rejlik, hanem abban a körülményben, hogy a hétnek hét napja van és hogy mind a hét napon a vendéglőben szoktam vacsorálni. Tehát éppen hét klikkre való időm jut. Kedden vacsorálok Lángékkal, szerdán Rosznerékkal, csütörtökön Horváthékkal. Tagja volnék még a Tibád-

klikknek, legalább szeretnék az lenni, mert Tibád okos, szellemes ember, nappal mogorva, este kedélyes, de a Szikszayban oly rosszul főznek, hogy ehhez a klikkhez nem tartozhatom.

Ami a Tisza-klikket illeti, ennek az egzisztenciája rejtélyes és sajtyszerű. Kétségtelenül hozzá tartozom — tehát én is összeesküvő vagyok. Ebbe bele is nyugodtam, csak egyet szeretnék kifürkészni: hogy mire vagyok összeesküdve?

Vagy legalább azt a mellékkörülményt volna jó tudni, hogy kik a klikktársaim. Mert még ezt se bírtam kieszelni.

Gyanítok valamit. Azt, hogy ez a klikk nem vacsorál. Mert, hogy az ember valami klikkhez tartozzék, anélkül, hogy tudna róla, az lehetséges; de hogy vacsoráljon az ember anélkül, hogy tudna róla, ez valószínűtlen. Erre példát még az ellenzéki lapokban sem olvastam. Tehát a Tisza-klikk nem vacsorál, s ezzel nagy hátrányban van a többi klikkek mellett.

Mindamellett létezik. De hol? Alkalmassint a folyosón, hol Tisza körül nyüzsög egy csomó ember. De kik? Hát éppen az a csomó. Könnyű őket megismerni. A Tisza-klikkbeli ember jó reggelt kíván Tisza Kálmánnak, s ha Tisza Kálmán és Sprincer János véletlenül egyszerre nyújtanak kezét az érkezőnek, hát akkor a Tisza-klikkbeli ember azonnal felismerhető abból, hogy előbb a Tisza keze után nyúl. A klikkbeli ember, ha valami találó megjegyzése van, siet azt Tiszával közölni, ha ellenben Tisza mond valami jó megjegyzést (s én istenem, erre még a lelépett miniszterek is képesek), a klikkbeli ember nagy előszeretettel lanszírozza. Ha Tisza mellett üres hely van a nádfonatú folyosói padon, oda rögtön leül valaki, s aki oda leül, az rögtön klikkbelivé lesz, mint ahogy egykor a császáré lett minden legény, akinek fejét a katonacsákó érte.

A klikk tehát rohamosan nő és gyarapszik, csak azt szeretném kifürkészni, hogy miből állanak a fondorlatai. Pedig már egy párszor közel véltem járni a nyitjához.

Egy nap a közlegényi köntösbe bújt vezér titokzatosan mondá Csernátonynak:

— Még nem érkezett meg az ideje!

Megütötte fülemet ez a hang: »Még nincs itt az ideje«, s faggatóra vettem Csernátonyt:

— Miről beszéltetek Tiszával, Lajos bácsi?

— Ebédelni híttam.

Azt is észrevettem az ősszel, hogy pont harangszókor (Zách Felicián is ilyenkor követte el csínyjét) köd előtte, köd utána, előterem valahonnan Hegedüs Sándor (ez néhányszor történt hetenkint), s valami titkos szabadkőművesi jelre mindannyiszor felcihelődik Tisza Kálmán, és óvatosan kiosonnak a Ház helyiségeiből.

Édes istenem, miféle intrika lehet ez! Hova mennek és mit forralnak? Ha fel bírnám fedezni, mindjárt megkapnám érte a vaskoronarendet. Kutattam, fürkésztem, szaglálóztam s kisült, hogy Hegedüs Sándor egy vívóterembe vezetgeti Tisza Kálmánt.

Vívóterembe! Tisza Kálmánt! Mit jelenthet ez? Talán ki akarja híni Szapáryt egy szál kardra, s ha Szapáry elesik, sorba lekaszabolja Szilágyit, Csákyt és újra beül a piros székbe.

Közöltem is megfigyeléseimet a párttagokkal.

— Ejh bolondság! — mondá Darányi Ignác. — A kis Tisza Lajoska vívni tanul s a »generális« eljár a vívási leckékre.

Még egyetlen egyszer igyekeztem behatolni a klikk rejtelmibe. Tisza ravaszul jegyzé meg Ivánkának egy négyszemközt folytatott párbeszéd töredékeül:

— Csak rajtam múlt, hogy meg nem bukkott.

Aha! Hegyezni kezdtem a füleimet. Pszt! Kiről, miről van szó?

— Ez egyszer sajnálom, elügyetlenkedtem a dolgot — folytatá Tisza.

— Hát mit tehetél volna?

— Ha véletlenül a királyt hívom a coeur dáma helyett.

Vagy egyszerően a Nedeczky Pista megbuktatásáról volt hát szó — vagy pedig magasabb, mélyebb és messzehatóbb intrikák folynak, melybe a király fölséges személye is bele van vonva, sőt egy hölgy is bejátszik a nagyszabású politikai játékba. Mert Tiszának minden eszköz jó céljai kivitelére.

Annyi bizonyos, hogy a Tisza-klikk intencióit mélységes homály fűdi; a legélesebb szem is csak úgy lát abba, mintha a legsűrűbb szitán át nézné. Csak az ellenzéki szemek látják ritka rostán körösztül. Én részemről még abban se bírtam teljesen kiigazodni, hogyha csakugyan van Tisza-klikk, tagja-e vajon Tisza Kálmán?

Jól teszi az ellenzék, ha az átláthatatlan fátyolt föllebentí, legalább mi klikkbeliek is lássunk valamit. Mert már azt hittük volt, hogy a villacosa torony legendáját ide fújta a szél a magyar elmékbe. Villacosa tornyára egyetlen galambot tett a kőműves, de azt mondják, hogy aki az ő apjának természetes fia, az két galambot lát. Úgy gondoltuk tehát, hogy a Tisza-klikk az a másik galamb, akit mindenkinek látnia kell, ha »éles eszű politikus« hírére vágyik. De, ha az ellenzéki zurnalisztika már a képzeletbeli galamb turbékolásait is hallja, nem tehetünk egyebet, mint bámulni a finom hallást és megadni magunkat, hogy csakugyan két galambunk van. Az egyik a torony tetején, a másik a kalamárisban.

Nem tudom, van-e a geszti határban valami patak, de akkora fantáziával, mint az ellenzéké, oda lehet vinni a Rodostó melletti tengert is; a tenger partjára, hallgatni annak bús mormogását, át lehet szállítani Csernátonyt s magát Tiszát odaültetni egy geszti fa alá — mint ahogy szegény öreg Bismarck ült a fa alatt, mikor egy ellenzéki úr látta — képzeljük el, hogy Tisza már nincs a parlamentben, mi többi összeesküvők is eltűntünk, szétszéledtünk, ki ide, ki oda (persze legjobb lett volna, ha a Tisza-klikket egyszerűen kiviszik a Szent György-terére, mint Kont és társait, s rövidesen végeznek velük: erről legalább balladát is írhatna Illyés Bálint). Tegyük fel, mondom, hogy a Naplók már szétszórták a Tisza-klikket — vajon eltűnne-e ezzel az a másik galamb a kalamárisból?

Nem az addig, míg a habarékpárti tintát össze nem öntik a szabadelvűpárti tintával. Akkor elszáll a galamb örökre s más madarak röpülnek ki az újságpapirosok betűerdejéből. Egyelőre maradna a galamb; Tisza-klikk helyett lenne Szilágyi-klikk. És ha Szilágyink nem volna (ami pedig nem jó volna), akkor Csáky-klikket komponálnának ki.

Mert világos a cél.

Gazdátlan fazekakról van szó, t. olvasó, akik el szeretnék hitetni Szapáry Gyula gróffal, hogy az ő fazekai repedeznek.

Hátha elhiszi a miniszterelnök és végre-valahára így szól:

— Új fazekakra van szükségem.

*

Ügyetlen ármány. Pókháló, amire csak rá kell fújni, hogy tovaszálljon. Nem is pókháló — mert a pókháló megcsinálásához is legalább pók kell. Egyszerű bikanyál. A világ folyásán nem változtat. Napok, hetek múlnak-mennek, mint az örök-ké tovasiető folyamok. Kedd után hetednapra rendszeren új kedd jön s a keddi vacsorákon hol jobb, hol rosszabb a rostélyos és bifsztek, csak a Kubinyi György elméncségei és a Münich politikai tünődései mindig egyformák, hogy: »Ugyan mi lesz már ezzel a habarékpárttal?«

Ott ül Láng Lajos és a legfőbb öröme, ha valaki azt mondja: »Ma jó volt a menü«. (Csakhogy ezt senki se mondja.) Nem hiányzik innen Gajári se, e nyílt, nemes modorú fiatal tagja a Háznak, »a párt esőköpönyegje« (mert minden viharból ő ázik meg a legelőbb) és legfeljebb a fulánkos nyelvű Dániel Gábor ellen intrikál, hogy végre valahára beleugrassa egy szűzbeszédbe. Ott van Lukács Béla, bizonyosan a minisztere engedelmeivel, és László Mihály bizonyosan a felesége engedelme nélkül. Lászlón rajta lévén az oláhfalusi ködmön — cselszövés nélkül nem lehet, de intrikái nem terjednek messzebb, mint hogy Hagarát valami költött kulisszahírral felültesse. Hát a szelid lelkű Teleszky ugyan ki ellen áskálódik? Mi titkos céljai lehetnek Hieronymi Károlynak? Miben fő vajon az Almássy Géza rózsaszínű homloka?

Aki még soha nem volt komoly összeesküvők között és csak a színpadi operettekben látott összeesküvőket énekelve, hosszú fekete talárokban, nagy hegyes süvegekkel: az sehogy se hiszi el, hogy összeesküvők között van.

Pedig tényleg a keddi vacsorán vagyunk.

Ím ott ül Tisza István is; erős vitába elegyedve a valutáról. (Aha, most már a pénzügyminiszterségre aspirál.) A múlt kedden a mezőgazdaságról diskurált (akkor természetesen a Bethlen András széke ingott). Hogy a jövő kedden mi lesz, azt csak az Isten és Linder György tudja.

Tisza István ittléte csakugyan gyanút keltő. Neki voltaképpen nem is volna szabad léteznie, ha teljesen az ellenzék kedvében akarna járni. De ő nem eléggé udvarias.

A gyanút enyhíti kissé, hogy néha megfordul itt Horváth Gyula, az ellenzék szerint Szilágyinak az intímusa, kitől nem lehet rossz néven venni, ha oda is bekukkan, mert hiszen

(éppen azon forrás szerint) hetenkint egy napi böjttel szigorított életet kell folytatnia, Szapáry által letiltatván a csütörtöki vacsorázástól. Persze el nem maradhat Krajtsik, de már érte nem lehet jótállni, mert Krajtsik elalszik az asztalnál s a legsodálatosabb rázkódásokat és csapásokat álmodhatja össze a Szapáry-kabinetre. Krajtsik megbízható ember, ha ébren van. De mit ér, ha soha sincs ébren!

S ezzel, tisztelt olvasók és tisztelt kormány, kiszolgáltattam a bűnösök lajstromát. Tessék kiadni a rendeletet, hogy »a guillotine jöhet«.

A magam fejének azonban kegyelem; mert ez a fej sohase gondolkozott se így, se úgy.

Ott ülök ugyan a keddi vacsorákon, egyik héten úgy, mint a másik héten, túróm az anekdotákat (né melyikhez hozzá nem nyúlna Harkányi Frigyes se), nevetem Beöthy Aldzsit (de már ő is öregszik), iszom a hordószagú rossz bort, hallgatom az elkeseredett disputákat, hogy van-e léghuzam, vagy nincs s ha van, honnan van, de én abból a pártütésből még eddig nem láttam semmit.

Nem mozog ott más, csak az állkapcák, meg kések és a villák. Sőt ezek az utóbbiak csörömpölnek is, mert ezek a vendéglős tulajdonai. Az állkapcák a mieink, hát azok nem csörömpölnek.

A keddi vacsoráktól ne reméljen hát az ellenzék semmit. Nincs ott semmi afféle anyag, amin rágódni lehetne. Csak a csontok a tányérokon.

De azokat is rögtön kiviszik a pincérek. Mert a kiszolgáló elég jó.

TISZA KÁLMÁNNÉ ÉS GRÓF ZICHY NÁNDOR

Egy fiatal író járt a minap szerkesztőségünkben, aki azon panaszkodott, hogy nincs témája egy humorisztikus beszélyre.

— Mondok én önnek! — ajánlkoztam.

Rám nézett csodálkozva: hogy ki lehet az: gazdag ember, akinek elajándékozni való témái vannak?

Bemutattam magam.

— X. vagyok. A Petőfi Társaság rendes tagja. Vannak eszmecsírám.

— Nagyon örülök. És szívesen elfogadom öntől a témát, ha jó. Halljuk tehát.

— Írjon ön meg egy gazdatisztet — kezdem —, akit az uraság kicsap a szolgálatból, mert protestáns nőt vett el.

— Ez a kezdet. Eddig helyesen van. A gondolat kitűnő, a szenzáció elmaradhatlan, mert mindenki Zichy Nándorra fog gondolni. Bravó, uram! De hát aztán? Hol lesz a bonyodalom?

— A gazdatiszt nagy nyomorban él protestáns életpárjával. Átkozza az »isten tetszése után« szaladgáló grófort és boldogtalan. A gróf jár a misékre és boldog, hogy a XIX-ik század bizonytalan színű posztójára rácsöppenthetette ezt a zsírfoltot.

— Nem rossz a gondolat. De mit csináljak vele tovább?

— Nagyon egyszerű. Ön valóságos regényhőst csinál a grófból, aki eközben elindul keresni azokat az apácákat, akiket egy másik protestáns grófné elcsapatott Nagyváradon, az árvaleányok intézetéből; elindul megkeresésükre, hogy segítse őket.

— Ühüm! Nagyon jó lesz. Mindenki Tiszánéra fog gondolni.

— Ha aztán felette leleményes akar lenni, a grófné szívének is meg kell esnie a kicsapott gazdatisztnen, s ő is elindul annak a nyomorát enyhíteni.

— Természetesen.

— A gróf megérkezik Nagyváradra, de az egyik apácát nem találja. Azt mondják: egy éjjel eltűnt, nyoma veszett. Megy hát kutatni mindenfelé a szerencsétlen teremtmény után. Bágyadt nyomok vannak csak, de ezek folyton szaporodnak, folyton érdekfeszítőbbekké lesznek épp mint a Gaboriau regényeiben. Olvassa ön Gaboriaut?

— Könyv nélkül tudom.

— Akkor hát ön ki is találhatná már a többit. A gróf megy a nyomokon, míg végre a regény utolsó fejezetében odaér a szegény gazdatiszt házába, ahol kitárul az olvasó szeme elé a kioldott csomó. Az elcsapott gazdatiszt az elcsapott apá-

cát szöktette meg, aki áttért a protestáns vallásra és neje lett. A protestáns grófné, ki pártfogoltját keresi, egy időben akad rá áldozatára is, épp úgy, mint a gróf. Itt találkoznak mindketten. A mese most már lázasan lüktet, hogy végre nagyot csattanjon. A gróf gazdagon ajándékozza meg a maga apácáját, a grófné pedig a gazdatisztet, mindketten belátják az elkövetett hibát, mely azonban a gondviselés különös kegyelméből jóra fordult. Ami pedig a jámbor párt illeti, ők ezentúl természetesen boldogok és ma is élnek, ha meg nem haltak . . .

Az én fiatal íróm ahelyett, hogy örült volna a pompás aktuális beszély-témának, elkezdte az orrát vakarni, ami írói nyelven annyit jelent, hogy megakadt valamiben.

— Hiszen mind jó volna az, kérem, gyönyörű volna ez, de nem lehet megírni.

— Miért?

— Mert egy nagy nehézség van, hogy a nagyváradi apácák, akiket Tiszáné leszavaztatott, már letették volt a fogadalmakat, következésképp át nem térhetett egyikük a protestáns egyházba.

— Biztos ön abban, hogy fogadalmat letett apácák voltak?

— Hogyne! Ott voltam az ülésen. Hiszen csak éppen azért tett kifogást Tiszáné a felekezetenküli intézet általok való vezetése ellen, mert a fogadalmat letett apácáknak a *tértés* is kötelességük.

— De hisz akkor Tiszánénak igaza van!

— Egészen. Mert az árvák közt, hol szülői befolyás nem akadályozhatja a hittérítői magvetést, jó aratást tehettek volna az apácák. Nem volt igazuk a lapoknak, amikor mint vallási türelmetlenséget közölték az esetet egy lélegzetre a Zichy Nándoréval.

— Igen, ferdén voltak informálva!

— De milyen ferdén! Tiszánéval kapcsolatban vallási türelmetlenségről beszélni nevetséges. Őn ismerem a viszonyokat közlőről. Hiszen alkalmazottjainak nagyobb része katolikus. Négy belső inasa közül három pápista, kulcsárnéja, a komornája szintén az, pedig ez már harminc év óta van nála s helyzeténél fogva gyermekei körében is . . .

— Nono! Még kisül, hogy Tisza István is katolikus nevelésben részesült, mint Apponyi! Kezd érdekes lenni a dolog.

— A lapok felületesen közölték.

— Hogy van ön olyan jól informálva?

— Nagyváradai vagyok, s eleitől láttam a dolgok fejlődését.

— Úgy? Hát miképpen történt?

— Rég mutatkoztak már efféle hittérítési hajlamok az intézetben. A növendékek például vallásra való tekintet nélkül az »Üdvözlégy Mária«-t használták imául. Tiszáné a »Miatyánk«-ot kívánta. De ezt se bírta keresztülvinni. Akkor azután nemsokára beállt a második sérelem: az összes növendékek a katolikus templomba jártak. Tiszáné ezt se találta helyesnek. »A vallási türelemre szoktatják őket« — felelék. »Járjanak hát az összes növendékek a protestáns templomba is« — sürgette Tiszáné. »Hja, ez nem megy!« — válaszolták a vallásos türelem szoktatói.

— Hja, ez akkor egészen más színt kölcsönöz a nagyváradai szavazásnak.

— Kétségtelenül. Tiszánét nem a vallási türelmetlenség vezette; az ő akciója éppen megfordítva a vallási türelmetlenség ellen volt irányozva. Nemes és szabadelvű küzdelem volt. Azért hát a beszély tárgya, amit ön mondott nekem, igazságtalan szatíra volna ellene. Zichy Nándorral együtt említeni őt, valóságos sértés lenne. Pedig sajnálom a leleményes, érdekes tárgyat.

— Nem tesz semmit — feleltem. — A beszély elmarad örökre. De hogy a mi konferálásunk a születendő beszély tárgyában még se vesszen egészen kárba, leírom szórul-szóra és kiadom a lapban. Ha nem lehetett elbeszéléssé, legyen belőle *helyreigazítás*.

A HARANG ÉS A KALAPÁCS

(Levél Kiss Józsefhez)

Kedves Barátom! Nem volnék igazi újságíró, ha már azóta ki nem szimatoltam volna, miféle merénylet készül ellenem lapodban, »A Hét«-ben. Kiszivárgott a híre, hogy az arcképemet hozod és a kiadóimmal íratod hozzá a kritikát felőlem. Pokoli gondolat, barátom! Mintha a macskákat tennéd meg bírának az egér felett.

Tegnap a Ház folyosójára hozták meg hírét, ahol nagy nyüzsgés-mozgás észlelhető most a megürült Napló szerkesztői állása körül. Arra vagyon kíváncsi, ha a Kozarek helye megürül, lesz-e valjon a Házban akkor is észlelhető mozgás? Hogyne! Akkor is lesz!

De ez most már nekem mindegy; amint meghallottam, hogy te miféle dolgot forraltál ki ezekkel az én kiadóimmal ellenem, egyszerre elborult velem a világ, s különféle visszatorlási eszközökön kezdtem a fejemet törni.

De már ezt nem hagyhatom annyiba! Erre írni kell valamit. Ezt okvetlenül ki kell parírozni.

De mivel?

Hát amint javában keresgélnek az ideáim közt, egyszer csak megáll előttem Kőrösi Sándor t. képviselőtársam, és így szól:

- Hoztam neked egy történetet.
- Add ide! Hogy néz ki?
- A harang és a kalapácsról szól.
- No, hát mondd el.

— Van Debrecenben egy Kavics József nevű lelketlen uzsorás, aki nagy vagyont harácsolt össze, istentelenül. Most öreg korára azonban javulni akarna. Megjelent az egyházi gyűlésen és felajánlotta, hogy egy drága harangot vesz a toronyba. A tanács tagjai összenéztek, többen morogni kezdtek: »Nem kell a harangja«. Köpczös István uram őkegyelme pláne felállott, s ilyenképpen szólott:

»Isten szent kegyelme fordítsa el e nagy csapást Debrecen felől, mert az árvák és özvegyek siralma kongana-bongana

a harangban. Jaj neked Debrecen, ha szüntelen ezt hallanád: Bim-bam! Bim-bam! Én vagyok a Tóth Józsefné derékalja. Bim-bam! Én vagyok a Szabó árvák garasa. Nem, ezt a harangot nem szabad a toronyba föltenni, mert ez ide harangozza a felhőket, a jégesőt, a mennyköveket.»

De a tanács egy része előtt nem volt közömbös az ingyen harang.

»Szavazzunk az ajánlat felett!« — mondák.

A szavazás megtörtént, s egy szótöbbséggel elfogadták a Kavics József uram ajánlatát, mire felugrott újból Köpczös István:

»No, ha ez a harang meglesz, hallják kegyelmetek, hát én mégsem hagyom a dolgot annyiba, s ezennel felajánlom, hogy a toronyba egy órát csináltatok, az órára egy kalapácsot, hogy az a kalapács idők végezetéig minden negyedórán üsse-verte azt a harangot.«

És hát ezt is köszönettel fogadták presbiter és kurátor uraimék. Megvan a harang is, megvan a kalapács is, s veri-üti azzal Köpczös István uram a toronyban Kavics József uramat.

Eddig a történetet, kedves barátom. Kőrösi Sándor legálább nem mondja tovább. A viláért se akarom az én tiszteltre méltó kiadómat Kavics József uramhoz hasonlítani. Derék úri emberek egytől-egyig, de a rólam szerzett adataik és élményeik sok keserűséggel lehetnek vegyítve. Rosszul honorált novellák sírása, zokogása hallik ki a sorokból. Egy hosszú életpálya apró súrlódásai nyikorognak ki a betűkből.

De a hasonlatosság főleg téged érint, csakhogy még rosszabb vagy a debreceni presbitereknél, mert te magad fundáltad ki ezt a harangot, amely lehetőleg felém hozza a jégesőt és mennyköveket.

Hát jól van, de Köpczös uramnál én se maradok kisebb s ehhez a haranghoz én is küldök a legközelebbi számba egy kalapácsot, mely azt jól megütögesse.

Címe lesz: »Az én kiadóim«. Küldd el a szedőgyereket egypár nap múlva.

Budapest, 1891. jan. 21.

Szerető barátod
Mikszáth Kálmán

A PRENUMERÁCIÓ

A szegény Beöthy Laci megtette egyszer azt a tréfát, hogy lerajzoltatta magát koporsóban, amint a temetőbe viszik s a hitelezői részvétkönnyeket hullatva vonulnak utána.

De a torkára forrt a tréfa, mert a hitelezők e violenciára mind felmondták a barátságot egy magyar varga kivételével, ki mindössze ennyi szemrehányást tett a szorongatott írónak: »Bőjti úr, nem célarányos a becsületes embereket kicsúfolni«.

Bizony, bizony, jobban tenném én is, ha saját kasztunk érdekében, nem évődném könyveink előfizetőivel, inkább magamba szállanék, s nem keverném föl az emberek epéjét még jobban.

Mert ugyis nagyon lejárt az előfizető-fogdosás aranykora! Letűntek azok az idők, mikor Tiszaháton ábrándos kisasszonykák kérlelhetlenül megadóztattak minden lelket a szénfekete hajú, sápadtarcú költő számára, s azok is, mikor a haza szent nevében hívhatták előfizetésre a trubadúrok a bús magyart.

De azért csak rá-rászorul a mai generáció is az előfizetési felhívásra, bár igaz, hogy most egészen más érzelmek közt bocsátjuk ki, mint boldogabb elődeink.

Tehát a könyv-prenumerációról írok, melyet manapság bátran elnevezhetünk »egy bűn történetének«, mely feloszlik három korszakra: az első az eszme fogamzásának korszaka, a második a lelkiismeret furdalásának korszaka s a harmadik a kétségbeesés kora.

Én is beleestem a »bűnbe«, de hogy miképp, máig sem vagyok tisztában, mint azt hiszem egyetlen becsületes gonosztevő sincs tisztában azzal, miképp fejlődik ki benne a rossz szándék. Meglepi az embert mint a szerelem, vagy mint a népszínműírási viszketeg. A fejben valami kamara föl pattan, belerepül egy darázs és ott éjnap szüntelenül duruzsol: hirdess prenumerációt! Ha az utcán megyünk, a darázs odabenn egyre azt döngi: látod ezt a sok sétáló felebarátodat, mind boldog és meglegedett, csak te vagy köztük elégedet-

len, rontsd el egy kicsit a kedvüket. Mikor pedig a kávéházban a tea rózsaszín habja mosolyog ránk s a szivarunk füstje bodorodik a légtérben, eszünkbe jutnak novella-hőseink, akik szintén ábrándosan hallgatják a szamovár zizegését s nézik szivarjaik füstjének szállongó karikáit, de az ördög se tud róla semmit. Megszánjuk szegényeket s megszületik a prenumeráció eszméje.

Az eszme születését követi a tett. Kinyomatjuk az előfizetési felhívást . . . de ez sem megy oly könnyen.

A felhívásnak csábítónak, érzékenynek és sokatmondónak kell lenni. A t. publikum hazafiasságára már nem igen lehet apellálni, mert az hazafiasságból már csak bajszpedrót vesz. Ma már csábítóbb eszközökhöz kell nyúlni. Eszünkbe jutnak a Kakas Márton recipéi, melyek szerint minden előfizetőnek ingyen kosztot, ajándék nyulat kell ígérni s ha jelentkeznek ingyen kosztra, adassunk nekik egy nap spenótot, másnap sárgarépát, harmadnap spenótot, negyednap sárgarépát, ötödnap már maguk fognak könyörögni, hogy engedjük el az ingyen kosztot; ha pedig a nyúlért jönnek, vágjunk jámbor pofát és világosítsuk föl a jelenkezőt, hogy mi elküldtük a nyulat, hát nem ment el a nyomorult, no de csak tessék kimeni a mezőre, ott bizonyosan találkozik vele és meglőheti bátran. Hah, mily csábító eszmék ezek! Ámbár az igazi prenumeráns-vadászt a Bernát Gazsi eszméje melegíti föl a szíve mélyéig, aki prenumerációt hirdetett — soha meg nem jelenendő költeményeire.

Végre nyélbe van ütve az előfizetési felhívás s ekkor veszi kezdetét azon honfiak és honleányok kiszimatolása, kiket ívvel boldogíthatunk.

Felfordítjuk emlékezeteink tárházát és lázas hévvel halásszuk ki belőle a biztató neveket.

Eszünkbe jut egy régi ideálunk, akinek gimnazista korunkban szerelmet vallottunk: fájó szívvel postára adunk számára egy gyűjtőívet. Majd egy barátunk neve ötlük fel, akinek ma is tartozunk tíz forinttal: jögcím a gyűjtőívre. Azután egy poéta szülőföldünk szent földjén, aki hajdan agyonkínzott a verseivel: méltó bosszú ezért egy gyűjtőív. E módon lassankint Magyarország megtelik gyűjtő hazafiakkal.

Végül jönnek a helybeliek. Magamhoz veszek egy ívet, elrejttem mélyen kabátom gyomrába (ne sejtse senki, miféle szörnyeteget hordok magammal), s úgy megyek a kávéházba, hogy meglepjem vele a legjobb barátomat.

Éppen vasárnap volt. A fiú gyanútlanul ült a kávéház egyik ablakában, nem sejtve a merényletet, amit ellene terveztem.

Leültem vele szemben s amint néztem vidám, széles arcát, gondtalan homlokát, ünnepiesen borotvált állát, egyszerre megfájdult a szívem, s részvétellel mormolám:

— Nem . . . Nincs lelkem elrontani szegénynek a vasárnapját. Majd máskor.

Nem adtam át az ívet (oly nyugodtnak éreztem magamat az nap, mint aki valami jótettet mívelt), a legközelebbi alkalomra halasztottam.

Ez az alkalom a népszínházban kínálkozott. Mellé ültem, eltökélve, hogy most ki nem bocsátom karmaimból. Fájdalom, éppen egy új népszínművet adtak, unatkozott az egész színház, az én barátom akkorákat ásított, mint egy kapu. Epedve lestem a színpadról egy vidám ötletet, mely megnevettesse barátomat: ez lett volna a halála, mert folyton a markomban szorongattam a gyújtóívet. Felvonás felvonás után múlt anélkül, hogy felvidulásra ok lett volna. Még a színészek se nevétkék el a jeleneteket. Kétségbeesetten sóhajtottam föl:

— Nem adom át! Csak egy kannibálnak lenne ily körülmények közt szíve gyújtóívet nyomni valaki kezébe.

Máig sem adtam át neki. A többit is kerülő utakon csempesztem be felebarátaim házi szentélyeibe.

Ezután következett a lelkiismeret furdalásának korszaka.

Nem valami kellemes állapot tudni az embernek, hogy az adó mellett immár ő is számbavehető csapást képez az ország fölött. Hogy valahány ismerősével találkozik, mindnek a szeméből azt olvassa ki: meggyilkoltál . . . lelked rajta! Hogy ahol legjobb barátai lagnak, az ablakokat merev sápadt arcokkal lássa megrakva, melyek szemrehányóan néznek le rá és üldözik úton-útfélen rémes látományként.

Majd következett a harmadik korszak. Az az idő, mikor a gyújtóívek megérkeznek.

Az ember minden büntudat dacára is bizonyos kellemes izgékonytságot érez. Jóleső izgatottságot, miközben képzeletében folyton pénzes levélhordók szaladoznak előtte s egyik a másik sarkát tiporva ront feléje.

A nap ragyogóbban kel föl. Tele van a levegő aranyos sugárzással, remegő fénnel. Lágy, üde illat hullámszik körülöttem, mintha a fenyőerdők lehe fogna körül. Ez egy darab tavasz. A közönség méltánylatának előhírnöke.

— Kopogás hallatszik, s belép a levélhordó. Két levelet is hoz egyszerre.

Az egyikén otthoni postabélyeg. Ah, ez a szülőföldről jó. Üdvözlégy kedves szülőföldem, honnan elsőnek érkezik számomra a galambposta a remény ágával. Meghatottságom leírhatatlan. Erdők, völgyek, csallitok, patakok egyszerre elém lebegnek s megtöltnek hálás emlékezettel. Hiába, mégiscsak a szülőföld!

Felbontom a levelet, s megilletődötten fogok olvasásához. A poéta ír, mégpedig versekben. Gyalázatos rimekben szatirizálja ki avas világnézetemet, mely elhitette velem, hogy az emberek a tizenkilencedik század végén még prenumerálnak. Fránya poétája! Felbontom a másik levelet. Ebben egy ismerősöm szintén igen alaposan megmossa a fejemet, amiért neki ívet merészkedtem küldeni, holott ő önzetlen jellegű tiszteletpéldányt vár. Igenis, vár. A címe: Kukutyin, u. p. itt meg itt. — Hát hiszen jól van. Ez legalább nem versben írta.

Úgy látszik, a vidéki gyűjtőkben csalódtam. No, de itt vannak még a helybeliek. Egésznap a szobámban maradtam várva reájuk. Az órák lustán, nehézkesen másztak, de senki se billentette meg a kilincset.

Végre, úgy estefelé biztató kopogás hangzott az ajtón. Odarohantam s mint a zsákmányt vonszoltam be a szobába egy piros-pozsgás, de nagyon komoly hazafit. No, ez prenumeráns, akárhogy komolykodik.

— Üdvözlöm uram — szóltam mély meghatottsággal és fogva a kabátja szárnyát.

— Jó napot — felelt ő mogorván.

— Mivel szolgálhatok?

— Adjon nekem egy gyűjtőívet.

A nem várt óhaj óriási szenzációt keltett bennem. Hiszen ez egy pompás ember. Egyszerre feledtem a verset, a tisztelt példányt, a szomorú napi eredményt. Egy ember, aki önszántából akar gyűjteni, valóban nem közönséges szerencse.

— Mélyen le vagyok kötelezve — szóltam átadva az ívet.
— Tehát ön még nem prenumerált?

Vendégem lesújtó tekintetet vetett rám.

— De igenis, engem már aláíratnak.

— Tehát ez az ív?

— Ezt azért kértem, hogy ha én szenvedtem, *az ismerőseim is szenvedjenek.*

. . . Melegen megszorítottam vendégem kezét. Hogyne. Ez az ember egy új gyűjtő-faj első fecskéje. Nincs többé gyűjtő rajongásból, hazafiságból — de íme van bosszúból. Okosan kijátszva őket, szebb eredményt érhet el velük az irodalom, mint a hajdaniakkal.

EGY ÚJSÁGÍRÓ, EGY MÉSZÁROS ÉS EGY MINISZTERELNÖK

Anno Domini 1884. azt írta a »Nemzet«-ben dr. Heltai Ferenc író társunk, hogy a »mészáros mesterséghez kevésbé kívántatik szakértelem. mint némely más mesterséghez«. Elolvassván ezt Kertész uram, ipolysági mészáros, elkeseredék vala a mesterség illetén dehonesztálásán. Mit, hogy szakértelem nem kívántatik! (Már csak maradjunk a »tetik«, »tatik« mellett, mert az újságírás mesterségéhez sem kívántatik különösebb szakértelem.) Fránya újságírója, mit beszél! Hát nem remeklés az, ha az ember egyetlen ütéssel teríti le a legbőszebb tulkot? (Míg az újságíró csak a ködben szurkál a lepogonyítandó áldozat felé.)

Aesopus meséiben, ily esetben a mészáros felcihelődvén megy Jupiterhez panaszra. Kertész uram azonképp egyenesen Tisza Kálmánhoz fordult egy instanciával, de olyan argumentumot csatolva ahhoz, mely egyszerre agyon sújtsa az új-

ságíró könnyedén odavetett mondását. Volt pedig ez egy kosból való dohányzacskó. Csakhogy milyen zacskó! Hogy van az kivágva! Kilenc sallangja lelóg rangosan minden szem gyönyörűségére. S bár egy darabból van az egész, rajta barnállik a kosnak minden körme.

. . . No, hát ilyet vágjon ki dr. Heltai Ferenc, ha nem kell a mézáróssághoz szakértelem!

Így küldte azt fel Budára a ipolysági derék mester: »Adassék e levél nagyméltóságú Tisza Kálmánnak«. S hozzá elképzelte, hogy ez a szép jószág csak az ország hatalmas miniszterelnökét illetheti meg; hadd növekedjék meg a tekintélye még jobban, hogy mikor az udvarhoz fölmegyen s beteszi a zacskót a zsebébe, bokáit verdessék a hetyke cafrangok. Még tán maga a király is megkérdi, ha látja: »Ejnye, kedves Tisza, de szép zacskója van; ugyan hol szerezte?« Mindezek megvilanhattak a fejében, mikor a levelet, okos művelt hangon, tisztességtudással ekképpen komponálta meg:

A legmelegebb tisztelettel vagyok bátor nagyméltóságodat csekély személyemtől mint mézárósmestertől kitelhető emlékkal megtisztelni, melynek kiállítása mesterségemmel összevág s miután borsod-miskolci születésű vagyok, tudvalevő dolog előttem, hogy a magyar embernek igen kedves tárgya szokott lenni egy kilencágú dohányzacskó és pedig egész terjedelmében, egy darabban, a kosnak körmeivel együtt; azért tehát miután nagyméltóságodban ösmertem fel a legnagyobb magyart, ki az ország ügyeinek élén áll és álláspontját leghívebben tölti be, mely cselyekményének hála és elismeréseül fogadja nagyméltóságod ezen csekély emléket szívesen egy magyar mézárósmestertől, ki is mesterségét tanulta és cáfolja a dr. Heltai Ferenc úr azon állítását, melyet még, ha jól emlékszem, 1884. évben a »Nemzet« lapban egy cikkében előhozott, hogy a mézárósnak nem kell szakképzettnnek lennie, mert azt bárki is, némi gyakorlat után, folytatni képes lehet. Ha ez állítása igaz, vágjon ki a fentnevezett dr. úr ily kostököt, ha több évéig fogja gyakorolni a mézárósmesterséget.

Ne vegye rossz néven nagyméltóságod e megjegyzésemet, de mégis némán el nem tűrhettem azt.

Ismételten felkérem nagyméltóságodat, fogadja ezen csekélységet, mint szívemből eredő emléket.

Legalázatosabb szolgája
Kertész mészáros mester
Hont megye ipolysági lakos.

E levél óta sok idő múlt el már, de Kertész uram nem hallott róla semmit. Sok százezer levél elkallódott azóta a papirkosarakban. Sok híres akta, mely országos port vert fel, ma közönséges lim-lom; nagy változások estek. Ki tudja, mi lett hát azóta a zacskóból! Maga az ország miniszterelnöke is, kit »magyar Bismarck« gyanánt szeretünk emlegetni, elhagyta piros bársony székét.

De míg az igazi Bismarckot a szereplési láz gyötri és a fecsegési vágy (fog az még küldeni Ábrányiért!), addig a mi Tiszánk csendesen, meglegedetten ül a nádfonatú képviselői padban vagy a folyosón. Vidám, boldog és érdekléssel szemléli a lázas, áldásos napi munkát, melyet az új vezér dirigál; de a lezajlott tizenöt évi hatalom emlékei sem kísértenek fejében. Nem menti, nem szépíti, nem emlegeti a tetteit (pedig valamennyire ő is csak részt vett az eseményekben). Nem dicsekszik a föld potentátjainak kegyeivel, bizalmával (pedig abból is eleget kóstolgatott).

Hanem egyetlen egy dicsekedésen már többször rajtakaptuk:

— Küldött nekem egyszer egy ipolysági mészáros egy gyönyörű dohányzacskót . . .

S itt következik a fent elmondott történet előadása; amit olyan arccal mond el, olyan meglegedetten, majd nem felvilanyozva, mintha sohasem érte volna ehhez fogható kitüntetés.

— Van-e aztán a zacskóban szűzdohány, kegyelmes uram? — kérdik ilyenkor a képviselők.

— Ne gyanúsítatok! Hol venném? Nincs abban egyéb, mint a Kertész uram levele, amit benne őrzök. Elhozom nektek egyszer, mert érdemes elolvasni.

S valóban közzétenni is érdemes volt. Mert az egész történet sok tekintetben igen kellemes. Egy história, amiben az összes szereplők jól járnak úgy, hogy a vég mindenkit kielégít.

Heltai Ferenc jól járt, mert a cikkének messzemenő hatása volt (s az íróra ez a fő). A miniszterelnök szintén nem járt rosszul, mert egy nevezetes dohányzacskót kapott. Kérész uram meg lehet elégedve, mert rehabilitálta a mesterségét. Én sem panaszkodom, mert egy témát kaptam benne. Sőt még a megcáfolt »Nemzet« sem lehet elkeseredve, mert az 1884-iki cikke egy kis közleményt szült számára hat év után. Némi rövideget csupán az a bizonyos kos szenvedett — de az is csak a halála után.

ÁLARC NÉLKÜL

— *Nem mese* —

Méltóztassanak elhinni, hogy a kegyelmes úr roppant demokrata hírében állott. Egyik öreg számtanácsos, ki egész életében reszelő érdességű republikánus volt, maga is azt poszmogta róla a miniszterium fiatal gólyáinak, hogy a kegyelmes úr valóságos vértanúja annak a kristálytisza demokraciának, amelynek férfias önérzettel, nyíltan, szabadon, mindenféle politikai szójárás és vitorlaforgás között is kifejezést ad. S az haj! nagy dolog ám . . . Mindenki tudja, hogy a kegyelmes úr például csak azért nem leve eddig valóságos belső titkos tanácsos, mert nem ajánlatos, illatos, pillangós szőnyegre állítani azt, akinek patkó van a sarkán . . .

A fiatal gólyák megilletődve hallották az öreg szittya poszmogásait, s ettől az időtől kezdve valóságos áhítattal bámulták a kegyelmes urat.

Volt köztük egy impertinens szóke, sápadt arcú fiatal segédfogalmazó, aki arról nevezetes, hogy kitűnő diplomákkal rendelkezett, rengeteg sokat tudott, s a szó komoly értelmében való zseniális tehetségei voltak. Könnyű fölfogás, gyors ítélet, sok humor, biztos mennykőfogó a feléje röpített viccek ellen és kiélesített fullánk a rosszakaratú (kollégialis) támadások hathatós — visszszámítására stb. stb. Szóval, olyan ifjú ember, akiből diktátor éppúgy lehet, mint alkalomadtán — hordár.

Ha most már elgondolja az ember, hogy ez az igazán derék fiú immár a negyedik esztendeje aspirál egy olyan fogalmazói állásra, amelyet a vele egyszerre hivatalba lépő Niki báró már egy éve elért, pedig isten bizony nem értett hozzá — s hozzá gondolja ugyanegy füst alatt azt is, hogy édesanyja volt otthon, akinek ő vala minden reménysége ezen a földön, s ketten az ő szerényke keresetéből éltek —, nem fogja bizony csodálni senki, hogy midőn a kegyelmes úr átvette a miniszterium vezetését, őbelé vetette a reménységét.

Egy demokrata miniszter túlteszi magát a hagyományos protekció rendszerén (ezen a ruganyos húsú polipon, amelyen sem szűrő, sem vágószerszám nem fog), s következetes léssen bizonyára azokhoz az ideális elvekhez is, amelyekről nemcsak szóval, hanem — ottan-ottan, írásban is, mindig rendkívül korrekt modorban nyilatkozott. Be kellene tehát kéredezni a kegyelmes úrhoz és megkérdezni tőle, hogy hajlandó-e őt egyáltalában akceptálni, vagy nem?

Niki báró házasodni készül. Földhöz fogja csapni a fogalmazóságot és menyasszonya pénzén jónevű istállót fog be rendezni. Helye üresen marad. Jó volna tehát, ha már most aspirálna erre a helyre. A miniszter ugyan igen figyelmes memóriájú ember hírében is áll, de nem lehet tudni, hogy mi kerülhet hirtelen a levegőbe, amitől meginog a kegyelmes úr fundamentuma, s a várható kilátásokat ismét elviszi valami képpen az ördög.

Annyi az egész, hogy rövid habozás után férfias cselekvésre szánta el magát a derék fiú, elhatározván szentül azt is, hogy alkalmazkodni fog a demokrata miniszter elveihez és »emberi méltóságához illő önérzettel« — amint a kegyelmes úr hatásosan mondani szokta — fogja neki előadni, hogy miért járul ím kopottaska frakkjában a színe elé.

S hát úgy is történt.

Egy szép napon audienciára jelentkezett, s ott aztán bátran, emelt fővel, »emberi méltóságához illő önérzettel« lépett a puritán római erényekkel ékes nagyúr elé, ki — da capo saját hatásos kifejezése szerint — nem tűri a csúszásmászást, hízélgést, megalázkodást és több rendbeli hasonló nyomorult paréjját a »férfiatlan társadalmi morál« dudvás mezejének, amelyről bőven arat manapság minden okosan számító stréber.

A kegyelmes úr — csodák-csodája — roppant hideg nyugalommal mérte végig a méltóságos emberi önérzettel fel-lépő ifjút.

— Mit akar ?

— Kegyelmes uram . . .

— Csak röviden !

— Bocsánatot kérek — felelte magabízó önérzettel az ifjú —, nagyméltóságod beláthatja, hogy négy esztendei vára-kozás után, azzal a kvalifikációval, amellyel én rendelkezem, joggal reflektálhatok egy olyan állásra az állam szolgálatában, amelyben érvényesülhetek, s amely után legalábbis meg tu-dok élni.

A hang merész; ugyanilyen a tekintet is. A kegyelmes úr arcán pedig viharba repül össze az állandóan ott tanyázó felhő massa.

— Mit fecseg ön ?

— Bocsánatot kérek . . .

— Micsoda pöffeszkedés ez ?

— Kérni . . .

— Elég ! Menjen !

— Kegyelmes uram . . .

— Elmehet !

— Könyörgök alázattal . . .

A nagy demokrata megvillanó tekintettel sújtja le a sze-gény, sápadt fiút és rákiált, hogy cseng:

— Takarodjék !

*

Tudni kell egyébképpen azt is, hogy tíz perc múlva aztán egy igen magasrangú, gőgös főurat jelentettek be. A kegyelmes úr jelt adott a beléphetésre, s közben futólag a tükörbe nézett.

Nincs semmi baj. Az álarc *ismét* rendben.

Jöhet, aki akar.

A SCHNEIDER SZÜRKEI PÁRIZSBAN

A vademberek még jó emberek, mert azok megeszik a fehér embert . . . És ebben van ráció, mert éhesek és éppen a fehér emberekre éhesek. De a saját embereiket nem bántják.

Olyan törzsről is van tudomásunk, amelyik megeszi a saját embereit is — a nagyon öregeket. Ez a kímélet egy neme és a halhatatlanság bizonyos módja. Így élnek tovább az unokáikban.

De a fehér emberek emberevése visszataszítóbb ennél. És ostobább is. Mert amazok az éhség csillapítására dolgoznak, emezek a hasznavehetetlen aggoktól szabadulnak meg jó étvágygal, míg a fehérek a legderekabbb embereiket falják fel.

Párizsból ver a hír, hogy Jules Ferryt, Franciaország ez idő szerint legnagyobb emberét, ki egy ünnepélyen beszédet tartott, künn az utcákon a tömegek, csufondáros üvöltésekkel, rakoncátlan szitkokkal támadták meg, úgyhogy kénytelen volt bérkocsin menekülni.

Jelentéktelen eset. Csak úgy melleleg foglal helyet a nap krónikájában. Jules Ferry különben is népszerűtlen. Azon szerencsétlen nagy ország, mely a világnak szeme fénye olykor, nem bír annyi látással néha, hogy a rókát össze ne tévessze az orozslánnal.

De nem akarunk Franciaország belügyeibe avatkozni (nehogy rendreutasítson Péchy Tamás), a »ligue des patriotes« csínyjei felett se törünk pálcát (mert úgyse olvassa el cikkünket), de a száguldó bérkocsi, mely tova rohan Franciaország legjobb fiával Párizs boulevardjain, eszünkbe juttat egy másik bérkocsit, mely évek előtt éppúgy rohant a Múzeum körúton, a fenyegetőző sokaság szitkaitól kísérve. Ebben a bérkocsiban akkor Tisza Kálmán ült.

De ez nem az első és nem az utolsó bérkocsi. Ez egy állandó fiáker a parlamenti rendszer mellett. Egyszer egy, máskor másik nagy emberünk lesz kénytelen beleülni. Folyik az óriási lakmározás, csámcsogás, fogpiszkálgatás, aztán szájmosogatás. Néha az sem. Egyszer Tiszát esszük, máskor Apponyit, sőt Kossuthba is beleharapunk. Majd jönnek aztán apródonkint a többiek. Rákerül a sor Szapáryra, Barossra. Egy mindig

készül, puhul a nemzeti étvágy számára a borító kosár alatt. A sajtó spékeli apródonkint . . .

Talán nem egészen jól van ez így. Az angol nép portást állít kiváló embereinek, a francia s a magyar egy bérkocsiba kergeti.

Mi tanultuk-e ezt a franciáktól vagy azok mi tőlünk? Mindegy, az emberevés kínzó étvágya kétségkívül rajtunk van, s hogy im a Schneider szürkéi Párizsban is előtűntek, ez igen melankolikus gondolatokat ébreszt fel, mégpedig nem a népképviselői rendszer dicsőségére.

A fejedelmek eddig is igen sok nagy embert emésztettek fel, egy-egy szeszélyből beletaszítva a semmiségbe (még Bismarck is elnyeletett; még ő is kisebb volt mint egy császár toroka), de ha a népek is ugyan ezt a mulatságot kezdik, akkor az anyákon akad meg a dolog, mert azok nem tudnak velük konkurrálni, annyi nagy embert produkálva, amennyi a fogyasztásnak megfelel. Elfogyván a jelesek, Boulangerek kezébe kerül a vezetés.

S ezeket aztán nem a parlamentárizmus eszi meg, hanem ők eszik meg a parlamentárizmust.

HÚSVÉT A SZÍNHÁZBAN

A következő sorok közzétételére kértek föl bennünket:

»Tisztelt Szerkesztő úr! Azok közé az európai rabszolgák közé tartozom, akik este is dolgoznak. Az éjjél majdnem mindig a munkaasztalnál talál. És így, ámbátor bolondja vagyok az összes művészeteknek, színházba nem igen járhatok, évenkint csak három oly napom van, mikor kielégíthetem Thália iránti szenvedélyemet: a három sátoros ünnep. Természetesen egyet se mulasztok el e ritka alkalmak közül, s a nagy ünnepek első napján sietek jegyet szerezni valamelyik színházba, hogy ellássam magamat a kellő szellemi táplálékkal, legalább is egy fertály esztendőre.

Azt gondolná az ember, hogy évek hosszú során át így is meg lehet ismerni a repertoár egy nem jelentéktelen részét.

Ez tévedés. Én már több mint egy évtizede vagyok ilyen ünnepi színház-látogató, de fájdalom eddig még csak két darabot láttam: az *Ember tragédiájá*-t és a *Piros bugyelláris*-t.

A nemzeti színházban minden nagy ünnepen a Madách ismeretes remekművét adják, a népszínházban pedig Krisztus urunk születését, föltámadását és a Szent-Lelek eljövetelét egyképpen a *Piros bugyelláris* előadásával ünnepelik.

A tíz év alatt, mióta fölváltva hol az egyik, hol a másik darabot tanulmányoztam, bőséges alkalmam volt az összehasonlításra, melyik színész játssza jobban s melyik rosszabbul ezt vagy azt a szerepet; megértem, hogy új színészek jöttek a régiek örökébe, túléltem egy egész színészgenerációt; láttam egy tucat Nyeglét, s egy egész sereg Kósza Gyurkát; lassankint minden megváltozott a színpadon, csak a két darab maradt örök. Az esztendőök során nagy változásokon ment át az én esztétikai meggyőződésem is; az *Ember tragédiájá*-nak lelkes bámulójából Madách profán kritikuskává lettem, s a *Piros bugyelláris*, melyet eleinte kedveltem, valósággal gyűlöletesnek tűnt föl előttem. S még mindig csak e két darab járta a sátoros ünnepeken. Belétörődtem ebbe is; rossz kedvvel bár, tovább élveztem az én két darabomat; s azonképpen tovább változott az én esztétikai meggyőződésem is. Oly szépen változott, fejlődött, hogy ma már megint ott vagyok, ahol legelőször voltam. Jelenleg ismét lelkesülök az *Ember tragédiájá*-ért, s ismét gyönyörködöm a *Piros bugyelláris*-ban. De ezt a nézetemet már szeretném megőrizni. Melegen óhajtom, hogy viszszenyert hitem ne kerüljön többé veszedelembe soha, soha. Aztán meg szeretnék már végre néhány más darabot is látni.

Azért tehát ünnepi színházlátogató társaim nevében is arra szeretném kérni a színházak tisztelt igazgatóit, hogy a „*toujours perdrix*” elvét ne érvényesítsék oly kérlelhetetlen szigorúsággal. Remélem, a tisztelt szerk. úr nem tagadja meg e kérés illedelmes kifejezésétől b. lapjának publicitását.

M. K. hétköznapi munkás, sátoros ünnepeken színházba járó.«

A KIRÁLY SZEMÜVEGE

Alkotmányos országokban két faktor oszthat kitüntetések: az uralkodó címekkel, rendjelekkel rendelkezik, a nép fáklyásmenetet adhat, díszpolgárrá teheti kedvencét, szobrot emelhet neki, utcát nevezhet el róla. Középuitt lebeg a sajtó. Ez hangzatos szóvirágokkal ékesíti föl tenyerén hordott embereit. Mindeniknek megvan a maga jogosultsága, minden kitüntetés becses lehet, ha attól jön, aki arra illetékes, és ha úgy nyilatkozik, hogy természetességének ízét másnemű aroma el nem veszi.

Egy szobor, amit a hatalom állít föl, kevesebbet ér, mint amit polgárok emelnek polgártársuknak; a sajtó lelkesült zengése fülsértő hangzavarrá válik, ha a reklám nagy dobja van megütve benne, a nép koszorúja undorító, ha virágait a hízelgés keze fonja.

Innen van az, hogy a különféle helyekről származó különféle kitüntetéseknek különféle formákban kell mozogniok. A király rendjeltára élő alattvalóira szól (az élők támogatják a trónust). A nép fáklyásmenetei, díszpolgári oklevelei szinte az élők számára vannak, de a nagyobb szabású kitüntetések a szobor, az utcanév a halottaké (mert a megbecsült halottak nevelik a népnek a becsülést szomjúhozó élőket).

A királyi kitüntetések is bizonyos szabályokba vannak szorítva. Várad Antal nem kaphatja meg az aranygyapjút, hanem csak a »pro litteris et artibus«-t. A királynak külön szemüvege van az emberi nagyságra nézve. És az helyes is. Arany János csak a Szent István-rend kiskeresztjéig való ember volt, de a kaszinó vén gibicei közt akárhány Szent István-nagykeresztes van — akik nullák a nép előtt. Király csak egy van, s mégis megköti a saját kezét szabályokkal, nehogy egyes esetekben a nagyobb rendjelek fiókjába nyúljon, miáltal a kitüntetések értékét leszállítsa. Vagy ha nem éppen a saját kezeinek megkötésére céloznak a rendjel szabályai, legendább fölfogás szerint céloznak az utódokra, hogy az utódok ne bánhassanak könnyelműen a rendjelekkel.

S a nép? A millió fejből álló nép (s minden koponya más-képp alkotva), hogy tartson mértéket az ő kitüntetéseiben,

ha azokat nem szorítja formák és szabályok közé? Az első száj elkiálthatja az első föllendülésnél: »szobrot neki!« S a többi száj utána ordít. S ez az ordítás mindjárt orkán, mert népakarat. A szobrot azonban szerencsére faragni, önteni kellene s amíg kifaragnák, megöntenék, a nép elfelejti a buborék-szerű fölpezsdülését és akkori bálványá nevét.

A napi áramlatoknak elég a fáklya. Egy negyedóráig ég és kialszik. A füstje eloszlik a levegőben. Mint ahogy eloszlik némely nimbusz.

A népszerűség nagy vonzerő; aranylevelű pálma, melynek árnyéka tündöklökké teszi az alatta levőket. Édes bér a népszerűség, melyért szeretnek sorompóba szállni a halandók. A nép kincstárában az egyetlen becses gyémánt, melynek fényével fönntartja a saját presztízsét, azt elvesztegetni, annak értékét nullifikálni a legnagyobb ostobaság, amit a nép tehet. A népszerűségnek vannak skálái, de egyetlen skálájában se derogál senkinek, s ennyivel többet ér a rendjeleknél. Egy koronás arany-éremkereszt fölbosszantaná Széll Ákóst, de egy csipetnyi a népszerűségből jól esnék gróf Szécsen Antalnak is. Maga a most dicsőségesen uralkodó magyar király is, tudom, összes címei közt legtöbbször becsüli azt a nevet, amellyel Európa-szerte emlegetik: a »legszeretettebb király«-nak.

A népnek százszor inkább korlátoznia kell kitüntetésének mértékét, módját, mint az uralkodóknak, mert százszor inkább tévedhet elágazó észjárásával és szeszélyeivel. Hát még a kitüntetendők személyét mennyire meg kellene válogatnia. Kinek mit adjon? Mert az ő vonzalmával sokkal inkább visszaélnék az emberek, mint a királyéval. Minthogy e vonzalom annyira becses, hogy még a látszata is imponáló.

S mindenekelőtt saját szemüvege legyen a népnek. Ha a koronának nem elég nagy Arany János, a népnek viszont nem elég nagy Radetzky generális, vagy nem tudom én ki, habár a trón legelső lépcsőjén állna. Ez a király külön dolga az ő vitézeivel. Nekünk is vannak hőseink. A mi szemünknek azokat kell meglátni. Ez meg a mi külön dolgunk.

De sajnos a mostani népszerűség rossz hírbe keverte magát. Nagyon gyanús holmi az egy idő óta. A nép megtalálta valahol a király pápaszemét s azon át nézi az országot. A megbecsülését abban a fokozatban osztogatja, ahogy a királyi

kegy sűt az illetőre. Az államtitkár bankettet kap, ha valahova megy, a miniszter fáklyászenét, a miniszterelnök fehér ruhás leányokat. (Hogy a palatinus mit kapna, ha volna, szinte lehetetlen elképzelni.) Tereit, utcáit a miniszterek nevére keresztelik a városok. Diszpolgárokat is a miniszterek közül választanak. Mandátumokat a minisztereknek ajánlanak föl. Ha az egyik miniszter nem vállalja, a másiknál kilincsel a deputáció, s ha végre a nyolcból sem akad, az államtitkárokra fanyalodik. S még szerencsés népszerűség, ha államtitkári fő körül fonhat glóriát, mert államtitkár is csak nyolc van. Igyekszik a nép fürge és szemes lenni, hogy legalább egy excellenciás urat foghasson. És ha ezek is le vannak már foglalva, nemes rezignációval száll alá a dietenklasszis lajtorjáján, s mikor már az adófőlügyelő (s kir. tanácsos) se vállalja a mandátumot, csak akkor küldi föl szorultságból valamelyik polgártársát, aki még semmi, csak esetleg lángeszű férfi és nemes, tiszta jellem.

Ezek a hiperlojalitás kinövései. A tetszelgés a király szemüvegével. Nagyon lehangoló szimptomák. Nem kicsiségek ezek, mert egy nép szellemére lehet belőlük következtetni. Aki egy osztrák városban megfordul s látja, hogy a főtér »Erzherzog Johann-platz«, a szomszédos utca »Erzherzogin Dorothea-gasse«, az átellenes vendéglő »Zum Erzherzog Karl«. az rögtön rájöhet, hogy itt sört isznak és nem gondolkoznak többé, hogy itt a közszellem meg van bénulva s túltengésében a lojalitás már csak oda mehet ki, ha bálványait, vonzalma tárgyait is az elöljáróságtól kapja, hogy azzal állítanak be a polgárok a föllebbvalókhoz egy napon, jelöljék ki nekik a leányokat is, akiket ők ezentúl szeretni fognak és feleségül vesznek.

E keserűen komikus gondolatokat, minek is tagadnám, a »Baross utca« affér idézte fel e sorok írójában. De nem a Baross személye. Mert Baross érdemei nem képezhetik vita tárgyát. Csak eszmetársulás útján kerülnek e helyen megbeszélés alá a lojalitás túlhajtásai, a miniszterek adorálása stb.

Mert nincs abban semmi, hogy egy miniszter népszerű legyen, hogy a nép szeresse és bálványozza. Hiszen a miniszterek a legjava emberekből vannak. Hát bizonyosan találhat köztük a nép is egy-egy megszeretni méltó alakot.

Csakhogy mikor mind a nyolc miniszter nagy, bölcs, szeretetreméltó, amíg miniszter, akkor lehetlen nem gyanakodni a népben.

Gyermekszobákban látni apró emberkéket a nyakukban egy-egy »bártlivalk«, amelyikre rá van hímezve »apa kedvence«, a másíkéra »mama kedvence«, a harmadikére »nagybácsi kedvence«. És ezek a kis bohók jól veszik ki magokat a megkülönböztetésekkel. De a mi minisztereink nyakában három ilyen bártli is lóg: Az egyik bártlin »a korona kedvence«, a másikon a »nép kedvence«, a harmadikon a »sajtó kedvence«. Mind a háromnak »kedvence« egy személyben.

Hát ezek a bártlik igen kellemesek lehetnek a minisztereknek, mert fölköthetik akár mind a hármat egyszerre, akár csak az egyiket, amelyikre éppen szükségük van — de a magyar közszellemre sajnos, nagyon rossz világot vetnek.

A közmunkatanács eljárása igen helyes volt, nézetünk szerint, ha a szabályhoz ragaszkodott, hogy élő emberekről utcákat nem nevez el. S igen helyes a szabály is. Mert a lojalitás olyan különös túltengései közt, aminők mutatkoznak, jó az emberek nagyságát egy kis időre eltenni, hogy ne fogja be a rozsdá; mert ha az élő hatalmasok imádása minden korlátok nélkül folyna, kivált gyorsan változó kormányok alatt, nem maradna elég utca és tér az aktuális nagyok számára — úgyhogy apródonként a halottaktól kellene elvenni az utcákat. Mert a meghalt excellenciásoknál többet érnek az élő excellenciások. Ezen elkönfiskálások alá hihetőleg legelőbb jutna Arany János, Toldy Ferenc és Vörösmarty, akik csak tekintetes urak voltak, de megeshetnék, hogy Baross Gábort is letörülnék a Stáció utcai pléhtáblácskákról — ha majd leendő minisztereknek kellene a hely.

Azért tán jobb ez így, vigasztalódjék a miniszter, hogy a közmunkatanács a halálát akarja előbb bevárni. Nincsen abban semmi udvariatlanság. Én hiszem, hogy az ő érdemei kiállják azt az időt. S végre a Stáció utca is várhat.

Addigra talán elmúlik a hiperlojalitás is, melynek roppant arányait az mutatja legjobban, hogy magának a kormánynak kellett nyilatkoznia: ő nem tett semmit Baross ellen.

A hiperlojalitás bámész szemeket vet a nagy mindenségbe s tűnődve kérdi:

— Nem tett ellene a kormány. Igaz lehet az? De hát akkor, hogy eshetett meg a dolog?

Mert a hiperlojalitás annyira hipernél is hiperebb, hogy még el sem képzelheti, mintha történhetnék a világon valami, amit nem a kormány akart.

AMNESZTIÁT KÉREK !

— Levél a szerkesztőséghez —

Kedves barátim a redakcióban !

Tudtam én azt, hogy mihelyt kiteszem a lábamat közületek, mindjárt valami palota-forradalmat csináltak a szépliteratúra ellen.

Persze, mindennek Horváth Gyula az oka, aki a táborát úgy válogatta össze, mint ahogy a kolozsvári Pongrácz ült a trónörökös asztalánál, hogy egy király, egy cigány, a jelen esetben egy tudós, egy belletrista.

A tudósoknak György Endre a fejük, aki, ha észre veszi, hogy többségben van, legott Heródeussé válik: »Iratsatok ki a lapból minden szépirodalmi csecsemőt !« (Az egész újságot tele írná hasznos komoly cikkekkel.)

De résen van Szemere, s nem hagyja a lantot megkisebíteni Szabó Endre; kivált ha észre veszik, hogy György Endre már elcammogott az odújából; nosza nekiiramodnak a közleményeknek; Jézus Mária, olyan száraz lesz holnapra a lap, hogy mozsárba lehet törni. S gyorsan becsúsztatnak egy csomó csevegést, ide egy kis cikket, még ide is egyet.

A lap fiziognómiájából tehát mindennap tudhatja a közönség, hogy ki volt előtte való nap többségben. Mert maga a szerkesztő, hiszen tudjátok, úgy tesz, ahogy illik egy alkotmányos zsarnoknak: nem fogja pártját sem az egyik, sem a másik pártnak, hanem hagyja esetről esetre a hatalmasabb akaratot nyilvánulni.

Természetesen én magam is a Szemere-Szabó párthoz tartozom, azt tartván, hogy legyen a lapban sok könnyed olvas-

mány (de ha csak lehet, ne én írjam), s gyanús szemekkel méregetem a György Endre-párt machinációit.

Tudom, hogy nem voltatok bent hú elvtársak, mikor a redakcióban az az attentátum született, hogy a közvéleménynek, ennek a hétfejű sárkánynak kiszolgáltatták a benmaradtok a szépirodalom atyját, Jókai Mórt — azzal a királyhymnus dologgal. Hogy ez az idea a közgazdasági rovattól vette eredetét, mérget mernék rá venni, mert más rovattól ilyen kegyetlenség ki nem telik. A politikusok gyöngédebbek, azok csak ölnek, az újdondászok nem elég ravaszok, hogy egyéb fegyvert is kitaláljanak valami ellen az ollónál, a színi referensek csak a drámákból ösmernek cselszövényeket. Nem bolondok, hogy ők magok is csináljanak.

Semmi kétség barátim, a »közgazdasági rovat« liferálta ki Jókait a közönségnek. A liferálás különben is az ő szakmájuk.

De akárhogy történt is, már mindegy. Megvallom, eleinte nem jól esett a dolog, mert van valami különös abban, hogy egy nagy embert, aminő Jókai Mór, odaállítsunk a nép ítélőszéke elé: »Mondják meg az urak egyenkint a véleményüket fölötte. A vádlott egy verset írt, egy király-hymnuszt. Mondják meg, milyen a hymnuszt?«

Hiszen persze ti ezt nem rosszakaratból tettétek. Ti ilyenformán gondolkoztatok a nép nevében: »Jókai király-hymnuszt írt, amit mi fogunk énekelni. A hymnuszt hát a mienk. S ha a mienk és ha nekünk kell énekelni, hát nézzük meg előbb, mit fogunk énekelni. Ehhez jogunk van.«

No, én ugyan nem fogom énekelni (nem engedi a torokbajom), de azért tudom követni az észjárásokat, és van is benne valami igaz, mert a nemzeti hymnuszt valami más, mint csupán egy nagy lángész szellemi szikrája; a nemzeti hymnusznak a lángész egy olyan szikrájának kell lennie, melyet az egész nemzet a maga szikrájának tart. Egy dal, melyhez a költő mestersége kicsi, Hippokrene forrása nem elég, mely csak a magyar érzésből fakadhat. Egy dal, melyből a történelem zúg ki, egy dal, amit a múzsa meg nem súghat fölönt hívének sem — ezt csak az a nemes, kevély amazon sugalmazhatja, akit leeresztett pallossal szoktunk festeni, nehéz pikkelyes páncélban: ez a mi szépséges Hungáriánk. Az ő fenséges alak-

jának kell látszania e dalban, az ő bátor járásának kell abból kikopognia, az ő méltóságos hú szavának kell kicsengnie belőle.

Hát ez a Jókai-himnusz bizony nem ilyen. Gyenge, fölületes dolog az. És mégis, mégis sajnálom, hogy Jókait kitették az »eresz alól«, hogy ezt a kifejezést használjam, ráeresztve, sőt fölhíva a mennydörgést és záporosót. Félek, hogy a kegyelet ellen vétettünk. Az a nagy ember, aki egy félszázad óta aratja a borostyánokat egy világrészben; aki kell, hogy egy nagy piederstálon álljon minden magyar előtt, megvallom, egy kicsit furcsán vette ki magát a közönség ítélőszéke előtt. Mert hogy jogunk van hozzá, arra nem adok semmit. Hiszen az »arany bullában« is benne volt a záradék, hogy bármely egyszerű nemes személyesen is odajárulhasson a királyhoz s fegyveresen tehesse a vetőjét. De a hogy a történelmet ismerem, egyetlen egy ilyen nemes se kopogtatott őfölségeik ajtaján.

Napokig vártam aggódva a lapban, hogy nem történik-e valami tapintatlanság, amint a levelek sűrűn jöttek a közönség köréből, szándékosan hallgattam, de bizonyos szorongó érzésekkel, míg végre teljesen eloszlott minden félelmem. Sőt már nem is haragszom, hanem inkább gratulálok nektek az eredményhez.

Mert ti csak egy dolgot akartatok kisütni, hogy jó-e a himnusz vagy nem, s két dolog tűnt ki.

Az egyik az, hogy a himnusz nem jó.

A másik pedig az, hogy a közönség jó.

(S inkább legyen rossz a himnusz, mint a közönség.) Az a tisztos, nemes hang, az a modor, mely a nyilatkozatokban dominál, az a deferencia, a mellyel írtak még azok is, akik politikájáért apprehendálnak, mutatja a magyar közvélemény érettségét, mutatja finom érzését; mert csak az van jogosítva megmondani, kitől mit követel, aki azt is tudja, kinek mivel tartozik.

Jókai meg lehet elégedve; szíve megtelhetik büszkeséggel, látva magát ennyire szeretve. S másrészt nem árt neki se, ki egy idő óta annyit forgott nagy urak között s fejedelmi személyek udvarában, hogy a közönség szavát erőszakosan eleibe eresztették.

Kikhez ötven évig szólott búbajos hangon ő, hadd szóljanak ő hozzá egyszer azok is. Meglehet, gondolkozóba esik tőle, hogy sok mindent másképp lehetett volna csinálni. Mert a dicsőség nagy darab kenyér, ha fogy is, lassan fogy, de a penész is beleveheti magát . . .

Azonban elég ebből ennyi. A fődolog kisült, hogy a himnusz nem jó. Legalább azt hiszem, ezt fogja állítani az összeállított zsűri. Annyira kisült már eddig, hogyha most két hétig jönnének is az ellenkező vótumok, még se lehetne belőle jó verset csinálni többé.

Azt tartom hát, hogy szüntessétek be már azt a rovatot, elég volt,* adjatok Jókainak amnesztiát, és kérjétek föl, hogy írja meg a másik himnuszt.

És ha az se lesz jó, írja meg a harmadikat és negyediket. Írjon addig és annyiszor, míg meg nem írja az igazít, mert a népítéletből (mely a *Magyar Hírlap* hasábjain zajlik), nemcsak az nyilvánult, hogy rossz himnuszt írt Jókai, hanem az is, hogy himnuszt, olyat, ami imádsága legyen a magyarnak, csak Jókai írhat. Amit Jókai elhibázott, az csak Jókainak sikerülhet.

EGY MAGYAR NÁBOB

(Andrássy Manó grófról)

Az ország egyik leggazdagabb mágnása halt meg; Andrássy Manó gróf, Görzben. Egypár nap múlva ott lesz hadverő ősei közt a krasznahorkai kriptában, mint csendes, mozdulatlan ember.

Eleget mozgott míg élt. Csupa tevékenység volt. Eleven, mintha nem is ülne a vállán hetven esztendő, egyszerű *kenyeres ember*, ahogy mondani szokták, mintha nem volna mögötte óriási uradalom.

Még csak imént láttuk a Házban, a klubban, életerőtől duzzadóan, piros orcával, éles szürke szemével, vastag nyaká-

* Mai nappal megszűnik. Szerk.

val, mely nagyon hirtelen kezdődött fejnek. Feje feszesen nyugodott hatalmas vállai között. A mellén mindig volt valami ritka tű, húsos ujjain ragyogtak a drága gyűrűk, a szájában mindig volt valami panasz. Az öregúr mindig duzzogott. Ha nem tetszett neki valami, kimondta kereken. S egészséges, sajátos észjárásával mindig kitűnt. Politikát sohase akart csinálni, nem volt ambíciója. De minden dologban meg volt a maga véleménye, s azt nem tette véka alá. Gyakran fejtett ki önálló nézeteket a Házban s bár »általános derűtség« zajlott föl originális előadása alatt, a benyomás mindig az volt, hogy a hallott beszéd egy igen okos, praktikus ember tanácsa volt, jó lesz fontolóra venni.

Fiatal korában igen szép deli legény volt, mint beszélük; sokat utazott, sok kalandja volt. Európát bejárta egynéhányszor. Egy telet végig bálozott Madridban s Montijo kisasszony (a későbbi Napoleonné) körül legyeskedett; ez az ismeretsége megmaradt későbbre is. A császárné bemutatta őt férjének, s nem egyszer beszélgetett Napoleonnal, ki Andrásyval informáltatta magát a magyar viszonyokról.

Az öregúr gyakran szerette elmondani e diskurzusok jellemző részét a képviselőház folyosóján; miként nyilatkozott III. Napoleon Kossuthról (»az egy dulcamara« — mondta volna) a magyarokról, Ausztriáról stb.

Élete belejátszott Magyarország legérdekesebb epochájába s állásánál, viszonyainál fogva összeköttetésben állott a kor legnagyobb férfijaival. Tanulótársa volt Madách Imrének és Lónyai Menyhértnek, s mind a kettővel jó barátságban élt. Kossuth Lajos családjának ügyvédje volt Zemplénben. Deák igen szerette. Andrásy Gyula grófnak testvérbátyja volt. Széchenyi Istvánnak kedvenc jurátusa. Sokat látott, sokat tapasztalt s bár sohasem ragadták őt nagyobb akciókra az egyes föllendülések, melyek az ő félszázada alatt a nemzetből kitörtek — a maga hazafias kötelességét mindig megtette. Nem többet, mint amennyit kell, de kevesebbet sem. Nem volt lángoszlop, de hasznos ember volt.

Követ volt már a rendi alkotmányban. Ott találjuk a forradalomban is. A pákozdi csatában ott harcol ő is.

Mindent végigcsinált. Volt menekült s ezalatt utazta be Indiát és Kínát, volt »passzív magyar« a provizórium alatt,

aki nem vállalt hivatalt. (Ahelyett a Tisza-szabályozásában tevékenykedik.)

Mikor őfelsége 1857-ben magyarországi útjára szándékozott, ő is aláírta a kérelmet, melyet Scitovszky János élén több főúr intézett a császárhoz; amelyben illedelmesen figyelmeztették, hogy ne hallgasson tanácsosaira, kik egy császári utazással vélik eloszlatni a keserű hangulatot a nemzetben; azt csak az alkotmány helyreállítása teheti. Résztvett a történelmi nevezetességű máriazelli búcsún is, hol együtt énekelte sok ezer demonstráló közt, főúri társaival ájtatosan a zsolozsmát:

Áldd meg országunkat
Mi magyar hazánkat
Vezéreljed jóra
A mi királyunkat!

Az alkotmányos érában gömöri főispán lett, egész a megyerendezésig. Azóta képviselő (a rozsnyói kerületben) s folyton a szabadelvű pártnak tagja.

A Házban általában »vasember«-nek hítták, mint aki a vasipar fejlesztésében a legtöbbre vitte, magának lévén nagy vashámorai, melyeket személyesen kezelt s roppant anyagi sikerrel.

De a »vasember« olyan vasember volt, aki mindig átváltozott, amint a közgazdasági élet fejlődése más-más ágakat vetett föl megoldás elé. A vasemberből borember lett, s vezére azoknak, akik a borászat terén akarnak reformokat. Legújabbban a két kalapács emblémája alá tért, s a bányatörvényjavaslatoknál igyekezett érvényesíteni eszméit és tapasztalatait. Mint nagy és szerencsés gazdának, véleménye sok súlyal bírt. S szokimondó, minden ízében magyaros jelleme volt a biztosíték, hogy amit mond, az neki igazi véleménye.

Egyébként vidor, tréfás kedéllyel bírt, aki után bizonyára sok anekdota fog fönmaradni. Résztint ötletek és találó képek, amiket ő mondott, résztint kedélyes szituációk, amikbe ő sodortatott, vagy amikbe ő sodort másokat.

Ama nevezetes eset, midőn egy szédelgő értéktelen váznakat vétetett meg vele, Rembrandt-képek helyett, sokáig volt kedélyes tréfák forrása.

Takarékosságáról is sokat tudtak mesélni. Hogyan látogatta meg egyik gömöri bérlője Mérleg utcai palotájában, hogy bérletengedést kérjen tőle, amit megsejtván gróf Andrássy, ravasz módon mutatta be a belépőt egy éppen nála levő miniszternek:

— Ez X úr. Az én bérlőm. Ritka becsületes ember, aki már húsz éve bérel tőlem és még eddig sohase kért leengedést.

A bérlő kellemetlenül feszengett, hajlongott:

— De méltóságos uram, kérem alássan . . .

Andrássy szóhoz se hagyta jutni, közbe vágott:

— De hiába is kérne, mert egy poltúrát se engednék.

A bérlő természetesen elő sem hozakodott többet az ügyével.

A legapróbb körülményeket meg tudta figyelni, s ritka leleménnyel használta ki azokat sokszor a saját, sokszor a mások hasznára is.

Egyszer hallja otthon Betléren, hogy egyik szegény bérlője iskolába akarja küldeni a fiát Rimaszombatba. Magához hívatta a bérlőt.

— Hallom, a fia Rimaszombatba megy.

— Igaz, méltóságos uram. Csakhogy nagyon sokba kerül. Nem hiszem, hogy megbírnám.

— Tudja miért hívtam?

— Majd megmondja, méltóságos uram.

— Adja oda a gyereket Lócsére.

— Lócsére? Miért?

— Van ott egy szegény asszony ismerősöm, aki dicsekedett nekem a minap; annyi krumplija termett, azt mondja, hogy kénytelen lesz vagy deákot venni az idén vagy disznót. aki megegye. Hát oda kell vinni azt a gyereket. A krumpli árát majd megfizetem én.

Sokszor emlegette, hogy a deákból azóta pap lett egyik falujában.

A Mérleg utcai palota belső képe egy fejedelmi kincstárra emlékeztet. Ki s be járnak abban a műárusok évtizedek óta. Ahol csak volt valami ritka tárgy a kontinensen, az mind megfordult már ő nála. Örökös alkuban volt az öreg gróf, hol a Szobieszki János kardjára, hol a Mátyás király

nyeregszerszáma. Ősmert minden ócska koppantót, rczs-dás vasat, ami Bécs és Budapest antikváriusainak állványait nyomja. Ebben telt öröme, gyönyörúsége. És áldozott is ezekre. Néha nagyon becsapták, de idők folytán oly nagy műértelemre tett szert, hogy a vége felé már ő vett értékes dolgokat igen olcsón.

Hát azt hinné-e az újabb nemzedék, hogy valamikor élclapot is szerkesztett Andrássy Manó, mert hogy könyvet írt indiai útjáról, az tudvalevő (az Akadémia is beválasztotta érte tagnak).

Igen; negyvennyolcban csakugyan élclapot adott ki. De arra magam is csak különös véletlenségből jöttem rá.

Petőfiről beszélünk valamit a folyosón: egyszer egy öreg képviselő felénk jön, s azt mondja Andrássynak:

— Hallgass Manó, mert mindjárt elárullak ennek a skriblernek, hogy te miattad halt meg Petőfi.

— Muh! — szólt kedélyesen a nemes gróf. — Egy kicsit igaz a dolog. Magam is skrupulizálok benne néha.

S elbeszélte e sorok írójának, hogy az általa szerkesztett élclapban kifigurálta Petőfit. Le voltak rajzolva Petőfi és Varsányi (egy akkor emlegetett publicista) a következő párbeszéddel.

Varsányi: Te Sándor! A harcok már erősen folynak. Ideje volna, hogy mi is táborba szálljunk.

Petőfi: Ugyan hová gondolsz. Itthon kell az intelligencia!

— Az itthon lármázó pennás emberekre nagyon haragudtam akkor — végzé be Andrássy, mosolyogva a reminiscenciákon.

Ámbár a pennás embereket most se szívelte valami nagyon. Sokszor mondogatta:

— Bár csak sohase kerülnek a kezetekbe.

Mi is azt óhajtjuk e percben. Bárcsak ne kellene még nekrológot írni róla. Bárcsak ne került volna még a kezünkbe sok ideig, mert józan eszével, tapasztalataival igaz magyar szívével — jó volt ő a háznál.

TISZA KÁLMÁNNÉ ÉS A NAGYVÁRADI ASSZONYOK

Vége már a poézisnak, az idealizmusnak. Óh azok az asszonyok. Az ember azt hinné, hogy ők gyöngédek, nemesek, hogy szívük olyan lágy, mint a gyermekeké, hogy csak szeretni, lelkesülni tudnak . . .

S íme itt van a nagyváradi eset. Tisza Kálmánnét megszavazzák.

Ugyanazok az asszonyok, akik kétszer segítették győzelemre az apáca-kérdésben; amely ebben a szituációban a liberalizmus kérdése.

Tisza Kálmánné határozottan egyike a legérdemesebbeknek Magyarország főúri asszonyai közt. »Egy igazi Tisza Kálmán női alakban« írja róla jellemzőleg nagyváradi levelezőnk. Sok jót tett életében, s mindezt föltűnési vágy nélkül, szinte ösztönszerűleg, azon egyszerűséggel, mely férjének is sajátja. S emellett szerény volt egész életében, s sohase vitte házának küszöbén túl azt a nimbuszt, mely a hatalmas miniszterelnök nevét körüllegte, hogy vele hiúságát legyezgesse.

Egyetlen akciója a nagyváradi apáca-kérdés volt.

Tiszáné igazi szónoki verve-vel és valóságos parlamenti higgadtsággal védette álláspontját.

Győzött. Az apácák eltűntek. A közvélemény napirendre tért a dolog fölött.

S íme, az apácák kezdenek visszatérni.

Tiszáné megveretett a Bihar megyei nőegyletben.

Kik szavazták le?

Azok, akik mellette szavaztak a múltkor.

Talán az apácák lettek azóta liberálisak, vagy a nagyváradi asszonyok lettek ultramontánok? Vagy tán lement közejük udvarolni Zichy Nándor, és bevette a szívöket?

Nem, egyik se történt.

Csak az történt, hogy Tisza Kálmánnénak a férje már nem miniszterelnök.

Csak az történt, hogy ezek az asszonyok egészen úgy cselekedtek, mintha férfiak volnának.

S hogy ezek a férfiak egészen úgy néznek ki, mint a mi mamelukjaink.

NÉHÁNY SZÓ A »REGÉNYTÁR« SZÁZADIK KÖTETÉHEZ

Mikor a Singer és Wolfner cég elhatározta, hogy jó és olcsó regények terjesztésére vállalkozik, hogy ami jó terem a külföldön, s ami meglehetősen idehaza, azt csinosan kiállított, ötven krajcáros vászonba kötött könyvekben viszi be az úgynevezett nagyközönségbe, senki sem hitte volna, hogy megélik a századik kötetet.

Maga a regényírás atyja, Jókai Mór csodálkozó szemeket vetett rájuk, midőn felkérték, hogy írjon számukra egy kötetet, s előadták a tervüket:

— Talán aranybányát fedeztek fel az urak vagy petróleum-forrásokat, és most a haza oltárán akarják letenni könyven szerzett kincseiket?

És mi többiek is mind csodálkoztunk, mert igaz, hogy eddig is folyton akadt egy-egy könnyelmű ember (e könnyelműek nélkül furcsán nézne ki ma az irodalom), aki számolásába belekeverte a lelkesedését — s ez rossz keverék. A bor és a víz összekeverése még praktikus is lehet, a víz erősebb lesz valamivel, a bor gyengébb, de mikor valaki a maga egy icce borát egyszerűen beleönti a Dunába, a víz nem lesz tőle erősebb, de a bor teljesen odavész.

Egyes emberek, mondom, mindig akadtak, de kettős emberek nem. Egy fejben megteremhet valami ábrándos idea, valami vakmerő lehetetlen terv. De ebben az esetben egészen meghökkentő volt a »Regénytár« megindítása. Mert ha Singer akarja, hiszen arra való Wolfner, hogy lebeszélje, ha pedig Wolfner akarja, Singernek kell őt megakadályozni. De nem az történt. Ritka egyértelműséggel láttak hozzá a vállalat-hoz, s megjelentek a szebbnél szebb füzetek. Egy könyv ötven krajcárért! Szépen bekötve! Hát lehetséges ez? Mi van ebből valjon ingyen: a könyv-e vagy a kötése?

Hát még mikor azt hallottuk, hogy tíz-húszezer példányban nyomatják. Lett nagy találgatás, hogy mit akarhatnak ezek az urak? Miben bizakodnak, miben reménykednek?

Csupán egyetlen számításuk látszott volna indokoltnak, ha megtörtént, amiben hiába fáradozott Kőrösi Csoma Sán-

dor s előtte mások, hogy ti. még egypár milliónyi magyart találtak valahol az Ural körül. S hogy azok nem nagyon hasonlítanak az idevalókhöz.

De nem az történt. Nem találták meg az ázsiai őstestvéreket, hanem megtalálták a közönség rokonszenvéhez az utat, amely pedig be volt már nagyon gyepesedve, s anélkül se veszélytelen. Mert megvan az a tulajdonsága, ami a mesebeli utaknak, hogy az utasnak, ha egyszer elindult rajta, sohasem szabad hátrafelé tekintenie (mert megijed és szörnyet hal), hanem mindég csak előre; meg kell viaskodni útközben egy sárkánnyal, a közönnyel, akinek nem hét feje van, hanem hetvenhétezer feje.

Mind e bajokon túl van immár a Wolfner és Singer cég, a »Regénytár« tetszetős alakja, olcsósága, a terjesztés páratlanul egyes módja, a tartalom és a szerzők változatossága kedvelté tette a vállalatot, ma már ott lehet azt találni majd minden családnál sáskaszerű szaporodásban.

E kötet, melyhez e néhány szót fűztem (mintegy megünneplésére a ritka alkalomnak), a *századik*. Száz kötet! Könnyű kimondani, nehéz kiadni, még nehezebb eladni.

De a »Regénytár« alapítóinak mindez sikerült, anélkül, hogy aranybánya és petróleum-források jövedelmét vesztegették volna el, de viszont anélkül, hogy aranybányát találtak volna. A »Regénytár« nem fényes üzlet, de nem is rossz üzlet. Közönség és a kiadó megvannak elégedve.

E kölcsönös megelegedéshez még csak az íróknak kell hozzájárulni, hogy a diadal teljes legyen.

Mi pedig hozzájárulunk szívesen, mert a »Regénytár« kettős kulturális feladatot végzett. Az egyik, hogy írókat lanszírozott, a másik az, hogy írókat leguillotinerozott.

E mosolygó, vidám piros könyvtáblákra bízvást rá lehetne nyomtatni az örvendetes gyászjelentést:

»Ponson du Terrail és Xavier Montepin nincsenek többé!«

[NYÍLT LEVÉL LÉGRÁDY KÁROLYHOZ]

Kedves barátom !

Azt kívánjátok tőlem (ti. a redakció), hogy most, midőn holnaptól kezdve újra a »Pesti Hírlap« kötelékébe lépek, ezt egy episztolával tudassam a lap olvasóival.

De sehogy sem bírom eltalálni, hogy mi lehetne az efféle levélben? Magamról csak nem írhatom, hogy egy tehetséges író társsal szaporodtatok, pedig meg vagyok győződve, hogy minden belépő munkatárs tehetséges.

Más pedig mi legyen e levélben? Talán eltávozásom és visszaérkezésem történetét szeretnétek leírva látni?

Nem érdekes az ! S te különben is tudod, mi volt a távozási indok. Nem pénz (mert hiszen pénzben te nekem többet akartál adni, mint amennyiről egy magyar újságíró álmodozhat), nem is politikai differenciák, mindig helyeseltem azt a szabadelvű irányt, melyben a Pesti Hírlap mozgott s nem volt szándékom ellenséges táborba menni, hanem csak más ezredbe; nem is személyes összeférhetlenség vitt el, mert az köztünk hosszú évtized alatt nem volt egyszer sem.

De ha nem anyagi motívum vitt el, még kevésbé hozott az vissza (mert magam proponáltam a kisebb tiszteletdíjt, amely régebben volt, nem reflektálván a nagyobbra, melyet az eltávozás idején ajánlottál), hanem visszahozott egyedül azon mérsékelt szabadelvű irány, melyet a lap vall. Kérlek is rá, hogy ezt az irányt tartsátok meg ezentúl is. Míg ez áll, én is veletek megyek.

Öreg íróasztalomról pedig separtessétek le most már a féléves port, penészt és a póknak a hálóját, ki elég meggon-
dolatlan volt, átvenni tőlem a terrénumot, talán azon hitben, hogy soha vissza nem térek többé.

Ami volt, elmúlt. Minden a régiben van. Csak éppen, hogy a pók lett egy csalódással gazdagabb.

*

[SZERKESZTŐI ÜZENETEK]

— B. Budapest. Az egészet egy menthető sajtóhiba, egy vessző kimaradása okozta. Mikszáth Kálmán t. barátunk azt a vesszőt tényleg deponálta a két szó közé, de valahol el-sikkadt. (Évtizedek óta az első eset, hogy valaki olyasmit sikkaszt el, amiből nincs haszna.)

A keddi szám hírvonatának elején álló közleményben ugyanis a bepanaszolt nyomtatott szöveg így áll:

»... visszahozott egyedül azon *mérsékelt szabadelvű* irány, melyet a lap vall.«

A hivatalos írott szöveg pedig így szól:

»... visszahozott egyedül azon *mérsékelt, szabadelvű* irány, melyet a lap vall.«

Amiből kettő világos.

Először az, hogy a nyomtatott beszédben, ahol a hangsúlyt nem hallani, egyetlen vesszőcske is igen nagy keveredéseket okozhat.

Másodszor pedig az, hogy a Pesti Hírlap betűit — sajnos —, eddigelé még nem szedik államférfiak, akik minden vesszőcskének politikai fontosságot tulajdonítanak.

Legyen egyébként megnyugtató, hogy Mikszáth Kálmán sokkal jobban ismeri és becsüli a Pesti Hírlap politikai munkatársainak hitvallását, mint ön azt föltette s a nem szabadelvű körök nagyon is jól tudják, hogy szabadelvűségünket a szelídítő »mérsékelt« epitheton nem illeti meg, úgy amint megilleti magatartásunkat s azt a gondot, mellyel politikai ítéletünket és véleményünket elhamarkodás és felületesség nélkül, de mindig korlátozatlan szavadelvűséggel ki-mondjuk.

Legyen affelől is meggyőződve, hogy az az értelemza-varó »komma« föl se tűnt azoknak, akik politikai irányunkat nemcsak a könnyű, hanem a nehéz liberális napokban is figyelemmel kísérték. S mi sem volna naivabb s fölöslegesebb dolog, mint hogy ebben a kérdésben tovább bizonykodjunk.

EGY HATALMAS FŐISPÁN

(Hertelendi József †)

Hertelendi József Torontál megye főispánja, mint a táviró jelenti, meghalt ma a marillavölgyi kies fürdőben. Karlsbadból, hol hasztalan keresett enyhülést bajára, ide ment haldokolni kedvenc helyére, a »Hertelendi-sétány« ismerős fenyői közé.

Vele a modern főispánok egyik leghatalmasabbja dőlt ki. Azért a moderneké, mert nem örökölt nagy nevet (a Hertelendi nevet ő tette hangzatossá), hatalmas ereje nem az oligarchia nedveiből eredt, sem a domíniumokból, hanem a saját egyéniségéből. Apródonkint verte föl magát a főispáni székbe. S az ország legveszélyesebb megyéjében uralkodott, mint egy kiskirály. S amint az ország törvényhozása és a koráramlat minduntalan leszededetett valamit a főispáni nimbuszból, míg körülötte egyre kisebbek lettek a főispánok: az ő alakja váltig nőtt. Már szinte úgy nézett ki, hogy nem fér el hatalmas egyénisége a szűk megyei keretben.

De minden is olyan volt rajta, mintha nem akarna elérni. Nagy, vérrel befutott, kékes szemei kiugrani látszottak arcából. Óriás feje csak alig fért el vállain. Kurtára nyírott szösze haja fölfelé meredezett, mint egy kartácsoló kefe.

S ehhez robusztus zömök termet járult. Száz esztendőre alkotott vasember volt.

1873 óta viselte a főispáni tisztet azon megyében, honnan azelőtt mindennap jött az újságoknak valami írni való anyag, nemzetiségi nyüzsgés-mozgás, demonstrációk, kivallok. A Bánát természetette nemcsak a gabonát az ország-nak, hanem a skandalumokat is.

S íme, amint a fiatal Hertelendi (mert még akkor csak 40 éves volt) rátette széles tenyerét (mely mi tagadás, mindenféle megyei zsírral meg volt kenekézve) a bakafántos rá-cokra, egyszerre mélységes csönd lett a Bánátban.

Megváltoztatta tán a rá-cokat?

Nem! A nagy tenyér elfojtott, elfullasztott torkukban minden hazaellenes kurjantást úgy, hogy abból egy mukka-nás se hallatszott soha Budapestre.

Minden rendben volt. A csöndet semmi se zavarta s amikor a próba jött, minden három évben csupa jó magyar urak jöttek föl követeknek a parlamentbe; csupa magyarokat küldtek föl a rációk.

Igazi csodának látszott ez! Mégis hatalmas egy ember ez a Hertelendi!

De mivel hogy csodák nincsenek a világon, ennek a csodának is keresték a megfejtését.

Azt mondják, hogy volt egy nyitja. Mondják, hogy a hatalmas főispán nagy praktikával csinálta a dolgokat; hogy amikor valami kabátos rác ember bajba keveredett úgy, hogy a kriminalitás mezszygóját átlépte, Hertelendi akkor vetett rá szemet és maga elé idézte:

— Látja ön ezeket az iratokat?

— Igenis, méltóságos uram.

— Ezek alapján önt elítélik. Hát most már ön a kezemen van, ennél fogva elhatároztam, hogy megteszem körjegyzőnek.

— Igenis, kérem alássan.

— Hát vállalja?

— Hogyne vállalnám.

— Ön most tehát elmegy a falujába és jó magyar ember lesz, ezek az akták pedig idejönnek a fiókba.

— Értem, igenis.

— S ha ön egyszer valami mást gondolna, ezek olyan bolondos akták, hogy egyszeribe kijönnek ebből a fiókból. Megértette?

Így csinálta (a rossz nyelvek szerint) Hertelendi magyarokká a rációkat. De az efféle magyarokból nem kérünk. Ezek a jegyzői kvalifikációhoz jutott urak tartották volna aztán féken a rác községeket, s csinálták volna a »fényes eredményű« követválasztást.

Valószínű, hogy sok a túlzás is ezekben a históriákban, amiket a torontáli ellenzék kolportált a nagyerejű főispán ellen, ki szaporodásuknak ezer taktikai fogással állta útját.

Kétségtelen, hogy az érdekes egyéniségű főispán nem riadt vissza a megyei fifika különböző nemeitől sem (mert fifika ellen fifikát!), de kétségtelen, hogy kormányzati ké-

passágének s lelke nemes vegyülékének is sok része volt abban, hogy Torontálban minden csendes.

Mert a »csendességnél« egyéb aligha érhetett el.

Most már tehetetlenül fekszik ravatalán, ő a hatalmas is. Vaskeze le van eresztve dermedten, s a gyepők gazdátlanul állanak.

A magyar állameszme egy jeles katonája tört le benne. Érdemes megsiratni. Sikerral harcolt, az a fő. Az, hogy a fegyvernemeket nem válogatta, hogy igazi győzelmek helyett a győzelmek látszatával is megelégedett, hibája volt. Hiba, amelyet erényei közé helyezve, azok majdnem egészen eltakarnak.

LEGENDA

Érdekes kérdés volna analizálni, miképp keletkeznek a legendák? Lehetéges-e az például, hogy *jön egy óra, amikor látni fognak a vakok és a látók szeme elhomályosodik?* Valóban rajta ül e szavakon a miszteriózus bibliai kód. S mégis vannak szituációk, az élet apróbb eseményeiből kirügyeznek az efféle csodák. E napokban meglátogatta a 48-iki szabadságharc kiállítását két excellenciás úr. Az egyik Tóth Lőrinc. Eljött és megállott azon szekrény előtt, ahol a 49-iki debreceni nyilatkozat, az Ausztriától való elszakadást proklamáló okmány eredeti példánya van kiállítva üveg alatt. A kalauz magyarul magyarázólag megjegyzi:

— Nagyméltóságod is aláírta.

— Igen? — mondja Tóth Lőrinc vontatva.

— Ott áll a neve. Csak nincsen talán hamisítva?

— Hm . . . régen volt; ki emlékszik már arra? Meglehet, hogy aláírtam, de bizonyosan nem tudom.

— Méltóztassék megtekinteni az aláírást.

— Hja, ha nem volnának rosszak a szemeim . . . Öregszünk, homályosodnak a szemek . . . nem bírom kivenni.

Egypár nap múlva ugyanazon szekrény és okmány előtt egy másik excellenciás úr állott, Horvát Boldizsár, a vak. A kalauz most is megjegyzi:

- Nagyméltóságod neve is ott van! . . .
- Igen ott.
- De tán nem a saját kezeírása?
- Hát hogyne volna az, *hiszen látom*

S régi fény csillant meg élénk lázas tűzben, a bágyadt, hályogosodó szemekben.

VUCSETICS ISTVÁN »ÉRSEKRŐL«

Egy apróságot mondok el, pedig ki nem állhatom az úti élményeket. Nem is írtam soha egyet se. De most szinte kényszerítve vagyok Vucseticsről. Mert a közönség éppen semmit sem tud a kinevezendő egyháznagyról; ösmeri Vaszary Kolost és szereti, s bár az egész sajtó Samassát pártolta, s mondják, a kormány is, a közvélemény szinte föllélegzik örömeiben, hogy Vaszary lett a primás. (Hátha a sajtó mégse mindig a közvélemény?)

Császka kinevezése is jó dolog, Császka is derék ember. Császkát is jól ösmeri mindenki. De hát Vucsetics? Kicsoda az a Vucsetics?

No, én meg éppen Vucseticset ösmerem a három közül legjobban. Ösmerem, mert az én gyógykezelésem alatt volt.

A gleichenbergi fürdőben együtt sétáltunk tavaly, t. barátommal, Závoryval, a fürdőorvossal, midőn a Venedig-hotelnél szembe jött velünk Vucsetics István, zömök, mosolygós arcú, barátságos, nyílt tekintetű pap.

Valamely közös ismerősünk ment vele s futólag bemutatott neki engem is, a doktort is az esti szürkületben.

Vucsetics nyájasan rázta meg a kezeinket s minthogy tartománygyűlési képviselő, minden teketória nélkül kérde:

- Mióta vagy itt, öregem?
- Egy hete — feleltem.
- Olvastam, hogy a torkod fáj.
- A torkom fáj és nem tudok éjszakánként aludni.
- Az már baj, kivált a nem alvás. Hát mit csinálsz? Írsz ilyenkor, vagy olvasol?

— A harmadikat teszem. Morfium injekciókat veszek.
— Az nem jó. Én is ösmerem. Jobb annál a juhhúsos tokány — szólt nevetve. — De vigyázz, mert rá találsz szokni egészséges korodban is.

— No, attól én nem félek. Az én természetem mellett, ha egészséges vagyok, csak az olyan injekciókra volnék hajlandó, amik elűzik az álmot.

Vucsetics mosolygott, azután az orvosommal váltott néhány szót. Patriarchális egyszerű ember, magyaros ízzel, olyan jó, mint a vaj, hogy szinte kenyérré lehetne kenni. Igazán jó helyre esett a király szeme.

— Ad revidere! — szólt azután, s elváltunk.

Talán négy-öt nap is elmúlt, míg ismét találkoztunk egy reggel a kútnál.

— Jó reggelt — szóltam bizalmasan nyújtva feléje kezemet.

— Jó reggelt — felelte közömbösen. — Hogy van, hogy?

Bizonyos kedvetlenséggel feleltem valamit, mert az mindig bosszantó, ha valaki visszaszívja a pertut.

— Ön is ebből a vízből iszik? — kérdé kis vártatva, miközben poharából lassan szürcsölgette az Emma-kút jótékony nedvét.

— Én is.

— De ön csak nem medicinának issza, doktorkám?

(Ahá, ez engem összetéveszt a doktorommal.)

— Csupán a szomjúság ellen.

— Úgy? Az már más. Nem rossz vizecske, úgy vágyom rá némelykor, mint szarvas a híves patakra. Viszek is Zág-rába az ismerősöknek belőle, a hektika ellen egypár palackkal. Mit gondol, doktor, használ a dolog?

— Bajos azt elhatározni. Én tavaly egy gleichenbergi lánykát vittem haza a gyerekeimnek . . .

— Pesztonkának?

— Nem. A hektika ellen. S tényleg nem estek hektikába a télen.

Vucsetics nevetett.

— Maga legalább nem svindliz, és ezt szeretem. Mert ezek a mai doktorok többnyire nagy svihákok.

Karon fogott s a sétány felé vonszolva barátságos beszél-

getésben emelt ki néhány vonást a zágrábi viszonyokból. Elmondta, hogy rosszul esik idegenben élnie. Magyar érzését, (mert Torontál megyei születésű) mindennap érinti kellemetlenül valami. Eddigi horvát politikánk alfától omezáig el van hibázva — sóhajtott fel —, hogy hová fog ez vezetni, ki tudja? Tisza se tudta. Szapáry se tudja. Én se tudom. De Szapárytól sokat reményelek. Higgadt ember, hát bizonyosan erős, nem jön ki a flegmájából, hát bizonyosan igaza van.

Beszélgetés közben elpanaszolta köszvényes baját is s kérdé, hogy mit tanácsolnék ellene.

— Igen egyszerű — feleltem —, vegyen naponkint egy fürdőt korpával!

— Korpával? — szólt csodálkozva. — És hogy kell azt kezelni?

Éppen használatában voltam, hát elmondtam neki.

— A fürdőszolga egy korpával telített kis zsákot tesz a kádba, s addig nyomogatja a forró vízben, még egészen dohányszínűre festi.

— Helyes, megpróbálom!

Egy hét múlva vidáman integet Vucsetics:

— Jó napot, doktor, jó napot! Ön valóságos csodát művelt.

— Hogy érzi magát?

— Fölségesen. Az ötödik fürdónél megszabadultam a bajomtól, mintha elvágták volna. Az isten áldja meg érte, doktorkám!

Nagyon örültem az eredménynek és hosszú sétákat tanácsoltam neki. Megfogadta-e, nem tudom, mert csak egyetlen egyszer találkoztam még aztán vele. Nagyon kapós ember volt ő ott a fürdón, nemes jellemeért, eszes, magvas nézeteiért a férfiak előtt; de szeretetreméltó, kedélytől csillogó társalgása miatt az asszonyok se futottak meg előle. Az igaz, hogy ő se.

Ez utolsó találkozásakor kérdi tőlem:

— Elment már Mikszáth?

— Még itt van.

— Sohase bírok vele találkozni.

— Pedig most is itt van.

— Hol?

— Hát én vagyok az. Csak úgy bolondoztam, kérek, a doktori voltommal. Bocsásd meg! Nem recepteket írok én, fájdalom, hanem csak novellákat.

— No, azt ugyan ne tegye doktorkám — szolt kedélyesen Vucsetics —, s ha már kiadja magát valakinek, akkor legalább válassza Esterházyt.

S mint egy olyan ember, aki érti a tréfát, jól hátbaütögetett ezért a sületlen ötletemért.

S minthogy én is értem a tréfát, ráhagytam az egészset. Hiszen nekem is mindegy, neki is mindegy. Hát istennek neki, megmaradhatok én doktornak.

Ennyiben is maradt, s most már ha egy nap minden titulusom el talál fogyni (mert üt már nemsokára a végzetes óra, s mindnyáján halandóak vagyunk), legalább kiirhatom a vizitkártyámra: »a zágrábi érsek házi orvosa« örök tanúságára az utókornak, hogy semmi se nehéz a világon.

Az ember orvossá és érsekké lehet benne anélkül, hogy megerőltetné magát és hogy tehetne róla.

KI A VIVÁT?

Bertrandon de la Brocquière Krisztus után 1433-ban utazott Budán, Pesten, de ahogy az akkori jellemzéséről a viszonyoknak kiérezzük, már akkor is itt találta Rémit, Hűvöst, Ráth Károlyt és a többieket.

Pest azóta nagyon nagy város lett. Az ország mint a szarka minden fényeset erre az egy helyre hordott össze; de a Rémieket és a Hűvöseket itt maradtak. Azokat nem bírta elhordani innen.

A Rémieket különféleképpen hitták azelőtt. Voltak Nes-selrothok és Sartoryk.

Egy Sartoryra még emlékszünk, ötven év előttről, aki a sétányok ültetése ellen szólalt fel a közgyűlésen, hogy »a fák erdőkbe valók, Londonban sincsenek — mondá — fák!«

Amire azt felelte valaki:

— De Londonban sincsenek Sartoryk sem, hanem csak toryk!

No, itt csak Sartoryk vannak!

A természetnek az volna az ő közönséges rendje, hogy városban először az emberek nőnek meg, azután a házak. A megnövekedett embereknek van szükségük a nagyobb házakra. A nagy házakhoz nagy intézések is kellenek. A nagy házakat fölépítik a kőművesek és a tótok, de a nagy intézéseket csak nagy látókörű emberek gondolják ki és tartják fenn.

Itt megfordítva történt. A házak megnőttek — de az emberek kicsinyek maradtak. S mert egy igazi város házakból és emberekből áll, Budapest nem lehet nagyváros embereinek kicsinsége miatt, kik minden cselekedetükkel lenyomják, lelapítják a nagy házakat.

Ezen különös elmélkedésre a ma zajló községi választások vezetnek bennünket, de nem először és nemcsak ezek. Minden Abderára emlékeztet, amit látunk és amit látni fogunk. Vén Juvenalis, ide jöjj írni szatírát. Itt látod meg legtökéletesebben hasra borulva emberedet a király lova előtt. Itt zsugorodik össze a legkisebbre a nagyúr előszobájában. Itt jár a legpeckesebben, két arcát felfújva az aprók között. Ide jöjj, Juvenalis.

Látni fogod gróf Andrássy Gyulát lóháton, azzal az indokolással, mert még nincs lovas szobrunk (s Bécsnek már három van). Fel hát a lóra a legelső nagy emberünkkel! Teljes mértékben csúffá téve a népképviselői elvet.

Milyen liszták és milyen szempontok! A nyárspolgáriság üledékét késsel lehetne levakargatni az elmékről. Totykos szappanosok, furfangos korcsmárosok, egymással sógorok, komák tarkállanak a lisztákon, itt az ország fővárosában, ahol a nemzet színe, virága áll rendelkezésre, mint választási anyag. Jókai virilistaság révén juthat csak be a városi képviselőbe, mert valami szításmesternek hely kellett, Rémiék hát kitörültek a lisztából — mert már úgysem lakik a Józsefvárosban, ami a Rémi birodalma. A Terézvárosiak pedig, ahol most lakik, föl nem vették, mert valami börzespekulánsnak kellett a hely. Radoczáék is kitörültek Jókait. Hely kell a légszesz, a kövezet és a mindenféle konzorciumok tagjainak, akik ott megvédjék a maguk érdekeit és ne engedjék tovább mozdulni a várost.

Milyen kaotikus zűrzavar! Az együgyűség összekeverve az önérdékekkel milyen cudar színeket produkál! S e dísztelen harcokból, a tarkán gomolygó tömegből mint vezérek emelkednek ki Rémi és Hűvös. Két nagy stratégia, két Napoleon, egy — városrészben! Bérlők és vezérek. Bérelnek kávéházat, kocsmát, és bizalmat.

Rémi akaratát, Rémi szellemét leheli minden, ami történik. Rémi a skíz, a legfőbb ütő. Ő vezeti a választásokat, a közgyűléseket, a tanácsot, a polgármestereket. Mindent Rémi vezet, mindent Rémi csinál. Minden Rémitől függ. (Még tán Róma alapításánál is sajtóhibából van odatéve Rémi helyett Remus.)

De Rémit nem gáncs illeti ezért. Ő és Hűvös derék ügyes emberek, akik nem bolondok a gyepőlőt más kezébe adni. Rémi nem oka semminek. Ártatlan mindenben mint a bárány. Rémi nem szüli a közszellemet, hanem Rémit szüli a közszellem.

Nem is lehet más vezér mint Rémi. Hiszen minden Rémiszerű. Ott van a polgármester Ráth Károly, aki nagy bajszáról nevezetes s egyéb semmiről. S ha hosszú polgármesterkedés után lelép fényes polcáról, átadva azt Rémi valamely kreatúrájának, nem marad utána semmi egyéb, csak a tóasztjai. Ráth Károlyt *nászmagynak* alkotta a természet, de abderíták főpolgármesterré tették.

S amilyen Ráth Károly — úgy hasonlítanak hozzá a többiek lefelé, csak éppen olyan nagy bajsza nincs a többinek.

Aki azt hiszi, hogy túlzott a kép, az ellen csak azt veti fel e sorok írója, hogy ha Magyarországon tud valaki még egy helyet, ahol a bizottsági tagok választása ilyen alacsony motívumok szerint megy, akkor bocsánatot kér a sötét színekért. Nem, még a leghitványabb oláh vidéken is az intelligencia közül válogatnak a képviselőbe. Budapesten nem.

— Ki a vivát? — kérdik egymástól a szembejövők, unalomból vagy egyszerű fecsegési vágyból.

Kérdezhetik, mert hiszen legtöbb kerületben a lisztákkal szemben liszták állnak. Nevekkal szemben más nevek.

De ezek a nevek olyan egyformák (egy-két kivételt nem számítva), a Rémi és Hűvös képére teremtett nevek, hogy az a világon senkit sem érdekel, ki a vivát.

Mіндеgy akármelyik liszta. Egyik liszta se jelent semmit.

A holnapi lapok meghozzák az eredményt; de az újság-olvasó pesti ember közömbösen von vállat s magában dörögögi, a meglett neveket átfutva:

— Új Sartoryk.

S az új Sartoryk élni és uralkodni fognak ezután is, szül-vén új Sartorykat, akik ismét átvegyék tőlük az uralmat. A nemzet továbbra is ide fogja gyűjteni a vért az erekből, ide a szívbe a Sartoryk számára, s ha majdan e Sartoryk szobrot állítanak a nagy vezető szellemnek, Ráth Károlynak, mint-hogy már akkor lesz lovas szobrunk, óméltósága nyilván a Rémi hátán állva fog ábrázoltatni gránitból, hogy itt emelkedjék fenn a következő Sartory maradványok gyönyörűségére a városi életkor legvégső határáig.

[AZ EGYETEMES REGÉNYTÁR ALMANACHJA 1892-RE ELŐSZÓ]

Nemrégén, de még I. Tisza alatt egyszer a szabadelvű klubban elszólít a tarokktól »egy percre« Ivánka Imre. (Kár azért az időért.) Átadtam a kártyámat Dániel Gábornak, mindjárt meg is bukott a nyakamra egy kettest.

— Parancsolj, kegyelmes uram.

— Egy szívességre kérek. A trónörökös, Károly Lajos, magyar könyveket kíván olvasni. Válogass össze számára 10 darabot!

— Csak?

— Természetesen egyelőre. Ezekből kell megkapnia a kedvet a többiekhez.

— Az igaz! No, majd kiválogatom, de milyenek legyenek körülbelül?

A kegyelmes úr egy levelet húzott ki a zsebéből:

— Itt van az instrukció. Elbeszélő művek legyenek; könnyed, mulattató olvasmány, de mégis, melyből a magyar nép szokásait, kedélyét, modorát, észjárását meg lehessen ismerni, úgy amint a valóságban vannak, túlzások nélkül.

— Meglesz, de tudnom kell, hogy a leendő király mit olvasott már eddig.

— Eddig csak az Arany »Toldi«-ját, s mondhatom, tet-
szett neki.

— A többivel is meg lesz elégedve.

— Ez tehát el van intézve — szólta Ivánka és vissza-
eresztett a tarokkhoz.

Másnap reggel mindjárt eszembe jutott. Adjatok kérlek
egy plajbászt, hadd csináljam meg a lajstromot! De mintha
gúzsba kötötték volna a memóriámat, sehogy sem tud moz-
dulni, csak morzsolgatom, szorítom a ceruzát, de nem jut
eszembe alkalmas könyv.

Nosza, átszaladok az elbeszélő írókra, hátha így inkább
boldogulnék. A termőfákról eszembe jutnak a gyümölcsseik.
Mégpedig kezdem a tiszteletreméltó nagyapókon.

Ott fénylik a Kemény Zsigmond alakja. Nagy, de nehéz-
kes is. Azonfelül filozofál. S mit keresne a filozófia a magas
régiókban!

Itt van Jósika. Azazcsak volt! Ah! Milyen avas szag!
Hagyjuk el az öreget. Itt volna Eötvös József, de a »Falu
jegyzője« már tempi passati.

Mint egy középkori király, úgy lép ki Jókai, egy egész
tábor van mögötte. Beláthatatlan bandérium a regényeiből.
Lássuk csak, mit lehetne elküldeni a főhercegnek? A kritika
és a közönség az »Új földesúr«-at tartja a legjobbnak és méltán,
magyar zamat, magyar élet s Pegazusa sem szaladt át ez-
úttal legelni a »lehetetlenség« nevű buja rétre. Tán békó volt
a lábán. Békó, de aranyból.

Fölríttam tehát az első helyre:

Jókai Mór: Az új földesúr.

Egy már van. Menjünk szaporán a többi után! Mézbe
van mártva ennek az Abonyi Lajosnak is a tolla, s fogván a
ceruzát beírtam másodikul:

Abonyi Antal: A mi nótáink.

Eközben eszembe jutott, hogy nem fogom-e Jókait rossz
hírbe keverni az udvarnál, ha az »Új földesúr«-at, a Bach-világ
persziflázsát segítem fel Bécsbe?

Ejh, legyünk jószívűek, kegyelem Jókainak! Kitörültem
az »Új földesúr«-at s megint nem maradt, csak egy könyvem
az »A mi nótáink«.

Hanem 'iszen majd mindjárt keríték én ahhoz társakat.

Gömbölyűen pöndörödnek Porzónk »Tárcalevelei«. Argusnak száz szeme volt, Ágainak százegy van a jellemzőt meglátni, de mit ér, ha könyve bármint csöpög is a magyar zamattól, nem felel meg ennek a célnak; tájképeket, városrészeket, külsőországi úti benyomásokat ír le; itt van Tóth Béla kötete, de ebből csak a törököket szeretné meg a trónörökös és Tóth Bélát. Szegény Balázs Sándor is hagyott valamit. Gyönyörű két beszédgyűjteményt; de miféle embereket ír le? Jámbor budai nyárspolgárokat, amelyeneket Bécsben is láthat őfensége. Epébe mártott pennájú Tolnaink pediglen oly cselszövő gazemberekkel népesíti meg könyveit, hogy, ha azokból ösmeri meg a magyarokat a trónörökös, talán el sem vállalja az országot . . .

Sípolisz tárcái elevenek, mulattatók, de ő karikatúrákat ad; Sebők az én kedvencem, gyönyörűen gügyögteti rajzaiban a gyermekeket — de a trónörökös nem pesztonkát keres. Hej, Vas Gereben! Persze, hogy Vas Gereben volna jó, ha most élne, ha most írna. De ő a régi magyar viszonyokat festi. S minek nézegesse azt meg Károly Lajos, amit I. Ferencnek kellett volna meglátni?

Végre mintha valami nagy hal akad az ember horgára, élénken fölkiáltok:

— Hohó! A »Gyalogösvény« Baksaytól! Sorozzuk be hamar a »Gyalogösvény«-t! És beírtam a Gyalogösvényt.

De eközben eszembe jutott, hogy az Abonyi: »A mi nótáink«-ban csupa szemenszedett rablók szerepelnek, pedig a betyár-romantikával már úgylis túlságosan szaturáltuk a világot. Kitérültem tehát »A mi nótáink«-at is; megint ott voltam az elején, megint csak egy könyvem maradt.

Meg vagyok-e átkozva, vagy mi ez? Sohase bírok továbbjutni egy könyvnél.

Csak nem kell mindjárt elcsüggedni, bíztattam magamat. Türelem, türelem, menjünk tovább! A Vadnai Károly legújabb könyvét is elküldhetnők, ha nem volna tele forradalmi reminiscenciákkal. Csillogó-pattogó szikrákat szór a Bródy Sándor tüzes vénája, de ő a lélektani problémákra vetette magát; az ő emberei nem isznak, nem esznek, nem kártyáznak, adót nem fizetnek, hanem végtelenül érdekesen tépelődnek. (Pedig az adófizetés gondoljai Magyarországon leg-

alábbis foglalkoztatják annyira az elméket, mint a szerelem.)

Nem megy a lajstromcsinálás sehogy sem.

... Eszem lázasan nyargal végig szerzőkön és könyveiken. Bársony István szépen írja le a természetet, a madarakat, a fákat, de én istenem a fákban (még ha hazaáruulónak tart is a baloldal) szembetűnő hasonlatosság van, teszem azt az osztrák cserfa és a magyar cserfa között; Kazár Emil okos, magyar író, de az emberek belső világát rajzolja. Elléptetgetem magam előtt a saját rajkóimat is. Szeretném őket szépíteni, de az udvarhoz ők se valók. Egyszerű kalamárisból születtek, egyszerű sorsra. Csak menjetek ki a magatok lábán gyerekek, a kicsiny falusi házakba, már amelyitek ti. itt nem reked a könyvtárak kosztosai: a künnlakók, az antikváriusok — és a bennlakók, az egerek számára.

Már-már kétségbe kezdtem esni. S először villant meg a szívemben az a vágy, hogy bárcsak készen lenne már a Gyulai Pál »Romhányi«-ja! hátha ezt el lehetne küldeni. (Bocsássatok meg barátaim, de ilyen állapotban fűhöz-fához kapkod az ember.)

Végre is, be kell vallanom, nem bírtam összehozni többet öt könyvnél (abból is három a Jókaié, egy a Baksayé, az ötödiket képzelje mindenki a magáénak). Ivánka Imre rám förmedt:

— Hát a többi öt hol van?

— A többi öt még nincs megírva.

— Az lehetetlen! Hát olyan szegény az irodalom?

— Nem szegény az, hanem az olvasó személyiség olyan, hogy nem minden alkalmas neki.

— De tíz könyvet mégis csak összeszedhettél volna egy főhercegnek is?

— Az éppen annyira nehéz, mintha valaki tíz főherceget akarna összeszedni egy könyvnek.

— De mi ennek az oka?

— Egyszerűen az — nyugtatám meg a kegyelmes urat, akit teljesen elszorított ez az irodalmi állapot —, hogy a mi íróink inkább a *fiatalságnak dolgoznak*.

A véletlen úgy akarta, hogy nem sok idő múlva ez eset után, megszólít a képviselőház folyosóján Szögyény-Marich

László, a király melletti miniszter, hogy a leányainak válogassak össze egy csomó magyar olvasmányt.

— A leányaim — mondá — Bécsben lakván, azt szeretném, hogy legalább lelkük ne nélkülözze ott sem a magyar levegőt, hadd táruljon eléjük a magyar leányok életvilága a könyvekből. Mit éreznek, hogy játszanak, mi dobogtatja meg kis szíveiket. Egy szóval jó magyar könyveket kérek.

Megígértem, hogy összeállítom ezt a lajstromot is, de éppen úgy jártam vele, mint az előbbivel. Kerestem, de alig találtam valamit.

A miniszter, ha jól emlékszem, szintén azt mondá:

— Hát ilyen szegény az irodalom?

Én pedig megnyugtattam a minisztert:

— Azért van az, kegyelmes uram, hogy a mi íróink inkább az idősek számára dolgoznak.

Akár hiszitek, akár nem, nyomasztólag hatott reám ez a két esetem, mert lehetetlen le nem vonni belőle a konzekvenciákat magamra nézve is: hogy kinek írok én, ha se a fiatal-ságnak, se az öreg uraknak nem jók a könyveim, ha még arra se valók, hogy a magyar életet meg lehessen belőlük látni?

De én már nem tanulok meg másképp — ti is, tisztelt íróársaim, akik már benne vagytok a különböző vágányokban, azt hiszem körülbelül ilyenek maradtok (maradjatok is. nem kívánom én senkitől, hogy az én kedvemért változzék meg), hanem az utánunk jövő tehetségek, ha szemük ügyébe esik ez a gyakorlati életből vett esetem, melyet olyan lelkiismeretesen szűrok a könyv elé, mintha valami cölöpöt vernék le a falu szélén, amin rajta van az útmutatótábla is, álljanak meg itten.

Különösen pedig azok a vándorok, kik a külföldi irodalomra utaznak, hogy azon meghízlalva a lelküket, annak a mintájára írjanak sikerült és nem sikerült másolatokat.

Ezeket szeretném, hogy e cölöpnél álljanak meg és ne is mozduljanak odább.

CSIKY GERGELYRŐL

A mi fánk is vedlik, sárgul. Az a fa ti., amelyiken én is valami levélféle vagyok valahol alul; a mi generációnknak a fája. Hol, hol lehull egyik levele; harmadéve a szegény Visi Imre ment el; a jók legjava. Korán halt meg, de ha ő maga határozhatta volna el, talán a saját kedvéből is meghalt volna, hogy tovább álmodhassa a Tisza-korszak uralmát odalent . . .

Aztán meghalt a kis Reviczky is. Jó pajtásom volt. Itt ült a mellettem levő asztalnál. A legszebb levelek egyike volt ezen a mi fánkon, s lehullt. A halál egy lehelete lefújta.

Most pedig egy egész gally törött le: Csiky Gergely. Éppen az a gally, amelyen a legjobb gyümölcs termett.

Mirajtunk hát a sor. Kezdenek már a fiúk megindulni . . .

Szomorú dolog, de meg kell lenni. Isten akarata bizonyára.

Akik elmentek, azok elmentek; nem tudnak róla semmit: de minékünk fáj, akik itt maradtunk, hogy már ők nincsenek többé. Veri még a pöröly a sárga aranyat a körmöci pénzverdében, de mi felsóhajtunk: »ugyan kinek veri?« Szálong még az ajkakon röpke élc, eleven szófordulat; de már nem tesszük utána: »Ejnye, de érdemes lenne elmondani Csikynek«. Tűz még majd ki díjakat az Akadémia, de már nem jegyezzük meg soha többé: »Vajon mit fundál ki megint Csiky?«

Nem fundál már ő ki semmit. Mereven, hidegen fekszik kihűlt elmével, kihűlt szívvel.

Még felhangzik egyszer a taps, mikor az Atyafiakat előadják, a megmaradt új darabját, amire most készülnek a színháznál.

Micsoda taps lesz az! Kinek fog az szólni?

Még tán belekiált a karzatról egypár együgyű néző:

— Lássuk a szerzót . . . a szerzót!

Hívni fogják!

A rendező kijő. Vajon mit fog felelni?

Felelhet-e olyat, amin el ne fakadjunk sírva?

Elmondja-e, hogy vissza nem jöhet onnan többé.

Igaza lesz-e, ha ezt mondja?

Nem lesz igaza, Csikyt eltemetik holnap, de ő még egyszer visszajön. Ott lesz ő azon az estén még egyetlen egyszer beszélni fog mindnyájunkhoz. Egy árnyék ott fog suhogni a nézőtéren és a színpalak között. Egy hideg széláram beoson az ajtókon. Ott lesz ő.

Mi legalább látni fogjuk ott — és még azontúl is, egyebütt is.

Műveit, pályáját, sikereit, diadalait, küzdelmeit méltányolja, lefesti az irodalomtörténet, egyéniségét kidomborítja — de az ember Csikyt csak mi ismerjük eléggé néhányan és sokszor kiássuk az emlékezetből, pattogó kandallónál vidám baráti beszélgetés közt sokszor elővesszük az »öreg« alakját. »Öregnek« hittuk egymás közt, de inkább érdemei, mint évei miatt.

Rideg modorú volt, begombolt, szófukar, bizalmatlan, de mélyen alul melegen lüktetett a szíve, s akit megszeretett, az meg volt szeretve.

Olyan volt ő, mint azok a régi rézgarasok, amikben arany volt elrejtve.

Valaha gyakran voltunk együtt, a múlt évtized első felében, mikor még az úgynevezett Ábrányi—Csiky—Bartók—Mikszáth-féle írói klikk fújta együtt a követ. Azt hitték a literatúrában, hogy ez dac- és védszövetség a dicsőségre. Nem volt pedig semmi más, mint az őszinte elismerés Csiky iránt. Ragaszkodtunk az öreghez, szót fogadtunk neki; az »öreg« pedig szeretett bennünket és gorombáskodott velünk. Ez volt tőle a diurnumunk.

Mi tudtuk csak, milyen nevetséges vád volt ellene, hogy elnyomja a tehetségeket. *Bartók* drámaírói sikerei egész lelkesedésre hangolták. De másoké is. Egy nap ragyogó arccal jött a kioszkba:

— Van már ember! — kiáltá. — Van már versenytársam!

— Miben?

— Éppen a társalgási darabokban. Éspedig erős dongájú.

— Hogy hívják?

— Murai Károly.

(Az nap olvasta el a »Virágfakadás«-t.)

Az utolsó években ritkán érintkeztünk. Nem jártam sem a Kisfaludy Társaságba, sem az Akadémiába, neki pedig ez volt otthona s a politikusok közé nem szeretett elegyedni: »Ravasz emberek azok«.

Egyetlen egyszer kerestem fel öt év alatt otthon, tudára adni, hogy a Teleki-vígjátékokról nem írom meg a jelentést. Az okot akartam vele közölni, miért nem.

De ő már tudta, mert amint meglátta, hogy a szobájába lépek, az erős férfi megrázkódott, hátra ugrott, és ijedten sikoltott fel:

— Ne gyere hozzám közelebb!

— Hát tudod már?

— Tudom. Megírom helyetted. Ne gyere hozzám közelebb!

Ez volt hozzám a legutolsó szava. Arca szomorú volt és szemeiben könny csillámlott. A szomszéd szobából vidám gyermek-kacaj csengett ki. A kis Csiky Ödönke lovagolt ott kantáros faparipáján.

Visszafordultam szótalanul, lehorgaszott fejjel. Igaza volt neki; difteritiszben haldokolt a kisfiam, azért nem írhatam meg a jelentést. A rettenetes betegség ott lehetett a kezemen, a ruhámon.

Azóta sem találkoztam Csiky Gergellyel, akit nálamnál senki sem szeretett jobban. S most utólagosan kezd fájni, hogy éppen annak kellett lenni az utolsó szavának:

— Ne gyere hozzám közelebb!

Fülembe zúg. Egész szívemet áthatja . . . És meg sem fogadhatom a szavát — mert ezentúl már napról napra közelebb lépegetek hozzá.

HOGY ÍRJÁK A DARABOKAT

— Csikyről —

Hogy s hogy nem, fölvetődött egyszer Csiky valami főrangú ház táncestélyére. Persze, nem azért ment, hogy a colonne-ban sorakozzék; no bizony, ki is látott valaha tragédia-író táncolni.

A teremben az írókat nagy szívélyességgel fogadták.

Néhány perc múlva körülötte rajzottak az idősebb főúri asszonyok és kíváncsian faggatták.

— Meg kell most vallania, hogyan készíti a drámákat?

Csiky egy kissé zavarba esett erre a naiv kérdésre; nem tudott egyebet felelni, mint azt, hogy íróasztalnál.

— És könnyen ír?

— Könnyen.

— A napnak melyik részében szeret dolgozni?

— Este, éjjel, mert akkor csönd van.

— Ön is kék tintával ír, mint Jókai? — kérdezte egy ábrándos szemű báróné.

— Nem, én feketével írok — felelt a humorát visszanyerve Csiky —, a sötét bonyodalmaknak az jobban megfelel.

— És nem sajnálja, mikor a főszereplőknek meg kell halniuk, mint a Spartacusban?

— Dehogyan nem — felelt Csiky —, sajnálom bizony őket. Minden tragédiám kéziratának a végén ott vannak a könnycseppjeim.

A felelet általános meghatottságot keltett.

Egy beszédes grófasszony folytatta a vallatást:

— Hát most azt mondja meg: a vígjátékot hogyan csinálja?

Csiky, látva azt, hogy komolyan érdeklődnek, őszinte arccal felelt:

— Azokat nevetve csinálom, méltóságos asszonyom.

— És ha nincs kedve nevetni?

— Magamhoz hívatom Kassait és oda ültetem az íróasztalomhoz. Megmondom neki, hogy milyen zsánerű jellemet írok és ő aszerint játszik az arca vonásaival. Például, ha a főszereplő alakjáról akarok írni, Kassai összevonja a szájszéleit, a szemöldökét hunyorít, a szemöldökét magasra emeli és a vállait fölhúzza. Ránézek, nevetek és írok. Ennyi az egész.

— Magnifique! — kiáltották kacagva a hölgyek.

És Csiky is jóízűen döcögve nevetett.

A KARCOLATOK TÖRTÉNETE

Csak nehezen tudtam beleegyezni, hogy e karcolatok külön kötetben lássanak napvilágot.

A világ összes könyvei protestálni fognak ez ellen az egy könyv ellen: »Mit keresel köztünk? Hiszen nem értjük, miről beszélsz?«

Valóban a felszólalások, a beszédek, a szituációk, amelyeket e cikkek festettek némelykor talán találóan, már rég elmúltak. Sokszor már harmadnapra megváltozott a perspektíva.

A beszédeket, melyek itt parodizálva vannak, már régen eltemette az emlékezet. S ez egymás sorjába fűzött cikkek úgy veszik ki magukat, mint egy szabóműhelyben a madzagra fűzött régi mértékek különféle kuncsaftokról, gyerekekről, aggastyánokról. Az aggastyánok már elhaltak vagy lesóványodtak, a gyermekek már megnőttek. A róluk vett mértékek nem érnek többé semmit.

De a hiúság ördöge lecsitít. Hízeleg a tudat, hogy azt mondhatom az illusztris és nem illusztris szónokoknak, az akkori napok hőseinek: »Íme a ti beszédeitek már elenyésztek, de az amit én írtam róluk, az még megvan.«

Megvan. Túléltek a karcolatok a beszédeket. De bizony csak olyan túlélés ez, mint mikor a halottnak még egy darabig nő a körme — de mit ér, ha már nem tud vele kaparni.

Gyakran megesik, hogy nagy szónok is ügyetlen beszédet mond, mert Homer is alszik néha. Máskor kis szónok mond igen ügyes dikciót, mert Krajtsik is ébren van néha. Így van ez magukkal az ülésekkel. Nagy történelmi érdekű ülések alig nyújtanak némelykor anyagot a belletristának, míg ellenben a legjelentéktelenebb helyeken bugyog föl az a nedv, amivel a satíráíró megnedvesítheti a tollát.

E kötet tehát még arra sem lehet figyelemmel, hogy oly ülések leírását nyújtsa, melyek e tíz év történetében valamely figyelemre méltó lépést jeleznek — hanem egészen össze-vissza rohan a parlamentek befutott útjain, s nem ott áll meg, ahova Clió netán jelző táblát tett, hanem egészen az író szeszélye szerint, itt egy barázdán, amott egy nagy tölgynél, majd egy kis törpe bokornál.

Nincs ennek a könyvnek semmi tendenciája többé. Nem akar senkit ütni, sem csipkedni. Csak emlékeket akar nyújtani, hogy aki lapozgat benne (legyen vagy mameluk, vagy ellenzéki), szeme elé táruljanak még egyszer a régen elhagyott vidékek és hangulatok.

Voltaképpen az én Légrády Károly barátom ideája ez, ki formálisan beleerőszakolt engem a karcolatok írásába, s most hasonló erőszakkal könyvben akarja látni megörökítve az általa kiforszírozott genret.

1882-ben még Törs Kálmán barátom írt referádákat a mozgalmasabb ülésekről a »Pesti Hírlap«-ba. Egyszer azonban elfogta valami betegség, nem járhatott az ülésekbe.

Légrády azt mondja nekem egy napon:

— Elmehtétnél holnap a Házba. Érdekes ülés lesz. Írhatnál róla valamit.

Nagy szemeket meresztettem rá:

— Én a Házba? Hát hogy mehtétnék én oda? Aztán hogy tudnék én arról írni? Nem olvastam én soha életemben egyetlen beszédet sem. Nem ösmerek én ott egy árva lelket se.

— Annál jobb; legalább nem leszel elfogulva.

— Nem, nem! Azt nem vállalom. Én a Házba nem megyek.

Másnap megint elkezdett kapacitálni:

— Legalább addig mennél el, míg Törs meggyógyul.

— Menni nem megyek semmi esetre, de azt az egyetlen megteszem, hogy az országgyűlés elé írok egy bevezetést, a Törs modorában, hasból.

— Hát az is valami.

Másnap megjelent a bevezetés. Egypár gorombasággal Tisza ellen, köznapi banalitásokkal, húsosfazekak közt bőfőgő mamelukokkal. Tetszett a redakciónak. Mert szerettek a fiúk, mindig jók voltak hozzám, hát a viláért nem mondták volna, hogy rossz dolgot írtam. Légrády is megdicsérte a bevezetést és hozzátette:

— De hátha még ott lettél volna! Ugyan eredj el egyszer. Csak egyetlen egyszer.

— Isten neki! Hát egyszer megteszem. Végre is bele nem hal az ember. Melyik utcában van az a Ház? Aztán hogy eresztik oda az embert, mit kell mondani, hova kell ülni stb.?

Antalik Károly barátom lett megbízva, hogy jőjön értem reggel, aztán vigyen el, ahogy a kis deákokat szokás, kérjen egy jegyet a karzatra, aztán ültessen fel valami jó barátságos emberek közé, akik meg fogják mutogatni, melyik a jobb oldal, melyik a baloldal, hogy hívják azt a tuskés bajuszú bozontos honatyát vagy amazt a nyalkát?

Úgy is volt minden. Még ma is emlékszem ama csikorgó téli napra, mikor Antalik értem jött és elvitt, a kapus szépen beeresztett bennünket az előcsarnokba, onnan aztán elmentünk az olvasóhelyiségbe (amely még akkor nem volt üvegfalal elkerítve), ott felakasztottuk kabátjainkat, s bevezetett a karzatra. Milyen csodálatosnak, fényesnek és méltóságteljesnek látszott minden . . .

Szívem megdobbant. Ez hát a nemzet törvényhozása. Ez a szent csarnok.

Kéjjel szíttam be a levegőt, mely az ország nagyjainak lélegzeteitől lett olyan füledtté; szemem gyönyörködve indult meg véges-végig a padokon. Imitt-amott fölbukkant egy-egy ismerős arc, melyet láttam már valami képes lapban. Hogy elméláztam én ezeken! Érdekelt koponyájuk alkata, szemek pislogása, kezeik mozdulata. Istenem, istenem, mit érezhet a szívében egy ilyen ember, aki az ország oszlopa gyanánt ül itt!

Az egyik oszlop éppen aludt. Megkérdeztem, hogy hívják: »Göndöcs Benedek« mondták újságíró társaim, s felette csodálkoznak, hogy van még valaki, aki Benedek urat nem ösmeri.

— Hát ebben a zöld kalitkában mi van? — kérdem félénken, mert a balkarzatról éppenséggel lehetetlenség látni.

— Ott az elnök ül — felelték nevetve. — És ön mit gondolt?

Megvallom semmit sem gondoltam. Csak aztán később jutott eszembe, hogy nálunk falun a fürjet tartják zöld kalitkában.

Hát az elnök ül ott. Zöld mennyezet alatt a trónon. De sokért nem adnám, ha megláthatnám az arcát. Valami fenéség nyugalom ülhet azon, mint az oroszlánynén.

Kisvártatva hangzott a csengettyűje. S hangját is hallottam, éppen rendreutasított valakit.

Az újságírók egymás közt suttogták:

— Péchy haragszik.

Megfagyott bennem a vér, hogy mi lesz most. Valami borzasztónak képzeltem én azt mikor az elnök haragszik. Szavai úgy kongtak-bongtak a fülemben, mint csattogó éles pallosok. Borulat szállt le a teremre. Tán még mennydörög is odakünn — mikor a Ház elnöke haragszik.

Megkérdeztem »kit utasított rendre«?

— Szalay Imrét (akkor még ő volt Károlyi Gábor).

— Melyik az?

Részvét teljesen kereste fel szemem az összetiptort szerencsétlent, de mekkora volt csodálkozásom, midőn egy angol úri embert mutattak, aki az elnöki feddés alatt nevetgélve beszélgetett a szomszédjaival.

Tele szedtem magamat benyomásokkal. Megfejtethetlen rejtélyek egész raja zsongott fejemben. A beszédek, a zaj, a nagyhatalmú Tisza alakja, az üzenethozó főrendi jegyző, aki megáll daliásan az elnöki emelvénynél, kardja megcsörren, szava megcsendül, hogy élőszóval adja át a főrendek üzenetét. Mindez imponált, fölpszikálta fantáziámat.

Hangulat terhesen hagytam el a karzatot az ülés végén; a sötét keresztfolyosónál egy mameluk képviselő beszélgett egy miniszterrel. Sohasem láttam még ilyen közletről minisztert, önkéntelenül meggyökerezett hát a lábam.

— Megígérted kegyelmes uram — mondá a mameluk idegesen.

— De ha nem lehet, barátom.

— Megígértem a te szavadra a választóimnak, nagyon nehéz helyzetbe hoztál.

— Mégse tehetem. Nyugodj bele.

— Nem nyughatom bele sehogy sem.

— De hát mit tehetsz egyebet? — kérdé a miniszter foghegyről.

— Mit? — felelte a mameluk keserű hangon. — Néha a birka is topog a lábával.

(Azóta se hallottam shakespeare-ibb kifejezést a mameluk erő kifejtésre.)

Behabzsolva e párbeszéd minden szilánkját, siettem a ruhafogashoz, ahol a kabátomat hagytam volt lógva.

De biz az egész kabátból csak az akasztózsínörja volt már ott — magát a kabátot emelte valaki a Tisza beszédje alatt. Mert a Tisza beszédjei veszedelmek voltak egy időben a kabátokra. Künn a folyosón néptelenséget okozva, a beosont tolvaj bátran vihette őket.

Pedig igazán szép kabát volt; selymes barkás szövetből, újdonatúj bársony gallérral. (Éppen a »Jó palócok« honoráriumából vettem.) No, már azért a kabátért nagy kár volt. Szidtam is Légrádyt, minek küldött engem ide. Éreztem én azt előre, hogy nagy veszedelem vár itt rám.

Otthon a szerkesztőségben aztán elpanaszoltam, az első természet után rajzolt karcolatomban az ország színe előtt (de persze az ország nem értette meg), hogy bár az ülés nem volt népes, se a tanácsterem, se a karzat, se a folyosó, *mégis több volt jelen egy emberrel, mint kellett volna.*

(Azt az egy embert értettem, t. olvasóközönség, aki a kabátomat vitte el.)

Légrádynak tetszett az a karcolat.

— Igen szép — mondá.

— De nem olyan szép, mint a kabátom.

— Sokkal szebb a kabátodnál.

— No, iszen utoljára voltam én a Házban.

— Micsoda? Utoljára? Ma okvetlenül el kell menned, mert hátha megkerül a kabátod. Hátha csak tévedésből vitte el valaki és visszahozza. S aztán, mért nem jelentetted be a háznagynak, vagy legalább a főszolgának? Azok kikeríthetik.

— Az bizony nem lehetetlen. Csakugyan el kell mennem. Mert mégis nehéz elhinni, hogy az ország összes kabátjai közül éppen az enyimet vigye el valaki szándékosan. Hiszen választhatott volna cobolyprémeset is.

Elmentem tehát újra a Házba és bejelentettem a főszolgának, hogy tegnap ellopták a kabátomat. A főszolga szomorú arcot vágott és megbízgatott, hogy majd tudakozódni és vigyázni fog. Egy szélsőbali képviselő, aki arra menőben hallotta a panaszomat, félrehúzott és azt kérdezte tőlem: »Nem gyanakszom-e valakire?«

— Kire gyanakodnám? — feleltem kissé zavartan.

Megvetőleg vont vállat, mintha mondaná: »Ez még nem ismeri a minisztereket!«

Aztán elvegyült egy csoportba a folyosón, ahol Verhovay tartott cercelet.

Az ülés végén még egyszer találkoztam a főszolgával: »Jelentést tesztek — mondá — a rendőrségnél, ha valamit ki-sütnek, közlöm. Tessék csak tudakozódni gyakrabban.«

Napokig jártam be ezentúl szorgalmasan a kabát miatt. Míg egyszer csak azon vettem magam észre, hogy a kabát már egészen kiment az eszemből, s én mégis mindennap ott ülök a karzaton. Megszoktam a levegőt, az embereket, azt a zsidon-gást, nyüzsgést és lassankint nem bírtam meglenni nélküle.

Ami a kabátot illeti, egészen mást gondoltam később, isten ments, hogy az megkerüljön. Mondtam is a főszol-gának, hogy ne kerestesse, ne nyomoztassa, nagy malór volna rám, ha megtalálnák.

Jobb annak a kabátnak ott, ahol van. Maradjon az el-lopva mindörökre.

Mert hát úgy esett a dolog, hogy éppen a karácsonyi ünnepek előtt tűnt el a kabát, abban az időszakban, mikor a szerkesztők rosszabbak a végrehajtónál. A kabát eltűnésének híre villámként futotta be az irodalmi köröket s a jobb szívű szerkesztőket áthatotta a részvét nemes melege. Sokan kér-dezősködtek a részletek iránt; mások viszont éles elmével ta-lálgatták, hogy mit szándékozom most tenni.

Azt ugyan ki nem találták egyelőre.

Hanem mikor aztán jöttek a karácsonyi ünnepek, s jöt-tek sorba a szerkesztők a megígért kéziratokért zaklatni, bá-natos hangon feleltem:

— Megírtam a novellát, barátom. Benne volt a kabát-ban a kézirat; de bizony azt ki nem tette a tolvaj. Hiszen nem is bánám a kabátot. Csak azért a szép novelláért fáj a lelkem.

A másik rajzot követelt. A harmadik egy tárcát. Az egyiknek egy regényt ígértem volt; azzal akarta az újévi szá-mot kezdeni.

De hasztalan. Ezek az irodalmi kincsek mind-mind ott veszttek a kabátzsebben! Szegény Nagy Miklós majdnem sírva fakadt, mikor elpanaszoltam.

Ez a szerencsétlen kabát (amelyben az irodalmi legenda szerint egy egész bibliotéka veszett el), vitt be engem a kép-

viselőház karzatára — ez volt szülőapja a karcolatoknak s nem hogy kéziratok tűntek volna el benne, hanem éppen az eltűnése által támadtak kéziratok. Egy egész bibliotékára valók. Mert sok-sok kötetre mennének már azok az irkafirkák, melyek a »T. Házból« rovatban azóta világot láttak, s melyekből a jelen kötetbe a különböző időszakokból kiválogatva, csak egy kis ízelítő jut.

Majdnem egy évtized múlt el azóta. De még most is élénken emlékszem e napokra. Még most is elevenen áll előttem cselszövő arcával a szélsőbali képviselő, amint megkérde, kire gyanakszom.

Ah milyen báránka voltam még akkor! Nem gyanakodtam senkire. Pedig eszembe juthatott volna, nem-e valami kiadói furfang az egész . . . Bocsásd meg, Károly barátom, de nem állasz egészen tisztán ebben a kabáteltűnési dologban . . .

Úgy van, úgy! Hát mért mosolyogtál volna különben olyan gúnyosan, valahányszor a kabátban veszett kéziratokra hivatkoztam? Vagy mért emelted volna fel különben havi száz forinttal nagyobbra legott a fizetésemet, ha nem a háborgó lelkiismereted elcsillapítására?

De mindegy. A dolog nem ütött ki valami nagyon rosszra. A karcolatok írásába napról napra jobban belejöttem, végre véremmé vált naponként fölvacsorálni egy-két szónokot. Őtletek támadtak a fejemben s azokat jól esett díjmentesen szétadományozni a kedvenc alakjaim közt. Néha Prileszkynek adtam a szájába, máskor Zalay Istvánnak. Ha ezek »kegyvesztettek« lettek, új államférfiakra bíztam a »kritikai bölcsesség« kezelését. Hát nem királyi foglalkozás ez?

Lassankint úgy kezdtem tekinteni az egész parlamentet, mintha annak összes mozgó és cselekvő alakjai az én kedvemért élének és beszélnének. A nyolc miniszter is mind az én játékszerem. Becézhetem őket, de össze is törhetem . . .

Ah, összetörni! Milyen gondolat! Hiszen szeretem őket valamennyit, mint gyermek apró katonáit, lovait, szekereit, ágyúit, báránkáit s ha egy-egy összetört a közvélemény kegyetlen keze alatt (mint pl. Prileszky vagy Csanády bácsi), bizony az én szívem fáj értük a legjobban.

Nem, nem; sohase bántottam rossz célzattal egyiket sem, hiszen enyéme, magyarok. De ők se bántottak. Egy évti-

zedig csipkedtem, szurkáltam őket (s nem tréfádolog folyton személyeskedni érzékeny, szeszélyes emberekkel), de csak egyetlen egyszer volt afférom. Azt is eligazítottam békésen, csendesen.

Egyszer ugyanis Meszlényi Lajos és Schvarcz Gyula tűztek össze egy ülésen. Másnap azt írtam a parlamenti csetepatéról: »A clown és a tudós harcba szálltak«.

Meszlényi Lajos magyarázatot kért, a gorombaságért.

— Hát mondtam én egy szóval is, hogy melyitek a tudós, melyitek a clown?

Meszlényi Lajos elmosolyodott.

— Hm! persze hogy nem monadtam — s egy tudóshoz illő jámborsággal sompolyodott el.

Máskor a lutheránus követek apprehendáltak meg, amiért azt írtam Geduly Lajos szuperintendensről egy főrendiházi karcolatban, hogy úgy nézett ki Luther-rokkjában, lefiyegő fehér kravátlíjával, mint egy *medicinás üveg*.

Fölkerestek a folyosón és szemrehányást tettek:

— Mi akar az lenni, hogy evangélikus létedre olyan kímeletlenül bánsz el a püspökkel? A saját püspököddel? Mire magyarázzuk ezt?

— Arra — feleltem —, hogy tudom, mi a becsület s ha püspököt akarok bántani, csak nem mehetek idegen vallásfelekezetekhez püspökért. Bántom a magamét, punktum. Kinek mi köze a magaméhoz?

Még énnekem állott feljebb.

Ebből láthatja az olvasó, hogy karcolatírói pályám egyáltalán nem volt zivataros. De az lehetett volna nagyon könnyen.

Csak most, utólagosan látom ezt be, most, amióta ellustultam s igen sokszor Sebők Zsigmond barátom ír a Ház üléseiről a »Pesti Hírlap«-ban.

Mellesleg legyen mondva, kényelmes dolog ez, ravaszul kieszelve. Ha Sebők valami pompás dolgot ír (és sokszor ír), azt akkor nekem tulajdonítja a közönség, ha pedig én írok valami gyarló dolgot (s bizony elégszer megesik), azt akkor Sebőknek tudja be a közvélemény. (Ilyen mesterségesen tartom én fenn a népszerűségemet.)

Hanem ilyenkor (ha ti. Sebők ír a Ház üléseiről) rendszeren felbőszít ellenem egypár embert, kik részint a talentumuk-

ban, részint másnemű tulajdonságukban érzik magukat megsértve. Mondogatom is neki s mert fiatalabb, nem veszi tőlem zokon:

— Ön megtanulta a nyilakat, de még nem a kenőcsöt, amivel az ütött sebet nyomban be kell tapasztani.

Hát bizony e kenőcs titka nélkül már régen fűbe haraptam volna künn a rákospalotai erdőben s most a vadméhek döngését hallgatnám — híres, nevezetes szónokok helyett.

Egyébiránt még át nem ugrottam a dolgot; még nem vagyok a végén.

AZ ÉN JELES MONDATOM

(Levél a szerkesztőhöz)

Kedves Barátom! Írod, hogy a Petőfi Társaság tagjait adod ki lapod karácsonyi mellékletén, s tőlem is bekövetelsz egy vagy két sort, amiből azt veszem ki, hogy mindössze egy jeles mondat kellene. De jut is nekem eszembe jeles mondat? Képtelen vagyok én arra.

S aztán — hogy teljesen őszinte legyek — legjobb lenne, ha engem egyáltalán kihagynál. Engem hiába teszel nevezetessé, rajtam nem fog, nálam nem tarthat sokáig. Előre mondhatom, megjáród velem csúfosan. Gyönyörű dolog fog rám kisülni a halálom után.

Amennyi Stambuchos (alias: rövidruhás) leány van az ország azon vidékein, ahol csavarogni szoktam, az mind megnyomorít az emlékkönyvével, hogy írjak bele valamit. S én mindenikbe ezt az egyet írom:

»Az író olyan, mint a havasi kürt, csak messziről jó halani.«

A kedves kis leányok szelíden mosolyognak, hálásan megköszönik:

— Oh, be szép, be szép!

Száz és száz mosolyt, édes tekintetet bezsebeltem már én ezért a mondatért imitt — amott.

De a halálom után jön a nemulass; mert ha teneked az az ötleted támad egyszer, hogy holt írók Stammbuchokba elszórt sorait szeded össze a lapodba, hát egyszerre beküldik száz helyről ezt az egy mondatot.

S akkor ki fog rólam sülni:

— Nini, ennek az embernek, csak ez az egyetlen gondolata volt!

S még akkor is, ah, még akkor is marad egy mélységes, sötét titok; de már arra nehezen jöttök rá.

Hogy ti. ezt az egy mondatot is Jókaitól plagizáltam.

Mert megvan bennem az a szép vonás, hogy ha már lopok, a leggazdagabb embertől lopok.

Azért hát kérek, írd oda a képem alá, hogy »Az író olyan, mint a havasi kürt, csak messziről jó hallani« — s tedd alá a nevemet.

PARLAMENTI KARCOLATOK

AZ ELSŐ ÜLÉS

Az összeseregülő honatyákon mindig ömlik el valami ünnepestélyes hangulat, ha szétmennek, s ha visszatérnek. Az elmúlás és a megérkezés. »Friss szénaszag« érzik rajtuk, mondaná Scarron, ha tél nem volna. De a hónapnak nincs szaga — falun. (Mert itt annak is van.) Se nem fekszik olyan magas gúlákban a nagyságos urak portáin, mint itt. Legfeljebb, ha a trágárdombot lepi be. Vagy a rózseboglyát, mely olyan szépen veszi ki magát most, mint egy halom mákos metélt erősen megcukrozva.

De hagyjuk ott az úri portákat — ámbár még ezeknek képe nyüzsög az összegyűlt urak képzeletében — még a kazalok és kiemelkedő tornyok helyét apródonként bepótolják fel- és lejárkáló miniszterek alakjaival. Egy-két friss kézszerítés a politika intézőivel, a fővárosi élet az újságpapírokon örökösen hányt-vetett nevű matadorjaival, egyszerre messze elvarázsolja a falut.

A csordás kürtje nem szól többé. A befagyott kútgém, melyről hatalmas jégkoloncok csüggnek, nem csikorog. Ahegyett megcsendül ott benn a Péchy csengettyűje. Csin, gin! Csingin! Olyan ez, mint valami tündérbooskor. Tipp-topp! Itt vagyunk a t. Házban.

A kandallók barátságos meleget lehelnek. Vígan pattog a tűz, pajkosan ugrálnak, játszadoznak a szikrák. A folyosó tele van jó barátokkal, vig cimborákkal, partnerekkel. Kedélyesen cseng mindenfelé »Szervusz, Pista«, »Szervusz, János«.

S aki édes otthonodat mogorván, kedvetlenül hagyta el még tegnap, ma már átmelegedve az új talajon, kedélyesen dörzsöld a kezedet: »De jó, hogy már hazajöttem«.

A karácsony előtt elhagyott képhez rögtön hozzászokol. Mint egy könyvhöz, amelynek olvasását az imént hagyta el.

Hiszen minden a régi, éppen úgy mint volt.

Ni, amott ül Tisza Kálmán is, a szokott helyen s nagy titokban konferál valamiről Széchenyi miniszterrel . . .

Óhó! Bolondos könyv, egy néhány lappal előbbre találtál fordulni!

Azazhogy mégis Tisza Kálmán az, s valóban Széchenyi Pállal beszélget, akárhogy dörzsölöm is a szemeimet.

De ilyen bolond dolog se történt még, hogy az 1891. esztendőből valaki beleessen az 1887-be. (Hja, egy mamelukkal minden megeshet.)

Valóban Tisza ott ült mint évekkel ezelőtt és Széchenyi Pállal suttogott.

De az emberek, még ha karácsonyi kaláccsal vannak is jóllakva, rendszerint gyöngék. A régi miniszternél jobban érdekli őket az új miniszter.

S ma az is van.

Szögyényi László délceg magas alakja jelenik meg az elnök valamely monoton jelentése alatt a tanácssteremben, s fölharsan az »éljen« zaj.

Péchy csodálkozik:

»Miféle jót mondhattam?« Míg végre rájön a nyitjára.

Az ülés egyébiránt csak egypár percig tartott, míg megállapították a napirendet. Nincs rajta semmi leírni való. A »diligentia« — a mai határozat szerint — csak hétfőn kezdődik.

A MAI ÜLÉS

[jan. 20.]

Megejtetvén a választások (Varasdy Károly lett Roszner báró helyett a jegyző, s László Mihály jutott be a közoktatásügyi bizottságba) — kisdédóvási törvény került tárgyalásra.

A HÉT

TÁRSADALMI, IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI KÖZLÖNY.

II. évfolyam. SZERKESZTI Kiss József. 4. szám.

TARTALOM:
MIKSZÁTH KÁLMÁN ÉS KIADÓI.
 Keresztelőt.
 Révai Mór, Léprádi Károly,
 Singer és Wolfner, Endrényi
 Lajos, Bába Sándor-tól.

HARANG ÉS KALAPÁCS.

IVÁNYI ODON:
 Egy pár hullt csigáé.

CÉLO:
 Vilma (Mátécsendőny).

TOLSTOJ:
 Egy jó regényre.

SZÍNHÁZI KRÓNKA.
 Innen-onnan.

ELŐFIZETÉS:
 Egész évre . 10 frt - kr.
 Félévre . 5 . . . . .
 Negyedévre . 2 . 50 .
 Egyes szám ára 20 kr.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
 VIII. József-körút 44.

MIKSZÁTH KÁLMÁN.

Mikszáth Kálmán ülő-képe »A Hét«-ben.
 (»A Hét«, 1891. jan. 25., 2. évf. 4. szám, címlap)

Budapest, márczius 15. 1209. (11.) szám. XXIV. évfolyam. 1891.

BORSSZEM JANKÓ

G—ld B—a. Még be is sároztok?.. Sose kérkedj úgy Gyula azzal a hölgyeskével! Én voltam annak az első szeretője!

Előfizethető a kiadó-hivatalban: Budapest, Ferenczyk-tér 3. sz. Előfizetési díj: Egész évre 8 frt. — Félévre 4 frt. — Negyedévre 2 frt.
Egyes szám 18 kr.

A közigazgatási törvényjavaslat bizottsági tárgyalása alkalmával.
(»Borsszem Jankó«, 1891. márc. 15., 24. évf. II. sz. 1.1.)

Budapest, márczius 29.

1211. (13.) szám.

XXIV. évfolyam. 1891.

BORSSZEM JANKÓ

ÚJ NAGY-PÉNTEK.

Mogyosíták. Jaj nekünk! Főfeszítették a Messiást, az önkormányzatot!
Sz...ry. Dehogy a Messiást!... csak két latort.

Előfizethetni a kiadó-hivatalban: Budapest, Ferenczyk-tere 3. sz. Előfizetési díj: Egész évre 8 frt. — Félévre 4 frt. — Negyedévre 2 frt.

Egyes szám 18 kr.

*Az ellenzék és a kormány álláspontja a közigazgatási javaslatról.
 (»Borsszem Jankó«, 1891. márc. 29., 24. évf. 13. sz. 1.1.)*

A »Magyar Hírlap« értékelése — humorista szemszögből.
 A tyúkanyó Mikszáth Kálmán, a kakas Horváth Gyula.
 (»Borsszem Jankó«, 1891. márc. 29., 24. évf. 13. sz. 9. l.)

gh Life

Ce jeu!

Kricsi dear,

Virrag-tárlát! Jó messze van az állatkéllítástól, hogy a prremiált ökrök le ne legelhessék. Pedig mégis ott táposták a kebles centifoliák és fákadó bimbók körül a megszáított humust. Szerencsére néhány czimeres is volt köztök, meg néhány boeuf à la mode.

Nem rrosz, by primrose!

O flower, o blossom, o blowth! Hájnáli tiz órákor keltek virrag-ágyaiból. Egy sem árult petrezselymet, sőt inkább: rrózsás mosolygással tuskés sorrsjegyet. ták ki. Pedig egy piczi fleur egy

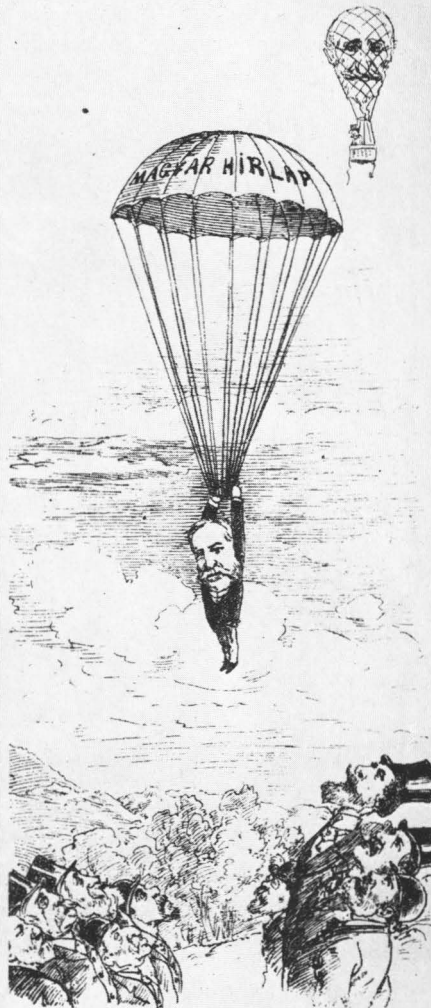
ágbokrok közt egy déglassé is, hátalmás impotentátá. A kis von furrázkodott s kérdezte: »Sire, akenfreiheit?« Marquis Posnerr odót és azt sugtá neki: »Aberr don Fileptől szokás kérdeni!« ment, vagy, hogy az ő hidalgói ájak: tovább ándálhídalgott és millefleurs előtt. En is plántává et verit, pedig ugyan ábbán á ltám rragádtátvá. Nézetem egy husz rragádtátvá. Nézetem egy husz perrezig. Csák több á herr— was? A charming fun, hein?

térrt foglalunk, Kricsi dear, ában á Vécsey bárró titkár: l á Vécsey barronesse nyilvánó ymbelinét — czimbálmozik mint nderrbarr játszik! Schlank, sik — czoghly délben defraudál, este rrrófi udvárllója is. A bends conte, /nbezahlbarrer Spasz, szag i dirr. nchi mágyárrul, á Komárromy énekel, ámirre én meg spányolul mit Lins!

Yours

Monokles.

Mr. Jules Coeurmont-Horváth —

— vajlon melyik párton fog kikötni?

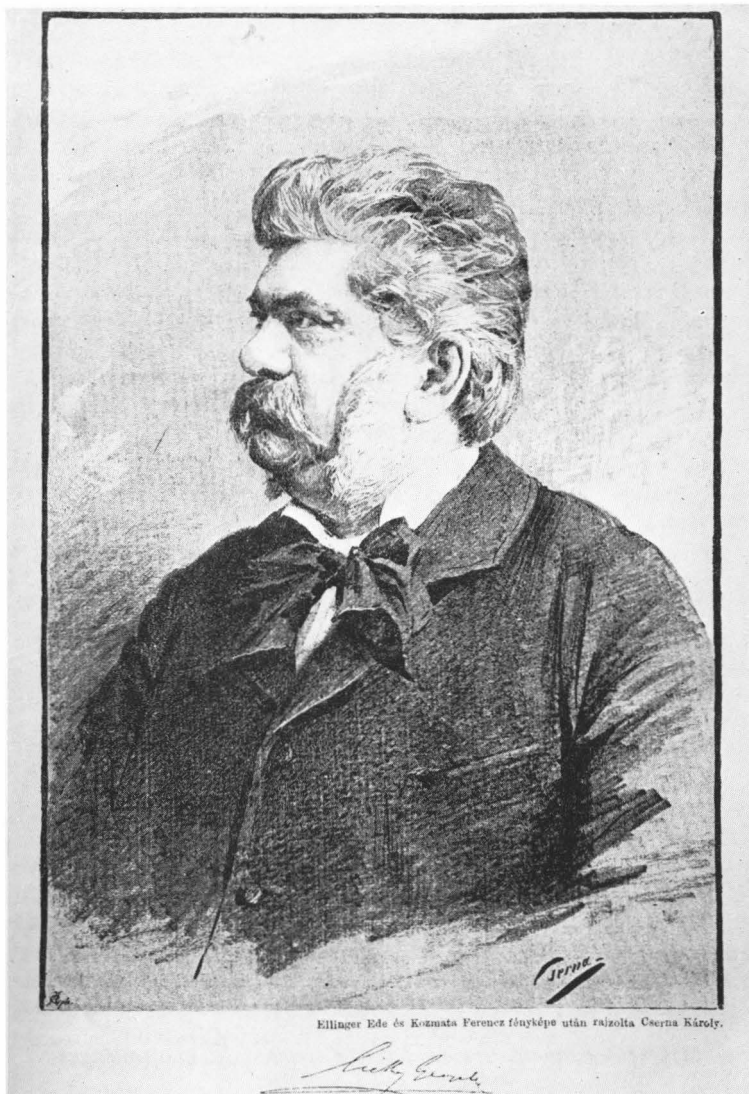
Horváth Gyula politikai fordulatának élclapban való visszhangja.

(»Borsszem Jankó«, 1891. május 3., 24. évf. 18. sz. 3. l.)

VI.

Mikszáth Kálmán arcképe az Igmándi Mihály szerkesztette »Magyar szellemi élet« c. kötetből

Ellinger Ede és Kozmata Ferencz fényképe után rajzolta Csorna Károly.

Csiky Gergely arcképe a VÚ nekrológja mellett.
 (»Vasárnapi Újság« 1891. november 29., 38. évf. 48. sz. 781. l.)

VIII.

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ORSZÁGGYÜLÉSI KARCOLATAI

ÖSSZEGYÜJTÖTTÉK ÉS KIADTÁK

LÉGRÁDY TESTVÉREK

BUDAPEST 1892

*Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai c. gyűjteményes
kötetének belső címlapja*

Hagara hosszadalmas beszéde után (melyből sokat okulhatott a XIX. század) gróf Csáky Albin fejtegette nagy tetszés közt a javaslat szempontjait. Beszédje most is csiszolt, szép és kerekded volt, mint mindig s egy-két biszu is tündöklött benne.

Utána a szászok szabadultak bele a témába: bőszavú Zay és a derék Filtsch.

E szászok, kik a zwei Kinderwirtschaft hívei — mindenik hét gyerek árát beszélt — mégpedig a javaslat ellen. Persze bántotta őket a magyarosítás szempontja, amely felé a javaslat tendál. Különösen Filtsch József hánytavetette magát, felszólítva a nemzetet, hogy hagyjon fel boldogtalan magyarosítási szándékaival.

Amire gúnyos hahota volt a felelet — azok részéről, akik még el nem aludtak a szász beszédek alatt.

Közbül a szászoknak főtisztelendő Lesskó István úr mondott el egy kenetes hangú értekezést (amely igen alkalmas volna a szent László-társulatba felolvasásul) a kisedápolásról, Czirer Ákos pedig Filtschnek válaszolt talpraesetten, elfogadván a javaslatot.

Egyéb baleset nem történt.

HÁNY ÓRA?

Országgyűlési tréfa

— A karcolat szövegét Bisztray Gyula humoreszknak minősítve már közölte a Krk 40. kötetében a 114—116. lapon, a hozzácsatlakozó jegyzetek a kötet 257—260. lapon olvashatók. Mivel Mikszáth annak idején az aznapi ülésről szóló beszámoló helyett jelentette meg ezt az írást, továbbá alcímként *Országgyűlési tréfának* minősítette az írásművet, ezért — szövegét nem közöljük újra — az írást a parlamenti sorozat szerves részének tekintjük, a rá vonatkozó jegyzeteket az olvasó e kötetben a 264—266 lapon megtalálhatja. —

A MAI ÜLÉS

[febr. 13.]

A kalendárium szerint most kezdődik a böjt, de az ellenzékiek számára, úgy látszik, már elvégződött. Eddig koplaltak, éheztek, mert a kormány csupa olyan javaslattal lépett föl, melyet el kellett fogadni; ma végre mind a kettő kapott egy kis kedvére való táplálékot.

A habarékpárt különben most amúgy is ihletett hangulatban van. Amióta elszakadt minden fonál és nincs számára út se jobbra, se balra, összeköttetésbe lépett az égiekkel. Hock János böjti prédikációja ez az aranyfonál, mely a pártot új szövetségeseivel összeköti, mely prédikációkon a párt természetileg szokott részt venni.

S az égiek jó szövetségeseek. Íme a kakas még hármát se kukorékolt, s már meghallgattattak nagy inségükben. Megjött a várva-várt, első ízes politikai falat számukra egy választási visszaélés képében.

A már csaknem megnémult szélsőbal is kapott kedvére való eledelt: egy közjogi kérdést.

Az ülés egyébként mozgalmas és változatos volt. Mindjárt az elején a bosnyák csapatoknak a magyar területre való behozataláról szóló törvényjavaslat került tárgyalásra.

*

Mennyivel jobb lett volna a magyar huszároknak, meg a magyar bakáknak, ha a boszniai okkupáció idején a jó bosnyákok is parlamentárisan fogják föl a dolgot. Mennyi jó magyar vért meg lehetett volna menteni, és mennyi kárba veszett erő állt volna szolgálatára a numerusokban Keletinek, aki az ország népszámlálási adataival éppen ma állt elő. Ha azok a bosnyákok olyan csöndes, méltóságos ellenzékiek lettek volna, mint amilyen ma a Házban a hullámzó hangú Irányi, a reccogva suttogó Helfy, vagy a mélységesen színtelen előadású Czirer; akkor a boldogult Andrássy Gyula maga mehetett volna a katonabanda élén s talán még egy, Polónyi-iskolára valló, ártatlan abcúg sem hangzott volna felé Maglaj környékén sem.

De hát azok a bosnyákok egészen másképp gondolkoztak, mikor arról volt szó, hogy a magyar csapatokat Bosznia és Hercegovina területére bevigyék, mint a magyar képviselőház szélső emberei ma, midőn az volt a Ház napirendjén, hogy a bosnyák-hercegovinai csapatok a magyar korona országai területére behozhatók legyenek-e?

A bosnyákok fölmásztak a hegyre, előrántották a kováspuskákat és amint szikrát pattantott az acél, csak úgy szóródtak felénk a csúnya bűgású golyóbisok. Ezzel mondták, hogy bizony mi nem eresztünk be ide. Irányiék egészen másképp cselekedtek. Igaz ugyan, hogy szintén régimódi fegyverekkel harcoltak a bevonulni akaró bosnyák csapatok ellen, de mégiscsak — szóval. Az érvek kováspuskáját vették elő, anélkül azonban, hogy szikrát adtak volna, amely gyújtani, lobbantani tudna.

Azok az analóg esetben forgatták a kardot, ezek pedig a nyelvet.

Hány millióval volnánk ma gazdagabbak, ha a boszniai okkupáció előtt nem a bosnyák tömeg, hanem egy meglevő, nagy többségű kormánnyal bíró bosnyák Házban ülő honatya-szavazat döntötte volna el, amit ma a Ház oly hamar eldöntött, hogy az idegen csapatok beérésze-e oda? Ha lett volna ennek a bosnyák Háznak egy jószágos Irányija, egy apró Helfyje, meg egy Czirerje, akik fölálltak volna, közjogi aggodalmukat előadták volna és szép csöndesen leültek volna, nyugodtan túrva, hogy a mamelukok — a bosnyák Csanády szerint »elvfeladással« — megszavazzák a bevonulási engedélyt.

Még Hadzsi Lojának is jobb lett volna, mert ebben az esetben hadsereg helyett legfőbb egy tüntetési körmenetet vezetett volna a bosnyák mamelukkormány ellen.

Bizony-bizony azóta nagyot fordult a világ. A »Ház« ma nagy többséggel, egyszerű felállással egyezett bele, hogy a bosnyák-hercegovinai csapatok bevonuljanak. És féltő, hogy ebben a nők nagyrésze nem az ellenzékkel tart és a kokárdákat sem annyira a szélső uraknak, mint inkább a bosnyák tiszteknek adja a legelső cotillion alkalmával, ami meglehetősen természetes is lesz, mert a szélsők öregek és Szapáryékat táncoltatják, míg a bosnyák hadnagyok fiatalok és övelük »foglalkoznak«.

Apponyi ebben a kérdésben a kormánnyal tartott, a javaslatot elfogadta és megszavazta. Hanem ez igen szörnyű dolog volt neki éspedig azért, mert volt a zsebében egy interpelláció, amely a kormány ellen szólt és amellyel kárpótolhatta magát. Ne lett volna csak rezervában az az interpelláció, bizonyára nem lett volna az első jelenetben olyan »kedélyes rokon«.

Szapáry Gyula gróf a beszédek végén hátratekintett, végigfutott a mögötte ülő és Polónyi által *bosnyákoknak* nevezett gárdán, s elmondotta a saját véleményét; erre a generális Péchy Tamás »Habt acht«-ot kiáltott, s a bosnyák sereg megszavazta a javaslatot.

A karzati hölgyközönség pedig nyájas mosolyt röpitett a gárda felé.

*

Ma a legnagyobb kíváncsisággal Baross Gábort várták a Házba.

Vajon mi hírt hoz Bécsből?

Igaz-e, amit a bécsi lapok fecsegnek, s csakugyan győztek-e a tarifa dolgában az osztrák doktorok, ritterek és baronok, akik Magyarországot csak úgy szeretik ebédre hívni, hogy 'Magyarország legyen — az étel.

Horváth Gyula sürgősségi interpellációt jelentett be ebben az ügyben.

Baross, mikor a Házba jött, egy kis baleset érte. Ugyanis, amint a folyosó szárnyas ajtajához ért, az épp akkor csapódott vissza és a minisztert megsebesítette.

A széttöredező üvegcserepek hosszan felhasították a miniszter kezét, és nem kis szenzációt keltett, mikor az erősen vérző sebével végigment a folyosón a miniszteri szobába, ahol dr. Pap Samu, a ház orvos-képviselője bekötözte.

A seb nem nagy, de mikor a miniszter megjelent újólág a folyosón s a napfény végigtáncolt a fekete kötéleken, melybe egész kezefeje be volt pólyálva, az emberek fejüket rázták:

— Nini, a vasököl megsebesült!

Az a vasököl, amely ahova lesújtott, ugyancsak megéreztek a nyomát. Horváth Gyula interpellációjára, mely azt a kérdést intézte a kormányhoz, mi igaz a hírlapoknak ama

híreből, hogy a tarifa módosítás alá esik, a miniszter olyan választ adott, mely az egész Háznak imponált. A tarifaügyben folyó tárgyalásokról ugyan nem adott részletes felvilágosítást, de hangjának timbre-jéből, beszédének szelleméből élénken beszélt ama hírlapi közlemények legalább jó részben való cáfolata. Kijelentette, hogy bár a tarifa a konjunkturális politika tárgya, a kormány semmi tekintetben nem hátrált meg. A Ház Horváth Gyulával együtt egyhangúlag tudomásul vette a választ, bár az a széles fekete kötelék, mely Baross kezét borítja, folyton ott zizegett, mint egy nagy fekete bogár, a szemek előtt:

De azért mégis megsebesült a vasember !

*

Hát bizony az ülés elején még bársonyos, lágy Apponyi még egyszer fölemelkedett egész hosszában és szólni kezdett az ő orgonahangján. A nóta, amivel előállott, nem annyira orgonába, mint inkább hegedűbe való volt, mivel hogy a hegedű szokott sírni, panaszkodni. Azután meg választási dologról is szólván a nóta, még inkább hegedűbe valónak látszott, még pedig első hegedűbe, mert a hegedűsnek kontrázott is Polónyi, Csanády, meg Lukáts Gyula, akik legjobban tudják, hogy milyen rémítő veszedelem származhatik abból, ha az ami Kisutca-Újhelyen történt, az általános választások idején is ismétlődne.

A tótok megyéjében, a búbajos Trencsén megyében, ahol a rózsakrumpli is megterem, az történt meg, hogy egy képviselőjelölttől, aki a szívhez akart szólni, a szolgabíró elvonta a szót, mert *»már kész törvényhozási intézkedéseket is szóba hozott és kritizált«*.

Hát ebben az ügyben nótázott az első hegedűs, kérdezvén, hogy szándékozik-e úgy ebben, mint a következő esetekben intézkedni a belügyminiszter és pedig olyan formán, hogy hasonló visszaélések meggátolassanak.

A belügyminiszter könnyen vette az egész dolgot, gyorsan felugrott és mintha elszólta volna magát akkor, midőn kijelentette (amire égető szükség nemigen volt), hogy körülbelül helyesli a kisutca-újhelyi közigazgatási tisztviselő eljá-

rását, mert hát a törvényhozási intézkedések bírálata ott izgatást képezhetett.

Na hiszen, támadt erre zaj. Egész ellentmondási koncert, amelyben Polónyi kezelte a bőgőt, kísérve több szerencsés és szerencsétlen flótás hangzűzavara által, amelyből egy-egy vékony hang vált ki.

Apponyi két kézzel kapott az úgynevezett jó téma után és szinte mosolygott a kínálkozó élvezet miatt, készítve a jó falathoz a száját, majdnem összecsatogtatva a felső meg az alsó fogait. És beszélt a belügyminiszter felfogásához, olyan formát sejtítve, hogyha nekik nem lesz szabad a kormány kész intézkedéseit kritizálni, miből éljenek akkor ők meg? És amíg beszélt, mindegyre erősebben hallatszott a kontrások játéka, amint jókedvvel, gyönyörködve, igazi élvezetből húzták. Csak Kaas Ivor volt néma és nézett Apponyira, akinek nemcsak jó étvágya, de rágnivalója is volt: nézett rá az éhesek merő tekintetével és annyira hatalma alá került a képzelődésnek, hogy mikor Apponyi jó falatokat rágott meg, az hitte, hogy ő is eszik és szinte — nagyokat nyelt, amint megesik ez az agárral, ha a vacsoráló és óra megfelelő gazdáját nézi.

Hanem azért Apponyi nem élt vissza a helyzettel. Amiből Polónyi kérdést csinált volna, amiből Kaas Ivor két hétre való témát szorított volna ki, amibe Károlyi Gábor gróf (ha ott lett volna) tízszer belekiáltott volna, ő azt szinte kieresztette kezéből, mint egy ember, aki óriásnak tartja magát és csekély 50 fontos golyókkal nem tartja érdemesnek produkciókat csinálni.

Szapáry választát ugyan tudomásul vették, s ezután az ülés is mihamar véget ért, mindazonáltal még megmaradhunk ennél a tárgynál és talán feleletet adhatunk arra a kérdésre, hogyha a belügyminiszter a jövő általános választások alkalmával nem engedi meg a képviselőjelölteknek azt, hogy a törvényhozásnak már kész intézkedéseit kritizálják, milyen lesz hát, vagy hogyan fog lefolyni Apponyi képviselőjelölt programbeszéde? Tegyük azonban ide egy tetszetős címet.

Programbeszéd a jövő választások alkalmával

Apponyi Albert gróf: Kegyesen szeretett polgártársaim! Noha ma vasárnap és így munkaszünet van, ti mégis eljöttetek ide, hogy engem meghallgassatok és megtudjátok, hogy mi az én véleményem. Hát az én véleményem az, hogy az elmúlt öt év alatt a Ház nagy többsége több mint húsz sérelmes és közjogunkba ütköző törvényt hozott . . .

Rendőrkapitány (közbevág): Ha a gróf úr a képviselőház kész intézkedéseit kritizálja, megvonom a szót.

Apponyi Albert gróf: A kormány az oka annak, hogy a rosszul kigondolt, ügyetlenül végrehajtott regáléváltás . . .

Rendőrkapitány: Megtiltom, hogy lázítson.

Apponyi Albert gróf: Vegyük csak ama szégyenfoltot, amely a véderőtörvény által . . .

Rendőrkapitány: Hallgasson!

Apponyi Albert gróf: Kegyesen szeretett polgártársaim! Hát most már nem szólok a kormány intézkedéseiről és nem mutatok a hibákra, amiket hibákra halmozott. Elhallgatom és azzal végzem beszédem, hogyha még oly üdvös, hazafias dolgot csinált volna is, mind lerontaná azzal, amiről most meggyőződtek és ami abból áll, hogy elvonja a szólásszabadságot és immár a magyarnak még csak panaszkodni sem szabad.

*

Ha pedig az ellenzékiek programbeszéde ilyen formán folyrna le, abból a Szapáry-kormányának semmi haszna sem lenne, mert a jó magyar túr, sokat eltúr, de már azt megköveteli, hogy kipanaszkozhassa és kipolitizálja magát. És ha már ez sem lenne szabad, akkor a választás bizony az Apponyi párt javára ütne ki.

Dehogy akarhatja hát a belügyminiszter behozni a cenzúrát.

A MAI ÜLÉS

[febr. 14.]

Mikor ma reggel Polónyi Géza azt olvasta a lapokból, hogy az Erzsébet-sétatér kopasz fain gubbasztó verebekre gonosz éjszakák járnak, mivelhogy meg-megcsíp közülök egyet egy éles körmű bagoly: vajon sejtette-e, hogy a Ház csiripelő verebei közül szintén hoppon kap egyet egy másik ragadozó? Nem. Ő nem sejtett semmit. Vigan billegett, kedélyesen csiripelt és pedig annyival is inkább, mert a »Neue Freie Presse« madáretetőt állított fel, amelyben a már-már éhező verebek számára mag található.

A Házban azt a szerepet, amit az Erzsébet-sétatéren a bagoly játszik, a phaedrusi mesékben jártasságot tanúsító Szilágyi Dezső mutatta be. A mentségére kell megjegyezni, hogy nem annyira vérengzési ösztönből, avagy azért, mert verébpecsenyére éhezett volna, hanem azért, mivelhogy a verebek mindegyre merészebbek kezdtek lenni, az odúja körül röpdöstek és mivelhogy egy kicsit rájuk akart ijeszteni. Igaz ugyan, hogy ő a kormány nagy ágyúja és hogy a verebekre ágyúval nem szokás lövöldöztetni, de hát mégis megtörtént. A verebekre azonban nem járt azért valami nagy veszély, mert a célbavett veréb elég ügyesen röpdösött, sőt a ragadozónak még adott is egy-egy verébcsipést.

Ez a bagoly-veréb-harc egyébként így adta elő magát:

Szilágyi Dezső felelt a Polónyi interpellációjára, ami a kir. táblák decentralizációjára vonatkozott. Igen röviden, tárgyilagosan és minden személyes él nélkül, amire Polónyi Géza megtette a maga megjegyzéseit. Érdekesen, ügyesen és annyit ígérőleg beszélt, hogy Károlyi Gábor már köszörülte a torkát, s hogy ennek dacára mégsem szólt közbe, annak az oka bizonyára nem volt más, mint ötlet hiány, mert hát az akarat az megvolt benne. Szilágyi le akarván rombolni ama hatást, amit a nagy interpelláló elv-atyafiai között keltett, egy phaedrusi mesével állt elő, amely ilyenformán hangzott:

Hol volt, hol nem volt, de volt valahol egy *veréb*, amely fölszállt a cserfára. Mikor azután később a szél elkezdte lóbázn

a cserfa lombjait, hát a veréb azt hitte, hogy az a cserfa az ő terhe alatt mozog.

Ezzel a mesével azért rukkolt elő, mert Polónyi azt hiszi, hogy a kir. táblák decentralizálása azért történt olyan hamar meg, mivel ő interpellált.

Mikor a mese után kacagás hangzott föl, és nyilvánvaló lón, hogy a ragadozónak már egy veréb majdnem áldozatul esett, a szélső ágakon röpködő verebek egész raja billegett a megkarmolt felé és csiripelni kezdtek a fülébe egy ezópi mesét a felfuvalkodott békáról. Hogy ezzel adja vissza a tromfot.

Meg kell azonban vallani, hogy Polónyi elég jó ízléssel bírt és Szalay Imrének ezt a sugását nem fogadta el. Ahelyett ugyanis, hogy ezzel a mesével vágott volna vissza, egyszerűen azt kérdezte, hogyha már ő veréb, csak azt szeretné tudni, hogy Szilágyi micsoda? A cserfa-e, vagy pedig a szél. Mert ha csak szél, akkor neki nincs semmi tiltakozni valója.

A hatása persze ennek is meg volt, amint megvan mindennek a Házban, hacsak sejtik is, hogy mi akart lenni.

Mikor már mindenki azt hitte, hogy egy botnak csak két vége van, akkor Szilágyi sietett bebizonyítani, de bizony három van és mondott még egyet, azt ugyanis, hogy az ő mivolta fölött Polónyi egész bátran törheti a fejét és pedig annyival is inkább, mert Polónyi azzal már tisztában van, hogy — veréb.

Ezzel azután a bagoly-veréb-harc véget ért.

Ezt megelőzőleg Fejérváry válaszolt a Kaas Ivor meg a Meltzl interpellációjára a bőrneműek szállítása ügyében. Mikor a honvédelmi miniszter a hámszorszám mulatságos variálása (szerszámhám, szerhámszám, szárszemhám) s egy jó hosszú oráció után leült, akkor következett Kaas Ivor. Kijelentette ugyan, hogy röviden beszél, de azért folyt, folyt a beszédes szájából a szó, amint folyik a vízár megakaszhatlanul, egyformán, úgy amint esik az őszi eső egyhangúan, nap nap után, teremtve unalmat mindenütt, ahol csak borult az ég. Szinte várták már, hogy a Szilágyi mesélését az elnök adomázással előzi meg és mint az egyszeri harangozó, odakiált neki, hogyha a beszédét bevégezi, hát zárja be az ajtót, mert, a többi után már ő is odább áll. De ő csak beszélt tovább. Olyan volt a helyzet, mint nyári estén a mező, mikor egy prücsök fárad-

hatlanul, végtelen egyhangúan zengi az ő dalát és mikor szinte jólesik, ha a távoli mocsárból egy béka belevartyog. A békát itt Csátár személyesítette, s el kell ismerni, hogy még az ő hangja is jólesett abban a szintelen, egyhangú, unalmas világban.

Az ülés elején a katonai özvegyek, és árvák ellátásáról volt szó.

Irányi Dániel, Nagy István, Bolgár Ferenc s Fejérváry szólaltak fel és úgy tetszett, mintha együttesen akartak volna konkurálni Kaas Ivorral. Ez utóbbi dicséretére legyen azonban mondvá, hogy sikertelenül.

Ha pedig innen egy ugrást teszünk hátra, hát felemlíthetjük, hogy az ülés legvégén Polónyi interpellálta Barost a tarifa-ügyben, érdekesen, lendületesen, tetszést aratva — no meg bizonyítva, hogy a Szilágyi Dezső saját külön fürge verebének nem esett komoly baja.

A MAI ÜLÉS

[febr. 18.]

Bokrossnak, a konzuláris bíraskodás előadójának mai beszéde olyan volt, mint egy bőven, de mégis bizonyos egyhangúsággal csörgedező hegyi patak, amely átlátszó, tiszta és zavaros bugyborékolást egyáltalában nem mutat. Hogy némi hasonlattal éljünk, a csörgedező hegyi patak partjai hosszában ott ültek kezükben hegyes horgokkal az immár csatáros zajra, közbeszólásokra teljesen készen álló apró ellenzékiek, vigyázó szemekkel lesve, hogy abban az egyre ömlő és folyó patakban akad-e valami horogra való? A horgászoknak nem volt valami fényes napjuk, mert mindössze egy pisztráng akadt, de erről is kisült, hogy nem igazi pisztráng, hanem csak pisztráng forma árnyék, amely a csillanásban adta elő magát s amely tulajdonképpen egy bevallott nyelvbicsaklásból állott. Így történt, hogy az apró horgásznépség a teritetlen asztal körül ülő éhes rokonság számára halpecsenyével nem rukkolhatott elő.

Helfy, aki csak a szomszédságának beszél és furfangosan úgy intézi a dolgát, hogy minél kevesebben hallják, megint egyikét mondta el ama fényes beszédeknek, melyek olyanok, mint a hosszú lére eresztett becsináltak: étvágyat csinálnak a fűszeres, jól kisült peccsenyékhez, amelyek tartalmasabbak és jeles szakácsra vallanak.

Ezzel a fűszeres peccsenyével Apponyi Albert állt elő. A magyaros ízű, francia szarvasgombával spékelt, bécsi garnírunggal ellátott peccsenyét egy udvarias szakács finomságával, kifogástalan terítéken nyújtotta át a javaslat előterjesztőjének, Szilágyi Dezsőnek, aki azonban ezúttal nem harapott bele; noha étvágyát erősen felcsigázták.

Apponyi beszéde gyújtott. Sőt nemcsak gyújtott, hanem világított is. A közjogi skrupulusok tömörebb formát kaptak, az árnyék hosszabb lett.

Szónoki tehetségének minden nemes tartalmát kiöntötte, muzsikája valamennyi húrját használta. Beszélt higgadtan, meggyőzően, beszélt élénken, forrongva, a finomság az energiával, a szelíd csipkedés az erős vágással váltakozott, sőt rendesen patetikus színgazdag beszédében egy jókedvű rigó is kezdett fütyöngetni: a humor.

Idézetei szikráztak; a bécsi hasontörvényjavaslat egyes felolvasott részeivel lángot lobbantott a diadalmaskodó gúny oltárán; míg a hazafias frázisok nemzetiszín pántlikájával a szélsőbalt annyira föllelkesítette, hogy Szilágyit »magyar Lustkandelnek« nevezte el, az öreg Csanády pedig »árulás«-t kiáltott feléje.

A Ház, egy nagyszabású beszéd hatásával arculatán, mély figyelemmel hallgatta Apponyit s a baloldalon az elismerés úgy tapsban, mint dörgő éljenben sűrűn hangzott feléje. Mindenesetre tetszetősebb lehetett, mint a nagy cséplőgép arcának folytonos mosolygós kifejezése, amely mosoly azonban egy-egy pontnál elhalványult, sőt el is maradt, s helyette csak a szempillák rezegtek erősebben.

Félkettőre járt az idő, mikor Apponyi befejezte beszédét és mikor általános volt az érdeklődés, hogy mi módon gyűri most a miniszter maga alá az egész föllelkesült ellenzékét.

A föltálat dolgok azonban Szilágyinak annyira megfukidhatték a gyomrát már előre is, hogy a lakomában csak

foghegyen vett részt s azzal, amit produkált, valami nagy sikert nem ért el. Lehet azonban, hogy most még az étvágyát trenírozza s ha eljön a nagy nap, mikor ez az étvágy teljes lesz, akkor megrág, megemészt minden ételt, sőt ráadásul még a szakácsokat, meg a felszolgálókat is.

Csakhogy azután baj ne essék, mert ilyen fűszeres, erős, nehezen emészthető ebédre, mint amelyet ennek a törvényjavaslatnak a tárgyalása folyamán elébe tálnak, ő még minisztersége óta nem volt hivatalos.

A T. HÁZBÓL

[febr. 19.]

Egyik titkos tanácsosát egy közelebbi ebédnél megszólította a király:

— Nem tartanak az árvizektől?

— Nem, mert nagyon nagy hó van.

— Hogyan? — szólt a király kissé megütődve. — Hiszen éppen a nagy hó . . .

— A nagy hó lassan, veszélytelenül olvad, felséges uram, de a kis hónap gyorsan van vége és nagy vizeket csinál.

Denique a király is tanul az ő titkos tanácsosaitól és a tanácsosok is eltalálnak néha valamit. Mert íme, a parlamentben is legalább ezúttal kis hó csinál nagy vizeket. A konzuláris bíraskodásról szóló javaslat felett folyik a vita.

Az ellenzék újra elemében van. Sikerült nekik közösügyes bacillusokat fedezni föl a javaslatban. S erre rögtön helyre állt a »szentszövetség« Apponyiék és Polónyi közt.

Hogy ki azon történeti személyiség, aki először fedezte fel a javaslatban az új közösügyet, az örök titok marad, talán Linder György vagy talán Gulner Gyula, végre is mindegy, de annyi tény, hogy azt most mindenkinek látni kell, ha »éles szeműnek« akar tartatni.

Csodálatos komédia folyik. Az ellenzék teszi magát, hogy haragszik, Szilágyi teszi magát, hogy mosolyog. Pedig talán az ellenzék mosolyog és Szilágyi haragszik.

De a kép kívülről így fest. Kaas Ivor báró lázban van s körte alakú feje szüntelen mozog, mint az óra-inga. Ugron öklei úgy járnak ide-oda, mintha egy láthatatlan szita volna a kezében. Szendrey Gerzson prűszköl, Linder György röhejei pedig idegessé teszik a legflegmatikusabb nézőket.

Folyik az ádáz ostrom. Néha egy kartács szétpattan egy-egy közbeszólásban és reánk hull, egy feldobott üszök fényes tüzes ívet ír le a levegőben, de aztán elmúlik.

Hajh, a nagy erők pihennek. Károlyi Gábor hallgatagon gubbaszt. A hazaszeretetnél is erősebb nála az Eötvöshöz való ragaszkodás; aki ezúttal nem akar Polónyiékkal lutrizni.

— Ettem is, ezek is még minisztereket, Perl öcsém; hanem Szilágyihoz nem nyúlok, mert annak nagyon kemény húsa van.

Hoitsy sincs itt. A Szalayak csendesek. Kiss Albert azt mondja: »Ne menjen ki a magyar ember az országból«.

Egyszóval ez az egész harag nem igazi — s még lipiputi kiadása se lehet a véderő-vitának.

Kivált ma egész szelíden folyt az ülés. Péchynek még csak a csengettyűhöz se kellett nyúlania.

Őszbe csavarodó hajjal, bozontos szemöldökeivel a daliás Thaly kezdte meg az ütközetet. Öregszik a vitéz kuruc.

Elmesélvén nagy kordialiter, hogy miként járt vala híres Konstantinápoly városában, túl az operenciákon s hogy miket tapasztalt jártában, keltében, a korvinák és az odaliszkok között, valaki közbeszólt jobbról:

— Hát piláfot evett-e?

Kár, hogy ezt beszédje folyamán föl nem derítette.

Mert így csak azt tudtuk meg, hogy Thaly inkább nyugodnék bele, ha igazhívó kádi ítélne a gyaurok vitás ügyeiben és hogy szavazatát Polónyinak arra a javaslatára adja, amelyet az majd be fog nyújtani.

S így lón filius ante patrem; egy voks egy nem létező javaslatra. Allah hosszabbítsa meg a jó Thaly Kálmán szakállának árnyékát, aki muzulman szokás szerint, egy nem létező székre kuporodott le.

No, de jött Polónyi a székkal; bizony az csak nádfonatos s lábak, karfák gyengén enyvvel odaragasztva. (Majd össze-reccsen holnap Szilágyi alatt.)

Hosszan, élénken beszélt, a habarékpárt látható tetszése közt. Linder arcán valóságos tulipánok nyíltak. Beöthy Ákos vígan petyegette ujjait. A Bernáth Dezső nagy álmos szemei mereven szegződtek Szilágyira. A hatalmas alak ott ült székében, s ceruzájával egy újságon babrált; erős Jupiter-feje csak néha mozdult meg nyugtalanul, mint mikor a bika egy legyet érez mászkálni a bordáin.

A jobb vidék lustán, fáradtan könyökölte meg a padokat, mint egy delelő nyáj. Szenvtelen, közömbös arcok. Itt-ott egy ásítás tör fel az égnek. Némi hullámvész csak akkor fut végig a sorokon, ha túlról »derültség« zuhog fel, ha a víg Kemény Pál felugrik: »Hahaha! Hahaha! De okos ember, hihhihi!« Akkor egyszerre kéri egypár elkényszeredett hang a szomszédjától: »Nem tudod, mit mondott?«

Csanády boldogan böffög az ülés alatt, s valahányszor elhangzik a »közösügy« szó, az öreg szittyá mindig megmordul csodálatos sokoldalú észrevételeivel: »El kell törülni«, »Süssék meg«, »Nemzetpusztító nadragulya« stb.

S e közbeszólásai még ingerültebbek lettek Beksics beszéde alatt, ki ma Polónyi után tárgyilagosan s magas nívóról fejtegette a kérdést.

Beksics nagytehetségű publicista. Mint szónok azonban nem aratott nagy sikereket. Azt tartották róla, hogy sok téglája van, de házat nem tud építeni.

Ma bebizonyította, hogy tud. Gazdag tudását tömören átlátszó, világos előadásban vitte a harcba a javaslat mellett.

Egy kis izgágát próbáltak csinálni az ellenzéki »claman-tesek«, de nem sikerült. Beksics apródonkint lebilincselte őket, habár beszédének szerkezete nem volt vonzó; csupa önmagához intézett kérdésekben és azokra adandó válaszokból állván, mint a »kis káté«.

Beksics után (áttétetvén a vita holnapra) Baross válaszolt a tarifa-kérdésben Polónyinak (mert Polónyi körül forog már itt minden). Azután gróf Andrássy Manó állott fel interpellálni. A magyar vasember — aki azonban mindig piskótákkal tartja jól a Házat.

Andrássy Manó a Ház egyik legokosabb embere, de amellett originális is. Kifejezései mulattatók, őszinték és érdekesekek. Valami sajtóságos zamatja van az észjárásának.

— Andrásy Manó interpellál! Mhu!

Ez egy olyan szó, hogy a legüresebb Ház is egy pillanat alatt megtelik. Dübörögve tódulnak be az emberek a nagy nemzeti méhkasba.

Engem a büfében ért a hír: Andrásy Manó interpellál.

Mire bementem, már vége volt. Már Csáky is megadta a választ.

— Mit mondott Andrásy? — kérdem.

— Nincs többé esztergomi érsek! — felelek.

— Igen, mert meghalt.

— De nem is lesz!

— Mit? Eltörülték volna?

Ránéztem a Fabiny, Busbach arcára, de azoknak homlokán nem találtam az *eltörülést*. — Fabiny közömbösen ült ott s szelíd, hazafias tekintete szeretettel pihent egy alakon, aki az írói karzaton nyújtogatta lúdgége-formájú nyakát. Ez ama Sik Sándor ügyvéd, aki Szilágyiból híres embert csinált.

Nem, a Fabiny arcán nem volt a primási szék eltörüléséből semmi; ujjongna ő most! Kiss Albert »hurrah«-kat kiáltozna, Thaly kalamajkát táncolna, Apponyi orrlyukai pedig úgy mozognának, mint a hal kopolyúi.

Végre kiderítettem a valóságot, hogy az utolsó esztergomi primást csakugyan eltemették, mert az Andrásy interpellációjára megígérte Csáky gróf, hogy a leendő primás székhelye ezentúl Budapest lesz.

Talán erre céloz a Pesti Napló, írván: »Polónyinak ma szerencsés napja volt«.

A MAI ÜLÉS

[febr. 20.]

Szilágyi előtt beszélni szerencsétlenség (Hodossyt és Győrfy Gyulát érte ma ez a malőr), Szilágyi után beszélni ostobaság.

Szilágyi beszédjéről referádát írni fölösleges szószaporítás. Mert senki sem az írot akarja olvasni, hogy mit mond Szilágyiról, hanem hogy mit mond maga Szilágyi.

Méltóztassanak tehát tisztelt olvasóim átugorni magára a beszédre, melyet voltaképpen Kaas Ivor provokált — mint ahogy a régi mitológiai világban a mennydörgést bűvös igék mormogásával idézték elő a boszorkány-mesterek.

Kaas Ivor boszorkánysága abból áll, észrevette Gyórfy Gyula beszéde alatt, hogy Szilágyi nincs bent a teremben, s élénk emlékezetében lévén a véderő-vitából, hogy a »a vádlott elővezetendő« — legott feláll s az ülést felfüggeszteni kéri, mert se a miniszter, se az államtitkár nincs jelen, vádlottak nélkül pedig nem lehet tárgyalni.

Nosza rohannak a galoppinek és kiássák Szilágyit valahonnan a miniszteri szobából, sőt Teleszkyt a kis »fekete ember«-t is előkerítik.

Szilágyi mérgesen toppan be.

— Mutassanak nekem olyan házszabályt, mely arra kötelezne, hogy mindig itt legyek?

— De a lovagiasság, a tisztesség! — kiáltja közbe az öreg Csanády, mire roppant zaj keletkezik jobbról-balról.

S miután már felállt a miniszter, e méltatlankodásból kiindulva szövi meg óriás beszédjét, mely harmadfél óráig tartott.

Mintha egy beszélőgépet nyomott volna meg Kaas Ivor, mely sehogy sem akar aztán megállni.

A »Polónyi huszárok« szervezkedtek eleinte, hogy zajongani fognak. Posztokat foglaltak el különböző helyen. Kettőn a »hegy«-en, néhányan elszórva, kettőn a széleken. Ez a keret. A többi magától támad. Így volt ez régen is.

De Szilágyival bajos boldogulni. Eleinte még csak ment valahogy a hangulatcsinálás, de minél tovább haladott beszédjében a lángeszű szónok, annál jobban kevesedtek a közbeszólások. A rettenetes kolosszus összenyomta őket, mint egy malomkő. Először elölte bennük a zavargási kedvet, aztán az ellentmondási viszketeget, majd lebilincselte a figyelmüket, mikor már meg voltak fogva, megmarkolta a fejeiket és összerázta. Beszélt, beszélt és egyre beszélt. Egy ellenállhatatlan erő ragadta az egész Házat. A háromszáz és néhány fejből elkezdett fájni vagy száz. Janicsáry Sándort a szédülés fogta el a tudománytól, Szalay Imre vértódulást kapott, Jókai kirohant, mert a pozitív tudomány tengernyi volta oly reakciót

okozott fantasztikus lelkében, mint tüdőbetegnél a kochin. Wahrmann, akinek a feje tele van számokkal, elaludt; még a jogászokat is meglepte ennyi tudás: »Hisz ez nem egy ember, de három bibliotéka!« Csak Fabiny találta rendén valónak a Szilágyi beszédét: »Hm! egy miniszternek sokat kell tudni«.

Fárasztó volt e titáni beszéd, mint amilyen fárasztó egy rengeteg erdőség. Sehol egy tisztás, egy virágos rét; a Horvát Boldizsár csergedező patakjaiból bezzeg jó volna most egy, apró filigrán hidacskákkal; egyforma fák, hatalmas vaskos érvek mindenütt, a tudomány rettentő szürkésege. Követni a szónok eszmemenetét, vele menni harmadfél óráig, amerre visz a szörnyű labirintusba, melyben biztosan csak ő lépked, már ez is nagy feladat, hát még elmondani ezt a beszédet?

A végén úgy nézett ki már a Ház, részint meggyőzve, részint elálmélkodva, emitt lankadtan, túlnan összemorzsolva, mintha minden agyvelő kiszáradt, kiperzselődött volna és csak ez az egy uralkodnék valamennyi felett . . .

Szinte jólesett ez egyhangúságban egy-egy kis szcena közbe, mint aminőt az ellenzék csinált »Helyre! Helyre!« kiáltásaival, melyek Miklós Gyulának szóltak, ki az ellenzéki padsor mellé állva, valamely szemrehányó megjegyzést tett az ottani viselkedésre. »Helyre! helyre!« ordítá ötven hang, de Miklós nem mozdult. Dacolt a baloldal haragjának fergegével, míg aztán az elnök szavának mint egy kezes bárány egyszerre engedett egy meghajtással.

Mikor már agyon volt ütve az ellenzék úgy, hogy köhögni se mertek, szétnézett Szilágyi s látván, hogy nem mozdul többé semmi, hogy még Kun Miklós is susogva beszél a szomszédjával, a Polónyi bajusza lelóg, s Csanády bácsi szemhéja leragadni készül — akkor elővette végre az ollót és levágta a végtelen szópántlikát, beszegve azt piros rojtokkal: egy-két lendületes kifejezéssel csattantva el beszédét, hogy felvillanyozza saját pártját, mely hosszantartó tapsba és éljenzajba tört ki.

Hanem hát most jött a java.

Két nagy vívó most került még csak össze. Két finom kardpenge még csak most szikrázott.

Nem volna Szilágyi igazi Szilágyi, ha valakibe bele nem harapott volna — dacára, hogy ma csak tudományos téren mozgott (hagyván Polónyit és a többi szónokokat máskorra).

Apponyit azonban nem várokozta.

Maró gúnnyal hozta fel, amit az a 67-es kiegyezésről mondott.

Apponyi föluggrott. Ő azt a pragmatika szankcióról mondta.

Szilágyi kicsatolta a miniszteri tárcáját, elővette onnan a »Pesti Napló«-t, s ráolvasta a beszédjét.

Erre a megszorult Apponyi elkezdett kedélyeskedni, gúnyolódni. Hajszállhasogatás az egész!

De a szöveg ellene bizonyított. Bár lehetséges, hogy nem úgy akarta mondani. Hja, magyarul kell gondolkozni és beszélni. Az öreg Brassai bácsi nem ülhet itt örökké, hogy a beszédekét magyarra fordítgassa.

Két ízben csaptak össze. Ha az egyik tábor ujjongott, tapsolt, zúgott, viharzott: mozgott a másik. De szíve mélyén mindenki örült, hogy két ilyen vívóban gyönyörködhetik.

A MAI ÜLÉS

[febr. 21.]

— Nézd csak, Feri — mondja tegnap Paulay a Nádaynak —, itt van egy új szerep. Kell-e?

— Persze hogy kell.

— Csakhogy van ám benne bibi is, mert fura egy szerep ez. Az illető igen sokat beszél és mégsem mond semmit. Azoknál fogva, amiket a múltban tett, ellenszenves és mégis úgy kell megjátszani, hogy komikus hatást tegyen. Úgy kell feltűnnie, mint jámbor, nevetséges falusinak, de mégis ki kell érezni belőle, hogy tulajdonképpen vén róka. A karzatnak azt kell hinni, hogy magyar hazafi, aki búsul és kétségbe van esve; a földszintieknek, meg a páholybelieknek azonban látni kell a fején a csörgő sipkát. Nem lehet ám egy ilyen szerepet csak úgy hasból játszani meg. Le kell ezt kopírozni az életből. Nos? Kell-e hát ez a szerep?

— Annál inkább.

... A képviselőház mai ülését Náday az írói karzatról hallgatta végig.

Mikor letelepedett, bizonyos izgatottsággal kérdezgette:
— Fog-e ma beszélni Csatar?

A haraszti notabilitás már ekkor ott ült a szokott helyén, a magasban. Hanem egyáltalában nem úgy viselte magát, mint máskor. Sem közbe nem kuruttyolt, sem a beszédekre nem figyelt, sem pedig nem villogtatta a bozontok közé ékelt szeméit.

Előtte a padon egész kiállítás volt látható.

Egy kötet »Országgyűlési Napló«, két vaskos kötet »Nemzeti szavalo könyv«, egy füzet »Népdal gyűjtemény«, egy pezsgős üvegni saját termelésű »műkönyv«, meg temérek jegyzet.

Mindezek láttára kezdett valószínű lenni, hogy a »konzuláris bíráskodás« című nézőjátéknak ma a legmulatságosabb jelenete fog lejátszódni.

Hát le is játszódott.

Miután azonban ennél fogva a mai ülés a végén csattant, hát itt is maradjon a végére a legcsattanósabb.

Az első szónok, *Hollaky* Imre, olyan kötelességet teljesített, amelyet már évek óta vártunk s mindig reméltünk, hogy elvégre is valaki meg fogja tenni. Köszönetet érdemel, hogy ő cselekedte.

Rehabilitálta az igen tisztelt Házat.

Eddig — és pedig éppen nem alaptalanul — az a nézet volt elterjedve, hogy a Házban lehetetlen olyan gyöngé, vagy ősrégi ismert adomát elmondani, amely nevetést ne idézne elő.

Hát *Hollaky* elmondott egy görény-anekdótát és a Ház — nem nevetett.

A képviselők ezen hallgatag ítéletét mohón ragadta meg *Bekszics* Gusztáv (mint aki a görényhistóriában magára célatosságot látott) és azon célból szólalt föl személyes kérdésben (helyesebben a görény-kérdésben), hogy helyre üti a csorbát és amint *Hollakyn* is üt egyet: a mélyen elszomorodott Ház kedélyét is felvillanyozza.

Hogy pedig ez az utóbbi jobbra sikerüljön, hát a népszerűtlen állatvicc helyett virágvicc hozakodott elő, melynek elmondásával (noha igen lekötelezően viselte magát, hogy

ezúttal röviden beszélt) még jobban rehabilitálta a Házat a már fentebb említett vád alól.

Mégiscsak szép az a nemes verseny.

A két beszéd után támadt mélabús hangulat közben igen jól esett az a nemes hévvel, élénk gesztikulációval elmondott pohárköszöntő, amellyel Komjáthy Béla rukkolt elő. A hallgatóság, mikor hallotta, majdnem hogy kereste a terített asztalt, aminthogy kutatunk a veteményes kert után, ha káposztaillatot érzünk. Ugyanaz a hang, ugyanaz a hév, ugyanaz a pongyolaság és ugyanazok az ismert frázisok csengő-bongó, hanglétrán föl- és leszaladgáló tömkelege, aminőt anyniszor hallottunk s amelynek a végén már szinte várjuk, hogy: »a szíves vendéglátó házigazdát, meg a szeretetreméltó kedves háziasszonyt az úristen az emberi élet legvégső határáig éltesse«.

Olyan teljes volt az illúzió is, hogy amint a *Beöthy* Ákos vezetése mellett a tetszészaj fölhangzott, szinte vártuk, hogy a primás intésére és kezdésére az ismert tust húzza a fekete banda

Kár volt zokon venni azt *Szilágyinak*, hogy a Komjáthy pohárköszöntője nem az ő életésével ért véget, mert ha ezt zokon nem veszi és nem kezd ezzel a fürge, csipős ugronistával apró csatározást: akkor nem lett volna alkalma *Komjáthy-nak* később azt mondani, hogy »Szilágyi hajlandó elismerni, hogy van jó órás, jó csizmadia, de azt sohasem fogja elismerni, hogy kívülről is van okos ember«.

Nem kell azt hinni, hogy a Komjáthy pisztolyával már nem lehet találni.

Mikor a népszínház élelmes igazgatója kezdi látni, hogy a népszínmű sem kell, az operett sem kell, meg az énekes bohóság sem kell; mikor rájön, hogy Blaháné sem vonz, Hegyi sem hoz publikumot, akkor rendszerint valami *látványossággal* áll elő, ami azután beüt.

Beöthy Ákos tanult valamit ettől a direktortól és így monologizált:

— Ha már sem hosszú, sem rövid beszéd nem tetszik; ha már az adomákon sem nevetnek; ha már egy görény sem csiklandozza az orrokat: hát akkor mivel csináljak én hatást? Mivel? Hát látványossággal.

Így történt, hogy a beszéde elején (amelynek vége sehogys sem akart lenni) fölmutatott egy színes rajzot, amely kétfejű sást ábrázolt. Ehhez pedig azt a magyarázatot fűzte, hogy olyan lesz az a pöcsét, amelyet a konzuli bíráskodás hozta ítéletre nyomnak.

Ez a látványosság annyira megtette a hatást, hogy *Csánády* honfi lelke menten elborult, *Csatárban* pedig föltámadt az irigység, hogy miért nem jutott ez az ő eszébe?

De hát se baj. *Csatárnak* nincs oka búsulni, mert neki önönmagán kívül semmi látványosságra nincs szüksége.

Az őszbe borult bozont eleinte unalmaskodott s már-már azt a hitet keltegette, hogy hiába van előtte két kötet »Nemzeti szavaló könyv«. Hogy nem lesz az sem szavalás, sem éneklés, sem pedig sírás.

Volt minden

Szedett virágot, ugrált virágágyról-virágágyra s kötött bokrétát. Szavalt Petőfitől. Bukfencezett a be nem végzett körmondatok vizenyősségében. Honfiúi aggodalmai közepette elmélázott. Megbicsakoltatta a nyelvét és emlegette a Reichsrathot, ahol tíz pengőt fizetnek minden képviselőnek egy napra.

És ott állt a végtelen derűtség, a szűnni nem akaró taps rengető zajában, amint kiáll a függöny elé a színész és gyönyörködik a hatás okozta tombolásban, amelyet előírás szerint játszott komédiájával idézett elő.

. . . *Náday* elégedetten távozott.

Nem kell már amiatt a szerep miatt aggódni sem neki, sem *Parulaynak*.

Meg lesz az játszva, mint a parancsolat.

A MAI ÜLÉS

[febr. 22.]

Ma már megszürkült a vita. Az érdeklődés alább hagyott, s csak az ülés elején, a Horváth Lajos beszédében villant föl egy kis időre, annál inkább, mert a veterán parlamenti férfiúval az igazságügy-miniszter is összemérte fegyverét.

Az ülés nagy részét Horánszky Nándor beszéde töltötte ki, aki másfél óránál tovább tartotta szóval a Házat, illetőleg pártját.

Horánszky beszédei nem tartoznak a parlamenti csemegék közé.

Ott áll a szónok a párt közepén, mozdulatlanul és feszesen. Ajkairól vég nélkül ömlenek korrekt mondatok, hosszú periodusok, melyek egyhangúan ereszkednek szét a légben. Mély csönd. Meg lehet hallani annak a papírnak lágy rezgését, melyet amoda túl, fenn a jobbközép legmagasán épp most bont szét egy mameluk. Szinte fülünket éri az az elegáns dialóg, melyet a karzaton folytat egy üde arcú fiatal hölgy és egy kifent-kikent külsejű képviselő. Hallani vélünk minden morajt, minden suttogást, minden lélegzetet, mely a Házban zizeg, csak éppen egy hang siklik el hallatlanul mellettünk: a szónok szava.

Beszél, beszél. És amit mond, az mind okos és józanul elgondolt. Eleinte követjük is figyelmünkkel, talán egy negyed óráig, talán egy félóráig, vagy még tovább... de amint ez a monoton szóáradat vége-hossza nélkül csörög fülünk mellett, lassankint elveszítjük halló és eszmélő képességünket. Csak töredezett szavakat kapunk ki a beszédből:

Ingrendencia ... első fok ... másod fok ... szupremácia ... Sziam ... Japán ... kritériumok ... közösség ... nem közösség.

Még egy darabig ütik-verik fülünk dobját az ingrendenciák és szupremáciák, azután lassan elhalkul ez is, s csak úgy zúg-búg körülöttünk a beszéd, mint egypár vergődő lepkeszárny vagy a fonográf gyöngén összeolvadó hangzúrje.

Szemünk össze-vissza jár a padok fölött, melyeken mintha szürke köd ingadoznék. Ezen át látjuk Apponyi merev arcát,

amint üvegesedő szemekkel bámul a szónokra, meg a Kaas Ivor szomorúan lekonyult fejét. A szélsőbalon halk diskurzusok folynak, melyek közül egyes mondatok kihangzanak:

— Azért se megyünk az udvari fogadtatásra !

— Meg kell büntetni az udvart !

— Miért nem hívtak meg ebédre is !

A miniszterelnök az ő ringó járásával kisurran a terem-ből. Utána dobogó léptek. Az igazságügy-miniszter is menekül. Josipovich, az udvarias horvát miniszter az egyedüli, aki benn marad, mert ő minden szónokot végighallgat. De egyszer csak, hogy, hogy nem, neki is hűlt helye van a piros széken.

A képviselők csoszognak, ásítognak, fölkelnek, majd ismét letelepednek valahol a pad szélén és előrenyújtott nyakkal komoran bámulnak a szónokra. Az pedig egyre a régi mozdulatlanságban áll helyén. Se kéz, se hang, se arcizom nem lejt, nem mozdul. Néha megszólal az elnök csengettyűje, eleven hangja megszakítja a súlyos levegőt, mely ránk nehezedik. Ismét megfigyelünk néhány szavat:

Szuszeptabilitás . . . paritás . . . szuverénítás . . . dualizmus . . . közös . . . nem közös . . .

Az unalom már-már elviselhetetlenné válik. Eszünkbe jut, hogy gyermekkorunkban a Dunába akartunk fulladni, s a végzetes pillanatban egyszerre átvillant lelkünkön egész életünk története: az első csíny, a madárfészek, melyet kirabol-tunk, a titokban elszítt szivar, s minden emlékünkhöz. Csodálatos, Horánszky beszéde alatt néha éppúgy érezzük magunkat, mint mikor a víz összecsapott fejünk fölött. Átfut agyunkon az egész múlt, s csak a Csanády Sándor sarkantyúinak ritmikus pengése hoz vissza a jelenbe, mely most mintha erre a nyalka nótára menne ki: »Se a jászóság, se a kunság, se a konzuli bíróság«.

Horánszky után Irányi Dániel és Veszter Imre szóltak, bebizonyítva, hogy az unalmasban is van fokozat.

A MAI ÜLÉS

[febr. 24.]

A vén sas Csanády, aki halottaiból is visszatért, mint a Gvadányi »Peleskei nótáriusa«, kezdte ma pettyegtetni az igaz magyar hazafiságot.

Igazi ős szittyá gondolkozás, de még az Attila előtti korból.

Az öreg azonban már nem veszedelmes és igen megfoghatkozott az elokvenciában, mert két témája közül az egyik, a Tisza elleni acsarkodás immáron idejét múlta. Hanyatló elméje már csak a közösiügyekből merít némi táplálékot.

Hej, nem a régi jó idők ezek már! A nevető publikuma a Csatár részére állt, a lelkesedő publikuma, ahogy ő nevezi, a »Géza uramöcsémé« lett.

De az az egy elégtétele mégis megvolt, hogy az utolsó szó az övé maradt, senki se merte többé utána a száját kinyitni. Csak az elnök, hogy a vitát bezárja.

És ezzel vége is a nevezetes ütközetnek, mely a konzuláris javaslatnál folyt, de csak úgy, mint ahogy a lipcsei csata részben egy malomnál vívatott; az ostrom a malom ellen volt irányozva, de nem a malom miatt; a malom egyszerű szürke kunyhó, nem ér száz forintot, akár ide kerül, akár oda kerül, de a megmérkőzés színhelyének elég alkalmas. Négyezer ember veszett el a maloméért.

Hát a konzuláris javaslat is az a szürke malom volt, ahol a Ház két hőse, Szilágyi és Apponyi összemérték a lán-dzsáikat.

A győzelem a Szilágyi lett, de egyetlen ember se veszett el a táborokból, sőt a mamelukság még meg is szaporodott eggyel (Udránszkyval).

Az ellenzékiek nyomott kedéllyel kezdték lerakni a fegyverüket: a dialektikát. A szelídebb lelkületűek rezignáltak, csak Polónyi vickándozott még és Komjáthy, csak keveseknek jutott eszébe, hogy hiszen vannak még szövetségesek.

Hiszen ott van a »Hecc«.

Hecc úr (ösmerjük a véderővitából), bár mosdatlan, mar-kos, vállas legény, aki képes a miniszteri székeket megrázni.

Aztán ott van még az »utca« is. Az ám, az utca! Az utolsó apellata forum.

Hát melyikhez nyúljanak?

Igen, de az utca néma, néptelen most, az utcát nem lehet megmozdítani, ha nem akarja. Hecc úr azonban örökké kéznél van.

Hecc úr tehát megjelent a Házban.

Nem merem állítani, hogy Hecc úr (mert származására nem elég arisztokrata) tagja volna a nemzeti kaszinónak, de hogy lehetnek ott összeköttetései, ha kebelbarátai nem is, de jóakarói bizonyosan, azt onnan következtetni, mert a főrendi karzat éppen azokkal az előkelő alakokkal telt meg, akiket a véderővitánál láttunk ott utoljára, amikor Hecc úr utoljára szerepelt.

A látcső közelebb hozza a kíváncsi fitymáló arcokat; villognak a monoklik, Fluger Károly környékén finom rezedaillat veri be magát felülről a füledt sűrű levegőbe.

Egy bozontos fej türelmetlenül hajlik alá.

— Aha, a kuvik!

Ha a kuvik jön, akkor mindig esik valami. A kuvik megéri a fergeteg szagát. Beöthy Algernon a kezeit dörzsöli: »Ma viharos ülés lesz, gyerekek!«

De honnan lenne? A villámok nem potyognak elő a tarisznyából. Azokhoz mindenek előtt felhők kellene.

Edvin király törpéi nyugodtan ülnek amott, az önfeláldozó Codrus (Kaas Ivor) csendesen közömbösen dől el a padban, s Bokross Elek gyönyörűen nyugodtan tartja az ő zárbeszédét. Érv ellen érvel, tiz fontos ellen ötven fontosat. Miből lehetne itt ma vihar?

Igaz. Még Apponyinak is van szólása. No, hát azt is meghallgatjuk.

Borzasztó hosszú beszéd, az emberi elme kifárad mire a végére ér — azaz hogy nem is ér a végére, mert az elmék tulajdonosai apródonkint eltűnedeznek; képviselők és miniszterek elkíváncsoznak, ki a folyosóra, ki a büfébe. A daliás Szögyény-Marich, ki ma másodszor, harmadszor ülte bársonyszékét, nyugtalanul, unatkozva fészkelődik helyén. Majd feláll, eltávozik. Gondolja talán magában: »Mégis mulatságosabb a király oldala mellett miniszterkedni, mint a Polónyi oldala mel-

lett», Bethlen András a temetési miniszter Zágrábba siet a Mihalovich ravatalához, Wekerle fiatalos gyomra lázadozik az Apponyi elokvenciájának terjedelme miatt, s villásreggelire megy a büfébe.

A folyosó is telik lassankint, Tisza künn ül, csak koronkint érkezik füleihez egy-egy hír a kijövőktől.

— A korrupcióról beszél.

-- Hm.

Új hírnök jó, s lihegve szól:

— A kormányképességről beszél.

— Hja!

Egy óra múlva Széll Ákos jelenti:

— Egy anekdotát mondott.

Egyszerre fölébred mindenfelé a kíváncsiság:

— Miről?

— Egy festőről, akinél egy remete és egy remetelak lefestését rendelték meg, s ő csak a remetelakot festette le. »Hát a remete hol van?« kérdik. »Bent van a remetelakban« feleli. S ezen remete volna Szilágyi érvelése.

Harkányi Frigyes ismergetni kezdi:

— Hiszen ez az én tulajdon anekdotám!

— Úgy? Hát két instruktora is van Apponyinak: Csemegi a jogiakra, te meg az anekdotákra!

Apponyi ezalatt egyre beszél, maga az ellenzék is ímmel-ámmal figyel, helyenkint valóságos apátiába esik, csak néha lobban fel, ha Kaas Ivor vagy Beöthy Ákos fölkararja. Kaas Ivor hátraszól:

— Lelkesedjete! No, lelkesedjete hát!

S erre megindul az éljenzés a háta körül, mint szélben a szikra, átcsap a szélbalra, meggyúl tőle Szendrey Gerzson, Gerzson meggyújtja Lukáts Gyulát, Lukáts Gyulától lángot kapnak a Szalayak, majd az egész baltáj éljenzésbe tör ki s az üdvralgás onnan ismét visszatér megerősödve, hogy aztán elaludjék.

Új fejtegetésekbe fog a szónok. Kisvártatva megint hátraszól Kaas Ivor:

— Lelkesedjete!

S újra kitör az éljenzés lavinaszerűen. Így megy ez végéig, hogy aztán a legutolján egész demonstrálássá dagadjon,

percekig meg ne szűnjék. Mikor a szónok leül, festői képbe bomlik fel az egész baloldal. Mindenki a szónokhoz rohan. A szélbal viseltes vezérei hódolatukat lerakják lábaihoz. A hetyke Ugron is odanyújtva vezéri kezét a nagy kollegának. Antiszemiták, ultramontánok, grófok és citoyenek mind, mind érinteni akarják, ha csak köntöse szegélyét is. A legapróbbak ezalatt éljeneznek, ordítanak, verik össze tenyereiket, Kaas Ivor pedig biztatja őket: »Lelkesedjete, mordizom adta!«

E lelkesülés mámorában állt fel Szilágyi Dezső, hogy még néhány szót szóljon (mert az idő már nem futja ki egy Szilágyi-féle beszédre).

— Éljen Apponyi! — ordítják orkánszerűen.

Szilágyi nyugalommal várja, míg a zaj lecsillapszik. Ajkain gúnyos mosoly incselkedik a Ház balrészével.

Szólni kezd: de erre megint előfogja a két bali tábort a lelkesedés.

Szilágyi abbahagyja beszédét, bevárja, míg lehülnek.

A lehülés után szólni kezd.

Újólal lelkesedésbe jön a balpárt. Éljen Apponyi! Éljen! Éljen!

Szilágyi nem jut szóhoz.

— Ez már inzultus — kiáltja egy kormánypárti hang.

— Ki zavarja? — szól közbe Aesopus farkasának képében a vén sün.

Péchy Tamás rendreutasítja Csatárt. Csatár felugrik, s néma jelekben magyarázza a Háznak ártatlanságát. A Ház kacag.

Szilágyi újra szólni kezd. Nem engedik.

A kormánypárt léhán nézi a jelenetet. Csak néha hallatszik egy-egy erélyesebb »Halljuk halljuk!«

A mérgesebbek az elnöki emelvény elé szaladnak mindkét oldalról, s megindul köztük a feleselés:

— Ugye félték gyávák az igaz szótul? (Ez a »*Kinder-meth*« rendesen használni szokott a bohó politikai gyerekek-nél: »Azért se félünk« — s beszélni hagyják a szónokot; most nem használt semmit.)

— Hát már megint botrányt akarnak?

— Azért se hallgatjuk meg Szilágyit.

— Azt próbálják tenni!

— Az elnök csináljon rendet! Rendre! Rendre!

A kedélyek egyre ingerültebbek, a gesztusok folyton harciasabbak, még az örökké mosolygó Wekerle is kijön a sodrából, s az elnökhöz fut haragosan. Szapáry Gyula fölemelkedik helyéről és átmegy Szilágyihoz. Halk tanácskozásba merülnek. Az ellenzék padjain pedig még egyre futkározik az »éljen«.

Végre néhány szóhoz jut Szilágyi:

— Igenis, t. Ház, az én meggyőződéselem . . .

— Volt! — kiáltott közbe harsányan Csatár. Mire derültség és hahota váltja fel az éljeneket.

De már erre dühbe jó a kormánypárt is. Kőrösi megeresztli a hangját. Megmozdul az egész elaggott röst test s száz meg száz ember kezd egyszerre beszélni, kiabálni, szitkolózni, csúfolódni, kurjantani.

Mindenki elveszti már a türelmét, csak Szapáry ül csendesen és Szilágyi szoborszerű homlokán honol főséges férfias nyugalom.

De a medium a legdühösebb. Az a tűzfészek, hol különböző pártbeli képviselők összekeveredve állnak, gesztikulálnak, kiabálnak és feleselnek. Kubinyi Árpád, Jeszenszky szeme tüzes szikrákat szór, Miklós Gyula már el van sápadva a méregtől.

Fent tehetetlenül fészkelődik az elnök; hol a csengettyűhöz kap, hol a fejét csóválja, majd a jegyzőkkel tanácskozik, hogy kellene a rendet helyreállítani, míg végre egy találékony kormánypárti képviselő sztentori hangja megdördül recsegve, fülrepesztőn:

— Helyre, helyre!

S most ez volt az arkánium. Szerencsés sugallat! A »helyre« kiáltás egyre izmosodott s a katedra előtti tűzanyag szétszéledt a padokba.

A Ház áttekinthető lett egy perc alatt. Fej mellett fej, egyforma szép sorban. Inkognito nem lehetett többet zajongni.

És most már boldogult is Szilágyi. Elmondhatta rövid beszédét, bár most is csak ellenzéki gúnyos közbekiáltásokkal tarkítva.

SZILÁGYI ÚJABB BESZÉDE ÉS A SZAVAZÁS

Valamint a régi kalendáriumokban a bika jegynek, a skorpiónak, a halaknak mind megvolt a maguk jelentősége annak előtte, sőt még az egyes napokhoz is hozzászátoltak okos apáink némely jóslatokat, mint például: »Ha fénylik a Vince, tele lesz a pince«, úgy a Háznak is megvannak a maga csodálatos jelei, alakjai, melyekből a Ház jó ismerőse, ki előtt leveti fátyolát, jóslatokat és következtetéseket vonhat le.

Ha, teszem azt, Elek Gusztáv ezredes ül a főrendi karzaton, ez azt jelenti, hogy harapós ülés lesz.

Ha Lukács Béla gömbölyödő alakja feltűnik a korridoron, az csalhatatlan jele a név szerinti szavazásnak.

A tömött nőkarzat annyit mond virágnyelven: »Apponyi vagy Szilágyi fog beszélni«.

Ha Tisza künn ül a folyosón: akkor bizonyosan apró szónok beszél odabent. Ha Szapáry Gyula az újságjait olvassa valakinek a beszéde alatt, abból a valakiből az idén nem lesz főispán. Ha Ercsey Gézával találkozol, akkor siess be a tanács-terembe, jóeleve a helyedre, mert biztos a zsúfolt Ház, mivel-hogy ez esetben a telegráf-drót dolgozott. Kődös tűnődés a Széll Ákos arcán belviszályokat hagy föltételezni a pártban. Ha Linder György komoly, akkor valami kulisszatitkokat tud, ha László Miksa komoly, akkor nem tud semmi titkokat.

Egyszóval, minden embernek megvan a maga jelentősége, apróknak és nagyoknak egyaránt; mint ahogy a jósoknak hajdan minden égi jel útmutatóul szolgált, az üstökös csillagok éppenúgy, mint az apró kis égi mécsek.

Amit azért bocsátottam előre, hogy konstatálható legyen, hogy ma a Szilágyi beszédét mutatta minden jel és a név szerinti szavazást.

Telt női karzat és jelenlevő Lukács Béla. Elek Gusztáv nincs a karzaton. Tehát békességes nap lesz. Tisza künn ül, tehát még nem beszél Szilágyi. Széll Ákos víg — tehát nincsenek pártaggodalmak, nem lesz »zárt ülés«. Gróf Szapáry Gyula az újságjait olvassa — tehát Polónyiból még az idén nem lesz főispán.

Mert Polónyi beszél; mai előadása fárasztó és bágyadtabb a szokottnál, a saját pártja se tud átmelegedni tőle. Mint szenvedélyes védő, Komjáthy védelmét viszi ma.

Bokross, a parlament egyik legkiemelkedőbb világos fejű szónoka, feláll utána s egy-egy hamis érvét összemorzsolja. S így most már »Polónyi consummatum est«, Szilágyinak csak maga Apponyi maradt.

A jegyzők megnyomták a csengettyűgombokat s szerte felriaszták az épületben elszórt képviselőket: »Szilágyi fog beszélni«.

Egy pillanat alatt megtelt az egész terem és a nemzet óriási kaliberű szónoka belekezdett beszédébe, melynél hatásosabbat még sohase mondott.

Egyszer valamikor azt írtuk Szilágyiról, hogy »beszédjeiről nem lehet lekésni«, mert előadási modoránál fogva újra meg újra visszatér állításaira, összezezi azokat s mikor az ágnak egy-egy levelét vagy rügyét veszi tüzetes megbeszélés alá, mindig az egész ágával mutatja meg — tehát az ág minduntalan előjön. Ma tömör volt s még szerkezetében is a mesteri szónoklatok színvonalán állott

Nyugodt volt s ez a csodálatos. Máskor ingerült, ha nincs rá oka. Ma sima volt mint egy pihenő tenger, pedig ma oka lett volna ingerültnek lennie. A nagy embereket és az asszonyokat nem lehet kitanulni.

Templomi csönd van a Házban, csak a Csanády bőfőgése hallatszik. A tegnapi zajongó ellenzéknek semmi nyoma. Kaas hallgat, a Linder György röhejét már a beszéd első négy-öt kikezdése learatta. A Horánszky orra búsan csügg le mint egy jégcsap: az Apponyi arca egyre fehérebb, az Ábrányi nyaka pedig egyre veresebb.

Szilágyi finom, sima, de kegyetlen. Kegyetlenebb mint valaha. Gúnyja metsző és a vérig hat. A rettenetes kimért objektivitás, e maró gúnyban föleresztve, csíp, éget mint a vitriol. Beszédének fejtegető fele — itt a nagy, egybefoglaló erőt kell csodálni és a deduktív absztraháló képesség ekkora méreteit —, Apponyi összes érveit porrá őrölte. S mennyi új szempontot tudott még felhozni a javaslat mellett! »Hogy honnan szedi?« csodálkozott Kőrösi Sándor.

A szabadelvű párt megigézve hallgatta.

»Nincs szebb muzsika az emberi hangnál« — mormogta Schvarcz Gyula, föllekesülve a szónoklat aromájától, mint a pezsgőtől. Tisza Kálmán maga is láthatólag fölviilanyozódott. A nagyokban nincsen irigység a nagyok iránt. Szapáry rokonszenves magyaros arcára, homlokára kiült az elégedettség minden szimptomája. Csernátony Lajos »helyes«-ein a lendület érce rezgett.

Pedig eddig csak a jogász szólt Szilágyiból, ismereteinek nehezebb gördülésű társzekerén ülve: most jött aztán a politikus, a debatter s teljes erővel fordul Apponyinak. Most már kicsillant a szürkeségen egy-két arabeszk, egy kis zománc, némi aranyozás, egy kis taktika — de valamennyi cum grano salis.

A két ellenzék szembeállítását epochális dolog volt. A két párt elkezdett fészkelődni, s kínos nyugtalanság fogott el mindenkit. És nem ok nélkül. Mikor fölemlítette, hogy a szélsőbaltól választókat akarnak Apponyinak kölcsönözni, az egész szélbalon végigfutott a mosoly. Mintha száz félrebillenő száj kiáltana: »Persze, hogy abban sántikálnak!«

S a szélsőbal ettől a perctől kezdve idegenebb tekinteteket vetett a szomszédba.

De ki bírná leírni az ő szónoklati modorát. Leírni azt, amit látni és hallani kell. Hátra szegett fejét, mely gyakorta hajlik félre. Örökké mozgó kezeit, a ceruzát a bal kezében, melyet szabályos ütemben mozgat, míg a beszéd fundamentumát, cölöpeit leveri; mikor fölemeli balkezét a fejéhez, akkor az absztrahálás jön; mutatóujjának fölemelése azt jelenti, amit a *szórt betűk* a nyomtatványban. Ha valaki közbeszól, szónokló balkeze egyszerre leesik s kissé meghajolva nehezen hajló derekával jobbra, a jobbik tenyerét a hang felé fordítva, int vele, hogy: »Majd arra is rátérek!« Isten kegyelméből való orátor ő, ki az angol nagy szónokok méreteit éri el vagy talán felül is múlja. Szeme, arca mind szónokol, harcol és ütközik. E maliciózus szemeknek még a színe is változik aszerint, ahogy a következő mondathoz illik. Egyetlen villanásuk vérfagyasztó, megsemmisítő. Arcának fitymáló, gúnyos, játszi, kötöködő mosolya valóságos színpompa szónoklatához.

*

A hatás frenetikus volt. Mikor a szónok leült, úgy látszott a hideg hallgatónak, mintha egy földrengés szűnt volna meg. A szem szétnézett, hogy milyen lett utána a Ház arca. Mi semmisült meg, mi maradt meg épségben.

Az ellenzék leverten kullogott ki az ajtókon, a kormánypárt diadalittasan éljenzett. Több volt ez éljenzésnél. Ujjongás volt. A szónokhoz hozzá nem lehetett férni. Pedig minden ember azon törekedett az öreg Péch Antalt kivéve, aki 24 órával mindig hátrább van az eseményekben. A nehéz hallású öregúr még csak az Apponyi tegnapi beszédénél van, amit a lapokból olvasott el s kíváncsian kérdezgette, látván a roppant riadalmat:

— Mi történt, kérlek?

Dehát a beszéd csak beszéd s akármilyen remek volt is, az ellenzékéből csak egyetlen lelket tántorított meg: Madarász Józsefet.

Madarász a név szerinti szavazásnál »igen«-nel szavazott.

Nagy konsternáció, zsivajgás támadt a balon, Madarász ijedten ütött a szájára: »Jaj, mit tettem, mit tettem?«

Megesett rajta a Péchy puha szíve: és kegyelemből átváltoztatta »nem«-re.

A törvénykönyvön nem esett hiba ezért. A javaslat még így is *nyolcvanhat* szótöbbséggel jut bele.

A MAI ÜLÉS

[febr. 26.]

Mindennapra új mottó. Tegnap az volt: »veszélyben a közjog«, ma már Polónyi szerint veszélyben az államnyelv, Ugron szerint pedig a magyar király; holnapra a címer-kérdés nyújtja előre árnyát. Szóval recseg-ropog az egész magyar állam a konzuláris törvényjavaslat folytán.

Ma a részletes tárgyalás vette kezdetét. A módosítások özönlének.

Az ellenzék most a részleteknél akarja behozni azt, amit az általános vitában elvesztett. Szírién hangok variálják Szilágyi felé a Kazinczy epigrammját:

— Tűzbe felét. (Ti. a javaslatnak.)

Ím.

— Újra felét.

Nos.

— Harmadikát még . . .

Az első nagyobb vita a 7. paragrafusnál tört ki, melynél Polónyi kisütötte, hogy veszélyezteti az államnyelvet. Ha az alkimisták a fűzfából is tudtak aranyat készíteni, mért ne szűrhetne az ellenzék a konzuláris javaslatból mindennapra? Előkerülnek a szuból a rozsdás eszközök s a régi minta szerint »Polónyi megkezdi, Horánszky tódítja, Kaas Ivor folytatja, Komjáthy lódítja« — olyan parázs nyelvkérdés támad sebtiben, hogy a szakácsok is csodálkoznak rajta. Név szerinti szavazást is provokáltak ennél a paragrafusnál, mely azonban különösebb incidens nélkül folyt le.

Ezután következett az ülés piéce de resistanceja: Ugron Gábor beszéde. A 9. szakasznál szólalt föl, teljes egy fél óráig töltve be a Házat hangja roppant harsonájával, mely néha úgy csattog, mint a lópaták robaja, máskor meg úgy zeng, mint az ágyúdörgés. Olyan módosítványt adott be, hogy a magyar honosságú alperes fölött a magyar király nevében ítéljenek.

Ugron beszédének kétségekívül ma is voltak szép tűzszikrái, de általában mégis olyan volt mint a mécs, mikor már kevés benne az olaj. Megérezett rajta, hogy az általános vita maradék olajával szpícsele.

Szilágyi válaszában Ugron forrongására finom, elegáns, de mélyreható szatírárt használt. A miniszter beszéde alatt mindenki úgy érezte, mintha valaki alól lassan, óvatosan és udvariasan kihúznák a gyékényt. Ugron minden állítását azonnal megcáfolta, s ezt oly frappánsan tette, hogy egészen elnémult bele az ellenzék. Különösen, mikor egy okmányból menten bebizonyította Ugron azon állításának alaptalanságát, hogy Romániában nincs konzuli bíraskodás, holott az idén is elítéltek Bukarestben ez úton két magyar honost.

— Lehetetlen — hüledezett Ugron —, hogy Bukarestben az ott élő harmincezer székely közt csak két alperes legyen!

— Úgy van! — dörgé közbe az öreg Csanády haragosan.
. . . És talán mégis van valami a dologban. Mert Szilágyi nagyobb jogász lehet Ugronnál, de nem nagyobb ismerője az alperesi népjellemnek a vén szittyánál.

A T. HÁZBÓL

[febr. 27.]

A bajor sörforradalom és a kínai ópiumháború óta nem volt hasonló csata, mint most a 9. § felett.

Mindjárt reggel Thaly hozakodott elő egy módosítvány-nyal, de amint észrevette, hogy Szilágyi miniszter nincsen bent, kijelenté, hogy Szilágyit minden áron bevárja, s addig kibeszéli az időt heraldikai dolgokkal.

A Ház megijedt. Tízen is rohantak Szilágyit megkeresni. Mert Csanády is sürgette a dolgot:

— Azért fizetjük, hogy itt üljön!

Megtalálták, előhozták, jókedvűen, erőtől duzzadón. Valóságos jóllakott Herkules, aki Tiphonnal való párbajától mindig erősebb, hatalmasabb. Ha nem is mindig győzedelmes, de mindig legyőzhetetlen.

Ott ül a miniszteri félkaréj legközepén, erőteljes férfias feje mozdulatlan, mintha nem is érdekelnék a harcias beszédek, csak rettenetes arcjátéka mutatja, hogy mindenre figyel. Mint láva, izzó-melegen forrnak fejében a gondolatok.

Arca hideg marad, ha beszél, színére egyforma halovány, csak rövidre nyírt fekete haja nedvesedik át a nyakánál.

Ritkán jön izgalomba, tűzbe; beszéde egyformán ömlik, hömpölyög, mint egy hatalmas folyam, mely ki nem árad medréből, csak néha vet föl taréjos hullámot.

Ilyenkor kissé hevesebbek a gesztusai. Ceruzája (az egyetlen külső eszköz, melyet szónoklatához használ) kiesik kezéből s legurul a földre.

A szomszédos miniszter lehajlik, hogy fölvegye.

Majd a tárcájára van szüksége. Valami bizonyítékot akar onnan kivenni.

A másik szomszéd miniszter sietve kinyitja.

Egy-egy Szilágyi-féle nagy beszédhez tehát három dolog kell: egy plajbász, egy plajbászfelvevő miniszter és egy tár-canyitogató miniszter s azonfelül egy Apponyi, akit össze le-hessen morzsolni.

Szegény Apponyi! A Nessus-ing van rajta; égnie kell és mozognia.

Ma se pihenhették. De, hogy a sorrendet megtartsuk, előbb még Prónay Dezső tartott hosszabb közjogi fejtegetést a címerekről, a szélsőbal zajos tetszésnyilatkozatai közt pártolva Thaly módosítványát. — Itt állok, nem tehetek más-képp — fejezte be szavait Luther ezen újdona-túj mondásával. de amikor azt mondta, hogy »itt állok« — már akkor ült. ami a többi két felekezetet zajos nevetésre fakasztotta.

Prónay után jött Apponyi, ki tudja már hányadszor! Ezúttal Ugron tegnapi módosítása mellett szállt sorompóba, hogy az ítéletek a »király« nevében mondassanak ki a konzuláris bíróságoknál; de a »szentimentális igazmondó« (így nevezte el Szilágyi) beszélt egyébről is, ki akarván mutatni az ellentéteket a miniszter különböző beszédei közt. Támadott és érzékenykedett. Lamentált és mennydörgött. De a balvi-dék lanyha volt. Későbbben szemére vetette a miniszternek megváltozását s rá is olvasott a »Ház Naplójából« egy pasz-szust, miként vélekedett régebben a közös ügyekről; de most ő is a Tisza elnyűtt fegyvereit használja.

— Uraságoktól levetett elveket! — kiáltotta közbe reked-tes hangon a szélbal elménce Meszlényi Lajos.

(A másik elménc, Károlyi Gábor is jelen volt ma már a közbeszólási csatában, de csak egyetlen egyszer sütötte el puskáját — s akkor se sült el.)

Szegény Apponyi! És akármeddig gondolkozom is, akár az egész vitán, akár a mai összecsapásokon, melyek Pitt és Fox vitáira, e világhírű feleselésekre emlékeztetnek, mindig csak azt a két szót tudom leírni: Szegény Apponyi!

Gondolta-e, midőn Szilágyi nagysága, ereje a kabinetben kényelmetlenné vált előtte s elindult falstaffi táborával, primitív fegyverzetű szövetségeseivel (akiknek nagy része egy cso-mó kitömött ruhából áll), gondolta-e, midőn elindult őt össze-törni, szárnyát elmetezni, tekintélyét megcsorbítani, pie-

desztálját összetörni, hogy éppen az ellenkező történik? Hogy tekintélye megnő, szárnya kibontakozik s olyan keménnyé, szilárdná válik, mint a gyémánt.

S a piedesztál?

Ők fekszenek ott alant a támadók, megsebesülve, összetörve, mint talapzata a szobornak: amelyre ez a vita helyezte Szilágyi Dezsőt.

Ha élne a jó néhai Greguss Ágost, erről is írhatna egy állapotmesét azzal a morállal: »Ok nélkül ne harapjatok«. Mert akármilyen éhes is a farkas, válassza meg az ebédelés idejét.

Mondjam-e? De minek mondjam tovább. Az történt, ami tegnap és tegnapelőtt és azelőtt. Szilágyi felállt és pogány módon, vérig maró gúnnyal törte össze Apponyit. Színezzem-e a vérszegény mameluk tábor fölpezsdülését? Rajzoljam-e a hatalmas szónok dolyfét, amint szónoklata közben, mely száz meg száz agyvelőn keresztül rezg, melyet a Dionysius fülek (mik a kulisszák mögött elfogdosott lassú hangokhoz vannak szokva) kéjjel szűrcsölnek fel, mondom, hogy szónoklat közben mi módon szól át ellenfeléhez, egy Caesar tekintetével s kézmozdulatával követelve zordon hangon:

— A könyvet!

S a nagymosás alatt álló habaréki vezér, mint valami felsőbb szellemnek önkéntelenül engedelmeskedve, gépiesen fölkel s átnyújtja a »Ház Naplóját«. Mire zajos derűtség tör ki jobbról, balról. Mert mulatságos látvány az, hogy a kivégzendő udvariasan nyújtja át a hóhérnak a pallost, amellyel az ő feje leszén elvágandó.

Az ellenzék majdnem vígan nézte e szomorú drámát s az összecsapások alatt önbiztató éljenek hangzottak, hasonlatosan ahhoz a Mátyás-madáréhoz, mely csak egy mondatot tudott, hogy: »Ne félj, Mátyás« s mikor már szájában vitte is a macska, még ott az ellenfél vérebe vágódó fogai közt is azt rikácsolta egyre: »Ne félj, Mátyás! Ne félj, Mátyás!«

Ily különösen, csodálatosan hangzik a szájatokból: Hurrah Apponyi! Éljen Apponyi!! Ne félj, Apponyi!

A macska rátok vigyorog. Fehér fogai megvillannak. A ti hátatok pedig megborzong. Én hát csak azt mondom keresztény ellenzéki lelkek (majdnem »keresztény magvetőket« mondtam): »Hallgass, Mátyás!«

Hát vége, csakugyan vége a vármegyének. Kimondták fölötte az ítéletet: megmérettél, könnyűnek találtattál.

Húzzátok meg a harangokat. Nagy halott van az országban. Igaz, hogy idejét múlt, élehetetlen és mindenféle betegségek-től korrumpált volt, de mégis a mienk volt. Vér a mi vérünk-ből, hús a mi húsunkból. Ezer esztendeig lélegzett, néha zihálva, néha magasan dobogó kebelrel, majd csüggedve, majd föllángolva. Volt zátony, melyen megfeneklett minden jó törekvés, de volt szikla is, melyen megtörték az ellenséges tenger ordító hullámai.

De aztán egyenkint megbénultak tagjai, az éltető erők kiapadtak, rossz lázak reszkettették nyomorúságos testét s itt is, ott is kihunytt életlámpáinak egy-egy szomorúan sercegő kanóca. Most végre elkészítették az általános nagy koppantót: a közigazgatás államosítását.

Ütött órája. Ma kezdődött meg az utolsó homokszemek lepergése. Mi tőrés-tagadás, megnehezedik kissé szívünk tőle.

Elénk lebegnek a régi hatalmas vicispánok, a szolgabírák, a nagy tajtékpipák, a rezes kardok és orrok, a zöld asztalok a hatyú-szakállakkal és hegyes bajszokkal, a lángoló dikciók, a deres, a hajdú a mogyorófa bottal, a vígadó nemes atyafiság, halljuk a cigány vad Rákócziáját, fülünkben rezg esküdt uram borízú hangja: »Ki a Nyúzót nem szereti . . .« lobognak a zászlók, csillognak a rezes fokosok, kotyog a kulacs, peng a sarkantyú . . . Hajh, mi maradt ebből? És mi marad a mai nap után?

Szomorúan megyünk az ország háza felé. A nap csillog, arannyal öntözi a várost, mégis oly bánatos minden. A léptek csoszogásából, a kocsik robajából, az emberek zsvivájából folyton csak egy refrént hallunk kicsendülni:

— Oda a vármegye poézisa! Oda örökre!

Szívünk megdobbban, amint egy szép fekete ruhás hölgy jó szembe:

— Aha, a gyászoló Hungária — susogjuk babonásan.

A politechnikum előtt a koldusok cserepes ajka most mintha ezt mormogná:

— Adjátok, adakozzatok egy morzsa irgalmat a szegény vármegyének!

A Házban élénk világ járja. A folyosó kormánypárti padjai zsúfolva, míg ellenben a szélbali rekesz meglehetősen néptelen. Szapáry, a »reform-miniszter« ifjúi kedvvel, ruganyosan jár-kei a Házban, hol itt, hol ott áll szóba egy csoporttal, kivált a szélbaliakkal évődik.

— Milyen a gyerek? — kérdik ezek mogorván.

— Mindjárt itt lesz. Most pólyázza a derék Péchy, az államnyomda igazgatója.

Amint megjő a kinyomtatott törvényjavaslat, Szapáry azonnal átmei vele a szélsőbalra, hogy megmutassa. Vékonyka füzet, piros széllel. De milyen súlyos tartalmú. Egy összedöntött ezer éves épület és egy másik ezer évre szolgáló új épület van lapjain. És mégis hogy elfért a miniszterelnök hosszúkás, vékony arisztokratikus ujjai közt!

— Égessük el, kegyelmes uram! — sziszeg Helfy fölragyogó szemekkel.

A hegy megmozdul. Hegyes dárdákként haragos tekintetek fúrják át a kis füzetet. Csanády elfordul, hogy ne is lássa az átkos papirost, Kun Miklósnak, a bús haragos szittyának pedig elkezdenek mozogni a szemöldökei. Még most is mozognak bizonyosan.

De kezdődik az ülés. Sűrű felhőként lepi be a kormánypárt a jobboldalt, fej fej mellett, mint egy diadalában biztos, de harcra kész sereg. Az ellenzék helyein nagyok a lékek.

Most fölkel Szapáry. Kezében a javaslat. Mély csend támad.

— Van szerencsém beterjeszteni a közigazgatás reformjára vonatkozó törvényjavaslatot.

A történelmi jelentőségű szavak elhangzanak. A föld megrendül, recseg, ropog az épület, s a padló alul, a falak körül, a levegőből mintha ezer meg ezer hang kiabálna, sivalkodna, jajgatna össze-vissza vad káoszban.

— Adjátok vissza a mandátumot, hálátlanok, amit mi szereztünk! — rebegi a szolgabírók kórusa.

Pedig nem zúg semmi egyéb, csak a kormánypárt »él-jene«, mely végighömpölyög súlyosan, nehézkesen, nehány-szor egész széles territóriumán, hol elhalkul, majd ismét föld-dörg s a lelkesedés szárnyain emelkedik magasra, egyre ma-gasabbra . . .

A szélsőbal erre a tüntetésre nem volt elkészülve, mert elképedve bámul át a viharzó túloldalra. Vérző szívvel látja, hogy nem képes ellensúlyozni, mert hiszen a legjobb torkú bajnokok nem jöttek el. A mérsékelt ellenzékiek, a »törvényes apák« szintén hallgatásba merülnek.

A mérsékelt ellenzék most egészen a laibachi veréb sor-sára jutott.

A verébnak szomorú története van.

Zord télen ott pinyegett, repdesett szegény az eresz körül, melyen egy üres fecskéfészek lógott. A kis hajléktalan kapta magát s elfoglalta a meleg, puha fészket.

Tavasza hazajöttek a fecskék, s megbotránkozva látták a bitorlót hajlékukban. Összedugták a fejüket és izgatott vita után kifőzték a bosszútervet.

A bitorlót elevenen befalazták a fészekbe úgy, hogy az ott pusztult el börtönében.

A laibachi múzeumban őrzik a fészket; az is látható még, mint ütötte ki a veréb csőrét halálküzdelmében a fészek falán.

A mérsékelt ellenzéknek a közigazgatás államosításában még szomorúbb története van, mint a laibachi verébnak. A fészket ő rakta és mégis ő van befalazva. Vajon mikor fogja kiutni a fejét belőle? De haszontalan lesz az erőlködés, étlen, szomjan fog elveszni, míg körülötte más pártoknak a parla-menti tavasz virágai nyílnak s viharai mormognak.

A kormánypárt hosszas tüntetése fejébe szállt a szélső-balnak.

— Ne hagyjuk magunkat. Talpra, talpra !

Egész sor szónok emelkedett föl. Az öreg Madarász gyö-nyörködve írta őket a táblán sorba.

Holló Lajos lépett először sorompóba és azt kívánta, hogy a javaslatot a tárgyalás előtt küldjék el véleményadásra a törvényhatóságoknak. Utána Csanády Sándor rohant ki az »átkos javaslat« ellen. Odaát ezalatt egy kis zaj támadt.

Az öreg szittyá kifeszítette mellét s átrivalgott:

— No, csak rajta! Ez korcsmába való jelenet!

Nagy nehezen tudta csak lecsillapítani az elnök. Majd Kun Miklós hallatta síri hangját. Szapáry rövid felszólalással kérte Holló indítványának mellőzését.

Most Helfy akart szólni. A szélsőbalon azonban egyszerre elhangzott ez a kiáltás:

— Halljuk Domahidyt!

Mi ez? Mért akarja a hegy Domahidyt hallani? A kormánypárton csakugyan fölemelkedett Domahidy nyurga, magas alakja és kipirult arccal szót kért.

— Hallgass, bátyám — sutognak a szélsőbalon Helfy felé —, Domahidy föllázad!

Helfy azonban nem értette el a dolgot és tovább beszélt. Domahidyt ezalatt a kormánypárton a miniszterelnök és többen kapacitálták, hogy ne beszéljen. Le is törültette nevét azonnal a fölszólalók sorából.

Amíg odaát sikerült »megtörni« az első lázadót, emitt a jólelkű Helfy nagyon magas és harcos lánggal kezdett lobogni. Egészen Polónyi hangját vette kölcsön, és melegében kitűzte az obstrukció zászlaját is.

A vita hullámozni kezdett. A kormánypárttól Asbóth János szólt. Rámutat, hogy sohasem került még ily érett állapotban tárgy a magyar országgyűlésre.

— Nem is ismeri még a javaslatot, mégis védi! — kiáltották a hegyről.

— Önök se ismerik, mégis támadják! — vágott vissza az elnök sikerülten nagy derűtség közt.

Asbóthra Perczel következett; Perczel után már nem volt szónok, de a szélsőbal zajosan hívta, csalogatta az elnémitott Domahidyt szólásra:

— Halljuk Domahidyt! Halljuk!

A csábító hangok hatottak, mert Domahidy egy kis tétova után felugrott és mondott olyan, a szélsőbal szájaíze szerint való beszédet, hogy Csanády elérzékenyedve kiáltott föl:

— Kisül mégis, hogy odaát is van magyar ember!

A hegy zajosan éltette a váratlan szövetségest, a kormánypárt pedig feszélyezetten hallgatott. A szavazásnál per sze elvetették Holló indítványát.

A kocka tehát el van vetve. A harc megindult. De az új éra napja ma már diadalmasan emelkedett föl a láthatárra, hogy csakhamar bevonja fényével az egész égboltot.

A FŐRENDIHÁZBÓL

[márc. 10.]

Megmozdultak a kőszobrok. Évek hosszú sora alatt oly hallgatagon, mozdulatlanul ültek az oláh püspökök a főrendiházban, mint a hindu istenek a pagodákban. Rengeteg hosszú, tömött szakálluk, mely úgy szakad le viharverte ábrázatukról, mint a moszat a kőszikláról, hullámos ősz hajuk, mely úgy ömlik széles csigákban vállukra, mint valami ezüst patak, sose rezdült meg belső indulatoktól. Ölbe tett kezekkel, csukott szájjal, üveges szemekkel bámultak az elnökre folyton ezek az érdekes alakok, legpompásabb látványosságai a múzeumi ülésteremnek.

Elnökök változtak. Maguk a román és szerb kőszobrok is alá voltak vetve a mulandóságnak. Hol egyik, hol másik távozott el az ótestamentumbeli pátriárkák közé, akiknek ők itt a földön hű másolatai valának. De azért a görögkeleti püspökök padja nem változott. A hiányzó helyébe éppen olyan hosszú szakáll, éppen olyan ünnepélyes alak telepedett, mint a néhai volt, ki épp oly hallgatag merengéssel fordította szentséges ábrázatát az elnöki trónus felé, mint kollégái.

Ma azonban az üveges szemek felvillantak, a csukott szájak megnyíltak. A meggyvörös sipkás, aranykeresztes kőszobrok megelevenültek és ugyanazt a nótát mormolták a főrendek termében, amit a báránybőr süveges rómaiak a balázsfalvi vagy szebeni gyűléseken. A billentyűk, amiket az apró oláh agitátorok a kisdedóvási javaslat ellen gyűléseiken megnyomtak, titkos huzalokon felszolgáltak ide a tisztos vén orgonákhoz, kik néhány óra hosszatt zöngték a kedves áriát, suttogva és zúgva, folyékonyan és akadozva, tiszta és idegen hangzású magyarsággal, szabadszóval — vagy kedélyesen papírról olvasva.

...Az ülés különben is egészen a *püspökök csatája* volt. Eminnen is, amonnan is harcra készültek a *kisdedóvási javaslat* ellen, a románok nemzetiségi, a katolikus püspökök igaz, simábban mint amazok, felekezeti szempontból, míg gróf Zichy Nándor a maga türelmetlen agitációjával mint tartalék állott a csatarendben.

A terem csaknem egészen megtelt. A kormány teljes számban bevonult; jelen van két kat. püspök, hat román egyházfő (görögkatolikusok és görögkeletiek), a szerb főpapok nem jöttek el, úgyszintén a protestáns püspökök sem — a simaképzű, kis fürge Teutsch szász szuperintendensen kívül.

Jelen van Lobkovicz herceg, a budapesti hadtestparancsnok is, aki eljött részavazni a kisdedek magyarosítására. (Haj, valamikor más formában jelentkeztek a Lobkoviczok az országban!) Edelsheim-Gyulay báró, a volt hadtestparancsnok szintén ott enyeleg a háttérben a kinevezett főrendekkel. A képviselők karzata tömve. Ott szorong Mocsáry is, aki gyönyörködve legelteti szemeit az oláh püspökökön. Csak akkor borul el hazafias lelke, mikor a napfény elkezd szikrázni a hadtestparancsnok arany gallérján, meg nyugalmazott kollégája nagy smaragd gyűrűjén:

— Már ezek is . . . már a generálisok is magyarosítanak!

Az első szónok a kisdedóvási vitában Schlauch, a nagyváradi püspök volt. Simán beszélt, politikus óvatossággal, érezve, ha csak egy lépéssel túlmegy a javaslat elleni tónusban a határon, már ott van egy örvénynél, mely a szomszédjánál, Vánca román érseknél kezdődik. A javaslatot általánosságban elfogadta, gyöngéden meg is dicsérte, de a felekezeti skrupulusokat erősen éreztette. A beszéd szellemes volt, mint rendesen.

Ezután Teutsch szász püspök kelt szólásra. Borotvált képzű, nyárspolgári külsejű kis ember, gondosan kefélt fekete kabátban. Kedélyesen kihúzott a zsebéből egy árkus papirost és a beszédet onnan a legtökéletesebb flegmával felolvasta.

Az elnök, az öreg Vay Miklós báró, jólelkűen mosolyog e szabályellenes szónoklaton és tréfásan odavillant a szemével Rudnyánszky báróhoz, az egyik jegyzőhöz, de azért eszé ágában sincs megakadályozni a püspök urat.

Teutsch úr, iszonyúan törve bár nyelvünket, szerencsésen végére ér az árkusnak. Csak éppen a »nemzetiségem« szóban csúszott el néhányszor, melyet hol »nemzetemségem«-nek, hol »nemzetesiségem«-nek mondott. A javaslatot Zay Adolf szellemében traktálta s nem fogadta el.

Most fölkel Vánca, a gyulafehérvári román érsek. Erőtlen, magas alak, szappanhabszerű fehér szakállal. Fején lilabarett, vállán lila-pallium, melyet vastag aranylánc nyom. Vékony kappanhang. Beszédét ő is olvassa — egy vaskos füzetből. De legalább folyékonyan és jó magyar kiejtéssel beszél. A fölolvastott füzet nagyon panaszkodik a magyar türelmetlenség ellen.

Vay Miklós báró most is mosolyog az ő öreguras bonhómiájával és ravaszkságon villan szeme a másik jegyzőhöz, Gyulai Pálhoz, de azért nem zavarja az érsek urat a jogtalan felolvasásban — jeléül milyen türelmetlen a magyar. A javaslatot persze az érsek sem fogadta el.

Ezalatt a görögkeleti püspökök nagy izgatottságban vannak. A hosszú selyem reverendák mély zsebéből nagy paksaméták kerülnek elő, beszédek szövegei, melyeknek olvastába buzogni elmerülnek, hogy mielőtt elmondanák, még egyszer átfussák. Ajkuk mozog, nagy szakálluk rezeg . . .

Mi ez? Úgy tetszik, valamennyi román ajkú főpap akcióba készül lépni s most mindjárt félreverik a harangokat.

Vajon mi ütött hozzájuk, hogy egyszerre ily nyíltan hadat üzennek a magyar államnyelvnek azon az illusztris helyen, melyen a magyar türelem és lovagiasság meghagyta őket, holott annyi régi előjog romba dőlt körülöttük?

Szinte látjuk őket, mikor ezeket a beszédeket, melyeket most olvasgatnak, elkészítették.

A hosszú tél, a behavazott városok, az elhagyatott rezidenciák, a mérges oláh újságok, melyeket az unalom űzése céljából olvasnak, a sziszegő titkárok, kik kígyó nyelvüket öltögetik a magyarok ellen, a susogó pópák, kik hébe-korba belátogatnak . . . Öreg emberek, az erős maszlag mámora hamar a fejükbe szállt.

Fölkel Román Miron metropolita, aki széles piros övével, hasonló színű nyakszalagjával és ragyogó meggyvörös barettjával a legszínesebb alakok egyike a főrendiházban. Az »előtte

felolvasókhöz« hasonlóan ő is olvassa a beszédet. Erősen megtámadja a javaslatot és merészen vágja a nemzet szemébe:

— A magyar nyelvterjesztés oly határt ért már el, hogy a nem magyar nyelvű nemzetiségek kipusztítására tör!

Zúgás moraja futamlik át a méltóságos »felolvasó ülésen«. Ez még ennek a türelmes, udvarias és nagyúri módon kényelmes társaságnak is sok volt.

Majd Metian, az aradi román püspök beszél hasonló hangnemből.

A nemzetiségi szóáradat után az első magyar szónok gróf Zichy Nándor volt. Azt mondja, nagyon sajnálja, hogy a közvetlen előtte szólók szavaira nem reflektálhat . . . Hanem arról kezdett beszélni, hogy jobban szeretne volna, ha e törvényjavaslat tárgyalása előtt az *anyakönyvek* rendezését sürgető kérvényeket intézik el.

. . . A karzat bámulva tekintett alá a piros színű ülésterembe. Hogyan, négy egyházfejedelem két óra hosszat tölti már be a főrendiház levegőjét nemzetiségi panaszokkal, támadásokkal, s az első magyar szónok mégis fontosabbnak találja apró felekezeti skrupulusokkal s az ide nem tartozó elkeresztelési kérdéssel hozakodni elő, mintsem hogy a magyar nyelvnek védelmére?

Ezek a metropolitai, szuperintendensi, püspöki beszédek a szél szárnyán fognak elszállni a hegyek közé, pópák, agitátorok huhogják utánuk s lehet, újólágg föllángol nyomukban az izgatás. És ő nagyméltóságának nincs ez ellen szava?

Egyébiránt Zichy Nándor gróf beszéde elején volt egy érdekes részlet, amidőn arról szólt, hogy *legilletékesebb* oldalról azt a biztosítást vette, hogy az anyakönyvi vezetés kérdésében legközelebb *Rómából* oly válasz fog érkezni, mely a kérdést minden irányban megoldani lesz hivatva. Beszéde különben abban a szellemben folyt, mely agitációjának tenorja volt, de mégis mérsékelte annyira magát, hogy a javaslatot általánosságban elfogadta.

Végre fölszólt az, aki a legméltóbb választ adta a nemzetiségi beszédekre: gróf Csáky Albin közoktatási miniszter. Egymásután halomra döntötte a püspökök okoskodását, akikre a miniszter szavai látható benyomást gyakoroltak. Bátisan védelmezte a magyar nyelv igazait, kimutatta, hogy a

javaslat nem ütközik a nemzetiségek jogaiba, s elmés fordulattal felszólította Metian püspököt, aki azt emlegette, hogy az ő hívei közt aggodalmak uralkodnak, szíveskedjék híveinek megmagyarázni, hogy semmi aggodalomra nincs ok. Akkor bizonyosan megnyugodnak.

Metián komoly arcán egy mosoly lebbent át, mely mint egy tarka pillangó röppent a többi püspök szakállára.

Csáky után még beszélt rengeteg hosszan, Mihályi a lugosi görög kat. püspök; a javaslat ellen szólt. A szavazásnál csak a román főpapok s a szász püspök nem fogadták el általánosságban a javaslatot. Azután a részleteket is letárgyalta a főrendiház. Itt tört ki a felekezeti viszály is; de a felekezeti szellemű módosítások egyikét sem fogadták el.

APRÓSÁGOK

(Két nap a közigazgatási bizottságban)

Nem szeretem, hogy mindjárt ollózáson kezdjük, ollózáván az egyik napot még a születésünk előtti korból, de máris egybe foglalva adjuk a közigazgatási bizottság tanácskozásának képét. Mert nem kevesebb perszóna, maga a tekintetes vármegye van a siralomházban már másod napja. Huszonnégy legény ácsolja a koporsóját a hosszú zöld asztalnál. Dárdai mint kántor komponálja a búcsúztató verseket, gróf Tisza Lajos a ceremóniát rendezi.

Rendben megy a dolog. Ott ülnek rokonai, fiai körülötte, olyanok, akiket az emlőin táplált, a részvét, mélyen behúzódik, talán a szívek fenekére, de az arcaikon nem látható semmi.

— Elköszvényesedett, foga régen kihullt. Ideje hogy kimúljk. Elérte az emberi kor legvégső határát. (Úgy gondolom, hogy ezt a határt, kilencszáz esztendőnél többre Ráth Károly se kontemplálja.)

Ebben mindenki megegyezik. Apponyi keresztet vet magára: »Ám haljon meg!« De még az agyonütésnél fenntartja

magának a hozzászólást. Egyelőre megelégszik, ha az egy főispán mentéjéről leszakíthat egy-két arany gombot. Mert Apponyi szeret gombozni a politikában.

Tisza István, bár Bihar szülte, szóra se tartja érdemesnek a haldoklót (akinek Szapáry Gyula gróf részletekben adja fel az utolsó szentségeket). Tisza István fiatalember, nem ér rá hátra nézni a nagy előrenézéstől. Ő az új javaslatra gondol csak. Az új javaslat ott áll a bizottsági zöld asztalon, mint egy fényesre kivasalt cylinder. (Cylinder a kalpag helyett.) Apponyi felborzolta a szőrét, Tisza István visszasimogatja nagy ügyesen a tenyerével.

Ez az első nap története. Hát úgy temetik a vármegyét? Egyetlen zokszó se hallatszott.

Egy ellenzéki hallgató keservesen jegyzi meg az ülés után:

— Egyedül Szapáry opponált egy kicsit!

Ma végre sírva fakadt Szederkényi Nándor. Isten veled, szegény jó öreg bátya. Gulner Gyula is úgy tett később a zsebkendőjével, mintha a szemeit törölgetné, de Miklós Gyula és Tibád (főleg ez utóbbi igazán érdekes beszédben) kizárólag az új javaslattal foglalkoztak.

A vármegye halála biztos tehát. Még egypár nap a siralomházban s aztán elviszik a vesztőhelyre, a t. Ház színe elé. Péchy Tamás meghúzza felette a halál-harangot, s aztán megindul a kivégeztetés.

Igen, szegény vármegye, elmúlsz, de nem egészen zaj nélkül. Elenyészszel, elmégy a dereseid, a pandúraid, a tajtékpipáid után. Mit keresnél te itt e földön azok nélkül?

Hallani fogod még Bellona ostorának csattogását, hallani fogod a sirámokat, de nem a te elmúlásod felett; láthatsz haragra gyúlt arcokat, láthatsz szomorúan lecsüggesztett fejeket, de nem miattad. Ez mind utódodat illeti. És hallhatsz tompa koppanásokat. Kétféleképpen hangzanak majd. Szögeket ver be a koporsódba egy-egy szónok: kop kop. Az új javaslatot üti a másik szónok: pif paf.

És ha mégis akad valami jó lélek a szélső balról, aki el-sirasson, gúnyos »derültség« ül felette tort. Néked nincs többé maradásod. Legokosabb, ha behunyod a szemedet, s csendesen megadod magadat a sorsodnak.

*

Az ellenzék még reménykedik. Még lesznek vérmes kedélyűek, akik azt mondják:

— Hát ha még visszaveszi Szapáry a javaslatát? Nem azért, mert te nem értél volna meg a halálra, de mert az új javaslat nem életképes.

Csakhogy Szapáry nem veszi vissza a javaslatot.

Példák mutatják, hogy ez nem célszerű.

Éppen egy tegnapi lap újdonságai közt volt olvasható, hogy valahol Aradon egy szellemes úr egy pocsolyához érkezett hölgyet derékon kapott, fölemelte és áttette a pocsolya tulsó végére, hogy az a picike cipőit be ne sározza.

Hála helyett a hölgy összevonta a szemöldjeit:

— Miféle vakmerőség?

A lovagban volt humor. »Bocsánat asszonyom«, még egyszer átnyalábolta a hölgyet és visszatette a tulsó partra, ahol azelőtt volt.

A hölgy mérgesen toppantott a lábával:

— Miféle ostobaság?

Ha már asszonymak festik a piktorok Hungáriát, hát az is csak asszony, az is csak úgy tenne Szapáryval.

*

Nem. A javaslat keresztül megy, de hallani fogjuk csontjainak a ropogását a vita alatt. Bár a klub még hallgatag, csendes és csak Urbanovszky rázza a fejét, mintha a Poe vén hollója volna: »Soha, soha, soha sem«.

A KODIFIKÁTOR ÉS A JAVASLAT

(Szatíra dióhéjban)

Az ellenzék sincs üres kézzel. Polónyinak van közbeszólási gyára, Ugronnak elokvenciája, Meszlényinek vannak ötletei, Eötvösnek adomái, Ábrányi Kornélnak van szelleme — Irányinak pedig van múltja.

Hogy ki csinálta a következő ötletet közülük, isten a megmondhatója. De végre is, egy élc se megvetendő fegyver. Mar, mint a vitriol, a szelídebb faja mint a lúg. A gömböstű csak gömböstű s néhol, ha elevenre talál, vércsepp bugyog fel utána.

Beszélik (persze csak komponálva van), hogy a közigazgatási törvényjavaslat egyik kodifikátora közölte a kész javaslatot egy nagytekintélyű közigazgatási szakemberrel, a véleményét kérve róla.

Egypár nap múlva meglátogatta a tudóst. Ti. a kodifikátor. (Nehogy a kodifikátort gondolja valaki tudósnak.) Mint mondom, a kodifikátor meglátogatta a tudóst.

-- Nos — köszöntött be duzzadó önérzettel —, milyennek találta ön a javaslatot?

— Hosszú — felelte az illető szaktekintély —, túlságos hosszú és félreértésekre ad alkalmat.

— Egyéb baja nincs?

— Nincs — felelte a tudós nyugodtan.

— Bravó! Mert a mondottakon könnyű segíteni, igen lekötelezné tehát a kormányt, uram, ha szíves volna, írásban kifejtteni, miben volna rövidíthető az elaborátum, s mely változtatások volnának szükségesek ama félreértések elkerülésére?

A tudós úr a fejét rázta:

— Arra nem vállalkozom, mert nincs hozzá elég időm, hanem csinállok önöknek ahelyett egy másik javaslatot, melyben minden benne lesz ami ebben, rövidebb lesz, és nem ad félreértésekre alkalmat.

— Egy másik javaslatot? És mikorra lenne az kész?

— Két perc múlva.

A kodifikátor gyanakodva nézett a tudósra, hogy nincsen e megbolondulva; de az egy cseppet se jött ki a flegmájából, csendesesen kivette tárcájából a névjegyét (tartsuk titokban, hogy milyen név volt rajta), s a következőket írta rá:

Törvényjavaslat a közigazgatás államosításáról

1. §. Aki Magyarországon valamely közigazgatási hatalmat gyakorol, azt a belügyminiszter nevezi ki.

2. §. Magyarországon minden élő embernek a belügyminiszter parancsol.

3. §. A vármegyék autonómiája azonban teljes épségben fenntartatik.

*

— Mi ez? — kérde a kodifikátor, megütközve vévén át a névjegyet.

— Ez az én javaslat tervezetem. Ugyanaz van benne, ami az önökében, de rövidebb, világosabb, és félreértésekre se ad alkalmat.

A CSÖNDES HÁZ

Titkos ülés a képviselőházban

Annyi ezer és ezer képet olvasott már a publikum a zajos képviselőházzól, hogy egyszer már a *csöndes* Ház is számíthat érdeklődésre. Mert ennek is megvan a maga határozott színe; nem olyan eleven, tarka, mint amikor zajos »*Halljuk*«-ok süvítének szerte a levegőben, s az elnöki vészharang megcsendül; de komor, szürke, méltóságos, akár valami sírbolt belseje, ahol címeres halottak nyugszanak a nehéz kőszarkofágok alatt.

Egy vidéki nagybácsimmal voltam ott, meg két felnőtt unokahugommal, akik Bakony-Pusztavárról kísérik figyelemmel a politikai élet hullámvásait, s a vaninia-crème receptek terén fölmerült legújabb vívmányokat. A nagyobbikat a jövő hetekben fogja eljegyezni egy fiatal, Somogy megyei bizottsági tag, s most a kelengye ügyében jöttek föl a fővárosba.

Terjedelmes rokonságom révén alapos reményeim vannak immár arra, hogy Budapest nevezetességeit egy-két év alatt tökéletesen megismerem. Mert én is, mint a többi igazi budapesti, csak akkor vállalkozik az efféle ismeretterjesztő tanulmányutakra, mikor vidéki rokonokat kalauzolok. Az idegenforgalom emelkedésével innen-onnan az egész *Napirendet* kimerítem. A Nemzeti Múzeum régészeti osztályát egy alsókubini körorvos-rokonom, az Esterházy-képtárt egy Tolna

megyei sógorom, a technológiai múzeumot a nagybácsim veje, az egyetemi fűvészkertet egy fiatal gimnazista vendégem s végül a Kratzmann-féle üvegfestészeti műtermet az anyai ágról való második unokatestvérem társaságában látogattam meg először és utoljára. A múzeum állattani osztályát, valamint az állandó országház gipszöntvényét még eddig nem sikerült meglátnom. A történelmi arcképcsarnokot a minap meg akartuk nézni egy Zala megyei cimborámmal, de az inspekciós invalidus biztosított, hogy a kulcsok már két évvel ezelőtt elvesztek. Az új kulcsok csináltatása ügyében most vannak a tárgyalások folyamatban.

A képviselőházban csönd és méla hallgatás fogadja a látogatót, meg egy civilbe öltözött folyosói szolga, aki sietve hagyja abba a malmozást, ahogy az idegen vendégeket megpillantja. Mert az ország büszke csarnokaiban ez idő szerint minden politikai élet abban koncentrálódik, vajon a fűtő borsója lesz-e győztes a folyosó szolga kukoricája fölött, avagy a kukorica kerül-e ki diadallal az ütközetből. A játszma külön-külön egy-egy rövid szivarba megy, de azzal a megszorítással, hogy csak a készfizetés érvényes. A húsvéti szünet megkezdése óta a fűtő már a százhuszadik szivart nyeri el, s ha a dolog tovább is így folytatódik, a fűtő trafik-engedélyért fog folyamodni Wekerléhez. Malmozó körökben az eset élénk megbeszélés tárgyát képezi.

Amíg vidéki rokonaim a Deák Ferenc kised rez-névjegyet nézegették, én körutat tettem a Ház különböző részeiben. Minó kihalt, sivár itt minden, jóságos istenem! A folyosókon, hol zamatos anekdoták szoktak röpködni a dohányfüstös levegőben, most hideg, félelmes csönd honol. A szőnyegek föl vannak szedve, a kandallókban kialudt a tűz. A zöld támlányú padokon egyetlen lélek sem ül, s ahogy távolról, a folyosók összefolyó szögletéből a kapus kis leánya ide s tova kopog, szakasztottan úgy hangzik, mintha nagy, mérföldes messzeségekből hallatszanék valami elmosódó hang... Az elnöki terem előszobájában kialudt a gázláng s a miniszteri szoba belsejéből valami álmatag moraj hallatszik ki, mintha csodálatos dzsinnek ülnének odabenn a bőrbe kötött törvénykönyvek között. S a büfé, a vidám és mosolygó büfé! Ahol máskor a paprikáscsirke finom gőze csiklandozza meg

a gourmandok orrlyukait, most terpentín és festékszag terjeng a levegőben. Hol vannak a pikáns halak, a pástétomok, a rózsaszínű sódar reszkető zseléje? Frakkos pincérek helyett most egy-egy csúnya, embergyűlölő pók sétál csak idebenn s az állványokat, az ételes asztalokat finom, selymes fátyol takarja be.

A könyvtár, a társalgó egészen üresek, csak a két könyvtáros lajstromoz most is, szüntelenül, pihenés nélkül, pedantériás szorgalommal. Ahogy tolluk végigszalad a papíroson, a percegés az egész folyosót végigjárja. Az iroda, a gyorsíró-főljárások körül minden kihalt, a kulcsok nem zörögnek, hogy Roschert vagy Bluntschlit kiemeljék a porréteg közül. A Ház naplói pihennek, s az angol filozófusokat egyetlen lélek sem zavarja. A baloldali folyosó öltözőjében egy magányos sarkantyú hever az egyik fogas mellett. Alkalmasint az öreg Madarász bácsi felejtette itt, amikor utoljára összeütötte a bokáit.

Benn, az amfiteátrumos ülésteremben, legnagyobb bámulatomra, eleven élet uralkodik; a padok között marcona alakok ülnek s az elnöki emelvény zöld posztója mögül egy kuszált, vörös bajusz néz ki mogorván a külvilágba. Álmodom-e, vagy ébren vagyok, de a titokteljes képviselők mindannyian ingujjban vannak, s némelyik a pad tetején foglal helyet; sőt egy kékkötényes úr egyenesen a gyorsírói asztalra telepedett. Hát a parlamenti modor már annyira sülyedte volna Magyarországon? . . . De nini, a miniszterelnöki szék piros bársonyán egy foltos barna kabát dől hátra kényelmesen, s a honvédelmi miniszter helyén egy cigarettázó úr lóbálja a lábait a levegőbe. Hogyan, hát az egész kabinet leköszönt volna, az én tudtomon kívül? . . . Káprázatos álmom, ne ingerkedj velem tovább, ébredjek föl már ebből a képzelgésből.

De íme, az elnöki emelvényen ülő torzonborz úr egyszer csak érces hangon megszólal:

— Tehát határozatképp kimondom, tisztelt képviselőház, hogy az ország összes magánvagyonára elkobzandó s a lakosság arányában egyenlő részekben kiosztandó. Akként rendeli az igazság, hogy mindenki teljesen egyenlő vagyonnal bírjon s a tőke uralma megszűnjék. A törvény keresztülvitelével a Ház a pénzügyminisztert bízta meg.

— Helyes! — zúg közbe minden oldal, a hegy-párttól lefelé egész a szélső jobbig.

Már éppen a karomat akartam megcsípni, vajon igazán álmodom-e, mikor a szolga, aki a vidéki rokonaimat vezette, erős hangon közbeszólt:

— Ne bolondozzanak az urak, hanem folytassák a munkát. Innen-onnan vége a vakációnak s nem lesznek készek ezzel a rengeteg rekonstrukcióval. Avanti, uraim, avanti! . . .

Mivel, mint e pillanatban kiderült, az elnöki emelvény mögött egy humoros kárpitólegény dolgozott, a miniszter-elnöki székben egy bútorgyári munkavezető foglalt helyet, s a szélsőbalt s a jobbpárti tábor a dolgozó asztaloslegények alkották meg. A kis parlament nem annyira törvényjavaslatokon dolgozik, mint inkább azon, hogy az ülésterem április 13-ikára egészen készen legyen.

Mindazonáltal el lehet mondani, hogy a magyar képviselőház elnöki pulpitusáról ünnepiesen kijelentették, hogy az összes magánvagyon szociális módon fölosztatik.

Igaz, hogy nem az öreg Péchy Tamás jelentette ki, de végre is ez tökéletesen mellékes. Mert a dologban nem annyira a személy a fő, mint inkább az elv.

KÉT ÉV ELŐTT ÉS MA

A »szabadelvű körben« ezelőtt két évvel az őszi ülészek előtt (mely rendszerint a költségvetéssel várandós) kigyúlt képpel újságolta egy képviselő (aki meglehetősen benyavalatos a pénzügyminisztériumban) hogy:

- Hallottátok már?
- Mit?
- Hogy az idej költségvetésben plusz lesz.
- Kitől hallottad?
- Azoktól, akik a költségvetést csinálják.
- Ejh, nem igaz! Svindli!
- De maga a miniszter is mondta
- Annak se hiszem.

S valóban egész csoport azzal a véleménnyel hagyta ott az újságolót, hogy bolondságokat beszél.

*

Most megint ősz van. A klubban valaki ma megint tudott híreket a pénzügyminisztériumból:

- Tudjátok-e, hogy az idei költségvetésben deficit lesz.
- Kitől hallottad?
- Azoktól, akik a költségvetést csinálják.
- Ejh, nem igaz! Svindli!
- De maga a miniszter is mondta.
- Annak se hiszem.

*

És az egész csoport ma is azzal a véleménnyel hagyta ott az újságolót, hogy bolondokat beszél.

Ezen különben entrefilet-anyagból pedig két tanulság vonható le. Egy az, hogy mennyire megszilárdultak a pénzügyi viszonyok két év alatt a közvélemény szemében, más az, hogy a magyar optimizmus páratlan a maga nemében.

A harmadik pedig az, hogy a szabadelvű körben csakugyan beszélnek néha még komoly dolgokról is.

A MAI ÜLÉS

(Az expozé)

[okt. 8.]

Wekerle expozéit mindig gyönyörködve hallgatja a Ház. Hullám ha volt, elsimul, vihar, ha zúgott, elhallgat, legalább arra az időre, míg a beszéd tart.

Ezt a csodálatos hatást ő nem ragyogó elokvenciával éri el, mint Apponyi (de hiszen az inkább tízzel), nem mindenkit elkábító szarkazmussal, mint Szilágyi (de hisz ez meg inkább izgat), hanem egy kis összeggel, csak akkorával, amekkorá-

val egy gavallér az ő szeszélyes kedvesének ajkaira nem tudna valami túlságos meleg mosolyt varázsolni. Hát még négy-százötven szeszélyes asszony, akarom mondani: képviselő ajkaira? Pedig ni, ott csillog a Házban.

Egypár ezer forint az egész. Nemrég négyezer forint, ma valami 12,000 forint, szóval potomság, ott, ahonnan arany-patakokban folynak szét a milliók. S mégis, amint megcsendül a miniszter ajkán a tizenkétezer forint, egyszerre kisüt a nap a teremben, pedig rút szürke égbolt bámul be a nagy üvegfedelen. Az ország mosolyog, az ország szemei pajzánul csillognak, s az ország fülei édesdeden nyelik a miniszter szavainak muzsikáját.

Hungária asszony nem nagyon követelő. Megelégszik a 12,955 forintos ékszerrel, amit a pénzügyminiszter a hajába tűz. Hajh, mert az az ékszer messzebbre ragyog millió szurony fényénél és ezer ágyú villámánál. Az azt hirdeti, hogy rendben van a házatája s fejét büszkén emelheti föl az életrevaló nemzetek közt.

Ezt a kis összeget jelentette be ma Wekerle hatalmas keretű expozejában a jövő költségvetés *pluszául*.

Egyszerre kicserélődik a Ház. A kedélyekben még ott kering a jászberényi méreg, még a légben leng a Szapáry lövegének füstje, a nyári mámor is pirosítja a szélbali homlokokat, de most mindenki leveti a közönséges arcát s a tíz év előttit veszi föl. Amikor még higgadtan tanácskoztak Magyarország parlamentjében. Pedig akkor még pirospozsgás deficittek sírtak az expozejában.

Mély csend. Minden arc a rokonszenves miniszter felé fordul, aki tiszta, átlátszó előadásban terjeszti elő a költségvetést. Ott jönnek sorban a nagy rettenetes mammutok, az óriási tételek, azután az apró kis summák, fürgén betipegő kis többletek, melyeket a miniszter gyöngéden megsimogat s atyai örömmel mutat be a Háznak . . . Mert ezek a többletek sokan vannak. Itt egy kis szöszke hajú tízezer forintoska, amott egy pufók képű, egészséges kétszázezer forintos. Gyönyörűség nézni őket. Majd bejő egy daliás hatalmas legény, 21 milliós bevétel emelkedés, mely az államvasutakra esik. Ezen már az ellenzék szeme is megakad, s felejtí, hogy egy óra múlva dühöngenie kell a szerző ellen. Azután egy másik meg-

lepetés: a 19 és fél millió fölösleg az 1889-iki zárszámadásokban.

S minél tovább halad a miniszter, annál inkább emelkedik irányában a bizalom. Imitt-amott még lesben állnak az ellenzék pénzügyi héjái, hogy lecsapjanak valamely védtelen csirkére, de azokat érintetlenül védik az expoze szárnyai. Jó meleg helyen vannak ott. A szigorú, reális számítás fészkeben. A harcra kész ceruza kiesik az ellenzéki finánc-kapacitások kezéből és ők is osztatlan rokonszenvvel kísérik a miniszter beszédét. S mikor a »*plusz*« kiderül, a jobboldal zajos éljénébe belefoly az ellenzék elismerésének moraja is.

Aztán rátér a miniszter a reformokra. Először int, lehűt, egy kicsit fősvénykedik, mint a jó gazda, mikor kiadásról van szó. De aztán kistül, hogy ha nem csurran, csöppen. Mégpedig jó bőségesen.

Pénzügyi reform egy légió. Más mezsgyékebe szintén tele marokkal szórja az életadó magot. Ott nő szemünk előtt fel a jövő messzelátóján. Aranybúzáat ringat a kalász, ezüst harmatot altat a virág . . .

De befejezte már a pénzügyminiszter beszédét. A Ház újra fölveszi modern arcát. Hullám, ha volt, fölborzolódik megint, vihar, ha zúgott, kiömlik ismét oduiból. De az a *plusz* csak mosolyog ezeken a hullámokon, viharokon.

A MAI VITA

[okt. 17.]

A Ház kiválóságai szálltak ma síkra. Csendes, zajtalan képe volt a teremnek. A képviselők illedelmesen ülnek a padjaikban, mióta az obstrukció elleni bástyák elseje felépült; a zöld posztóval bevont vassorompó, mely úgy néz ki a terem mediumán, mint egy aranyozott ketrec. Egy ketrec, mely nem azért van csinálva, hogy bezárva legyen benne valaki, hanem ellenkezőleg, hogy ki legyen onnan zárva mindenki.

Hej a medium. Ez a villámgyújtó! Innen törtek ki a viharok. Biz azt okos dolog volt eltorlaszolni. Lassankint épül-

nek majd más bátyák is. Az emberi elmék leleményesek. Zajtalan volt az indemnity vita, de nem érdek nélküli. Hege-
düs Sándor szép csillapítón elmondta bevezető beszédében,
hogy mennyire ártatlan dolog ez az öt hónapra terjedő felha-
talmazás. Egy kérész életű csecsemő az egész indemnity. S
ez már a tizenkilencedik ily nemű szülöttje a parlamentariz-
musnak. De ilyen hosszú életű persze egyik sem volt.

Ezért aztán heves vitától lehetett tartani, de Helfy Ignác
beszédei úgy hatnak egy idő óta, mint a morfium-befecskен-
dezés, s az ostromot ő kezdte. Sőt utána Apponyi is bágyad-
tabb, halaványabb volt a szokottnál; pedig nagy szellemi pa-
zarlást követett el; elmondván vagy hat beszédre való anya-
got, emlegette Ugron Gábort, aki a delegációba vágyik. Mi-
lyen isten ellen való vétek be nem venni! (Olay Lajos, aki
éppen emiatt kilépni készül az Ugron pártjából, mélyen üre-
geikben ülő szemeit kísértetiesen meresztgette Apponyira.)
Felhozta a primási szék betöltésénél a kormány állítólagos
meghátrolását. (Bizony nagy kár a szegény Samassáért.) Vé-
gül felökletta a kormányt, s ráadásul lehajolt és egy barackot
nyomott a Gyulai Pál fejére a tegnapi kritikájáért a főrendi-
házban. Ez volt az első jó kritika Gyulaitól, s íme mindjárt
utólérte miatta a Nemezis.

Apponyinak Wekerle felelt nagy elmeéllel, a szabadelvű
párt zajos tetszése között. Majd a vén szittyia Csanády Sándor
szórta nemzetiszínű mennyköveit széles kedvében; őt követte
nyomban Beöthy Ákos. (Megint csuklott a brit oroszán.) Ma-
gyarázta a parlamentarizmust, mesélte hogy s mint van ez
vagy az az angolok országában s végre konstátálta (mert eddig
még kétségben van az ország) és megnyugtatta a közvéle-
ményt, hogy a nyári közigazgatási vita nem volt obstrukció
— mert az magas szellemi nívón állott mindvégig.

S valóban hálás lehet iránta a Ház, hogy a tevékeny
képviselő időt szerezvén magának, tanulmányozta az összes
európai obstrukciókat s olyan csodálatos véleményre jutott
a nyári vitánk felől, mert ez adott alkalmat Szilágyinak meg-
ragyogtatni fölséges gúnyját oly erővel, hogy szípkázó
szarkazmusa az egész Házat gyönyörködtette, mint egy káp-
ráztató tűzijáték, de olyan, hogy a leeső rakéták ráhullanak
az ellenfélre és a bőrét égetik.

Utoljára Csatár beszélt, majdnem üres padok előtt. Mikor kijött a folyosóra, szerényen mondá a künn rá várakozó komájának, aki a karzatról hallgatta:

— Ma nem voltam nagyon érdekes. Bolond a téma! A hazafiságnak eleget tettem s ez a fő. Ezek a többiek fölkerétek, hogy húzzam ki az ülést, hát kihúztam és ez a fő.

Kivette zsebéből öreg klepszidráját (melyről ebben a végrehajtói világban, egy tavalyi beszédje szerint azt sem tudja, hogy az övé-e még), s meglegedetten mutatta a komának, hogy éppen pont kettő; egy egész óráig teljesítette hazafiúi feladatát.

A T. HÁZBÓL

[okt. 18.]

Egy középkori torna volt ez. Az ellentáborokból két dalia lándzsát mért össze. Míg a néző uraságok összegyűlnek, addiglan Kaas Ivor tartotta szóval a már jelenlevőket. Lassan gyűltek a képviselő urak, tehát Kaas Ivor hosszasan beszélt, fényes segédlettel (hol Csatár, hol Csanády szekundált neki a közbeszólásaival).

Az egész parlamenten bizonyos elagottság vehető észre. Az *ötödik* esztendő minden dikcióból kiütögeti magát. S minden magán viseli a fáradságot. Péchy haja megritkult, arca fakóbb lett; a Kaas Ivor hangja színtelenebb, bénább. Az egész Ház megeregedett.

Hol vannak azok a tej-arcok, melyek 1887-ben virítottak ilyenkor ősszel? Hány kemény csata emléke kóvályog az elmékben! A karcsú gyerekek meghíztak, az egykori korifeusok kint vannak a temetőkben (a halál ellen nincs immunitás), s az óriási viták, melyek annyi ember vérért tartották hetekig lázas bizsergésben, ott feketéllenek bambán, némán a Ház sárguló Naplóiban.

Az idő mindent elfúj; s mégis minden a régiben marad. A kép egészen más s nagyban mégis ugyanaz.

A régi vezér lengeteg hófehér hajával ott ül már a köz-katonák között, s helyén a mostani miniszterelnök tömött hajkoszorúval a fején; az ellenzék hatalmas óriása a piros széken lóbázza rettentő ceruzáját.

S mindez mit változtatott a helyzeten? Egy csomó nyom-dafesték fogyott el, ennyi az egész. Egy csomó katona célhoz jutott, egy csomó kidőlt, egy csomó célhoz akar jutni. Így volt ez nagyban akkor is s így van ez nagyban most is.

Az ország szekere akkor is jól haladott s most is halad, mégpedig jól halad, de a harc egyre folyik és folyni fog ezen-tül is, mert egy csomó katona célhoz akar jutni.

S mivel ez így van s minden parlamentben ez történik, az indemnitynél is meg kell csinálni a nagy ostromot.

Alighogy lecsendesült Kaas Ivor, kezdődik a nagy elő-adás, az ellenzék vezére, Apponyi a humor aranyos sörényű paripáján nyargalt be a porondra; nevetnek is, nem is a hu-moron. A könnyű paripa nem jól áll a nehéz lovasnak. Ropog a ló dereka és botlik.

Átül hát a vezér a kedvenc paripájára s kibontja rajta a *nemzeti szabadelvű párt* lobogóját. Ehhez már ért Apponyi. Hiszen egész életében ezt csinálja.

Leng, leng a szegény zászlócska, mely annyiszor volt már átfestve, hol a nyele lett más, hol a színe, hol a felirata, de diadalmas népet maga mögött még nem látott.

Lelkesül a kis tábor. Ábrányi Kornél, aki igyekszik úgy öltözködni, mint Apponyi, de szerénységből mégis kisebb fe-hér pettyek vannak a nyakkendőjén, világirtó kegyetlenség-gel nézi végig a csodálkozó mameluk tábort, mintha mondaná: »Ezt tessék már most megfaggyúzni!« Linder György a kezé-vel-lábával kalimpál, mint egy hőscincér, míg az öreg Tolnay Gábor úgy tűnik fel a vezér háta mögött, mint egy odvas fa. ki-kiröpi a nyílásából egy-egy vad méh: »Úgy van, úgy van!«

Apponyi beszéde három részből állt; egyik a zászló be-mutatása, másik a támadás, harmadik pedig a belefújás a Lehel kürtjébe. A Lehel kürtje a választóknak szól.

Elmondta, hogy az ő pártja semmi változáson nem ment át (nem szegényke, csak megfogyott); elmondta, hogy az állami közigazgatást az ő programjából vette át a szabadelvű párt.

— Nem volt ráintabulálva a nevükre — kiáltá közbe egy kormánypárti hang.

Amire fölriadt az örökre álmos Wodianer Béla, akinek az ébersége csak a közbeszólásokon kapcsolódik ki s anélkül, hogy fölnyitná a szemeit megmordult:

— Rendre Csatárt!

A zászló (melybe egyébiránt Szilágyi mindjárt beütött egy díszszöveget) még szerencsés is lehet, de a támadás nem volt szerencsés, mert a nagy tehetségű gróf túlságosan használta a *lőpor nélküli füstöt* — ami nem éppen új találmány, s talán nem is vindikálja magának.

Minél tovább beszélt Apponyi, annál bőszebb lett Szilágyi. Már-már alig ült helyén. Mérges gesztusokkal átbeszélt Szapáryhoz, Wekerléhez. A ceruzát idegesen lecsapta a pad alá. Vészjézlón koppant a földön.

Ebből a tapasztalt jegyzők mint égi jelekből a csillagászok, előre kiókumlálták, hogy nagy csata lesz. Az üstökös jelentkezik. Szilágyi fog beszélni.

S valóban minden ingerelte. Hock János diadalmas szatír arca, Horánszky rejtélyes gúnyos savanyúsága s különösen Apponyinak az a megjegyzése a beszéd végén, hogy a kormány fél így meggyengülve fölvenni a harcot . . .

Mit, meggyengülve? Mikor ő tegnap adta ki a bulletint: »Hogy a kormány jól érzi magát és nincs szándéka kimúlni.«

Fölpattant mint a nyíl, fölpattant még a nagy éljemorajban, mely a leülő ellenzéki vezér jutalomjátékát kíséri. »Öt perc, öt perc!« ordítják még a balon. »Tisztelt Ház!« hasad föl a Szilágyi hangja ércesen.

Csönd lett. S a mélységes csönd szokatlanságában újra fölriadt Wodianer:

— Rendre Csatárt!

Nagy derültséget kelt, még az elnök is mosolygott. Az ártatlan Csatár ott bóbiskált, két könyökére dőlve a padjában, mint egy legelésző bárány.

Szilágyi kifeszítette herkulesi mellét, s dörgő hangon üzenté meg a hadat az ellenzéknek.

— **Ám** küzdjük hát meg a nagy csatát! Legyen harc!

Az ellenzék a sziú-indiánokra emlékeztető táboriglással üzenté meg a hadat az ellenzéknek.

— Legyen harc! Helyes, helyes! Harcoljunk a végki-
merülésig!

Olay lelkesen közbekiáltott:

— Az utolsó csepp véréig.

S azzal kiosont a büfébe (nyilván, hogy egy kis veres
borral megsaporítsa a vérét).

S a harc megindult. A Ház rettentő Kinizsije oly pusztítást művelt az új zászlójú ellenzéken, amilyenre még annálék nem emlékeznek. Önmagát múlta felül ma. Nincs a szónoklat arzenálisában az a fegyver, amelyet beléjük nem mártogatott. S milyen bravúrral! Élvezet volt látni a kegyetlen munkát, de egyszersmind borzalmas volt. A suhogó nyilak mérgezett hegyeikkel, a rettentő bárd, mely vág nagy sebeket, a koponyákat repesztő buzogány csak úgy döngött. A finom pengéjű kard, mely játszi módon karcol, csak úgy villogott, fénylett . . .

A mamelukság vidoran nézte, hogy lapul meg az ellentábor, hogy konyul le a hőscincér bajsza, hogy változik az Apponyi mosolygó arca halványabbra, hogy dőlnek ki a Kőrösi Sándor torkából a befagyott falrengető »helyesek« és »úgy vanok«.

Néma már a balmező. Csak félve oson ki egy-egy illedelmes közbeszólás. Pedig a hatalmas szónok, miután ellenfelét már jól elpáholta, mesterileg csoportosított érvek finom hálójában jól összefojtogatta, nem éri be a pusztá diadallal, hanem győző módjára a zsákmányolásra indul, belenyúlván a rozoga municíós szekerekbe — bebizonyítja, hogy az állami közigazgatás (az a sokat emlegetett *saját külön gyöngy* a programban) voltaképpen az ő eszméje.

Nagy konsternáció támadt erre. Egy »ah« lebbent át a Ház összes vidékein.

Az ördögbe is, nem mindennapi történet. Egy apa reklámálja a gyermekét.

S eközben még egy apa támad. Az igazi. Aki hosszú ideig némán nézte a civakodást a gyermek felett. (Hogy volt hozzá szülői szíve?)

Hol vagy Salamon király, hogy dönts!

Salamon király nincs itt, itt van helyette Chorin Ferenc, akire Szilágyi hivatkozik.

— Úgy van, úgy van! — kiáltja Chorin Ferenc.

S a mérsékelt bal néma marad.

Apponyi lehorgasztja érdekes fejét nagy szomorúan, mint ahogyan illik egy apának, aki éppen ebben a percben vesztette el egyetlen magzatját.

Már-már a jobbon is a részvét kezd kibontakozni a szerencsétlen szülő iránt, még a Szapáry szelíd kék szeméből is kiolvashatná Szilágyi »ne bántsod már, ne bántsod már, kérek«, de a megbőszült oroszlán nem enged, tapos és dül elementáris erővel.

Fekete kurta haja átnedvesedik, fénylő lesz, homlokán verejtékcseppek gyöngyöznek.

De semmi az. A kitörő éljen-zúgás igazi selyemkendő a szónoknak: egy pillanat alatt felszárítja a fáradság csöppjeit.

...Vége a hatalmas beszédnek. Szilágyi leül. Az éljen-orkán süvít. Káprázat fogja el az embereket. Minden kicsinek látszik, mintha Liliputban járnának. Ici-pici Horánszky Nándorok s parányi Linder Gyurkák mozognak a megkisebbedett Apponyi körül. Minden le van lapítva. A pusztaság tompa érzése nehezedik a kedélyekre.

Az ellenzék össze van törve!

És a nagy pusztaságban csak a nyolc miniszter széke látszik. De mekkora óriások ülnek ott — glóriával a fejük körül.

A mamelukság zsi bongva tódul ki a folyosókra, vidáman, életkedvvel.

— Agyon vannak vágva!

De mindez csak képzelet játéka. Gomolygó köd, melyet egy nagy elme elszór. Varázs köd, mely elfoszlik. Egy nagy beszéd és egy kis beszéd közt nagy a különbség, de csak egy napig. Hétfőn, mire megint összeül a Ház, minden a régi ben marad.

Az agyonvágott emberek fölédnek és visszanyerik a természetes alakjukat, a miniszterek is a magukét s újra és újra elülről kezdődik a harc — mert mindig van és lesz egy csomó katona, aki célhoz akar jutni.

A T. HÁZBÓL

[okt. 20.]

Az első ötéves országgyűlés, melyben titáni csaták zajlottak le, fegyvercsörgetés közt készül kimúlni. Az utolsó ülészak nyitánya csak úgy porzik a bajvívók rohamaitól. De a kocka megfordult. Az ellenzékot verik. Rossz kimenetelű csatába vezeti őket Apponyi.

Szegény mérsékelt ellenzék (mely isten tudja, hányadszor változtatja már a nevét) olyanok, mint az akváriumban levő halak; jó halak, derék halak (némelyik arany pikkelyű), de az akváriumban levő víz minduntalan megposványosodik felettük.

Most friss vizet próbálnak ereszteni magukra — de az új vizükben máris veszélyes baktériumokat fedezett fel Szilágyi és ma Szapáry.

De ne ugorjunk az ülés végére, referáljunk sorban.

Beöthy Ákos kezdte meg reggel a vitát, s híre járt, hogy Horánszky fogja megtámadni Szilágyit.

— Ráspolyba harap — jósolgatták, nagy búsan a Horánszky emberei.

De Horánszky helyett Beöthy mozgósított, aki meg lehetős szelíd volt. Nagy figyelemmel hallgatta a Ház, s beszédjének bizonyára nagy sikere lett volna, ha Zirzen Janka nincs, akinek a növendékei (vagy harminc rózsabimbó) éppen a leghatásosabb helynél (mikor az apaságot vette el Szilágyitól Grünwald részére) kezdtek szép katonás rendben fölvonulni a karzatra.

Mintha tavaszi szél lengette volna meg a honatyákat, egyszerre mozogni kezdett az egész Ház, ki a gukkerért nyúlt, ki a bajuszát pederte.

Egyszóval a figyelemnek vége volt:

— Az ördög menjen innen most Angliába!

Beöthy Ákos beszédjét megölték a bakfisok; de a harc tovább folyt. Az udvarias kormánypárt szétttekintett. Hamar egy fiatal szónokot ezeknek a leányoknak!

A sok kopasz fej közt nem akadt más, mint Pulszky Károly. (Hol ógyeleg ilyenkor az a Fenyvessy Ferenc?)

De Pulszky Károly is megfelelt, okosan, szerényen és tárgyilagosan polemizálva Apponyival. Végül szobrot gyúrt Beksicsnek (De hova állítjuk már?), rámutatva, hogy a nemzeti szabadelvű program eszméit jobbadán e kitűnő publicista vetette fel először.

A szabadelvű párton mozgás támadt. Minden szem Beksicset kereste. Hol van Beksics, merre van Beksics?

Jött is be nagy lihegve nemsokára mint az olyan ember, akinek váratlanul kikerültek az elveszett holmiai.

Apponyi következett. Ő is beismerte, hogy a holmi egy része Beksicsé. Aztán nagy hévvel vetette magát ellenfelére, Szilágyira, ki mosolygó arccal hallgatta végig a nagy attackot, melynek első részét a gúny fegyverével vívta meg Apponyi, ügyesen bontogatva ki magát az útvesztőből, amelybe sodortatott; a támadás komolyabb része kevésbé volt sikerült, de érvei mesterien voltak elrendezve beszédjében, mint egy kertben a virágpadok. Itt egy kis jácint (egy ötletke), ott egy grupp (egy érv), amott egy megálló hely. (Ide az éljenzés jön.) Itt egy mesterséges tó . . . a tavon kacsák úsznak, kúsó növények indái közt . . . távolabb egy filagória és megint egy pihenő hely. (Ide megint éljenzés jön.) Azután jön a belle vue . . . a jó kilátás. Ah, a jó kilátás! E kilátásokért van az egész kert . . .

Szilágyi nyugodtan hallgatta. Csak néha mozdult meg idegesen, mint egy ugrásra készülő tigris. S egyetlen egyszer szólt közbe:

— Frázis! Ez is frázis!

Majd szólni akart, a jegyzőket kezdték keresni haragos villámmal telt szemei, de gróf Szapáry Gyula intett, s erre meghajtotta fejét. Gróf Szapáry Gyula fog beszélni.

S alig hangzott el a frenetikus éljenzés, mely a Háznak ezen nagy szónokát kétségtelenül megilleti pártbelieitől, gróf Szapáry Gyula állott fel, s mesterkéletlen, egyszerű modorban, kerülve a szónoklati rafinéria görbítő, nagyító és kicsinyítő tükeit, de nyílt, magyar ésszel cáfolta meg az ellenzék érveit az indemnity ellen.

Ma azonban ő sem maradt a pusztá védelemnél. Mikor ezzel készen volt, kihúzta kardját a támadásra az új program ellen, s beszédjének az a helye, hol a kiegyezés megalkotásá-

nak intencióit magyarázta, egyszerű világosságával és józan-
ságával, nem nélkülözve a föllendülés ércét sem, oly hatást
keltett, mint csak igen kevés beszéd a Házban.

Lelkes éljenzésben tört ki a mameluk-tábor a beszéd vé-
gén, mintha a régi, tíz év előtti lélek szállt volna az ellomhult
testbe.

Főleg midőn Szapáry kijelenté, hogy a párt fölveszi a
hirdetett harcot, bizalommal, önérzettel; az egész tábor meg-
mozdult harciasan s még Urbanovszky Ernő se rázta öreg
fejét jobbra-balra tagadólag, hanem mintha Kubica szeme
nézne, lefelé függélyesen.

Az újságírók karzatán nagy meglepéssel nevetgéltek
jobbról is, balról is, a fránya skriblerek:

— Szépen indul minden . . . el van vetve minden. Az
idén megint jól telelünk gyerekek!

A MAI ÜLÉS

[okt. 21.]

A mai nap megint jól kezdődött. Már az ülés elején szét-
szórta a Házban Bolgár Ferenc a legújabb »kakas gyufákat«,
melyekre csak rá kellett lépni, hogy nagyot durranjanak . . .
Elsőrendű gyufák. A »Katonai Lapok« példányai, mely lap
ellen Fejérváry rendeletet bocsátott ki.

Egyébiránt az új »Fejérváry-affér« nem keltett nagy fi-
gyelmet, mert minden érdeklődést egy közelgő esemény ab-
szorbeált: a Szilágyi válasza Apponyi beszédére.

Minden ezt várta. A folyosó, mely folyton ürült és telt,
aszerint, amint a vita hullámai közelebb látszottak sodorni
az eseményt, a karzat, mely szakadásig tömve volt. Felülről
az asszonyok kíváncsiságtól izgultan tekintgetnek alá, lesve
az idegizgató látványosságot, mikor az egyik rétor szétmar-
cangolja a másik rétert.

A vitát Hegedüs Sándor, az előadó, kezdte meg, akinek
feltűnése az előadói székben nagy mozgást keltett az ellen-
zéken.

— Miért beszél ilyenkor az előadó?

Miért? A nemzeti párt fantáziája elkezd működni (hátha valami édes titok lappang e mögött?) s csakugyan felfödöz egy rejtélyes pontot a láthatáron.

Ott gömörödik a napfényben, terem közepén üresen az igazságügy-miniszter széke. Ez az üres szék végigszalad az ellenzéki logika útjain, keresztülmegy a retortákon, Kaas Ivor ábrándos fején, Horánszky epéjén, Beöthy Ákos humorán, s mire végigjárta ezt a folyamatot (perc az egész) már meg van fejtve a talány: azért beszél Hegedüs, mert üres a miniszteri szék és most a többség obstrukciót csinál, hogy kihúzza az időt, amíg megjő a szék gazdája.

Még egy perc s a mérsékelt ellenzék már látja a megrémült többséget, melyet »megint« cserben hagyott Szilágyi, a futkosó galopinokat, akik lihegve keresik az eltűnt minisztert s leverten, kétségbeesetten térnek vissza, eredménytelenül, sőt őt is látják a »nagy cséplőgépet«, amint tehetetlensége érzetében elbujdosik s nem mer többé szembeszállni Apponyival, a rettenetessel.

Horánszky gúnyosan enyeleg Hegedüssel:

— Adunk egy félórai halasztást, amíg a miniszter megjön!

De csakhamar fölírzza a mérsékelt ellenzéket álmaiból Wekerle, aki nagyszabású polémiával tör Apponyira. A miniszter ugyan csak a portyázó szerepét játssza a döntő ütközet előtt, de találó vágásaival s szellemes fordulataival oly közel férkőzik az ellenséghez, hogy az veszedelemben látja magát jóval a várt veszedelem előtt. (Apponyi szenvedélyesen jegygez.)

Végre belép a terembe az igazságügy-miniszter. Előtte egy szolga rengeteg fekete táskával, mögötte egy szolga hatalmas könyvnyalábbal. Összerezzen a Ház. Hajh, mi lesz itt ma, mikor Szilágyi ilyen arzenállal vonul be!

A mérsékelt ellenzék feszeng helyén s hogy leplezze kelletlen érzelmeit, elkezd tapsolni. Játék a félelemmel!

Wekerle után Helfy szólt még, tiltakozva az ellen, hogy a szélsőbal a költségvetésnél obstrukciót akart csinálni s aztán Kaas Ivor kerekedett szólásra, de csak azért, hogy minden öt percben megkérdeje a minisztert, hajlandó-e már beszélni, mert szívesen átengedi neki a szót. Játék a bárddal!

A 3. szakasznál végre fölállt az igazságügy-miniszter, s másfél óra hosszat szatirizálta és döntögette föl Apponyi érveit. Mai beszédének árnyazata — ragyogó árnyazata — a szarkazmus volt. Gúny, találó persziflázsokkal és oly előadási szubtilitásokkal, melyek az egész Házat szinte elkápráztatták. A miniszter egész szónoki nagyságában, előadói képességének egész csodálatosságában emelkedett föl a harcra. Az ugrásra készülő oroszán ma nem tett pápaszemet az orrára, hogy legyeket fogdosson. Teljes erejével rátört az ellenfélre, s torkára tette karmait, amikor azt dörögte feléje, hogy amit tesz, az *szédelgés* a hatvanhetediki alapon.

A Ház fojtott lélegzettel hallgatta a nagy szónokot s az ellenzék szinte önkéntelenül megrezzent, mikor gúnyjal tele arca feléje fordult. A fejek kényelmetlenül forogtak jobbra-balra, mikor a miniszter föl- és lemozgó kezének árnyéka rájuk esett (mintha csak annak az árnyéknak is súlya lenne!), az öreg Csanády pedig mint egy hörcsög ugrott föl a miniszter egy véletlenül feléje irányuló gesztusára és rikácsolva kiáltotta:

— Ne mutogasson mindig énrám!

Viharos tetszések, a többség egész testét megrengető derütségek váltogatták egymást a miniszter beszéde alatt. S végül hosszú zúgással, tapssal omlott feléje pártja elismerése.

Apponyi azonnal felelt, s ez a másik gladiátor, ki győnyörű szónoki vértetében szintén győzhetlen, ma is hatalmasan védelmezte magát. Rögtönzése igazi kis remek volt, mely éppúgy elragadta a viadal nézőközönségét, mint az imént Szilágyi hatalmas beszéde.

A két óriás harcába azonban ma az ülés végén lágyan, békítően szólt bele egy nászinduló, mely a miniszterelnök szép leányának esküvőjéről hangzik. Emiatt ugyanis holnap nem lesz ülés s a fegyverek kapitulálnak egy napon egy mirtuszkoszorú előtt.

Az aranyos kopjára föltűzött zöldes sátorban, bíboros székében nyugodtan ült ma az elfáradt, előregedett elnök.

A parlamenti párviadal, mely Apponyi és Szilágyi közt vívatik végkimerülésre, ma általánosabbá lett. Jókai beszéde alatt, melyben tarkállott a sok szín, sok ötlet, az egész ellenzék közbebeszélt. (Még szerencse, hogy Károlyi Gábor gróf, római zarándok lett.) Kaas Ivor és a különféle Linderek, váltig zavarták a szónokot; az elnök nem győzött a csengettyűjéhez kapkodni.

Egyre sírt-rítt a kis fekete nyelvű harangocska, mely már annyiszor elpanaszolta a parlamenti méltóság hiányát, az öreg Csatar behúzta nagy fejét rettentő váll-lapockái közé és összetett kezekkel rimánkodott a pártbelieknek, hogy ne beszéljenek, mert ő ma nem szeretne kikapni.

— Rendet kérünk — kiálta valaki a jobboldalról. — Ne lármázzanak!

— Pszt! — csitítá egy másik mamelukhang a csend követelőjét. — Ne avatkozzunk bele! Hagyjuk az elnököt. Hadd végezze ő, a maga barátaival!

Jókai szelíd, mézes humorát csöppentgette a baliakra; de ez, a három napi ádáz kardcsattogtatás után csak olyan volt, mintha cukros mandulákat kezdene valaki dobálni a nehéz vértekre és sisakokra.

Polónyi, aki megvágott kezét még mindig a kabátjába dugva viseli, gúnyosan kiálta:

— Poéta, poéta!

Horánszky Nándor is, ki úgy ült ott, mint egy felfújtt pók, egyre kíméletlenkedett a nagy íróval, mire az ki is fakadt:

— Csekély ember vagyok, akit Horánszky Nándor mélyen lenézhet maga alatt, de valami mégis vagyok: e nemzet ötvenéves történetének élő krónikása.

S az öreg krónikás még a szokottnál is nagyobbban látszott e pillanatban a sok vásott közbeszóló között, kik a saruit

se érdemesek megoldani. Bele is kezdett a krónikamondásba . . .

Másképp csináltak ők valamikor a nemzeti pártot! Mikor még Tisza Kálmán és Szapáry Gyula verekedett meg a katonatisztekkel . . .

Lelkes éljen-moraj zúgott fel a párton a régi remiszenciákra . . .

Apponyi lehajtotta a fejét. Mintha ő is elgondolkoznék: milyen különös vita ez? Szilágyi szemére vetette neki tegnapelőtt, hogy ő aulikus. S kicsoda Szilágyi? Őfelségének egy minisztere, valóságos belső titkos tanácsos. S mégis mint vádat dobja oda valakinek, hogy az udvarhoz húz. S most Jókai is két valóságos belső titkos tanácsossal áll ki (pláne két miniszterelnökkel), akik az osztrák tisztekkel verekszenek. Hogy dicsekszik vele az öreg poéta. S az a két államférfi is, hogy átmelegszik ez emlékeken . . .

A napfény az elnök háta mögé lopózva enyelegve játszik az ország címerén. A krónikás folytatja az ő krónikáját, hogy küldöz Tisza Kálmán pénzt az emigránsoknak . . . s Apponyi még mindig lehajtva tartja fejét, gondolatot gondolatba fűzve, hogyan lehetne az országot fölszabadítani a *rabságból*.

(Tudom, csodálkozni fog Taaffe, ha odafönt Bécsben megolvassa ezt a vitát, hogy Apponyi ezektől az osztrák porkolábaktól akarja megszabadítani a nemzetet.)

Jókai után Horánszky jött. Egy bödön méz után, egy akó savanyú káposzta.

A kis öreg volt a nemzeti párt »tromfja«. Négy napon keresztül fenyegetőztek vele.

— Horánszky leplezni fog!

A pièce de resistance! A nagy Horánszky. A nagy emlékező. A nagy szatirista! Borzasztó lesz . . .

Az ember azt hitte volna, hogy skarlátköpenyben lép ki a színre, izzó vassal, éles pallossal. (Vajon fölvette-e szegény Szilágyi tegnap az utolsó kenetet?)

De nem a hóhér kosztümjében jött ki; ott állott kurta barna kabátjában. (»A tisztességnek kézről-kézre adott nagyon megviselt köpenyét« csak Szilágyi éles szeme látta meg rajta.) Egyszerű közönséges halandó volt, sem a foga nem volt kicsorbítva, sem a szeme nem volt vérbe borulva. Iga-

zán semmi különös nincs rajta. És mégis ő fogja megsemmisíteni Szilágyit.

De hát miért ne? Sok csoda történt már, La Brouillière nagy hős, nagy tábornok volt, száz csatán győzedelmes — s mégis egy komfortáblí gázolta el! Minden megeshetik a világon.

Fölállott Horánszky, édeskés lány hangot és férfias nyugalmat affektálva, de kezeiben úgy reszketett a cvikker, mint egy veszekedő asszony kalapján a rezgő...

Nyugtalan volt, amíg festett. Mert festett a gyűlölet tégelyeiből. Festette a Szilágyi arképét sötét kegyetlen színekkel.

A mameluk tábor közömbösen hallgatta egy ideig: Hadd harapdálja a ráspolyt Horánszky, ha olyan jó foga van.

— Mégis szörnyűség, amit csinál. Kiáltunk legalább, hogy »rendre!«

— Ejh, hagyjuk Szilágyira — szóltak a békavérűek. — Ne avatkozzunk bele. Hadd végezzen ő maga a hajdani barátaival!

A kép, a miniszter fotográfiája, egyre sötétebb, feketébb lett, ízléstelen, durva vonásokkal mázolva, maga Horánszky egyre sápadtabb, amint több-több epe ömlött ki a száján, Apponyi pedig a szégyenkezéstől egyre pirosabb.

— Éppen az a színe van, ami Apponyinak — szólt halakn valaki valakihez a hátam mögött.

(Hátranéztem: Lупpa volt. Hát bizonyosan a sillerjéről beszélt.)

Igen, valóban a siller bor színét vette föl Apponyi arca, egyszövetűvé válván az Ábrányi Kornél nyakával, ki láthatólag szinte ideges lett a kínos analizálás alatt, melyhez hasonló személyeskedés a magyar parlamentben még elő nem fordult; a legdurvább gorombaságok jezsuita simasággal föl-tálalva.

Szilágyi nyugodt maradt; egy izma se rándult meg. Oly hideg volt, mintha Aesopus meséiből olvasna Horánszky valamit. Például a rókát, aki az oroszánt be akarja taszítani egy verembe...

Csak éppen hogy nem ástott Szilágyi. Bámulatos léleknyugalom. Fölkelt, átment a jegyzői táblához, nadrágzsébébe

mélyesztett kezekkel s ott még ráért kötekedni az öreg Madarással is, majd visszatért a helyére, hozzáigazította az óráját a Ház órájához. (Ez volt ma a legmeggondolatlanabb lépése), hallottuk, amint megberreg a kis fogantyú . . . Ejh, ez az ember még élni akar!

De a párt java már dühbe jött.

— Rendre, rendre! — kiáltozák. S Péchy kétszer is rendreutasította Horánszkyt.

Amire méltatlankodni, zsidongni kezdtek a balok. Hoitsy, mert lutheránus, többet mer, odarohant az emelvényhez, fenyegető gesztusokkal.

— Hagyjátok beszélni! Hiszen csupa ártatlan dolgot mond.

Tisza Kálmán fölkelt és tüntetőleg elhagyta a termet. Csernátony közbeszólt:

— Undorító!

S ő is a folyosóra ment. Nem hallgathatta tovább.

Csernátony mindig tud hangulatot csinálni. Néha egy szavával megfordítja a környezetét.

— Miért ment ki Lajos bácsi?

— Haragszik.

Erre az egész jobb sarok haragudni kezdett s kipusztult a tereméből a folyosóra, ahol szintén történt leleplezés. (Valaki egy hosszú aranyszőke női hajszálat gombolyított le a gróf Pongrácz kabátjáról.)

De csakhamar rezgett a villamos csengettyű. Szilágyi felel.

Rohant minden lélek, s a templomi csöndben az órák ketyegését lehetett hallani a zsebekben. (A legszebben ketyeg a Csataré.)

A főnséges szónok (mert igazán ez az epitheton illeti meg), megbolygatott múltját szavaival állítja a Ház elé, s a Ház frenetikus éljenriadalomban tört ki.

A baloldal mélységesen hallgatott.

Horánszky felugrott; homloka megvörösödött, szemei kidagadtak, halántéka lüktetett. Látta, hogy minden erőlködése hasztalan volt.

Még egy kis tartalékméreg volt elméje zacskójában. Még egy kis mérges nyál.

Egy magánbeszélgetését hozta fel, melyet évek előtt folytatott Szilágyival, de éppen ez okozta vesztét.

Szilágyi újra fölállt. Elmondta, hogy magánbeszélgetéseket nem illendő fölhozni, mint bizonyítékokat (és most egy fordulattal egyszerre támadó lett a támadottból), de ha már meg van említve a magánbeszélgetés, ő azt most kiegészíti egy részlettel; hogy Horánszky ez alkalommal arra ajánlkózott, kilép vele és otthagyja Apponyit — de ő (Szilágyi) ezt el nem fogadta.

Homéri kacaj kelt erre. Kacaj és éljen. A kacaj végig hömpölygött a padokon, a Ház összes mezőin. Kacagott az elnök, kacagtak a jegyzők, a gyorsírók, még a terem-tisztek is kacagtak, kacagott a karzat és kacagni fog az egész ország.

Horánszky még egyszer mint sírból kikelt rém holthaltványan föltámolygott s kínos vergődéssel vallotta be, hogy igaz, ő is ki akart lépni, de csak arra az esetre, ha Apponyi nem mutatkoznék később elég szabadelvűnek.

. . . Hm! Jó lesz azt tudni, hogy ez a gyanú meg szokott fordulni még a Horánszky lelkében is?

A Ház nevetve oszlott szét. Az óriási párbaj, melyet a két vezér folytatott s melyre sokáig fognak visszaemlékezni az annálisok, véget ért a mai nappal. S akik Caesart jöttek temetni, fakó saroglyán vitték haza Sancho Pansát.

A MAI ÜLÉS

[okt. 24.]

Szokatlanul megnépesedett a Ház, csak télen láthatni ilyen üléseket.

Még az úgynevezett titáni csata alatt (melynek egyéb-iránt a valóságban nem volt más halottja, mint Rácz Athanáz) sem voltak annyian.

A karzat is megtelt. Pedig nem volt előkészületben a fekete táblán se Apponyi, se Szilágyi, se Fenyvessy Ferenc.

De mégis kellett lennie valakinek, aki vonzott.
Hát persze, hogy volt. Uzelác, alkotmányos életünk ezen kimagaszló alakja.

Ővele végzett ma a miniszterelnök, válaszolván Horánszky és Ugron Gábor interpellációira.

Alig várta a Ház, hogy átessék a különböző jelentéseken és harmadszori fölolvadásokon, hogy aztán fölálljon gróf Szapáry Gyula, ki előtt barna miniszteri tárca hevert, nyilván az Uzelác-iratokkal.

Déli harangszókor egészen ünnepélyes képe támadt a tanácsteremnek. Megkerült Károlyi Gábor valahonnan, Uzelác őt is behozta, a miniszterek mind ott ültek a karéjban, az egy Csákyt kivéve, s mélységes csönd támadt, mikor végre fölállt a miniszterelnök, s elmondta részletesen a vizsgálat eredményét.

Mindenki figyelemmel hallgatott, mert a miniszterelnök nem közlé előlegesen a klubban a választ, ami igen kellemetlen dolog lehet az olyan interpellálóknak, akik készülni szeretnek a viszontválaszokra.

A válasz tehát az újság ingerével hatott mindenkire.

Világos képét adta a fiumei tüntetésnek, majd a vizsgálat adatait szellőztette s maga is megbélyegezvé Uzelác eljárását, közlé a Házzal, hogy a százados felsőbb hatósága által megdorgáltatott.

— Helyes, helyes! — hangzott jobbról.

— Kevés! — kiálták közbe a szélsőbaliak. — Csatár dühösen ugrott föl: »kevés ha mondom«. (Ő legalább is nyársra szeretne volna huzatni Uzelácot.)

Majd a hadügyminiszter körrendeletét emlité a miniszterelnök, mely a politizálástól tiltja el a katonaságot mindenkorra.

A szabadelvű párt (mely a kevésnél a többet szintén jobban szeretné) megnyugodva helyeselte a szatizsfakciót. Mert ha nem helyeselte volna is, csak ilyen marad ez már, amilyen most. Ezelőtt még ilyet se kaptunk. Hja, a szegény ember vízzel főz.

Uzelác úr csak egy példány abból a nagy családból. Az Uzelácok örökké valók s átöröklődnek az egyik kormánytól a másikra. Uzelácok mindig voltak és lesznek. Az Uzelácok

sohasem változnak, csak az elégtételek mennek át némi metamorfózison.

Van olyan elégtétel, hogy a büntetett Uzelácnak esik jól. (Például áthelyezik, de magasabb ranggal.) Van aztán olyan, hogy át se helyezik, hanem csak megdicsérik titokban. Van olyan, hogy nem dicsérik meg, csak előléptetik egy kicsit. Nem minden Uzelácnak egyforma a szerencséje.

A mostani Uzelác aránylag pechben volt. De mégse elég pechben, hogy a hazát lázas öröme hangolja.

Hej, mennyivel is szebb volna a válasz, s tudom a miniszterelnök is szívesebben közölné, ha ilyen lehetne:

— Ófelsége roppant haragra gerjedt, t. Ház, a Jellasicsezred ellen s az ezred szétosztatását rendelte el. Uzelác volt százados úr pedig a kard-bojtját veszette.

Micsoda lelkes éljen lett volna a jobboldalon, de a mai vita menetére nem bírt volna semmi befolyással.

Mert azért savanyú Horánszky Nándor elmondta volna előre átgondolt disszertációit a kormány veszélyes fiumei politikájáról, a bős Ugron Gábor, mint egy megvadult sziú-indián, ugyanolyan vérgyullasztó, hatalmas, lázas szónoklattal, mint a mai, azt hirdette volna, hogy a kardbojt nem elég, hanem Uzelác levágott feje ide hozassék és a Ház asztalára tétessék közszemlére. (Zajos helyeslés és éljenzés balról.)

Ennek aztán a kormány megint csak nem bírna eleget tenni; s ott volna ahol most van, a »meghátráló politika útvesztőjében«.

De ez mind csak képzelet játéka . . . Az Uzelác-ügy prózailag intéztetett el. Elégtételt kaptunk s ezzel vége. Uzelác százados úr megdorgáltatott (s ez neki nem kellemes). A többi Jellasicsek is megkapták az orrot (az meg öneik nem esett jól). Igaz, hogy ennél az elégtételnél mi sokkal szebbet is ki bírtunk volna magunknak gondolni, de az még kevésbé lett volna kellemes a Jellasicseknek és Uzelácnak.

A MAI ÜLÉS

[nov. 8.]

Péchy tizenegy órára hitta össze az ülést, ami virágnyelven annyit jelent, hogy rövid lesz, de bizony az elég hosszúnak ütött ki, mert a megpihent ellenzék nagy haragba és dikciózásba tört ki, hogy önekik semmi dolgoznivalót nem ad a kormány. Pedig csak úgy égnék szegények a munkától és szorgalomtól.

Aesopus leleményes ember volt. Kigondolta a farkast és a bárányt, de annyira már az ő humora se terjedt, ilyen alakokat ő sem bírt kigondolni, akik ha munka van — megakadályozzák, ha pedig munka nincs, hogy ők tétlenségre vannak kárhóztatva . . .

Apponyi állt a panaszkodók élére. Utána Ugron siratta meg a drága időt, amit el fognak pocskolni. (Pláne most, mikor Károlyi Gábor is itthon van, egész kényelmesen lehetne csinálni egy kis obstrukciót.)

Beöthy Ákos pazarlással vádolja a kormányt, időt pazarol; nincs munka-programja.

Horánszky Nándor (a feltámadt peleskei nótárius) szénéz a teremben, s látván, hogy nincs itt Szilágyi Dezső, s nincs is érkezőben, szintén megkockáztat egy harapást a munkátlan kormány ellen.

De gróf Szapáry Gyula nem hagyja magát becsábíttatni a bőbeszédűségbe. Pedig ez a cél.

A bácskai vándorok voltaképpen azt szeretnék megtudni, hogy mikor lesznek a választások. Szapáry tartózkodva felel: most a delegáció van, a Ház munkarendjét elég idő a delegáció után megszabni, a függőben levő kereskedelmi szerződések előkészítése szerint.

Összesúgnak a kíváncsi urak savanyú képpel.

— Nem tudtunk meg semmit!

— Majd megpróbálok én — erősködik Polónyi s egy gorombaságot lő ki a kormány ellen, hogy képtelen a kormányzásra, mert nincs munkaprogramja.

Kaas Ivor is előrohan, de még az öreg Helfy is szétjártssza magát s egyenesen Péchy Tamásnál vádolja be a kabinetet, hogy csináljon nekik munkarendet.

A mamelukok megijedtek:

— Jaj most a kormánynak!

De Péchy jószívű ember, nem kegyetlen, rá sem hallgatott Helfyre, hanem csak magában évelődék:

— Én, hogy én csináljak munkarendet a kormánynak?

— Ej, ej Náci, hát elment már neked az eszed öreg korodra?

Végre is szavazásra került a dolog — s a sok lusta mameluk megszavazta a munkátlanságot a kormánynak.

Ez ideges rohamok után, újra lecsendesült az ellenzék s egész jókedvűen unta magát keresztül a kereskedelmi szerződés tárgyalási formáságain, várván Csáky válaszait a primás-dologban.

Csáky kijelentette, hogy a kormánynak nem volt más jelöltje, mint az, akit a királynak felterjesztett, s akit a király ki is nevezett.

Beösmerte, hogy eleinte Samassa is volt kombinációban (akit azonban meg nem nevezett), de Samassa Bécsig sem bírta eljutni, tehát még kevésbé Rómáig; s ezeket elmondván a miniszter Ugron kérdése kapcsán, jókedvűből megtoldotta; még többet felelt, mint amennyit Ugron kérdezett.

Válasz volt ez egy holt embernek — Ugron útján. Csáky Albin még a holtaknak sem marad adósuk.

Andrássy Manó gróf utolsó interpellációjára felelt a primási székhely tárgyában; hogy a primás a király ittléte és az országgyűlés tartama alatt Budapesten fog lakni s egyébkor is érseki helynököt tart itt.

Ugron nem vette tudomásul a választ — amiért Csáky egy cseppet sem volt meglepetve.

A Ház többsége ellenben tudomásul vette a választ, amiért viszont Ugron nem volt egy csöppet se meglepetve.

Nagyon ritkák már a meglepetések a mai világban.

A MAI ÜLÉS

[dec. 12.]

Most minden ülés majdnem egyforma. A folyosó mint egy zszibongó kaptár forr, informál, nyög, panaszkodik, fenyegetődzik. A választások előszele itt fúj már (vagy még csak itt), hogy aztán átvonuljon az egész ország felett, mint egy felhő. (De ebből a felhőből bor esik.) Apró intrikák szövetnek, de ezek csak lenge pókháló szövetből vannak. Minden kaotikus még. Csak a legélénkebb fantáziák látják már a jövő házat is, melyben csak úgy rezseg a sok gróf és a sok zsidó.

Voltaképpen két egész új Ház van; az egyik a Podmaniczkyé, melyről azt mondja a nemes báró:

— Nini, alig változott benne valami. Csak éppen, hogy a lármás elemek kimaradtak. Íme Helfy és Törs benne a legszilajabbak!

Ez az egyik Ház; a másik a Kaas Ivoré. Ebben meg alig ül mutatónak egy-egy mameluk. Még Tisza is megbukott Nagyváradon, sőt a budai I. kerületben is nagy csata dúlt. Alig hogy meglett Fejérváry.

Igen, még Tiszát is kibuktatta Kaas álmai szerint a hatalmas nemzeti párt, melynek lapja igazi önhumorról írta ezelőtt néhány héttel, hogy a nemzeti párt föllépteti Nagyváradon Apponyit s Tisza helyzete kétes — s hogy indokolja, miért kétes, kibökte, hogy Apponyira fog szavazni a polgárság egy része és a papok.

Hát persze hogy a papok. Az igazi nemzeti szabadelvűség zászlója, melynek a nyelét a papok fogják. Ejha! Cukros kis szabadelvűség!

De ne fecsegjünk a jövő Házzól. Lesz, ahogy lesz. Annyi bizonyos, hogy rengeteg ijedt és szomorú arcot lát az ember a folyosókon, csak a Wekerléé bosszus, még pedig abból az okból, mert mindennap más más kerületbe hívja egy-egy deputáció.

— Divatban vagyok, mint a krinolin — tört ki a népszereű miniszter bosszúsán.

Nekünk, kiket efféle bosszúságok nem érnek, legjobb megmaradni még a régi Házban, hiszen még él és grasszál. S ma legalább nem látszott rajta a kimerülés jeleiből semmi.

Noha csak rövid jelentéktelen ülést kontemplált az elnök (mert a déli harangszóra összehívott ülések álmosak és röviddek szoktak lenni), ma mégis zajos ülés támadt.

Megszavazván a Ház harmadszor is az 1895-i nemzeti kiállítás, Fejérváry Géza emelkedett fel, hogy Beöthy Ákosnak feleljen, a »Katonai Lapok« ügyében tett interpellációra.

Tudni való volt (hiszen a példa ragadós), hogy valamelyik szerkesztő megirigyli Horváth Gyulától Barosst s keres magának egy jogtaposó zsarnokot, vagy hogy Barosztól irigyli meg valaki Horváth Gyulát s keres magának egy áldozatot. Elég az hozzá, hogy Fejérváry megtalálta a »Katonai Lapok«-at. A »Katonai Lapok« megtalálták Beöthy Ákost. (Beöthy Ákos sajtóügyekben dolgozik.) Beöthy interpellált. Fejérváry felelt, s minthogy Thaly nem volt az ülésen, azt lehetett volna hinni, hogy ha már a nagy tyúkért (a Magyar Hírlapért) nem volt valami nagyobb lárma, a kis csirkéért (a Katonai Lapokért) éppen semmi harag se lesz.

S azonfelül Fejérváry igen ügyesen válaszolt, nagy griffel, mondván, hogy szabad államban minden embernek joga van írni és beszélni, tehát neki is joga volt megírni közegeinek, hogy a katonák hibás, fegyelem ellenes irányánál fogva ne vegyék komolyan a »Katonai Lapok«-at.

— Liberális cenzúra! — kiáltá egy mérges rekedt hang.

— Én a lap olvasását be nem tiltottam — folytató a miniszter.

— Még az kellett volna! — felel rá az echo balról.

— Ha kell, megteszem azt is — pattant fel Fejérváry.

— De akkor kidobjuk innen! — dörögte szenvedélyesen

Ugron.

Nagy, percekig tartó zaj támadt erre; Fejérváry villámló szemekkel tekintett a hang felé:

— Azt a hősiekedést ismerjük.

A pártok izgatottak lettek. A jobboldal helyeselte a választ, a baloldal zsiibongott, lázadozott, Beöthy csúrt-csavart indokolással napirendre kéri tüzetni a kérdést, Bolgár fölemelkedik.

— Nincs joga szólani — zúgnak jobbról.

— Fel voltam említve.

— De nem volt megtámadva.

— És csak mint szerkesztő volt felemlítve!

Szólnak! Nem szólnak! Valóságos fehér rózsza veres rózsza harc keletkezett belőle. A csengettyű hosszasan bongott-kongott, a lárma előmlött a padokon, alig lehetett elállítani.

Végre is neki veresedett az elnök. Hát miért ne szólhatna. Hadd szóljon!

És jó volt megengedni, mert Bolgár igazán jót akart ez egyszer. Egy igen szép ajánlatot tett, hogy ha a »Katonai Lapok« inkriminált részében csak egy fegyelem-ellenes dolgot talál is, akár valamely tábornok, akár valamely kormánypárti képviselő, ő a lap egy évi jövedelmét odaadja a kultúregyletnek.

Ez igazán derék tett volt.

Egy jó napot csinált a szegény Sándor Józsefnek (ha majd elolvassa holnap Kolozsvártt), s egy kis dolgot adott a sok heverő generálisnak.

A Ház többsége azonban (ami elég furcsa) nem várta be, míg a fogadás eldőlt, hanem tudomásul vette a miniszter válaszáat.

— Ezt előre gondoltam — mondta Belicska Béni egészen felvidulva, hogy új képviselő léteére már annyira offé van a dolgokban.

A SZÓJÁTÉK

A képviselőház mai ülésén az írói karzatról a következő rejtélyes jelenetet figyelték meg:

Több képviselő váratlanul körülfogta a mameluk-vidéken nyugodtan üldögélő Kégl Györgyöt. Kezükből egy újságlap. Arcukon feszült várakozás.

A lapot kiterítik s rámutatnak egy pontra. Kégl bedugja a fejét az újságba és végül mond valami fölvilágosítást.

Általános bámulat.

Új kérdések.

Most már Kégl teríti ki a lapot és ő mutat egy pontra. A képviselői sereglet összedugja a fejét és ismét Kégl felé fordul:

— ? ? ?

Kégl: válaszol.

A csoport ahány emberből áll, annyifelé szalad.

*

Hogy e jelenetet megértjük, vissza kell mennünk a tegnapi ülésbe.

Tegnap a tanítók nyugdíjtörvényének részletes vitájában Ábrányi egy módosításához felszólalt Kégl György képviselő a kormánypartról, a Háznak e kedvelt, de igen szűkszavú tagja — nem kis szenzációjára valamennyi Suttymberki Dáriusnak.

Régi, hallgatásba beleöszült, belesárgult öreg mamelukok megbotránkozva tekintettek a főlszólalókra:

— Mi ütött ehhez a Kégl Gyurihoz, hogy az Apponyi babéraitra vágjuk?

Mások csodálkozva csóválták a fejüket:

— Mi lesz ebből, ha még Kégl Györgyöt is meg tudják szólaltatni a Haluskák?

Valóban a képviselő nagy presszió alatt vala. El is panaszkolta, hogy szívesen hallgatna most is, de nem lehet, mert egy tiszteletreméltó (értsd: kerületbeli) tanítótestület felszólította, hogy támogassa az ellenzéki módosításokat.

Mit tegyen? kérdé melankolikusán a Háztól. A válaszok közel vannak és a választók feledékenységre számítani nem lehet... (Ide persze óriási derűtséget jegyzett be a gyorsíró, pedig hát igaz is, mit tegyen ilyenkor a képviselő?) Kénytelen beszélni s nem marad egyéb hátra számára, mint hogy »pártállása sérthetetlenségének hangoztatása mellett« elfogadja az éppen szóban forgó ellenzéki módosítást.

Ez meg is történt s Kégl a nagy munka után szinte kimerülten hanyatlott vissza helyére.

— Csakhogy vége van — sóhajtá, izzadó homlokát törülgetve. — Inkább ezer akó bort kívántak volna tisztelt választóim, mint ezt a beszédet.

*

A beszéd azonban nagyobb hullámokat vert, mint a szónok várta. A lapok bönne ugyanis egy rejtélyes sort közöltek, mely mindenki kíváncsiságát nagyon fölpiszkálta. Hangzott pedig az következőképp:

»Gr. Széchenyi István valamelyik munkájában szerepeltet valami Wampeng nevezetű gazdag hollandit.«

De hogy mit keres a hollandus a Házban és a tanítói nyugdíjban, azt egy szóval sem magyarázta meg a szónok. Azt sűrű köd borította. És többet nem is említette Wampeng urat. Ennek a következménye volt a fentebbi jelenet, melyet immár kiegészíthetünk.

A képviselők ugyanis meginterpellálták Kégl:

— Mi az ördögöt akartál a tegnapi beszédedben azzal a Wampenggel?

— Annak a szerepe egy szójáték.

— Szójáték? Lehetetlen. (Általános bámulat. Lásd fentebb.)

— Igen is az. Olvassátok csak tovább a beszédet. Így ni. Látjátok ugy-e itt e sort: »a bajokon segíteni nem lehet azon egyszerű oknál fogva, mert nincs pénz.«?

— Látjuk. De mi ebben a szójáték?

— Azt elrejti egy sajtóhiba. A »péng« helyett »peng« olvasandó.

— Eszerint a szójáték?

— A *Wampeng* — *nincs peng*.

... Ez a magyarázata Kégl Wampengjének, aki oly rejtélyesen jelent meg a magyar képviselőházban. Pedig helyén volt ő nagyon abban a beszédben. Mert a hét görög bölcs tudományával vagy a pünkösdi tüzes nyelvekkel se lehet jobban, ékeesebben megmagyarázni, mért nem kaphatnak annyit a tanítók, amennyit kérnek, mint a Kégl szójátékával. Wampeng — nincs peng.

[dec. 20.]

Erényes ülés volt, amelyről keveset lehet írni. A kereskedelmi szerződések voltak a tárgysoron s édes elégtelenség tükröződött az arcokon. A régi ellenzéki proféták, akik eddig mindig azt mormolták a szélbe, »rossz, rossz«, most egy délelőttre megfordultak s azt integetik »jó, jó«.

Nos, úgy látszik Caprivi mégis csak beválik kancellárnak, mert meg van vele elégedve Gaál Jenő (a pécskai), Mudrony Soma, sőt Kun Miklós is (ámbar Helfy még csak hétfőn beszél, hát nem lehet jót állani érte).

Az ülés kimagasló része a Matlekovits beszéde, aki az avatott ember nagy sokoldalúságával világosította meg a vámügy fejlődésmenetét, s ismertette az új szerződések előnyeit.

A múzsák csókját hordja homlokán a költő, s azonnal megismerik róla. De az avatott, tartalmas szakemberben is él valami varázserő, mely egyszerre lebilincsel mindenkit.

Ím, most is minden fej a volt államtitkár felé fordul s a Ház népe, melyet már csak izgató szerekkel lehetett föllendíteni, nagy érdeklődéssel, csendben hallgatja a szakértelem cikornyátlan és nyugodtan szállongó szavait.

Szürke alak, szelíd, méla arccal s meglehetősen monoton hanggal, melybe nem is nagyon iparkodik színeket vegyíteni. Minek is. A közgazdasági beszédekbe nem kell szóvirág, hanem az, amit az egyszeri angol szép rakpartunk nagy fogyasztásának tartott. Kátrányszag.

Mikor Matlekovits befejezte beszédét, a Ház minden oldaláról ömlöttek hozzá a gratulálók. Apponyi Albert gróf legelől.

Az egész ülés egy nagy testvéresületi ünneppé kezdett kinőni, — mintha nem köszörülnék már a torkukat a kortesek a választáshoz s a kardokat a segédek az Ugron-Fejérváry párbajhoz.

Csanády bátya már mogorván hajtogatta a fejét erre a romlásra, de szerencsére jött Ábrányi Kornél s megmentette az ülést.

Elegánsan lépett az arenába, hozván magával egy csomó közjogi gravament a szerződések stílusában, amelyekkel megdöbbsentette (a Pesti Napló szerint) az egész Házat és bevállván, hogy influenzája van, amivel megijesztette a karzat hölgyeit.

Azaz, hát van-e karzata ilyen szürke ülésnek? Van. A párbajszagra egész csomó csinos holló és varjú gyűlt a karzatra, de bizony nem tudtak meg semmi érdekeset. Még Ábránnynak is influenzája volt. Egyáltalán nem volt érdemes eljönni.

A T. KÖZÖNSÉG MORMOG

(Az Ugron-Fejérváry-párbaj alkalmából)

Tegnap azt a megbízást kaptam a szerkesztőségtől, hogy üljek le a telefon mellé s ha a délután folyamán az után kérdezősködnek, hogy az Ugron-Fejérváry-párbajnak mi az eredménye, adjam meg azt a választ, hogy pisztoly után karddal vívtak és mindkettő könnyű sebet kapott. Tegyem pedig utána, hogy mindkettő szivarozik és sétál.

Hát én szépen leültem a telefon mellé és várakoztam.

Mihamar jött az első kérdezősködés és én megadtam a választ.

— De, kérem — szólt vissza az első szám —, én rendes előfizető vagyok. Velem ne mókázzanak, hanem mondják meg, hogy melyiket temetik.

— Nem mókázunk. A valóságot mondtuk.

— Úgy! Skandalum. Hát ezért izgattak föl bennünket? Visszaszólt a numeró kettő:

— Hát csak diákpárbaj volt? Nagyszerű!

A harmadik remegő női hang volt:

— Kérem, ne mondják meg egyszerre a rémhírt. Ideges vagyok és hamar elájulok. Csak annyit mondjanak, van-e nagy baj?

— Nincs.

— Melyik rogyott össze?

— Egyik sem.
— Hát ki sebesült meg?
— Mind a kettő. De szivarozik mindegyik és sétál.
— És nem szégyenlik magukat?
— Azt hiszem, nem.
— Pedig megtehetnék, amiért így felültettek bennünket.
A negyedik erős basszus. Kérzik a hangjából, hogy elégedetlen a kormánnyal.

— Beadott neki Ugron?
— Nem igen.
— Micsoda? Hát nem vágta ketté?
— De nem.
— A . . . a . . . áh! És még ő mer új pártot csinálni?
Hallatlan!

Az ötödik alighanem mameluk-képviselő lehetett, mert így szólt:

— Lemondtak a doktorok Ugron életéről?
— Hogy mondtak volna! Nincs semmi baja.
— Lehetetlen.
— Pedig úgy van.
— Engedelmet kérek, de nem hihetem. Én ismerem Fejerváryt és tudom, hogy nem kompromittálja magát. Egy ember, aki tudja, hogy mit várnak tőle, nem habozik.

A niks dájcs asztaltársasági tagságra vallott emez:

— Kevesebb van-e egy fekete-sárga generálissal?
— Nincs.
— Hát egy hazafival?
— Azzal sincs.
— Csakugyan? Fogadom, hogy nem tesznek bolonddá többször.

. . .Egyszóval a t. közönség nincs megelégedve az eredménnyel és mormog.

Nem is csoda, mikor jó szájízt csinált magának és temetni akart mindenáron.

A honvédelmi miniszter és a 48-asok vezére ma bekötött kézzel jöttek a Házba. Fejérváry jobbján fekete kötés volt, Ugronén fehér, ami mind a kettőnek igen jól áll. Iriglyi is a Ház jeunesse d'oreéja tőlük ezt a kellemes (és szerencsére nem veszélyes) kézdísz, melyet jobban megbámul a karzat, mint a Nopcsa báró nyakkendőjén a százféle színbe tündöklő gyémánttűt.

Fejérváry egészen megfiatalodottnak látszik (hiszen tegnap egy pár gyöngé akkordot hallott a magentai meg a sadowai nagy zenéből), de a többség is szinte galvanizálva van. A diadal édes mámore hatja át a pártot és Kőrösi Sándor is oly hetykén lépeget a termen át, mintha György Endre nem épp most tudatná azt a nemzeti katasztrófát, hogy az amerikai sertés már megjelent Debrecenben. (Alighanem egypár ellenzéki ember vitte azt oda a választásokra — paprikásnak.)

Csak az ortodox szélsőbaliak nem örvendenek az örvendőkkel.

— Az ördögbe — suttojják —, csak addig ne oszlassa föl Szapáry a Házat, amíg az Ugron keze meggyógyul, mert azzal a fehér kendővel elhódítja valamennyi kerületünket.

Napirenden a kereskedelmi szerződések vannak, s az ellenzéki fölszólalások ma már az Ábrányi Kornél általi megütött tenorban folynak. Mindegyik elkacérkodik egy kissé a közjogi inkorrektégekkel s csak azután vallja be, hogy a javaslatokat elfogadja.

Helpy érdekes, tartalmas beszéddel indította meg a mai vitát. A Kossuth palatinusa meg elégedve a szerződésekkel, de annál keserűbb hangú Beöthy Ákos, aki tegnap oly rosszul vacsorált a Palkovicsban, hogy ma valósággal kétségbeesett az ország állapotján. (Mert tudnivaló, hogy akárhányszor tartja nálunk a viták sorsát a kezében a Palkovics szakácsa.)

Az ülés legkimagaslóbb része Baross miniszter beszéde, ki most könnyű helyzetben volt. Mindenki elfogadja a szerző-

déseket s a miniszternek tulajdonképpen nincs egyéb dolga, mint előhúzogálni azokat az előnyöket is, amelyeket az ellenzéki szemek nem láttak meg. Meg aztán az Ábrányi közjogi skrupulusai. Néhány szavára azok is úgy eloszlanak, mint a köd a szélfúvásra. A tetszés minden oldalról összeolvad.

De most ő kerekedik felül s Ábrányinak azt veti szemére, hogy ő germanizál.

— Hiszen ő azt írta lapjában egy miniszter beszédéről, hogy az sok »blöszét« adott.

Pajkos mosoly fut át az arcokon erre a kritikára. Csak a főrendi karzaton rázza a fejét csodálkozva egy öreg mágnás, mintha azt kérdené:

— Nos, hát az nincs magyarul?

A legnagyobb sikert azonban ma mégis Kaas Ivor aratta. Fölkelt és kijelentette:

— Tekintettel a tárgy fontosságára és sürgösségére, a szótól elállok!

Az egész Ház a szemeit törölgette e csodára.

— Lehetetlen! Hihetetlen. Álmodunk-e vagy ébren vagyunk? rebegik elképedve a képviselők. Csatár keresztet vet:

— Valami rossz szellem incselkedik velünk és Kaassal — suttogja.

De Kaas tényleg leül helyére, mire aztán kitör a hálás tetszés a jobbon. Podmaniczky szinte elérzékenyedek:

— Ej, ej — szól bűnbánóan —, talán föl sem kellett volna lépnem ez ellen a jóra való Kaas ellen. Mért is nem mondtam már le szombaton a beszédéről?

Az ám, a Ház feloszlata és a téli választások . . . Erről beszél a haldokló Házban minden. Az üres padok (már a honatyákat a kortesutakon viszik a szelek), a diskurzusok, a készülődések.

A folyosókon zizeg a kandallók tüze és a képviselők ott melengetik előttük lábukat. (Ki tudja, meddig melengethetik!) Szól az anekdota.

Egy mameluk, aki öt év előtt még ellenzéki ember volt, a hasábok nyájas pattogása mellett szélsőbali honatyáknak az ő régi slágerjeit osztogatja ki. (Minek azok már neki?)

— Nos, jegyezzétek föl azt is, amit Beöthy Algernon mondott balközépi korában egy választónak. Az atyafi azt

kiáltotta a programbeszédébe: Mégis csak a jobbpárt az igaz, mert a szentháromságban a fiú is a jobboldalon ül.

— Igen ám — replikázott Beöthy Aldzsi — csakhogy az *anya* meg a baloldalon ül, már pedig az csak jobban tudja, mi a jó, mint a fiú. (A választók meg vannak győzve, — Károlyi Gáborék pedig hevesen jegyzik az »ütőt«.)

. . . A kandallók tüze még zúgni fog, mikor március elején az új Ház bevonul. Vajon kik ülik körül akkor?

Egyébiránt azt hiszik, hogy az új választásokon nem fog túlságosan megváltozni a Ház képe. Csak néhány mágnással és pár lefagyott orral lesz több.

A T. HÁZBÓL

[dec. 24.]

Meghúzták a lélekharangot a Ház fölött. Korábban, mint várták. Az első öt esztendő országgyűlés — már a múlté. Atropos ma elvágta élete fonalát és még csak egy kis formaiság köti az élethez: az ünnepélyes feloszlatás.

A múlt országgyűlések végén azon panaszkodtak, hogy komoly munkát, nem lehet végezni, mert nagyon rövid a három esztendő.

Toldottak tehát a három esztendőhöz még kettőt.

Most pedig az első öt éves országgyűlésnek még nem is a legvégén még a cipők is nyikorogták sírva (persze csak a jobboldalon), hogy komoly reformmunkát nem lehet végezni, mert — nagyon hosszú az öt év.

S lenyírtak belőle félesztendőt.

Hja, a megnőtt országgyűlés vásott fickónak bizonyult. Eleme a botrány volt, hangszere a kri-kri, bizony nem lehet sajnálni azt a félesztendőt, amivel megrövidítették.

A folyosókon nagy nyüzsgés. Akiket az influenza (mely az új választásokban nagy kortessé van előmozdítva) otthon nem tartóztatott, mind a kadallók körül beszéli meg a készülődő nagy eseményt. A szolgák gondba borult arccal járnak-kelenek, miközben kárvallottan rázzák fejüket:

— Nincs jól kormányozva ez az ország . . . Ki látta azt, hogy feloszlassák a Házát, az — újesztendei borraivalók előtt! Az öreg képviselők köhécselése is ilyen formára megy ki:

— Hm, hm . . . kár volt ezt a sok fiatal egészséges embert beereszteni a kormányba . . . mit tudják azok, mi az öreg rossz tudónek a téli választás!

Mások viszont nagyon eredetinek találják a hideg választásokat.

— Hát mi az? — mondják. — Egy kis testedzés az egész. Aztán legalább kapunk egy kevés ízelítőt a téli háború kellemességeiből.

Benn a teremben is nagy a zsbongás. Nem hallgatja senki a jegyzőkönyvet vagy Bagola-sánc községnek épp ma érkezett kérvényét. (Éppen jókor!)

Csoportok itt, csoportok ott. Az ellenzék izgatott, az arcok nekiperültak, a szemek szikrázók, egyre nyüzsög, hullámzik, mint a viharverte tó, míg a kormánypárt csak azzal árulja el izgalmát, hogy nagy tömegben önti el padjait.

Most fölkel Szapáry miniszterelnök. Nagy mozgás fut át az egész termen. Most jó a finálé. Most teszi rá a kormányelnök az országgyűlésre a szemfedőt s arcán látszik, hogy tetszik neki a túlsó oldal nagy elszörnyedése. Mintha egy gúnyos kobold mosolyogna a szeme szögletéből. Mintha azt mondaná:

— Megmondtam az uraknak a nyáron, hogy aki utoljára nevet, az nevet legjobban. Hogy tetszik a mi izzadásunk után az önök didergése?

Szavait ötszáz fül nyeli szomjazva, éhezve . . . Nem is kell sokáig várakozniok, mert a miniszterelnök mindjárt beszéde elején kinyilatkoztatta, hogy az országgyűlés feloszlatása küszöbön van.

— Miért? Miért? — zúg, tombol az ellenzék.

Azt is megmondja a miniszterelnök két rövid mondatba foglalva az országgyűlés múltjának és jelenének bűneit.

Az egyik a már megindult korteskedés, mely nem enged a Házban nyugodt tárgyalást. A másik a reformjavaslatok biztosítása.

Rövid mondatok, de minden szavukat széttépte az ellenzéki zaj és gúnyos éljenzés. A baloldali pártok valamennyi

matadora viaskodni készül — a halállal (mert mi más a feloszlatás?). Azzal pedig nem lehet disputálni, mert az nem Péchy Tamás. A clamantesek viszont versengve öntik magukból a közbeszólásokat — úgysis utoljára. (A parlamentárizmus érdekében reméljük, *csakugyan* utoljára.)

Elsőnek Irányi emel szót. Az öreg próféta száraz alakja sötétben emelkedik a bal legszélén és kezét fenyegetőleg nyújtja a miniszteri székek felé.

— Ez kegyetlenség uraim . . .

Kegyetlenség! kegyetlenség! zúg, zeng a visszhang. Kegyetlenség annyi nátha, annyi elfagyott orr, annyi elgémberedett jelölt! Négy kis sorban, amivel Szapáry a Ház feloszlatását és a téli kampányt bejelentette — ennyi borzalom nem is tudom, hogy férhet el!

— Nem elég, hogy a kisdedeket tönkre tették — zúg a próféta —, most már a felnőtteket is el akarják pusztítani?

— Hisz épp azt akarja. A felnőtteket. Az ellenzéki választókat! (A közbeszólás tartalmából azonnal sejtheti az olvasó, hogy a Károlyi Gábor száján szaladt ki.)

A próféta egyáltalán keserű nagyon, amire van is oka. Sújtják, sottogják ugyanis nyelvesebb pártbeliek, hogy a napokban megint nagy perduellio volt az öreg pártban az öreg elnök ellen, s Polónyi ezt vágta Irányi szemébe:

— Ha Ugron nem lépett volna ki, én hagytam volna itt ezt a klubot és csináltam volna külön pártot. (E szerint már kezdődik az Ugron után való kívánczóság.)

Irányi tehát ma ki akarja vágni a legmagasabb hangot, ami még az ő öreg tüdejéből, szűk melléből telik:

— Gyalázatos eszközökkel kezdik . . .

Tombolva csap bele ebbe a hangba az ellenzék. Igaz! Úgy van! Ez az igaz hang. Még Polónyi is akként pislog, mintha azt mondaná: Ha így beszél Dani bácsi, akkor vissza is jövök én, mielőtt kiléptem! Csatár ökleivel veri a padot s azt üvölti egyre:

— Ezt a nagy konsziderátor gondolta ki!

Nagyon megtetszett az öregnek ez az ötlet, mert ezentúl minden tíz percben kirukkolt az ő konsziderátorjával. Minden zaj végében ott kullogott még a Csatár végzsvaja:

-- A konsziderátor! A konsziderátor!

Irányi a nemzetre apellálva fejezi be felszólalását s utána Beöthy Ákos rugtat ki a porondra. Ő már fifikusabban kezdi. Még üdvözli, melegen üdvözli a Ház felosztatását, hogy egyet üssön Szapáryn. Szerinte ez is az ellenzék diadala. (Hát akkor mért haragszik?) Azután azonban egy csomó politikai és közjogi aggály alagútján bujkálva át — szerencsésen elérkezett — Angliába.

Amíg Beöthy Angliában mulatott, Károlyi Gábor fogott szerencsésen egy elnöki megrovást, s mikor pártfelei viharos örömjaja közt haza érkezett a ködös Britanniából — Helfy vette át a szót.

Helfy nem Olaszországból jött ezúttal, hanem Hajdúszoboszlóról, a Polónyi kerületéből.

— Igen, igen, kiáltá ingerülten — az új parlament ellenzéke majd felelősségre vonja önöket! Irigykedve gondolnak majd önök vissza a mai ellenzékre. (De a konsziderátor is! — tódítja Csatár.)

. . . Az új ellenzék tehát máris tüzet okádik, mielőtt megszületett volna.

Jó Ugron, ezúttal balkezével gesztikulálva. (De a beszédet is mintha balkézrel mondaná ezúttal.)

Szapáry felel azoknak, akik azt állították, hogy a választási mozgalmak nem zavarták a tárgyalásokat. Hiszen alig volt határozatképes az utóbbi időben a Ház emiatt.

— Eszerint a felosztatásért a felelősség a szabadelvű párt elnökét terheli, aki elsőnek tartott az országban programbeszédet a belvárosban — felel Apponyi a balvidék nagy derűtsége közt.

Úgy van, Apponyi is megragadta az alkalmat, hogy megzendítse ez utolsó napon gyönyörű orgánumát. (Oh, be kár lesz ennek berekedni a hideg januári kortesutakon!)

Tagadja, hogy a Ház hangulata a komoly tárgyalást lehetetlenné tette s argumentumnak rámutat Kaas idealizmussal és forrongással tele fejére:

— Nézzék uraim, még Kaas is elállt a múltkor a szótól, pedig nem a legszelídebb fajtájú szónokok közé tartozik.

(Úgy látszik, a gróf már belevette a Kaas hallgatását is a nemzeti párt nagy sikerei közé.)

Végül szenvedélyes, hatásos beszédét, melyet a felindultság hangján mondott el, azzal fejezte be, hogy nyáron erő lett volna a felozlatás, most ötletszerű kapkodás.

— Nyáron meleggel, télen hideggel rémített . . . termométerrel dolgozik ön, miniszterelnök úr? — rikácsolja Károlyi Gábor. (A konziderátor az oka! — tódítja Csatár.)

Szapáry most újólag szólásra kel — az elnök tehát a vitát bezárja. Erre pokoli zaj támad. Károlyi Gábor kétségbeesetten üvölti.

— A miniszterelnök intett neki! Láttam! Ráparancsolt, hogy zárja be a vitát.

Ugron is fölpattan.

— Itt nincs vita, mely bezárható lenne, mert nincs javaslat.

— Minden vitának be kell egyszer rekesztetnie — felel kenetesen az elnök.

Felszólalnak Győry, Horánszky — Csatár is fölugrik és kezeit az ég felé emelve kiáltja:

— Nem lehet berekesztetni az ülést, mert én még nem mondtam el az indokolásomat!

— Miféle indokolást?

— Az indítványom indokolását, melytől a múltkor is megfosztottak. Akkor elámítottak, hogy most tehetem meg!

— Nem lehet — hangzik derűtség közt a kegyetlen válasz.

Csatár összeteszi kezeit:

— Uraim, én nem bánom, oszlatják-e, nem-e a Házat, csak attól az egyetlen örömtől ne fosszanak meg, hogy indítványomat még ez országgyűlésen indokolhassam.

Falrengető hahota fogadja az öreg gügyögéseit.

— Tűzzék ki az én indokolásomat a január 4-iki ülés napirendjére . . . — könyörög tovább az öreg.

De az elnök a vitát kegyetlenül bezárja s így a Csatár indokolása agyon van csapva.

— Ennek is te vagy az oka, te konziderátor — mormog az öreg, gyilkos szemeket vetve Szilágyira, az ő »konziderátorjára«.

Szapáry említi, hogy Kaas hamarabb kezdte a belvárosban a mozgalmat, mint Podmaniczky, mire Kaas sietett kategorikusan kijelenteni:

— Én választóimtól fölszólítást nem kaptam — tehát beszámolót nem tartottam — és programbeszédet nem mondtam.

— Tam ... tam ... tam ... felel a jobboldal a takust verve. (Aha, hát csintalankodnak már odaát is?)

Most jött az ülés fénypontja: Szilágyi felszólalása, ki hatalmas humorral és szarkazmussal törte össze Apponyi beszédét.

Apponyi válaszolt, de csak úgy, hogy még Horánszky is szükségesnek találta szót kérni.

Neki azonban már nem engedte meg az elnök a szót, mert a vita be volt zárva.

Hogy tehát megtudhassuk, mit akart mondani Horánszky Szilágyinak — az már most az esztergomi választóktól függ.

A FŐRENDIHÁZBÓL

[dec. 29.]

A főrendiházban ma jelentette be Szapáry miniszterelnök az országgyűlés fölосzlatását, de persze, itt nyoma sem volt az izgalomnak, szenvedélynek.

A méltóságos ház nem érzi ennek a két szónak borzalmaait: téli választások.

Legfőlebb két főrend bíbelődik itt választásokkal: Gyulai Pál és Zichy Antal, de ők se a parlamentbeliekkal, hanem a Kisfaludy-társaságéival. Ezeket pedig majd elintézik egymás közt a kálvinisták.

No, meg egypár fiatal mágnás készül a Sándor-utca másikk oldalára; de az ő fejük se fáj. Majd elintézik a választást otthon a kasznárok, tisztartók.

A Ház tagjai csekély számmal vannak jelen. Az új kinevezettek közül már a teremben van gróf Keglevich István, aki azonban nem újonc itt. Kiment egykor a teremből két kortes vállán (képviselőnek a t. Házba), s visszajött két múzsakarján: az irodalom és művészetén.

A főpapságot egyedül Schuster, a váci püspök képviseli. Az új főpapok ma még nem jöttek el, az új primás valószínűleg azért nem, mert még kissé el lenne fogódva a diadaltól; a bukott jelöltek pedig azért nem, mert el lennének fogódva még — a csalódástól.

Szlávy koronaőr elnököl. Napirenden a kereskedelmi szerződések vannak.

Csinos kis beszédet tart ifj. gróf Széchenyi Imre a javaslatok mellett. (Ej, ej, alighanem ez is a mágnás-importhoz fog tartozni!)

Majd Kautz Gyula szólal föl. De ni, mi ez? A tudós főrend ajkain a szavak úgy kezdenek alakulni, hogy egyszerre parityakövek képében kopognak a szerződéseken.

A szerződések stabilizálása az eddigi félszeg vámrendszernek. (Egy koppanás.) Igazi haladást nem talál. (A második koppanás.) Régi rossz kereskedelmi politika folytatása. (Harmadik koppanás és így tovább.)

Erre aztán fölkel Baross és egy egészen nagyszabásúvá növekedett beszédben felelt Kautzknak. »Teoriák alapján kereskedelmi szerződéseket kötni nem lehet« — mondá rejtett gúnnyal.

Ezzel aztán általánosságban is, részleteikben is egyhangúlag elfogadták a javaslatokat.

Most az elnöki pódiumon egy kis zaj támad. Szlávy föl-függeszti az ülést.

— Mi az? — kérdik.

— Az elnök rosszul lett.

— Hál' istennek, hogy épp most nevezték ki Korányit.

Hol van Korányi? Gyorsan . . .

Korányi, az újonnan kinevezett orvos-főrend azonban még nem jött ma el. Szerencsére az elnök csakhamar jobban lett s újra megnyitotta az ülést.

Már csak néhány részlet volt hátra s az, hogy Szapáry bejelentse az országgyűlés idő előtti feloszlását.

Mély csendben hallgatja a méltóságos Ház a miniszterelnök előterjesztését és szó nélkül, vita nélkül hozzájárul.

Csak a váci püspök kel föl még utána, de az is csak azért, hogy a főrendek újévi gratulációját tolmácsolja a trón előtt.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- MK = Mikszáth Kálmán
MKm = Mikszáth Kálmán Munkái 1–33. köt. Bp. Révai Testvérek kiadása. 1889–1908 között több kiadást megért sorozat.
Jk = Jubileumi kiadás. Mikszáth Kálmán Munkái. 1–32. köt. Bp. Révai Testvérek kiadása. 1910.
Hi = Hátrahagyott Iratok. (A Jk folytatása.) 1–19. köt. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Rubinyi Mózes.
Krk = a jelen kritikái kiadás
PH = Pesti Hírlap
MH = Magyar Hírlap
VÚ = Vasárnapi Újság
KNapló = Képviselőházi Napló (Képviselőházi ciklusonként az egyes kötetek római számmal való jelzése újrakezdődik.)
M = megjelent (újságban, folyóiratban, könyv alakban)
OSZK = Országos Széchényi Könyvtár

TUDNIVALÓK

E karcolatokkal az eddigi Mikszáth-irodalom érdemben nem foglalkozott. Jegyzeteinknek ezért nincs »Irodalom« rovata.

BEVEZETÉS A JEGYZETEKHEZ

A Krk jelen kötete Mikszáthnak az 1891. jan. 1. és dec. 31. között keletkezett publicisztikai írásait tartalmazza. Az előző kötetek szerkesztési elvét követve, itt is külön csoportba soroltuk a cikkeket és tárcákat, illetőleg a parlamenti karcolatokat. Mind a két sorozatot kronológiai rendben illesztettük kötetünkbe.

A Cikkok, tárcák közé helyezett írások közül néhányra külön is érdemes felhívni a figyelmet. Elsősorban azokat emeljük ki, amelyekben Mikszáth a szabadelvű párt megosztottságában a Tisza Kálmán köré tömörült csoport — amelyhez tulajdonképpen ő maga is érzelmileg kötődött — szemszögéből és érdekéből vizsgálta a kormányzó párt körül kialakult légkört. E cikkek közül megemlíttjük a *Tiszaklútki, keddi vacsorák, Tisza Kálmánné és gróf Zichy Nándor és az Egy újságíró, egy mészáros és egy miniszterelnök* c. írásait. A párton belüli harcok forratagába Mikszáth is belekerült: ezek a tények motiválták a »Magyar Hírlap« szerkesztőségébe való átlépését (ld. erről részletesebben alább a 178—191. l.). Az író számára sok fordulatot hozó évben több öröm is érte: »A Hét« 1891. jan. 25-i számának címlapján az ő fotográfiáját hozták és az irodalmi folyóirat élén kiadói nyilatkoztak a vele kialakított sajátos kapcsolatukról. E nyilatkozatsorozat zárta le MK *A harang és a kalapács* című reflexiója, amelyhez kapcsolódó jegyzetapparátusban sajátos irodalomtörténeti értékeire való tekintettel reprodukáltuk a kiadói nyilatkozatokat. A másik kellemes, az írói közérzetet előnyösen befolyásoló esemény az év végén, a politikai feszültségektől és a betegség kínlásaitól való felszabadulás után érte: Légrády Testvérek összegyűjtötték és igen gyors ütemben közrebocsátották a tízéves parlamenti karcolat-terméséből összeállított válogatást, a *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai* c. kötetet, amelyhez az előszót *A karcolatok története* címmel maga írta. Még két előszót írt ebben az évben, mindkettőt a Singer és Wolfner Egyetemes Regénytárának egy-egy kötete elé: az egyiket az év első felében a népszerű sorozat 100. kötete alkalmával (*Néhány szó a »Regénytár« századik kötetéhez*), a másikat az év végén megjelenő Almanach ötödik kötete előhangjául. Az év halottjai közül Andrassy Manó grófort és Hertelendi Józsefet búcsúztatta el (*Egy magyar nábob, Egy hatalmas főispán*) és fájó szívvel parentálta el Csiky Gergelyt, aki nemcsak íróvársa volt, hanem akához baráti szálak is fűtéek.

A politikai élet legnagyobb eseménye a közigazgatási törvényjavaslat előkészítése és parlamenti tárgyalása volt. Ez a vita egyben a Szapáry-kormány erőpróbája is volt, amelyen nem tudott helytállni és ezzel megpecsételte további sorsát. A szálak mindenképpen az előző évről vezethetők vissza. Szapáry Gyula 1890. márc. 17-i bemutatkozó beszédében nem sokban tért el elődje, Tisza Kálmán politikájától, új benne csak az volt, hogy határozottan bejelentette: az állami közigazgatást meg akarja alkotni. Ezekben a hetekben a politikai élet berkeiben olyan híresztelések terjengtek, hogy a szabadelvű párt és a mérsékelt ellenzék között fúzió készül. Ezt több mozzanat valószínűsítette, elsősorban Szilágyi Dezső személye, aki a mérsékelt ellenzék másod-vezéri posztját cserélte fel a Tisza-kabinet igazságügy-miniszteri székére. Szilágyinak jelentős szerepe volt Tisza megbuktatásában (ld. Krk 79. köt 220—221. l.), ezért pozíciója Tisza Kálmán régi híveinél nem volt nagyon erős, így Szilágyinak személyes érdekei is fűződtek ahhoz, hogy a mérsékelt ellenzékkel a fúzió megvalósuljon, mert így a szabadelvű párton belül ellensúlyozták volna személyes ellenfeleinek befolyását.

Az új miniszterelnök, Szapáry Gyula gróf viszont azok közé tartozott, akik nem akarták a fúziót és már programbeszédében feltűnő nyomatékkal hangsúlyozta, hogy politikájában a szabadelvű pártra kíván támaszkodni. Ennek ellenére mindenki számára világos volt, hogy Szapáry a közigazgatás reformját a mérsékelt ellenzék nélkül nem tudja megvalósítani, mivel az eredetileg a mérsékelt ellenzék programja volt. A közigazgatási törvényjavaslat előtt tárgyalta a parlament a konzuli bíráskodásról szóló törvényjavaslatot, amelyet Szilágyi Dezső terjesztett be és képviselt a parlamentben. E kérdés közjogilag igen kényes elemeket tartalmazott, amelyeket a mérsékelt ellenzék a vita során hangsúlyozott, és Apponyi Albert pedig többszöri összecsapásban sarokba szorította Szilágyi Dezsőt. A szabadelvű párt e kérdésben egységesen Szilágyi mögé sorakozott fel, az elkeseredett vitát kiváltó törvényjavaslat többséget kapott a parlamentben, de a mérsékelt ellenzékkel való fúziónak a szabadelvű párton belüli hívét, Szilágyi Dezsőt személyesen is annyira szembeállította Apponyi Alberttel, hogy kettőjük között még a személyes érintkezés is megszűnt. Ilyen előzmények után került előbb bizottsági, majd képviselőházi tárgyalásra a közigazgatási törvényjavaslat.

A Szapáry-kormányt főként taktikai megfontolások vezették, amikor a reformot meghirdette: nem annyira a centralizációt, mint inkább a hatvanhetes állapot akarta erősíteni e belpolitikai reform vitájával, amelyben az államosítás régi szószólója, a mérsékelt ellenzék, és a municipiális rendszer régi védelmezője, a függetlenségi párt között jól kihasználható ellentét állott fenn. Az elgondolás biztosítottnak látszott, mivel a mérsékelt ellenzék némi tétovázás után — Apponyi befolyására — a javaslat mellé állt. A függetlenségi párt ellenzte a kinevezési rendszernek a közigazgatásba való behozatalát. A képviselőházi vita 1891. máj. 29-én kezdődött meg, a függetlenségi párt azonban támadásba lendült, jún. 5-én Ugron Gábor szólt fel és beszéde annyira tűzbe hozta a pártot, hogy — a véderővita korábbi

sikerein felbuzdulva — megindult a tervezgetés, hogy miként lehetne a javaslat törvényerőre emelését megghiúsítani. A kormánypárt nem vette komolyan a támadást, bízva a mérsékelt ellenzék támogatásában, állta a harcot és kivárta a függetlenségi pártiak ostromának kiapadását. 1891. júl. 13-án a Ház 261 szavazattal 99 ellen első olvasásban elfogadta a javaslatot. A részletes vita megindulásakor a függetlenségi párt a vitának az őszi ülészekre való elhalasztását javasolta, ezt a mérsékelt ellenzék nevében Apponyi Albert is támogatta. A kormánypárt az ellenzék akcióját lebecsülte és mereven ragaszkodott a reform törvényjavaslatnak a nyári szünet előtt való tárgyalásához. A függetlenségi párt ekkor elhatározta, hogy a részletes vitában obstrukciót fog alkalmazni és a javaslat 277 szakaszának mindegyikénél hosszú vitát fog folytatni. A közigazgatási reform vitájakor Szilágyi Dezső nyíltan kimutatta ellenszenvét Szapáry közigazgatási javaslatával szemben és mikor a függetlenségi párt obstrukcióba kezdett, Szilágyi a parlamentben soha egy szóval sem kelt a törvényjavaslat védelmére, sőt tüntető hallgatásával szinte bátorította az obstrukciót. Így e taktikának megfelelően az első szakaszcól szóló vita csak augusztus elején fejeződött be. Ilyen körülmények között Szapáry elállt a javaslat teljes megtárgyalásának szándékától, aug. 4-én a szabadelvű párt értekezletén bejelentette, hogy kész megelégedni az első szakasz törvénybe iktatásával. Ez elvileg kimondotta, hogy »a közigazgatás a vármegyékben állami feladatot képez, melyet kinevezett állami közegek intéznek«, egy másik szakasz pedig utasította belügyminisztert, hogy ennek az elvnek megfelelő törvényjavaslatot terjesszen később elő.

E két semmitmondó paragrafus ellen az ellenzék természetesen nem emelt kifogást. Az obstrukció megszűnt. A Szapáry-kormány ugyan törvénybe iktatott egy elvet, amely nem felelt meg a valóságnak, de nem is változtatott rajta, mert soha nem került megvalósításra.

A Szapáry-kormány tehát pirruszi győzelmet aratott. A szabadelvű pártban ugyan érezték, hogy a parlamentarizmus zavartalan működése érdekében tenni kell valamit az agyonbeszélés, az obstrukció ellen, de a viták »házhatározat«-tal, klotúrral való lezárásától maga a szabadelvű párt nagy része is idegenkedett.

Az obstrukcióval kivívott helyzet rányomta a parlament munkájára a bélyegét. Indulatos, heves és személyeskedő összecsapások keletkeztek kisebb jelentőségű kérdésekben is. Ilyen körülmények miatt támadt Ugron Gábor és Fejérváry Géza honvédelmi miniszter között párbaj. Szapáry Gyula a kiutat ebből a helyzetből abban vélte megtalálni, hogy az 1892 nyarán esedékes választásokat előbbre hozta, és 1892 februárjára tűzette ki. A miniszterelnök 1891. dec. 23-i bejelentése a kormánypárt számára sem volt kellemes, de az ellenzékkel való szeggel konsternálta: a »Nemzeti Párt«-tá szerveződő Apponyi Albert vezette mérsékelt ellenzékét éppen a megalakulás állapotában érte. Az 1892-es választások előtt az erőviszonyok eltolódása a hagyományos függetlenségi eszme népszerűségének növekedésében, de mögötte és vele több ponton érintkezést keresve a konzervatívizmussal, az agrárius antiliberalizmus terjedésében mutatkozott meg. Ezek az ellenzéki áramlatok a kormánypártot gyengítették, és keresztülhúzták az or-

szaggyűlés korai felosztásával és a téli választásokkal kapcsolatos tervet. Szapárynak ezt a vállalkozását sem kísérte szerencse . . . De ezek a kérdések már átvezetnek az 1892-es év eseményeihez, amelyet a Krk következő, 81. kötetének anyaga fog Mikszáth Kálmán szemögéből bemutatni. (Az 1891-es év értékeléséhez haszonnal forgattuk a mérsékelt ellenzéki szempontokat érvényesítő és sok személyes mozgatórugót érzékeltető Ábrányi Kornél által írt »Húsz év története. 1890—1910« [In. Politikai Magyarország. II. köt. 387—465. l.], továbbá Gratz Gusztáv »A dualizmus kora« c. művének megfelelő részeit [Bp., I. köt. 274—287. l.]. A korszak és eseményei marxista értékelését és elemzését a tízkötetes »Magyarország története« c. munka 1890—1918-as korszakot bemutató VII. kötetében az 53—77. lapon találhatja meg az olvasó.)

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÉS A »MAGYAR HÍRLAP«

Tisza Kálmán 1890. márc. 13-i lemondása után az addig egységesnek tűnő szabadelvű párt csoportokra bomlott, előbb a pártvezérség és a miniszterelnöki poszt betöltésének aspirációi osztották meg a kormányzó pártot, majd a miniszterelnökké kinevezett Szapáry Gyula gróf és a szabadelvű párt csoportjai között támadtak konfliktusok. Ezek hol halványabban, hol erősebben tükröződtek Mikszáth publicisztikai írásaiban, a parlament eseményeinek kommentálásában. (Ld. erről a Krk 79. kötetének több megnyilatkozását a 109., 110., 112., 145. lapokon.) Mikszáth — mint ezekből az írásokból kitudt — érzelmeiben és politikai felfogásában a Tisza Kálmán köré tömörült szabadelvű párti képviselők köréhez tartozott. A személyes kötődés nem szűnt meg, hanem még felerősödött az 1891-es évben, ez leginkább érződik a »Bevezetés« elején megemlített cikkeken (ld. a 175. lapon.)

A szabadelvű pártban belüli csoportosulásnak lehetett a következménye az is, hogy az 1891-es év első hónapjaiban Szapáry Gyula erdélyi politikájával szembe kerülő Horváth Gyula egy új napilap megindítására szánta magát. A politikai erők, az azokkal párosult pénzügyi megfontolások részletes feltárása politikatörténeti és sajtótörténeti kutatásokat kíván még és ennek elvégzése nem e kritikai kiadás feladata. De az valószínű, hogy Horváth Gyula Szapáry-ellenes indíttatása és Mikszáth Kálmán Tisza Kálmán iránt érzett vonzalma szerepet játszhatott abban, hogy írónk csatlakozott Horváth Gyulához, akit még szegedi újságíró korából ismert, és politikai pályafutását figyelemmel kísérte, parlamenti szerepléseit *A t. Házból* c. karcolataiban rokonszenvennel regisztrálta. (Ld. Krk 62. kötetétől a 79. kötetig olvasható Horváth Gyulával foglalkozó megjegyzéseket, elemzéseket és méltatásokat.)

Horváth Gyula és Mikszáth Kálmán tervezett együttműködéséről a sajtó elég korán tudomást szerzett. Az első ilyen híradás a függetlenségi mandátummal rendelkező Benedek Elek pártpolitikai színezetű kommentárjában látott napvilágot, az általa szerkesztett

»Ország-Világ« hasábjain, a heti eseményeket kommentáló »A hétről« c. rovatban, a szokásos Székely Huszár névjelzéssel közölt cikkben. A vonatkozó részek a következők:

»... Mióta Tisza Kálmán megbukott, a veréb is azt csiripeli, hogy: megbukott Tisza, de él a Tisza-klikk. Jobb oldalról ezt váltig tagadják, Tiszák és Szapáryék egyaránt, hanem azért önkéntelenül újra meg újra elárulják, hogy a régi rend és régi békességnek vége. Szapáry nem érzi magát biztonságban, s Tisza embereit vagy lenyaktilozza, vagy szép szerével a maga pártjára csalogatja. Ma már a veré-
bek is azt csiripelik, hogy Horváth Gyula többé nem a Tisza embere, de még Mikszáth Kálmán se, a ravasz palóc. Március idusán ez a két lófó újságot indít, kormánypartit természetesen. Van is rá pénzük, százezer forint, s abból húszezeret Szapáry jegyzett volna alá. Legyen így vagy úgy; emberemlékezet óta mindig elég volt, sőt nagyon is sok egy kormányparti lap is, ha tehát Horváth Gyulának lapot indítanak, ez csak a félhivatalos „Nemzet” életére törhet, mely még mindig nem tudja felejtetni — Tisza generálist és kisebb-nagyobb dolgokban egyre jelét adja Tisza iránt való nagyon erős szimpátiájának, ellenben Szapáry iránt sehogy sem tud fölmelegedni. Ez az állapot szüli meg a Horváth Gyula újságját, s ezt az állapotot átkozhatja elsősorban Légrady úr, ha Mikszáthot elveszíti. Mert erősebben, mint valaha, tartja magát a hír, hogy a jó palóc nemcsak Tiszának fordít hátat, de Légradynak is, ami különben még némi vigaszul szolgálhat a köztisztelenben és spárगतenyésztésben megöszült főrendiházi tag-jelöltnek, ha Tiszával egyszerre fordít neki hátat az összes jó palócok legrovassabb palóca. — Csakugyan elhagyja Mikszáth a Pesti Hírlapot? — kérdém egy bennfentes úrtól. — Úgy látszik — volt a felelet. — De még valószínűbb, hogy csak föllebb licitáltatja magát. Majd szállít ó mind a két újságnak puskaport, csak az a kérdés, hogy melyiknek szállítja a szárazat, s melyiknek a vizet...» (»Ország-Világ«, 1891. febr. 14., 7. sz. 113. l.)

A kommentárba a személyes élen kívül egy információs tévedés is belekerült: a szükséges tölke biztosításához Szapáry Gyula nem járult hozzá, ezt különben az »Ország-Világ« egyik későbbi írásában maga Benedek Elek is elismerte. (1891. máj. 16. 20. sz. 318. l.)

A tervezett lapalapításról rövidebb-hosszabb hírekben a fővárosi lapok beszámoltak, a »Nemzet« lakonikusan közölte olvasóival: »Magyar Hírlap címmel március 21-től kezdve Horváth Gyula országgyűlési képviselő új napilapot indít. A lap főmunkatársául Mikszáth Kálmán... van megnevezve.« (1891. márc. 14. 72. sz.)

A »Pesti Hírlap« pedig hallgatásba burkolódzott. Nem írt sem a hírlapindításról, sem Mikszáth vállalt főmunkatársi szerepéről. Minden valószínűség szerint még meg akarták várni a végső fejleményeket.

Nem így tett Benedek Elek: hetilapjában az »Ország-Világ«-ban eléggé vitriolos tollal ad számot a »Magyar Hírlap« körüli propagandakampányról és Mikszáth személyével kapcsolatos hírekről. A következőket írta »A hétről« c. rovatban:

»az Andrassy úton, ahol . . . nini, hát mi lánggal égő csoda az a gomolygó tömeg feje fölött? Hosszú póznákon egy kis ketrec-féle s a négy oldala csak úgy ragyog, tündöklük a belső fényességtől. Egy, kettő, három négy — tíz pózna mozog, halad tovább, tovább ki a városerdő felé, mind a tíz úgy ragyog veszedelmes konkurrenciát okozván a légszeszvilágításnak, melynek már úgyis annyi főfájást okoz a villamos világítás. Ha légszesztársulati ember volnék, egy mázsisz teher esnék le a szívemről, mert amint közelebb jutok a fura menet-hez, ökölnyi betűvel ordít rám:

MAGYAR HIRLAP

főszerkesztő: *Horváth Gyula*

Főmunkatárs: *Mikszáth Kálmán*

A konkurencia tehát nem a légszesztársulatnak szól, hanem Légrády Károlynak. Amint a lampionos menet után haladok, s nézem, nézem, egyre nézem a ragyogó plakátbetűket, egy pillanatra azt hiszem, hogy körmenetbe kerültem s bár senki más nem énekel, a járókelők zsongásába önkéntelenül dudolom bele halk, méla hangon:

Aléluja ! aléluja !

Főszerkesztő Horváth Gyula

Főmunkatárs Mikszáth Kálmán

Pesti Hírlaptól megváltván . . .

Aléluja, aléluja !

. . . egy lóvonati kocsii állotta utamat. Szent Habakuk ! Ezen is: Főszerkesztő Horváth Gyula, főmunkatárs Mikszáth Kálmán. Jött egymásután tíz húsz vonat (ilyenkor sűrűn jönnek) s mindegyiken ugyanazok a nevek . . .

. . . Tehát a *Magyar Hírlap* megindul. Visszavonhatatlanul, kétségtelenül. S olyan hangos reklámmal, akárcsak egy amerikai újság. A közönség tényleg kezd érdeklődni az új vállalkozás iránt, habár sok a gyerekes a reklámjában. (Pl. a lampionokat is gyerekek viszik.) Egy pompás bonmot is jár szájról szájra. Azt beszélük, hogy a Magyar Hírlap rengeteg summát fizet Mikszáthnak, csak ne írjon a Magyar Hírlapba, viszont a Pesti Hírlap is, csak ne írjon a Magyar Hírlapba. Így aztán a jó palóc fejedelmi fizetést húz s nem dolgozik sem ide, sem oda . . . » (»Ország-Világ«, 1891. márc. 14. 11. sz. 178. l.)

A lapindítással kapcsolatban további érdekes elgondolásról számolt be »A Hét« következő nap megjelent kommunikéje: kedvezményt kap az, aki a napilapra és a hetilapra egyszerre előfizet. E híren kívül érdekes az a mód is, ahogyan Kiss József lapja a »Magyar Hírlap« célkitűzését kommentálja:

»Magyar Hírlap lesz a címe annak a nagy napilapnak, mely e hó 21-dikén indul meg a fővárosban és amely iránt az egész országban nagy az érdeklődés. A „Magyar Hírlap” szerkesztője Horváth Gyula,

főmunkatársa Mikszáth lesz, segédszerkesztője pedig Fenyő Sándor. Az új lap, amelynek alaptőkéje majdnem eléri a 200,000 forintot, szabadelvű programot tűzött ki, de azért teljesen független lesz úgy a kormánytól, mint a párttól. Mutatványszámai e hó 21-től a végeig jelennek meg, s előfizetni rá ápriltól lehet, illetőleg az előfizetés ideje ettől a naptól kezdődik. Részünkről igen melegen ajánljuk a lapot, amelynek rendes belmunkatársai között Szemere Atilla, Ambrus Zoltán, Bársony István, Szomaházy István s még több kiváló és előkelő író és hírlapíró foglal helyet. A lap előfizetési ára egy évre 14 ft. Megemlítjük itt még azt, hogy e nagy szereplésre hivatott napilappal „A Hét” oly egységre jutott, hogy a mi lapunkat a „Magyar Hírlap” előfizetői és viszont a „Magyar Hírlapot” „A Hét” előfizetői kedvezményes áron kapják. A „Magyar Hírlap” és „A Hét” együttes előfizetési ára ugyanis egész évre 20, félévre 10, negyedévre pedig 5 forint. »A Hét«, 1891. márc. 15. 11. sz. 176. l.)

A szándékos és szándéktalan hírverés után a »Magyar Hírlap« első mutatványszáma 1891. márc. 21-én, szombaton került ki az utcára. Az első számban látott napvilágot Mikszáth Kálmán írása, túntőleg a PHnál kialakított Scarron szignóval, *Apróságok* címmel beszámolva a közigazgatási törvényjavaslat bizottsági tárgyalásáról (ld. e kötet 294—298. és vonatkozó jegyzeteinket a 125—127. lapon). Az első számban a 4. lapon hangulatos cikkben számolnak be az új lap műhelyéről, az Újvilág utcában kialakított szerkesztőségi szobák atmoszférájáról, több írásban szólnak a lap célkitűzéséről. Ezek közül — valóságosul Horváth Gyula megfogalmazásában — a legmarkantabb a »Szerkesztői üzenetek« élén álló program-megfogalmazás. Elsőnek ezt idézzük:

»Számos levélre, mely e lapok szerkesztőjéhez érkezett, itt válaszolok:

Mindenek előtt köszönöm azt a meleg érdeklődést, melyet e lap iránt tanúsítanak, igyekezni fogok azt fölállított programom beváltásával meghálálni. Ama több felől hozzám intézett kérdésre, hogy vajon lapom nem fog-e a szabadelvű párt megbontására eszközül szolgálni? válaszom ez: „*sem én, sem lapom nem áll párt, hanem az eszmék szolgálatában*”, a pártbani inkompatibilitás esete beállhat a képviselőre, de a szerkesztőre nem, ez pedig maradok még az esetben is. Különbömben meg vagyok győződve, hogy az elvek híu szolgálata nem a pártok fölbonthatására, hanem annak megerősítésére vezet. A független gondolkodás, az őszinte szó kimondása, a tárgyilagos kritika a szabadelvű eszmék, a demokratikus irány nem ellenkezhetik a szabadelvű párt nyílt programjával. Emberekkel jöhetnek kollízióba, de a párt országszerte hirdetett programjával nem; ha pedig e nem várt eset beállana, akkor az igazunk fölött ítélni fog az ország közvéleménye, én ebbe eleve megnyugszom.»

A lap elgondolásait és munkatársi gárdája bemutatását a hagyományos előfizetési felhívás tartalmazza a lap első számának 17. lapján.

Ez a következőképpen fogalmaz:

»Előfizetési felhívás

a
„Magyar Hírlap”-ra

Felelős szerkesztő: *Horváth Gyula* országgyűlési képviselő, főmunkatárs: *Mikszáth Kálmán* országgyűlési képviselő, helyettes szerkesztő: *Fenyő Sándor*.

A „*Magyar Hírlap*”-pal teljesen független, csak a közvéleményre és saját meggyőződésére támaszkodó lapot adunk a magyar olvasóközönség kezébe. Nem leszünk csatlósai sem a politikai, sem a pénzügyi világ hatalmasainak, de igaz és mindenkor szókimondó bajnokai a liberálisizmusnak és demokráciának. Csak a nemzet és állam érdekei fognak szemeink előtt lebegni. Ezeket fogja szolgálni lapunk minden rovata, minden sora.

A „*Magyar Hírlap*” politikai cikkeit a parlamentnek, a publicisztikának kiváló férfiai fogják írni.

A „*Magyar Hírlap*” célja, a közönséget lelkiismeretesen, tárgyilagosan tájékoztatni a nap eseményei felől. Lapunk gondot fog fordítani arra, hogy az országgyűlés minden mozzanatát objektív módon és behatóan ismertesse. E tekintetben semmiféle párttaktikának szolgálatában állni nem fog. Ugyanez a szellem fog vezérelni bennünket a főváros közügyeinek megbeszélésénél. Közgazdaságunkat szellemben és érdekei érvényesítésében magyarrá tenni, lapunk egyik főfeladatát fogja képezni. Méltó pártolásra fog nálunk találni minden jogos gazdasági érdek, de a legerélyesebb visszautasításra minden elhatalmasodni akaró és jogtalan gazdasági törekvés. Kulturális intézményeinket, melyek a magyarságot szolgálják, kiváló figyelemben akarjuk részesíteni. Színházainkkal szemben mindig tárgyilagos kritikát fogunk gyakorolni és különös gondoskodásunk tárgya lesz, hogy regény- és tárca-rovataink tartalmas és szelleműs olvasmányokat nyújtsanak, melyek éppúgy, mint a lapnak többi rovata, a komoly irodalmi igényeknek is meg fognak felelni.

Eredeti regényeink közül közelebb megkezdjük *Dóczi Lajos* történelmi tárgyú regényét.

Jól szervezett levelezői karunk lehetővé teszi, hogy úgy a hazai, mint a külföldi eseményekről a lehető leggyorsabban értesíthessük a közönséget. Egyes távirati összeköttetéseink vannak az ország minden nevezetesebb városán kívül: *Béccsel, Párizssal, Londonnal, Rómával, Pétervárral, Berlinnel, Szófiával, Belgráddal, Konstantinápolyal* és *Bukaresttel*.

Állandó belső dolgozótársaink: Abonyi Árpád, Ambrus Zoltán, Báttaszéky Lajos, Füredi Mór, György Endre, Irmey Ferenc, Janovics Pál, Kürthy Emil, Kohn Dávid, Kálnoki Izor, Szomaházy István, Szemere Attila, Szeredai-Sváb Leó, Szabó Endre, Szemere Huba, Zilahy Kiss Béla.

Külmunkatársaink: Idősb Ábrányi Kornél, Ágai Adolf, Bródy Sándor, Beöthy Zsolt, Bodnár Zsigmond, Bartha Miklós, Bartók

Lajos, Busbach Péter, Csiky Gergely, Dóczi Lajos, Dr. Dzubay János, Degré Alajos, Felméri Lajos, Fekete József, Fenyvessy Ferenc, Fenyvessy Adolf, Gabányi Árpád, Hevesi József, Hetényi Béla, Horn Ödön, Hoitsy Pál, Inczédi László, Jekelfalussy József, Kabos Ede, Kemény Endre báró, Kiss József, Korányi Frigyes, Kónyi Manó, Laufenauer Károly, Márkus József, Náday Ferenc, Neményi Ambrus, Porzolt Kálmán, Parthay Géza, Pollák Illés, Pósa Lajos, Riedl Ferenc, Sasvári Armin, Solymossy Elek, Szilágyi Sándor, Szabó Alajos, Széll Farkas, Szana Tamás, Sziklay János, Strausz Adolf, Szépfaludy Örlóssy F., Tibád Antal, Torma Miklós, Tórs Kálmán, Újházy Ede, Vajda János, Vadnai Andor, Várady Antal, Dr. Váli Béla, Záray Samu stb.

A hazafias magyar közönség támogatását kérve új lapunk számára, ígérjük, hogy minden rendelkezésünkre álló eszközzel a közönség rokonszenvét, bizalmát kiérdemelni törekszünk.

A „Magyar Hírlap” szerkesztősége,
Budapest, Újvilág-utca 14. szám.

A „Magyar Hírlap” előfizetési ára: egész évre 14 frt, félévre 7 frt, negyedévre 3 frt 50 kr., egy hónapra 1 frt 20 kr. Egyes példány 4 kr.. vidéken 5 kr. „A Hét” című szépirodalmi lappal együtt egész évre 20 frt, félévre 10 frt, negyedévre 5 frt.

A „Magyar Hírlap”-ot az előfizetőknek március hó 21-étől április 1-ig ingyen küldjük.

Előfizetéseket a „Magyar Hírlap”-ra elfogad minden könyvkereskedés és

a „Magyar Hírlap” kiadóhivatala,
Budapest, Granátos-utca 16. szám.

A »Magyar Hírlap« következő napi számai kibontakoztatták a szerkesztőség elképzeléseit, sőt több írást kifejezetten ilyen céllal meg is jelentettek (pl. »A Magyar Hírlap és a közönség«, 1891. márc. 24. 5. l.) A »Szerkesztőségi üzenetek«-ben fel-felbukkannak Mikszáthra vonatkozó megjegyzések. Így a lap 3. számában »Őszinte ember Budapesten« jelzésű levélre a következőt válaszolták: »Őn azt írja, hogy lapunkra szükség nem volt, politikai nézeteinknek hívei nincsenek, Mikszáth Kálmánt pedig elnevezi paraszt-novellistának. Őn úgy lát-szik konfundálja az együgyűséget az őszinteséggel, mert különben nem szerezte volna nekünk azt az örömet, hogy levelezőlapjának olvasása által hangos derűtségben tartsa tíz percen keresztül szerkesztőségünk összes tagjait. Scarronunk nevetett legjobb ízűen a nyájas kritikán, mellyel ön az ő irodalmi működését méltatta.« (1891. márc. 23. 11. l.) A lap márc. 29-i számában a »P. P. P. Budapest« jeligés levélre pedig a következőt válaszolták: »Ami pedig az országgyűlést illeti, mi is sejdítjük, hogy ez igen sokakat érdekel, s meg lehet győződve, hogy ezzel a rovattal nem fogunk röviden elbánni. Sőt kiváló súlyt helyezünk arra, hogy országgyűlési rovatunk kitűnő legyen, úgy a kommentálás, mint az események előadása tekintetében. Scarron itt

fogja folytatni országgyűlési karcolatait, s ez talán szolgálhat némi garanciául. Szíves jóakarátát szívünkben köszönjük. (i. h. 7. l.)

A »Magyar Hírlap« 1891. márc. 30-i számában, az első két lapon sorozatosan összegzik az egyes rovatokkal kapcsolatos elképzeléseket, szólnak a vezércikkek, a tárcák, az apró cikkek szerkesztési elveiről és külön hangsúllyal, mindezeket megelőzve a következőket írták a parlamenti tudósításokról:

»A t. Házból

Mikszáth Kálmán ez országszerte népszerű rovatot e helyen fogja folytatni, egy-egy teljes képet hozva a képviselőház érdekesebb üléseiről a humor szemüvegén át; tolla megcsipkedti a ferdeségeket, kiemeli a komikumot akár a baloldalon, akár a jobboldalon, ott ahol meglátja. A karcolatok, melyek őt a ház karzatáról a ház földszintjére vitték, függetlenek lesznek minden irányba még akkor is, ha őt a földszintről ismét visszavinnék a karzatra.«

A »Magyar Hírlap« mutatóvényszámairól a többi sajtóorgánum is hírt adott. A »Fővárosi Lapok« rövid hírből számolt be az első szám megjelenéséről (1891. márc. 22., 80. sz. 584. l.), a VÜ »Új napilapok« c. hírből egyszerre adott számot a »Magyar Hírlap« és a Verhovay Gyula szerkesztette »Független Újság« megjelenéséről. (1891. márc. 29., 13. sz. 209. l.) A Hét — a két szerkesztőség között kialakult társulására való tekintettel — melegen ünnepelte a szerkesztőt és új lapját: Horváth Gyuláról személyes hangú portrét közölt, amelyet a következő sorokkal fejezett be: Horváth Gyulának »... emberekről vagy a viszonyokról mondott ítéletei mindig találóak, néha-néha pompásak, leszámítva azt, hogy ő is, mint minden szellemes ember vagy nagyító, vagy kicsinyítő üveget használ. E sorok írója nem nyúlt az üvegek egyikéhez sem, hanem objektív szemmel mérte meg Horváth Gyulát, ki most megalapítván Mikszáthtal a Magyar Hírlapot, új működési körben lép az olvasóközönség elé.« (C. M.: »Horváth Gyula«, »A Hét«, 1891. márc. 22. 12. sz. 179—180. l.) »A Hét« következő heti számában Kemény Endre br. verssel köszöntötte az új napilapot. Ennek újraközlését nem a versélmény kiválósága miatt tartjuk szükségesnek, hanem csupán azért, mert rímekbe szedte azokat a varaközönségeket, amelyeket az új orgánumhoz fűztek. A vers a hetilap 1891. márc. 29-i 13. számában a 209—210 lapon kapott helyet. Íme az üdvözlő strófák:

»A „Magyar Hírlap“-hoz.

Nagy névvel indulál a harcmezőre;
Nagy névvel léptél nemzetünk elé;
Zászlód lobogjon győztesen előre;
Hiszen neved s e drága nemzeté
Egy ugyanaz; s ha hű leszesz hozzája,
Meghallgatand a magyarok hazája.

Ha úgy beszélsz amint neved kívánja,
Igaz magyar szót leplezetlenül;
Ha úgy beszélsz amint népiünk kívánja,
Minden viszony közt rendületlenül:
Akkor ne félj a régáalom nyilától;
Kísértet az, mely összedől magától.

Ha úgy beszélsz, miként valódi férfi,
Ki nem szalad mellékes cél után;
Ha ajkad, szíved dobbanását érzi;
S csak azt írod le, mit érzesz csupán:
Ne félj, kijár a pártolásból részed,
S alkothatsz bátran nagy jövőndő képet.

Ha úgy beszélsz, mint hű fia e honnak,
Nem látva mászt csak népiünk érdekét,
Ha minden szó mit lapjaidra nyomnak,
Visszhangra kelti szívünk érzetét:
Ne félj, nem kell úgy senki pártfogása;
Elég a jobbak büszke pártolása.

Ha úgy beszélsz, mint független vitéznek
Lehet csupán, a szellem harcain;
Hogy ellenséged is becsülve néznek,
A négy folyamnak áldott partjain:
Bátran kiállhatsz úgy a küzdhomokra;
Győzelmesen mindenkivel birokra.

Ha úgy beszélsz, mint tiszta jellemeknek
Szokása volt a nagy napok során;
Midőn békót a büszke szellemeknek
Kezére nem vert hazug tudomány:
Akkor ne félj, hatása lesz szavadnak;
Hasznára soknak, díszül önmagadnak.

Ha úgy beszélsz, mint már ma nem szokásos,
Egyén felé az eszmét helyezőn,
Szavad pártatlan, ép, erős, világos,
Által nyilalva szíven, agyvelőn:
Akkor ne félj; egy ország ül feletted,
S nem pártcsoport igaz bírói széket.

Ha úgy beszélsz mint Cato hajdanában,
Egy érdeket, egy célt keresve csak,
Érette mindent imetten, álmódban,
Minden egyébbre siket, néma, vak:
Szervvé fejlett következetességgel,
Csatára szállhatsz a villámos éggel.

S ez egy irány, ez eszme, mindörökké,
A magyar népek fényes, nagy jövőt
Tereníteni; hogy diessugárt fölötte,
A bámulókra váltott gyűlölők
Tömjéne gyűjtsen egy új ezredévig;
Ragyogva, égve, fel egész az égig.

Ha így beszélsz, ha így irsz, így cselekszel,
Mégérdemelted úgy a nagy nevet;
S a büszke szót hiába nem vevéd fel:
Mert emberé dicsőbb cél nem lehet,
Mint hűn szolgálni ezt a nemzetet,
Csak így beszélj; ne hallgass senki másra;
S a napba nézz! mert „sic itur ad astra.”

Br. Kemény Endre. ◊

A tárgyszerűen beszámoló sorokon, a baráti elismerés szavain kívül a bíráló, a kételkedés is kicsendült a fogadtatás visszhangjából. Benedek Elek hetilapjában a következő sorokat írta a lapról, szerkesztőjéről és főmunkatársáról:

»... A Magyar Hírlapot épp olyan kaliberű újságírók írják és ollózzák össze, mint a többi. Ezek az emberek egyáltalán nem friss erők, de épp úgy el vannak csigázva, épp úgy meg vannak kopva, mint a többi kollegájuk, akikkel eddig egy bűróban dolgoztak; a különbség csak az, hogy most más fődél alá kerültek. Új lapot csinálnak, de nem új s még nem is pihent erővel. Mikszáth az ő karcolatját oly uottan, kedv nélkül írta meg, mint aki már írt egypár száz karcolatot, amint hogy írt is, jót, rosszat vegyest. Egyszerű malőr, hogy éppen az új lapba írt első karcolat gyöngé...

... olykor-olykor Horváth Gyula megmondhatja az igazat fölfele is, de szinte abszurdum, hogy pártember léte a keze meg ne legyen kötve a legtöbb esetben. A Pesti Hírlap-nak okvetlenül sokat fog ártani az új lap (a Budapesti Hírlap tisztára ellenzéki, ennek ugyan nem árthat), de kétségtelen, hogy Horváth Gyula nem azért csapott föl szerkesztőnek, de Mikszáth nem azért hagyta ott Légrádyt, aki szegény a spárgáit most a Mikszáth után hullatott könnyeivel öntözi... ◊ (»Ország-Világ«, 1891., márc. 28. 13. sz. 211. l.)

A »Magyar Hírlap« 1891. ápr. 1-től már nem mutatványszámként jelent meg, hanem előfizethető és nem példányonként vásárolható napilapként. A húsvéti szünet előtt és után a Ház kisebb-nagyobb törvényjavaslatokat tárgyalt, míg a közigazgatási bizottság feszült vitát folytatott a közigazgatási törvényjavaslatról. A hónap folyamán néhány tárcsa, egy elbeszélés jelent meg Mikszáthtól és ápr. 19-én jelent meg az indulás óta ígért folytatásos regénye, a *Galamb a kalitkában* c. első közleménye. A tizenhatodik folytatásnál, máj. 7-én a regény közlése megszakadt. Mikszáth megbetegedett. (A regényközlésről ld. részletesebben Krk 4. köt. 171–172. l.)

Mikszáth főmunkatársi tevékenysége a »Magyar Hírlap«-nál szemmel láthatólag csekély volt. Ezt az olvasók is észrevették és leveleket intéztek a szerkesztőséghez. 1891. ápr. 17-én »Sz. M. Szentese« kérdésére a következő »határozott« választ kapta: »... Mikszáth Kálmán, hála istennek, olyan egészséges, mint a makk és mindennap ír cikket, tréfát, csevegést, újdonságot vagy apró hírt vagy valamennyit; saját neve, álnév alatt vagy névtelenül« (I. h. 7. l.) Ez a szerkesztőségi válasz nem felelt meg a valóságnak, mint jeleztük, Mikszáth alig szerepelt a lapban. — Az »L. F. Albertirsa« jellegű levélre 1891. máj. 1-én a következő választ adták: »Mikszáth Kálmán a *T. Ház* írását akkor fogja megkezdeni, amikor a közigazgatási törvényjavaslat a Ház elé kerül.« (I. h. 14. l.) Mint fent említettük, máj. 7-én a *Galamb a kalitkában* c. regény közlése megszakadt, öt nap telt el, míg a szerkesztőségi üzenetek között az »Első előfizető«-nek szóló válaszból az újság egykori olvasói értesülhettek a folytatások elmaradásának okáról: »A „Galamb a kalitkában” folytatása azért maradt ki a lapunkból, mert az elbeszélés írója, Mikszáth Kálmán főmunkatársunk — sajnos — ágyban fekvő beteg volt. Most már lábadozóban, van, így néhány nap kérdése csak, hogy novellájának hátralevő részét megírja...«

Teltek múltak a napok, a regényfolytatás csak nem látott napvilágot. Május közepén viszont az a hír jelent meg az újságokban, hogy Horváth Gyula és Mikszáth Kálmán kilép a szabadelvű pártból és lemond a képviselői mandátumáról. Ezt a hírt a PH is közölte, és Mikszáthról — kinek nevét márc. 21-e óta sehol meg nem említette — a következőket írta: »... Mint halljuk, Mikszáth Kálmán orsz. képviselő még a közigazgatási vita megkezdése előtt szintén le fog mondani [Horváth Gyulával együtt] képviselői állásáról.« (PH, 1891. máj. 16. 134. sz. 2. l.) A Mikszáthról szállongó hírekkel kapcsolatban a »Magyar Hírlap« következő napi számában cáfolat jelent meg:

»Több lap ma azt a hírt közli, hogy Mikszáth Kálmán képviselő úr mandátumát letenni szándékozik. Nem tudjuk, hogy betegen fekvő munkatársunk szándékairól minő forrásból értesülnek a lapok (talán nem egészen tiszta az a forrás), annyit azonban tudunk, hogy Mikszáth képviselő úr fölöslegesnek tartja, hogy saját ügyeivel beteg állapotában foglalkozzék, annál is inkább, mert látja, hallja és tudja, hogy minden jóakarója kizárólag az ő ügyeivel babrál.« (1891. máj. 17. 57. sz. 3. l.) — Két nap múlva a »Magyar Hírlap« hírrovatójában újabb cáfolat jelent meg: »Mikszáth Kálmán orsz. képviselő, főmunkatársunk tudvalevőleg betegen fekszik. Ezt lapunk és Mikszáth jóakarói két hírellel hozták kombinációba. Az egyik az: hogy Mikszáth orsz. képviselői mandátumáról lemond; a másik az: hogy a „Magyar Hírlap”-tól lép vissza. Mind a két hír egyformán *hazugság*.« (1891. máj. 19. 58. sz. 2. l.) Újabb két nap múlva a lap arról adott hírt, hogy »Mikszáth Kálmán orsz. képviselő, lapunk főmunkatársa, mint számos barátja és tisztelője örömeire jelenthetjük, betegségéből már annyira fölépült, hogy ma elhagyhatta ágyát. Néhány napig még kénytelen lesz a szobában maradni, de a hét végén ismét közöltünk lesz, s megkezdheti munkásságát. A nyáron Mikszáth Kálmán Karlsbadba utazik, hogy egészségét teljesen helyreállítsa.« (1891. máj. 21. 60. sz. 3. l.)

Mikszáth betegségével és képviselői mandátumáról való lemondásával foglalkozik az »Ország-Világ«-ban Benedek Elek is. Az utóbbi kérdést ironikusan kezelte: »... Mikszáth, a jó palóc, már nem vette a dolgot ilyen szigorúan [mint Horváth Gyula]. Ha kilép is a klubból, de mandátumát megtartja. Kár is volna eldobni azt a *drága* jószágot. Mert ha neki nem is, a kormánypárt kasszájának sok szép pénzébe kerülhetett. Hiába, az írókat szeretik olvasni ingyen, de képviselővé már őket sem választják ingyen. Minden „beszélő köntösnél” szebben beszél egy ropogós ezres. Szegény Mikszáthnak különben a mandátumnál nagyobb gondot okoz a gyomra meg a torka. A betegség kiverte kezéből a tollat, még pedig oly kegyetlenül, hogy legutolsó novelláját, mely a „Magyar Hírlap”-ban indult meg, egy kettőspontnál kellett félbeszakítania. „Ő pedig (már nem emlékszem a hős nevére) így szólt”: Hogy mit szólt, hogyan szólt, azt már nem lehetett megtudni a másnapi számból, képzelhető nagy bosszúságára a publikumnak és — Légrádynak...» (1891. máj. 23. 21. sz. 357. l.)

Míg a »Magyar Hírlap« többszörösen cáfolta Mikszáthnak a mandátumáról való lemondását, addig Horváth Gyula lemondása tény volt és a szerkesztő a »Magyar Hírlap« hasábjait használta fel arra, hogy balavásári szabadelvű párti választóihoz intézett »Nyílt levél«-ét közlétegye. E hosszú nyilatkozatban végigtekintette tizenkilenc éves politikai múltját, az 1875-től a szabadelvű párt soraiban töltött másfél évtizedet. Részletesen szótl Tisza Kálmánhoz fűződő kapcsolatáról, szót egymás közötti vitáikról is. A szabadelvű pártból való kilépésének és mandátumától való megválásának okát abban jelölte meg, hogy nem ért egyet a közigazgatási törvényjavaslattal, mert annak »törvényvé válása esetében egy bizonyos, ez pedig az, hogy Magyarországon a közigazgatási tisztviselők kinevezése öt éven át a belügyminiszter kezébe van letéve, s ezen hatalom bőven elegendő arra, hogy a törvényhozás jövő összealkotása fölött feltétlenül rendelkezék és ez által a reform többi része az ő egyedüli akaratától és elhatározásától függjön.« lláspontja alátámasztására név és cím említése nélkül hivatkozott Mikszáthnak *A kódifikátor és a javaslat* c. cikkére (ld. e kötet 127—129. l. és jegyzeteinket a 298—301. lapokon). Ez az utalás a következőképpen hangzott a »Nyílt levél«-ben: a közigazgatási javaslattal kapcsolatos bírálatnak »adott kifejezést a „Magyar Hírlap”, melyet szerkeszteni szerencsém van és hogy minő vélemény-szabadságot tart megengedhetőnek a szabadelvű párt vezére, Szapáry Gyula gróf, az iránt tájékoztatás nyújthat önöknek az, hogy nemcsak én, hanem a lapnak egy másik munkatársa is figyelmesztette lettünk általa, hogy a még csak bizottságban tárgyalt javaslat bírálatát inkompatibilis pártállásunkkal. A pártkérdés fölvetését teljesen jogosultnak tartom, amidőn egy javaslat a pártban, vagy a képviselőházban tárgyalatik, de arra még esetet alkotmányos államban nem tudok, hogy e tárgyalásokat megelőzőleg, tehát minden előzetes kritika teljes kizárásával, a pártkérdés valaha valakivel szemben fölvetetett volna...» (1891. máj. 16. 56. sz. 17—18. l.) Horváth Gyulának mandátumáról való lemondását a képviselőház 1891. máj. 20-i ülésén tudomásul vette. (KNapló, 1887—92. 23. köt. 160. l.)

Mikszáth Kálmán szabadelvű párti mandátumáról való lemondásának híre tehát szoros összefüggésben állt a közigazgatási törvényjavaslatot benyújtó Szapáry Gyulával való fenntartásokkal, amelyeket a »Magyar Hírlap« és szerkesztője, Horváth Gyula a lap megindulása óta hangoztatott és amelynek az 1891. márc. 22-én a lap hasábjain megjelentetett *A kodifikátor és a javaslat* című cikkében — ugyan akkor név nélkül közölt, de a politikai berkekben mindenkitől tudottan — Mikszáth is vallott és magáévá tett. Mikszáth lemondási vagy lemondatási híre nem bizonyult valónak, Mikszáth nem a mandátumáról mondott le, hanem a betegség címén fokozatosan lazította kapcsolatát a »Magyar Hírlap«-pal. Az újság 1891. máj. 21-i — fentiekben idézett — híret követően hosszú hetekig nem jelent meg írás Mikszáthtól és nem jelent meg híradás egészségi állapotáról. A lap jún. 21. 91. számában, a 9. lapon előfizetési felhívás jelent meg a második félévre. Ebben nem ígérték ugyan a scarroni parlamenti karcolatokat, de bejelentették, hogy »A Magyar Hírlap minden előfizetője — legyen az bár régi vagy olyan, aki most lép be az előfizetők sorába — ingyen és egész terjedelmében megkapja főmunkatársunk, Mikszáth Kálmán *Galamb a kalitkában* című hosszabb elbeszélését.« A »Magyar Hírlap« jún. 28-i számában a 15—16. lapon végre megjelent a félbemaradt regény befejezése. A lap ugyanazon a számában a hírovtat élén a regény könyvalakban való szétküldésének bejelentésén kívül a következőket közölték: »Egyben jelentjük, hogy Mikszáth Kálmán egészsége az utolsó napokban olyan örvendetes módon javult, hogy nemcsak befejezhette súlyos betegsége miatt félbeszakított elbeszélését, hanem eleget tehet olvasóink sürőn hangoztatott óhajának: és újra kezébe veheti azt a tollat, melynél kedvesebbet nem ismer manapság a magyar olvasó.«

Újabb két hét telt el és sem Mikszáthtól nem jelent meg írás, sem róla nem közöltek semmiféle hírt. A frissebb információt újból a szerkesztőségi üzenetekben lelhetjük meg: K. I.-nek Miklóstelepre a következőt üzenték: »Mikszáth Kálmánt, fájdalom, egy igen hatalmas úr gátolja meg már hónapok óta, s ennek az úrnak a neve: epekö. Kínzó zsarnok, aki sok álmatlan éjszakát hozott Scarronunknak, aggodással terhes napokat nekünk, s minden jóbarátjának. Most az üdülés útján van s a karlsbadi „Schlossbrunn“-ból issza az egészséget és teljes munkaképesség biztató reményét. Addig, míg ez bekövetkezik, már csak türelmeskedjünk. Megnyugtatósul írhatjuk, hogy Mikszáth Kálmán lapunk megalapítása, március 21-ike óta egy sort sem írt az ön által idézett lapba.« (1891. júl. 12. 111. sz. 14. l.)

Az utóbbi rejtélyes mondat jelentős filológiai problémát vet fel: melyik lehet az a lap, amely után a miklóstelepi olvasó érdeklődhetett. Minden valószínűség szerint az elhagyott redakció, a »Pesti Hírlap« szerkesztősége. Mint az előzőekben Benedek Elek csipkelődéseiből láthattuk (ld. 179—180. l.), egy ideig azzal vádolták Mikszáthot, hogy mind a két lapnak fog írni. De a »Magyar Hírlap« megindulása után nem jelent meg nevével vagy álnévével írás a »Pesti Hírlap«-ban. A parlamenti karcolatok a PHban 1891. márc. 21. után is megjelennek előbb »A mai ülés« címmel, majd ápr. 16-án »A t. Házból« címmel is. Valószínűleg erre a cikkekre vonatkozik a PH 1891. ápr. 23-i számában

az Sch. I. Budapest-re szóló üzenet: »1. Sebők Zsigmond munkatársunk írja.« — Ehhez hasonló üzenetek a közigazgatási vita során szaporodnak: »Z. M. A kérdések szerint. 1. felelős szerkesztőnk írta. 2. Sebők Zsigmond. 3. Murai Károly.« (1891. jún. 21. 169. sz. 16. l.); »H. K. Azokat a karcolatokat Sebők Zsigmond írja.« (1891. jún. 27. 175. sz. 12. l.); »M. S. Baj. Az elsőt Murai Károly, a 2-at és 3-at Sebők Zsigmond írta.« (1891. jún. 28. 176. sz. 16. l.)

Magától Mikszáthtól tudjuk a legautentikusabban, hogy 1890-ben és az 1891-es év elején a PHban már többször Sebők Zsigmond írta meg a parlamenti karcolatot (ld. e kötetben *A karcolatok története* 73–74. l.), teljesen bizonyosra vehető, hogy PHtól való eltávozása után Légrády Károly Sebőköt bízta meg a rovat továbbvitelével és erre vonatkoznak a fentebb idézett szerkesztőségi üzenetek.

Ebből az is következik, hogy 1891. márc. 21-től 1891. aug. 15-ig — amíg Mikszáth a »Magyar Hírlap« főmunkatársa volt — nem jelent meg írása a Pesti Hírlapban. (Így kétségesnek kell tartani a Bisztray Gyula gondozta Krk 40. kötetben közölt »Szomorú szép asszony« M. K. jelzéssel közölt írásának Mikszáthhoz fűzhető voltát; írhatta Murai Károly is, vagy Munkácsy Kálmán is. Mindkettőjüktől ezekben a hónapokban jelentek meg névvel jelzett írások a PH hasábjain.)

E kitérő után visszatérve Mikszáth és a »Magyar Hírlap« kapcsolatára, meg kell jegyeznünk, hogy a *Galamb a kalitkában* 1891. jún. 28-án közölt befejező közleménye után több nevével jelzett írás nem látott nyomdafestéket a lap hasábjain. Júliusban és augusztus elején Karlsbadban gyógykezeltette magát.

1891. aug. 14-én a »Magyar Hírlap« fejlécéről a szerkesztő neve mellől lekerült az öt hónapig ott szereplő szöveg: »Főmunkatárs: Mikszáth Kálmán«. Ugyanabban a számban a 4. lapon a hírek élén a következő kommuniké olvasható:

»Mikszáth Kálmán úr, lapunk eddigi főmunkatársa, mint egy hozzánk intézett levelében és a „Nemzet” mai esti lapjában olvassuk, kilép szerkesztőségünk kötelékéből. Midőn ezt olvasóinkkal tudatjuk, nem mulaszthatjuk el, hogy lapunk ama t. előfizetőit, kik Mikszáth Kálmán úr közremunkálkodására való tekintettel fizettek elő lapunkra, arra figyelmeztessük, hogy kitűnő íróvársunk, a „Nemzet” esti lapja szerint a „Pesti Hírlap”-ban folytatja majd írói tevékenységét. Tisztelt lapvársainkat pedig kérjük, szíveskedjenek a fentebbi sorokat reprodukálni.«

Ezt a hírt ugyancsak aug. 14-én a »Fővárosi Lapok« is közölte (i. h. 222. sz. 1649. l.), a »Pesti Hírlap« csak hat napnyi várakozás után, aug. 20-án tette közzé a hírt (ld. e kötet 236. lapján).

1891. szept. 1-én visszatért Mikszáth Kálmán a »Pesti Hírlap« szerkesztőségébe, amelyet a lap az írónak *Nyílt levél Légrády Károlyhoz* c. írással jelentett be. A PHhoz való visszatérés körülményeiről kideríthetőket az olvasó MK szövegéből és az íráshoz fűzött jegyzeteinkből tudhatja meg (ld. e kötet 46–47. és jegyzeteinket a 236–238. l.).

*

A Krk e kötetében közzétett parlamenti karcolatok jegyzetapparátusát a korábban kifejtett módszertani elvek alapján állítottuk most is össze.

Itt kívánjuk még megjegyezni, hogy az OSZK Hírlaptárában őrzött »Magyar Hírlap« bekötött évfolyamát több helyen megcsonkították. Így az 1891. márc. 22-i, 2. szám 1., 2. lapja hiányzik. E helyen MK cikk jelenhetett meg, mert a »Magyar Hírlap« 1891. márc. 24. 4. sz. az 5. lapon »A Magyar Hírlap és a közönség« c. cikkében a következőképpen aposztrofálja: »Mert ez az újság [ti. a Magyar Hírlap], mint a mi kifűnő Scarronunk lapunk vasárnapi tárcájában megírta, az olvasóknak — remélhetőleg jó és kedves pajtása lett csupán, de nekünk szeretett és reményteljes fiúnk, akiben kedvünk tellik...« — A »Magyar Hírlap« első kötete unikális példány, az ország többi folyóiratot, hírlapot őrző könyvtárában nem található meg. Reméljük a jelzett cikk valahol mégiscsak fellelhető lesz.

A megjelent cikkek nagy része — az 1891. márc. 21. és aug. 31. közötti idő kivételével — a PHban látott napvilágot. Ebben az időben az újság felelős szerkesztője *Kenedi Géza* volt. Nevét nem tüntettük fel minden alkalommal az egyes cikkek lehelyeinek megjelölésekor, hanem itt, ezen a helyen jelezzük.

A korábbi kötetekhez hasonlóan, *A t. Házból, A mai ülés* címmel megjelent karcolatok és a hozzájuk kapcsolódó jegyzetek könnyebb és zavartalanabb használata érdekében a szöveg előtt, a jobb oldalon szögletes zárójelben közöljük a megjelenés napját.

1982. július 14.

Rejtő István—Suhai Pál

CIKKEK, TÁRCÁK

TISZA-KLIKK, KEDDI VACSORÁK

M *Pesti Hírlap. 1891. január 11., 13. év. 11. sz. (1., 2., 3. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Egy kormánypárti képviselő tréfás töprengései* alcimmal. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

Tisza Kálmán árnyéka

Tisza Kálmán 1890 márciusában történő távozása után a sajtóban, de különösen az ellenzéki sajtóban hírek, kombinációk jelentek meg a további útról; célozgatások, pontos értesüléseket fitogtató megjegyzések hangzottak el arról, hogy a háttérből — ha a nyilvános lemondás nem is volt elkerülhető — Tisza továbbra is irányítja, befolyásolja a szabadelvű párt politikájának alakulását. E témával foglalkozott ezekben a bizonytalan napokban Mikszáth *A kormányválság* c. írása, és röviddel a Szapáry-kabinet bemutatkozása után *A többség* c. vezércikkében taglalta a kavargó politikai kombinációkat. (Ld. Krk 79. köt. 101—103. és 109—117. l., továbbá e két cikkhez fűzött jegyzeteinket a 308—315. és 322—328. l.)

A jelen karcolat természetesen már más, sokkal nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb helyzetben keletkezett. De az ellenzéki körök még nem adták fel annak a reményét, hogy a szabadelvű párt, amely korábban egységes állásfoglalásairól volt híres, az új, kevésbé tekintélyes politikai vezetés alatt felbomlik, frakciókra hull. Ennek a politikai számítgatásnak hangulati elemeit veszi számba Mikszáth és ironikus, könnyed modorban hárítja el még a lehetőségét is az egységbontó tevékenység feltételezésének is.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

7 : 1 *Cogito ergo sum. Non cogito, tamen sum...* — Mikszáth Descartes »Principia philosophiae« c. művének híres szentenciáját »Cogito, ergo sum« (Gondolkozom, tehát vagyok) tréfásan továbbfejlesztette: Non cogito, tamen sum (Nem gondolkozom, mégis vagyok) formára.

Lap Sor

- 7 : 10—11 *frígiai sapkában járnak az embereink, vagy paphiai fátýollal.* — az ókori frígek zacskó alakú puha sapkáját a francia forradalomban a jakobinusok viselték; paphiai fátýlat hordtak a Ciprus sziget nyugati részén Aphrodite tiszteletere emelt templom és jósa papjai.
- 8 : 16—17 *Alkalmasint a folyosón, hol Tisza körül nyüzsgő egy csomó ember.* — Tisza bukása utáni periódusról szóló beszámolóiban Mikszáth többször megemlékezett arról, hogy a folyosón ülő volt pártvezér körül mindig találni képviselőket.
- „ 26 *lansziroz* — felkarol, támogat, terjeszt
- „ 33—9 : 33 *Három történet Tisza »titokzatos«* tetteiről és mondasáról. — MK ezekkel az anekdotikus történetekkel ironikus formában akarta dokumentálni a híresztelések »forrását« és »értékét«.
- 10 : 1—12 *A villamosai torony legendája.* — MK ezzel a történettel egy olyan, a korabeli olvasó által még ismert történetre utalt, amelynek eredetét ma már nem áll módunkban felderíteni.
- „ 23 *erről legalább balladát is írhatna Ilyés Bálint).* — Ilyés Bálint előbb álnéven, majd saját nevével aláírt verseket, népdalokat, balladákat tett közzé. Egyházi tárgyú kötetei mellett két verskötete is napvilágot látott, fővárosi és vidéki lapokban publikált.
- „ 24 *a Naplók már szétszörták a Tisza-klikket* — az utalás a mérsékelt ellenzék lapjára, a Pesti Naplóra vonatkozik.
- „ 34 *gazdátlan fazekak* — Mikszáth korábbi karcolataiban többször írt ironikus hangon a kormánypárt birtokában lévő »húsos-fazekakról«. Itt ezekre utal vissza
- 11 : 7—12 : 28 *A kormánypárti képviselők seregszemléje.* — Mikszáth ezzel a széles skálájú felsorolással is érzékeltetni óhajtotta, hogy a szabadelvű párt tagjai között semmi nyoma sincs a széthúzásnak, a frakcióra bomlásnak.

TISZA KÁLMÁNNÉ ÉS GRÓF ZICHY NÁNDOR

M *Pesti Hírlap. 1891. január 13., 13. évf. 13. sz. (4., 5. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

Beleszólás egy sajtópolémiát kiváltó kérdésbe

A nagyváradi menhelyről eltávolított nevelő-apácákkal kapcsolatos álláspont és döntés már több ízben heves reagálást váltott ki a sajtóból. Az természetes és szinte figyelmet sem keltett volna, ha a katolikus sajtó támadta volna az eljárást, de a polgári sajtó is olyan

hangokat hallatott, amely kétségeket keltett a Tisza Kálmánné kezdeményezte akcióval kapcsolatban. Ezért Mikszáth úgy tért vissza a vitatott kérdésekre, mintha azok egy fiatal íróval folytatott beszélgetés során, az idősebb és tapasztaltabb író »pedagógiai céllal fölvázolt humorisztikus témaként merültek volna fel előtte. A téma valóban tendenciózus volt: a felekezeti türelmetlenség megnyilvánulásait állította pellengérré.

A szerkesztőségi beszélgetés csak a formát biztosította MK számára ahhoz, hogy a nagyváradi nőegylet döntése körül kialakult nézetek mellé oda állíthassa a maga véleményét, sőt meggyőződését. Ezt érzékelteti a karcolat záró soraiban is.

A Zichy-féle intézkedésről és a nagyváradi eseményekről a PH közös glosszában számolt be olvasóinak és ezzel ekkor egyértelműen érzékeltette, hogy a felekezeti szempontok túlzásba vitele nem a megbékélés, hanem az ellenakciók forrása. A PH 1890. dec. 11-i számában, a 6. lapon, a »Napi hírek« rovatban a következő közlemény látott napvilágot:

»Vallási türelmetlenség. A vallási türelmetlenség két szomorú példájáról értesülünk. Az egyik egy ukáz, melyet Zichy Nándor adott ki, megtiltva, hogy uradalmaiban ezentúl protestáns egyének alkalmaztassanak tisztségekre; akik most hivatalban vannak, megmaradhatnak, de előléptetésre nem számíthatnak; végül azok a katolikusok, kik protestáns nőt vesznek el, hivatalukból azonnal elbocsáttatnak. — A másik kérdés a „Bihar megyei nőegylet” keblében merült fel. E nőegylet 1888-ban tartott közgyűlésén 44 szóval 4 ellen elhatározta, hogy az egylet által fönntartott „Erzsébet” árvaházat az irtalmas nővérek gondozására bízza. Tisza Kálmánné, az egylet díszelnöknője e határozat ellen protestált a belügyminiszterhez, ki a határozatot formalítások miatt meg is semmisítette. A „nőegylet” most ismét oly határozatot hozott, s az illető értekezletre Tisza Kálmánnét *nem hívta meg*. Tisza Kálmánné újra protestált s az egyesület protestáns tagjai kilépni készülnek. — Megjegyzendő, hogy az egyesület elnöke báró Gerliczy Félixné, a protestáns Fejérváry miniszter katolikus leánya.«

Három nap múlva a lap »Felekezeti gyűlölet« címmel anonim vezércikket közölt, amelyben egyaránt elítélte a két megnyilvánulást:

»... S minden körülmények közt a „legkatolikusabb grófé” a dicsőség, hogy a gazdasági felekezeti szabályait nyíltan, minden felekezeti intolerancia fölbátorítása végett, ukáz alakjában urbi et orbi proklamálta s egy oly divatot kezdett, melynek embertelenségét s a magyar életre messze kiható veszedelmességét szinte végig sem lehet látni mai, gyakorlatlan szemünkkel.

Zichy Nándor gróf — a korábbi hír és a vezércikk elítélő tónusa miatt — úgy érezte, hogy reagálni kell a PH következtetéseire. A lap dec. 16-i számában a »Napi hírek« rovatban, a 6. lapon rövid nyilatkozatot tétetett közzé, amelyben kifejtette, hogy cselédsége többségében

katolikus és katolikusnak csak katolikus parancsolhat, mert különben felborul a rend és a békesség.

A PH a Zichy-féle ügyre nem tért vissza ezekben a napokban, hanem a nagyváradai eseményeket részletesebben megvilágító Pester Lloyd cikkét kivonatolta a »Tisza Kálmáné mint szónok« c. híradásában (PH, 1890. dec. 20. 4. l.). Ennek szövegét teljes terjedelmében közölnék, mivel ennek érveit használta fel MK:

»Említettük, hogy a nagyváradai „Erzsébet” árvaház apáca kérdésében Tisza Kálmáné mily erélyesen lépett föl. Ez alkalmából a P[ester] L[loyd] Tisza Kálmánéról a következőket írja: Tisza Kálmán neje e tárgyalás alatt bebizonyította, hogy méltó férjéhez. Ugyanaz a méltóságos nyugalom, az a tiszta logikus fölfogás, szakasztott ugyanaz a harc készség, mely zavarba hozza az ellenfelet, úgyszólván ugyanazon eszmemenet — mindaz ami Tisza Kálmánt, mint szónokot jellemzi s félelmetessé teszi ellenfelei előtt: megvan Tisza Kálmáné beszédében is. Élvezetes volt látni azt, hogy Tiszáné Márkus László dr-t, az egylet titkárát, ki Gerliczyné indítványát akarta támogatni, kérielhetetlen logikájával, hogyan szorította lépésről-lépésre. Majd minden szakaszánál nyújtott be stílárius módosítást, mindenütt fején találva a szeget, s rendkívül szívélyes modorban nem minden malícia nélkül jegyezve meg, hogy igaz, hogy módosításai nem nagy fontosságúak, de hát egy ilyen nagy egylet alapszabályainak nyelvben is korrekteknek kell lenniök. Az „apáca-szakasz”-t erősen védte a titkár, s mellette fölhozta érvül, hogy nem kell attól félni, hogy az apácák felekezeti befolyást gyakorolnak a gyermekek nevelésére, hiszen ők nem is nevelnek, azt az iskola végzi s ugyanekkor azt mondotta, hogy azért van szükség apácákra, mert ők jobban értenek a neveléshez. Erre Tiszáné azt felelte, hogy hát ennél az okoskodásnál fogva tulajdonképpen hol is fogják nevelni a gyermekeket? Igen találosan utalt továbbá arra, hogy az, aki azt állítja, hogy az apácák nem fognak katolikus szellemben nevelni, az sértést követ el az apácákkal szemben, mert azt tételezi fel róluk, s azt akarja elhíttetni, hogy fogadalmuk ellen fognak cselekedni. Midőn az ellenpárt a beszéd ezen részénél zajongani kezdett, Tiszáné egész nyugalommal mondta: „Engem bizony nem fognak letorkolni, én ráérek bevárni míg lecsendesülnek és aztán mégis kifejtem nézetemet.” Ez a jelenet önkéntelenül a volt miniszterelnököt juttatta mindenki eszébe, aki a tomboló ellenzékkel szemben sohasem vesztette el lelki nyugodtságát . . . »

Mikszáth saját lapjának kommentárjaiból kitűnik, hogy a PH szerkesztősége nem tett különbséget katolikus vagy protestáns vallási diszkrimináció között, kezdetben mindkettőt egyaránt rosszallással fogadta, a Pester Lloyd közleményének átvétele viszont arra mutat, hogy a tények alaposabb megismerése után kevésbé elítélendőnek tartották a nagyváradai esetet. Ezt a vélemény-módosulást MK még inkább Tisza Kálmáné javára fordította.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 13 : 2 — X. vagyok. A Petőfi Társaság rendes tagja. — Mikszáth Kálmánt 1878-ban választotta a Petőfi Társaság tagjai sorába.
- „ 6—10 *Írjon ön meg egy gazdatisztet . . . akit az uruság kicsap a szolgálattól, mert protestáns nőt vett el . . . A gondolat kitűnő, . . . mindenki Zichy Nándorra fog gondolni.* — Ld. a bevezetőben idézett közleményeket.
- „ 33—34 *Érdekesztőbbekké lesznek épp, mint a Gaboriau regényeiben. Olvassa ön Gaboriaut?* — Az 1880-as évek nagy népszerűségnek örvendő francia bűnügyi történetírójáról MK a *Néhány szó a »Regénytár« századik kötetéhez* c. karcolatában nyilatkozik majd néhány hónap múlva elítélőleg. (Ld. e kötet 45. l.)
- 14 : 23—26 *Hiszen csak éppen azért tett kifogást Tiszáné a felekezetenküli intézet általok való vezetése ellen, mert a fogadalmat letett apácáknak a térítés is kötelességük.* — Ez az argumentáció a Pester Lloyd fordításban idézett közleményéből származik.

A HARANG ÉS A KALAPÁCS

- M I. *A Hét.* (Szerkeszti: Kiss József.) 1891. január 25., 2. évf. 4. sz. 53—54. l. *Teljes névjelzéssel.*
- II. *Pesti Hirlap.* 1891. jan. 25., 13. évf. 25. sz. (4. l.) Az »Irodalom« rovatban »Mikszáth Kálmán kiadói« címmel. A közlemény »A Hét« bevezető sorait közölte és Légrády Károly nyilatkozatának szövegét. A közlemény meg sem említi, hogy Kiss József lapjában a kiadói nyilatkozatokat Mikszáth évődő levél-formában írott véleménye rekesztette be.
- III. *Mikszáth Kálmán Összes Művei 25. kötet. Levelezése II.* Sajtó alá rendezte Méreiné Juhász Margit Bp., 1961. 42—44. l.

Mikszáth Kálmán és a kiadók

Mint a fenti felsorolásból kitűnik, csupán »A Hét« adta teljes egészében közre az öt kiadó Mikszáthról szóló véleményét és Mikszáth tréfás-ironikus levélformában megírt reflexióit. A PH csak a hetilap bevezető írását és a lap tulajdonosának, Légrády Károlynak nyilatkozatát nyomatta le újra, míg a Krk korábbi »Levelezés« ciklusának sajtó alá rendezője, Méreiné Juhász Margit Mikszáth levélformában megírt anekdotikus reflexióit misszilis levélként közölte, a jegyzetben pedig megemlítette, hogy Kiss József »„Mikszáth Kálmán kiadói“ címen cikket szándékozott közölni . . . A cikkben az író öt kiadója, sorrendben: Légrády Károly, Wolfner József, Révai Mór, Endrényi Lajos és Bába Sándor az akkor már világsikert elért MK-ról olyan

emlékeket közölnek, melyek a velük való viszonyra a legjellemzőbbek. (Krk 25. köt. 202—203. l.)

Mikszáthnak *A harang és a kalapács* című reflexiója — mint már jeleztük — csak alakjában hordozza magán a levél formát, minden fordulata, az egész felépítése arra utal, hogy — mivel a jelek szerint MK nem ismerte kiadói beküldött nyilatkozatait — csupán szerkesztői felkérésre írta meg gondolatait arról a metódusról, hogy Kiss József kiadói véleményét, emlékeit kívánta közzé tenni. Ezért e kötet főszövegében közzétesszük Mikszáth karcolatát és itt a jegyzetekben közöljük az eredeti sorrendet megtartva a kiadói megnyilatkozásokat. Itt is megjegyezzük, hogy »A Hét« 1891. jan. 25-i számának borítóján Mikszáth Kálmán portréja szerepelt (a teljes címlap e kötetünk I. számú képmelléklete), majd a hetilap élén, a 49—53. lapokon nyomatták le a bevezetőt és az öt emlékeztést. Következzenek tehát ezek teljes szövegei:

»Mikszáth Kálmán és kiadói

Budapest, január 24.

A „Jó palócok” újabb nagy — szinte nemzetközi — sikere alkalmból hozzuk Mikszáth Kálmán arcképét, ámbár erre minden más nélkül az a titulus is elegendő volna, hogy még nem közöltük.

Mert Mikszáth Kálmán mindig aktuális. Ő a legdivatosabb s legfölkapottabb, tegyük hozzá legelmésebb író, akinek tárcáival, karcolataival napról-napra találkozunk a sajtóban s már épp oly bevett szokás keresni reggel a lapokban a Mikszáth ötleteit, mint a — színházi intendánséit.

Tudniillik, Mikszáthtól várunk mindennapra legalább egy jó, az intendánstól pedig legalább két rossz ötletet. (Mind a kettő búsán megszerzi.)

Kedvence az olvasóknak, kiket számtalanszor késztet mosolyra szűrő szarkazmusával, gyors ötleteivel és ravasz tréfáival; akinek lelkét sokszor ihletik meg poetikus tárcái, elbeszélései harmatesőhöz hasonló meleg hangulattal. De nemcsak mint író, mint ember is egyike a legszeretetre méltóbbaknak, mert ugyanaz a bonhomia, ami az arcképén lebeg, az életben is tulajdona, s az az elmésség, melytől írása szikrázik, híven kíséri a klubban, a t. Ház folyosóján, a kártya-szobában, a szerkesztőségben, a társas érintkezésben.

Az egyetlen író, akit még a kiadói is szeretnek (amint alább kitűnik).

Egy olyan íróval ugyanis, akinek annyi ötlete van, mint Mikszáthnak, nekünk is csak egy ötlettel volt szabad végeznünk.

A mi ötletünk az volt, hogy a kiadóival frattunk az arcképéhez karcolatokat.

Az, hogy egy kissé évdődnek vele, szintén csak annak a bizonyítéka, hogy szeretik és hogy — már ragadt rájuk róla valami.

I. A „Jó palócok” kiadója

Karlsbadban történt tavaly. Ott voltunk Mikszáth Kálmánnal együtt. Ott volt Beöthy Ákos képviselő is, ki minket mindig együtt

látott, hol sétálni, hol ebédelni, hol kártyázni. Mindannyiszor nagy szemeket meresztett ránk. Egyszer már meg nem állhatta s megszólított: „Hát még mindig nem vesztetek össze?” Vállat vontam: gyakran megharagudtam Kálmánra, amire ő rendszeren okot is szolgáltatott, mert zsarnok természetű van, de amidőn másnap elolvastam, hogy mit írt a lapomban, lehetetlen volt ki nem békülni vele.

Ez talán jellemzi a Mikszáth és közöttöm fennálló viszonyt. Maholnap barátságunk tíz éves jubileumát üljük.

Mikszáth Kálmán nagy író. Ezt tudja mindenki. De amit kevesebben tudnak, az, hogy hű barát és szeretetreméltó szellemes társalgó. Sokat voltam vele együtt és megszerettem őt. Családomban szereti őt mindenki. Ha fejedelem volnék, egy dominiumot ajándékoznék neki, hogy gondtalanul élve azt tegye, amit akar. Ha kedve van, írjon — mert ez mindig a fődolog —; ha kedve nincs, mulasson velem együtt. De nem vagyok fejedelem és így szegénynek írnia kell, még ha kedve nincs is; mulatni pedig akkor mulat és pedig rendszerint nélkülüm, ha — kedve van.

Légrády Károly

II. Az „Almanach” kiadója

— Itthon a nagyságos úr?

— Nincs kérem, a képviselőházba ment.

— Hátha mégis? Hisz csak 11 óra; hihetőleg még alszik. Menjen be kérem és jelentse a nagyságos úrnak, hogy itt vagyok.

— Gondolom elment . . . de megnézem.

Mialatt a szobalány bent járt, egyik látogató a másiknak adta a kilincset. Érkezett egy kétségbeesett arcú fiatal úr a „Nemzet”-től „A beszélő köntös” kéziratáért, a szerkesztő azon utasításával, hogy kézirat nélkül ne menjen el. Jött Nagy Miklós, a „Vasárnapi Újság” szerkesztője, akinek valami karcolat kellett volna.

A leány kijött a szobából.

— A nagyságos úr még alszik, felköltöttem, de megfordult, alszik tovább . . .

Kötve hittem a szavának és benyitottam magam.

És íme ott ült Mikszáth fróasztalánál teljesen felöltözve, toll a kezében, nagy hosszú csibuk a szájában.

— Isten hozta, kedves Wolfner úr, üljön le, épp most akarom megírni az Almanach előszavát, de hiába, nem hagynak írni. Nagy Miklós barátom naponként háromszor jár a nyakamra az „Osztr. magy. monarchia” és a „Vasárnapi Újság” érdekében; Visi sürgeti „A beszélő köntös” folytatását; Légrády izenget, hogy menjek be *már egyszer* a szerkesztőségbe is; itt van egy halom Teleky-díjra pályázó és általam megbírálandó tragédia: dél felé kerületemből deputáció jön hozzám, hogy menjek vele Barossához: be van jelentve két úrinő, felolvasni hívnak Piripócsra — mondják még többet? Ugyan ne is kívánja, hogy most előszót írjak, pláne az Almanachba, amit húszezer ember olvas. Előszót, aminek szellemesnek kell lenni, mert közli min-

den lap. Tudja mit, ne adjanak előszót. Minek az! Hiszen úgylis kapkodják azt a könyvet. Hát nem is írok.

— Most mondja ezt, mikor két hónap óta bíztat? Lássá, uram, *Jókai* ilyesmit pompásan megír egy nap alatt.

— Kitűnő idea — mondá Mikszáth —. Ez lenne a legjobb. Kérjék fel Jókait.

— A Mikszáth-féle Almanach-ra?

Nagynehezen mégis csak megígérte, hogy másnap személyesen állít be az előszóval.

Képzelnék meglepetésünket, másnap valóban belép hozzánk Mikszáth. — De csak ő maga, *előszó nélkül*.

Tudtunkra adta, hogy ismét nem ért rá írni. Hanem azután hozátette, hogy azért minden bizonytalansággal meglesz a jövő héten.

Egymásra néztünk, de nem szóltunk semmit. Mikszáth egy furfangos oldalpillantást vetett ránk és látva, hogy elsavanyodunk, más tárgyra tért át.

— Be remek egy dohányzó készletet láttam itt az Andrássy úton. Az aztán a munka. Ha báró volnék, mindjárt megvenném.

— Ha annyira tetszik önnek — mondá Singer —, az „Almanach” kiadói megveszik az ön számára.

— Na. Ne tréfáljanak. Roppant értékes egy dolog az.

— Az nem tesz semmit. Olyan *szorgalmas, előzékeny* író, mint ön, megérdemli.

Igen kancsalul nézett reánk, mintha nem bízott volna a szavunkban.

— Komolyan? — kérdezte azután.

— Igen, de egy föltétel alatt. Ha kötelezi magát, hogy amíg él, az Almanachunkat szerkeszteni fogja és minden évben ír előszót hozzá — a rendes honorárium mellett.

Pillanatig habozott. Ott nyomban megírta a kötelező nyilatkozatot.

Mi pedig megvettük számára a valóban csinos dohányzó készletet, bemetszettük ajtajába az „Almanach” bekötési rajzát s finom szivarral megrakva hazaküldtük neki.

Nagy, igen nagy volt az öröme. Küldött is harmadnapra egy *elbeszélést* az Almanach számára (amellyel már egyszer *lött*) — de az *előszó* még mindig késett.

Íme, ez a kiadók rózsás helyzete az írókkal szemben. Október vége felé járt az idő, az egész 1890. évi Almanach nagy nehezen elkészült (tizennégy íróval van dolgunk: az öregek pontosak, a fiatalok lusták), a nyomda éhes volt, a közönség várta az Almanach-ot; szóval öt nap múlva újból Wolfnernek kellett elmennie Mikszáthhoz.

Mikor meg akarta nyomni a villamos csengettyűt, egyszerre ijedten húzódott hátra felé, meglátva Mikszáth ajtaján a *vörös cédulát*, mely azt jelenti, hogy abban a lakásban ragályos beteg fekszik.

— En ugyan rettegek a betegségtől, nekem ugyan három kis fiam van odahaza, de azért nem tágítok — monologizált Wolfner. — A hazáért, meg az Almanachért csak előre!

Becsöngetett és belépett. A szolgáló ijedten kérdezé, hogy nem vette-e észre, hogy *vörös cédula* van kiragasztva? A Lacikának baja van és a nagyságos úr mindig ott van mellette.

Ez Wolfner nem riasztotta vissza. Bement a dolgozószobába a gyermek hogyléte iránt kérdezősködni. Milyen nagy volt azonban meglepetése, midőn Mikszáth nyájasan fogadta és sugárzó arccal átnyújtotta neki az előszót!

— Épp most írtam a végít. Laci (igen csekély mérvű) vörhenyének köszönhetik, hogy végre valahára elkészültem. A *vörös cédula* az ajtón elriasztotta a látogatókat, nyugtom volt és így szorgalmasan dolgozhattam. Az orvos a *cédulát* már le akarta vétetni, én nem engedtem, hadd maradjon még egy ideig — legalább írhatok.

Aki pedig ebből azt következtetné, hogy Mikszáth nehezen vagy lassan ír, az nagyon csalódnék. Igaz ugyan, hogy nem gyors munkás (hogy is lehetne oly finom dolog, mint az övé, gyors), de azért elég könnyen dolgozik. Így az 1891. évi Almanach gyönyörű előszavát két óra alatt írta meg egy ültében.

De ennek is megvan a maga története.

Múlt nyáron Wolfner együtt volt Mikszáthtal Karlsbadban, ahol a jó palócnak tarokkcompániája akadt. Fogdosták is a pagátot szorgalmasan az illatos fenyők árnyékában. Történt azonban, hogy az egyik partner elutazott és hasznavehető negyedik hamarosan nem akadt. Csúnya, esős, unalmas idő volt, sétálni sem lehetett.

— Na most be vagyunk savanyítva — mondá Mikszáth. — Hol vegyünk negyediket?

— Írja meg nekünk az 1891. évi Almanach előszavát . . . és én két óra lefolyása alatt előteremtem a partnert, ha a föld alól is.

Mikszáthnak tetszett az idea.

— Becsület szavára mondja?

— Becsület szavamra.

És úgy is történt. Két óra múlva kész volt az előszó és be lett mutatva az új partner.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy a Mikszáth kéziratának megszerzésében van nekünk egy segítő társunk, aki nélkül *mi* alig boldogulnánk, de aki nélkül *ő* sem volna boldog. Ez a *mi* segítő társunk, aki Mikszáthot az írásra buzdítja, akinek gondja van rá, hogy sürgesse és aki rendszerint eredményt is ér el, senki más, mint a ház angyala, *Mikszáth Kálmán*, akinek *mi* ezúttal is köszönetünket, igaz hódolatlunkat fejezzük ki.

Mikszáthra vonatkozó közleményünket sehogyan sem zárhatjuk be jobban, mintha az *apáról* is szólunk. A legjobb, a leggyöngédebb apa, aki gyermekeit a rajongásig szereti.

„Az én újságom” egyik szerkesztője, Pósa Lajos, Mikszáth régi jó barátja, de nem sikerült tőle egy kis kéziratot kisajtolni a lap számára, mindaddig, míg Laci fia bele nem avatkozott.

— Apa, írj már te is „Az én újságom”-ba.

S akit addig nem lehetett rábírní arra, hogy „Az én újságom” számára valamit írjon, azóta felcsapott buzgó munkatársnak. Alig múlik el hét, hogy valamit ne írna bele.

— Azért szeretek úgy írni „Az én újságom”-nak, mert a Laci fiam gyönyörrel olvassa azt és én nekem az a legnagyobb dicsőségem, ha az én munkám a fiainak tetszik.

Íme, ez Mikszáth Kálmán, ahogy mi ismerjük.

Singer és Wolfner

III. Az „Összegyűjtött munkák” kiadói

Tisztelt szerkesztő úr! Ön azt akarja tudni, miképp vélekednek Mikszáth Kálmánról az ő kiadói? Erre valóban igen könnyű a válasz és Ön éppúgy megadhatná azt, mint én vagy bárki, aki irodalmi viszonyainkat figyelemmel kíséri. Mert a kiadói rokonszenvenek az „ő írója” iránt megvan a maga csallhatatlan thermometruma. A kiadó, aki folytonosan és állandóan vállalkozik az illető író újabb és újabb művei közrebocsátására, bizonyára a legmelegebb rokonszenvenvel és szeretettel viseltetik írója iránt. Ha az első kísérlet után íróját várakozásra kéri, munkára őt nem ösztökéli, folyton az irodalmi túltermelésről és ennek káros következményeiről beszélget vele, akkor a hőmérsék bizonyára lanyha és egészen a fagypontra alúli, mikor a kiadó a hozzá beérkezett irodalmi ajánlatot udvariasan elhárítva magától, azokat a bizonyos rossz időket, a közönség „átkos közönyét”, a sajtó túlprodukciónak emlegeti és nagymérvű elfoglaltsága miatt bármelyik kartársát hivatottabbnak véli a felajánlott mű kiadására.

Nos, t. szerkesztő úr, Ön is bizonyára meg van győződve affelől, hogy az én kiadói hőmérsékem Mikszáth Kálmánnal szemben a lehető legmelegebb, ha szabad mondanom a forrpontra áll. És ön kétségkívül nem is az én igénytelen nézetemet akarja t. olvasóival közölni, hanem igen helyesen úgy okosodik, hogy bennem és általam Mikszáth Kálmán olvasó-közönsége fog megszólalni és elmondja, mint szereti és becézgeti kedvenc íróját, mint lesi sóváran egy-egy újabb műve megjelenését, mint vetekedik abban, hogy szebbnél-szebb kiadásokban bírassa egyes mesterműveit és mily hálás rokonszenvenvel kíséri élete minden egyes fázisát ama írójának, ki derült világnézetével, pajzán humorával, igazi népies költészetével olvasóinak mindenkor a legkedvesebb órákat szerzi.

Mikszáth Kálmánról olvasóinak nagy száma mindig azzal a meleg rokonszenvenvel nyilatkozik, mellyel a nyájas olvasók csak igazi kedvenceiket szokták kikitüntetni. Kötetei ezrivel forognak a közönség kezén, de csak egy oly eset fordult elő kiadói praxisomban, melyből az olvasó elégedetlenségére lehetett következtetni. Egy vidéki földbirtokos küldte vissza egy ízben Mikszáth egyik mesterművét, mely azokat a hasonlíthatlan szép falusi történeteket tartalmazza, egy kimerítő levél kíséretében, melyben bizonyítja, hogy ezek a históriák oly egyszerűek, oly igénytelenek, oly természetesek és absolute fantázia nélkül valók és annyira egyszerű parasztnyelven vannak megírva, hogy ő biztos hiszi, hogy ilyeneket az ő bérese is tudna írni. Sohasein buzdítottam ezt a vidéki urat, hogy irasson a béresével históriákat, de azt hiszem e levél legalább is oly becses elismerése Mikszáth Kál-

mán írói művészetének, mint aminő a hajdan-korban Appelles almáinak jutott osztályrészül.

Nézetem szerint Mikszáth Kálmán népszerűsége javarészt ambícióval megírt rajzainak és elbeszéléseinek köszönheti, ám bár nagyban hozzájárult ahhoz újságírói működése is, melyet egy ideig bizony rossz szemmel néztek mindazok, kik őt attól féltették, hogy a napi sajtó az ő tehetségét is úgy el fogja nyelni, mint elnyelt már nem egy jeles tehetséget. Ma szívesen és önként bevallom, hogy én és velem együtt a többiek is tévedtek ebben. Azok a karcolatok, melyeket a „T. Ház” címe alatt ír — minden aktualitásuk dacára, vagy tán éppen ezért — egy oly irodalmi genret vezettek be Mikszáth tolla által az irodalomba, melyet más nemzetek irodalma is méltán irigyelhet tőlünk. Úgy olvassuk e karcolatokat, mintha éppen csak ma érdekelnének minket, mivel a képviselőház tegnapi ülésén történeteket és nem történeteket tükröztek vissza, de idővel a karcolatok gyűjteménye, a jelen kor, a mai nemzedék aspirációinak és küzdelmeinek megismerését jobban fogja megvilágítani, mint akár egy fél könyvtár.

Akik Mikszáth nyájas falusi történeteit vagy egyszerű szerelmi históriáit, de még csipős, bár sohasem szenvedélyes politikai karcolatait olvassák, bizonyára abban a meggyőződésben vannak, hogy Mikszáth teljesen ment bárminemű szenvedélytől. És valóban bajos is elképzelni, hogy annak az írónak legyenek szenvedélyei, ki annyira imponál derült nyugodtsága, józan és megvesztegethetlen ítéllete által, ki sohasem keres megrázó motívumokat, ki még regényei tárgyát is akként választja meg, hogy idegrázó jelenetek abszolúte elő nem fordulhatnak azokban. És mégis van egy, egyetlen egy, csak kicsi, parányi szenvedélye, melynek aztán teljesen erejéből rabja.

Egyetlen szenvedélye — a komfort. Kényelmes karosszékében ülve, kellemes és fesztelen környezetben szokta elbeszélni vagy „megcsinálni” azokat a töméntelen adomákat, ötleteket, kész novellákat, mik néha hetekig és hónapokig ott rekednek agyában, míg papírra veti őket. És minthogy elválaszthatlannak tartom Mikszáthot a komfort egyik fő kellékétől, a kényelmes karosszéktől, attól tartok, hogy az új parlamenti épület elkészültével önként le fog mondani mandátumáról, mert hogy abban a gótstílusú épületben, csúcsíves, kiszögelekkel teli magas széken helyet foglaljon és ott magát kényelmesen érezhesse — azt Mikszáthtól valóban bajos megkívánni.

Őn, t. szerkesztő úr, bizonyára azt szeretné még (vagy talán főképp azt) megtudni tőlem, hogy minő az a viszony, mely Mikszáth, az író, és az ő kiadója között fennáll.

Szándékosan hagytam ezt levelem végére, mert hát bizony be kell vallanom, hogy ez a viszony a lehető legharagosabb. Mint kiadó, azt szeretném, bár írna sokat, minél többet, annyit, amennyit én tőle ki szeretnék adni és amennyit az olvasó közönség tőle olvasni szeretne és ő bizony eme kívánságomnak — nyíltan bevallom — nem igen felel meg. Ki veheti rossz néven tőlem, hogy ezért, bármint szeretem is, sőt éppen ezért — neheztelek rá? Ki vehetné rossz néven tőlem, hogy eme kiadói neheztelemem nőttön-nő oly arányban, mily arányban nő a közönség türelmetlensége és vágya egy-egy új Mikszáth-kötetre.

De nehogy azt higgye, t. szerkesztő úr, hogy én a kedvező alkalmat megragadva, melyet az Ön szeretetreméltósága nyújtott — itt palam et publice be akarom vádolni Mikszáth Kálmánt, amiért nem ír többet, nyíltan bevallom azt is, hogy bennem csak a *kiadó* haragos (ki mindig haragos, ugyebár az íróra!), de az *ember* bennem másképpen vélekedik és készséggel elismeri, hogy kiadói haragom igazságtalan és önző, mert Mikszáth többet, mint amennyit ír, nem írhat, mert az egyszerűen lehetetlen és mert lehetetlent csak a kiadók szoktak követelni írójuktól.

Ha végignézem azt a mintegy 20 kötet könyvet, mely rövid tíz esztendő alatt Mikszáth Kálmán tolla alól kikerült és melyek mindegyike egy-egy chef d'oeuvre-je a magyar irodalomnak; ha elgondolom, hogy én lehettem szerencsés ezen művek nagy részét a magyar közönség kezeibe juttatni; ha el-eltűnődöm azon, hogy mennyi gonddal és szeretettel becézgettük a szerzővel együtt ezen könyvek mindegyikét, hogy elbábráltunk néha hetekig, míg megfelelő köntöst varratunk hozzá; ha felidézem annak a sok kellemes órának emlékét, melyekben ezeket a könyveket „nyélbe ütöttük”, hogy össze-vissza válogattuk a „beváló” elbeszéléseket és mily szigorú kritikával dobálgatta ki néha a szerző elméje egyes mostohább gyermekeit, esengő, kegyelemkérő szavaimra műsem hallgatva; ha meggondolom azt, hogy mindezeknek a jeles műveknek írója aránylag fiatal, java erejebeli férfiú, ki még sokkal több ily becses könyvet fog a jövőben velem kiadatni, akkor szűnik kiadói haragom is és a magam, valamint annak a sok ezer olvasónak nevében, kik őt irodalmi pályája kezdetétől fogva mindaddig híven és lelkesedéssel kísérték, azt a kérelmet intézem Mikszáth Kálmánhoz, legyen ezentúl is oly szorgalmas munkása a magyar irodalomnak, mint eddig volt. Dicsősége és népszerűsége magasabb fokot már alig érhet el, de olvasóinak háládatossága, mint termékenyítő harmat kísérni fogja őt mindvégig.

Köszönöm Önnek, t. szerkesztő úr, hogy a Mikszáth Kálmánról szóló „*mappát*”, mint ő az arcképét szokta nevezni, igénytelen megjegyzésem kíséretében mutatja be „A Hét” olvasóinak.

Budapest, január 17.

Révai Mór

IV. A „Szegedi fény- és árnyképek” kiadója

Nehéz dolgot kíván tőlem, tisztelt szerkesztő uram. Azt kívánja, hogy egy írónak a múltjáról beszéljek, akit ma nemcsak Magyarországon, hanem a külföld legműveltebb országaiban is nagyra becsülnek, és én most avatatlan tollal álljak elő, turkáljam föl a múltat, azt az időt, mikor a mi írónk: Mikszáth Kálmán egyszerű vidéki újságíró volt, csak olyan névtelen hőse, — vagy ha a tisztelt szerkesztő uram demokratikus lelkületének úgy tetszik — egyszerű napszámosa az irodalomnak, mint itt akárhány szegedi újságíró.

Mégis eleget teszek kívánságának.

Apró dolgokat fogok elmondani, úgy, amint megtörténtek: s míg ez a kis visszaemlékezés talán sokakat fog érdekelni, maga, a

most már annyira ünnepezték író: *Mikszáth* Kálmán is mosolyogva emlékeztek vissza szegedi életéből ez egy-két történetre.

*

A szegedi árvíz után (1879-ben) mindössze ketten: *Enyedy* Lukács és *Mikszáth* Kálmán szerkesztették a „Szegedi Napló”-t. Még akkor *Enyedy* Lukács volt kiadója a lapnak, melyet az én nyomdám-ban nyomtak.

Mikszáth, ebben az időben igazi újságró-bohém ember módjára könnyen vette a világot, gondtalanul élt, mint az olyan ember, aki már olyan sok csalódáson ment át s letett minden reményről. Úgy viselkedett, mint akire nézve teljesen közönyös a jövő, nem bízott semmiben s csak azon volt, hogy minél gyorsabban morzsolja le a napokat.

Ha *Enyedy*nek el kellett utaznia, *Mikszáth*ra maradt a lap. *Enyedy* mindannyiszor félve távozott Szegedtől, attól rettegett folyvást, hogy távollétében nem jelenik meg a lap. Alapos oka is volt ettől félnie, mert *Mikszáth*, ha egyszer kedve kerekedett, beült valami kávéházba, vendéglőbe, vagy elment valami víg kompániával Szatymazra, vagy másüvé: bánta is ő a lapot, akárcsak a világon sem lett volna a „Szegedi Napló”.

Enyedy, valahányszor egy-két napra eltávozott a várostól, nekem szívemre-lelkemre kötötte, hogy vigyázzak a lapra s úgy vélte a lap megjelenését biztosítani, hogy megbízott: ha *Mikszáth* a lapot összeállítja, minden este 2 azaz két o. és m. értékű forintot szolgáltat-sak át neki. Ez időben *Mikszáth* még franciásan élt (de csakis az ebédet illetőleg).

Hanem egy szép, vagyis dehogy szép, inkább emlékezetes rossz napon: megbomlott közöttünk a rend.

Délutáni 4 óra volt és a redakciótól még egy sor kézirat se került le a nyomdába. A szedők zúgolódtak, a metteur en page kurtán kijelentette előttem, hogy az egész személyzet kilép a nyomdából, de *Mikszáth* úr kedvéért nem nyölik magukat éjszaka.

A nyomdászok föl voltak lázadva és nekem nem volt egy sor kéziratom sem. Nyakamba vettem a várost s keseredett szívvel mentem keresni *Mikszáth* Kálmánt kávéházról-kávéházra.

Két órai *Odyssea* után megtaláltam az „*Oroszlán*”-hoz címzett kávéház egyik pipafüst fellegtől homályos sarkában.

Pikétezett *László* szenátorral, ajkai közül fél virginia csutka fityegett ki, s a legnagyobb meglepettség sugárzott arcáról. Körülbelül 5 forintot nyert a szenátortól, erősen szította a virginia, egyre fújta a füstöt, melyen át hetykén nézett a partnerre. Főlháborodva közeledtem hozzá: — Az Isten szerelméért Kálmán, tönkre teszi a lapot.

Mikszáth rám sem hederített, erősen szivarozott s szenvedélyesen játszott tovább.

Könyörgésre fogtam a dolgot, de ő egész nembánomsággal viselte magát, rám sem hederített, mintha sohasem látott volna életében

s úgy látszott, hogy semmit sem akar most tudni sem énfelőlem, sem a szegény „Szegedi Napló”-ról és a távollevő Enyed Lukácsról.

Láttam, hogy hiábavaló minden rimánkodás, búsan hazamentem. Akkori társamat: Bába Sándor nyomdászt elküldtem a kaszinóba, hogy a hatósági tagoktól szedje össze az újdonságokat, én ezalatt buzgón ollóztam.

A lap megjelent, de Mikszáth aznap nem ebédelt, mert az öt forintot László szenátor visszanyerte tőle.

*

Mikszáthnak, „A szegedi fény- és árnyképek” című röpiratot kellett volna befejeznie. Mindig új meg új terminust tűzött ki a munka befejezésére. A terminusok mind elfogytak s ezzel együtt elfogyott az én türelmem is.

Egyszer kétségbeesett tette határoztam el magamat. Becsalon Mikszáthot a szobámba, bedobok az ablakon egy koncpapirost s addig szabadlábra nem helyezem, míg az említett röpiratot be nem fejezi.

A terv kivitelére maga Mikszáth Kálmán nyújtott alkalmat. Nagy garral csörtetett be egy nap hozzám, azt kérdezve, van-e a kasszában pénz. Minél több kell neki, mert néhány jó barátját akarja megvendégtelni.

Az alkalmat megadtam. Lesz pénz, mondtam, de addig nem jó ki a raktárból, míg a röpirat el nem készül.

Mikszáth ráállott, az ablakon át lopva benéztem s láttam, hogy leül az íróasztalhoz, arca egészen komoly, meg voltam róla győződve, hogy most az igazi Mikszáth, az író ül odabenn, aki ír, igazán ír.

Meghatva léptem vissza. A raktár körül csöndet csináltam, azt akartam, hogy „az író most egészen önmagával legyen elfoglalva” s munkájában ne zavarja senki, semmikor.

Három óraker zörgettek.

— Bocsásson ki!

— Befejezte a munkát?

— Nem! Holnap majd befejezem.

— Akkor nagyon jó lesz mindkettőnknek, ha tovább is odabenn marad.

Mikszáth roppant dühös volt, s kemény szavakkal fenyegetett.

— Nem bánom aztán akármit csinál velem, — kiáltottam —, inkább ön öljön meg, mint a közönség, mely hetek óta várta a röpiratot s egyre ostromolták a nyomdát.

Mikszáth ismét leült és írt tovább.

Hanem egy negyedóra múlva ismét kikiáltott, de most már nagyon el volt keseredve.

— Legalább egy virginiát juttasson börtönömbé.

Ezt a kívánságát teljesítettem.

Alig alkonyodott be, a röpirat készen volt, másnap estéig ki volt szedve és nyomva s a városban már mindenütt olvasták az ötletgazdag, rendkívül elmés röpiratot.

Mikszáthnak köszönheti a későbbi írógeneráció, hogy bármely könyvre akad Szegeden 2–300 előfizető, kik a könyv megjelenését biztosítják.

Endrényi Lajos

V. „A tót atyafiak” kiadója

A dicsőség útján csakugyan én vagyok *Mikszáth Kálmán* első kiadója.

Megjelent nálam „A tót atyafiak”, ez a gyöngyöket tartalmazó kötet magyar és német kiadásban, aztán az „Igazi humoristák”, „Tisza Lajos udvara” és „Szeged pusztulása”, szintén magyar és német nyelven.

Egész kincs ez egy vidéki kiadónak s mégis azt kell kérdeznem ma is: *hol a kincs?*

*

Bizony vékony helyzetben került ide a „Szegedi Napló”-hoz a *nagy palóc*. Mikor megérkezett, fölvezettem a redakcióba és rendelkezésre bocsátottam a lakószobát ágygal, pamlaggal és két szekrényvel. Aztán előkékenyen ajánlkoztam, hogy behozatom a málháit és kértem a földövevényt.

Belenyúlt a zsebébe és utólérhetetlen flegmával tett ki az asztalra egy kis csomagot, melyben két ingallér volt.

— Íme — mondá — a *kufferem*.

*

Hanem azért rövid idő múlva hangadó ember lett Szegeden. Nagyon megszerette ez az alföldi város a Napló palócát. És ez a szeretet, ez a becsülés meg volt érdemelve. Ez nem volt *elbleg*.

*

Valósággal elkényeztetett kedvence volt a szegedi intelligenciának, mely a lapból ismerte meg aranyos humorát és versengett a szerencséért, hogy magát Mikszáthot is *megismerje*.

*

Komolyabb ügyekkel, aféle apró közigazgatási kérdésekkel nem törődött soha.

Nem is tudta fölvenni itt Szegeden a városi *képviselőségig*.

*

Annál előkelőbb társadalmi helyzetet vívott ki a királyi biztosság idejében.

Mintegy tiszteletbeli királyi biztosi tanácsos volt, csak éppen az nem járt neki, ami leginkább elkelt volna nála — a *napidíj*.

*

Már akkor jó viszonyban élt Tisza Lajos gróffal, aki pedig csak arisztokratákkal érintkezett bizalmasan.

A gróf fölísmerte benne hamar a szellemi arisztokratát.

*

Amúgy pedig nem igen voltak a nagy palócnak arisztokratikus hajlamai.

Annyira leereszkedő volt, hogy a szerkesztőség udvarában egyszer egy dorozsmai csöbör-úrhölgynek tette a szépet.

Még iparos létemre is fölforrott bennem erre az úri fitymálás és szemrehányást tettem neki: hogy kacsalódhatik ilyen rút, tenyeres-talpas paraszt lánnyal.

— Ugyan ne bolondozzon — felelte a nagy palóc — nem látja, mennyire hasonlít *Blahánéhoz*.

Ebben a válaszban domborodott ki előttem leghatalmasabban a Mikszáth Kálmán *fantáziája*.

*

Száz jóízű dolgot tudnék még elmondani Mikszáthról, aki itt minden nap csinált legalább egy jó tréfát.

Egyszer maga maradt itthon a redakció tagjai közül és egy sor kéziratot nem adott ki, míg a bezárt ajtón keresztül be nem dugtam neki előlegül *tíz forintot*.

Egyszer . . .

De lássa, szerkesztő úr, én nem vagyok író, én kiadó vagyok. Gondoltam valamit. A legsikerültebb Mikszáth-adomákat nem írom meg önnek, hanem legközelebb *kiadom*.

Szeged, január 19.

Bába Sándor

»A Hét«-ben közzétett nyilatkozatokkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy Kiss József nem törekedhetett teljességre. Nem sorakoztatta fel Mikszáth minden addigi kiadóját, és a megszólaltatott kiadók sem szóltak fontos vagy jellegzetes művekről. Így például Mikszáth Kálmán első kötetének kiadója, az *Elbeszélések* I. és II. kötetének 1874-es közrebocsátója, Wodianer Fülöp nem jutott szóhoz, a Mikszáth műveket »Kákay Aranyos No. 3.« és »Ifjabb Kákay Aranyos« néven közzevető Grinn és Horovitz kiadó is kimaradt a megszólaltatottak közül. De a nyilatkozók sem beszéltek mindenről. Így a Singer és Wolfner kiadó nem említette, hogy az »Egyetemes Regénytár« kötetei között Mikszáth Kálmán volt az első magyar író, akit megszólaltattak, arról sem szóltak, hogy ők adták ki *A tisztelt Ház* c. kötetet. De Révai Mór sem nyilatkozott arról, hogy a népolvasmányként kiadott »Jó könyvek« sorozat mögött, amelyben öt Mikszáth művecskét jelentettek meg, szintén kiadóvállalatuk áll. A sort tovább lehetne folytatni, de csak érzékeltetni kívántuk a bemutatás hiányait és a nyilatkozók által mellőzött tényeket. Ennek ellenére ezek a megnyilatkozások sok érdekes és Mikszáth szempontjából jellegzetes tényre vetnek fényt.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 16 : 7—9 nagy nyüzsgés-mozgás észlelhető most a megürült Napló szerkesztői állása körül. — A Képviselőházi Napló szerkesztője 1891. jan. 14-én elhunyt. A PH már jan. 20-án hosszabb hírből fontolgatta, hogy »Ki lesz az Orsz. Napló szerkesztője (7. l.). Az újság febr. 5-i számában jelent meg a híradás, hogy Szádeczky Lajos középiskolai tanár, az Egyetemi Könyvtár tisztviselője lett a Napló új szerkesztője. — Szádeczky korábban már Szádeczky-Kardoss Lajos néven publikált történész szakmunkákat, 1888-tól, az MTA lev. tagja volt.
- „ 9—10 Arra vagyok kíváncsi, ha a Kozarek helye megürül, lesz-e valjón a Házban akkor is észlelhető mozgás? — A múlt század 80-as és 90-es éveiben a fővárosban Kozarek volt a hóhér.
- 17 : 25—26 Rosszul honorált novellák sírása hallik ki a sorokból. — Mikszáth utalása kétértelmű, vagy arra vonatkozik célzása, hogy első újságbeli megjelenésükkor rosszul honorálták az egyes elbeszéléseket, vagy arra akar célozni, hogy egyik-másik kiadója keveset fizetett a kötetben megjelent novellákért arra való hivatkozással, hogy korábban napilapok, folyóiratok hasábjain már napvilágot láttak.
- „ 33—34 én is küldök a legközelebbi számba egy kalapácsot, amely azt jól megüthesse. Címe lesz: »Az én kiadóm«. Küldd el a szedőgyereket egypár nap múlva. — »A Hét« 1891. febr. 8-i számában a 96. lapon a »Heti posta« rovatban, a szerkesztői üzenetek között, a második helyen a következő üzenet olvasható: »Budapest Z. S. Nem mirajtunk múlt! Mi pontosan elküldtük a szedőgyereket Mikszáth Kálmánhoz azért a kéziratért, melyben kiadót a sárga földig letéperni ígérték, de nagy szomorúságunkra azzal a hírral jött vissza, hogy a nagy palóc ágyban fekvő beteg, régi baja megújult és egyelőre invalidussá lett a toll, melynek sercegése mindig pajzán vidámságot jelent. Reméljük, hogy mire e sorok megjelennek, ismét talpon lesz és újra eregeti majd humora színes buborékait. Arra a kérdésére, hogy igazak-e mindazok az adomák, amelyeket róla írtak és folyton terjesztenek, mi nem felelhetünk. „Si non e vero e ben trovato!” Kevés nagy emberünk dicsekedhetik azzal, amivel Mikszáth, hogy már életében egész mondakör alakult volna személye körül. Egyébiránt a jó adomázók sorsa, hogy minden adomát, ha jó, ha rossz, őrajtuk fenik, még azokat is, amelyekben — ártatlanok.« — E szerkesztői üzenethez hozzá kell fűznünk, hogy »A Hét« 1891-es évfolyamában nem találtunk Mikszáthtól olyan írást, amelyben reagált volna kiadói róla szóló emlékezéseire!

A PRENUMERÁCIÓ

- M** I. *Pesti Hírlap*. 1891. március 1., 13. évf. 59. sz. (3., 4. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
II. *Hí.* 1. köt. = *Jk* 33. köt. *A saját ábrázatomról*. Bp., 1914. 130–135. l.

A jelen Krk a PH szövegét közvetíti.

Az előfizetési felhívás kibocsátásának lélektana

Mikszáth ebben a karcolatában humoros színekkel, egy kissé önonirikus hangon festi le azt a lelkiállapotot, amely egy önálló kötet megjelentetésének velejárója, különösen akkor, ha a kiadó előfizetési felhívást is kibocsát. A kiküldött előfizetési felhívást követő várakozás feszültségének fokozatait Mikszáth más írásaiban is érintette, e karcolat új vonása a csattanóban elmondott eset. Az hogy valaki azért kér gyűjtőívet az írótól, hogy a maga szenvedéséért úgy vegyen elégtételt, hogy a kért gyűjtőívvvel másokat készlet előfizetési kötelezettség aláírására. A bosszúnak ez a sajátos — tapasztalt vagy más-tól hallott — története készítette Mikszáthot a prenumerálás újabb lelkiállapotának megírására.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

18 : 5 *violencia* — erőszak, kényszer

19 : 24–26 *Bernáth Gazsi eszméje melegíti föl a szíve mélyéig, aki prenumerációt hirdetett — soha meg nem jelenendő költeményeire*. — Mikszáth a korábbi években számtalan Bernáth Gazsi történetet örökített meg: a meg nem jelenendő verseire való előfizetés gyűjtését az 1882-ben megjelent *A revolver* c. karcolatában írta le. (Krk 64. köt. 64. l.)

EGY ÚJSÁGIRÓ, EGY MÉSZÁROS ÉS EGY MINISZTERELNÖK

- M** *Nemzet*. (Szerk. Gajári Ödön.) 1891. március 6., 22. évf. 64. sz. (1. l.) A »Nemzet« tárcája rovatban. Teljes névjelzéssel. Kötetben itt először.

A »generális« emlékezete

Tisza Kálmán 1890 áprilisában történt lemondását követően Mikszáth tárcáiban, parlamenti karcolataiban gyakorta visszatérnek a Tisza kormányzásának korszakából származó emlékek. E visszaemlékezések részben nosztalgikusak, részben a múlt időt érzékeltető ref-

lexiók. Minden körülmények között azt a szándékot és érzelemlágyot tükrözik, amellyel Mikszáth a Tisza-kormányzást látni és láttatni tudta.

Az ipolysági mészáros 1880-as évek közepéről származó aján-dékának emlékét csupán Mikszáth karcolata őrizte meg, és az ő tol-mácsolásában maradt reánk a mészárosmesternek Tiszához intézett levele is. Lehetséges, hogy az ajándékküldés valóban megtörtént, az is lehetséges, hogy valami levéllel ajánlotta Tisza figyelmébe kül-deményét a vidéki mesterember, de az biztos, hogyha meg is érkezett Budára a művészi gonddal megszerkesztett »kosból való dohány-zacskó«, akkor sem kísérte ilyen anekdotikus csattanóval megkom-ponált levél. Ez utóbbi minden körülmények között Mikszáth írói leleménye, de az is lehet, hogy az egész történet az ő legenda teremtő szellemének szülötte: mivel a »Nemzet« 1884-es évfolyamában talál-koztunk ugyan a cikkírók között dr. Heltai Ferenc névével, de olyan írására nem bukantunk, amelyben azt a kijelentést tette volna, hogy »a mészáros mesterséghez kevésbé kívántatik szakértelem, mint né-mely más mesterséghez« . . .

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

22 : 11 *lepogonyít* — lecsepül, megszegényít

24 : 12 *magyar Bismarck* — MK korábbi karcolataiban gyakorta előfordult Bismarck neve, akár személyére tett megjegyzés, akár politikájára vonatkoztatott fordulat formájában. De Tisza Kálmán epitheton ornansát ilyen formában eddig nem-igen írta le.

„ 14—15 *De míg az igaz Bismarckot a szereplési lúz győtri és a fecsegési vágy (fog az még küldeni Ábrányiért)* — MK célzá-sa valószínűleg Ábrányinak egy korábbi években keletke-zett Bismarckról szóló írására vonatkozhat.

„ 18 *az új vezér dirigál* — az utalás Szapáry Gyula grófra, a mi-niszterelnökre vonatkozott, aki Tisza után átvette a minisz-terelnökséget és a szabadelvű párt vezetését.

ÁLARC NÉLKÜL

M *Magyar Hirlap* (Fel. szerk.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán) 1891. március 23. 1. évf. 3. sz. (17. l.) *Nem mese* alcímmel. Névjelzés: (s.)

Kötetben itt először.

Az áldemokratáság leleplezése

A látszatdemokratáság kérdése Mikszáth Kálmánt az 1880-as évek kezdetétől egyre élénkebben foglalkoztatta. Korábbi írásaiban a nemesi liberalizmus kétarcúságát fedte fel, később a polgárság sorai-

ban jelentkező látszatdemokrata magatartásra is felfigyelt. A nemesi habitus kérdése az 1898-ban megjelentetett *A demokraták* c. hosszabb elbeszélésében öltött végső formát. (Ld. Krk 10. köt. 7—45. l.) Az elbeszéléshez fűzött jegyzetében Király István bemutatta a téma korábbi fel-felmerülését a *A magyar demokrata*, *Magyar demokrata*, *A barsai ünnep* és *A demokrata* c. elbeszélésekben, az első három szövegét a Krk 10. kötetében a 219—231 lapokon közzé is tette. A polgári látszatdemokrata magatartásra még érzékenyebben reagált mint a nemesi liberálisokéra, karcolataiban, elbeszéléseiben egyre sűrűbben bukkannak fel e társadalmi mentalitás képviselői.

E gondolat vázlatos, satirikus felvillantása a jelen karcolat. E meggyőződését Mikszáth mindig vallotta és hirdette, de kimondásában megerősíthette Horváth Gyulának a lap programját összegző véleménye is, amely szerint »a független gondolkodás, az őszinte szó kimondása, a tárgyilagos kritika, a szabadelvű eszmék, a demokratikus irány nem ellenkezik a szabadelvű párt nyílt programjával.« (MH, 1891. márc. 21. 1. sz. 7. l.)

A satíra hőstét aktív miniszterként mutatja be MK. A Tisza Kálmán bukása után hivatalba lépő Szapáry-kabinetnek három nem arisztokrata származású minisztere volt. Baross Gábor, Szilágyi Dezső és Wekerle Sándor. Ha valódi személyről szól a történet, akkor hárójuk közül az egyik lehet csak a hőse. A szövegbeli jellemzés szerint »a kegyelmes úr például csak azért nem leve eddig valóságos belső titkos tanácsos, mert nem ajánlatos, illatos, pillangós szönyegre állítani azt...« (1 : 9—11). A három név közül Baross Gáboré kihull, mert ő már 1888-ban megkapta ezt a címet. Szilágyi Dezső és Wekerle Sándor viszont csak 1891-ben lett a kézikönyvek tanúsága szerint valóságos belső titkos tanácsos. A további kutatás feladata annak eldöntése, hogy kettőjük közül vajon kinek az alakja, illetőleg mentalitása lebeghetett Mikszáth szeme előtt a cikk írásakor. Az is lehetséges, hogy egyikükre sem gondolt, amikor a karcolat figurájának magatartását vázlatosan papírra vetette...

A SCHNEIDER SZÜRKEI PÁRIZSBAN

M *Magyar Hírlap.* (Fel. szerk.: Horváth Gyula, főszerkesztő: Mikszáth Kálmán.) 1891. március 24., 1. évf. 4. sz. (1. l.) A *Magyar Hírlap* tárcája rovatban. Névjelzés: *M. K.*
Kötetben itt először.

Politika és demagógia

Az előző napi magyar újságokban egy párizsi híradás jelent meg, amely Mikszáthot elgondolkoztatja és a demokrácia és a demagógia körébe tartozó eszme-futtatás megírására készítette. A hír, amely e gondolatsort kiváltotta a következő volt:

»Tüntetés Ferry ellen. Páris, márc 22. A montmartrei elyséében Ferry elnöklete alatt tegnap díszében háromszázan vettek részt. A rendőrség intézkedései következtében a bejáratnál csak jelentéktelen tüntetések fordultak elő. Ferry beszédében kiemelte, hogy hisz a kormányzat amaz állandóságában, amelyet az ország óhajt. Beszéde további folyamán Ferry a köztársasági ifjúságra apellált, mely belátta, hogy az a köztársaság, amelyre Franciaországnak szüksége van, hogy a világ előtt mindenekelőtt tekintélyt, azután tiszteletet, s végül barátságos viszonyokat biztosítson magának, csak szabad, önszántából fegyelmezett köztársaság lehet. (Tetszés.) Beszéde végén megjegyzé, hogy a hazának tett szolgálatokat a nép gyakran félreismeri; ez azonban mit sem tesz, ha csak Franciaországnak egynémely tekintetben több nagyságot, fényt és erőt szereztek. Ferry beszédét nagy tetszéssel fogadták. Midőn Ferry a teremből távozott, zajos jelenetek fordultak elő. A nagy néptömeg hosszantartó „*Le Ferryvel!*” kiáltásokba tört ki. Számos elfogatás történt. Ferry, hogy a tüntetők elől meneküljön, bérkocsiba szállt és elhajtattott.» (PH, 1891 márc. 23. 6. 1.)

Igen jellemző Mikszáthra, hogy Jules Ferrynek bérkocsin való rejtett távozása egy magyar miniszterelnök, Tisza Kálmán hasonló körülmények között való távozását juttatta eszébe: az 1889 telén-tavasza a véderő törvény tárgyalásakor nem is egy ízben kellett így távoznia a Sándor utcából Tisza Kálmánnak. De nemcsak a miniszterelnök, hanem a véderőtörvényt támogató ismertebb kormánypárti képviselők is sokszor bérkocsin távoztak a tömeg abcugozása közepette. Mikszáthnak magának is volt alkalma a népszerűtlenség eme megnyilvánulásával találkozni.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 28 : cím *Schneider szürkéi* — az 1880-as években Tisza Kálmán nem saját kocsiján, hanem egy Schneider nevezetű bérkocsis konflisan közlekedett a fővárosban.
- „ 12—13 *Jules Ferryt, Franciaország ez idő szerinti legnagyobb emberét* — MK utalása arra vonatkozott, hogy J. Ferry leplezte és politikailag lehetetlenné tette a nacionalista és revansista Georges Boulanger tábornokot, aki katonai diktatúrával akarta a Hamadik Köztársaságot megdőnteni. — A Ferry-ellenes tüntetés még a boulangéristák demagógiájának volt a következménye; a tüntetésről ld. a bevezetőben idézett újságcikket.
- „ 18 *Jules Ferry különben is népszerűtlen.* — Ferry ellenfeleinek demagógiája Ferrynek a hagyományos németellenes francia politikával való szakításából fakadt, míg Boulanger tábornok ezt a nacionalista hagyományt követte és harcolt Ferry és politikai pártfelei ellen.
- „ 20—21 *nem bír annyi látással néha, hogy a rókat össze ne tévessze az oroszlanmal.* — Az előbbi politikai utalás folytatása, Boulanger tábornok a hasonlatban a róka.

Lap Sor

- 28 : 23 (*nehogy rendreállításon Péchy Tamás*) — MK tréfás visszautalása korábbi parlamenti karcolataira; amikor mindig beszámolt arról, ha egy képviselő nem éppen barátságos kifejezést vagy jelzést használt egyik vagy másik külföldi országgal kapcsolatban, akkor Péchy Tamás a Ház elnökeként figyelemztette az illető képviselőt a parlamenti előírásokra.
- „ 23 *Ligue des patriotes* — a. m. a hazafiak ligája, a revanst hirdető Boulanger tábornokot támogató, politikai szervezet
- „ 27—29 Tisza Kálmán korábbi menekülése. — Ld. ezzel kapcsolatban a Krk 78. köt. 103. és 113. l., továbbá a jelen karcolat bevezetőjében írottakat.
- „ 32—34 *Folyik az óriási lakmározás, csámcsogás, fogpiszkálás, aztán szájmosogatás.* — A karcolatnak ez a fordulata visszautal a bevezető sorokban a kannibalizmussal kapcsolatos eszmefuttatásra.
- „ 35 *sőt Kossuthba is beleharapunk.* — MK utalása az ún. honossági törvényre vonatkozik, amelynek keresztülvitelével kapcsolatos manőverbe bukott bele Tisza Kálmán. Tisza ígéretet tett Kossuth magyar állampolgárságának megőrzésére, de pártbéli ellenfelei az ígéretet ellene fordították és lemondásra készítették. (Ld. Krk 79. köt. 219—225. l.)
- 29 : 12—14 (*még Bismarck is elnyeletett; még ő is kisebb volt mint egy császár torka*) — Bismarck 75 éves korában az új német császár II. Vilmos szociális politikáját túl gyorsnak tartotta, e kérdésben összeütközésbe került az ifjú uralkodóval és 1890 márciusában kénytelen volt lemondani kancellári tisztségéről.
- „ 17—18 *Elfogynán a jelesek, Boulangerek kezébe kerül a vezetés. S ezeket aztán nem a parlamentarizmus eszi meg, hanem ők eszik meg a parlamentarizmust.* — Ez a karcolat befejezés világossá teszi, hogy Mikszáth a demagógiától féltette a parlamentarizmust, a népképviselési rendszert.

HÚSVÉT A SZÍNHÁZBAN

M *Magyar Hírlap.* (Fel. szerk.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán) 1891. március 31., 1. évf. 10. sz. (5., 6. l.)
Rovaton kívül. Névjelzés: M. K.

Kötetben itt először.

Fricska a fővárosi színházak műsorpolitikájára

Közismert betűjele mögé húzódva Mikszáth ironikus hangon pécézi ki a két fővárosi színház műsorpolitikáját, amellyel a jelek szerint eleget akartak tenni a közönség ünnepi kultúraigényének.

Mind a két színház úgy vélte, hogy Madách Imre illetőleg Csepreghy Ferenc művének repertoárdarabként való műsorra tűzésével nézőközönségének biztos ünnepi programot biztosít. Az előző évek műsorát áttekintve, Mikszáth állítása igaznak bizonyul: a két színház az említett ünnepnapokon a jelzett két művet adatta elő.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 30 : 1 *Én már több mint egy évtizede vagyok ilyen ünnepi színházlátogató* — MK valóban egy évtizede a főváros lakója, de természetesen a cikk poénja miatt állítja, hogy csak a három ünnepnap juthatott el a színházba.
- „ 12—13 *láttam egy tucat Nyeglét, s egy egész sereg Kósza Gyurkát* — A két figura Csepreghy Ferenc »A piros bugyelláris« c. színművének két epizódalakja: mindketten Török Mihály-nának, a tölgyesi bíró feleségének, Zsófinak kegyeit keresik.
- „ 31 *»toujours perdrix«* — mindig csak fogolymadár!; azaz a jót is meg lehet unni, ha örökösen ismétlődik!

A KIRÁLY SZEMÜVEGE

M *Magyar Hírlap.* (Fel. szerk.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán.) 1891. április 15., 1. évf. 25. sz. (1., 2., 3. l.) A Magyar Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés: *Scarron*. Kötetben itt először.

Demokrácia és hiperlojalitás

A korábbi években is, de a Tisza-korszak lezáródása után még fokozottabban feltűnnek azok a mozzanatok és motívumok Mikszáth karcolataiban illetőleg szépirodalmi alkotásaiban, amelyekkel tanújelét adja annak, hogy kicsinyesnek, szúklátókkörűnek és főként idejétmúltnak érzi azokat a megnyilvánulásokat, amelyek a feudális múlt továbbélése következtében a polgári rétegek magatartását, mentalitását és közéleti gesztusait jellemzik. A jelen karcolat e gondolatait összegzi, kiváltó oka a főváros közgyűlésének egy közelmúltban tett, majd a közmunkatanács által leszavazott javaslata volt. Erről a PH a következőket közölte:

»A fővárosban nagy feltűnést kelt az, hogy a közmunkatanács Podmaniczky Frigyes bárónak, a szabadelvű párt elnökének indítványára elvetette a főváros közgyűlésének azt a határozatát, melyben a Stáció utcát Baross utcának keresztelte el:

Báró Podmaniczky elterjesztése ez ügyben így hangzott:

„Igen tisztelt Tanács!

Az előző ülésben Rémi Róbert tanácsos úr interpellációjára tett nyilatkozatomhoz képest van szerencsém a főváros azon átiratát bemutatni, melyben a Stáció utcát Baross utcának kéri elneveztetni.

Bátorodom egyúttal véleményemet a következőkben jelezni.

A tanácsnak kezdetől fogva elve, hogy utcákat élőkről nem nevez el, azon egyszerű oknál fogva, mert csak az elhunytakat illetheti meg, hogy emléküik megörökíttessék.

A tanács eddigelé tartózkodott is attól, hogy élőknél bírálgassa: van-e érdemük arra, hogy emlékezetük fenntartásáról utcaelnevezésben gondoskodjunk.

Az ellenkező eljárás visszásságait tartva szem előtt, szükségesnek vélem, hogy a tanács az idézett elvhez továbbra is ragaszkodni méltóztassék — a jelen esetben annyival inkább, mert mint a kormánynak alárendelt hatóság, nem érezheti magát hivatottnak arra, hogy a miniszterium egyes tagjai felett bármely tekintetben bírálatot gyakoroljon.

Hogy az ilyen bírálatnak egyszersmind a kormány többi aktív és volt tagjait is érintő hatása volna: egy okkal több, hogy a tanács a főváros indítványának érdemébe ne bocsátkozzék.

Tény ugyan, hogy a Sugár út még életében lett Andrássyról elnevezve; de bár ez természet szerű megokolását megtalálhatta abban, hogy a Sugár út értelmi megalkotója Andrássy volt, az elnevezés őt nem mint a kormány tagját, hanem jóval később, 1884-ben érte abból az alkalomból, hogy a tanács a Sugár utat a főváros gondozásába adta át. Andrássy ekkor már végleg a magánéletbe vonult vissza és befejezett politikai múlt volt mögötte.

Noha azonban a Sugár út elnevezése sem képezhet precedenst, mindamellett magam is érzem, hogy a főváros indítványa látszólag kényes helyzetbe hozta a tanácsot.

De a helyes elintézésétől függ, hogy az ilyen eset ne ismétlődjék.

És végre is általános elvhez ragaszkodván, ez Baross Gábor mindnyájunk által szívesen elismert érdemeiből nem vonhat le mákszemnyit sem, ami pedig a fővárost illeti, remélem, jövőre tapintatosan tartózkodni fog attól, hogy valakinek olyan elismerést szavazzon, mely hatáskörén kívül esik s mely éppen ezért nem is válhatnék teljes értékűvé sem a kezdeményezőre, sem az adományozóra, de arra sem, akinek szánva van.

Mindez azonban csak egyéni nézet s távol van tőlem, hogy a tanács t. tagjaira befolyást akarjak gyakorolni, amit óhajtok s kérek, az csupán abból áll, hogy a főváros indítványa fölött a diskusszió teljes kizárásával titkos szavazás útján méltóztassék dönteni.”

A nyomban megejtett titkos szavazás eredményéhez képest a tanács 8 szavazattal 3 ellenében az elnöki indítványt határozatra emelte. (Podmaniczky a Baross utca ellen, PH, 1891. ápr. 12. 4—5. l.)

A PH a továbbiakban megemlítette, hogy emlékezetből összeállítva a következő utcaneveket élőkről keresztelték el: Cséri utca VII.

ker.; Hunfalvy utca II. ker.; Kövér Lajos utca VII. ker.; Kun utca VIII. ker.; Niedermayer utca II. ker.; Podmaniczky utca VI. ker.; Bulyovszky utca VI. ker.; Jókai utca VII. ker.; Telepy utca IX. ker. A közmunkatanács lojalis gesztusa Mikszáth emlékezetében sok olyan gondolatot is felvetett, amelyet korábbi karcolataiban már észlelt és kifogásolt. Ezekről alább a tárgyi magyarázatokban adunk számot.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 31 : 1 *faktor* — összetevő; itt: tényező
- „ 23—24 *Váradi Antal nem kaphatja meg az aranygyapjút hanem csak a »pro literis et artibus«-t.* — az aranygyapjas rend eredetileg lovagrendi kitüntetés volt, Jó Fülöp burgundi herceg alapította 1429-ben. A nagymesterek a burgundi hercegek, s utánuk a spanyol királyok voltak. Midőn a Habsburg-ház spanyolországi ága kihalt, vita folyt az adományozás joga körül. Az 1725-iki bécsi békében kötött egyezség szerint mindkét uralkodó gyakorolhatja a kinevezés jogát, de az osztrák rendház sohasem ismerte el a rend spanyolországi ágát, s az ott történt kinevezéseket. Ausztriában fejedelmi személyek, főnemesek s mindig katolikusok képezték a rend tagjait, a spanyolországi rend tagjai között több polgár, 11 protestáns és két mohamedán is volt. — Ez utóbbi különbségre utalt MK. — A »Pro literis et artibus« kitüntetését, amelyet a tudományos és művészeti tevékenység elismerésére 1887. aug. 18-án alapított az uralkodó Ischlben. Ez a kitüntetés lépett a korábbi, 1835-től adományozott kitüntetés helyébe.
- „ 26 *Arany János csak a Szent István-rend kiskeresztjéig való ember volt* — A »Szent István-rend«-et Mária Terézia alapította 1764. máj. 5-én a kiváló érdemek jutalmazásául. Az eredeti alapszabály a rend tagjainak számát 100 főben határozta meg három osztályban, úm. 20 nagykereszt, 30 parancsnok, 50 kiskereszt. A nagykeresztet és a parancsnoki keresztet azok nyerhették, akik negyedizigleni ósiséget tudtak kimutatni, kiskeresztet általában csak nemesek nyerhették. A XIX. század második felében a kiskeresztet polgári származásúak is elnyerhették. — Erre vonatkozott Mikszáth utalása.
- „ 15 *nullifikál* — semmissé tesz, megszüntet
- „ 19—20 *egy csipetnyi a népszerűségből jól esnek gróf Szécsen Antalnak is.* — Szécsen Antal népszerűtlenségéről MK többször is írt. (Ld. Krk 68. köt. 62. és 103. l., továbbá Krk 71. köt. 188. l.)
- 32 : 31—32 *a népnek viszont nem elég nagy Radeczky generális* — MK korábban az *Utazás a németek közt* c. cikksorozatában említ

- Lap Sor
- tette a bécsi Radeczky szobor felállítása érdekében folytatott gyűjtést (Krk 73. köt. 36. l. és jegyzeteinket 176. l.)
- 33 : 4—17 A miniszterek és a képviselőjelöltség. — Az 1887-es választások után — amikor ő maga is mandátumhoz jutott — Mikszáth többször írt arról, hogy a kerületek minisztereket, államtitkárokat szeretnek leginkább jelölni. (Ld. Krk 74. köt. 44., 132—134.; Krk 75. köt. 81., 98—99. l.)
- „ 13 *dietenklasszis* — szolgálati beosztás, hivatali ranglétra
- „ 22 »*Erzherzog Johann-platz*« — János főherceg tér
- „ 22—23 »*Erzherzogin Dorothea-gasse*« — Dorothea főhercegnő utca
- „ 23 *vendéglő* »*Zum Erzherzog Karl*« — vendéglő »Károly főherceghez«
- „ 31—32 *minek is tagadnám, a »Baross utca« affér idézte fel* — ld. a bevezetőben idézetteket a 214. lapon
- 34 : 5 *báritli* — a német Bartel, a. m. parterli, előke; ruhadarab amelyet a gyermekek nyakába akasztanak, hogy az étkezésnél ruhájukat az ételtől megkíméljék.
- „ 16—18 *A közmunkatanács eljárása igen helyes volt, nézetünk szerint, ha a szabályhoz ragaszkodott, hogy élő emberekről utcákat nem nevez el.* — Ld. a bevezetőben idézett szöveget a 215. lapon.
- „ 26 *elkonfiskálás* — elkobzás, lefoglalás
- „ 36—37 *magának a kormánynak kellett nyilatkoznia: ő nem tett semmit Baross ellen.* — A PH 1891. ápr. 13-i számában a »*Fővárosi ügyek*« c. rovatban a következő hír látott napvilágot: »A Baross utca. A Bud. Corr. ma ezt írja: A közmunkák tanácsának a Stáció utca új elnevezésére vonatkozó határozata — mint hites forrásból értesülünk — ezen tanács saját hatáskörében a kormány minden befolyása nélkül jött létre.«

AMNESZTIÁT KÉREK!

M *Magyar Hírlap.* (Fel. szerk.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán.) 1891. április 20., 1. évf. 30. sz. (1., 2. l.)
A Magyar Hírlap tárcája rovatban. *Levél a szerkesztőséghez* alcímmel. Névjelzés: *Scarron*.

Kötetben itt először.

Jókai király-himnusz

Az Országos Magyar Daléregyesület pályázatot hirdetett király-himnusz megalkotására. A pályázat feltételei szerint a dallamnak magyar szelleműnek kell lennie és háromféle kidolgozásban kérték: szóló énekhangra zongora, orgona vagy harmónium kísérettel; férfi négyesre alkalmazva kíséret nélkül, vezérkönyv alakban és végül

vegyes karra alkalmazva, kíséret nélkül, vezérkönyv alakban. A beküldés határideje 1891. jún. 15. volt, a pályadíjas művet 1892 augusztusában kívánták bemutatni a Budapesten tartandó országos ünnepélyen, amely egyben az egyesület negyed évszázados jubileumára való megemlékezésül is szolgált volna. (VÜ, 1891. ápr. 19. 16. sz. 260. l.)

Jókai Mór királyhymnusának szövegét a VÜ-on kívül több lap is közölte.

A MH 1891. ápr. 12-i számában (22. sz.) a 17. lapon »Olvasóinkhoz! A király-himnusz ügyében« címmel az alábbi szövegű felhívás jelent meg:

»Lapunk tegnapi tárcájában meg volt írva, hogy a király-himnusz ügyét, ezúttal isten tudja hányadszor, ismét fölszínre vetette az érdeklődés. A pályázat kétszáz-aranyos díjjal van kitűzve, *Jókai Mór* költemény-szövegére, amelyet tegnapi számunkban szintén közreadtunk. Szabad tehát a verseny mindenkinek, aki muzsikális talentumot tud magában és meg bírja hódítani az egész nemzetnek a szívét.

Az ilyen himnusznál természetesen fődolog a zene. Ez a zene azonban egy megadott szöveghez kénytelen alkalmazkodni s ez okon nem szükséges bővebben indokolni, hogy a szöveg egy ilyen himnusznál mindenkor elsőrangú fontossággal való. Az, hogy mit tartanak egy himnusz-szövegről a hivatalos bírálók, nem jelent semmit; a *közönség tetszése, vagy nem tetszése az egyedül elhivatott fórum* arra nézve, hogy alkalmas-e a megadott szöveg, vagy nem alkalmas.

Elhatároltuk tehát, hogy *megkérdézzük lapunk olvasóközönségét, alkalmasnak tartja-e a Jókai-féle szöveget arra a célra, amelyre kijelöltetett, vagy nem. Kijelentjük, hogy ezúttal nincsen semmiféle véleményünk.* Arra vagyunk kíváncsiak, hogy *mi a közönség véleménye, s ezért kérjük lapunk t. olvasóközönségét, mondjanak véleményt és küldjék be hozzánk írásban.* A beérkező véleményeket, indoklás nélkül is ki fogjuk adni, ha a vélemény névalírással küldetik be, összesen *tíz napig.*

— Hogy pedig az olvasónak ismételten emlékébe idézzük a szöveget, még egyszer lenyomatjuk:

Isten tartsd meg országunk királyát,
Fény borítsa szentelt koronáját;
Trónját boldog nemzet támogassa,
Honszerelmünk emelje magasra.
Nemzetek atyja! Ím hozzád kiált
A népnek ajka: tartsd meg a királyt!

A királynak adj áldást, hatalmat,
Boldog békét, harcban diadalmat;
Áldott hírét szikla, róna, tenger,
Merre nap jár, büszkén visszazengje,
Nemzetek atyja! Ím hozzád kiált
A népnek ajka; tartsd meg a királyt!

A király a jog, szabadság vértje:

Minden honfi éljen haljon érte!

Karja, lelke győzzön a viszályon,

Dicső neve késő korra szálljon.

Nemzetek atyja! Ím hozzád kiált

A népnek ajka: tartsd meg a királyt!

A beérkező összes véleményeket tíz nap múlva külön bizottság fogja összegezni, amely a közönség vélekedéséről jelentést tesz.

A bizottság tagjai Mikszáth Kálmán, Szana Tamás, Szemere Attila, Ambrus Zoltán, Szabó Endre és Abonyi Árpád lesznek.»

A MH ápr. 14-i számában »A király-himnusz ügye« állandó címmel megkezdtek minden kommentár nélkül a beérkezett vélemények közzétételét. Megjegyezzük, hogy a közönség rendelkezésére bocsátott nyolc alkalommal összesen 89 vélemény látott napvilágot. Az alábbiakban ezek közül teszünk közzé néhányat:

MH, 1891. ápr. 14. (9. l.):

»Mivel a verselés szabályaihoz nem értek, a himnusz verstani kritikájába nem bocsátkozhatom, de hiszem, hogy e tekintetben Jókaival, a nemzet koszorús költőjével szemben kritikának helye sem lehet, ha csak valaki a szabadságnak oly mérvét nem akarná követelni, mely Maculay szerint megölelje az igaz költészetnek.

Azt azonban a himnusz szövegének elolvasása után én is éreztem, hogy a szöveg kissé kozmopolitikus színezetű, és hogy a magyar király himnusz-szövegéből nem szabad hiányozni azon határozott vonatkozásnak, melyből mindenki megtudhassa, hogy az Magyarország s nem egy idegen ország király-himnusza.

Lehet s valószínű is, ha ugyan szabad annak a nagy léleknek, a teremtő erőnek intencióját boncolgatni, hogy Jókai azért nem fejezte ki a jelzett vonatkozást pregnans módon a himnusz szövegében, mert azt óhajtotta, hogy a király-himnusz Magyarország összes népessége előtt közkedveltté válva, ez országnak minden nemzetiségű lakója által minden mellékgondolat nélkül elfogadtassék, s a himnusz szövege ne képezhessen soha nemzetiségi tekintetben akadályt Magyarország összes népessége szemében arra, hogy egy és ugyanazon szövegű himnusszal fejezze ki a lelkesedés, hűség és ragaszkodás érzetét ama király iránt, ki mint koronás királya elvégre is Magyarországnak királya és mert Jókai önmagától értetődőnek tartja, hogy az általa írt himnusz a „magyar” király-himnusz.

Ha ez így van, akkor Jókainak a saját magasabb szempontjából s a tapintat szempontjából igaza is lehet, a jelenre nézve, de nincs és nem lehet igaza a magyar nemzeti állam szempontjából sem a jelenre, sem a jövőre nézve; mert e szempontból — s az a fő — a magyar nemzeti állam lételének pregnáns kifejezése nem mellőzhető még akkor sem, s talán akkor legkevésbé, midőn egy oly himnusz szövegéről van szó, mely „magyar” király-himnusznak akar tartatni.

A magyar nemzeti állam e szempontból is „magyar” király-himnusz, s nem egyszerűen király-himnusz követel.

A Jókai költészete bizonyára képes lesz azt oly értelemben is megalkotni.

Nagy-Káta.

Lázár K.

*

Az egész vers olyan benyomást tesz rám, mintha a pályázati határidő utolsó órájában íródott volna. Tudjuk ugyan, hogy Jókai nem valami mintaszerű versíró — legalább én formailag tökéletes költeményét nem ismerem —, de hogy egy királynak, egy általa különben is oly igen nagyon szeretett és dicsőített fejedelemnek magasztalására — különb poémát nem tudott teremteni, az nagyon különös. Talán az őszinte lelkesedés hiánya az oka annak, hogy gondosabban nem látta el formai kellékekkel s egyebekkel e királyt dicsérő dalt?

S mit szól majd a *nép*, az istenadta nép, ha úgyszólván ex offo a markába nyomnak egy kottára szedett, rossz sablonszerű verset s azt mondják: „Nesze, ez a magyar király-himnusz, már most fujjad!”

Jókai Mór különb dicskölteményt fog írni. Adják vissza neki azt a költeményt, égesse el s írjon mást, szebbet, jobbat.

Budapest.

Dr. Kassai Imre.

*

Rövid három strófás költeményben teljes lehetetlenség bármely nemzet jellemét is visszatükröztetni és valamint a „God save the Queen”-ben nincs jellemezve az angol nép, a „Bozse cásárja chravi”-ban nem látjuk magunk előtt a nagy orosz nemzetet, a „Yanke doodle”-ban a szabad amerikaiat, a „Heil dir im Siegeskranz”-ban a német nemzetet — úgy bármely 3, mondok három strófás költeményben nem lehet a tüzesvérű, szabadságszerető, lelkesülő és bátor magyar népet jellemezni.

A néphimnuszok között, ami a nép jellemzését és a himnusz exkluzív karakterisztikáját illeti, csupán a „Gott erhalte” osztrák néphimnusz képez kivételt.

Hogy a „magyar” szó nem fordul elő az egész himnuszban, az nézetem szerint a Jókai-himnuszának legkisebb hibája, — mert Európa többi nemzeteinek királyi és császári himnuszaiban sem fordul elő az illető népnek nacionális megnevezése.

A Jókai himnuszának első és legnagyobb hibája, hogy keserves reminiscenciákat ébreszt föl minden magyar ember kebelében, mert bekezdése veszedelmesen hasonlít a „Gott erhalte”-hoz.

Gott erhalte!

Isten tartsd meg! és ez az „Isten tartsd meg” végigkísért refrén-képpen mind a három strófán át.

Nézetem szerint sokkal magyarosabban hangzott volna a bekezdés ilyenformán:

„Isten éltesd magyarok királyát.”

Száz magyar nyelven elmondott fölköszöntés közül kilencvenkilenc így végződik . . . „az Isten sokáig éltesse”!

Budapest.

Gróf Armina

MH, 1891. ápr. 15. 9. l.:

Én Jókai király-himnusz szövegét alkalmasnak tartom, sőt tökéletesnek. Nagyon szerény nézetem szerint az első sor: „Isten tartsd meg *országunk* királyát”, nekem jobban tetszenék így: „Isten tartsd meg „magyarok” királyát:

Kömlöd.

Pázmány Géza,
földbirtokos.

*

Jókai „Király-himnusz”-ában, melynek hivatása az volna, hogy *nemzeti imává* legyen minden magyar ajakán s hogy kifejezze azon érzelmeket, melyek a lojális és honszerető nemzetet királyához fűzik — nincsen eltalálva s különösen a refrénben van teljesen elvétve az a hang, melyben az őszinte s közvetlen lelkesedés, a koronás fő iránti odaadó föltétlen szeretet magának a népnek, a nemzetnek ajkán nyilvánul.

Mesterkéltné, íróasztal mellett szított, s nem szívből fakadó — szívhez szóló lendület húzódik rajta keresztül s ha egyszerűség tekintetében nem is eshetik kifogás alá, sajnosan nélkülözzük mind a három versszakban az igazi magyar nemzeti érzületet, nélkülözzük annak a honfiúi gerjedelemnek tolmácsolását, mely önkéntelenül megdobogtatja — magával ragadja a magyarnak szívét, ha a Szózat dicső sorait hallja vagy olvassa, avagy a páratlan magyar dithiramb ama legszébbik sorát:

„Legelső magyar ember a király!”

Ami a költemény külalakját, kifejezéseit illeti, ismétlésekbe nem akarok bocsátkozni, mert a „magyar” s az „alkotmány” szavak hiányzását, a fájó és elkéserítő emlékeket keltő „Gott erhalte”-nak magyarra fordított alkalmazását, a „tenger — zengje”, rímét, több verssor zengzetességi hiányát stb. fölemlítették már.

Budapest.

Rác: Dezső

*

Jókai himnusza nekem igen tetszik, ki van fejezve benne szépen, ünnepélyesen, és ha elképzelem zenésítve — főképp ha zenéje megfelel a szövegnek —, valószínűleg lelkesítő erővel a nemzet szeretete királyá iránt. Főképpen alkalmasnak hiszem a három versszaknak első 4-4 sorát. — Kifogásolom azonban a refrént, először mert meg van szakítva az egy mondat „Im hozzád kiált — a népnek ajka,” ami által nem folyik elég simán a szöveg, másrésről és főképp pedig, mert sem magyar népről, sem magyar királyról nem szól.

Vélekedésem szerint tehát a versszakok refrénjeit átdolgozva úgy, hogy ebben a himnusz *nemzeti jellege megnyilatkozzék*, az igen szép és megfelelő lenne.

Szeged.

Szegő Ede

*

Nagy örömmel olvastam a t. szerkesztő úr becses lapja f. évi 22-ik számában „a király-himnusz” ügyében t. olvasóhoz intézett fölhívását. Így van ez helyesen: „a király-himnusz” — meggyőződésem

szerint — az országra oktrojálni nem lehet. Az egész nemzet szívből kell annak kisarjadzani s amúgy *megrendelésre* alig várhatunk jobb versélményt annál, melyhez a szíves fölhívás értelmében sietek hozzászólni.

A három versszakból álló „hymnusz”-t, úgy egészében, mint részleteiben elhibázottnak tartom. Hiányzik belőle a magasabb lendület, de hiányzik az eszme is, hacsak nem ismerjük el eszmének e pár szavat: „a nép kiált, tartsd meg a királyt.” — Nem akarok utalni a többi nemzetek himnuszaira, melyek között egyet sem találunk, mely ily konvencionálisan alantan járna, mint a jelen kísérlet.

A vers részleteihez szólva, bizony új eszmékben szűkölködőnek tartom már a kezdetét is, mely kis híja, hogy nem „Tartsa Istennel” kezdődik. Talán a dualizmus még se kívánhatja azt, hogy a „*Gott-erhalte*” kezdő szavainak magyarosításával induljon meg a „*magyar király-hymnusz*”.

A hiba főforrása nem a megtiszteltetés, mellyel X vagy Y urat „hymnusz” írására fölkérik, de a megtisztelő fölszólítás *okvetlen elfogadásában* rejlik. Arany Jánost hiába szólították volna föl, hogy „*regényt*” írjon, amikor előtte állott Petőfi elrettentő példája... „A hóhér kötele.” Sapiienti pauca. Ki követelné Jókainktól, hogy nemcsak sok regényt, de jó verset is írjon.

Szavazatom így szól: *Jókai saját érdekében vegye vissza!*

Budapest.

Szentkatolnai Elemér

*

MH, 1891. ápr. 16. (9. .):

„Jókai megzenésítendő költeményére vonatkozólag nézetem a következő: Szebbet, jobbat, gördülékenyebbet, mélyebb hangot.

Szentes.

Dr. Sziklay Mihály

*

Jókai tehetsége nem király-hymnusok alkotására született, viszont ilyenmő alkotásai sem a tehetség szülöttei! A király-hymnusz elöttem ismert körökben nem fogadták jóindulattal, és bűvös-bájosnak kell annak a zenének lenni, mely erre a szövegre írva — ily fogadtatás után, népszerűvé tudja e király-hymnusz tenni!

Budapest.

Kondor J. Jenő

*

Szerintem e hymnusz-szöveg arra a célra, melyre kijelöltetett nem alkalmas. Főleg azért nem tartom annak, mert nagyon kozmopolita jellege van, e szó „magyar” sehol elő nem fordul benne. Sőt tovább megyek én, osztrák jelleget találok benne, a refrénje „Tartsd meg a királyt! = Gott erhalte unsern König!” Azt hiszem, nem kell még negyvenyolcasnak se lenni, hogy a király-hymnusznál ne válaszszuk mintául a német „Gott erhalte”-et. E hymnuszban tagadhatatlan sok és szívből jövő lojalitás van, de nincs benne az az erős nemzeti érzés, ami például Vörösmarty híres „Szózat”-jában.

Bár Jókai zsenialitása előtt meghajol mindenki, de az a meggyőződésem, hogy költőink közt akadni fog, ki ennél külön király-himnuszt fog írni.

Zsibó.

Fehér Zeigmond
mérnök.

*

Bármily tisztelettel viseltetem is Jókai páratlan költői fantáziája és ragyogó szépségű tolla iránt: a király-himnusz szövegét oly fontosnak tartom, hogy azt alá nem rendelhetem a költő személye iránti tiszteletnek.

Nincs egy szóval sem említve a himnuszban a *haza*, már pedig magyar ember előtt *király* és *haza* egymástól elválhatatlan, haza nélküli királynak nincs miért himnuszt zengeni; én királyomat csak hazámmal együtt akarom boldognak és dicsőségesnek látni, s mindkettőért küldöm fohászatot az eget urához.

Somogy-Kiliti.

H. Gózon Gyula
ref. lelkész

*

A király-himnuszt, amint Jókai megírta, a kitűzött célra egyáltalán alkalmasnak nem tartom azoknál az okoknál fogva, amelyeket már többen kifejtettek.

Szerény véleményem az, hogy jóra való nemzeti himnusz egyszerű megrendelése nevetséges, különösen olyané, amelyről azt akarók, hogy milliókat lelkesítsen. Ilyen himnuszt egyszerűen megrendelésre jól elkészíteni nem lehet, még oly lángésznek sem, minő Jókai.

Budapest.

Dr. Balogh K. Oszkár

*

Szebb himnuszt a királynak, sokkal szebbet:
Valkány.

Pártos Ernő

*

A Jókai király-himnusz szövegét igen alkalmasnak tartom a megzenésítésére.

Siófok.

Kohn Gyula

*

Nos hát uraim, mondjuk ki nyíltan, hogy ez a vers végtelenül gyöngö. Gyöngö a technikája, erőtlen a hangja, kifejezéstelen a tartalma. Csupa közhely, banalitás; hol itt az erő, hazafias lendület, speciális magyar jelleg? Hát ez a háromszakos vers akarja kifejezni a magyar nemzet tántoríthatatlan hűségét, hagyományos ragaszkodását szeretett királyához, de egyúttal az alkotmányért és szabadságért való rajongó lelkesedését is?

Ne azt kívánják a kritikus urak, hogy Jókai „egy tollvonással” javítson versén, hanem, hogy újat, zengzetesebbet, tartalmasabbat, szárnyalóbbat, lendületesebbet írjon. Tud ez a zseniális, lángeszű ember olyat is írni.

Budapest.

Székelly Imre

MH, 1981. ápr. 20. (9. l.):

»Jókai fölment a Parnasszus tetejére amikor meggörnyedt a dicsőség sugarai alatt, fogta magát babérleveleivel „*Babszemeket*” savanyított s bámulói szeme közé hintette.

Csak ez a Jókai írta a magyar király-himnuszt is; mert a koszorús regényíró Jókai, ha ma már semmit sem ír, akkor is dicsőbb, mint *Kakas Márton*, ha himnuszt ír is.

Ha Jókai még egy hasonlót írna, okvetlen el kellene hinnünk, hogy a Parnasszus tetejére is *keresztül* vezet az út.

Budapest.

Bekecsaly L

*

A Kölcsey-himnusz elég jó, hogy még egy királyról szóló strófával kibővítve „nemzeti himnusszá” legyen, melyet király és nép is magáénak vall. Az egész himnusz-hecc, különben fölösleges. A királyi ház a Gotterhaltét fogja húzatni akkor is, ha a himnusz-bizottság más nótát szán erre a tisztességre. A hadsereg a „Gott”-ot fogja kérni, hogy erhaltolja Franz den Kaisert, akármit komponál is össze az egyesült férfidalmúza, Debrecenben pedig most sem éneklik a Gotterhaltét, ha csak a „hetes, nyolcas . . .” dicséretét nem zengik.

A Kölcsey-himnusz igazi magyar himnusz, a Jókai-himnuszban az „és” szelleme lengedez. Amaz „jókedvet” kér az Uristentől és bőséget, emez az adózási készséget glorifikálja a sorok közt.

A Kölcsey-himnusz a magyar langymeleg okoskodó vallásosság klasszikus kifejezője. Csak arra az időre kéri Istent, hogy tartsa feléje védő karját, míg „küzd ellenséggel”; máskor hagyja békében, mert megéli a maga emberségéből, ha „jó esztendője” van. Különben se kegyelmet kér, hanem a jussát, mert hiszen „megbűnhődte már a nép a múltat s jövőndöt.”

Hát ennek a derekas, magyar gondolkodású himnusznak nem léphet nyomába a koszorús költő verse.

Akárhogy muzsikálnak is hozzá a zene csak enyhítő körülménye lehet a rossz szövegnek. Már pedig a 19. század mozgalmas végén olyan király-himnusz, mely csak enyhítő körülmény, még kevésbé kell, mint olyan, mely még ez sem.

Budapest.

Kertész Imre

*

Jókai termékeny műzsájának mindig nagy tisztelője voltam s vagyok most is, azonban király-himnusza fölött kénytelen vagyok palcát törni s gondos megbírálás után, azt hiszem, kénytelen más is, kinek a zene s költészet terén némi ismerete van.

Miskolc

Dományi Izidor

*

Jókai lelki szemei előtt talán az *Osztrák—magyar monarchia* („írásban és képben”) lebegett, mikor a király-himnusz szövegét megírta; annyi bizonyos, hogy a szöveg „nemzetközi” s épp oly joggal nevezhetnének Prágában és Przemyslben is király-himnusznak, mint Zágrábban. Jókai ékes tolla zengzetesebb magyar király-himnuszt is tudott volna teremteni.

Nagy-Beeskerek

Kp. Kovács Lászlós

MH, 1891. ápr. 21. (9., 10. l.):

»Ki egy kor emlőin nőtt föl Petőfiivel, az nem írja meg a király-himnusz még ha oly lángész is, mint a mi szeretve tisztelt Jókaink. S szerintem ez nem vet árnyat Jókaira.

Szt.-György

Löky Márton,
jegyző

*

Ha már önként nem akadt költő, ki e magasztos tárgyra alkalmasat produkált volna, megrendelésre nem lehet azt megírni.

Nagyvárad

Scharmann Arnold,

Breitner Mór,

Ferenczy József

*

Ha én Jókai volnék: én jobban találnék a „magyarok” szívéhez.
Budapest

Holczer József

*

Jókai király-himnusz szövege nem eredeti magyar, hanem inkább közös.

Budapest

Bánki József

*

Jókai király-himnusza, nézetem szerint, nem képes a magyarban a lelkesedést előidézni, illetve ennek hatásával bírni, ami pedig egy himnuszról elvárható. Megérzik rajta a „Gott erhalte” íze.

Zente

Kozics Aladár
bank igazgató»

Kozics Aladár bankigazgató véleménye volt az utolsó a közzétett megnyilatkozások közül. Ezt követte a MH belső szerkesztőségi tagjaiból és külső munkatársakból összetevődött zsűri jelentése. Nem volt nehéz dolguk. A Jókai költemény — mint mi is olvashattuk — valóban gyenge, megzenésítésre és nemzeti himnusként való előadásra alkalmatlannak bizonyult. Ezt a megállapítást az olvasói levelek többsége is megfogalmazta. A zsűri véleményét valószínűleg a belső munkatársak közösen fogalmazták meg, szövege arra mutat, hogy Mikszáth Kálmán inkább csak elfogadta, aláírta, mintsem részt vett volna a vélemény megszövegezésében, hiszen saját álláspontját a jelen *Amnesztiát kérek!* c. nyilatkozatában már megfogalmazta, ennek néhány motívuma be is került az alábbi »Jelentés» szövegébe:

»Jelentés

Olvasóink emlékezhetnek, hogy mi volt az az indító ok, amely arra bírta minket, hogy Jókai király-himnuszáról lapunk olvasóinak kérjük ki a véleményét. Kíváncsiak voltunk arra, hogy miféle hatása lesz e szövegnek arra a közönségre, amelynek számára készült, s kijelentettük ugyanakkor azt is, hogy mi semmiféle nevezendő előzetes véleménnyel nem vágunk a közönség ítélete elé, amelynek tíz napon keresztül tért nyitottunk. Föltevésiünket megtartottuk; kinyomtattuk

a beérkező megjegyzéseket úgy, ahogy beküldettek. Ígéretünkhöz képest most, tíz nap elteltével már csak annak az *eredménynek* az összefoglalása van hátra, amely a közzétett véleményekből amúgy is nyilvánvaló.

A nyilatkozatok túlnyomó többsége a *szöveg ellen foglal állást*. Minden tisztelettel Jókai fényes neve és kimeríthetetlen zsenialitása iránt mondják ki ezek a vélemények, hogy a szóban levő himnusz nem a mi vérünkéből való vér, nem a mi szívünk bő melegségét fokozza lelkesedéssé, nem a *magyar ember* mindent átfogó tüzeit szítja lángolásba, amidőn a *magyar* nemzetről és a *magyar* királyról van szó. Szóval, nem tetszik bizony ez a himnusz-szöveg, amely minékünk készült ugyan, de éppen úgy használhatják, ha akarják, a *szomszédban* is.

És íme az a legfőbb ok, amely miatt a közönség ezt a szöveget *nem* *akceptálja*.

A bekezdett véleményekből azonban kivétel nélkül kiérzett az, hogy a közönség Jókaitól, a magyar literatúra atyjától és legmélyebb forrásától várja az igazi himnuszt. Az illetékes körök ez okon hozzá kell, hogy forduljanak, s ezt bizonyára meg is fogják tenni. Jókairól, akinek nagyságát annyi melegséggel és annyi hódoló szerepelttel hangsúlyozták az összes vélemények, nem szabad föltenni még messziről való kétkedés alakjában sem, hogy kitérjen e kérdés teljesítése elől, amelynek megoldására Magyarország az idő szerint ő van elhivatva.

Budapest, 1891, április 20.

Mikszáth Kálmán,

Szabó Endre,

Szana Tamás,

Szemere Attila,

Abonyi Árpád

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 35 : 6— 7 *ahogy a kolozsvári Pongrácz ült a trónörökös asztalánál, hogy egy király, egy cigány* — MK feltehetően az 1888 tavaszán Rudolf trónörökös által rendezett, az »Osztrák—Magyar-Monarchia írásban és képekben« c. kiadvány magyar közreműködői számára adott éttermi fogadásra utal, amelyről *A királyfi asztalánál* címmel beszámolt. (Ld. Krk 76. köt. 27—30. 1. és jegyzeteinket a 223—224. l.)
- „ 10 *Heródesé válik* — a vérszomjasság jelképeként említett Heródes Jeruzsálem ostrommal való bevétele után (i. e. 37) kegyetlen módon szilárdította meg uralmát: kivégeztette feleségét, anyósát és öt nappal halála előtt három fiát.
- „ 19 *fiziognómia* — arekifejezés, arberendezés; itt: megjelenés, jelleg
- „ 25 *magam is a Szemere—Szabó párthoz tartozom* — MK Szemere Attilára és Szabó Endrere, két korábbi, PHbeli kollégájára és barátjára utalt.

Lap Sor

- 36 : 4 *attentívum* — merénylet
„ 14 *lőferálta ki* — adta ki, kiszolgáltatta
„ 34 *Hippokrene forrása* — a. m. lóforrás, mely a görög hitrege szerint a Helikon hegy egyik szakadékaiban Pegazus patkórúgása folytán keletkezett. Apollónak és a múzsáknak volt szent forrása, s akik belőle ittak, fellelkesültek a költészet, az ének, a zene iránt.
37 : 30 *deferencia* — hódolat, megkülönböztetett előzékenységg

EGY MAGYAR NÁBOB

M *Magyar Hírlap.* (Fel. szerk.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán.) 1891. április 25., 1. évf. 35. sz. (1., 2., 3. l.)
A Magyar Hírlap tárcája rovatban. *Andrássy Manó grófról* alcimmel. Névjelzés: S.

Kötetben itt először.

Búcsú a »vasembertől«

Andrássy Manó gróf személye Mikszáth parlamenti karcolatainak egyik jellegzetes színfoltja volt: dadogó-hebegő beszédmodorának érzékeltetése állandó kísérő jelensége volt parlamenti szereplésének (Ld. Krk 65. köt. 153. l., Krk. 70. köt. 148. l., 71. köt. 126. l., 72. köt. 169. l.), egy helyütt meg is fogalmazta Mikszáth Andrássy beszélő képességének korlátait: »... Pedig helyesen, sőt élesen jár a gróf ezse, sok jó dolog ötlött eszébe, de nem tudja jól elmondani. Akadozik, hümmög, rázza a fejét, keresgeti a szót a mellénye zsebeiben, hátra tekint, prüsszent, közbe odaszól a szomszédjához hangosan: „no, most majd egy jót mondok” s azzal áttér egy más tárgyra, azután megint egy másikra és akkor megint hátrasúgja fitymáló grimasszal: „de ez már rossz lesz”.« (Krk 72. köt. 171. l.) Szaggatott, gesztikuláló beszédmodora más alkalommal is pompás leírásra adott alkalmat MK-nak. (Ld. Krk 74. köt. 95–96. l.) Egy későbbi felszólalását pedig »teljes« egészében megörökítette, szaggatott, lüktető beszédét karikírozva (Krk 77. köt. 119–120. l.)

Ha Andrássy Manó szónoklatai nem is szereztek neki hírnevet, de személye, gondolkozásmódja, egy-egy tréfás megjegyzése, híres műgyűjteménye, mesés gazdagsága több alkalommal fel-felmerül az évtized karcolataiban. Jellemző történetként örökítette meg MK a gróf méltatlankodását afőlött, hogy míg egy névtelen levélíró az egyik Esterházytól halálos fenyegetés mellett 20.000 forintot, tőle ugyanakkor csak 8.000 forintot követelt. »Hát engem csak ennyire becsülnék a gazemberek« — tört ki méltatlankodva. (Krk 66. köt. 63. l.) Híres képgyűjteménye visszatérő témája a karcolatoknak (Krk 66. köt. 76. l., 69. köt. 69. l.), az egyik karcolatban pedig megemlíti

korábbi rászedetését, amikor hamisítványokat adtak el neki Raffaelloképekként (Krk 67. köt. 213. l.). Részletesen beszámolt Mikszáth Andrásy Manó egyik büdzsé-felszólalásáról, amelyben rosszállását fejezte ki amiatt, hogy a Nemzeti Múzeum nem fordít elég gondot és pénzt »a magyar történelemre vonatkozó tárgyak megszerzésére«. A Múzeum igazgatója, Pulszky Ferenc is a képviselői padokban ült. Mikszáth interpretálása szerint a következőképp ríposztozott: ». . . vannak amatőrök, kik a Múzeum elől megveszik a magyar régiségeket. Ilyen amatőr Andrásy is, akivel a Múzeum nem konkurrálhat. Kérem hát ne verje fel a tárgyak árát, sőt az ő gyűjteményéből is adjon valamit a Múzeumnak.« Vértörpös arccal hallgatott Andrásy Manó, alig tudta kivárni Pulszky felszólalásának végét, rögtön sórt kért szavai félreértése miatt és többé nem bírálta a Múzeum beszerzési tevékenységét. (Krk 72. köt. 127—128. l.)

Bár a halál pillanata komor hangúvá tesz minden nekrológirot, Mikszáth az Andrásy Manót elparentáló megleghangú írásában még néhány újabb történettel tetézte a grófit jellemző eseteket.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 39 : 8—10 *Gyakran fejtett ki önálló nézeteket a Házban s bár »általános derűltség« zajlott föl originális előadása alatt* — ld. a bevezetőben felsorolt helyeket Andrásy előadási módjával kapcsolatban.
- „ 15—17 *Egy telet végig búzózott Madridban s Montijo kisasszony (a későbbi Napóleonné) körül legyeskedett; ez az ismeretsege megmaradt későbbre is.* — Andrásy Manónak spanyolországi útja az 1840-es évek első felében bonyolódhatott le (ld. Szinyeyi I. köt. 172. has.), a szép spanyol hölgy, Eugénie Montijo 1853. jan. 29-én lett az örökös császárrá választott III. Napóleon felesége.
- „ 22 *dulcamara* — *solanum dulcamara* keserűedés félcserje, vizek partján hever, levele szív alakú, virága lilakék, bogyója piros.
- „ 38 *volt »passzív magyar« a provizórium alatt* — utalás az 1850-es évek passzív rezisztenciájára.
- 40 : 8—9 *Részt vett a történelmi nevezetességű máriazelli búcsún is* — Máriazell ausztriai búcsújáróhely Murabruck stájerországi kerületben, a Salzbach mellett. A történelmi nevezetességű, demonstratív búcsú pontos időpontját nem tudjuk, az 1850-es években, vagy 1860 elején történhetett.
- „ 37—39 *A hamis képek műkincsként való megvétele.* — Erre egy korábbi karcolatában már utalt Mikszáth (Krk 67. köt. 213. l.).
- 41 : 12 *polttúra* — régi lengyel pénz, másfél krajcár értékű ezüstpéNZ.
- 42 : 8—9 *könyvet írt indiai útról, az tudvalevő* — Andrásy Manó munkája »Utazás Kelet-Indiákon« címmel jelent meg 1853-ban, munkájában ceyloni, jávai, kínai és bengáliai útról

Lap Sor

- számolt be; a munka második kiadása 1854-ben látott napvilágot.
- 42 : 9—10 (az *Akadémia is beválasztotta érte tagnak*). — az MTA 1858. dec. 15-i ülésén választotta Andrassy Manót lev. tagjává, székfoglalóját hamarosan, 1860. jún. 11-én tartotta meg »Kiadatlan magyar érmek és pecsétgyűrűk. Saját gyűjteményéből közli gróf Andrassy Manó» címmel. (Archeológiai Közlemények. 1861. 49—62. l.)
- „ 11—29 Andrassy Manó élelapszerkesztése. — A Mikszáth Kálmán előadta történethez hozzáfűzhetjük Szinnyei által ismerteket: »1848-ban Torna főispánja lett, s mint ilyen a felső házban foglalt helyet; nem tartott szónoklatokat, inkább torzképeket rajzolt az akkori mozgalmas idők alakjairól, melyeket a közönség nagy tetszéssel fogadott...« (Szinnyei: Magyar Írók... I. köt. 172. has.)
- „ 18 *skrupulizál* — aggályoskodik, bizonytalanokodik

TISZA KÁLMÁNNÉ ÉS A NAGYVÁRADI ASSZONYOK

M *Magyar Hírlap.* (Fel. szer.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán.) 1891. április 29., 1. évf. 39. sz. (2.1.)
Rovaton kívül. Névjelzés: S—n.
Kötetben itt először.

Döntő fordulat a nagyváradai nőegylet ülésén és annak mikszáthi kommentára

1890 végétől élénken foglalkoztatta a liberális közvéleményt is a nem felekezeti alapon működő nagyváradai »Erzsébet« nőegyletben dúló harc az egylet által fenntartott árvaházban alkalmazott irgalmas nővérek elbocsátása illetőleg további alkalmazása körül. A tiszteletbeli elnök Tisza Kálmánné azért szállt síkra, hogy ne alkalmazzanak apácákat az árvaházban, és amikor ezt az álláspontját leszavazták, a belügyminiszterhez fordult, aki a határozatot »formai« okokra hivatkozva megsemmisítette. A vitának ebben a szakaszában írta MK *Tisza Kálmánné és gróf Zichy Nándor* c. karcolatát. (Ld. e kötet 12—15. l. és a hozzáfűzött jegyzetekben a korabeli sajtóból merített további adatokat a 193—196. l.) A harc azonban tovább folytatódott, az »apáca-pártiakat« báró Gerliczy Félixné, nőegyleti elnök vezette, míg az »Erzsébet« nőegylet protestáns és izraelita tagjai a tiszteletbeli elnök, Tisza Kálmánné körül tömörültek. A parlamenti választások korteskedéseire valló felkészülés során a »Gerliczy-párt« döntő ütközetre készült: az egylet alapszabályát kívánták úgy módosítani, hogy a tiszteletbeli elnök kezéből minden hatalmat kiragadtak, a tisztséget csupán dekórumként kívánták megtartani. A nagy előkészüle-

tekkel megtartott ülésről a PH 1890. ápr. 28-i számában a »Napi hírek« rovatban a 6. lapon »Apáca, nem apáca« címmel számolt be. A hosszabb híradásból az alábbiakat emeljük ki, amelyek egyértelműen érzékeltetik Tisza Kálmánné akciójának elbukását:

»... az előzetes, nagy hullámokat vert korteskedésből mindenki sejtette, hogy nagy csata lesz. Grosz Albertné alelnöknő és dr Molnár Imre pénztáros előre beadták lemondásukat, mert a választmányban is Tisza Kálmánné elvi álláspontját fogadták el... Tiszáné megkezdte a harcot, kifogást emelt a múlt ülés jegyzőkönyvének hitelessége ellen, amennyiben elnök elfelejtette azt hitelesíttetni... fölszínre jutott a valódi kérdés: legyenek-e apácák az egylet árvaházában vagy ne legyenek. Mert ha a valláskülönbség nélkül alakult egylet vezetésébe Tiszáné befolyhat, akkor többet nem lehet fölvetni ezt a kérdést. A hivatalos listából még a Ritoókné nevét is *kifelejtették*, nem vették föl Tiszánét és egyáltalában azokat, akik a múlt viharos közgyűlés alkalmával nem voltak „apácák”. Szavazásra kerülvén a dolog, a választmány hihetetlen többséggel győzött, azonban Tiszáné óvást emelt a szavazás hitelessége ellen, jöllehet, hogy elnök kijelentette, miszerint a szavazás egy kir. közjegyző közbejötté mellett történt. Mikor a Tisza-párt vereséget szenvedett, többen ott hagyták a közgyűlési termet és siettek haza kávézni.«

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 43 : 8—9 *amely ebben a szituációban a liberalizmus kérdése.* — Ez volt MK álláspontja a korábbi *Tisza Kálmánné és gróf Zichy Nándor* c. karcolatában is, bár ott inkább csak a sorok között érzékeltette ezt a véleményét.
- „ 19 *verve* — lendület, hev, tűz
- „ 28 *ultramontán* — szélsőségesen klerikális; olyan aki a pápai uralmat a világi hatalom fölé helyezi.
- „ 28—29 *Vagy tán lement közéljük udvarolni Zichy Nándor, és bevetette a szívöket?* — Mikszáth utalása kettős: Zichy Nándor ekkor már erőteljesen szervezni kezdte a katolikus erőket tömörítő, a később megalakuló Katolikus Néppártot, másrészt korábban a sajtó foglalkozott Zichynek a birtokán még alkalmazásban lévő nem katolikusok ellen irányuló korlátozó intézkedéseivel. (Ld. a *Tisza Kálmánné és gróf Zichy Nándor* c. karcolat jegyzeteit, e kötet 193—196. l.)
- „ 31—32 *Tisza Kálmánnénak a férje már nem miniszterelnök.* — Minden valószínűség szerint Mikszáth nem túlzott ezzel az állítással, hisz a korábbi karcolat jegyzeteiben idézett korabeli cikkekből kitűnt, hogy Tiszáné csak a belügyminiszterhez intézett beadvánnyal tudta — formális indokokra hivatkozva — a katolikus többség álláspontjának érvényesülését megakadályozni. (L. e kötet 194. l.)

NÉHÁNY SZÓ A »REGÉNYTÁR« SZÁZADIK KÖTETÉHEZ

- M** I. *Gyarmathy Zsigáné: »A havasok alján. Elbeszélések a kalotaszegi népeletből.«* Budapest, 1891. I—IV. 1. Egyetemes Regénytár VI. 10. köt. Singer és Wolfner kiadása. Teljes névjelzéssel.
- II. *Magyar Hírlap.* (Szerk.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán.) 1891. május 10., 1. évf. 50. sz. (18—19. 1.) Rovaton kívül. Teljes névjelzéssel.

Mikszáth kötetben itt először.

A Singer és Wolfner kiadó sikeres sorozata: az Egyetemes Regénytár

Az 1885-ben alakult új kiadó vállalat vezetői: Singer Sándor, Wolfner József és idősebb Wolfner József a néhány hónappal a kiadó-vállalat megalapítása után megindított »Egyetemes Regénytár« című sorozatukkal vetették meg cégük alapjait: az őszi hónapokban induló évfolyamaikban a következő év őszéig tizennyolc munkát jelentettek meg ötven krajcáros áron, kemény táblakötésbe és piros vászonba kötött kötetekből. A sorozat gyakorlatilag azt jelentette, hogy havonta bocsátottak közre egy-egy művet, mert évente a tizennyolc kötetből öt-hét mű dupla terjedelmű volt (természetesen kétszeres árért, azaz egy forintért). Így 1885 és 1891 között évente átlagosan tizenegy-tizenhárom író munkája látott napvilágot Singer és Wolfnerék igen gyorsan nagy népszerűsége jutott sorozatában.

Az 1885 őszen életre keltett sorozat első kötete Ohnet »A bánya« című regénye volt, dupla terjedelemben, a sorozat I. 1—2. számát viselte. Az I. évfolyam 3. kötete Mikszáth Kálmán *A lohinczi fű* című kisregénye volt, amelyet az író a kiadó felkérésére írt Nógrád megyében töltött nyári szabadsága alatt 1885 augusztusában és szeptemberében. Az »Egyetemes Regénytár« számára készített mű kézírata is fennmaradt, és a munka MK közlési gyakorlatától eltérően sorozatbeli közlést megelőzően nem jelent meg sehol folytatásos közlésben, sem a PH-ban, sem más újságban vagy folyóiratban. (Ld. Krk 3. köt. 5—50. 1. és Király István jegyzeteit 263—293. 1. A jegyzetekben Király részletesebben szól az »Egyetemes Regénytár« keletkezéséről és szerkesztési elveiről a 265—268. lapokon.)

Mikszáth tehát az első magyar író volt, akinek művét a Singer és Wolfner kiadó a sorozatban megjelentette, de Mikszáth lett az első abban is, hogy kötetét egy második is követte: a II. évf. 16. kötetként napvilágot látott *A fészek regényei* c. elbeszéléskötet (e könyv öt elbeszélését a Krk 38. kötetébe illesztettük, az elbeszélés-kötetekével kapcsolatos összefoglalásunkat ld. a jelzett köt. 217—222. lapján).

1887 ősztől pedig a Singer és Wolfner kiadó azzal biztosította az »Egyetemes Regénytár« minden évfolyama számára Mikszáth közreműködését, hogy megbízta a minden év novemberében megjelenő, a következő év kalendáriumát közlő »Almanach« szerkesztésével, olyan feltételek között, hogy minden kötet elé tőle vártak először

és a kötetben megszólaltatott tucatnyi magyar író elbeszélései között Mikszáth-novellának pedig mindig szerepelnie kellett. Az első, az 1888-as évre szóló »Almanach« az »Egyetemes Regénytár« III. évf. 3–4. köteteként jelent meg 1887 novemberében (ld. Krk 75. köt. 63–64. l. és jegyzeteinket 200–202. l.). A további »Almanach« kötetek az elkövetkező évek novemberében rendszeresen meg is jelentek. (Ld. Krk 77. köt. 71–72. l., Krk 78. köt. 32–36. l., Krk 79. köt. 65–69. l. és a jelen köt. 57–61. l.)

A jelen bevezető jegyzetekben nem kívánjuk a Singer és Wolfner kiadó vállalkozásának irodalomtörténeti és művelődéstörténeti helyét megjelölni. Az tény azonban, ha felemásan is, a középrétegek irodalmi igényeihez és olvasáskultúrájához igazodva vegyest nyújtották a hazai és külföldi kommersz irodalmat az irodalmi értéket jelentő alkotásokkal. Évtizedekig tartó vállalkozásuk több mint hétszáz kötetet foglalt magában. A sorozat példányszáma 10.000 és 20.000 között mozgott és az utánnyomással kiadott kiemelkedő sikert aratott köteteket folyamatosan és ellenőrizhetetlen példányszámban jelentették meg.

Valószínűleg Mikszáth is érezte a vállalkozás kétarcúságát, feltehetően azért is vállalkozott a folyamatos közreműködésre, hogy ezzel is az irodalmi értékek felé billentse a serpenyőt. A vállalt igazi kultúrmissziót köszöntötte MK Gyarmathy Zsigáné »A havasok alján« c. elbeszéléskötete elé írt előszavával. Az irodalmi mérleghez szükségesnek tartjuk annak bemutatását, hogy mely írók művei jelentek meg az eltelt hat év alatt. Az összegzésnél külön betűrendes csoportban közöljük a hazai írók alkotásaiból megjelentetett köteteket — a végére illesztve a magyar írók terméséből antológiaszerűen összeállított Almanach öt kötetét —, amelyek így 25 művet tartalmaznak, a dupla terjedelmet figyelembe véve 37 kötetben. A másik csoportot a külföldi írók alkotják, e tömb 39 művet tartalmaz 63 kötetben. (Ez utóbbi szám azt is jelenti, hogy a külföldi írók többségétől terjedelme- sebb, nagyobb lélegzetű munkát tettek közzé, mint a magyarok alkotásai közül.)

Következzék tehát a két névsor, a szerzők neve és a mű címe után olvasható szám az »Egyetemes Regénytár« évfolyamát és sorszámát jelzi. A sorszám kettős volta azt is kifejezi, hogy a mű dupla terjedelmű és kétszeres áron kelt el.

Abonyi Lajos: Magduska öröksége (reg.)	II. 7–8
Abonyi Lajos: A »pénzes molnár« románcá	IV. 12
Beniczkné Bajza L.: Saját kezébe (reg.)	I. 16
Beniczkné Bajza L.: »Ó az« (reg.)	III. 1–2
Beniczkné Bajza L.: A hegység tündére (reg.)	V. 1–2
Beniczkné Bajza L.: Rang és pénz (reg.)	VI. 6–7
Bródy Sándor: Emberek (elb.)	III. 17
Bródy Sándor: Faust orvos	V. 10
Csiky Gergely: Az elvált asszony (reg.)	IV. 1–2
Gyarmathy Zsigáné: A havasok alján (elb.)	VI. 10
Herczeg Ferenc: Fenn és lenn	V. 11–12

Jókai Mór: Aki a szívét a homlokán hordja (reg.)	V. 16
Kazár Emil: Lég és föld (elb.)	III. 9
Kazár Emil: A szívárvány (reg.)	IV. 15
Margitay Dezső: Megölt lelkek (reg.)	II. 5
Mikszáth Kálmán: A lohinai fű (elb.)	I. 3
Mikszáth Kálmán: A fészek regényei (elb.)	II. 16
Petelei István: A fülemile (elb.)	I. 12
P. Szathmáry Károly: Balassa Bálint (reg.)	II. 12
P. Szathmáry Károly: A legszebb hercegnő (reg.)	II. 13–14
Tolnai Lajos: A jubilánsok (reg.)	I. 6
Almanach 1888-ra	III. 3–4
Almanach 1889-re	IV. 3–4
Almanach 1890-re	V. 3–4
Almanach 1891-re	VI. 3–4

A külföldi szerzők megjelent kötetei ugyancsak betűrendes sorban:

Aidé, Hamilton: Az úri körökben	I. 18
Boisgobeg, Fortuné de: A kék fátyol	I. 7–8
Burnett, F. E.: »A kis lord« (reg.)	IV. 16
Carmen Sylva: Tábori posta (reg.)	II. 17–18
Cherbuliez, V.: Holdenis Meta (reg.)	III. 7–8
Cherbuliez, V.: Miss Rovel (reg.)	V. 17–18
Coleman, John: Curly, egy színész története	VI. 5
Collins Wilkie: »Nem!« (reg.)	I. 13–14
Conway, Hugh: Beatrice házassága (reg.)	I. 4–5
Conway, Hugh: Élő halott (reg.)	II. 3–4
Conway, Hugh: Paulina (reg.)	V. 3–4
Daudet, Émile: Az elítélt leánya	V. 13–14
Delpit, A.: A marquisené (reg.)	II. 13–14
Delpit, A.: A hitetlen (reg.)	III. 3–4
Dosztojevszkij, F. N.: Fehér éjszakák (reg.)	III. 18
Eckstein, Ernst: Violanta (reg.)	I. 15
Feuillet, Octav: A halott	I. 9
Feuillet, Octav: Az özvegy (reg.)	II. 6
Feuillet, Octav: Művészbecsület	VI. 8–9
Gonzales, Emmanuel: Egy csontváz elbeszélése	I. 17
Groller, Balduin: A tábormok úr fia (elb.)	III. 10
Haggard Rider: »Ó« (reg.)	IV. 3–4
Heyse, P.: Felejtethetlen szavak	V. 15
Letneff, P.: Anjuta	IV. 17–18
Lindau, Paul: Jung Helén (elb.)	II. 9
Ohnet, Georges: A bánya	I. 1–2
Ohnet, Georges: Lise Fleuron (reg.)	I. 10–11
Ohnet, Georges: A Crois-Mort grófnők (reg.)	II. 1–2
Ohnet, Georges: Sarah grófnő (reg.)	II. 10–11
Ohnet, Georges: Akarat	III. 11–12
Ohnet, Georges: Rameau orvos	IV. 13–14
Ohnet, Georges: Utolsó szerelem	V. 8–9

Ohnet, Georges: A Pierre lelke	VI. 1— 2
Ouida: A freskók (reg.)	III. 15
Tarchetti, H.: A szív küzdelmei	V. 7
Turgyev, I.: Első szerelem, Kipp-kopp	II. 15
Uchard, Mario: Blaisot kisasszony (reg.)	III. 16
Werner, E.: Szent-Mihály	IV. 9—11
Zola, Émile: Álom (reg.)	IV. 7— 8

A két lista futó áttekintése is érdekes tanulságot rejteget: a magyar szerzőktől közölt munkák időtállóbbaknak bizonyultak, közízlés és az irodalomtörténet rostáján kevesebb alkotó hullott ki, mint a külföldiek közül: Abonyi Lajos, Bródy Sándor, Csiky Gergely, Herceg Ferenc, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Petelei István és Tolnai Lajos személye és a sorozatban közölt alkotásai ma is irodalmunk java terméséhez tartozik, míg a külföldiek közül csupán három alkotó nevét tartja számon a világtörténet: Dosztojevskijét, Turgyevét és Zoláét, a többiekét vagy a kommersz irodalom címkéjével jelzik kézikönyveink (Burnett, Cherbuliez, Feuillet, Ohnet), vagy már a »Világ-irodalmi Lexikon« sem jegyzi nevüket (Aidé, Coleman, Groller).

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 44 : 7—12 Jókai Mór felkérése és nyilatkozata. — Bródy Sándor visszaemlékezése szerint is Singer és Wolfner Jókai Mórt kérte fel először a magyar szerzők közül, az ő egyik művével akarták megindítani az »Egyetemes Regénytár«-at. Jókai nemleges válasza után fordultak Mikszáthhoz. (»A vörös könyv« Új Idők, 1895. nov. 3. 46. sz. 334. l.)
- 45 : 1—3 még egypár milliónyi magyart találtak valahol az Ural körül. S hogy azok nem nagyon hasonlítanak az idevalókhöz. — MK e fordulattal saját, többször hangoztatott véleményét ismétli meg, azt ti., hogy a hazai közönség nem olvas és nem vásárol könyveket.
- „ 14—15 a terjesztés páratlanul ügyes módja — Erről ld. Krk. 3. köt. 266—267. lapján találhatóakat.
- „ 28—30 a »Regénytár« kettős kulturális feladatot végzett. Az egyik, hogy írókat lanszírozott, a másik az, hogy írókat leguillotinerozott. — Az állítás első része egyaránt vonatkozik hazai és külföldi írókra, míg a második állítás elsősorban csak külföldi írókra utal.
- „ 29 lanszíroz — támogat, elősegít
- „ 33 Ponson du Terrail — a XIX. századi francia író tevékenységét már a Pallas Lexikon is a következőképpen jellemezte: »... Igen termékeny fantáziájú, de felületes író volt, ki árasztotta a közönséget regényeivel... bár regényei művészet nélkül vannak s csakis az érdeklődés fölcsigázását célozzák,

Lap. Sor

- mégis nagy népszerűségnek örvendtek, s magyar nyelvre is számos regényét lefordították. (I. h. 14. köt. 105. l.)
45. 33 *Xavier Montépin* — a kortárs francia regény és drámaíróról a Pallas Lexikon megjegyezte, hogy »igen sok regényt írt, melyek közül számos magyarul is megjelent« főként az 1880-as évek elején. (I. h. 12. köt. 777. l.)

NYÍLT LEVÉL LÉGRÁDY KÁROLYHOZ

- M I. *Pesti Hírlap. 1891. szeptember 1., 13. évf. 239. sz. (6. l.)* A »Napi hírek« rovatban. *Teljes névjelzéssel.*
- II. *Jk 33. köt. = Hi 1. köt. A sajtó ábrázatmról. Bp., 1914. 136—137. l.*
- III. *Mikszáth Kálmán Összes Művei 25. kötet. Levelezés II., Bp. 1961. 44—45. l.*

A szövegről

A Krk »Levelezés« ciklusa Méreiné Juhász Margit szöveggondozásában levélként közölte a jelen írást, amelynek szövegéből világosan kitűnik, hogy kifejezetten a szerkesztő, Légrády Károly kivásására írta meg Mikszáth ezt a visszatérését bejelentő közleményt. (Méreiné jegyzeteit ld. a Krk jelzett kötetének 203. lapján, kommentárjának egyik-másik megállapítására az alábbiakban még visszatérünk.) A levelet azért közöljük itt a Krk jelen ciklusában is, mert meggyőződésünk szerint szorosan összefügg mindazzal, amit e kötet cikkei és jegyzetei az 1891-es évről közreadnak.

Mikszáth visszatérése a »Pesti Hírlap«-hoz

A jelen kötet bevezetőjében a 178—191. lapokon »Mikszáth Kálmán és a Magyar Hírlap« címen részletesen szoltunk azokról a kinyomozható és feltételezhető mozzanatokról és motívumokról, amelyek arra készítették Mikszáth Kálmánt, hogy tíz év után elhagyja országos hírnevét megalapozó szerkesztőségi posztját és Horváth Gyula főszerkesztősége mellett a Magyar Hírlap főmunkatársa legyen. A Magyar Hírlap első mutatványszáma 1891. márc. 21-én jelent meg a hírlapárosok standján, Mikszáthtól az utolsó bizonyítható írás a Pesti Hírlap hasábjain 1891. márc. 10-én látott napvilágot *A főrendiházról* címmel (ld. e kötet 121—125. lapján és jegyzeteinket a 292—294. lapon).

A jelek arra mutatnak, hogy Horváth Gyula és főmunkatársa között a viszony nem volt felhőtlen. Ennek okait a »Mikszáth Kálmán

és a Magyar Hírlap» c. összegzésben részleteztük, itt csupán megemlítjük, hogy mindössze tizenkét karcolat jelent meg az új lap hasábjain (ebből az egyiket az OSZK-beli lapcsonkítás miatt nem tudtuk itt e kötetben közzétenni), négy elbeszélése látott napvilágot a Magyar Hírlapban (ld. a Krk 40. kötetét), továbbá a *Galamb a kalitkában* c. kisregényét bocsátotta közre Horváth Gyula lapjának hasábjain (tizenhat folytatása 1891. ápr. 19. és máj. 7. között jelent meg a befejező rész MK betegségére való hivatkozással 1891. június 28-án látott nyomdafestéket). Az egyes Mikszáth-írások közlési dátumából megállapítható, hogy kapcsolata nem volt túlzottan intenzív az újsággal, neve leginkább 1891. márc. 21. és 1891 április vége között szerepel, májusban már csak olyan írásai jelentek meg, amelyek nem kötődtek szerkesztőségi munkához (a *Galamb a kalitkában* c. regény második része és június végén az elmaradt befejezés). 1891 májustól a betegeskedés és a külföldi tartózkodás hírei láttak napvilágot (ld. a jelzett összegezés 178—191. l.)

A Nemzet 1891. aug. 15-i számában közlemény adta hírül, hogy Mikszáth megvált a Magyar Hírlap kötelékétől és visszatér a PH-beli régi gárdához. (Ld. e kötet 190. lapján.)

Nagyon érdekes e hírnek PH-beli közlése: addig, amíg a többi lap azonnal átvette a hírt és rövidebb-hosszabb formában közölte, a PH csak öt nap múlva, aug. 20-án, a »Napi hírek« rovatban nyilatkozott a következőképpen: »Mikszáth Kálmán úr, ki pár hónapon át a Horváth Gyula szerkesztésében megjelenő Magyar Hírlap főmunkatársa volt, e napokban megvált a nevezett laptól, mit a Magyar Hírlap következő sorokban adott tudomásul közönségének: Mikszáth Kálmán úr, lapunk eddigi főmunkatársa, mint egy hozzánk intézett levélben olvassuk, kilép szerkesztőségünk kötelékéből. Midőn ezt olvasóinkkal tudatjuk, nem mulasztjuk el, hogy lapunk ama t. előfizetőit, kik Mikszáth Kálmán úr közremunkálkodására való tekintettel fizettek elő lapunkra, arra figyelmeztessük, hogy kitűnő író-társunk a „Pesti Hírlap”-ban folytatja majd írói tevékenységét.« Az eltökélt szándék, a többszörösen beharangozott hír ellenére Mikszáth csak 1891. szept. 1-től lépett vissza a PH kötelékébe, az intervallumot magyarázhatja az, hogy minden valószínűség szerint meg kellett várnia, amíg a kiadótulajdonos, Légrády Károly nyaralásából visszaérkezik a fővárosba, és átveszi a lap dolgait. (Itt jegyezzük meg, hogy Méreiné Juhász Margit feltehetően a sajtóban megjelent közleményekre alapozva nézetét azt állítja, hogy Mikszáthtól »aug. 15-én ismét megjelennek a *Karcolatok a t. Házból* a lap (Pesti Hírlap) hasábjain...« i. h. 203. l. — A tények arra mutatnak, hogy ez a megállapítás téves következtetéseken alapul.)

Légrády Károly hazaérkezéséről a PH aug. 28-i száma adott tudósítást a »Napi hírek« rovat élén a következőkkel: »Légrády Károly dr. lapunk főszerkesztője, Karlsbadból, hol egy hónapot töltött már visszatért a fővárosba és ismét átvette a lap vezetését.« Ezt követően, a PH szept. 1-i számában ugyancsak a »Napi hírek« rovat élén a következő bevezető mondattal adták közre Mikszáth visszafogadást kérő írását: »Mikszáth Kálmán orsz. képviselő, t. munkatársunk, a

következő sorokat intézte ma lapunk főszerkesztőjéhez: «. Ezt követően azonos betűtípussal, de kissé nagyobb sorközlelt közölték a levél szövegét.

A helyzet iróniája, vagy a nehezen megszületett bebocsátó levél megfogalmazásának nehézségéből fakadt, hogy a PH következő napi, a szept. 2-i 240. számában, a 13. lapon a „Szerkesztői üzenetek» élén újra foglalkozott Mikszáth visszatérésével. Pontosabban a Légrády Károlyhoz intézett és a lap előző napi számában közzétett levél egy »sajtóhibáját« korrigálta, nevezetesen azt, hogy Mikszáth a levél 46 : 21—22 sorában a Pesti Hírlapot jellemezve a következőket írta: »... visszahozott egyedül azon mérsékelt szabadelvű irány, melyet a lap vall«. A szerkesztőségi üzenet szerint a mondatban a »mérsékelt« és a »szabadelvű« szó között a kéziratban még meglévő vessző elszakadt és ez a tény arra hamis képet adhat a lap irányvonaláról.

A tények arra mutatnak, hogy ez a »sajtóhiba« Légrády és Mikszáth belső vitájának tükröképe: azaz Légrády nehezményezhette a jelzős szerkezetet, és a »mérsékelt« szó után megkívánt vesszővel a szót a lap általános irányvonalának jellemzésére kívánta alkalmaztatni, a megszorító jelző nélküli szabadelvűség hangsúlyozásával pedig a kormányzó párt és a lap közötti felhőtlen viszonyt akarta érzékeltetni.

E feltételezést a következők teszik valószínűvé: 1. A Mikszáth-levél a lap szept. 1-i számában látott világot, ennek szövegéhez, megfogalmazásához csak a szerkesztőségen belüli észrevétel alapján lehet a lap következő napi, azaz szept. 2-i számában korrekciót közreadni. 2. A szerkesztőségi üzenet »címettje: «B. Budapest» arra mutat, hogy Légrády ragaszkodott a helyesbítéshez, annak módját viszont Mikszáthra bízhatta. 3. A szerkesztői üzenet szövegét maga Mikszáth írhatta, minthogy a kérdés elég kényes volt ahhoz, hogy annak megfogalmazását másra hagyhatta volna (hisz a kérdés nemcsak a lapot, hanem a saját, személyes politikai állásfoglalását is minősítette).

A fenti megfontolások alapján illesztettük a szerkesztői üzenet szövegét a *Nyílt levél Légrády Károlyhoz* c. írás után, a kettőt csupán egy csillaggal elválasztva egymástól.

A következő hetek eseményei arra mutatnak, hogy a bebocsátást kérő levél, az interpretációs félreértést tisztázandó »vesszőnyilatkozat» után Mikszáth Kálmán és Légrády Károly kapcsolata elrendeződött: szept. 13-tól közölni kezdte a PH folytatásokban *A Plutó* c. elbeszélést (Krk 41. köt. 7—32. l.), majd azt követően szept. 23-ától tíz folytatásban *A király reggelije* címmel az 1891 decemberében már a karácsonyi könyvpiacra *A kis primás* címen napvilágot látott kisregényét (Krk 4. köt. 69—120. l.). És végül kettőjük kapcsolatának rendeződését jelentette, hogy 1891 szeptemberében alakulhatott ki a korábbi évek parlamenti karcolataiból válogatott *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai* c. gyűjteményes kötet gondolata, amely ugyancsak az 1891-es karácsonyi könyvpiac idején került a közönség kezébe. (Ld. erről *A karcolatok története* bevezetőjében összegzeteket, e kötet 252—260. l.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 46 : 1—2 *most, midőn holnaptól kezdve újra a Pesti Hírlap kötelékébe lépek*, — MK-nak ez a fordulata is megerősíti a bevezetőben fejtegetetteket, azt ti. hogy a Magyar Hírlaptól való távozás bejelentése (1891. aug. 15.) és 1891. szept. 1 között MK még nem jelentetett meg írást a PH hasábjain. (Ez a fogalmazás is ellene szól Méreiné állításának, ld. Krk 25. köt. 203. l.)
- „ 10—11 *S te különben is tudod, mi volt a távozási indok*. — A távozással kapcsolatos feltételezéseinket ld. jelen kötet 178. lapján a »Mikszáth Kálmán és a Magyar Hírlap« c. bevezetőben.
- „ 14—16 *nem volt szándékom ellenséges táborba menni, hanem csak más ezredbe*: — MK itt művészi képpel érzékelteti az 1891 tavaszi szabadelvű párti politikai erővonalakat és abban a maga helykeresését.
- „ 20—21 *nem reflektálván a nagyobbra, melyet az eltávozás idején ajánlottál* — e fordulattal maga Mikszáth is megerősítette az egykorú napilapok azon állításait, hogy Légrády Károly mindent elkövetett annak érdekében, hogy Mikszáthot megtarthassa a PH kötelékében.
- „ 26—28 *a póknak a hálót, ki elég meggondolatlan volt, átvenni tőlem a terrénomat, talán azon hitbe, hogy soha vissza nem térek többé*. — Az írói kép mögött érződik a neheztelő szemrehányás amiatt, hogy a távollét idején Légrády Károly Sebők Zsigmonddal íratta a képviselőházi beszámolókat a Mikszáth által egyedül használt »A t. Házból« címet is az írások fölé illesztve. — Sebők Zsigmond nem sokkal Mikszáth Pesti Hírlaphoz való visszatérte után elhagyta a Légrády Károly vezette redakciót, átment a Budapesti Hírlaphoz, ahol őt bízták meg a parlamenti tudósítások írásával.
- „ 29—30 *Csak éppen, hogy a pók lett egy csalódással gazdagabb*: — Az írói kép befejező csattanója keserű önróniát is takar; a Magyar Hírlapnál eltöltött idő nagyon sok vonatkozásban az ő ábrándjait is szertefoszlatta.

EGY HATALMAS FŐISPÁN

M *Pesti Hírlap. 1891. szeptember 1., 13. évf. 239. sz. (3., 4. 1.)*
 Rovaton kívül. Hertelendi József alcímmel. Névjelzés nélkül.
 Kötetben itt először.

Búcsú a Tisza-gárda egyik tagjától

1886 októberében, a Tisza-kormány legverőfényesebb napjaiban halt meg Tabajdy Károly, Arad megye főispánja. Mikszáth a következő mondatokkal kezdte a búcsúztatót: »Kevés miniszternek van olyan

merész keze, mint Tiszának emberei megválasztásában . . . « Ezt követően felsorolta a bán személyének kiválasztását, a fővárosi rendőrkapitány megtalálását, az új intendáns személyének kijelölését, majd így folytatta: »A főispánoknál pláne nemcsak merész, de szerencsés keze is van. Hertelendi, Kállay, Tallián kinevezése, mind, mind arra vall, hogy roppant élesen lát azon a kék pápaszemén keresztül . . . « (Krk 73. köt. 76. l.)

Hertelendi József neve ezen kívül még akkor bukkant fel MK karcolatában, amikor az örökös főrendiházi tagság kérdése körül folytak találgatások (Krk 71. köt. 218. l.). Valószínűleg nem ismerhette MK közelebből Hertelendi Józsefet, de hírért annál jobban. A búcsú óráiban olvasóit a nemzetiségi területen működő főispán politikai manővereire emlékeztette, olyan magatartási formára, amelyet a korábban elparentált Tabajdy Károly esetében más hangsúllyal kommentált. Ott még kiemelte, hogy Tabajdy nemcsak féken tartotta a nemzetiségeket, hanem megtett mindent, hogy meg is békítse őket (Krk 73. köt. 77–78. l.). Hertelendi esetében már csak a megfékezés »kelléktárát« vehette számításba, a megnyugvás gesztusaira nem talált történetet. Az eltelt öt év, a Tisza-éra lezáródása kibontakoztatta előtte a »generális« kormányzási módszerének árnyoldalait is.

A pálya jellemzésére álljon itt a VÚ rövid nekrológja, amely tömören magában foglalja a kiegészítés és a fúzió utáni korszak politikai karrierjének jellegzetes vonásait:

»Hertelendi József, Torontál megye főispánja, a főrendiház tagja elhunyt Marillavölgyben, 58 éves korában. A tevékeny férfiú 1860-ban lépett a nyilvánosság terére, megválasztván Nagyikikinda főszolgabírójává. De a provizórium következtén, lemondott, felköltözött a fővárosba s itt az ügyvédi oklevelet is megszerezte és az általános biztosító társaságnál főügynökséget vállalt; de nem sokáig maradt, mert az alkotmány visszaszerzésekor, 1867-ben bánátkomlói főszolgabírónak választák meg, 1871-ben pedig a nagyikikindai törvényszék elnökének nevezték ki. Ez állásából lépett 1874-ben Torontál főispáni állomásaiba. Volt egy ideig a kikindai kerület főkapitánya, 1877-ben a délvidéki érvizeknél teljhatalmú kormánybiztos, a felső torontáli és később a temesválygyi vízszabályozásnak s négy éven át Versec városának kormánybiztosa. Erdemeiért a király már 1878-ban a Szent István-rend kiskeresztjével tüntette ki, valamint a főrendiháznak is első kinevezett tagjai közé tartozott. Pár év óta már gyakran betegeskedett s e nyáron Karlsbadban és Marillavölgyben keresett gyógyulást, de hiába. Holttestét Becsásra a családi sírboltba szállították.« (VÚ, 1891. szept. 6. 36. sz. 590. l.)

Tárgyi magyarázatok

- 48 : 24 *kravall* — botrányos jelenet, feltűnést keltő megmozdulás.
 „ 27 *skandalum* — botrány, feltűnést keltő eset.
 „ 30 *bakafántos* — házsártos, veszekedő személy

- 49 : 12 *kriminalitás megszűje* — bűnügyi eset határa, olyan lépés, mely súrolta a jogilag kifogásolható magatartást.
 ,, 30 *kvalifikáció* — képesítés, minősítés
 ,, 34 *kolportál* — terjeszt, hirdet

LEGENDA

M *Pesti Hírlap. 1891. október 1., 13. évf. 269. sz. (7. l.) A Napi hírek rovatban. Névjelzés nélkül.*
 Kötetben itt először.

Történet egy kiállítási tárlóról

1891. augusztus 15-én a Redout termeiben egy különös érdeklődésre számot tartó kiállítás nyílt meg: a szabadságharc emlékeit először összegző kiállítás mintegy 2500 tárgyi emlékekkel jelentette meg az alig egy emberöltővel korábbi időszak felejthetetlen hónapjait. A sajtó bő teret szánt a nagy eseménynek, cikk-sorozatban ismertették a legfontosabb dokumentumokat. Így a VÜ három számában foglalkozott a témával, és egyéb cikkeivel is 1848/49 napjait elevenítette fel. A kiállítás igazi súlyát a bevezető cikk is hangsúlyozta: »... tudjuk, micsoda vandalizmussal üldözött és tett semmivé a győzedelmes erőszak mindent, ami történetünknek e dicsőségben és fájdalomban oly véghetetlen gazdag korszakára emlékeztetett. Egy-egy Kossuth bankó, egy nemzetiszín kokárda, egy honvéd attiláról leszakadt gomb elegendő volt őrizőjét a legnagyobb veszedelembé sodorni, hát még egy elrejtett fegyver, egy forradalmi kép, nyomtatvány vagy iromány, vagy éppen honvédszászló! Elvakult dühvel szimatoltak minden legkisebb csekélység után, több mint egy évtizedig, s ahol ráakadtak, elpusztították, mintha valami veszedelmes szikrát láttak volna benne, mely újra fölszíthatja az elfojtott lángokat...« (1848/49-ik emlékek. A szabadságharc emléktárgyainak kiállításából VÜ, 1891. aug. 23. 34. sz. 545—547. l.; a további cikkek azonos címmel a VÜ aug. 30. 35. sz. 561—562. l. illetőleg szept. 6. 36. sz. 585—586. lapokon láttak napvilágot gazdagon illusztrálva.)

A Mikszáth által előadott két történet az 1849. áprilisi debreceni országgyűlés egyik sarkalatos döntését, az Ausztriától való elszakadást, és a Habsburg házat detronizáló eredeti okirat két egykorú aláírójának kétféle magatartását örökítette meg.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 50 : 7 Tóth Lőrinc aláírása. — Tóth Lőrinc a szabadságharc idején, harmincnégy-harmincöt évesen országgyűlési képviselő, igazságügy-minisztériumi osztálytanácsos, az állami ügyészi osz-

Lap Sor

tály vezetője volt. Debrecenben már a Békepárt híve volt, de a kormányt Szegedre és Aradra is elkísérte. Világos után elfogták, halálra ítélték, de kegyelmet kapott és Pestre internálták.

- 50 : 21 *Horvát Boldizsár, a vak.* — Horvát Boldizsár huszonhat-huszonhét évesen 1848/49-ben Szombathely képviselője volt a pesti, majd a debreceni parlamentben, a szabadságharc leverése után osztrák fogságban volt, szabadulása után ügyvédi tevékenységet folytatott. Az 1880-as évek második felében látása nagyon megromlott, visszavonult a közéleti tevékenységtől.

VUCSETICS ISTVÁN »ÉRSEKRŐL«

- M** I. *Pesti Hírlap. 1891. november 1., 13. évf. 300. sz. (1., 2. 1.)*
A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés: *M. K.*
II. *Jk 33. köt. = Hi 1. köt. A saját ábrázatomról.* Vallomások, levelek följegyzések. Bp., 1914. 138—142. l.

Memoárszerű anekdota

A Krk korábbi kötetekben többször szoltunk arról, hogy Mikszáthot krónikus gégehurut kínoztta, különösen a téli hónapokban néha több hétre is szobafogságra ítélte. 1890 télvégén a véderő törvény tárgyalásának időszakában, amely egybeesett az író t mélyen megrendítő családi tragédiával, a szeretett fiú, Jánoska elvesztésével, hosszú hetekre és hónapokra ágyhoz kötötte a gégehurut. A lassú lábadozás és felépülés után kezelőorvosai tanácsára utókezelésre feleségével Gleichenbergbe utazott, és ott az ismert magyar fürdőorvos, Závori Sándor páciense lett. (Az 1890-es betegségről és gleichenbergi tartózkodásáról részletesebben szoltunk a Krk 79. köt. 214—216. lapjain a »Mikszáth betegsége, Jánoska halála és gleichenbergi üdülése« című részben.) A magaslati levegőn töltött hetek nemcsak a fizikai, de a lelki fájdalmak eloszlását is elősegítették, és a kellemes környezetben töltött idő még az író t is megajándékozta témával, az 1890-es évben két karcolata a gleichenbergi tartózkodása nyomait idézi fel.

Az 1891-es év nyarán is több hetet az osztrák fürdőhelyen töltött Mikszáth (ld. e kötet 189—190. l.), és ez alkalommal is Závori Sándor betege volt, akihez már ekkor baráti szálak is fűzték. Az 1891-es nyári üdülés kedves félreértését örököltette meg írónk a jelen karcolatban, amelynek aktualitását az adta meg, hogy Vuchetich, vagy ahogy Mikszáth írta Vucsetics Istvánt ezekben a napokban nevezte ki a király zágrábi érsekké az év februárjában elhunyt Mihalovich József utóda ként. Vuchetich István egyéniségét és egyházi pályafutását megvilágítja a VÜ 1891. nov. 15-i számában megjelent »Dr. Vuchetich

István c. anonim, a kinevezett érsek portréját is közlő életrajz (46. sz. 38. évf. 749–750. l.), amelyből azokat a részleteket emeljük ki, amelyek Mikszáth szimpátiájának is magyarázatát adják.

»Vuchetich István, a most kinevezett zágrábi érsek, 1836. okt. 29-én született. Atyja Vuchetich Mátyás, anyja született Vuchetich Matild volt, kiket azonban zsenge gyermekkorában elvesztett. Tanulmányait Temesváron, Nagybecskereken végezte és az egyházi pályára lépven, a teológiai tanfolyamra a bécsi „Pazmaneum”-ba küldetett a csanádi püspök által. Itt Vuchetich csakhamar kítűnt iskolatársai közül és folyton „első eminens” volt. A teológiai tanfolyamot kítűnt sikerrel befejezven, csakhamar hittudományi doktori diplomát nyert és visszatérven a csanádi egyházmegyébe, Karánsebesen lett káplán. De a kiváló képzettségű, előkelő modorú fiatal papot nem sokáig hagyták meg ez állásán, hanem csakhamar kineveztetett a temesvári liceumhoz a mennyiségtan és fizika tanárának és szentszéki ülnöknek. Vuchetich István Temesváron, de az egész egyházmegyében is rövid idő alatt akkora népszerűséget szerzett, amellyel ritka fiatal pap dicsekedhetik. Ennek jeléül 1868-ban a csanádi egyházmegye nagy többséggel megválasztotta őt az országos katolikus kongresszusra képviselőnek az akkori temesvári plébános, Mihalovich József imént elhunyt zágrábi bíbornok-érsek, Vuchetich mostani közvetlen elődjével szemben.

Mint országos katolikus kongresszusi képviselő kezdte meg Vuchetich politikai pályáját a magyar közélet terén és tovább folytatta a magyar képviselőházban, hova a zombolyai kerület egymásután kétszer is beválasztotta országgyűlési képviselőnek. Képviselői pályáján csakhamar megszerezte magának Andrássy Gyula gróf akkori miniszterelnök és Eötvös József báró vallás- és közoktatásügyi miniszter barátságát, kiknek óhajására aztán 1870-ben Mihalovich József új zágrábi érseket elkísérte székhelyére és oldalkanonokja „canonicus a latere” lett. De mindjárt élénken részt vett a horvátországi politikai életben is, mint a magyar állameszme egyik rendíthetetlen bajnoka . . . Dr. Vuchetich István meggyőződésének teljes hatalmával és hazafiúi érzelmének rendíthetetlenségével lépett sorompóba a magyar állameszme mellett és kitűnő szónoki képességével, valamint éles polémiáival, nem egyszer fényes sikerrel leverte a horvát túlzókat. De mint politikai író is kítűnt. Úgyancsak a horvát-magyar kiegyezésről írt „Hogy állunk?” című politikai röpiratának megjelenése valóságos politikai eseményszámba ment, és rendkívüli nagy hatást idézett elő a horvátok megnyugtatósa, felvilágosítósa tekintetében. De éppen Rauch Levin horvát bán ellenségei ellen való e határozott fellépése és az a körülmény, hogy politikai szereplésében mindenütt Mihalovich József érsek személyesítőjét látták benne, egy egész sorozat keserű intrikát támasztottak ellene, minek az lett az első eredménye, hogy elvesztette állását, mint „canonicus a latere” és teológiai tanárnak nevezetett ki a zágrábi érseki papnöveledébe. Új egyházi állásában nagy tudományával és hazafias irányú működésével sokat lendített a papnevelés ügyén, éppen a magyar-horvát barátság szempontjából.

E mellett, mint a „Reform” című magyar lap zágrábi levelezője, a politika terén továbbra is jó szolgálatot tett ebben az irányban . . . Vuchetich igen tudós pap, aki majd minden európai nyelvet beszél, filozófiával foglalkozik és 10 ezer kötetnyi könyvtára van . . .

. . . Éppen e nemes és áldozatkész jótékonyságával az egész zágrábi lakosság osztatlan becsülését és szeretetét vívta ki magának és úgy szólván egész Horvátország örömmel látja Vuchetich Istvánt a zágrábi érseki székhelyben . . . »

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 51 : 1—2 *pedig ki nem állhatom az úti élményeket. Nem is írtam soha egyet se.* — MK itt költői szabadsággal megfélekedzik arról, hogy már korábbi karcolatai között is több útirajz található; pl. szegedi, palócföldi, fiatal újságíró korában bécsi útjáról, Révai Mór Jánossal közösen megtett ausztriai utazásáról hazaküldött beszámolója (*Utazás a németek közt*, Krk 73. köt. 19—36. l.).
- „ 4—5 *Vaszary Kolos* — a volt pannonhalmi főpát 1891-ben lett esztergomi érsek, hercegprímás
- „ 9 *Császka György* — Császka is 1891-ben foglalta el új egyházi méltóságát, Haynald Lajos utódjaként ő lett a kalocsai érsek.
- „ 15 *Závori Sándor* — Mikszáth gleichenbergi kezelőorvosa, majd barátja, aki nem egy orvostörténettel gazdagította az író témavilágát. (Ld. Krk 7. köt. 216—217. l., Krk 9. köt. 188. l.) Závori irodalmi munkásságából megemlíthető »Gleichenberg, klímája, gyógyvizei és gyógycélra szolgáló berendezése« (Bp., 1882.); »Emlékezzünk régiokról!« (Gyoma, 1904). Ez utóbbiban több ízben szól Mikszáthról is.
- „ 15 *Venedig-Hotel* — Velencéről elnevezett szálló Gleichenbergben.
- 52 : 12 *ad revidere!* — a vizontlátásra!
- „ 27—28 *úgy vágyom rá [a gleichenbergi gyógyvízre], mint szarvas a hűves patakra* — Mikszáthnak ez a mondata a XLII. zsol-tár kezdősorainak persziflázsa. A zsol-tárt a mai napig Senczi Molnár Albert gyönyörű fordításában éneklik.
- 53 : 1—8 Vuchetich véleménye a horvát viszonyokról. — A MK által megörökített gondolatmenet egybevág azzal a politikai jellemrajzzal, amelyet a VÜ idézett cikke adott.

KI A VIVÁT?

M *Pesti Hírlap. 1891. november 15., 13. évf. 314. sz. (1., 2. l.)*
A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A fővárosi községi választások kórképe

1891. nov. 14-én és 15-én a főváros kerületeiben községi választásokra került sor, ezen a törvényhatóság tagjaira voksoltak a szavazattal rendelkezők. Közvetlenül a napokat megelőzően a sajtóban hírek jelentek meg a korteskedésről, a törvényhatósági testületbe kijelölt személyekről. A személyi érdek-összefonódásokról, a hatalmukhoz ragaszkodó klikkekéről kisebb-nagyobb híradások láttak nyomdafestéket. (Ld. PH, 1891. nov. 10. 4. l., nov. 11. 3. l., nov. 12. 3. l. nov. 13. 3. l.) Az újság 1890. nov. 14-i számában »Hallgatók és föltolakodók« címmel anonim vezércikk jelent meg, amely immár a korteshadjáratot vívók nevének említése nélkül, a jelenséggel foglalkozott és elítélő véleményét fejtette ki a koncepciótlan városi vezetésről. Az alábbiakban néhány részletet emelünk ki a lap véleményéből:

»... ha volna valami mondanivalójuk — nem banális frázisokat értünk természetesen — ha gondolkodtak volna Budapest magyar nemzeti és kulturális missziójáról; ha tanulmányozták volna egy kissé a főváros által a legközelebbi években megoldandó nagy földadatokat; ha összehasonlításokat tettek volna Budapest és más városok adminisztrációja, intézményei és fejlődési tényezői között; úgy mulhatatlanul előállanának és igazolnák polgártársaik előtt jogosultságukat a községképviselői állásra.

De ki hallott a választási mozgalom egész tartama alatt csak egyetlen programbeszédet? Ki egy tájékoztató nyilatkozatot arról, hogyan vélekednek e mandátumért esengő urak az előtérben álló fontos fővárosi ügyekről?

Ki beszélt nekünk Budapest magyar jellege növelésének szükségességéről?

Ki arról, mit követelnek fővárosunk érdekei azon nagyszabású akcióval szemben, melyet Lajtán túl állam, tartomány és község indítottak meg Bécs város jelentőségének, forgalmának, építészeti iparának stb. enelésére?

Ki beszélt nekünk arról, hogyan képzei a közeljövő Budapest-jét? Mi a véleménye hidak, partvédelem, újabb közlekedési vonalak, várossszépítés, a végleges vízmű, a Gellért hegy fölhasználása, közélet, közoktatásügy, közegészségügy stb. dolgában?

E tekintetben néma maradt mindenki...

...De minő alapon követelik az egyes lisztákon föltűnt új jelöltek polgártársaik bizalmát?

Egyik sem tartotta méltónak a választókat, akiknek szavazataiért eseng megismertetni nézeteivel az általunk fönnebb körvonalazott kérdésekben. Egyikről sem tudjuk, miért válasszuk meg épp őt s nem egy másikat.

Ami ellen pedig a politikai tisztesség nevében határozottan tiltakoznunk kell, az a föltolakodásnak az a neme, melynek az utóbbi pár napban néhány kerület tanúja volt. A mandátum s községi képviselőlet számára nem függhet oly alacsonyan, hogy minden „stréber” kinyújthassa utána kezét az utolsó pillanatban.

A főváros törvényhatósági bizottságának egyenes lealacsonyítása az, ha egyesek a most divatba hozott *szavatzokoldulással* akarnak tagjai sorába jutni . . . »

Mikszáth Kálmán indulatos karcolata a következő nap, a választások napján látott napvilágot. Nem az első eset, hogy bírálta a tekintélyveln alapuló konzervatív városvezetést. Így 1885-ben az Országos Kiállításról beszámoló egyik rajzában, a *Városunk atyái* címűben, egy ötven év eltelté után a fővárosba látogató öregúr emlékezését írva le, aki fiatal korában fogalmazó volt a városházán. Előadásából kitűnt, hogy miként érvelt a konzervatív Pisztóry István városatyá nézetének támogatására egy gazdag prókátor, Sartory János uram. (Ld. Krk 36. köt. 88—89. l. és hozzáfűzött jegyzeteinket a 297—298. l.) Ugyanennek az évnek októberében a községi választások klikk-szelleme ellen szólalt fel *A »sasok«* c. karcolatában, különösen ostromozva a fővárosi polgárságnak az arisztokráciához való közeledését. (Ld. Krk 71. köt. 60—63. l. és jegyzeteinket a 261—264. l.) E karcolatban is felmerül már az a vád, amely ezt a jelen írást is fűtötte, az, hogy nem elvek, nem egyes személyek állnak egymással szemben, hanem csoportok, amelyek a községi választást alárendelik személyes érdekeiknek.

A jelen karcolatban említett mozzanatokra a Tártyi magyarázatokban még visszatérünk, itt röviden idézni szeretnénk még a választások végeredményét számbavevő első hírből, amely arra mutat, hogy Mikszáth indulata mennyire megalapozott volt, milyen mélységig érzékelté az egymással szembenálló klikkek erejét: »Immár kinyíltak az urnák és beszéltek. És körülbelül azt mondták, ami előre látható volt. A hivatalos listák, melyeket a kerületben eddig domináló párt állapított meg, imitt-amott az ellenpárttal paktálva, mindennél keresztlül mentek. De kisebb változások mégis történtek és a nagy küszködés egyik fontos tüneménye az, hogy két eddig föltétlenül domináló fővárosi párt alatt megingott a föld. Ezek: a terézvárosi kaszinó, másnéven Radocza—Pucher párt és a józsefvárosi kör, más néven Rémi—Hüvös párt. Még győztek, de úgy látszik, győzelmük Pyrrhuszi, az ellenzék hullámai egész az állukig dagadtak, sőt egypár emberük bele is fulladt az árba . . . » (Községi választások PH, 1891. nov. 16. 2. l.)

Tártyi magyarázatok

Lap Sor

- 54 : 1—4 *Bertrandon de la Brocquiere Krisztus után 1433-ban utazott Budán, Pesten, de ahogy az akkori jellemzéséről a viszonyoknak kiérezzük, már akkor is itt találta Rémit, Hüvöst, Ráth Károlyt és a többieket. — De la Brocquiere nevének idézését Mikszáth forrásmunkából emelte át: az Osztrák—Magyar Monarchia Írásban és Képben c. kötet Szeged-ről szóló fejezetének írásakor haszonnal forgatta Varga Ferenc*

- «Szeged város története» c. munkáját és innen idézte a francia utazónak Szegedről szóló véleményét. (Ld. Krk 79. köt. 19. l. és jegyzeteinket a 259. lapon.) Ezt elevenítette fel a jelen karcolat indításakor, de az állítás második része már az írói ötlet születte.
- 54 : 9—10 *A Rémiéket különféleképpen hitták azelőtt. Voltak Nesselrothok és Sartoryk.* — E fordulattal MK megteremti az átmenetet a történeti anekdotához.
- „ 14—16 Az ötven évvel korábbi Sartory történet. — A bevezetőben említett *Városunk atyái* c. 1886-ból származó karcolatban megírta a fásítás elleni tiltakozást és vele szemben fel-említett tromfot. (Ld. Krk 36. köt. 88—89. l.) E rajzhoz fűzött jegyzetben szólunk arról, hogy az *Új Zrínyiaszba* is áttemelte a konzervatív szemléletet jellemző kis anekdotát, sőt arról is megemlékeztünk, hogy a regény megírása előtt, az 1897 végi 1898 elejei karcolataiban a városháza konzervatív nyárspolgári klikkjének jellemzésére a Sartory-fogalmat említette több cikkében (Krk 36. köt. 297. l. és Krk 10. köt. 329—330. l.)
- 55 : 5 *institució* — intézmény
- „ 16 *Abdera* — város a régi Tráciában, a Nestos torkolatától keletre. A XIX. században különösen Wieland regénye »Az abderiták története« tette a nevet elterjedtté; az abderitizmus korlátolt hóbortosságot, kisvárosiasságot jelentett.
- „ 17 *Juvenalis* — a római birodalom egyik legjelesebb satíráírója; műveinek iránya komor, szinte elkeseredett, sőtét képek láncolata, ríktó ellentétben állnak a császárkori Róma pazar fényeivel és korlátlan hatalmával.
- „ 22—23 *Látni fogod gróf Andrássy Gyulát lóháton, azzal az indoklással, mert még nincs lovas szobrunk* — Andrássy Gyula emlékének megörökítéséről az 1890. évi III. tc. rendelkezett, amely az emlék »minőségét és felállítási helyét a minisztériumra« bízta. Az 1890-es évek elején az az elképzelés alakult ki, hogy az emlék »az elhunytat ábrázoló lovasszobor lesz, melyet Budapesten, a róla elnevezett Andrássy-út városligeti végén fognak elhelyezni.« (Pallas, I. köt. 613. l.) A lovasszobor elkészítésére Zala György kapott megbízást, az elkészült művet a parlament előtti tér (ma: Kossuth tér) déli oldalán helyezték el 1906-ban, 1945-ben a Kossuth-híd építése miatt elbontották.
- „ 37 *konzorcium* — ideiglenes szövetkezés valamilyen nagyobb szabású, közös pénzügyi műveletre.
- 56 : 10—12 *(Még tán Róma alapításánál is sajtóhibául van odatéve Rémi helyett Remus.)* — A római mitológiában a város alapítója Romulus volt, aki öccsével, Remussal kezdett a város építéséhez, de összetűztek és Romulus Remust megölte. — E fordulattal MK egy Rémit gúnyoló korabeli élcet örökített meg.

[AZ EGYETEMES REGÉNYTÁR ALMANACHJA 1892-RE
ELŐSZÓ]

- M** I. *Egyetemes Regénytár. Almanach az 1892. évre.* (Szerk.: Mikszáth Kálmán.) VII. évf. 3. és 4. köt. *Bp., 1891.* Singer és Wolfner kiad. 1—9. l.
- II. *Pesti Hírlap. 1891. november 21., 13. évf. 320. sz. (1., 2. l.)*
A Pesti Hírlap tárcája rovatban. »Mikszáth előszója« címmel
Az *Almanachban* alcímmel. *Teljes névjelzéssel.*
- III. *Egyetemes Regénytár. Almanach az 1897. évre.* (Szerk.: Mikszáth Kálmán.) XII. évf. 3. és 4. köt. *Bp., 1897.* Singer és Wolfner kiad. 15—20. l.
- IV. *Hi 3. köt. = Jk 35. köt. Tudós írások. Bp., 1914.* 18—23. l.
A jelen Krk az 1892-es Almanach szövegét közvetíti.

Az Egyetemes Regénytár Almanachjának ötödik kötete

1887 késő őszén jelent meg a Singer és Wolfner kiadásában az Egyetemes Regénytár kötetei között az Almanach első kötete, amely az 1888-as évre szólt. A következő évek téleleji könyvpiacán mindig jelentkezett az újabb kötet, újabb tucatnyi elbeszélő írásával és köztük természetesen Mikszáth elbeszélésével. Minden kötet elé Mikszáth Kálmán írta az előszót. (Ld. Krk 75. köt. 63—64. l., Krk 77. köt. 71—72. l., Krk 78. köt. 32—36. l. és Krk 79. köt. 65—69. l.)

A jelen bevezető írásában — a korábbi évek Almanach-előszavaihoz hasonlóan — a korabeli irodalom, különösen pedig a prózairodalom helyzetét illesztette különös mikroszkóp alá: a trónörökös számára összeállítandó tíz kötet kiválogatásánál beleütközött az elődök és kortársak sajátos szemléletébe, az osztrákellenességbe, illetőleg a hazai viszonyok erőteljes, túlzó színekkel való ecseteléséből származó egyoldalúság torzulásába. A fiatal lányok számára összeállítandó listában más irányú igényből kiindulva hasonló következtetésre jutott. Az írói konklúzió kettős: egyrészt a kortársak és az új nemzedék számára követendő ólként tűzi ki az általános problémákkal való fokozottabb törődést, másrészt az előadott két történettel arra kívánja figyelmeztetni a külföldi irodalmi irányok felé fordulókat, hogy ne az idegen példák követését tűzzék ki írói célul, hanem a hazai sajátosságokat ábrázolják.

Az előzőekhez hasonlóan ez alkalommal is felsoroljuk az Almanachba illesztett elbeszéléseket, szerzőik nevének feltüntetésével:

Jókai Mór: A glóriás hölgy	11—20
Beniczkyné Bajza Lenke: Égi sugár	21—36
Tóth Béla: A beszélő kert	37—50
Vadnai Károly: Az elsüllyedt asszony	51—100
Bródy Sándor: Mese a tulipánról	101—114
Békefi Antal: Vöröröklés	115—136
Ágai Adolf: A hős	137—152

Justh Zsigmond: Veres kakas	153—166
Hevesi József: Dobszó előtt	167—176
Herczeg Ferenc: A szent	177—186
Kozma Andor: A szegény atyafi	187—194
Lipcesey Ádám: Eladó lányok	195—204
Rákosi Viktor: Miért nem lettem én dalárdista?	205—210
Tábori Róbert: Az arany lelkiismeret	211—218
Bársony István: Örökre	219—230
Mikszáth Kálmán: Az elképzelt méz	231—249

Az 1892-es Almanachban Mikszáthtal együtt tehát tizenhat író szerepelt. (Az 1888-as kötetben írónkkal együtt tizennégyen, az 1889-es kötetben tizenketten, az 1890-esben tizenhárman, az 1891-esben pedig tizenötön jelentek meg.) Az 1891-es kötet szerzőinek többsége már az előző években is szerepelt elbeszéléssel, új szerzőként került a kötetbe Békefi Antal, Lipcesey Ádám és Tábori Róbert. Az előző kötetek írói közül Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Rákosi Viktor és Vadnai Károly ötödször; Bársony István, Beniczkyné Bajza Lenke, Hevesi József és Tóth Béla negyedszer; Agai Adolf, Gyarmathy Zsigáné harmadszor; Bródy Sándor, Justh Zsigmond, Herczeg Ferenc, Kozma Andor, Murai Károly, Petelei István és Sebők Zsigmond másodszer jelent meg. Míg Dóczi Lajos, Kazár Emil, Margitay Dezső, Tolnai Lajos, Tutsek Anna és Vértesi Arnold az előző négy kötetben csak egy-egy alkalommal szerepelt.

Az öt kötet hetven elbeszélését Mikszáth — a tőle származó írásokat is hozzászámítva — tehát huszonhat író alkotásaiból válogatta.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 57 : 6 *A trónörökös, Károly Lajos* — Rudolf 1889-ben bekövetkezett öngyilkossága után I. Ferenc József öccse, az 1833-ban született Károly Lajos főherceg lett a trónörökös.
- 58 : 19 *tempo passati* — elmúlt idők
- „ 35 *persziflázs* — kicsúfolás, nevetségessé tétel
- 59 : 1—2 *Argus* — az ógörög mitológia szerint az óriás termetű Argusnak száz szeme volt.
- „ 7—8 *Szegény Balázs Sándor is hagyott valamit.* — az 1887 augusztusában öngyilkossá lett elbeszélőről MK *Az égben* c. nekrológiájában emlékezett meg (ld. Krk 75. köt. 13—16. l.)
- „ 15—20 *S minek nézegesse azt meg Károly Lajos, amit I. Ferencnek kellett volna meglátnia?* — MK utalása II. Lipót császár fiára vonatkozik, aki II. Ferenc néven 1792—1806 között német-római császár volt, I. Ferenc néven magyar és cseh király (1792—1835) és osztrák császár (1804—1835).
- „ 27 *szaturál* — valamilyen igényt teljesen kielégít
- „ 33—34 *Vadnai Károly legújabb könyvét is elküldhetnék, ha nem volna tele forradalmi reminiscenciákkal.* — MK Vadnai »Az

Lap Sor

elmúlt idők c. elbeszéléskötetére utalt, amelyről 1885 októberében meleg hangú ismertetést írt. (Ld. Krk 71. köt. 57—60. l.)

60 : 17—18 *bárcsak készen lenne már a Gyulai Pál »Romhányis-ja!*
— MK korábban is élcélődött már az évtizedek óta készülő verses regény lassú komponálásán.

CSIKY GERGELYRŐL

- M I. *Pesti Hírlap. 1891. november 21., 13. évf. 320. sz. (5., 6. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
II. *Jk 37. köt. = Hi 5. köt. Az én halottaim. Nekrológok. Bp., 1914. 169—172. l.*

Búcsú Csiky Gergelytől

»Minden lapnál külön funerátor van. A mi lapunknál én végzem ezt a szomorú tisztet» — írta Mikszáth 1888 elején Csanády Sándor álhalálhírére megjelent nekrológja után papírra vetve önmentegedődségét, a *Humorisztikus halottak* c. karcolatot (Krk 76. köt. 20. l.). Ezzel egy kissé bepillantást engedett az újságírási műhelytitkaiba is. A Krk korábbi köteteit lapozgatva megbizonyosodhatunk arról, hogy a PH-nál valóban Mikszáth töltötte be a funerátor, a nekrológíró tisztét. Elbúcsúztatott politikust, közéleti férfit, újságíró kollégát, közeli és távoli ismerőst. De búcsúztatott barátokat is. Ezek a búcsúk voltak a legfájdalmasabbak, egy-egy darabjuk magán hordozza a személyes bánat, az egyéni veszteség fájdalmát.

Csiky Gergelyt elbúcsúztató írása az utóbbiak közül való, minden során átsugárzik a veszteség fájdalma, az a szorongató érzés, hogy életének egy darabja tűnt el visszavonhatatlanul az eltávozottal. A fővárosban töltött egy évtized során szoros baráti kapcsolat alakult ki közöttük, erről vall, ezt gyászolja a nekrológ több pontja.

Kettőjük szellemi kapcsolata azonban megelőzi a személyes találkozást. Mikszáth szegedi éveitől kezdve szeretettel és elismeréssel írt Csikynek a Tisza parti városban bemutatott darabjairól: az »Ellenállhatatlanok«-ról (Krk 56. köt. 207—208. l.), a »Proletárok«-ról (Krk 59. köt. 197—198., 209—211. l.), a »Mukányi«-ról (Krk 59. köt. 227—229. l.).

Pestre érkezése után, jobban belekerülve az irodalmi élet sodrába, azonnal észrevette, hogy Csiky Gergely írói ereje abban van, hogy korának társadalmi kérdéseit és ellentéteit látja és láttatja darabjaiban. *Ki hitte volna Csiky Gergelyről?* c. karcolatában az írói leplezés társadalmi hatásáról fejtett ki érdekes gondolatokat. (Krk 62. köt. 97—98. l.) Természetesen pesti újságíróként is beszámolt az

új Csiky-bemutatókról, a kesernyés »Szép leányok«-ról (Krk 63. köt. 119—123. l.), a nagysikerű »Stomfay család«-ról (Krk 64. köt. 140—144. l.). Az utóbbi műről írott kritikáját meditatív reflexiókkal kezdte: azt a jelenséget próbálta elemezni, vajon mi lehet az oka annak, hogy Csikyt, »egyetlen produktív színműfírnk«-at annyi bírálat éri, hogy a sajtóbeli »színházi referensek egy része abban hivatkozik, miképp találjon minél több hibát, s miképp „pogonyítsanak” agyon (ez is a házi nyelvből) egy érdemes művet . . .« (Krk 64. köt. 140. l.). Az önmagának és a kritikanak feltett kérdésre a választ egy másik magyar színműfíró darabjáról írott bírálatában fogalmazta meg frappáns tömörséggel: a színmű témája »a jelen társadalomból van véve, mert ma már csak ez hódít (példa rá Csiky), s nem mesés országból vett lehetetlen motívumokra épített regék, aminőket Csiky előtt előszeretettel dolgoztak fel írónk . . .« (Krk 64. köt. 169. l.)

Csiky darabjainak társadalmi aktualitásuk volt legfőbb vonzerejük, és ez volt a kritikai fanyalgás vagy ellenkezés legfőbb forrása. Ezt Mikszáth pontosan érzékelte, ezért szerette Csikyt és ha bírálta, azért emelt szót, hogy egyik másik darabjában a téma kifejtésében megtört az az írói szándék, amely a tárgy kidolgozására indította. A művészi elismerés sajátosan mikszáthi eszköze volt, hogy 1882. dec. 3-i *A tisztelt Házból* c. karcolatát a következő gondolatsorral intonálta: »Ami a Házban Tisza, az a színházban Csiky. Csiky miatt már darabokat sem írhatnak mások. Mindennek Csiky az oka. Miért nem kegyeskedik meghalni? Botrány, hogy még él, s hogy jó darabokat ír! Természetesen, mert ha márvány nem volna, békasóból csinálnák a szobrokat.« (Krk 65. köt. 11. l.)

Mikszáth és Csiky személyes kapcsolatáról a búcsú perceiben fogant jelen írás vall a legtöbbit. Érzékelteti azt a feltétlen megbecsülést, amellyel személyét övezte, azt a poeta doctusnak járó elismerést, amellyel az 1847-es születésű Mikszáth Kálmán az 1842-ben született, tehát nála csupán öt évvel idősebb Csiky Gergelyt »öreg«-ként tisztelte. A nekrológ sok személyes mozzanatra utal, ehhez még hozzáfűzik a kettőjük szorosabb személyes kapcsolatára utaló 1885-ben keletkezett *A múlta* c. elbeszélésének kezdő mondatát: »Mikor Visegrádon voltunk Csiky Gergelynél . . .« (Krk 36. köt. 139. l.)

A Csiky Gergelyről életében és halála órájában írott elismerő véleményt csak megerősíti és nyomósabbá teszi az 1904-ben keletkezett, a »Magyar Regényírók« Csiky Gergely »Az Atlasz család« c. regénye elé írt bevezetőjének határozott mikszáthi értékítélete: Csiky Gergely » . . . egyszerre merész kézzel, éles megfigyeléssel nyúlt be az élő magyar társadalomba, megírván a „Proletárok”-at, egy sereg pompásan kidomborított, „vérből és húsból” való alakot vonultatva fel a színpadra. Ekkor érte el a zenitét. Többre tehetsége nem telt. Innen már csak lefelé mehetett, de jó irányban ment, ostorozva „Mukányi”-ban a stréberséget s általában minden további darabjában a magyar betegségeket, miáltal közelebb hozta az ország első színpadát magasabb feladatához . . .« (Mikszáth Kálmán: Írói arcképek. Sajtó alá rendezte: Bisztray Gyula. Bp., 1953. Művelt Nép Könyvkiadó. 126. l.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 62 : 3—4 *harmadéve a szegény Visi Imre ment el; a jók legjava* — Visi Imrét, a Nemzet szerkesztőjét Mikszáth búcsúztatta a PH hasábjain. (Ld. Krk 78. köt. 40—44. l.)
- „ 7 *Aztán meghalt a kis Reviczky is. Jó pajtásom volt.* — Reviczky Gyula halálakor Mikszáth súlyos beteg volt, a PH nekrológját nem ő írhatta. De Reviczky alakját megörököltette az 1891 végén keletkezett *Az elképzelt méz* c. elbeszélésében (Krk 41. köt. 47—59. l.)
- „ 20—23 *Tűz még majd ki díjakat az Akadémia, de már nem jegyezzük meg soha többé: »Vajon mit fundál ki megint Csiky?»* — az utalás arra vonatkozik, hogy írói pályája kezdetén Csiky sorra elnyerte az akadémiai pályázatokat.
- „ 26—28 *Még felhangzik egyszer a taps, mikor az Atyafiakat előadják, a megmaradt új darabját, amire most készülnek a színháznál.* — A Nemzeti Színház 1890. nov. 27-én mutatta be Csiky színművét, az előadásról a PH nov. 28-i száma anonim bírálatot közölt. A darab tartalmi ismertetése után a kritikus a következőkben summázta véleményét: »... bizonyára nem követünk el kegyetlenséget Csiky emléke ellen, ha e drámát nem soroljuk jobb művei közé. Az ő alakja oly magasan és oly szilárd kontúrokbán áll emlékünkből, hogy ez a darab nem visz szobrához már egy követ sem s nem farag le róla egyetlen forgácsot. Kivált a regényből való eredet nehezedik a cselekmény menetére. Viszont azonban sok részében tükröződnek Csiky nemes tulajdonai és hatásos jelenelek, humoros színek többször csilognak...» (6. l.)
- 63 : 20—22 *Valaha gyakran voltunk együtt, a múlt évtized első felében, mikor még az úgynevezett Ábrányi—Csiky—Bartók—Mikszáth-féle írói klikk fújta együtt a követ.* — A baráti kapcsolatnak nyomait őrzik a három íróról ebben az időszakban írt meleg hangú Mikszáth-ismertetések, arckép felvillantások.
- „ 27 *diurnum* — díj, napidíj
- „ 35—39 Murai Károly *»Virágfakadás«* c. színműve. — Murai egyfelvonásos vígjátékát 1886. nov. 12-én mutatta be a budapesti Nemzeti Színház.
- 64 : 1—4 *Az utolsó években ritkán érintkezünk. Nem jártam sem a Kisfaludy Társaságba, sem az Akadémiába, neki pedig ez volt otthona s a politikusok közé nem szeretett elegyedni: »Ravasz emberek azok«.* — MK ezzel a fordulattal érzékeltette, hogy az 1880-as évek második felében útjaik némiképp elváltak: Csiky az irodalmi berkekben, ő inkább a Házban és a klub termeiben lelta meg társaságát.
- „ 5—28 Csiky és Mikszáth utolsó személyes találkozása. — A Teleki-vígjáték bírálatának átvállalása az 1890. ápr. 22 előtti napokban történhetett, mivel Mikszáth Lacika ápr. 22-én reggel halt meg.

HOGY ÍRJÁK A DARABOKAT?

M *Pesti Hírlap. 1891. november 27., 13. évf. 326. sz. (6. l.)* Rovaton kívül. *Csikyról* alcímmel. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

Csiky és a főúri kíváncsiság

Mikszáth baráti, meleg hangú nekrológban búcsúztatta az eltávozott drámaíró. (Ld. e kötet 63—64. l.) Néhány nappal Csiky halála után, nov. 27-én került sor »Az atyafiak« c. színművének bemutatójára. Ez alkalommal elevenítette fel Mikszáth — valószínűleg Csiky Gergely személyes előadására alapozva — ezt az anekdotikus történetet. Egyaránt jellemző a főúri társaságok írói és irodalmat elképzelő gondolkodására, de ugyanakkor érzékelteti a főúri társaságba keveredett Csiky Gergely distanciát teremtő magatartását és az anekdotát előadó Mikszáth Csikyvel azonosuló habitusát.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 64 : 3 *colonne* — oszlop, itt: táncsor
65 : 11 — *Őn is kék tintával ír, mint Jókai?* — Jókai Mórról feljegyezték, hogy kék tintával — majd fennmaradt kéziratai tanúsága szerint pályája végén lila tintával — írta munkáit.
„ 15—16 *a főszereplőknek meg kell halniuk, mint a Spartacusban?* — A »Spartacus« c. öt felvonásos tragédia Teleki-díjat kapott és 1886. ápr. 9-én mutatták be. — Hősei a rabszolgalázadás leverésekor sorra elpusztulnak.
„ 17—19 *Minden tragédiám kéziratának a végén ott vannak a könnycseppjeim.* — Ez a Csiky-féle válasz érzékelteti az író distanciátartását.
„ 28 *Magamhoz hivatom Kassait* — Kassai Vidor komikus és jellemszínész volt, az 1880-as években a Pesti Népszínház tagja volt.
„ *Magnifique!* — kitűnő, nagyszerű!

A KARCOLATOK TÖRTÉNETE

- M** I. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892.* Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 3—14. l.
II. *Pesti Hírlap. 1891. november 28., 13. évf. 327. sz. (17—18. l.)*
Rovaton kívül. *Teljes névjelzéssel.*

A »Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai« című kötet keletkezési története

A fővárosi lapok 1891 november végén, december elején hírt adtak arról, hogy a Légrády Testvérek kiadásában megjelent Mikszáth parlamenti karcolataiból összeállított gyűjteményes kötet (ld. alább az Irodalom c. részben). A kötet rendkívül gyorsan készülhetett el: hiszen 1891 szeptembere előtt fel sem merülhetett Légrády Károlyban az összeállítás gondolata, mivel Mikszáthnak a Magyar Hírlaphoz való »átpártolása« olyan indulati reakciót váltott ki a PH vezetőiből, hogy a nevét is csak egyszer írták le, akkor is egy maliciózus híreszteléssel kapcsolatban. (Ld. erről részletesebben »Mikszáth Kálmán és a Magyar Hírlap« című fejtegetésünket e kötet 178–191. lapján.) A parlamenti beszámoló rovatot pedig az 1891 március közepétől 1891 szeptemberéig teljes egészében Sebők Zsigmondra bízta. A PH 1891. szept. 1-i számában látott napvilágot MK *Nyílt levél Légrády Károlyhoz* című »visszakéredzkedő« levele (ld. e kötet 46–47. lapját és jegyzeteinket a 235–238. lapokon), ezt megelőzően augusztus közepén már jelentek meg hírek arról, hogy Mikszáth Kálmán kiválik a Magyar Hírlap kötelékéből.

Nyomatásban megjelent forrás eddigi ismereteink szerint sehol nem említi, de minden valószínűség szerint Mikszáthnak a PH szerkesztőségbe való visszatérése teremthette meg a feltételt a kötet összeállításának. Két lehetőséget tételvezhetünk fel: 1. a szerkesztőség kötelékébe való visszatérés feltétele volt Mikszáth részéről, hogy a rovat visszaadása mellett egy reprezentatív kötetet bocsát közre Légrády Károly; 2. A valószínűbb feltételezés az — ismerve Mikszáth egyéniségét és a szept. 1. Légrády feltételezhető kívánságára megírt, a PH-ban közzétett levelet —, hogy Légrády Károly előbb »kanosszajárás«-ra kényszerítette »hűtlen« munkatársát, majd a kibékülés és megbékélés után, fájdalomdíj vagy kárpótlás fejében felvette a válogatás-kötet lehetőségét.

Minden körülmények között a gondolat — akár az elsőként említett, akár a másodikként jelzett feltételezést fogják majd egyszer a tények igazolni — 1891 szeptemberének első felében merülhetett fel. Ezt követhette a kötetben közölt kilencven frás kiválasztása, majd a kiadó, Légrády Károly meleg hangú, az 1891 márciusa és augusztusa közötti személyes feszültségeket felejtető 1891. október 31-i dátummal ellátott »előszava«, ezzel párhuzamosan történhetett a szövegek kizsedése és MK *A karcolatok története* c. bevezetőjének elkészítése. A több mint 22 éves kötet már 1891 novemberének végén, a karácsonyi könyvpiac könyveivel együtt, elhagyhatta a nyomdát.

Az alábbiakban először Légrády Károly »Előszavá«-t közöljük teljes egészében.

»A kiadó előszava

Sokszor gondolom, ha reggel olvasás után leteszem a „Pesti Hírlap”-ot: milyen kár, hogy nincs ma a lapban karcolat. Mikszáth tegnap megint nem írt! S valójában igen sok olvasó gondolkozhatik így.

Mikszáth szomorúságomra egyre ritkábban ír a „t. Házból”, amiben bizonyára sok része van annak is, hogy mint képviselőt sokféle tekintetek feszélyezik, s még jobban elszomorít a gondolata, hogy egyszer az az idő is bekövetkezhetik, midőn egyáltalában nem fog többé írni.

Vajon akad-e, aki fölvegye utána a tollat, s annyi diszkrécióval, melegséggel, humorral és oly színpazarsággal fogja ezt az általa teremtett csevegési műfajt folytatni? Eddig legalább sokan próbálták, de kevés sikerrel.

De ha felülmúlják is valamikor mások — amit szívemből óhajtának — nem lesz-e kár, hogy a jövő nemzedék semmit sem fog tudni arról, milyenek voltak e karcolatok, melyeket egy évtizedig annyira szeretett a jelen nemzedék.

A csészek és poharak, melyekből apáink ittak fennmaradtak, a szellem, melyben mi gyönyörködtünk, miért maradjon fiaink előtt ismeretlen?

Az irodalmi bűvár, ki majdan Mikszáth egyéb műveit olvasva, netán elindul főlhajszolni poros gyűjteményekben egy-egy számot a „Pesti Hírlap”-ból, hogy abban egy Mikszáth-féle karcolatra rábukkanjon, valószínűleg találni fog, amennyiben és ameddig a mai hírlapok efemer papírja képes megküzdni az enyészettel, de a nagyközönség számára nem lesznek többé hozzáférhetők, a nagyközönség szeme elől végképp és örökre eltűnnek e kedves karcolatok abban a pillanatban, midőn az utolsó megjelenik.

Ezt szeretném én megakadályozni: ez vezetett a gondolatra, hogy kedvenceimből egy kötetre valót gyűjtsek össze.

Teszem ezt részint szeretetből íróbarátom, részint hálából e ritka hollók iránt, kik reggelenként szétröppenve, csőrükben a közönség vonalját hordogatták össze lapom, a „Pesti Hírlap” számára. Budapest, 1891. október 31-én.

Légrády Károly

A továbbiakban — a Krk eddigi gyakorlatának megfelelően — közöljük a kötet tartalomjegyzékét. Az eredeti kiadásban az egyes cikkek lelőhelyének feltüntetése után megjelöljük a Krk-nak azt a kötetét, amelyben az illető írást közzöltük, természetesen a Krk-közlés lapszámát is feltüntetve:

TISZA-KORSZAK

A görögök és a szcithák (1883. április 4.)	15	Krk 66. 14—18
Polónyi elégtételt kap (1883. ápr. 17.)	19	Krk 66. 45—48
A zárt ülésből (vicckarcolat)	23	Krk 66. 48—51
A csendőrség felállítása küszöbén (1883. ápr. 3., [helyesen: ápr. 30.]	26	Krk 66. 77—81
A szolnoki vita (1884. febr. 20.)	30	Krk 68. 138—147
Új országház építése (1884. máj. 1.)	39	Krk 68. 186—189

Az utolsó ülés (1881-iki országgyűlés be- zárása 1884. május 19.)	42	Krk 68. 210—216
A felirati vita kezdődik (1884. okt. 15.)	48	Krk 69. 102—105
Bazsó könyvtárnok meghal (1884. nov. 11.)	51	Krk 69. 61—64
Irtják az újságírókat (1884. nov. 28.)	54	Krk 69. 73—75
A kik újságok nem olvasnak (Egy mameluk képviselő előadása nyomán 1884. dec. 13.)	57	Krk 69. 168—172
Polgári házasság a főrendek előtt (1884. jan. 12.)	61	Krk 68. 94—101
A főrendház reformáltatik (1885. febr. 12.)	68	Krk 70. 125—129
1885. febr. 13.	72	Krk 70. 129—133
1885. febr. 18.	77	Krk 70. 142—145
A demokraták címereikkel (1885. febr. 20.)	80	Krk 70. 149—152
1885. febr. 23.	83	Krk 70. 152—156
1885. febr. 25.	88	Krk 70. 156—159
1885. febr. 26.	91	Krk 70. 159—162
Még mindég az 5. §. (1885. febr. 27.)	94	Krk 70. 162—165
A levetkőzött leány (1885. máj. 11.)	97	Krk 70. 178—181
Az átmódosított javaslat tárgyalatik (1885. ápr. 16.)	100	Krk 70. 193—196
1885. ápr. 17.	103	Krk 70. 197—201
Horvát Boldizsár beszél (1885. ápr. 20.)	108	Krk 70. 201—205
1885. ápr. 21.	112	Krk 70. 205—208
Kemény Gábor megbukik az Akadémián (1885. máj. 27.)	116	Krk 70. 53—56
A generális (1885. nov. 4.)	119	Krk 70. 35—40
A Ház atillája (1885. dec. 3.)	124	Krk 71. 118—121
Módosítási járvány (1886. ápr. 7.)	127	Krk 72. 196—199
Behozatik a népfölkelési törvény (1886. máj. 4.)	130	Krk 72. 203—206
Póthitelt kér a kormány (1886. máj. 15.)	132	Krk 72. 216—219
Gróf Kozsebrovszky (1886. máj. 21.)	136	Krk 72. 222—223
Az utca először mozdul (1886. jún. 7.)	138	Krk 72. 230—235
Wekerle először jelenik meg (1887. febr. 10.)	144	Krk 74. 90—93
Trefort nem haragszik (1887. febr. 15.)	147	Krk 74. 96—101
Háborús hírek szállonganak (1887. febr. 17.)	152	Krk 74. 106—109
Ünnepekre megy szét a Ház (1887. ápr. 2.)	155	Krk 74. 123—127
A somogyi levél (1887. okt. 9.)	159	Krk 75. 94—96
A képviselőség mestersége (1887. okt. 10.)	162	Krk 75. 97—100
Keglevich intendáns lemond (1887. dec. 3.)	166	Krk 75. 129—133
Két nyergen (1887. dec. 6.)	171	Krk 75. 134—136
Idegen a tanácssteremben (1888. febr. 1.)	174	Krk 76. 113—116
Szűz szónokok (1888. febr. 3.)	178	Krk 76. 117—120
Amikor beszélni akartam (1888. febr. 8.)	182	Krk 76. 123—127
Tiszát az Akadémián jelölik (1888. ápr. 3.)	186	Krk 76. 50—53

1888. máj. 24.	188	Krk 76. 156—158
1888. nov. 19.	191	Krk 77. 100—103
Ifj. Andrásy Gyula első megszólalása (1888. nov. 29.)	195	Krk 77. 112—117
Megkezdődik a véderővita (1889. jan. 10.)	200	Krk 77. 145—149
Este és reggel (1889. jan. 11.)	204	Krk 77. 149—150
Jókai beszél (1889. jan. 21.)	209	Krk 77. 168—172
Eötvös Károly cseveg (1889. jan. 23.)	214	Krk 77. 173—175
A szcena (1889. jan. 24.)	217	Krk 77. 175—179
Két Károlyi egy napra (1889. jan. 25.)	221	Krk 77. 179—185
Megint egy szcena (1889. jan. 28.)	227	Krk 77. 185—188
A szavazás (1889. jan. 29.)	230	Krk 77. 188—192
Ebéd Péchy Tamásnál	235	Krk 78. 7—11
A mamelukok elevenednek (1889. febr. 14.)	239	Krk 78. 51—53
Szilágyi Dezső beszél (1889. febr. 21.)	242	Krk 78. 60—64
A sün (1889. márc. 2.)	247	Krk 78. 74—78
Fejérváry nem hagyja magát (1889. márc. 4.)	251	Krk 78. 78—82
Tisza a folyosón tartózkodik (1889. márc. 6.)	256	Krk 78. 85—87
A pártok a múzsákkal és a mennyei hatal- makkal dolgoznak (1889. márc. 11.)	259	Krk 78. 87—90
A tótok is emberek (1889. márc. 12.)	262	Krk 78. 90—93
Új háznagyot választanak (1889. márc. 13.)	265	Krk 78. 93—97
Lövés a Házban (1889. márc. 19.)	269	Krk 78. 98—103
Az utolsó Mohikánok (1889. márc. 21.)	274	Krk 78. 108—110
Lassan fogynak a szónokok (1889. márc. 22.)	277	Krk 78. 110—114
Visszapillantás a kezdetre (1889. márc. 23.)	281	Krk 78. 114—116
A csata bevégeződik (1889. márc. 26.)	283	Krk 78. 116—119
Mameluk-élet ma és hajdan (1889. okt. 5.)	287	Krk 78. 18—22
Hajsza Fehérváry ellen (1889. nov. 6.)	291	Krk 78. 135—139
Az utolsó költségvetés (1889. nov. 29.)	295	Krk 78. 145—150
A fülemile-kormánybiztos	301	Krk 76. 179—183
A forrongás megújul (1890. febr. 25.)	305	Krk 79. 82—87
Képek a vitából (1890. márc. 1.)	311	Krk 79. 90—94
Tisza Kálmán bejelenti lemondását (1890. márc. 13.)	314	Krk 79. 103—106

SZAPÁRY-KORSZAK

Szapáry elfoglalja a miniszterelnöki széket (1890. márc. 17.)	321	Krk 79. 106—109
Gróf Apponyi Albert	324	Krk 79. 147—151
A honossági vitából (1890. máj. 21.)	329	Krk 79. 126—131
1890. május 30.	334	Krk 79. 138—142

Az első büdzsé-vita Szapáry alatt (1890. nov. 5.)	339	Krk 79. 155—158
1890. nov. 7.	342	Krk 79. 160—164
Csáky gróf diadal napjai (1890. nov. 18.)	346	Krk 79. 167—171
Az ócska vasak (1890. nov. 21.)	351	Krk 79. 178—181
A leaotungi emberkéek (Válasz Jókai Mór-nak)	354	Krk 79. 190—194
Komédia a Házban (1890. dec. 10.)	357	Krk 79. 198—202
Hány óra? (1891. jan. 21.)	361	Krk 40. 114—116
		ld. még jegyzeteinket: Krk jelenköt. 264—266
Az alkonyat	364	Krk 40. 144—146

A »Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai« című kötetben közzétett első karcolat dátuma: 1883. ápr. 4., az utolsó pedig 1891. jan. 21. A közel kilenc év terméséből összesen 90 karcolatot tartalmaz az 1892-es évszámot viselő kötet. Érdemes összeszámlálni, hogy a Krk ebből az időből megjelent kötetekben — amelyekbe csak a biztosan Mikszáth tollából származó parlamenti karcolatokat illesztettük —, mekkora számot érnek el a képviselőházi beszámolóik. Az alábbi összegzés a következőket tartalmazza: az *első* oszlop a naptári évet, a *második* a Krk kötetét, amelyek a vonatkozó év parlamenti beszámolóit tartalmazzák, a *harmadik* a jelzett Krk kötetekben közzétett parlamenti karcolatokat, a *negyedik* pedig ugyanebből az évből az 1892-es válogatásban közzétett írások számát mutatja. Következzék tehát a számvetés:

1881	Krk 62. köt.	18	—
1882	Krk 63., 64., 65.	67	—
1883	Krk 65., 66., 67.	117	4
1884	Krk 68., 69.	68	8
1885	Krk 70., 71.	67	16
1886	Krk 72., 73.	74	5
1887	Krk 74., 75.	65	8
1888	Krk 76., 77.	50	7
1889	Krk 77., 78.	47	27
1890	Krk 79.	38	14
1891	Krk 80.	25	a Légrády elő- szónak keltéig!
		<u>616</u>	<u>90</u>

A fenti táblázatos összeállítás számadatai — úgy véljük — teljes egészében igazolják Mikszáthnak a karcolat 72 : 3—6 sorában tett megjegyzését, amely szerint »sok-sok kötetre mennének már azok az írka-firkák, melyek a „T. Házból” rovatban azóta napvilágot láttak . . . »

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 66 : 24 *mert Homer is alszik néha* — Horatius »Ars poetica«-jából való idézet »Quandoque bonus dormitat Homerus« a. m. néha a jó Homér is szundikál.
- „ 25 *mert Krajtsik is ébren van néha.* — MK parlamenti karcolataiban szüntelenül megcsipkedi Krajtsikot aluszékonysága miatt. (Ld. Krk 73. köt. 131., 74. köt. 115., 75. köt. 107. l.)
- „ 34 *Clio* — a görög mitológiában a történelemírás múzsája.
- 67 : 6—71 : 15 A parlamenti karcolatok írásának kiváltó oka. — Mikszáth Kálmánné is így adta elő »Visszaemlékezései«-ben negyven év múlva (Bp., 1922. 153—155. l.) Mikszáthné időpontot nem említ, de az 1882—83 telének eseményei között írja le azt a történetet, feltehetően MK jelen bevezetőjéből merítve az egyes mozzanatokat, mert a két előadás teljesen összeeseng.
- „ 31—32 *húsos fazekak közt bőfőgő mamebukokkal.* — Az 1880-as évek derekán MK több karcolatában élcelődött a szabadelvű párt tagjaival kapcsolatos hiedelmekről, többek között a húsos fazekak között élő mamebukokkal kapcsolatos híresztelésekről.
- „ 38—39 *Melyik utcában van az a Ház? Aztán hogy eresztik oda az embert...* — E túlzó fordulattal MK a parlamenttel kapcsolatos saját teljes tájékozatlanságát kívánta érzékeltetni.
- 68 : 1 *Antalik Károly barátom* — Antalik Károly volt a PH gyors tudósítója az 1883-as tiszaezlári per nyíregyházi tárgyalása során. Mikszáthtal együtt képviselte a lapot és küldte tudósításait. (Ld. erről Krk 66. köt. 414—415. l.)
- „ 10—11 *olvasóhelyiségbe (amely még akkor nem volt üvegfalal elkerítve)* — Az újságírók számára elkerített helyről MK az *Irtják az újságírókat* c. karcolatában számolt be olvasóinak. (Krk 69. köt. 73—75. l.)
- „ 23—24 *Az egyik oszlop éppen aludt. Megkérdeztem, hogy hívják: »Göndöcs Benedek«* — MK korai parlamenti karcolataiban többször írt ironikusan Göndöcs aluszékonyságáról. (Ld. 65. köt. 62., 182. l.)
- 69 : 7 *Szalay Imrét (akkor még ő volt Károlyi Gábor).* — Az 1880-as évek közepén, az antiszemita frakció virágzása idején MK több Szalay Imrétől származó közbekialtást örökölt meg parlamenti karcolataiban, míg az 1880-as évek második felében, különösen a véderővita idején Károlyi Gábor volt a közbeszólások mestere.
- „ 15—17 *az üzenethez főrendi jegyző... előszóval adja át a főrendek üzenetét.* — Az 1880-as évek első felében még díszgyenruhába öltözött jegyzők vitték át az egyik házból a másikba, a képviselőktől a főrendekhez és viszont az üzeneteket, az egyes törvényekkel kapcsolatos állásfoglalás jegyzőkönyvét. MK több ízben ironizált az atilla kopottsága miatt. (Ld. Krk

71. köt. 97—100., és *A Ház atillája* c. karcolatot uo. 118—121. l.)
- 69 : 23—35 A mameluk és a miniszter beszélgetése a kért protekció nem teljesítéséről. — MK ezt a »mameluki tromfota« korábbi parlamenti karcolatában már megírta.
- 70 : 5—6 (*Éppen a »Jó palócok« honoráriumából vettem.*) — *A jó palócok* első kiadása 1882. január elején jelent meg (ld. Krk 32. köt. 211. l.), ezek szerint vagy még a megjelenés előtt, vagy közvetlenül a kötet megjelenése után kaphatta kézhez MK az írói honoráriumot és azt követően vehette meg a Ház folyosójáról ellopott télikabátot. *Ezek alapján* — a fenti előadás szerint — *1881 végén vagy 1882 elején, de mindenképp a tél idején történhetett meg első parlamenti látogatása.* A jelen karcolat egy másik helyén arról szól MK, »hogy éppen a karácsonyi ünnepek előtt tűnt el a kabát«. (8 : 8—9) Ez az állítása az 1881. év végére utal. Bisztray Gyula — mint a bevezetőben említettük — 1881 őszétől tartotta számon Mikszáth parlamenti karcolatait, de az általa közzétett írások egyikében sem találkozunk azzal a motívummal, amit MK alább a 70 : 11—13 sorban említ. *Így kétséges az előadott kabát-ellopási történet.*
- „ 9—13 *elpanaszoltam, az első természet után rajzolt karcolatomban az ország színe előtt . . . több volt jelen egy emberrel, mint kellett volna.* — Áttekintve a Krk 62. kötetében és a Krk 63. kötetében megjelentetett parlamenti karcolatokat, egyet sem találtunk, amelyben Mikszáth az idézett fordulattal panaszkolt volna fel a Ház folyosóján járt tolvajt. *Így igen valószínű, hogy az egész kabát-ellopási történet csak írói eszköz!*
- 71 : 16—17 *éppen a karácsonyi ünnepek előtt tűnt el a kabát* — Ezzel az írói időközléssel kapcsolatban ld. a 70 : 5—6 sorhoz fűzött jegyzeteinket!
- „ 27—39 A kabáttal együtt eltűnt kéziratok. — Ez a fordulat is arra utal, hogy MK írói eszközökkel komponálta meg parlamenti karcolatainak kezdetét.
- 72 : 3—6 *Mert sok-sok kötetre mennének már azok az írka-firkák, melyek a »T. Házból« rovatban azóta világot láttak s melyekből a jelen kötetbe a különböző időszakokból kiválogatva, csak egy kis ízelítő jut.* — Itt MK a valós tényekből indult ki, e karcolat jegyzeteinek bevezető soraiban érzékeltették az arányokat (e kötet 257. lapján).
- „ 13—14 Légrády Károly tréfás meggyanúsítása. — ez a fordulat is a kabát-ellopási történet írói motívum voltára utal.
- 73 : 4—12 Meszlényi és Schvarcz összetűzése. — MK ezt a történetet az 1888. január 21-én megjelent *Az ötödik nap* c. karcolatában írta meg. (Ld. Krk 76. köt. 102—105. l.)
- „ 13—25 Geduly szuperintendáns rovására elkövetett élelcődés. — A megjegyzést *Az új főrendiház első ülése* c. karcolatában

- tette MK (Krk 71. köt. 92. l.), az evangélikus szemrehányására adott replikáját pedig a *Szent tárca* c. írásában is megemlítette (Krk 72. köt. 28. l.).
- 73 : 29—74 : 3 Sebők Zsigmond szerepéről. — Sebők Zsigmond 1887-ben tért vissza Szegedről Budapestre, és lett a Pesti Hírlap belső munkatársa. Valószínűleg nem sokkal később az ő tiszte lett az, hogy abban az esetben, ha Mikszáth nem írt parlamenti karcolatot, akkor »Országgyűlés« címen ő foglalja össze a parlament eseményeit. MK 1889. év tavaszán hosszasan betegeskedett (ld. Krk 78 köt. 168—169. l.) ezekben a hónapokban Sebők Zsigmond járt fel hozzá, és elreferálta a parlamenti eseményeket. (Vö. Mikszáth Kálmáné »Visszaemlékezései« Bp. 1922. 164. l.) Később Mikszáth hosszabb-rövidebb betegségei idején »A mai ülés« címmel ő írta az összefoglalókat. Mikszáth 1891 márciusától megvált a PH szerkesztőségének kötelékétől, akkor »A mai ülés« vagy akár a mikszáthi »A t. Házból« címmel Sebők Zsigmond vette át a rovatot.
- 74 : 1—10 *Egyébiránt még át nem ugrottam a dolgot; még nem vagyok a végén.* — A bevezető utolsó mondata arra is célozhat, hogy MK már ekkor latolgatta a parlamenti rovat megújításának gondolatát. Ez valamivel több mint másfél év után 1893 őszén a Katánghy Menyus figurájának megkomponálásával, az ő nevében írt parlamenti karcolatokban öltött testet.

AZ ÉN JELES MONDATOM

- M** *Ország-Világ.* (Fel. szerk.: Benedek Elek.) 1891. december 19., 12. évf. 51. sz. (840. l.) *Levél a szerkesztőhöz* alcímmel. Teljes névjelzéssel.
- Kötetben itt először.

Benedek Elek hetilapja karácsonyi számában — kiküldött felkérésre — a következő íróktól közölt rövidebb-hosszabb prózai szöveget, illetőleg verset, versszakaszt: Szana Tamás, Endrődi Sándor, Mikszáth Kálmán, Jakab Ödön, Lauka Gusztáv, Ábrányi Emil, Silberstein Ödön, Szabó Endre, Gyarmathy Zsigáné, Torkos László Teleki Géza, Kvassay Ede, E. Kovács Gyula, Teleki Sándor, ifj. Ábrányi Kornél, Bulla János, Beniczkyne Bajza Lenke, László Mihály, Váradi Antal, György Aladár, Abafi Lajos, Borcsányi Béla, Margittay Dezső, Dóczy Lajos, Prém József, Éjszaki Károly, Bárony István, Palágyi Menyhért, Márkus Miksa, és Palágyi Lajos. — A megszólal-

tatott írók többségéről arcképet is közöltek, a Mikszáthét a 844. lapon jelentették meg. Többségüktől az írások végén autográf aláírásukat közölték, így MK esetében is.

Szükségesnek tartjuk figyelmeztetni az olvasót arra, hogy az év elején Benedek Elek személyeskedő hangon tállalta és kommentálta Mikszáth tervezett közreműködését a »Magyar Hírlap« szerkesztőségében. (Ld. erről e kötet 178–180. l. lévő idézeteket és megjegyzéseket.)

PARLAMENTI KARCOLATOK

AZ ELSŐ ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. január 16., 13. évf. 16. sz. (2. 1.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A karácsonyi szünet után a képviselőház első, mindössze negyvenöt percig tartó ülését jan. 15-én tartotta meg. A rövid tanácskozáson szinte kizárólag az elnöki bejelentések hangzottak el: újonnan megválasztott képviselők mandátumának igazolásáról, Roszner Ervin báró Hont megyei főispánná való kinevezéséről, Orczy Béla báró miniszteri tisztség alól való felmentéséről és helyébe ifj. Szögyén-Marich Lászlónak a király személye körüli magyar miniszterré való kinevezéséről. Továbbá az 1891-es költségvetés beterjesztéséről, más államokkal kötött kereskedelmi szerződések országgyűlési tárgyalására való előkészítéséről, egyes képviselőknek választókerületükből származó kérvényeinek tárgyalási sorrendbe való illesztéséről is tájékoztatta a Ház elnöke az ülés résztvevőit. *Csávósy Béla*, a Ház gazdasági bizottságának előadója a képviselőház pénzügyi előirányzatát terjesztette elő, majd *Péchy Tamás* bejelentette, hogy a következő ülésekben a Ház a kisdedovásról szóló törvényjavaslatot fogja tárgyalni. *Ugron Gábor* javasolta, hogy a Ház szombaton is tartson ülést, hogy akkor még letárgyalják az adminisztratív ügyeket, a következő héten kezdjenek az érdemi tárgyalásokba. *Szapáry Gyula* miniszterelnök ellenezte a beiktatott ülést, *Csanády Sándor* az idő jobb kihasználása miatt szorgalmazta a szombati ülést, de a többség az eredeti javaslatot támogatta. (KNapló, 1887—92. XXI. köt. 202—205. l.)

*

MK a parlament szünet utáni első üléséről — a korábbi évekhez hasonlóan — eleven, mozgalmas képet fest, különböző pillanatképek leírásával érzékelteti az ünnepek pihenője után a közélet porondjára visszatérő képviselők gesztusait, magatartását. Egy-egy fordulattal a személyi változásokra is felhívja olvasói figyelmét.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 79 : 3—4 »*Friss szénaszag*« *érzik rajtuk, mondaná Scarron, ha tél nem volna.* — A korábbi évek egyik karcolatfordulatát idézi itt vissza Mikszáth, ezzel nemcsak saját frazeológiáját, hanem korábbi rejtőzködő habitusát is felidézte e mozzanat beszűrésével.
- „ 4—9 A tél jellegzetességei. — MK e néhány mondattal a falusi és a városi tél hangulatát veti össze, és állítja egymással szembe.
- 80 : 5—8 Tiszával kapcsolatos nosztalgikus megjegyzés. — Mikszáth ezzel a kissé érzelmes fordulattal Tisza Kálmán aktív miniszterelnöki korszakára utalt vissza.
- „ 20—22 Szógyén-Marich László bemutatása. — Az elnöki tájékoztatóból kitűnt, hogy a király Orczy Béla bárót, aki 1879 óta volt a személye körüli miniszter, 1890. dec. 24-én mentette fel posztjából, és Szógyén-Marich Lászlót, aki a közös külügyminisztérium osztályfőnöke, mai szóval államtitkára volt 1883-tól, nevezte ki helyébe. Az új minisztert fogadó éljenzést a KNapló is megörökítette (i. h. 202. l.)
- „ 26—27 *diligentia* — szorgalom, buzgalom

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. január 20., 13. évf. 20. sz. (3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A karácsonyi ülést követő második ülésen, jan. 19-én ügyrendi kérdések után, a főispáni kinevezése miatt a mandátumáról és a Ház jegyzői teendőiről lemondott Roszner Ervin jegyzői posztjára Varasdy Károlyt választották meg, majd ezt követően *Hagara Viktor* bizottsági előadó ismertette röviden a tárgyalásra kerülő kisdedovási törvényjavaslatot. *Csáky Albin* gróf, vallás- és közoktatásügyi miniszter is méltatta a törvényjavaslatot egészségügyi és nevelési szempontból. Az általános vitában első felszólalóként *Zay Adolf* a kisdedovás előzményeire utalt, és foglalkozott a menhelyek szerepével, a felekezeti és a nemzeti szempontok érvényesülésének lehetőségével, és azért utasította el a törvényjavaslatot, mert az állami intézmények túlzott fejlesztésével veszélyeztetve érezte a felekezeti és nemzeti célkitűzéseket. *Lessko István* az egyháznak a kisdedovás érdekében tett addigi eredményeiről szólt, a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta. *Filtsch József* a vegyes lakosságú községek helyzetét taglalta,

és kifejtette, hogy csak az állami képezéssel, illetőleg felülvizsgálat-
tal alkalmazható kiseddévők esetében a felekezeti, de főleg a nemze-
tiségi szempontok csorbát szenvedhetnek. A törvényjavaslatot álta-
lánosságban is visszautasította. *Czifer Akos* a törvényjavaslat egyik-
másik pontjához, főként a végrehajtással, a megvalósítással kapeso-
latos kérdésekkel foglalkozó paragrafusokhoz fűzött néhány meg-
jegyzést, a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta. Az ülés vé-
gén *Péchy Tamás* bejelentette, hogy a közoktatásügyi bizottságba
— ugyancsak *Roszner Ervin* megüresedett helyére — 129 szavazat-
tal *László Mihályt* választották meg. (KNapló, 1887—92. XXI. köt.
206—227. l.)

*

A kiseddévőről szóló törvényjavaslat általános vitájából MK a
szász néppárti képviselők aggályairól szolt röviden, csak a legfonto-
sabb nemzeti sérelmek megemlítését vette számba; a javaslatot támo-
gató két képviselő szereplését, csak a szász képviselőkre adott »talpra
esett« válaszként eposztrofálta.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 81 : 10 *a zwei Kinderwirtschaft hívei* — a két szász szónok beszédé-
ben ez a fordulat nem fordult elő, de mindketten a külön
nemzetiségi óvodák mellett szónokoltak. Lehetséges, hogy
ezt a kétféle gyermekgondozást titulálták a képviselők a
fenti módon.
- „ 12—13 *hagyjon fel boldogtalan magyarosítási szándékaival.* —
Filtsch József a következő fordulattal fejezte be beszédét:
»Ne tekintsek a nem-magyarajkú polgártársaikat idegenek-
nek, sőt ellenségeknek . . . Ha ily módon járnak el, biztosan
megnyerik az egész ország minden lakosának rokonszenvét.
Mondjanak le ezen boldogtalan magyarosítási politikáról (*De-
rültség és mozgás*), és csodálatra méltó eredményeket fognak
látni . . .« (I. h. 223. l.)

HÁNY ÓRA

- M** I. *Pesti Hírlap. 1891. január 22., 13. évf. 22. sz. (2., 3. l.)* A
Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Országgyűlési tréfa* alcímmel.
Névjelzés nélkül.
- II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Összegyűjtöt ték*
és kiadták *Légrády Testvérek. Bp., 1892. 361—363. l.*
- II. b) *A Hét.* (Szerk.: *Kiss József.*) *1891. dec. 20., 2. évf. 51. sz.*
819. l.
- III. *Mikszáth Kálmán Összes Művei 40. köt. Elbeszélések XIV. köt.*
Bp., 1975. 114—116. l.

Mikszáth jelen írását, amely a kisdedővási törvényjavaslat általános vitájának harmadik napján jelent meg, az Országgyűlési Karcolatok című gyűjteményes kötetébe beillesztette, és ez az írás e kötet egyetlen darabja az 1891-es év terméséből. Bisztray Gyula az *Elbeszélések* ciklus vonatkozó kötetének sajtó alá rendezésekor mint Mikszáth »egyké leg sikerültebb humoreszkjé«-t besorolta az elbeszélések közé, bár hozzáfűzte, hogy »a parlament néhány alakját is jellemzi ugyan, de lényege nem ez, hanem egy adott helyzet komikumának sokszínű, kitűnő ábrázolása.« (Krk 40. köt. 258. l.)

A fenti indokok alapján Bisztray a *Hány óra?* c. írást a Krk 40. kötetében a 114–116. lapon közzétette. Vitán felül áll, hogy ez az írás kitűnő humoreszk, de azt már nem állíthatjuk olyan határozottan: mellőzhető az a tény, hogy az országgyűlés pártpolitikai szempontból jellegzetes figuráit szólította meg Mikszáth, és saját, pontos időt tudakoló kérdésére adott válaszukkal írnok a megszólítottak politikai helyzetét is jellemezte. Az sem mellőzendő szempont, hogy alcímével *Országgyűlési tréjának* nevezte az írást, és az érdektelen vitáról szóló beszámoló helyett ezzel a komikus reagálás sorozattal jellemezte a parlament pillanatnyi hangulatát.

E megfontolások alapján mi ezt az írást parlamenti karcolatnak tekintjük, de szövegét nem közöljük újra, az olvasót ismételten a Krk 40. kötetében a 114–116. lapon olvasható közléshez utaljuk.

Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a kortársak is élénk figyelemmel fordultak a Mikszáth-írás felé. Ezt mutatja a PH jan. 25-i számában, a 8. lapon az »Estély a miniszterelnöknel« című kis beszámoló következő helye is: A miniszterelnök felesége, Szapáry Gyuláné »nem kis zavarba hozta a terembe lépő Mikszáth Kálmán képviselőt azzal a kérdéssel, hogy „hány óra is van?” Mikszáth az első pillanatban nem vette észre a legutóbbi karcolatára vonatkozó célzást, azt hitte, hogy korán jött . . .«. Négy nap múlva ennek az anonim cikknek szerzősége újból felmerült, most már a szerkesztőségi üzenetek rovatban, ahol a következő olvasható: »1845. Mikszáth Kálmán írta, amint az már a miniszterelnök minapi estélyéről szóló tudósításban el volt áruulva.« (PH, 1891. jan. 29. 29. sz. 12. l.)

Az említettek előrebocsátásával röviden szólunk az alábbiakban arról a két képviselőházi ülésről, amelynek leírása és bemutatása helyett Mikszáth e humoros helyzetképet kerekítette.

A parlament üléseiről

A képviselőház jan. 20-i ülésén folytatták a kisdedővásról szóló törvényjavaslat általános vitáját. B. *Salmen Jenő*, *Mocsáry Lajos*, *Schuster József* a nemzetiségi és felekezeti érdekeket sértő volta miatt még az általános tárgyalását is elutasította a javaslatnak. *Kovács Albert*, *Törs Kálmán* és *Károlyi Sándor* gróf néhány részletkérdésben tett észrevétellel elfogadta a betervezett javaslatot. (KNapló, 1887–92. XXI. köt. 228–248. l.)

A képviselőház jan. 21-i ülésén — amikor parlamenti beszámolóként MKnak a *Hány óra?* c. országgyűlési tréfája jelent meg — tovább folytatódott a kisdedovásról szóló törvényjavaslat általános vitája. A felszólalók mindegyike, így *Roszival István*, *Beöthy Akos*, *Madarász Imre* és *Hock János* elfogadta a betervezett javaslatot. Az ülés végén a szakminiszterek interpellációkra válaszoltak. (KNapló, i. h. 249—274. l.)

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap*. 1891. február 13., 13. évf. 43. sz. (3., 4. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléseiről

Mikszáth közel három hétig nem írt a képviselőház üléseiről beszámolót. E tizenhárom ülésen a következő fontosabb témák szerepeltek: a kisdedovásról szóló törvényjavaslat általános és részletes tárgyalása (jan. 22., jan. 23., jan. 24., jan. 26., jan. 27. és jan. 29.); az ipari és gyári alkalmazottak betegség esetén való segélyezéséről szóló törvényjavaslat általános és részletes tárgyalása (febr. 3., febr. 4. és febr. 5.); végül febr. 6-án és febr. 7-én kisebb jelentőségű kérdéseket tárgyaltak, jelentések és miniszteri válaszok hangzottak el a benyújtott interpellációkra. Azt ma már nem tudjuk megállapítani, mi lehetett az oka annak, hogy Mikszáth ebben a három hétben nem írt parlamenti karcolatot. A PH napi hírek rovatában éppen úgy nem találunk semmi utalást ennek okára, mint ahogy a szerkesztőségi üzenetek rovata sem indokolja meg Mikszáth hallgatását. Feltehetően betegsége akadályozta meg a napi karcolatok megírásában. Erre »A Hét« 1891. febr. 8. számában olvasható alábbi szerkesztőségi üzenet utal: »a nagy palóc ágyban fekvő beteg, régi baja megújult és egyelőre invalidussá lett a toll, melynek sercegése mindig pajzán vidámságot jelent . . .« (I. h. 96. l.) Ez a szerkesztőségi üzenet *A harang és a kalapács* című karcolat végén ígért »Az én kiadóm« c. karcolat készlekedését magyarázta (ld. részletesebben e kötet 196—208. lapján).

A képviselőház febr. 12-i ülésén — erről szól a jelen karcolat — a jegyzőkönyv hitelesítése után és a jelentések bemutatását követően *Rohonyi Gyula*, az igazságügyi bizottság előadója ismertette a »boszniai-hercegovinai csapattesteknek a magyar korona országai területére behozataláról« szóló törvényjavaslatot. Az előadó ismertette a közös hadsereg keretéhez csatolt boszniai nyolc zászlóalj kialakítását és megemlítette, hogy az elmúlt évben a boszniai csapatok már részt vettek az Ausztriában rendezett hadgyakorlaton. A vitában elsőnek *Czizser Akos* szólalt fel, és a kérdés külpolitikai részét vitatta, és ezért általánosságban is elvetette a javasolt törvényt. *Apponyi Albert* gróf kifejtette, hogy álláspontja Bosznia okkupációjával kap-

csolatban változatlanul elítélő, de ez a tényeken nem változtat. Ha a Monarchia és azonbelül Magyarország állami költségvetésében állandó teherként szerepel Bosznia, akkor a bosnyák csapatok Magyarországon való hadgyakorlatát is elfogadja, mert az az ország érdekeit is szolgálja. *Helgy Ignác* hosszabb beszédben azt fejtette ki, miként annak idején ellenzte Bosznia okkupációját, éppen olyan alaposan ellenzi a Monarchia által felállított bosnyák csapatok magyarországi hadgyakorlaton való részvételét. *Szapáry Gyula* gróf, miniszterelnök rövid hozzászólásában a kérdés közjogi és gyakorlati oldalát ragadta meg: szükségesnek tartotta az ország védereje szempontjából a bosnyák katonaság közös hadgyakorlatát, mivel annak költsége Bosznia-Hercegovina költségvetését terheli és nem a magyar államot. Javasolta a törvény elfogadását, hogy biztosíthassák a bosnyák csapatok magyarországi tartózkodását. *Irányi Dániel* elutasította a törvényjavaslatot, idegen alattvalóknak tekintette a bosnyákokat, akiket az osztrák hadvezetés kényszerít Magyarországra. A részletes szavazásnál a többség elfogadta a javaslatot. A továbbiakban a miniszterek korábban elhangzott interpellációkra válaszoltak. *Bethlen András* gróf, földmivelésügyi miniszter Ugron Gábor árvízvel kapcsolatos kérdésére válaszolt. *Horváth Gyula* a vasúti árak emelésével kapcsolatban interpellált. *Baross Gábor* kereskedelemügyi miniszter azonnal válaszolt, jelezte, hogy folynak tárgyalások, de a részletekről még nem áll módjában nyilatkozni. *Apponyi Albert* gróf a Trencsén megyei varini kerület Kisutca-Újhely településén az ellenzéki jelölt erőszakos elhallgattatása miatt interpellált a belügyminiszterhez. *Szapáry Gyula* gróf miniszterelnök helyeselte a helyszínen történeteket, mert a képviselőjelölt egy elfogadott törvény ellen szót, és az vizgatas megakadályozására szólalt fel az illető tisztviselő. *Apponyi Albert* csak fenntartásokkal fogadta el a miniszterelnök válaszát. A képviselőház a továbbiakban ügyrendi kérdésekkel foglalkozott. (KNapló, 1887—92. XXII. köt. 90—109. l.)

*

Mikszáth karcolata bevezetőjében azt fejtette, hogy hosszú időn keresztül a Ház ülései nem adtak témát és főleg támadási lehetőséget az ellenzéknek. Az ülés tárgysorozata most kárpótolt ezért: a bosnyákok magyarországi hadgyakorlata és az ellenzéki képviselő erőszakos elhallgattatása jó alkalom lett a kormány elleni látványos támadásra. Ezt a lehetőséget a karcolatban MK ki is használta, sőt a záró részben kissé meg is tetézte.

Tárgyi magyarázatok

Lap : Sor

82 : 7—8 *Amióta elszakadt minden fonal és nincs számára út se jobbra, se balra* — MK utalása a mérsékelt ellenzék kormány felé tett lépéseire utal, amelyről az elmúlt évben több karcolatban is célozgatás formájában szólt már (ld. Krk 79. köt.

- több írásában). E manőverek következtében a mérsékelt ellenzékieknek a függetlenségekkel megromlott a kapcsolatuk.
- 82 : 9—11 Hock János személyével kapcsolatos megjegyzések. — Hock János eredetileg a szabadelvű párt tagjaként került be a parlamentbe, de a véderő-törvényjavaslat vitája során olyan helyzetbe került, hogy ki kellett lépnie a szabadelvű pártkörből, és a mérsékelt ellenzékhez csatlakozott. (Ld. erről MK korábbi utalását a Krk 79. köt. 174. lapján és jegyzeteinket a 374. lapon.)
- „ 25—27 *mennyi kárba veszett erő állt volna szolgálatára a mumerusokban Keletinek, aki az ország népszámlálási adataival éppen ma állt elő.* — A PH 1891. febr. 12-i számában »Magyarország népe« címmel vezércikket közölt a népszámlálás fontosabb adatairól.
- „ 31—32 *akkor a boldogult Andrássy Gyula maga mehetett volna a katonabanda élén* — Bosznia okkupációja idején Andrássy Gyula gróf volt a közös külügyminiszter.
- „ 33 *Maglaj* — az egykori Bosznia-Hercegovina Maglaj járásának székhelye a Boszna szűk völgyében, az 1885-ös adatok szerint 3210 lakosának többsége mohamedán volt. Az okkupáció idején, 1878. aug. 3. és 5. között a bevonuló magyar huszárokat a bosnyák felkelők súlyosan megverték.
- 93 : 7—10 A bosnyák ellenállásról. — A török megszállás alatt élő bosnyákok hősiességéről szól MK 1885 őszén keletkezett *A krusevicai ütközet* c. rajza (Krk 36. köt. 197—201. l.)
- „ 29 *Hadzsi Lojának is jobb lett volna* — Az utalás az 1878-as boszniai okkupáció ellen fellázadt szarajevói nép vezérére vonatkozik.
- „ 37 *cotillon* — francia füzértánc, eredetileg népi páros tánc.
- 84 : 1 *Apponyi ebben a kérdésben a kormánnyal tartott.* — E fordulat nem MK tréfája, Apponyi Albert felszólalásában megindokolta, hogy miért ért egyet a törvényjavaslattal, és beszédét a következő fordulattal fejezte be: »... minthogy én a törvényjavaslat ellen közjogi aggodalmat nem táplálhatok és azt politikai szempontból az adott helyzetben úgy méltányosnak, mint célszerűnek tartom, annak elfogadásához szavazatommal hozzájárulok. (Élénk helyeslés bal és jobb felől.)...« (KNapló, i. h. 98. l.)
- „ 9—10 *Polónyi által bosnyákoknak nevezett gárdán* — Polónyi Gézának ez a gúnyolódó megjegyzése valószínűleg a Ház folyosóján hangoztatott el, a KNaplóban közbeszólás formájában sincs nyoma.
- „ 36—85 : 2 Horváth Gyula interpellációja. — MK pontosan adta vissza a miniszternek feltett kérdést (ld. KNapló, i. h. 103. l.)
- 85 : 4 *timbre* — hang csengése, hangszín
- „ 19—20 *hegedűsnek kontrázott is Polónyi, Csanády, meg Lukács Gyula* — A KNapló sem Apponyi beszéde közben sem utána

Lap Sor

- nem jegyzett fel név szerinti közbeszólást, de a jegyzőkönyv szerint a beszéd elhangzása közben több közbekiáltás hangzott el.
- 85 : 27—28 *„már kész törvényhozási intézkedéseket is szóba hozott és kritizálta.* — Ez a megfogalmazás Szapáry Gyula beszédéből merített szó szerinti idézet (KNapló, i. h. 107. l.)
- „ 35—86 : 2 Szapáry érvelése. — A KNapló tanúsága szerint MK pontosan közvetítette a miniszterelnök interpellációra adott választát.
- 86 : 10—13 *És beszélt a belügyminiszter felfogásához, olyan formát sejtítve, hogyha nekik nem lesz szabad a kormány kész intézkedéseit kritizálni, miből éljenek akkor ők meg* — A KNapló tanúsága szerint Apponyi Albert fölényes hangnemben utasította vissza a miniszterelnök érvelését. Többek között a következőkkel érvelt: »... Bocsánat, ha szabad valakinek, mint ellenzéki jelöltnek fellépnie; nem tudom, mivel indokolja ellenzéki voltát, ha nem azzal, hogy a hatalmon lévő kormány által kezdeményezett és a többségben levő párt által megszavazott törvényeket bíráló alá vonja... Így, t. Ház, a legnagyobb aggodalommal nézek eléje, a magam egyéni szempontjából is, a legközelebbi választási mozgalmaknak és talán leszek bátor majdan választóim előtt tartandó program-beszédemet, hogy magamat kellemetlenségeknek ki ne tegyem, a t. belügyminiszter elé a cenzúra gyakorlása végett terjeszteni. (*Zajos derűtlenség a bal- és szélsőbalon*)...« (KNapló, i. h. 107—108. l.)
- 87 : 31—32 *Dehogy akarhatja hát a belügyminiszter behozni a cenzúrát.* — MK karcolatának záró mondata összecseng Apponyi idézett ironikus hangú felszólalásának egyik érvével.

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. február 14., 13. évf. 44. sz. (2., 3. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház febr. 13-i ülésén a napirend megállapítása után ifj. *Andrássy Gyula* gróf, a pénzügyi bizottság előadója ismertette a hadsereg és hadi tengerészet tiszt és legénységi állományú tagjai özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló törvényjavaslatot. *Irányi Dániel* teljes egészében elvetette a tervezett törvényt, *Nagy István* az árvák támogatásának időtartamát növelni kívánta, míg *Bolgár Ferenc* a törvény életbelépése előtt elhalt katonai személyek család-

tagjainak figyelembevételére hívta fel a kormányt. *Fejérváry Géza* báró, honvédelmi miniszter örömmel nyugtázta az ellenzéki képviselők egyetértő magatartását, de az általuk javasolt kiterjesztésre anyagi lehetőségek miatt nem látott módot. A szavazásnál a többség általánosságban és részleteiben is megszavazta a törvényjavaslatot. Ezután *Fejérváry Géza* válaszolt *Kaas Ivor* korábbi interpellációjára a hadsereg börtönműekkel való ellátásával kapcsolatban. *Kaas Ivor* több ponton kifogásolta a miniszteri választ. *Szilágyi Dezső* a királyi táblák és főügyészségek átszervezésével kapcsolatban a *Polónyi Géza* által korábban benyújtott interpellációra válaszolt. Az adott információ több pontban nem elégítette ki a képviselőt, és ezt szóparbajszerű módon ki is fejtette. Az ülés végén *Polónyi Géza* interpellációt olvasott fel a vasúti tarifával kapcsolatban. (KNapló, 1887–92. XXII. 110–128. l.)

*

Az ülés leghatásosabb jelenetét, *Szilágyi Dezső* és *Polónyi Géza* szóparbaját állította MK karcolata középpontjába. Emellett rövidebben szólt a hadügyminiszter és *Kaas Ivor* báró ugyancsak kérdező-felelek-játékká vált intermezzójáról, a katonaság körén belül hozott és elfogadott nyugdíjtörvényt szinte éppen csak megemlítette. Igaz, hogy ennek tárgyalása keltette fel a legcsekélyebb izgalmat.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 88 : 1–9 Az újságok hírei a verebeket pusztító baglyokról. — A PH 1891. febr. 13.-i számában »A tél vége« címmel hír jelent meg a télutóról, és ebben olvasható: »itt is megkeserítette [a verebek] sovány életét egy inséges bagoly, mely észrevette a bőséges zsákmányt s esténként az Érzésbet térre jár verebezni.«
- „ 10–21 *Szilágyi Dezső* interpellációra adott válaszában előkészítése. — E hangulatteremtő bevezetéssel MK majdnem olyan hosszú szöveget alkotott, mint amilyen a *Polónyi* válaszára elhangzott lakonikus miniszteri válasz volt.
- „ 30–89 : 2 A *Szilágyi Dezső* által elmondott phaedruszi történet. — A *KNapló* szerint *Szilágyi Dezső* a következőképp kezdte *Polónyi* megjegyzésére válaszát: »A t. képviselő úr, gondolom, azon nézetét fejezte ki, hogy a szétosztással én azért siettem, mert ő az interpellációt megtette. POLÓNYI GÉZA: Nem azt mondtam! SZILÁGYI DEZSŐ igazságügyminiszter: Én úgy értettem. Ez eszembe juttatott egy ismeretes régi mesét, ha nem csalódom Phedrusét, amely szerint — ne legyen ebben semmi kicsinylés a képviselő úrra — egy kis madár, gondolom, veréb, ráült a cserfára, amelyet a szél lengetett és azt hitte, hogy az az ő terhe alatt hajlik. (*Zajos derűtség jobb felől.*) . . .« (KNapló, i. h. 124. l.)

Lap Sor

- 89 : 8—9 Polónyi Géának javasolt tromf. — MK ezekkel a fordulatokkal valószínűleg folyosón hallott ötletet örökölt meg.
- „ 11—16 Polónyi viszontvágása. — A KNApló tanúsága szerint miután Polónyi reagált a miniszter megjegyzésére, harmadik felszólalását a következőképp fejezte be: »... A miniszter úr elbeszéléséből azt vettem ki, hogy beszélt csicsergő madárról, ágról, cserfáról és szélről és azt észrevettem, hogy a verébnek nekem kellene lennem. Hogy azonban a miniszter úr legújabb szerénységének mértékére nézve tájékozva legyek: tudnom kellene, hogy ebben a hasonlatban melyik ő, a cserfa-e, vagy pedig a szél? (*Mozgás jobb felől. Tetszés a szélső baloldalon.*.) Ha a szél, akkor hasonlata ellen nincs kifogásom. (*Hosszantartó zajos derűtség, tetszés és Éljen Polónyi felkiáltások a szélső baloldalon.*)...» (I. h. 125. l.)
- „ 19—21 Szilágyi újabb visszavágása. — Polónyi harmadik megnyilvánulására reagált Szilágyi, majd a következőkkel fejezte be mondanivalóját: »Addig pedig és azután törje a képviselő úr [ti. Polónyi] a fejét rajta, hogy a mese értelme szerint, miután már tisztában van azzal, hogy ő a veréb, melyik vagyok én a másik kettő közül. (*Derűtség jobb felől.*)...» (KNApló, i. h. 126.)
- „ 26—34 Fejérváry és Kaas Ivor vitája. — MK röviden összegezte a hadügyminiszternek az interpellációra adott választ és Kaas viszontválasztát, amelyet személyes hangnemű szóváltás követett. (KNApló, i. h. 115—122. l.)
- „ 28—29 a honvédelmi miniszter a hámszerszám mulatságos variálása (szerszámhám, szerhámszám, szárszerhám) — MK itt valószínűleg a hadügyminiszter többszörös nyelvbotlását figurázta ki, amely a KNAplóban már nem ilyen formában került megörökítésre, csupán »lószerszám« alakban található. I. h. 117. l.)
- „ 34—38 Az elnöknek tulajdonított gondolat. — Ezzel az anekdotikus históriával MK egy már korábban többször előadott történettel érzékeltette az unalmassá vált vitának a hallgatóságra gyakorolt hatását.

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap, 1891. február 18., 13. évf. 58. sz.* (2. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház febr. 17-i ülésén *Bokros Elek*, az igazságügyi bizottság előadója a konzuli bíraskodás szervezéséről szóló törvényjavaslatot terjesztette elő. Történelmi áttekintés után megállapította,

hogy az 1867-es kiegyezést követően a konzuli bíraskodást nem szabályozták, és az a kiegyezés előtti állapotát tükrözi. E törvényjavaslat célja a magyar állam sajátos jogszabályainak érvényesítése, ennek érdekében alkották meg a konzuli bíraskodás felső fórumaként a konstantinápolyi főtvényezéseket. *Helffy Ignác* a javaslatot elvetette, mert a felállítandó szervezettel Ausztriával közös intézményt teremt a törvényjavaslat, magyar állampolgárokat általában osztrák alattvalóként kezeli. Ez a jogszolgáltatásban beláthatatlan következményeket hoz majd létre. *Apponyi Albert* gróf felszólalásában részletesen elemezte a törvény által kialakított jogi mechanizmust. Idézte az osztrák törvényt, és kimutatta, hogy a benyújtott magyar törvényjavaslat annak szellemében készült. Előterjesztette határozati javaslatát, amelynek lényege magyar konzuli bírák alkalmazása, akik a magyar törvények és jogi rendszer alapján ítélik meg majd a külföldön élő magyar illetőségű állampolgárok ügyében. *Szilágyi Dezso* rövid válaszában leszögezte, hogy a törvényjavaslat semmiféle vonatkozásban nem vonta kétségbe Magyarország igazságügyi szuverenitását. (KNapló, 1887–92. XXII. köt. 129–153. l.)

*

A konzuli bíraskodásról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor MK nem a szónokok érveit, illetőleg ellenérveit közvetítette, hanem az ülések léghőjét, hangulatát. Ennek érzékeltetéséhez a szakácsnővéstet területéről vette hasonlatait: az előadó még csak a nyersanyagot szolgáltatatta, az ellenzéki képviselők szolgáltatták a menüt, Csanády a könnyebbet, Apponyi a markánsabb, nehezebben emészthető fogásokat.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

90 : 11 — 13 *nem igazi pisztráng, hanem csak pisztráng forma árnyék, amely a csillanásban adta elő magát, s amely tulajdonképpen egy bevallott nyelvbicsaklásból állott.* — Bokros Elek a nemzeti jog teremtette bonyolultság ecsetelése közben a következőket mondotta: »... Mármint, t. Ház, méltóztassanak ezen példát a mi összetett államunk honpolgáira alkalmazni. *(Zajos ellenmondás a szélsőbalról, felkiáltások: Összetett állam nincs! Hát ez az új éra?)* GÜLNER GYULA: Arról a helyről ilyen terminológiát nem szabad hangoztatni *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon. Felkiáltások jobb felől: Hát Horvátország?)* MESZLÉNYI LAJOS: Összetekolt államot kellett volna mondani! *(Nagy zaj a szélső baloldalon.)* BOKROS ELEK előadó: Lehetetlen, t. Ház, ily komplikált ügy tüzetes fejtegetése közben esetleges nyelvbotlást elkerülni. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ennélfogva ne méltóztassanak tőlem most a monarchia összetételének közjogi definícióját kivánni . . . » (I. h. 134. l.)

- 91 : 20—21 [Apponyi] beszédében egy jókedvű rigó is kezdett füttyögetni: a humor. — Apponyi beszédében az osztrák konzuláris bíraskodásról szóló törvény egyik szakaszát németül idézte. Szavait a kormánypárt oldaláról gúnyos közbeszólás szaktította meg: »... (Egy hang jobb felől: Hát németül idéz! Nagy zaj és derűtség a bal- és szélső baloldalon) Nagyon fogok örülni ha a t. képviselő úr — folytatta Apponyi —, aki úgy látszik, a német szót annyira nem tűri, hogy engem az idézet rögtönzött lefordítására akar kötelezni, ezen dicséretes buzgalmát ennél fontosabb alkalmakra tartja fenn és ha akkor, amikor mi a németesítés terjesztésével szemben a magyar nyelv terjesztésén munkálunk (Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon), az ő buzgalmára és segítségére számíthatunk. (Hosszantartó élénk derűtség a bal- és szélső baloldalon.) . . . » (I. h. 149. l.)
- „ 25—27 a szélsőbalt annyira föllekesítette, hogy Szilágyit magyar Lustkandelnek nevezte el, az öreg Csanády pedig varulást kiáltott feléje. — E két fordulatot a KNapló nem őrizte meg, lehetséges, hogy MK folyosói megnyilatkozást is megörökített.

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap*, 1891. február 19., 13. évf. 49. sz. (1., 2. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház febr. 18-i ülésén tovább folytatták a konzuli bíraskodásról szóló törvényjavaslat általános vitáját. *Thaly Kálmán* egyetértett *Helfy Ignác* előző napi felszólalásával, és azt saját törökországi útjának tapasztalataival is alátámasztotta, kifejtve, hogy az ott működő követség minden tevékenységével arra törekszik, hogy a magyar állampolgárokat osztrák alattvalókként kezelje, míg a török hatóságok tudják és érzékelik a különbséget a monarchia állampolgárai között. *Polónyi Géza* felszólalásában részletesen kifejtette, hogy a törvényjavaslat a konzuláris bíraskodást közönségnek tekinti ezért vele szemben határozati javaslatot terjesztett be, amely a vita alatt lévő javaslatot elveti, és helyébe a magyar állam önállóságának megfelelő magyar konzuli bíróság felállítását javasolja. *Bekics Gusztáv* felszólalásában azt vizsgálta, hogy helytálló-e az ellenzék álláspontja, vajon a törvényjavaslat további területre terjeszti-e ki a közönséget. Hosszabb fejtegetéssel azt bizonyította, hogy a vélemény megalapozatlan, mert a felállítandó bíróság nem közösügyes, hanem vegyes bíróság. A javaslatot támogatta. A vitát megszakítva *Baross Gábor* válaszolt *Polónyi Géza*nak a vasúti tarifa emelésével kapcsolatos kér-

désére. *Andrássy Manó* gróf interpellált a kultuszminiszterhez, hogy a hercegprímás halála megfelelő alkalom arra, hogy Esztergomból Budára helyezték át a hercegprímás székhelyét. *Csáky Albin* gróf azonnal válaszolt az interpellációra, egyetértett a javaslattal, és bejelentette, hogy megtette a szükséges intézkedéseket a megteendő lépések tanulmányozására. (KNapló, 1887—92. XXII. 154—176. l.)

*

A karcolatban Mikszáth a váratlanul hevesévé váló vitára való tekintettel részletesebben beszámol az egyes felszólalásokról és azok visszhangjáról. Így Thaly Kálmán és Polónyi Géza felszólalásáról, az ellenzék magatartásáról. Különösen melegen méltatja Beksics Gusztáv javaslatot támogató felszólalását, amelyben a szónok az ellenzéki kifogások valóságtartalmát vette vizsgálat alá, és az elhangzott javaslatok megvalósíthatóságának irreális voltát ecsetelte. *Andrássy Manó* felszólalásának furcsa végkicsengése az ironikus gondolatmenet kialakulását érzékeltette.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 93 : 27 — *Hát piláfort evett-el* — A MK által jelzett kormánypárti közbeszólást a KNapló nem regisztrálta.
- „ 29—30 *Thaly inkább nyugodnék bele, ha igazhívó kádi ítélne a gyaurok vitás ügyeiben* — MKnak ez az állítása Thaly Kálmánnak a következő fordulatára épült: »...részemről inkább meg tudnék nyugodni abban, hogy a magyar alattvalók ügyeiben a török szultán kádijai ítéljenek, nem pedig külön osztrák vagy vegyes bíróságok; mert az utóbbiaknál a magyarok iránt bizonyos elfogultság fog uralkodni, míg a törököknél jóindulatra, jog- és igazságszeretetre számíthatnánk...« (KNapló, i. h. 158. l.)
- „ 33 *filius ante patrem* — a fiú előbb lett, mint az apa
- 94 : 11—14 Kemény Pál ismételt közbeszólása. — A KNapló nem jegyezte fel a Mikszáthtól leírt jeleneteket.
- „ 15—18 Csanády közbeszólása. — Mikszáth a korábbi évek tapasztalatai alapján jelezte Csanády Sándor hozzászólás-kellettárát, bár Beksics Gusztáv beszédének egyik fordulatánál a KNapló is regisztrálta Csanády közbeszólását a következőképpen: Beksics szónoki fordulatként feltette a kérdést: »...Mit jelent tehát a közönség — mindig a nemzetközi jog szempontjából? CSANÁDY SÁNDOR: Hogy el kell törülni! (*Élénk derültség*)...« (KNapló, i. h. 168. l.)
- „ 27—28 *Egy kis izgágt próbáltak csinálni az ellenzéki »claman-tesek«* — MK utalása valószínűleg arra vonatkozik, hogy a beszéd elején több közbeszólást is feljegyzett a KNapló (i. h. 168—171. l.)

Lap Sor

- 95 : 1 — *Andrássy Manó interpellál! Mhu!* — Mikszáth a korábbi években is megörökítette Andrássy Manó furcsa, kapkodó hangú, hümmögő beszédmodorát.
- „ 9 *Nincs többé esztergomi érsek!* — *felelék.* — *Igen, mert meghalt.* — Simor János, aki 1867-től volt hercegprímás az előző hónapban, jan. 23-án hunyt el.
- „ 16—17 *Éz ama Sik Sándor ügyvéd, aki Szilágyiból híres embert csinált.* — MK-nak ez a személyes vonatkozású utalása ma már megfejthetetlen.
- „ 20 *kalamajka* — gyors ütemű lengyel illetőleg ukrán tánc
- „ 23—25 *Andrássy interpellációjára megígérte Csáky gróf, hogy a leendő prímás székhelye ezentúl Budapest lesz.* — A KNapló szerint Csáky Albin egyetértett Andrássy javaslatával, maga is azt tartotta, hogy a hercegprímásnak Budán kell rezidenciáját tartani, és megjegyezte: »... ezen meggyőződésem alapján a kérdésnek tanulmányozását máris elrendelem, oly célból, hogy meg lehessen állapítani: micsoda eljárás lesz követendő, hogy az általam kitűzött cél minél előbb és minél biztosabban elérhető legyen...« (KNapló, i. h. 176. l.) — Sem az új hercegprímás, sem későbbi utódai nem hagyták el Esztergomot...
- „ 26—27 *Talán erre céloz a Pesti Napló, írván: »Polónyinak ma szerencsés napja volt.* — A hercegprímás székhely Budapestre való helyezése és Polónyi »szerencsés napjának« emlegetése ma már megfejthetetlen összefüggést takar.

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. február 20., 13. évf. 50. sz. (1., 2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először

A parlament üléséről

A képviselőház febr. 19-i ülésén tovább folytatták a konzuli bíráskodásról szóló törvényjavaslat általános vitáját. *Hodossy Imre* az osztrák beolvasztási politika szerves részének minősítette a beterjesztett törvényjavaslatot, a konzuli bíráskodás nemzetközi gyakorlatának ecsetelése után *Apponyi Albert* határozati javaslatát támogatta, *Gyórfy Gyula* is a nemzeti törvényhozás sérelmét látta a törvényjavaslatban és nem fogadta el tárgyalási alapul. *Kaas Ivor* báró a vita elnapolását javasolta, mivel az igazságügy-miniszter és az államtitkár távol volt az ülésteremből. *Szilágyi Dező* hosszú beszédben foglalkozott az ellenzék különböző jellegű ellenérveivel. Beszédét az ellenzéki padsorokból közbeszólásokkal, tagadó megjegyzésekkel kísérték. Ap-

ponyi Albert gróf szavai félremagyarázása miatt kért szót, *Szilágyi Dezső* a nyomtatásban megjelent szöveget idézte állításának igazolására. *Apponyi Albert* gróf további megjegyzéseket fűzött a vitatott passzushoz. *Ugron Gábor* megtámadta Apponyi Albertet a hatvanhetes kiegyezés dicsőítéséért, és a maga nevében visszautasította. *Szilágyi Dezső* ironikusan fogadta az ellenzéken belül támadt ellentétet. (KNapló, 1887–92. XXII. 177–202. 1.)

*

Mikszáth karcolata legnagyobb részében Szilágyi Dezső beszédével foglalkozott, külön figyelmet szentelt a szónok átható erejű érvelési módszerének, hallgatóira gyakorolt hatásának, de a beszéd kiválóította vitákat ironikus hangnemben tolmácsolta. Az ülés két első szónokáról a karcolat első mondatában tett csupán említést.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 96 : 1–10 Kaas Ivor felszólalása. — Mikszáth jól érzekelte a helyzetet: Kaas Ivor valóban beszédre »provokálta« Szilágyit, ugyanis a következőket mondta: »... Minthogy a t. igazságügyi miniszter úr beteg és az államtitkár úr sincsen jelen, és így a törvényjavaslatért felelős minisztérium itten képviselve nincsen: indítványozom a tárgyalások felfüggesztését...« Péchy Tamás erre a következőket mondotta: »T. Ház! Az igazságügyi miniszter úr jelen van; ne méltóztassanak tehát ily felszólalásokkal is hátráltatni a tárgyalások folyamát...« (KNapló, i. h. 184–185. 1.) Péchy Tamás után szólalt fel Szilágyi Dezső.
- „ 14–18 Szilágyi felszólalásának kezdete. — MK a lényegét közvetítette, Szilágyi valóban a házszabályok hiányára való hivatkozással utasította el Kaas követelését. A Csanády féle közbeszólás szövegét a KNapló nem örökítette meg.
- „ 37–97 : 5 A képviselőknek tulajdonított gondolatok. — E fordulatok természetesen Mikszáth karcolatírói ötletéből fakadtak, Fabiny Teofil feltételezett gondolatával pedig a miniszter-előd irigységét érzékeltette frónk.
- „ 7–8 Horvát Boldizsár csergedező patakjaiból bezzeg jó volna most egy — a korábbi években is hasonló módon jellemezte MK Horvát szónoki építkezését, a hallgatósággal való törődés eszközeit.
- 97 : 18–25 A beszéd közben keletkezett »szcéna«. — MK a KNaplónál elevebben örökítette meg ezt a jelenetet, amely Szilágyi beszéde közben robbant ki. (KNapló, i. h. 192. 1.)
- 98 : 1–16 Szilágyi és Apponyi szóharca. — Mikszáth itt is pontosan közvetítette a két szónok érvelését és Apponyi »felsülését« (ld. KNapló, i. h. 198–201. 1.).

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. február 21., 13. évf. 51. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház febr. 20-i ülésén tovább folytatódott a konzuli bíraskodásról szóló törvényjavaslat általános vitája. Elsőnek *Hollaky Imre* szólalt fel, gyakorlati példákat említett meg a korábbi években és évtizedekben tapasztalt visszás helyzetekből. Apponyi Albert be-terjesztett javaslatát támogatta. *Beksis Gusztáv* személyes megtá-madtatás címen utasította vissza a *Hollaky* beszédében elhangzott ha-sonlatot. *Komjáthy Béla* reagált *Beksis* megjegyzésére és további érveket sorakoztatott fel a törvényjavaslat ellen. *Szilágyi Dezsd* reflek-tált az előző napokon elhangzott ellenzéki megjegyzésekre és éles han-gon visszautasította a képviselők kritikai megjegyzéseit. *Beöthy Ákos* az igazságügy-miniszter előző napi és felszólalását megelőző érvelésére válaszolt, további mozzanatokkal színezte a mérsékelt ellenzék szó-nokai által kifejtett álláspontot. *Csatár Zsigmond* szenvedélyes sza-vakkal támadta a kormánytól előterjesztett törvényjavaslatot, sze-mélyes polémiába keveredett több előtte szólott képviselővel, és a javaslatot elutasította. (KNapló, 1887–92. XXII. köt. 203–223. l.)

*

A konzuláris bíraskodásról szóló törvényjavaslat általános vitá-ja során az ellenzéki képviselők kimerítették az érdemi vitához szük-séges elvi jellegű észrevételek tárházát. A felszólalások egyre inkább a személyes polémiák felé közeledtek, és az érvek helyébe az érzelem fűtötte fordulatok kerültek. A vitát figyelő *Mikszáth*ból e megnyil-vánulások fokozottabban előszóltották a szatíra eszköztárát, ez a nézőpont tette lehetővé számára az érdektelenségbe süllyedő vita szí-nes megöröklését. Ehhez kitűnő lehetőséget teremtett azzal, hogy egy a színpadon megelevenítendő demagóg figurához mintát kereső *Náday Ferenc* szemszögéből láttatta az aznapi ülés ellenzéki szóno-kait. A karcolat bevezető helyzete és *Náday*nak az ülés végén tulaj-donított elégedett magatartása teremti meg a helyzet értékelését.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 98 : 4—14 A *Náday Ferenc*re váró színpadi szerep jellemzése. — *Mikszáth* ezekkel a vonásokkal a *Csatár Zsigmond* parlamenti szerepléséről kialakult képet összegezte.
- 99 : 5 A *haraszi notabilitás* — e körülfrással *MK Csatár Zsigmond*ra utalt

- 99 : 29—30 *Hollaky elmondott egy görény-anekdótát és a Ház — nem nevetett.* — Hollaky beszéde végén Fáy Andrásra hivatkozva a következő állatmesét idézte fel: »... az oroszán udvartartásába beférkőzött egy görény és akárhányszor csak a többi állatok az udvarhoz közeledtek, mindannyiszor bizonyos illat terjedt el, amire a görény azt mondta: az ki most jött, terjesztette azt az illatot (*Mozgás a jobboldalon*) és így az oroszlánt, az állatok királyát egészen izolálta és megakadályozta azt, hogy rajta kívül más is érintkezzék vele... én nagyon kérem azokat az urakat (*Halljuk, halljuk*), ha csak görények lenni nem akarnak, hogy azt a bizonyos szagot fölfelé és lefelé ne terjesszék. (*Helyeslés balfelől*). . . » (KNapló, i. h. 206—207. l.) — A KNaplóból valóban kiténik, hogy a Ház ezt a drasztikus képet visszataszítónak tartotta és hidegen fogadta.
- „ 31—36 *Beksis felszólalása.* — A képviselő személyes megtámadtatás címen visszautasította Hollaky felszólalását, és rövid megjegyzését a következőkkel fejezte be: »... Ha t. képviselőtársam az állattanból idézett: én idézek a növénytanból. (*Halljuk!*) A növényeknek, a virágoknak is van illatuk és a parlamenti ékesszólás bizonyára oly virág, melynek igen nemes, igen jó illata van. Mármost én a t. Háza bízom annak megítélését, hogy milyen illatot terjesztett az a beszéd, melyet a t. képviselőtársam az imént eladott. (*Tetszés jobbfelől. Mozgás és zaj a baloldalon*). . . » (KNapló, i. h. 207. l.)
- 100 : 6—15 *Komjáthy beszédének »phóhárköszöntő« jellege.* — Mikszáth ezekkel az írói fordulatokkal érzékeltette, hogy a beszéd a frázisok halmaza volt. Ennek érzékeltetésére álljon itt befejező passzusa: »... Lesz még idő, t. Ház, midőn a nemzet őseréjének tudatában vissza fogja követelni jogát és ha kell és ha másképp nem lehet: mindezen alkotásokat el fogja seperni együtt az alkotókkal, lesz idő, midőn a leszámolás ideje bekövetkezik. Nem fogadom el a törvényjavaslatot. (*Zajos éljenzés és helyeslés a szélső baloldalon*). . . » (KNapló, i. h. 210. l.)
- „ 23—26 *Komjáthy viszontválasza.* — Komjáthy visszautasította Szilágyi megjegyzéseit és felszólalását a következőkkel fejezte be: »... De én nem sokat adok a miniszter úr beszédjére; mert ismertem egy embert és itt nem akarok célozni, aki elismerte, hogy van a világon jó órás, jó csizmadia; de hogy okos ember más is volna, mint ő: azt nem ismerte el soha. (*Zajos derültség és helyeslés a bal- és szélső baloldalon*). . . » (KNapló, i. h. 212. l.)
- „ 20—23 *Szilágyi felszólalása.* — Szilágyi azonnal reagált Komjáthy előtte elhangzott beszédére és cáfolta azt meglehetősen éles hangon. (KNapló, i. h. 210—212. l.)
- 101 : 1—5 *Beöthy Ákos címer-felmutatása.* — A KNapló szövegéből nem tűnik ki, hogy ez az üléssteremben történt, vagy

- csupán folyosói élcelődés témája volt-e a címerrel való érvelés.
- 101 : 16—17 *Szedett virágot, ugrált virágágyról-virágágyra s kötött bokrétdát.* — A kép nem Mikszáthtól származott, Csátár Zsigmond szerteágazó beszédéből ragadtott ki egy részletet: »... Ha bevetődöm egy szép virágoskertbe (*Derültség a szélső-baloldalon*) és ott a virágok nemei különböző csoportokban vannak és nekem nem szabad elmennem egyik virágágytól a másikhoz, hogy egyes szép virágokat és leveleket összekössek: ugyan hogy fog nekem sikerülni egy szép csokrot összeszedni? (*Élénk derültség a szélsőbalon.*)...« (KNapló, i. h. 221. l.)
- „ 17 [Csátár] *szavalt Petőfőtől.* — Csátár beszédében a következőket vetette Beksics Gusztáv szemére: »... tőle mint írótól azt várnám, amire Petőfi tanított bennünket! Ha ő e nézetnek adott volna kifejezést, azt hiszem nem szavazná meg e javaslatot. Más hazában híven őrzik / Mindazt, ami nemzeti / Ősi kincsét a magyar nép / Elveti és megveti. (*Felkiáltások: Tovább!*) Tovább nem merem mondani. (*Derültség a szélsőbalon.*)...« (KNapló, i. h. 222. l.)
- „ 19—21 *emlegette a Reichsrathot, ahol tíz pengőt fizetnek minden képviselőnek egy napra.* — Csátár Zsigmond beszéde végén ironikusan megjegyezte: »... arról pedig meg vagyok győződve, hogyha ilyen miniszterek lesznek, ilyen törvénnyel jönnek ide, mely azt mondja, hogy menjünk be a Reichsrathba, mert hisz ott 10 frtot fizetnek (*Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon*), ily módon aztán megszavazza a többség az osztrák Reichsrathba való bemenést és a t. többség az összm monarchia érdekében mindent meg fog szavazni, de mindent. Nem fogadom el a javaslatot...« (KNapló, i. h. 223. l.)

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. febr. 22., 13. évf. 52. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház febr. 21-i ülésén tovább folytatódott a konzuli bíráskodásról szóló törvényjavaslat általános vitája. Elsőnek Horváth Lajos kapott szót. Beszédében azt fejtegette, hogy a betervezett törvényjavaslat ellentétben van a kiegyezési törvény intencióival, olyan területre is kiterjeszti a közösi ügyes törvényeket, amelyről 1867 nemzeti szempontok szem előtt tartásával döntött. *Szilágyi Dezső*

azonnal válaszolt Horváth ellenérveire, és cáfolta illetőleg magyarázta a törvényes eljárás útjait. Beszédét az ellenzéki képviselők közbeszólásai kísérték. *Horánszky Nándor* igen hosszú és szerteágazó beszédben indokolta meg, hogy miért ellenzi és nem szavazza meg a törvényjavaslatot. A javaslat ellen szólt még *Irányi Dániel* és *Veszter Imre* is, az előbbi elutasította a javaslatot, az utóbbi Apponyi Albert határozati javaslatához csatlakozott. (KNapló, 1887—92. XXII. 224—247. l.)

*

Már az előző ülésről készített parlamenti beszámoló hangulatából, helyzetleírásaiból kitűnt, hogy a szónokok kifogytak az érdemi érvekből. De akkor a satíráiró számára az érdekes figurák és sajátos helyzetek, vagy lapos ötletek adtak olyan lehetőséget, ami karcolat-témává válhatott. A jelen ülés négy ellenzéki felszólalója közül Horánszky Nándor hosszúra nyúlt, száraz szakkérdések boncolásába bonyolódott beszédének hangulati körülírásával kísérelte meg érzékeltetni Mikszáth a fárasztó unalmat, míg a Horánszkyt követő két szónokról lakonikusan csak azt jegyezte meg, hogy »az unalmasban is van fokozat«.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 102 : 27 *Ingrediencia... első fok... második fok... szupremácia...*
 — A szónoki beszédből kiragadott szavak Horánszky elmondott beszédéből, annak is középső részéből valók, ahol Mikszáth stílusérzékelése szerint már »csak töredezett szavakat kapunk ki a beszédből«. E szavak egy beszédszakaszon belül foglalnak helyet. Érdemes e kiragadott szavakat összefüggésükben is idézni: »... a törvényszék elnöke és bírái a közös külügyminiszterrel egyetértőleg — tehát ismét itt van az ingredientia — őfelsége, a császár és király nevében neveztetnek ki... Ha ezen vívmányoknál beszélni lehet a magyar állam fennhatóságáról és suprematiáról... akkor lehet szójátekot csinálni...« (KNapló, i. h. 234. l.)
- „ 28 *Sziam... Japán... kritériumok* — E szavak is Horánszky beszédének kontextusából valók (KNapló, i. h. 236. l.)
- „ 30 *ingredienciák* — alkatelem, kellék
- „ 31 *szupremáciák* — felsőség, vezető szerep, fölény
- 103 : 4—6 szélsőbaloldali vélemények az udvari fogadásról. — MK ezekkel a szélsőbaloldali képviselőknek tulajdonított megjegyzésekkel is az ülés hangulatát óhajtotta érzékeltetni. Az tény volt, hogy az udvari fogadásokon még megjelentek ellenzéki képviselők, de ebédmeghívásokban már nem részesültek.
- „ 20—21 *Susceptabilitás... paritás... szuverenitás... dualizmus* — E kiragadott szavak Horánszky beszédének második részéből valók (KNapló, i. h. 237., 238. l.) Az idegen sza-

Lap Sor

- vak halmozásával nem túlzott Mikszáth, mert a szónok az általában gyakoribban használta érvelésében az idegen műszavakat.
- 103 : 21 *szuszeptabilitás* — fogékonyság, érzékenység, befogadó képesség
- „ 31—32 *Se a jázság, se a kúnság, se a konzuli bíróság.* — MK itt valószínűleg a képviselőház folyosóján »alkotott« alkalmi rigmust őrzött meg, de az is elképzelhető, hogy maga faragta a klapanciát.

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hirlap. 1891. február 24., 13. évf. 54. sz. (2., 3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház febr. 23-i ülésén tovább folytatták a konzuli bíróságról szóló törvényjavaslat vitáját. Elsőnek *Osánády Sándor* szólalt fel, a nemzeti önértetre és büszkeségre hivatkozva utasította vissza a törvény általános tárgyalását is. A vitára több felszólaló nem jelentkezett, a szót a bizottság előadója, *Bokros Elek* kapta meg. Részleteiben foglalkozott az ellenzéki képviselők észrevételeivel, és cáfolta azok állításait, külön kiemelte, hogy a vitára inkább a hangulati elemek nyomták rá bélyegüket, mint a komolyabb érvek összeütközésének szándéka. *Beöthy Ákos* szavai helyes értelmezése érdekében kért újból szót, és vitatta Bokrosnak személyével kapcsolatos állítását. *Apponyi Albert* gróf, az egyik ellenindítvány betérjesztője hosszú beszédben ismételte meg azokat az indokokat, amelyek alapján a maga és pártja nevében a másik javaslatot betérjesztette. Felszólalása több részben párbeszédszerű vitát folytatott a miniszterrel, Szilágyi Dezeóval. Az ülés végén *Szilágyi Dezső* kért szót, és igen nehezen tudta a maga érdemi megjegyzéseit Apponyi végzavával kapcsolatban elmondani. (KNapló, i. h. 1887—92. XXII. 247—272. l.)

*

Mikszáth karcolatának középponti figurája Apponyi Albert volt. De szereplését nem az elhangzott beszéd alapján állította olvasói elé, hanem annak folyosói visszhangja, fogadtatása alapján. Ezzel is érzékelteni akarta, hogy a szónok nem tudott semmi újat hozzátenni a vitához, csak korábban kifejtett nézetét visszhangoztatta. Az ülés másik eseményéről, a Szilágyi »hallgattatására« tett ellenzéki manőverekről is részletesen beszámol a karcolatban.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 104 : 1 *A vén sas Csanády, aki halottaiból is visszatért* — MK utalása két irányba mutat: 1888 telén egy hír alapján *Meghalt Csanády bácsi* címmel nekrológban búcsúztatta el a függetlenségi párt alapító tagját. Hamarosan kitűnt, hogy hamis hír alapján írta meg búcsúztatóját, ekkor írta a *Humorisztikus halottak* c. karcolatát (Krk 76. köt. 18—21. l. és jegyzeteinket a 215—218. lapokon). A másik irány: Csanády parlamentbe való visszakerülését érzékelteti. 1890 telén egy pótválasztás alkalmával újra képviselővé választották az idős függetlenségi párti politikust (ld. Krk 79. köt. 345. l.).
- „ 1—2 *visszatért, mint a Gvadányi »Peleskei nótáriusa«*. — Gvadányi »A falusi nótáriusnak budai utazása . . .« c. nagy sikert aratott munkája után hat évvel megírta »A falusi nótáriusnak elmélkedései, betegsége, halála és testámentoma . . .« c. művét 1796-ban.
- „ 10—11 *A nevető publikuma a Csatár részére állt*, — MK korábbi karcolataiban is érzékeltette, hogy Csatár Zsigmond vette át azt a szerepet, amelyet az 1880-as években Csanády vitt a parlament üléstermében (Krk 78. köt. 107—108., 79. köt. 198. l.).
- 104 : 11—12 *a lelkesező publikuma, ahogy ő nevezi, a »Géza uramöcsémé lett.* — E fordulattal Mikszáth Polónyi Géza nagy hatást kiváltó szereplésére utalt, amelyet már a Tisza Kálmán megbuktatását megelőző politikai harcokban is kivívott magának.
- „ 13—14 *az utolsó szó az övé [Csanádyé] maradt, senki se merte többé utána a száját kinyitni.* — Ebben a megfogalmazásban egyaránt megtalálható az idős képviselő iránt érzett megértés, de az ironia is: ti. a törvényjavaslat vitájában Csanády volt az utolsó szónok, semmi érdemi megjegyzése nem volt a tagadáson kívül.
- „ 17 *a lipcei csata* — az utalás az 1813. okt. 16—19-én lezajlott ütközetre vonatkozik, amelynek következtében Napóleonnak fel kellett adnia csaknem minden korábban meghódított területet.
- „ 26—27 *sőt a mamelukság még meg is szaporodott eggyel (Udránszkyval).* — MK utalása homályos, ma már megfejthetetlen.
- „ 33 *Hecc úr (ösmérjük a véderóvitából)* — Mikszáth az 1889-ben lezajlott véderóvita heves összecsapásaira, botrányos jeleneteire gondolt (Krk 78. köt. cikkei sorozatosan számot adnak e fordulatokról).
- 105 : 18—19 *Egy bozontos fej türelmetlenül hajlik alá.* — *Aha, a kuvik!* — E figura karzati szerepléséről Mikszáth az 1889-es véderóvita alkalmával is megemlékezett (Krk 78. köt. 122. l.).

- Lap Sor
- 105 : 25 *Edvin király törpéi nyugodtan ülnek amott* — MK utalása homályos, ma már feloldhatatlan.
- „ 35—36 *A daliás Szögyén-Marich, ki ma másodszor, harmadszor ülte bársonyszékét* — MK utalása a friss miniszteri kinevezésre vonatkozott, 1890. dec. 24-én lett Szögyén-Marich László a király személye körüli miniszter.
- 106 : 1—2 *Béthlen András a temetési miniszter Zágrábba siet a Mihalkovich ravatalához*, — a magyar kormányt a földművelésügyi miniszter képviselte a zágrábi érsek temetési szertartásán.
- „ 7 *A korrupcióról beszél* — MK e jelzéssel a szónoki okfejtés egyik mozzanatára utalt. (KNapló, i. h. 262. l.)
- „ 10 *A kormányképességről beszél.* — Ez az utalás a szónoklat egy másik témájára vonatkozik. (KNapló, i. h. 264. l.)
- „ 16—19 Apponyi anekdotája. — A folyosón is megtárgyalt anekdotát Apponyi a következőképpen adta elő: »... Valaki képet rendelt meg egy festőnél és azt mondja: „tájképet óhajtok, vadregényes táj legyen és remetelak”. A festő megfestette a tájképet a remetelakkal. A képnek megrendelője azt meglátván, így szólt: „Nagyon szép, de én remetét is akarok”. A festő odafestette a remetét: de azután a remete nem illett bele a festőnek egész tervébe, ő tehát pár nappal később szépen felülfestette úgy, hogy az a képen nem volt látható. A kép megrendelője a képet szó nélkül átvette, s midőn barátainak megmutatta és azok a képet bámulták, azt mondja nekik: „Igen kérem s mi több: még remete is van ebben a képben”. „Hol?” „Hja — azt mondja, most nem lehet látni benn van a remetelakban, de én láttam, nyolc nap előtt kint volt!”...« (KNapló, i. h. 265. l.)
- 107 : 1—8 Apponyi ünneplése a beszéd elhangzása után. — A KNapló ebből a következőket rögzítette: »(Hosszantartó meg-megújuló taps és szólni nem akaró éljenzés a bal- és szélső baloldalon. Folytonosan tartó zaj és mozgás jobb felől.)...« (KNapló, i. h. 270. l.)
- „ 9—21 Szilágyi megszólalásának megakadályozása. — Mikszáth híven adta vissza az ellenzék különböző zavaró manővereit. (Ld. KNapló, i. h. 270—271. l.)
- „ 23—27 Csatár jelenete. — MK pontosan közvetítette Csatár Zsigmond szereplését (KNapló, i. h. 271. l.)
- „ 37—108 : 1 Az ülésteremben elhangzott felkiáltások. — Ezeket a mozzanatokot csak Mikszáth karcolata rögzítette, a KNaplóban nem találjuk nyomát.
- 108 : 8—16 Szilágyi megszólalása és Csatár megjegyzése. — MK itt is pontosan rögzítette a tényeket és e fordulatokat a KNapló is tartalmazza (i. h. 271. l.)
- „ 23—33 A rend helyreállítása. — A KNapló szerint Péchy Tamás a következő fordulattal teremtette meg a nyugalmat: »... Méltóztassék a miniszter urat meghallgatni. Így teljes

lehetetlenség tanácskozni. Aki ezután közbeszól: azt először megintem s ha ez nem használ, a 204. § értelmében fogok ellene eljárni . . . » (I. h. 271. l.)

SZILÁGYI ÚJABB BESZÉDE ÉS A SZAVAZÁS

M *Pesti Hírlap. 1891. február 25., 13. évf. 55. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház febr. 24-i ülésén befejeződött a konzuli bírásokodásról szóló törvényjavaslat általános vitája. A zárbeszédnek során Apponyi előző nap elmondott beszéde után a másik határozati javaslat előterjesztője, *Polónyi Géza* szólalt fel. Elismerését fejezte ki Apponyi érvei előtt, a maga részéről csupán néhány észrevételt kívánt tenni. Vitatta a jogügyi bizottság előadójának azt az állítását, amely szerint nincs a magyar törvénykezésben olyan passzus, amely önálló konzuli bírói poszt felállítását lehetővé tenné. Szilágyi Dezső érveivel szemben a miniszter mérsékelt ellenzéki politikusi korából származó megnyilatkozásait idézte és ennek alapján vitatta és vette el a törvényjavaslatot. *Bokros Elek* röviden reagált Polónyi fejtegetésére és cáfolta azokat. *Szilágyi Dezső* válaszbeszédében röviden elutasította, hogy az ellenzék nem érvekkel, hanem hangulati elemekkel kívánta a vita kimenetelét befolyásolni. A továbbiakban Apponyi Albert ellenérveit vette sorra, vitatta, cáfolta a felsorakoztatott szempontokat. A hosszúra nyúlt beszédet az ellenzéki képviselők közbeszólásaikkal zavarták, az elnök többször figyelmeztette a képviselőket a tárgyalás nyugodt légkörének megőrzésére. A szavazás során a többség elvetette az ellenindítványokat és a név szerinti szavazás során a jelenlevő 290 képviselő közül igennel szavazott 188, nemmel szavazott 102, így a konzuli bírásokodásról szóló törvényjavaslatot az általános vita alapján 86 többséggel elfogadta a parlament. (KNapló, 1887—92. XXII. 273—299. l.)

*

A karcolat középpontjába Mikszáth Szilágyi Dezső hatásos beszédét állította, részletesen elemezte a szónok érvelési módszerét, beszédmodorát, szónoki gesztusainak érzelmi és tartalmi jelentését. A nagyhatású beszéd leírása előtt röviden szólt Polónyi Géza beszédéről és a miniszteri szónoklat befejeződése után a szavazási arányokról is tájékoztatta olvasóit. A fontos ülésekről szóló beszámolókat megfelelő hangulati elemekkel vezette be: felsorakoztatta azokat a külsőségeket, amelyek tapasztalati alapon a fontos döntéseket megelőzően

az egyes kormánypárti vagy ellenzéki képviselők magatartását jellemezték. A listába vett előjeleket az ülést megelőző valóságos jelene-
tekkal szembesítve indította meg tulajdonképpen az érdemi beszá-
molót.

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
109	4—5	» <i>Ha fenylik a Vince, tele lesz a pince</i> « — Ezt a népi idő- járási előrejelzést MK más korábbi írásaiba is beleillesztette.
„	10—11	Lukács Béla megjelenése és a név szerinti szavazás. — Az 1880-as évek közepén megjelent karcolataiban a név sze- rinti szavazás eszalhatatlan előjeleként Podmaniczky Frigyes bárá képviselőházi megjelenését regisztrálta Mikszáth (ld. Krk 74. köt. 80. l., 75. köt. 129. l., 76. köt. 108., 78. köt. 133. l.)
110	3	<i>Mint szenvedélyes védő</i> [Polónyi] <i>Komjáthy védelmét viszi ma.</i> — Polónyi Géza felszólalása egyik részében Szilágyi Dezső- nek Komjáthy Bélával folytatott korábbi polémijához fű- zött megjegyzést, vitatva a miniszter érveit.
„	6	<i>consummatum est</i> — mindennek vége, befejeztetett. A hagyó- mány szerint Jézusnak ezek voltak az utolsó szavai.
„	14—16	<i>Egyszer valamikor azt írtuk Szilágyiról, hogy »beszédjei- ről nem lehet lekérni«, mert előadási modoránál fogva újra meg újra visszatér állításaira</i> — MK korábról idézett Szilágyi jellemzését ld. Krk 71. köt. 138—139. l.
111	12—13	<i>cum grano salis</i> — egy csipet sóval
„	28	<i>a szórt betűk a nyomtatványban.</i> — E fordulattal MK a nyom- tatásban alkalmazott egyik kiemelési formára, a ritkításra utalt.
112	17—22	Madarász József szavazásánál elkövetett tévedése. — A jegyzők közül Madarász jegyezte fel a nem szavazókat. (Ld. KNapló, i. h. 298. l.) Szavazástévesztését a KNapló nem regisztrálta, de nagyon valószínű, hogy ez a helyzet MK tréfája lehetett, hiszen Madarász mint jegyző pontosan tud- hatta és ismerhette a szavazás mechanizmusát.

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. február 26., 13. évf. 56. sz. (3. l.)* Rovaton
kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléséről

A képviselőház febr. 25-i ülésén megkezdődött a konzuli bírás-
kodásról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Az első hat parag-
rafus stílus észrevételeket váltott ki. A 7. §-sal kapcsolatban *Polónyi*

Géza a tárgyalás és kiadmányozás nyelvével kapcsolatban fejtette ki álláspontját, leszögezte, ha a konzuli bíróság előtt magyar állampolgár jelenik meg, akár mint alperes, akár mint felperes, a kiadmányok és hivatalos okiratok magyar nyelven adassanak ki. *Szilágyi Dezső* elvben egyetértett a kívánsággal, de gyakorlatilag nehezen kihetőnek ítélte, kétséget fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a 150 vagy 153 konzulátusnál mindenütt lenne olyan tisztviselő, aki a magyar államnyelvet birtokolná. Ezért javasolta a módosítás mellőzését. *Thaly Kálmán* támogatta Polónyi javaslatát, és saját tapasztalatra hivatkozva a konstantinápolyi, kairói, bukaresti és a viddini konzulátusra hivatkozott, ahol tökéletesen bírják a követség egyes tisztviselői a magyar nyelvet. *Horánszky Nándor* is határozottan támogatta Polónyi javaslatát. *Kaas Ivor* báró az ellenzék elemi kötelességének tartotta, hogy a nemzeti nyelv védelmében felemelje szavát, majd a magyar állampolgárok ügyében hozott ítéletnél elkerülhetetlennek tartotta a magyar címerű pecsét használatát. *Horváth Gyula* csodálkozását fejezte ki az ellenzéki képviselők felszólalása miatt, és kifejtette, hogy az igazságügy-miniszter intenciója szerint a nyelvhasználat kérdését az ügyrend fogja tartalmazni, és az a lehetőségek-ből indul ki. *Komjáthy Béla* és *Beöthy Akos* támogatta a Polónyi-féle javaslatot. *Bokros Elek* nem értett egyet azzal, hogy a törvénybe iktassák a nyelvhasználat kérdését, amikor az az ügyrend kérdése. Az ellenzéki képviselők kívánságára név szerinti szavazást rendelt el az elnök a nyelv kérdésében, 90-en szavaztak a törvénybe iktatása mellett, 137-en nem tartották szükségesnek a törvénybe iktatását. Így a kormánypárt 47 szavazattöbbséggel elvetette a javaslatot. (Megjegyzendő, hogy Mikszáth Kálmán neve a távollévők között szerepelt.) A 9. § újabb vitát váltott ki. *Ugron Gábor* hosszú beszédben tiltakozott az ellen — érveiben megismételte a már lezajlott általános vitában elhangzott mozzanatokat is —, hogy a konzuli bíraskodásban magyar állampolgár felett az osztrák császár és a magyar király nevében hozzanak ítéletet. Helyette azt a szöveget javasolta, hogy »ha az alperes magyar honos, őfelsége a király nevében ítélnek«. *Szilágyi Dezső* leszögezte, hogy Ugron az általános vitában elhangzott érveket ismételte meg, majd ezt követően évről-évre cáfolta Ugron állításait. Beszédét *Ugron* közbeszólásai kísérték, a bukaresti konzuli bírósággal kapcsolatban pedig megjegyezte, hogy hihetetlen számára, hogy csak két peres eset lett volna a bukaresti bíróság előtt. *Szilágyi Dezső* erre az érvre megjegyezte, hogy senki sem állította, hogy Romániában olyan széleskörű a konzuli bíraskodás, mint Bulgáriában, hanem csak azt igazolta hivatalos dokumentummal, hogy van konzuli bíraskodás. Az elnök az idő előrehaladottságára való tekintettel a vitát a következő ülésre halasztotta. (KNapló. 1887 — 92. XXII. köt. 300 — 321. l.)

*

Mikszáth a részletes tárgyalás első napjáról viszonylag rövid írásban számol be, de az ülés két fontos mozzanatáról: a magyar nyelv

használatának törvénybe iktatásáról kerekedett vitáról és az Ugron Gábortól újra felidézett vitakérdés alakulásáról pontosan tájékoztatta az olvasóit.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 112 : 3—4 *holnapra a címer-kérdés nyújtja előre árnyát.* — Komjáthy Béla felszólalásában merült fel a pecsét és a magyar címer használatának kérdése, erre Bokros Elek röviden reagált, de az utalások szerint az ellenzék egy későbbi paragrafusnál vissza akart még a témához térni.
- 113 : 2—8 A Kazinczy epigramma. — MK Kazinczy Ferencnek »Himfy« c. epigrammájára utalt: »*Dayka: Tűzbe felét! Himfy: Vetem. / Dayka: Újra felét! Himfy: Ím! / Dayka: Harmadikat még! / Himfy: Lángol az is! / Dayka: Jer most; vár az olympusi kar.*«
- „ 13—15 *a régi minta szerint »Polónyi megkezdé, Horánszky tódítja, Kaas Ivor folytatja, Komjáthy lódítja«* — MK itt egy parlamenti kormánypárti körökből származó ironikus rigmust rögzített, amely az ellenzék ugrásra kész vitakészségét és összjátékát csúfolta.
- „ 19 *pièce de resistance* — vminek a java, fénypont, csattanó
- „ 20—21 [Ugron Gábor] *teljes félóráig váltva be a Házat hangja roppant harsonújával* — Mikszáthnak vagy ismeretei származtak másodkézből, vagy a kicsinyítés eszközeként írta a fél órányi időt. A KNapló tanúsága szerint Ugron beszéde legalább másfél óra hosszúra tarthatott.
- „ 27—28 *Megérzett rajta [Ugron beszédén], hogy az általános vita maradék olajával szpiccel.* — Az általános vita megismétlését látta Szilágyi is Ugron beszédében, amikor a következőkkel kezdte válaszát: »T. Ház! Igen röviden óhajtok a t. előttem szólott képviselő úrnak felelni, mert amit érveiben e javaslat ellenében felhozott, annak legnagyobb része az általános vitában felemlítettett; úgy, hogy ezek csak utána szállingózó csapatok, melyeket már igen jól ismerünk . . .« (KNapló, i. h. 318. l.)
- „ 35—39 a romániai konzuláris bíraskodásról. — Szilágyi Dezső beszédében egy 1889-es bécsi statisztika alapján közölte az adatokat. Ugron Gábor újabb felszólalásában a következőket mondta: »Már hogyha az a konzuli bíróság peres ügyben rendesen eljáró fórum volna: lehetetlenség, hogy midőn 25—30 000 magyar ember van ott és 450 hagyatéki eljárási eset, csak két per fordult volna elő magyar emberek közt . . .« (KNapló, i. h. 321. l.)
- 114 : 1 Csanády közbekiáltása. — A KNapló nem őrizte meg a MK által följegyzett közbekiáltást, bár Ugron szavai után megjegyezte: »(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)« (KNapló, i. h. 321. l.)

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1891. február 27., 13. évf. 57. sz. (1., 2. l.)* Rotaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléseiről

A képviselőház febr. 26-i ülésén tovább folytatódott a vita a konzuláris bíraskodás 9. §-a fölött. *Ugron Gábor* visszatért előző napi felszólalásában jelzett nemzetközi jogszabály ismertetésére. *Thaly Kálmán* módosítványt terjesztett elő, amely szerint a magyar honosok ügyében hozott ítéletek és okiratok »a magyar állam címere alatt« adassanak ki. *Szilágyi Dezső* rövid válaszában kijelentette, hogy a konzulátusoknál a »címer-kérdés nem csupán a bírói funkcióval függ össze«. *Prónay Dezső* báró hosszas történelmi és diplomáciatörténeti eszmefuttatás után csatlakozott a címer és a nyelv kérdésében az előtte szóló módosítókhoz. *Apponyi Albert* gróf a kiegyezés következtében kialakult közös ügyes sérelmek sorát sorakoztatta fel beszédében, s csatlakozott *Ugron Gábor* módosító javaslatához. *Bokros Elek* előadó *Ugron Gábor* és *Thaly Kálmán* módosító javaslatának elvetését javasolta. *Szilágyi Dezső* hosszabb beszédben utasította vissza *Apponyi Albert*nek a 9. § módosítása ürügyén elmondott beszédének a közös ügyeket érintő megjegyzéseit és interpretálásait. A miniszter szavait az ellenzék többször közbekiáltásokkal megszakította. *Tisza István* a miniszteri beszéd elhangzása során saját személyét ért közbeszólásra válaszolt. *Apponyi Albert* gróf személyes megtámadtatás címén válaszolt *Szilágyi* egyes megjegyzéseire, amihez *Szilágyi Dezső* újabb megjegyzéseket fűzött. Az ülés végén a többség elvetette *Ugron Gábor* és *Thaly Kálmán* módosító javaslatát. (KNapló, 1887–92. XXII. köt. 322–349. l.)

*

A karcolat kezdő mondatával jellemezte *Mikszáth* a 9. § tárgyalása során kirobant heves reflexiókat kiváltó vitát. Az éles szó-párbajokról, az újból felsorakoztatott alapelvekről részletesen beszámol olvasóinak, hiszen a paragrafus vitája újabb alkalom volt az ellenzéknek a kiegyezés értelmezésével kapcsolatos álláspontja ismételt leszögezésére.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

114 : 1 *bajor sörforradalom* — MK egyik korábbi karcolatában írt a waldecki lázongásról, amelyet a délutáni sörözés idejére mindig felfüggesztettek. (Ld. Krk 79. köt. 92–94. l.)

- 114 : 1 *a kínai ópiumháború* — 1839 és 1842 között zajlott Anglia háborúja Kínával, amely az ópium bevitelének korlátozása, illetőleg teljes megtiltása miatt tört ki, és az 1842. aug. 29-én megkötött nankingi békével zárult. E paktum rákényszerítette Kínát a nyugati hatalmakkal való kétirányú kereskedelemre.
- „ 3—6 Thaly felszólalása Szilágyi távollétéről. — A KNapló tanúsága szerint Thaly Kálmán beszéde kezdetén Szilágyi Dezső nem tartózkodott a teremben, megérkezéséig Thaly valóban időhúzó eszmefuttatást ígért: »... így azonban kénytelen lesznek kihúzni az időt, míg a miniszter úr be nem jön (*Helyeslés a szélső baloldalon. Felkiáltások: Öt percnyi szünetet kérünk!*) talán mivel éppen címerekről van szó, egy kis heraldikai értekezéssel...« (KNapló, i. h. 323. l.)
- „ 10 Csanády közbeszólása. — A KNapló a közbeszólást nem őrizte meg.
- „ 11—12 *Valóságos jóllakott Herkules, aki Tiphonnal való párba-jától mindig erősebb* — MK ezzel az utalással a görög mitológia nagyerejű hősének, Heraklesnek harcaira utalt.
- „ 23—28 Szilágyi szónoki kellékei. — Valószínűleg a sajátos helyzet teremtette ezt az ironikus megfigyelését Mikszáthnak.
- 115 : 6—7 *A Nessus-ing van rajta: égnie kell és mozognia.* — eredetileg Nessos kentaur mérgezett vérével átitatott ing, amelyet felvéve Herakles szörnyű kínok között pusztult el.
- „ 11—14 Prónay Dezső és a Luther-mondás. — A KNapló tanúsága szerint a következőképp fejezte be beszédét Prónay: »... Én tehát e szakaszt... el nem fogadom, hanem pártolom Ugron Gábor és Thaly Kálmán t. képviselőtársaim módosítványait...« (I. h. 332. l.) Tehát a lutheri fordulat csak a szatíraíró Mikszáth ötlete volt csupán.
- „ 18 [Apponyi] *a szentimentális igazmondó* — A KNapló szerint Szilágyi az ellenzék érveléséről a következőket mondotta: »... Eleinte a magas hazasúrulás védja hangzott fel; azután a konfúzió és érthetetlenség sötét leplét akarták ráborítani; azután elrejtett ármányoknak dinamitját keresték alatta; s azután az ellenzék indignálódásának adtak kifejezést; ma pedig belevegyül a martíromságnak s a szentimentalizmusnak, a meg nem hallgatott igazmondásnak búsongó sohaj-tása...« (I. h. 345. l.)
- „ 24—27 Apponyi érve és Meszlényi közbekiáltása. — KM pontosan írta le a helyzetet (ld. KNapló, i. h. 336. l.)
- „ 28—30 Károlyi Gábor közbeszólása. — A KNapló tanúsága szerint Prónay Dezső beszédekor kiáltotta közbe Károlyi Gábor gróf »Nincs fegyvergyár!« (I. h. 332. l.)
- „ 36 *falstaffi tábora* — Shakespeare színpadi figurájából teremtett jelzőt könnyelmű, hetvenkedő értelemben használta MK.
- „ 39 *piedesztál* — talpazat, erkölcsi magaslat

Lap Sor

- 116 : 16 —17 *Dionysius fülek* — az i. e. élt szirakuzai zsarnok nevéhez fűződő eszköz, amellyel a tömlőcbe vetett ellenfelei beszélgetéseit kihallgatta.
- „ 21—27 Szilágyi és Képviselőházi Napló kötete. — A KNApló megőrizte ezt a jelenetet, Szilágyi Apponyinak mondott viszontválaszában a következőket mondotta: » . . . T. képviselőtársaim, amint értesülve vagyok, egy hét óta keresgél a Naplóban kifejezéseket régebben elmondott beszédeimből, amelyeket aztán diadalmasan felhozasson ellenem. Nagyon örülök rajt, t. Ház, hogy az 1867: XII. tc. értelmezésére nyilatkozatomat felolvasta. (*A miniszter kézmozdulattal kéri az Apponyi grófnál levő Naplót. Apponyi gróf oda viszi hozzá. Viharos derűtség.*) . . . » (KNApló, i. h. 347. l.)
- „ 33 »*Ne félj, Mátyás!*« — A történetet MK 1888-ban azonos címmel egy rajzában megírta. (Az előkészületben levő Krk 39. kötetében fog napvilágot látni.)
- „ 35 »*Ne félj, Apponyi!*« — Mikszáth a mátyás-madárról szóló történetet mesteri mozdulattal a vitában alulmaradt Apponyi ellen fordította.

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1891. március 8., 13. évf. 66. sz. (3., 4. l.)* Rotaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlament üléseiről

A képviselőház négy közbülső üléséről Mikszáth nem írt beszámolót. A febr. 27-i ülésen, amely mindössze egy óra hosszáig tartott, vita nélkül elfogadták a konzuli bíraskodásról szóló törvényjavaslatot (KNApló, 1887—92. XXII. köt. 350—351.). Márc. 2-án jelentések, előterjesztések hangzottak el (KNApló, i. h. 352—357. l.) A márc. 4-i ülésen a bejelentések után kisebb vita után elfogadták a szegedi rakpart rendezésével kapcsolatos törvényjavaslatot és az evangélikus egyház közalapjára létesítendő nyereménykölcsonról szóló előterjesztést, *Szapáry Gyula* miniszterelnök válaszlott Helfy Ignácnak a bulgáriai nihilistákkal kapcsolatos interpellációjára (KNApló, i. h. 358—275. l.). A márc. 6-i — mindössze egy óra húsz percig tartott — ülésen bejelentések hangzottak el, az előző ülésen letárgyalt törvényjavaslatok végleges megszavazására került sor, és két interpellációt hallgattak meg a képviselők (KNApló, i. h. 376—380. l.).

A márc. 8-i ülésen — erről szól a jelen karcolat — *Szapáry Gyula* gróf mint belügyminiszter benyújtotta »a közigazgatás és önkormányzat rendezéséről a vármegyékben« c. törvényjavaslatot, és

kérte a parlamentet, hogy megvitatásra utasítsa a közigazgatási bizottság elé. *Holló Lajos* ellenjavaslatot terjesztett be, amelyben kifejtette, hogy a kormány küldje el a javaslatot a törvényhatóságoknak, és ezért a javaslat vitáját máj. 1-ig ne kezdjék meg. *Csanády Sándor* a kormány sietségét taktikai húzásnak ítélte, csatlakozott az előtte szóló javaslatához. *Kun Miklós* az ország véleményének megismerése céljából pártolta Holló indítványát. *Szapáry Gyula* gróf nem értett egyet az ellenjavaslattal, és biztosította a parlamentet, hogy a bizottsági tárgyalás ideje alatt módja lesz az országos közvéleményt megismerni. *Helyfi Ignác* a Holló-féle indítványt méltányosnak és a parlament részéről ildomosnak tekintette, elfogadását javasolta. *Asbóth János* rövid felszólalásában kifejtette, hogy a törvényjavaslat kellőképpen elő van készítve, ezért egyetértett a miniszterelnök javaslatával. *Perczel Miklós* kifejtette, hogy a törvényjavaslatot nem ismerik, ezért szükséges a Holló-féle javaslat alapján eljárni tárgyalásában. *Domahidy István* is pártolta a Holló-féle eljárási módot. (KNapló, i. h. 381—386. l.)

*

A karcolat bevezető részében Mikszáth elégikus hangon paren-tálja el a vármegyei intézményt (117 : 1—118 : 5), majd az ülésre gyülekező képviselők hangulatát ecseteli az ellenzék jellegzetes figuráinak felvillantásával és képzeletbeli megszólaltatásával. E hangulati bevezető után felidézi a törvényjavaslatot útjára bocsátó Szapáry Gyula lakonikus bejelentését (119 : 30—39). Ezt követően egy anekdotikus történettel jellemezte a mérsékelt ellenzék, különösen Grünwald Béla személyéhez fűződő törekvését (119 : 11—30), és ezután a második hangulati elemeket tartalmazó helyzetfestés után részletesen beszámolt az ellenzék végső akciójáról, a Holló Lajos által beterveztetett eljárás javaslat vitájáról.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

118 : 30—37 Szapáry felszólalása. — A KNapló tanúsága szerint a miniszterelnök belügyminiszterként a következő lakonikus szavakkal jelentette be a törvényjavaslatot: »Van szerencsém törvényjavaslatot nyújtani be „a közigazgatás és önkormányzat rendezéséről a vármegyékben”. (*Hosszas élénk éljenzés jobb felől. Mozdás a szélső baloldalon.*) A törvényjavaslat már ki lévén nyomtatva, kérem annak szétosztását elrendelni, s azt előzetes tárgyalás végett a közigazgatási bizottsághoz utasítani. (*Élénk helyeslés jobb felől.*)» (KNapló, i. h. 381. l.) — Mikszáth ebből a jelenetből komponálta a karcolat további kibontakoztatását.

119 : 13—24 A laibachi veréb. — Mikszáth ezzel a Szlavóniából, a mai Ljubljánából származó — valószínűleg a parlament fo-

- lyosóján hallott — történettel akarta érzékeltetni a mérsékelt ellenzék politikai helyzetét.
- 119 : 38—39 Csanády felszólalása. — A KNapló szerint, amikor az ellenzéki szónokokat szólító jegyző, Balogh Géza a szólás jogát megadta Csanádynak »Mozgás a jobboldalon« megjegyzés található. A szónok így kezdte beszédét: »CSANÁDY SÁNDOR: No, csak rajta! (*Zaj a jobboldalon. Felkiáltások: Rendre! Elnök csenget.*) Hát ne zúgjanak! Nem a képviselőházba való eljárás ez, ez korcsmába való eljárás! (*Élénk felkiáltások a jobboldalon: Rendre! Rendre! Nagy zaj.*) ELNÖK: Kérem a képviselő urat, ezen kifejezések a parlamentben nem járnak. (*Élénk helyeslés jobb felől.*) A képviselő úr, mint régi képviselő, tudhatja, hogy mikor a Háznak ilyen számos tagja van jelen, akkor bizonyos moraj mindig szokott lenni. (*Zaj.*)...« (KNapló, i. h. 382—383. l.)
- 120 : 6—17 Helfy felszólalása és a közbeszólások. — A KNapló Helfy beszédekor csak az ellenzék helyeslő »Úgy van!«-jait tüntette fel, a »Halljuk Domahidyt!« felkiáltást nem itt, hanem a kormánypárti Asbóth beszédének elején jegyezték fel. (KNapló, i. h. 383—384. l.)
- „ 22—28 Asbóth János felszólalása és a közbekiáltások. — A KNapló szerint az ellenzéki szónokok közbeszólásaikkal többször megzavarták Asbóthot. Az elnök a következő megjegyzést tette: »Kérem a képviselő urakat: ne szóljanak belé, mert a törvényjavaslatot tulajdonképpen még egyik oldalon sem ismerik.« (KNapló, i. h. 384. l.) Különben az elnöknek erre a megjegyzésére támaszkodva javasolta Perczel Miklós a Holló-féle javaslat elfogadását (i. h. 385. l.)
- „ 33—34 Domahidy megszólaltatása. — Perczel Miklós felszólalása után az elnök megjegyezte: »T. Ház! Szólásra senki sincsen feljegyezve... (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Halljuk Domahidy!*)...« (KNapló, i. h. 385. l.)
- „ 36 Csanády közbeszólása Domahidy felszólalása közben. — A KNapló a következőképpen rögzítette a megjegyzést: »CSANÁDY SÁNDOR: Kisül a magyar ember! (*Élénk derűltég*)« (KNapló, i. h. 386. l.)

A FŐRENDIHÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1891. március 10., 13. évf. 68. sz. (2., 3. l.)*
 Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
 Kötetben itt először

A főrendházi ülésről

A főrendiház márc. 9-i ülésén a kisdedóvással kapcsolatban, a képviselőházban már korábban letárgyalt és elfogadott törvényjavaslatot vitatták. Elsőnek *Schlauch Lőrinc* nagyváradi püspök szólt fel, részletesen fejtegette a »vallási érdekek különfélesége«-ből adódó problémákat. Úgy látta, hogy a nemzetiségeknek semmi aggodalmuk nem lehet a törvény kapcsán. *Teutsch Daniel* szász evangélikus püspök nemzetiségi szempontból azért tartotta »veszélyesnek« a törvényjavaslatot, mert »e gyermekeknek a saját tájnyelvükön kívül még a megfelelő irodalmi nyelvet: a németet is meg kell tanulniok«, és erre a törvény nem igen ad módot. Az egyházi önkormányzat szempontjából is beavatkozást látott a szövegben, ezért a törvényjavaslatot nem fogadta el. *Vancsa Mihály* gyulafehérvári görög katolikus érsek célszerűbbnek találta, ha az óvodák felekezeti jellege továbbra is megóvatnák. Nem fogadta el a törvényjavaslatot. *Roman Miron* metropolita azt kifogásolta, hogy a törvényjavaslatban a magyar nyelv terjesztése már semmi határt nem ismer, a nemzetiségi fanatizmus a magyaron és néhol a németen kívül más hazai nyelvet nem tűr. *Metianu János* aradi román püspök szerint a javaslat célszerűtlen pedagógiai és egészségügyi, de célszerűtlen és terhelő egyházi és politikai szempontból is. Tiltakozott minden beolvasztási kísérlet ellen. A törvényjavaslatot elutasította. *Zichy Nándor* gróf kifejtette, hogy szívesen vette volna, ha e törvény tárgyalása előtt már el lettek volna intézve azok a kérvények, melyek az anyakönyvek kérdésének rendezését sürgetik. Magát a törvényjavaslatot támogatta, de az interkonfessionális elv szerinte tarthatatlan. *Csáky Albin* gróf vallás és közoktatási miniszter felszólalásában kifejtette, hogy a kormányt a magas gyermekhalandóság ténye kényszerítette a törvényjavaslat beterjesztésére. Szerinte a nemzetiségeknek csak előnyére válik az, ha a nemzeti nyelvet gyermekeik időben elsajátítják. A minisztert meglepte a nemzeti vallási vezetők tiltakozása, felkérte a püspököket, hogy világossítsák föl »a népet a tiszta tényállásról, s akkor híveik meg fognak nyugodni e javaslatban«. *Zichy Nándor* ellenvetésével nem értett egyet. A részletes tárgyalás során *Császka György* és *Schlauch Lőrinc* püspökök javasolták, hogy a gyermekeknek ne csak erkölcsi, hanem vallás-erkölcsi nevelése legyen a kitűzött cél. A módosítást *Csáky Albin* felszólalása után a többség elvetette. Hasonló sorsra jutottak más olyan módosítások is, amelyek erősen felekezeti szelleműek voltak. (PH, 1891. márc. 10. 4. l.)

*

A főrendiházi ülésteremben elhangzott vita tartalmi részével Mikszáth nem foglalkozott. A korábban hallgatagságba burkolódzott román és szász egyházi méltóságok külső megjelenését, szónoklási habitusát írta le karcolatában, jelezve természetesen, hogy milyen tónusban támadták és ellenezték nemzetiségi szempontból a javaslatot.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 122 : 14—16 (*Haj, valamikor más formában jelentkeztek a Lobkoviczok az országban!*) — Mikszáth utalása Lobkowitz Venzel Franz Eusebius hercegre vonatkozhatott, aki I. Lipót minisztereként, a Wesselényi-féle összeesküvés kegyetlen elfojtása után, a magyar alkotmány erőszakos felforgatásával a korona abszolút jogát az osztrák örökös tartományok módjára kívánta érvényesíteni Magyarországon is.
- „ 30 *skrupulus* — aggály, aggodalom
- „ 34 *arkus* — ív papír
- 123 : 1—4 Teutsch szóbotlása. — Az ülés e mozzanatának megemlégtése arra utal, hogy maga Mikszáth is meghallgatta az ülést, mert a személyes jellegű megfigyeléseken kívül ezt a szóbotlás-sort is megemlégtette.
- „ 5 *traktál* — itt: megtárgyal
- „ 8 *barett* — kerek, lapos ellenző nélküli papi sapka
- „ 8 *pallium* — köpeny, palást
- 125 : 12—13 *Itt tört ki a felekezeti viszály is; de a felekezeti szellemű módosítások egyikét sem fogadták el.* — Az ülés második részét MK ily sommásan jellemezte, ez a tény arra utal, hogy ezen a részén már nem tartózkodott a főrendiház üléstermében.

APRÓSÁGOK

- M** *Magyar Hírlap.* (Fel. szerk.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán) 1891. március 21., 1. évf. 1. sz. (2., 3. l.) *Két nap a közigazgatási bizottságban* alcímmel. Névjelzés: *Scarron*.

Kötetben itt először.

A vármegyei reformtörvényjavaslat bizottsági tárgyalása

Szapáry Gyula a képviselőház márc. 7-i ülésén terjesztette be a közigazgatás reformjára, azaz a megyei autonómia tetemes megnyírbálására vonatkozó törvényjavaslatát. Mikszáth az akkori ülésről beszámoló *A t. Házból* c. karcolatában (a jelen kötet 117—118. lapján és jegyzeteinket a 290—292. lapokon) elégikus hangnemet ütött meg, egy kissé a megyét is, de saját fiatalságát is búcsúztatta.

A jelen karcolat az ellenzék által hevesen támadott és időhúzási céllal előzetes megyei véleménynyilvánításra javasolt törvény bizottsági vitája első két napjának rövid summázata. Ez a Mikszáth-írás már nem a PH hasábjain látott napvilágot, hanem a Horváth Gyula szerkesztette MH-ban, mégpedig a lap első számában. Ez magyarázza Mikszáth bevezető sorait, mentegődzését azzal kapcsolat-

ban, hogy az első két nap üléséről összevontan, az első tárgyalási napról pedig »ollózással«, azaz nem friss hírként számol be olvasóinak. (Írónknak az új lappal való kapcsolatát ld. részletesebben a »Mikszáth és a Magyar Hírlap« című részben, e kötet 178—191. l.)

Érdekes megfigyelni, hogy a jelen karcolat hangneme és tállási módja tompább, színtelenebb mint az előjáróban említett márc. 8-án megjelent *A t. Házból* c. írás. Feltételezéseink szerint nem a téma iránti érdeklődése csappant meg Mikszáthnak, hanem a fakóbb tállási módban szerepet játszhattak a lapalapítás körüli izgalmak, az elválás a több mint tíz éve megszokott szerkesztőségi asztaltól, a szűkebb redakciótól, a szakítás Légrády Károllyal. A hangnem visszataartottságára az is hathatott, hogy ez az írás egy »török-szakad« szűlemény volt, a nagy hanggal bejelentett új lap nem jelenhetett meg Mikszáth-írással nélkül, hiszen Horváth Gyula egyik legfőbb propagandafogása az volt, hogy az új lapban fogja folytatni Mikszáth Kálmán parlamenti publicistikáját. Az első számban tehát, akár tetszett, akár nem, friss, napi eseményeket tárgyaló karcolatot vártak az új főmunkatárstól, aki redakciót is cserélt, és az új főszerkesztőt kívánja támogatni további írásaival.

Az alábbiakban röviden összegezzük a PH híradásai alapján a két bizottsági ülés lebonyolítását, idézve azokat a részleteket is, amelyek kommentárként fűzettek az eseményekhez:

»Akárhány ülésén a Háznak nem vett részt annyi képviselő — kezdte az első ülésről szóló beszámolóját a lap — mint amennyinek jelenlétében kezdte meg ma a képviselőház közigazgatási bizottsága a megyei igazgatást államosító törvényjavaslat tárgyalását. A legnagyobb bizottsági tanácskozási terem is alig volt képes befogadni ezt a valamennyi pártnak Budapesten időző tagjaiból alakult hallgatóságot, mely negyedfél óráig a legnagyobb érdeklődéssel figyelt a tanácskozás folyamatára.

A bizottsági elnök megnyitó beszédében kiemelve a bizottság feladatának messze kiható jelentőségét, átadta a szót a bizottsági jegyzőnek, ki szakszerűen, egész tárgyilagossággal világította meg a törvényjavaslat rendelkezéseit s több kérdést intézett a kormányhoz, amely kérdésekre gr. Szapáry miniszterelnök nyomban meg is adta a választ.

A fontos kijelentéseknek egész sorát foglalja magában a kormány fejének feszült figyelemmel hallgatott nagyérdékű beszéde, melyből az egész közigazgatási reform-kérdésnek érdekes képe tárul elénk. Nem kismértékben megnyugtató volt e kijelentések hatása bizottság tagjaira, s még az ellenzéki tagok sem fojthatták el a helyeslő morajt, midőn a kormányelnök késznek nyilatkozott oly módosítás elfogadására, mely a tisztviselőket eltiltsa a politikai pártgyűlésen való részvevéstől.

Meglátzott a kormányelnök nyilatkozatainak hatása *Apponyi* Albert gróf felszólalásán is. A mérsékelt ellenzék vezére különböző fenntartásokkal bár, *általánosságban elfogadta* a törvényjavaslatot, de a részletekre nézve egész kollekcióját jelentette be a módosításoknak,

melyek különösen a *főispáni* állást s a megyei közgyűlésnek és közigazgatási bizottságnak szerepkörét illetik. Beszédének ide vonatkozó részével szemben *Tisza István* védelmezte e törvényjavaslat álláspontját.

A szélsőbal még nem jutott szóhoz a mai ülésen. E párt részéről *Szederkényi Nándor* fog a holnapi ülés elején a régi vármegyének rozsdamartha fegyverzetében síkra szállni. («*A közigazgatás reformja*» PH, 1891. márc. 20. 2. 1.) Ezt követően részletesen ismerteti a lap az egyes felszólalásokat.

A második napról pedig a következőkben sommázta véleményét a PH:

»Hosszú lére eresztett szélsőbaloldali támadással vette kezdetét a közigazgatást államosító törvényjavaslat mai tárgyalása a Ház bizottságában. Az örök békétől a dualisztikus államforma követelményéig minden képzelhető és képtelen dolog fel volt hozva e támadó beszédben a javaslat ellen. De a kifejezéseknek hevesége vajmi fogyatékosan palástolhatta el az érveknek gyöngöge voltát.

Hogy az alkotmányt sérti, hogy a nemzet erejét gyöngíteni fogja az államosítás, mindezek az állítások még a szélbali hívek szűkebb táborában is aligha fognak hitelre találni. A következő három szónok több-kevesebb fenntartással hozzájárult ahhoz, hogy a bizottság menjen bele a törvényjavaslatnak részletes tárgyalásába, de mindannyian hangsúlyozták bizonyos módosításoknak szükséges voltát, úgy a hatáskörök szabatosabb megállapítása, mint az önkormányzat hatályos gyakorlásának biztosítása szempontjából.

Figyelmes meghallgatásban részesült, s tagadhatatlanul sok érdekes dolgot is foglalt magában különösen a két utolsó beszéd, a *Gulner Gyuláé* és a *Tibád Antalé*.

Gulner drasztikus példákkal világította meg a jelenlegi közigazgatás mizériáit, s rámutatott azon okoknak egynémelyikére is, amelyek nem engedték, hogy az adminisztráció olyan legyen, amilyennek lennie kellett volna. A törvényjavaslattal szemben ismételve és helyeslőleg utalt ugyan gr. *Apponyi* fejtegetéseire, de sokkal messzebb menő követeléseket tartott fenn a részletes tárgyalásra, mint a mérsékelt ellenzék vezére.

Még több módosítást jelentett be a részletekhez *Tibád Antal*, kinek a javaslat rendelkezéseit boncoló felszólalásából a személyes élnék egy neme sem hiányzott.

Mindketten elleneztek többek közt azt is, hogy az ügy egész kiterjedésében áthelyeztessék a belügyminisztérium hatáskörébe, amely felfogásnak a bizottság körén kívül is sok híve van a képviselőházban.

Tibád annak kimondását is kívánta, hogy a tisztviselők, beleértve a főispánt is, a főrendiháznak sem lehetnek tagjai, amint a közigazgatás általános érdekein kívül indokolni látszik a törvényjavaslatnak az a rendelkezése is, mely szerint a főispán, valamint a többi

központi tisztviselő, a vármegye székhelyén köteles lakni.« (»A köz-igazgatási reform« PH, 1891. márc. 21. 2. 1.) A továbbiakban a lap részletesen közli a felszólalásokat.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 125 : 1—2 *mindjárt ollózáson kezdjük, ollózáván az egyik napot még a születésünk előtti korból* — ld. ezzel kapcsolatban a bevezetőnkben a Magyar Hírlap első számával kapcsolatban írottakat.
- „ 5—6 *Huszonnégy legény ácsolja a koporsóját* — e fordulattal a huszonnégy tagból álló közigazgatási bizottságra utalt MK.
- „ 15—16 *kilencszáz esztendőnél többre Ráth Károly se kontemplálja* — Az évődő megjegyzés oka homályos, MK korábbi és későbbi cikkeiben többször fejezte ki elégedetlenségét a fővárosi vezetéssel kapcsolatban, és ilyen alkalomkor a főpolgármester bábfigura-jellegét is szóvá tette. (Ld. e kötetben *Ki a vivát?* c. karcolatát a 54—57. lapokon.)
- „ 18—126 : 1 *még az agyonütésnél fenntartja magának a hozzászólást* — A bizottsági ülésen is először általánosságban, majd részleteiben tárgyalták meg a terítékre kerülő törvényjavaslatot. Apponyinak ez a megjegyzése az utóbbi alkalomra és nem a képviselőházi tárgyalásra vonatkozott.
- 126 : 1—2 *Egyelőre megelégszik, ha az egy főispán mentéjéről leszakíthat egy-két aranygombot* — A PH tömörítésében a főispáni funkcióval kapcsolatban Apponyi beszédében a következő megállapítás olvasható: »... Szervezeti és közsabadsági szempontból elhibázottnak tartja a főispáni állást és a közigazgatási bizottságnak jelen alakjában való fenntartását. Ami az elsőt illeti, a javaslat azon beosztása, mely szerint öt koordinált szakfőnök van, melyeknek az alispán csak egyike, merőben fikció. Tényleg az alispán, ti. a belügyi igazgatás igazi vezetője lesz a megye főnöke. Ezt a javaslatból is ki lehet olvasni. A főispán csak egy második főnök, akinek az előbbivel párhuzamos, de meg nem határozott hatásköre van...« (PH, 1891. márc. 20. 4. 1.)
- „ 5—6 *(Akinek Szapáry Gyula gróf részletekben adja fel az utolsó halotti szentségeket)* — MK ironikus utalása Szapáry Gyulának a bizottságban elhangzott miniszterelnöki expozéjára vonatkozott.
- „ 9 *(Ölőndér a kalpag helyett.)* — Ez a közbevetés a nemzeti tradícióval való szakítás szándékát kívánhatta jelképezni.
- „ 16 *Ma végre sirva fakadt Szederkényi Nándor.* — Szederkényi volt a bizottsági vitában az első ellenzéki felszólaló.
- „ 26—27 *Elenyészél, elmegy a dereseid, a pandúravid, a tajtékipipáid után.* — Hasonlóan — bár sokkal szívesebben — sorakoztatta

Lap Sor

- fel MK a rekvizitumait a korábbi említett *A t. Házból* c. cikkében. (Ld. e kötet 117. l.)
- 126 : 28 *Hallani fogod még Bellona ostorának csattogását* — Bellona (régőbbi alakjában Duellona) a rómaiak hadi istennője volt. Kultusza a szabinoktól került a rómaiakhoz. Temploma Rómában, a Capitolium és a Mars mező között állt.
- 127 : 8—20 A hasonlóként megemlített történet a szeszélyes aszszonyról. — MK a karcolatban Aradról vett napi hírként említi meg az esetet, de korábban *Az íróasztal morzsái* egyik történeteként már 1884-ben maga is megírta (Krk 36. köt. 21—22. l.) később pedig a Reviczky Gyulának emléket állító *Az elképzelt méz* c. elbeszélésében 1891 végén újra felelevenítette ezt a mozzanatot (Krk 41. köt. 55—56. l.)
- „ 25—26 *mintha a Poe vén hollója volna: »Soha, soha, sohasem«.* — Mikszáth Poe, Edgar Allan »A holló« c. költeményének minden strofáját záró refrénre utalt, amely a mai ismert Tóth Árpád-féle fordításban a következőképpen hangzik: »S szólt a holló: „Soha már !”«

A KODIFIKÁTOR ÉS A JAVASLAT

- M** I. *Magyar Hírlap.* (Fel. szerk.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán) 1891. március 22. 1. évf. 2. sz. (3. l.) *Szatira dióhéjban* alcímmel. Névjelzés nélkül.
- II. *Magyar Hírlap.* (Fel. szerk.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán) 1891. augusztus 5., 1. évf. 135. sz. (2. l.) — A másodközlés okáról és körülményeiről ld. alább a keletkezés körülményeinél.

Kötetben itt először.

Egy sikeres politikai »prognózis« és története

A húsvéti szünet után, április derekén kezdte meg a parlament a közigazgatási javaslat vitáját. A karcolat keletkezésének idején még csak a bizottsági tárgyalások folytak, a harmadik tárgyalási nap múlt el csupán. Az első két ülésről MK az MH előző napi számában írt rövid összefoglalót (ld. e kötet 125—127. lapján és jegyzeteinket a 294—298. lapokon).

A jelen karcolat az elkeseredett bizottsági vita hangulatát tükrözi, és előre vetít egy várható obstrukciót, illetőleg a javaslatot benyújtó Szapáry Gyula vereség számba vehető kerettörvény-javaslatát, amelyet a nyárra prolongált ülésorozat végén, augusztus elején nyújtott be. (A Házbeli vitáról a kötet bevezetőjében tájékoztatjuk az olvasót, mivel májustól augusztus közepéig Mikszáth betegsége és karlsbadi gyógykezeltése miatt nem vett részt a parlament ülésein,

továbbá Horváth Gyulával való kapcsolata politikai okok miatt meg-
lazult, és még az ülésteremtől távollétében sem jelent meg tőle par-
lamentári karcolat.

Egy négy és fél hónap múlva, aug. 5-én az MH hasábjain Hor-
váth Gyulától egy cikk látott napvilágot »Finita la commedia« cím-
mel. Ez az írás belevilágít abba a politikai szituációba, amelyben Mik-
száth a jelen karcolatot megírta: az MH és főszerkesztője, Horváth
Gyula szabadelvű párti mandátummal helyet foglalva a Házban, op-
pozícióba vonult a Szapáry-kormánnyal szemben. A bizottsági vita
nyomán az ellenzék vérmes reményeivel azonosította magát, és a hosz-
szú, 279 §-ból álló törvényjavaslat eredeti formában való elvetését jó-
solta meg, és egy áthidaló, csak az általános elveket leszögező törvény
elfogadtatására látott lehetőséget. E politikai jóslat közlésére a leg-
alkalmasabb egyént, Mikszáth Kálmánt használta fel. Következzék
tehát az öneleplezést tartalmazó Horváth Gyula-cikk teljes szövege,
amely az MH 1891. aug. 5-i számában (135. sz.) megjelent az 1., 2.
lapon:

»Finita la commedia

Megütközés, bosszúság, fölháborodás tükröződött vissza az el-
lenzék minden tagjának arcán, midőn Szapáry gróf rejtegetett titka
kipattant:

Nem kellett a 279 §-ból készült törvényjavaslat a közigazgatás
államosításáról, no hát megcsinálom nektek a reformot egy, két vagy
három szakaszból. Ezt tessék obstruálni, ha tudjátok! Gúnyoltatok,
nevettek, vérig bántottatok; most én gúnyollak ki titeket! És neve-
tek fölöttetek és én csaplak agyony egy ütéssel mindnyájatokat: a
szelid lelkületű Apponyi grótot, a rendíthetetlen Irányit, a hősz Ug-
ront, a harcias Barthát, a simulékony Ábrányit, mind-mind egy lábíg,
válogatás és kímélet nélkül.

Megmentem a veszélyeztetett parlamentárizmust, szilárd ala-
pokra fektetem a kormány aláaknázott tekintélyét, biztosítom a több-
ségnek a kisebbség túlkapásai által fenyegetett uralmát. Kiszolgálta-
tom a fúziótól csökönysödők gúny-hahotájának a mérsékelt ellenzé-
ket vezérestül együtt, ezzel helyreállítom a békét pártomban. Bizto-
sítom a többséget magamnak az idők beláthatatlan végéig, ezzel meg-
szerzem a kabinetben az egyetértést és engedelmességet.

Oh, dicső varázs-szer, melynek birtokában megszereztem ma-
gamnak a földi hatalmat. A parlament hánykódó hullámain, mint az
idvezítő a háborgó tenger fölött, szilárd léptekkel járok. Oly dicsőséget
és kelendőséget is szerettem a parlamentárizmusnak, hogy nem lesz
annak ellene senki Pétervártól Tumbuktuig, a Nordkaptól a Jöre-
mény-fokáig. A Westminster sírboltjában megfordulnak koporsójukban
Anglia nagy államférfiai az irigységtől. Montesquieu, Mirabeau,
Sieyes emlékei szétfoszlanak, mint buborék — Szapáry gróf világmentő
eszméje előtt.

Nem és százszor nem; ennyi dicsőségnek, ilyen hatalomnak,
ekkora szerencsének nem tud ellentállni e sorok írója: részt kérek be-
lőle magamnak és pedig az egészet!

Március 21-én egy vizitkártyára a következőket írtam:

„Törvényjavaslat a közigazgatás államosításáról.

1. §. Aki Magyarországon valamely közigazgatási hatalmat gyakorol, azt a belügyminiszter nevezi ki.

2. §. Magyarországon minden élő embernek a belügyminiszter parancsol.

3. §. A vármegyék autonómiája azonban teljes épségben fenn tartatik.”

Ezt Mikszáth Kálmán képviselőnek adtam át, ki azt a „Magyar Hírlap” 2. számában közölte, mint az alább olvasható lesz. Soha nem adta vissza a vizitkártyámat. Most már tudom, hogy Neki adta át, ki azt — a korona előzetes engedélyét megnyervén — holnap a képviselőház elé terjeszti.

És nekem boldogtalannak a dicsőség fényéből alig jut egy reflex-sugár, amíg Szapáry gróf daliás termete abban fog fürdeni. Igaz, az indoklást nem én, hanem Mikszáth írta meg és az ő ellenállhatatlan szarkazmusa meg humora a miniszterelnöknek és javaslatának ki-gúnyolására fordította azt.

Szenvedtük is együtt e tréfáért a szemrehányást, meg is osztotunk becsületesen — a nagyobbik részt nekem adta — a korholásból.

Gúnyt űztünk Szapáry grófból és a javaslatából. E gúnyt egy egész országon, egy egész nemzeten, ezer éves alkotmányunkon, az évezred végén bosszulja meg Ő.

Mert e frivol tréfára csakugyan kikéri a korona előzetes beleegyezését és a magyar parlament asztalára teszi.

Én gondolkoztam afölött, hogy egy lap hasábjain, melynek komolyságot vindikáltam, megjelenhet-e ily tréfa? Szapáry gróf nem gondolkozott, ő kodifikáltatni akarja e szerencsétlen, rossz élcet.

Hasonlítsák a Szapáry gróf javaslatát és a fentebb idézettet össze, van-e különbség köztük?

Ha nincsen — amint nincsen — akkor utasítsák indignációval vissza oda, ahová való: az operett-országokba, ahol „vígán szeretik az uralkodást.”

Horváth Gyula

Eddig Horváth Gyula »utólagos« vallomása és ezt követően csillagot közbeiktatva, »Íme március 22-ikén megjelent közleményünk, melyre fentebb hivatkozás van« bevezető mondattal teljes egészében a jelen Mikszáth-karcolat, minden változtatás nélkül.

Arra eddig sem közvetlen, sem közvetett adatunk nincs, hogy miként fogadta Mikszáth e politikai leleplezést. Ismerve a szabadelvű párthoz fűződő személyes és érzelmi kapcsolatait, feltételezhető, hogy kellemetlenül érinthette annak utólagos írásbeli bizonyítása, hogy egy manipuláció eszközeként használták fel, kihasználva azt a személyes szimpátiáját, amellyel még március derekán Horváth Gyulához kötődött. Úgy véljük, nem bocsátkozunk túlzó feltételezésekbe, ha Horváth Gyula öngigazoló és íronkat kiszolgáltató írását a végső, a döntést kiváltó mozzanatnak tekintjük, amely arra készítette Mikszáth Kálmánt, hogy szakítson Horváth Gyulával és lapjával, és

visszatérjen az elhagyott PHbeli íróasztalához. E lépése megtételének módjairól a *Nyílt levél Légrády Károlyhoz* c. írása és az ahhoz fűzött megjegyzések adnak majd számot (ld. e kötet 46—47. l. illetőleg jegyzeteinket a 235—238. l.).

A CSÖNDES HÁZ

M *Magyar Hírlap.* (Fel. szerk.: Horváth Gyula, főmunkatárs: Mikszáth Kálmán) 1891. április 2., 1. évf. 12. sz. (3., 4. l.) *Titkos ülés a képviselőházban* alcímmel. Névjelzés: Házi
Kötetben itt először.

A szerzőségről

A szokatlan »Házi« jelzésű szignó a kissé haloványra sikerült karcolatnak talán a szerzőjét kívánta leplezni, talán arra is utalva, hogy az MH belső munkatársa, tehát házi ember írta, vagy játékosan arra kívánt célozni, hogy képviselőházi tagként látogatott el írója a hűsvét ivakáció idején üresen kongó parlament. épületébe, és az ott észlelt furcsa jelenet inspirálhatta a karcolat megírására.

Az írás minden bizonnyal Mikszáthtól származik, hiszen az MH megindulása pillanatától azt hirdette, hogy a parlamenti karcolatokat Mikszáth fogja készíteni (ld. »Mikszáth Kálmán és a Magyar Hírlap« c. bevezető 178—190. lapját), így feltehetően őt unszolták a vakációzó parlamentről szóló írás elkészítésére.

KÉT ÉV ELŐTT ÉS MA

M *Pesti Hírlap.* 1891. szeptember 20., 13. évf. 258. sz. (2.l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A helyzet képe

1881. okt. 3-án kezdődött a képviselőház őszi ülészaka. Az első megvitatásra kerülő kérdés — mint általában — a költségvetés kérdése, az államháztartás helyzete volt. MK jelen karcolatában az ezzel kapcsolatos találgatásokat, pletykákat választja témájául. A kis »entrefilet-anyag« az írónak lehetőséget nyújt arra, hogy a költségvetéssel kapcsolatos pletyka továbbadásán túl ne csak a szabadelvű kör (a klub) életébe, de mintegy az emberi lélekbe is bepillantást engedjen. A bizalmas információk fogadtatásának szembesítését MK

egyrészt a pletykák természetrajzát illetően kamatoztatja (akármilyen is a tartalom, a szóban forgó kérdés, a forma ugyanaz: a bizalmas közlés és annak hitetlenkedő tudomásulvétele), másrészt ez a szembeállítás azt is lehetővé teszi, hogy jóleső érzéssel nyugtázza az ország pénzügyi helyzetének ha nem is a valóságban, de a közvélemény szemében történő megszilárdulását.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

133 : 15 *entrefilet-anyag* — régies kifejezés, kisebb jelentőségű hír
„ 16–17 *megszilárdultak a pénzügyi viszonyok két év alatt a közvélemény szemében* — MK állítását a pénzügyminiszter okt. 7-i expozéja is megerősíti: »... pénzügyi helyzetünk javulása folytán, a mindent rózsás színben látásnak... s a vérmes reménységeknek mind sűrűbben nyilvánuló szimp-tómiáival találkozunk...« (KNapló, 1887–92. XXVII. 37. l.)

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. október 8., 13. évf. 276. sz. (8. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül. *Az expozé* alcímmel.
Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

A képviselőház 1891. okt. 7-i ülésének legfontosabb eseménye *Wekerle Sándor* pénzügyminiszter expozéja, az 1892. évi állami költségvetés beterjesztése volt. Ennek első részében a tervezett kiadásokat ismertette, majd áttért a bevételek várható alakulásának kérdésére. A költségvetés kedvező mérlegének a megvonása után óvta a képviselőket a realitást nélkülöző »vérmes reményektől«. Figyelmeztetését a bevezetendő reformok (az igazságügy, az adminisztráció reformja, a tanítói illetmények és tisztviselők fizetésének szabályozása stb.) kiadásaival, valamint a hadsereg fenntartásának várhatóan növekvő költségeivel támasztotta alá. Ezután a kormánynak arról a szándékaról beszélt, hogy a reformpolitikát az anyagi lehetőségekkel összehangolja. Felvetette a pénzügyi és hitelviszonyok gyökeres átrendezésének a kérdését is. Ennek megoldását a »kisembereket« is segítő hitelpolitikában, hitelszövetkezetek felállításában, a valutakérdés rendezésében, valamint a pénzügyi adminisztráció reformjában je-lölte meg. Végül a költségvetés tárgyalásának várható elhúzódsága, valamint a delegációs tárgyalások miatt indemnitijavaslattal élt, melyben kérte az előző költségvetés határidejének 5 hónappal való meghosszabbítását. Ezután *Beöthy Ákos*nak a kereskedelmi minisz-

terhez, *Pázmány Dénesnek az igazságügy-miniszterhez intézett, a Magyar Hírlap terjesztésének a vasutak területén történő megtiltását kifogásoló interpellációi* következtek. (KNapló, 1887—92. XXVII. 31—55. l.)

*

MK karcolata az okt. 7-i ülésnek egyetlen, valóban legfontosabb mozzanatát emelte ki: a pénzügyminiszter költségvetési beszámolóját. A hatás titkát vizsgálja Mikszáth, s ezt nem az előadó stílusában, hanem a sikeres pénzügyi politikában, az ellentéteket felfüggesztő reális számvetésben látja. Wekerle szónoki sikere a karcolat szerint nyilvánvalóan az egész kormányzati rendszer sikere, s Mikszáth láthatóan szívesen festené a nemzeti megbékélés és megújulás ábrándos képeit, de — híven a valósághoz — azzal fejezi be írását, amivel kezdte: a parlamenti szokásos, nyugtalan léggör érzékeltetésével.

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor
133	: 4 <i>elokvenciu</i> — ékesszólás
134	: 19—20 Wekerle expozéja — Wekerle Sándor pénzügyminiszter a képviselőház okt. 7-i ülésén ismertette az 1892. évi állami költségvetést. A szóban forgó többlet valóban pontosan 12 995 Ft. (KNapló i. h. 37. l.)
„	21—22 <i>A kedélyekben még ott kering a jászberényi mérég</i> — Jászberényi beszédében Apponyi Albert szakított a szabadelvű párttal, felmondta a közigazgatás államosításának kérdésében a kormányzattal kötött szövetséget. Erre vonatkozóan Baross Gábor későbbi, okt. 19-i felszólalásában pl. a következőket mondta: »Az egész vitában csak a függetlenségi párt járt a legjobban és valóságos flegmával nézett az egészre, mert egyfelől Jászberényben a képviselő úr ajánlotta fel a szövetséget a szélsőbalnak, ma pedig rólunk állítja azt, hogy mi hízelgünk a szélsőbalnak és ekként versenyzünk.« (KNapló i. h. 152. l.)
„	22—23 <i>még a légben leng a Szapáry lövegének füstje</i> — MK utalása arra vonatkozik, hogy a közigazgatási törvényjavaslat obstrukciós vitáját követően Szapáry Gyula egy négy szakaszos törvényjavaslatot terjesztett elő (ld. e kötet 176—177. l.)
„	23—24 <i>a nyári mámor is pirosítja a szélbali homlokokat</i> — MK itt arra utal, hogy a 48-as párt — obstrukciós taktikájával — megakadályozta a közigazgatási törvényjavaslatnak, az államosításnak saját municipalista törekvéseivel ellenkező megszavazását. Erről Helfy Ignác okt. 17-i beszédében a következőket mondta: »... igenis célunk az obstrukció volt, vagyis meg akartuk akadályozni, hogy az a törvényjavaslat törvényerőre emelkedjék.« (KNapló i. h. 105. l.)

- 134 : 34 *Itt egy kis szöszeke hajú tízezer forintocska* -- Valószínűleg a beszéd következő részére vonatkozik MK megjegyzése: »A többi tárcák közül csak azt említem fel, hogy 79 000 fttal emelkednek a vallás- és közoktatásügyi minisztérium bevételei, 22 000 fttal a honvédelmi tárcá és 9 000 fttal a belügyi tárcá saját bevételei.« (KNapló i. h. 36. l.)
- „ 35 *amott egy pufók képtű, egészséges kétszázezer forintos.* — MK valószínűleg az expozé következő részére utal: »660 000 fttal emelhettem a bélyeg és illeték jövedelmét, valamint 220 000 fttal, vagyis nettóban 154 000 fttal a sójövédékből várható bevételt.« (KNapló i. h. 36. l.)
- „ 37 *21 milliós bevétel emelkedés, mely az államvasútra esik.* — Wekerle szavai szerint: »Összes állami bevételeink... az 1891-iki költségvetésben előirányzott rendes bevételekhez arányítva 26 038 000 forint emelkedést mutat. Ezen emelkedés túlnyomó része, 21 090 000 forint az államvasútra esik.« (KNapló i. h. 35. l.)
- 135 : 1—2 *a 19 és fél millió fölőleg az 1889-iki zárszámadásokban.* — MK állítása megfelel a KNaplóban foglaltaknak: »Ezen zárszámadások nemcsak azt a szigorú mértéket igazolták, melyet annak idején a költségvetés előterjesztések felállítottam, hanem messze meghaladó eredményt is tüntettek fel, amennyiben kerek számban szólva a pénztári felesleg 28 millió forintra rúg... és ha az összehasonlítás legszigorúbb mértékét alkalmazom is, vagyis a tényleges bevételeket az utalványozásokkal állítom szembe, akkor is 19 és fél millió felesleg mutatkozik.« (KNapló i. h. 37. l.)
- „ 10—11 *a jobboldal zajos éljenébe belefoly az ellenzék elismerésének moraja is.* — A KNapló csak ennyit közöl: »(Éljenzés a jobboldalon).« (KNapló i. h. 37. l.)
- „ 12—13 *Először int, lekölt, egy kicsit fősvénykedik* — MK Wekerle expozéjának következő részére utal: »Kötelességemnek tartom mindezeket felemlíteni, hogy óva intsek a vérmes felfogástól. Akkor, midőn még pénzügyi bajokkal küzdünk, sokszor a kishitűségnek, a csüggedésnek nyilvánításával találkozunk közéletünkben és egész politikai felfogásunkban. Szükségesnek tartom ezt fölemlíteni, mert most az ellenkező áramlatot látom s mert pénzügyi helyzetünk javulása folytán, a mindent rózsás színben látásnak... s a vérmes reménységeknek mind sűrűbben nyilvánuló szimptomáival találkozunk nemcsak pénzügyi eredményeink megítélésénél, hanem egész politikai felfogásunkban is...« (KNapló i. h. 37. l.)
- „ 16—19 *Wekerle a reformokról* — »Ne feledjük, hogy összes finánciális erőinket kemény próbára teendik azon szükségletek melyek a már megkezdett, hogy úgy mondjam, inangurált reformokkal mellözhetetlenül járnak. Csak ezentúl fognak nyilvánulni egészükben az igazságügyi reformokkal járó

nagyobb szükségletek, az adminisztráció mellözhetetlen reformjával járó költségek és azon több kiadások, melyek a tanítói illetmények szabályozásával és a tisztviselők fizetésének emelésével járnak. Ez utóbbi kettőre nézve törvényjavaslatainkat már legközelebb lesz szerencsénk betervezni.» (KNapló i. h. 37—38. 1.)

A MAI VITA

M *Pesti Hírlap. 1891. október 17., 13. évf. 285. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

Okt. 16-án megkezdődött az indemnity-vita. A Wekerle Sándor által már okt. 7-én jelzett költségvetés-meghosszabbítás vitáját *Hegedűs Sándor*, a pénzügyi bizottság előadója nyitotta meg felszólalásával. Ebben áttekintette a kiegyezés utáni pénzügyi politika történetét, s megállapította, hogy a 24 költségvetésből 19-szer indemnitási javaslattal élt a kormány. Az indemnitást a kormányzat olyan hagyományaként értelmezte, amelyre szükség van, amelynek előírásait a minisztérium önkényesen éppúgy nem változtathatja meg, mint a költségvetését. Hangsúlyozta, hogy a pénzügyminiszter már az indemnitativajaslattal előtt beterjesztette az 1892-es költségvetést, tehát szó sem lehet valamiféle taktikai megfontolásról. *Helyi Ignác* elismerte, hogy Magyarországon az indemnitativel való kormányzás nem új dolog, de a most beterjesztett javaslatot mégis példátlanul minősítette, egyrészt azért, mert nem szokás 3 hónappal a régi költségvetés lejártá előtt fölvetni ezt a kérdést, másrészt pedig azért, mert ilyen hosszú, 5 hónapos költségvetés-meghosszabbítás indítványozása még nem fordult elő a parlament történetében. Kifogásolta, hogy *Hegedűs Sándor* csak arról beszélt, amire a kormány nem használhatja fel az indemnitativt, arról azonban nem esett szó, hogy mi az indoka a javaslattal. Végül a 48-as párt nevében indítványt terjesztett be a törvényjavaslat elutasítására. *Apponyi Albert* is precedens nélküli követelményként jellemezte a tervezetet, s okát a kormány határozatlanságában, aggályos politikájában jelölte meg. Ennek bizonyítékaiként említette az utcai tüntetésekkel szembeni túlzott erődemonstrációt, a 48-as párttal szemben a delegációk ügyében tanúsított kicsinyes magatartást, a primási szék betöltésével kapcsolatos megalkuvást stb. Véleménye szerint a kormánynak egy esetleges obstrukciótól való félelme vezetett ilyen túlzottan óvatos lépéshez: az 5 hónapos indemnitativ jóelőre való beterjesztéséhez. Ezt azonban, a mérsékelt ellenzék indítványa alapján, csak elutasítani tudja, tekintve, hogy elfogadása a parlament armúgyis szűkkörű ellenőrzési jogának a további csonkítására vezetne. Ezután *Wekerle Sándor* válaszolt *Helyi* és *Apponyi*

felszólalásaira. Az elhangzott érveket két csoportra osztotta: részben a javaslat korai felvetése és a hosszú időre való felhatalmazás miatti ellenvetésre, részben pedig a kormány ténykedésével szembeni általános politikai kifogásokra. Az első kérdéscsoportra válaszolva kifejtette, hogy az indemnty nem korlátozza a parlament ellenőrzési jogát, s a kormány, tekintve, hogy a betervezett új költségvetés tágabb kereteket biztosít a számára, a leginkább érdekelt abban, hogy az mielőbb törvényerőre emelkedjék. Az indemnty-javaslat korai megszavaztatását a magyar parlament sajátos viszonyaival magyarázta. Végül áttért a kormány politikájának a kérdésére: azt nem a féltékenység, hanem a körültekintés, az előrelátás példájaként értékelte. *Csanády Sándor* felszólalásában a kiegyezés közösügyes rendszerének az elutasításából vezette le a javaslattal szembeni álláspontját, véleménye szerint ugyanis, aki elveti 67-et, nem támogathat olyan törvényjavaslatot, amely a 67-es rendszer stabilitását van hivatva fenntartani. *Beöthy Akos* beszéde szerint az indemnty egyre inkább politikai-taktikai eszköz lesz a kormányok kezében, s mint ilyet, nem szabad elfogadni. A német és az angol parlament példájára hivatkozott, érzékeltetve, hogy az indemnty kérdése nagyon is fontos ügy. Az obstrukcióról szólva kifejtette, hogy nagyobb veszély az országra egy nem megfelelő törvény gyors kieroszakolása, mint az, hogy ha egy jó tervezet — annak alapos megvitatása miatt — később kerül elfogadásra. Végül a kormány politikájával kapcsolatos általános kifogásait fogalmazta meg. *Szilágyi Dezso* felszólalásában lényegében Wekerle érveit ismételve elmondta, hogy az indemnty-javaslat tárgyalását azért hozták előre, mert a parlamentnek most van ideje erre. Az alkotmányjogi kifogások alaptalanságát a Ház költségvetési jogának, az appropriációnak a fennállásával indokolta. Végül *Csatár Zsigmond* jelentkező felszólalásra. A kormány politikájának hiányosságait felsorakoztató beszédét az indemnty-javaslat elutasításával zárta. (KNapló 1887—92. XXVII. köt. 72—97. l.)

*

MK karcolatában az okt. 16-i indemnty-vita bemutatását a Ház berendezésében történt változás leírásával kezdi. A mediumon az újonnan felállított »vassorompó«, az »aranyozott ketrec« felállítása az obstrukciós viharokra emlékezteti, ez pedig megfelelő kontraszt a jelen ülés »csendes, zajtalan képének« felvázolásához. Az írás a továbbiakban részletesen — szinte regesztaszzerűen — mutatja be az egyes hozzászólásokat. Ami hitelessé avatja a karcolatot, az az író személyes jelenléte, állásfoglalása a szónokok és mondanivalójuk bemutatásában. (Hegedüs Sándor »szép csillapító« beszédet mond, Helfy Ignác felszólalása úgy hat, mint egy »morfium-befecskendezés«, a »bágyadtabb, haloványabb« Apponyi »nagy szellemi pazarlást követett el« stb.) Ez a szemléletes jellemzés a karcolatot lezáró portréban (valószínűleg fiktív) anekdotává szélesedik, amelyben a külön Csatár Zsigmond önkritikát sem nélkülöző naiv dicsekvése a felszínes, szereppé üresedő hazafiság karikatúráját adja.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 135 : 3 az *obstrukciók elleni bátyák elseje felépült* — MK ironikus szövege arra vonatkozik, hogy a közigazgatási törvényjavaslat izzó hangulatot fakasztó tárgyalása során tumultuózus jelenetek játszódtak le az elnöki asztal előtt. Ezt volt hivatva megakadályozni a nyári szünetben felállított korlát.
- 136 : 2—7 Hegedüs Sándor az előző költségvetés meghosszabbításáról — Hegedüs Sándor, a pénzügyi bizottság elnöke beszédében megemlítette, hogy bár elvileg »az alkotmányos államháztartás szempontjából« az indemnity rendkívüli dolog, a magyar parlamentarizmus történetében egyáltalán nem tekinthető annak, mert az elmúlt 24 év alatt összesen 19 indemnitas van törvénykönyvünkben. Ezen 19 indemnitas közül, mely legnagyobb részben rendszeren három hónapra szólt, az 1868. 1875., 1878. és 1889-re szóló hosszabb időre terjedt. Ezen utóbbi négy év közül kettőben öt és kettőben hat hónapra terjedt az időközi meghosszabbítások folytán a felhatalmazás«. Hegedüs Sándor ezután azokról a meghosszabbításokról beszélt, amelyek a kormányt kötelezik, hogy a rendelkezésére bocsájtott pénzügyi eszközökkel ne élhessen vissza. (KNapló i. h. 73—75. l.)
- „ 8—10 Helfy Ignác beszéde — Helfy Ignác határozati javaslatot terjesztett elő, melyben az indemnity-törvényjavaslat elutasítását kérte. Ennek indoklásaként elmondta, hogy semmiféle okot nem lát a tervezet elfogadására, már csak azért sem, mert azt (ti. az indoklást) a kormány is elmulasztotta megtenni. Különösen furcsának találta, hogy a régi költségvetés lejártá előtt 3 hónappal kérjenek ilyen hosszú időre meghosszabbítást. MK megjegyzése a »morfiun-befecskendezésre« annyiban igaz, hogy Helfy felszólalása alatt valóban nem került sor rendkívüli jelenetre. (KNapló i. h. 75—77. l.)
- „ 10—22 Apponyi Albert felszólalása — Apponyi felszólalásának logikája szerint a kormány merő aggodalomból, az esetleges obstrukciótól való félelem miatt, a lehetséges konfliktusok elkerülése végett akarja a költségvetést meghosszabbítani. Beszédében ennek a gyávaságnak bizonyítékait sorolja fel, amikor a 48-as párt és a delegáció ügyét, a kormánynak a primári szék betöltésével kapcsolatos meghátrálását, a jelentéktelen utcai megmozdulásokkal szembeni nagy rendőri prevenciót vagy Gyulai Pálnak a főrendiházban előadott, ún. kétszakaszos törvény magyartalanságát kifogásoló felszólalását és a miniszterelnök ezzel kapcsolatos ijedelmét megemlíti. (KNapló i. h. 77—80. l.)
- Az ún. kétszakaszos törvény megalkotásának körülményeiről Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter később, okt. 20-i képviselőházi felszólalásában úgy nyilatkozott: »... a

javaslat [ti. a közigazgatási reform] sanszait elvesztette arra, hogy ezen országgyűlés alatt törvénnyé válják, s ennek nem a javaslat tartalma . . . hanem egyedül és tisztán az volt az oka, mert a függetlenségi párt el volt határozva — mint ő mondá — parlamenti jogát felhasználni arra, hogy ezen országgyűlésen az ne lehessen törvénnyé. Ebben az állapotban a t. képviselő úr [Apponyi Albert] nézete az volt, hogy a diszkussziót el kell halasztani ősze. Mintha ezzel a törvényjavaslat esélyei emelkedtek volna. A kormány azt gondolta hogy azt, ami a Ház általános votumában ki volt fejezve: a reform nagy elve, iktassák törvénybe; egyszersmind a 2. §-ban jelöltessenek meg azon javaslatok, amelyek együttes előterjesztése a reform továbbfejlesztésének irányát megjelölik és az összefüggő reformok együttes felkarolását szélesebb körben biztosítják. (KNapló i. h. 170. l.)

- 136 : 23 *Apponyinak Wekerle felelt nagy elmeüllet* — A pénzügyminiszter válaszában azt fejtegette, hogy az indemnitás nem fogja korlátozni a parlamentnek az ország pénzügyeivel kapcsolatos ellenőrzési jogát. Megemlítette, hogy elsősorban a kormánynak az érdeke az új költségvetésre való áttérés, tekintve, hogy az nagyobb lehetőségeket biztosít a számára. Az időtartam szokatlan hosszúságát a rendkívüli magyar parlamenti viszonyokkal magyarázta. Hatásos retorikai fordulattal elismerte az óvatosság, az aggodás vadját, de ez a megfontoltság, mint mondotta, az ország, a nemzet érdekében való politizálás alapja. (KNapló i. h. 80—83. l.)
- „ 23—24 *a szabadelmű párt zajos tetszése* — MK állítását a KNapló is alátámasztja: »(Zajos helyeslés jobb felől.)« »(Élénk helyeslés jobb felől.)« stb. (KNapló i. h. 81—83. l.)
- „ 24—25 *Majd a vén szillya Csanády Sándor szórta nemzetiszínű mennyköveit* — Csanády Sándor felszólalásában a közösgyes, 67-es rendszert a nemzetgyilkosság politikájának nevezte, s mint ennek megnyilvánulását, eszközét, az indemnitásjavaslatot is elutasította. A »széles kedvében« megjegyzés MK részéről nem alaptalan, bizonyos kifejezésekért Csanádyt a házelnök is megintette: »Kérem a képviselő urat, tessék a parlamentet megóvni a komikumoktól.« (KNapló i. h. 83—84. l.)
- „ 25—31 *Beöthy Ákos beszéde* — Beöthy szerint a 67 utáni kormányzatok a költségvetések meghosszabbítását egyre inkább politikai s nem pénzügyi, államháztartási szempontoktól teszik függővé. Wekerlével szemben az angol parlament történetéből idézett, elmondta, hogy Angliában igenis voltak nagy költségvetési viták, mint pl. az 1852-es, amely a kormányon levő Disraeli vereségével végződött. Ezután az obstrukció fogalmát magyarázta, s itt többek között szintén angol példákra hivatkozott. A nyári közigazgatási vitával kapcsolatban (a jobboldal nagy derűtségére) az MK által is

- humorosan interpretált következő kijelentést tette: »Én, aki e kérdésben egészen elfogulatlan vagyok, kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy az, ami a múlt nyáron itt történt, nem volt obstrukció.« (KNapló i. h. 84—87. l.)
- 136 : 35—39 Szilágyi »sziporkázó« beszéde — Szilágyi Dezső valóban maró gúnnyal támadt az ellenzékre, elsősorban Beöthy Ákos felszólalására. Ennek illusztrálására közöljük az alábbi részt: »T. képviselőtársam mindenekelőtt — elismerem — nagy eredetiséget árult el, midőn nem úgy, mint az előtte szólottak, kik ebben a törvényjavaslatban egy értelmetlen szert látnak az ország büdzsé-joga ellen és a nemzet ellen, ő ebben egy veszedelmes kést lát, mellyel a kormány magamagát megvágja. (*Derültség jobb felől.*) Ez az ő speciális álláspontja és tisztán kíméletből, hogy ezen kormányban valami kár ne essék önnön keze által, (*Élénk derültség jobb felől.*) ezen veszedelmes kést kezébe adni nem óhajtja. Csak az a furcsa, hogy t. képviselőtársam elfelejtette, hogy egy perccel ezelőtt pedig azt mondotta, hogy ez a kormány ügyis gyógyíthatatlan betegségben szenved, (*Derültség jobb felől.*) azt hiszem tehát, a kést tőle csak azért tagadja meg, mert önnön bajában is el fog veszni...« stb. (KNapló, i. h. 88. l.)
- 137 : 1—2 Csatár Zsigmond felszólalása — Már Csanády Sándor felszólalása előtt több képviselő elhagyta a termet: »(A képviselők közül többen kijelöltek vonulnak a tereméből.)« Erre utalt Csanády tréfás megjegyzése is: »Hadd hulljon a férgese!« Csatár Zsigmond felszólalásával kapcsolatban a képviselők számára nem tesz utalást a KNapló. Csatár Zsigmond beszéde nem szorítkozott az indemnitás kérdésére: interpelláció-szerűen sorolta fel mindazokat a kifogásokat, amelyeket a kormány politikájának a hiányosságai támasztottak benne (a katonai költségek túlzott volta, az Oroszországból menekülő zsidók helyzetének kérdése, a képviselői immunitás megsértése, a Békés megyei agrármozgalmak drasztikus elintézése, a folyók szabályozása körüli visszaélések stb.). Ezen érvek felsorolása után elutasította a törvényjavaslatot. (KNapló i. h. 83, 90, 97. l.)
- „ 7 *klepszidra* — vízióra, itt: ócska zsebóra

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1891. október 18., 13. évf. 286. sz. (2., 3. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

Az okt. 17-i ülésen az indemnity-vitát folytatta az országgyűlés. Először *Kaas Ivor* szólt a témához. Elutasító álláspontjának, bizalmatlanságának magyarázataként a delegációkkal szembeni passzív kormánypolitikát, a külüggyel és a hadüggyel szembeni különbséget, a pénzügyi egyensúly helyreállításának a népre hátrányos következményeit, a valuta- és bankkérdés rendezetlenségét, a nemzetiségi politikában mutatott opportunizmust, a kormány politikájának nemzetietlenségét hozta fel fő érvel. *Helffy Ignác* felszólalásában *Wekerle Sándor* és *Szilágyi Dezső* okt. 16-i beszédére reflektált. A költségvetés 5 hónappal történő indoklás nélküli meghosszabbításában az országgyűlés indemnitási jogának példátlan megsértését látta. Kifogásolta az igazságügy-miniszter személyeskedő hozzászólását, azt obstrukciós beszédnek nevezte. Végül a 48-as pártnak a nyári önkormányzati vitában játszott szerepéről, az abban kifejtett obstrukciós taktika szükségességéről és helyességéről beszélt. *Apponyi Albert* felszólalásában először *Wekerle* és *Szilágyi* okt. 16-i, személyével kapcsolatos megjegyzéseire válaszolt. Ezután a mérsékelt ellenzék politikájával szembeni vádak alaptalanságát, a nemzeti eszme és a szabadelvűség összekapcsolásának a párt politikájában megmutatkozó következetességét hangsúlyozta. A kormány politikájával vitatkozva kifejtette, hogy a közélet erkölcsi bajainak orvoslására nem elég tüneti kezelést alkalmazni, a reformprogramot nem elég felvetni, meg is kell valósítani azt. A túl hosszú költségvetés meghosszabbításával kapcsolatban annak a gyánújának adott hangot, hogy a kormány, a közelgő választásokra való tekintettel, a büdzsévíva elől akar csak kitérni. *Szilágyi Dezső* a kormányt ért támadásra támadással válaszolt. *Apponyinak* felemás, a 67-es alapot egyszerre védő és támadó, hol a 48-as párthoz, hol pedig a kormánypárthoz húzó politikáját, ennek ellentmondásait a közgazdasági törvényjavaslat vitájában játszott szerepével illusztrálta. Kifejtette, hogy a mérsékelt ellenzék politikájában nagyobb szerepe van a hatalmi aspirációknak, mint a következetes, világosan kifejtett politikai meggyőződésnek. Végül arról beszélt, hogy ha az ellenzék koalíciót akarna alkotni, azt is csak határozott program alapján tehetné. *Szilágyi* felszólalása után *szavazás* következett, amelynek eredményeként a Ház az indemnity-javaslatot általánosságban elfogadta. Az ülést *Dárdai Sándornak* a bírói függetlenséggel illetve *Komlóssy Ferencnek* a primási szék betöltésével kapcsolatos interpellációi zárták. (KNapló 1887–92. XXVII. 97–123. l.)

*

Az okt. 17-i ülés eseményeit MK az egész országgyűlési ciklus időszakának távlatába állítja. Ezzel lehetőséget teremt az író arra, hogy a napi jelenségeket, a képviselőházi aktuális perpatvarokat kiemelje szokásos keretei közül, s az idő, az elmúlás, a változások értelméről elmélkedjék. A filozofikus elme kontemplációjának ezt a szálát látszólag elejti, amikor az indemnity-vita eseményeibe annak leírásá-

val magát is beleveti. A felszólalások közül csak kettőt emel ki (Helyét pl. meg sem említi), azt a kettőt, amelyben már nemcsak politikai elvek, de személyes ambíciók, presztízsszempontok is ütköztek: Apponyiét és Szilágyiét. Szilágyi Dezső szónoki képességéről MK mindig is elismerően, már-már a virtusnak kijáró hódolattal írt (ld. pl. a Krk 79. kötetét), ez a csodálat most is meghatározója a karcolat felépítésének. Az indemnity-vitát lovagi tornaként interpretáló írói fantázia úgy csoportosítja a tényeket, hogy azokból Szilágyi (nem alaptalan) de már-már legendás győzelme kerekedik ki. MK karcolata akkor válik gúnyrajzzá (a szó hogarthi értelmében), amikor az ellenfélről, Apponyiról és táboráról ír. Az eszmék fegyverét forgató, de az ideált soha el nem érő, azt saját tökéletlenségével realizáló figura egy liliputi hadsereg vezéréként jön ki a vitából; egy kisszerű kor kisszerű, jelentéktelen hősei ők, akikkel szemben a nagyság mégis tehetetlen. Tehetetlen, mert a vitalitásuk hatalmas, újra és újra fölélednek, a harc pedig — és az írói kontempláció is — kezdődik előlről.

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor
137 :	2—3 <i>Míg a néző uraságok összegyűlnek, addiglan Kaas Ivor tartotta szóval a már jelenlévőket.</i> — Felszólalását maga Kaas Ivor is ilyen értelemben interpretálta: »Mielőtt az előadás kezdődik, nyitányt szoktunk hallani, míg a közönség bejön.« (KNapló i. h. 98. l.)
„	5—6 <i>(hol Csatar, hol Csanády szekundált neki a közbeszólásaival)</i> — A KNapló két közbeszólást tartalmaz: »CSATAR ZSIGMOND: Élelmes ember úgy szokott tenni! (Zajos derűtség.)« »CSANÁDY SÁNDOR: Úgy legyen! (Derűtség.)« (KNapló i. h. 103. l.)
„	8 <i>Az ötödik esztendő</i> — Az 1887—92. parlamenti ciklus 5. évére utal MK.
„	14 <i>korifeus</i> — az ókori görög tragédiában a kar vezetője, itt: vezető egyéniség
138 :	1 <i>A régi vezér</i> — Tisza Kálmán
„	3—4 <i>az ellenzék hatalmas őriása a piros széken lóbázza rettentő ceruzáját</i> — utalás arra, hogy Szilágyi Dezső közben miniszter lett.
„	15—16 <i>Apponyi a humor aranyos sörényét paripáján nyargalt be a porondra</i> — Apponyi a pénzügyminiszter és az igazságügy-miniszter okt. 16-i felszólalásaira tett ironikus megjegyzéseket, mint pl. az alábbi helyen: »De, t. Ház, a vitának azon kisebb incidensei közé, melyekkel röviden óhajtok végezni, tartozik a t. pénzügyminiszter úrnak az a... kijelentése, hogy ő hazafiúi fájdalommal látja, mily nélkülözhetetlenek ők a kormány padjain és kénytelenek lesznek akkor is ott maradni, ha már kedvük sem volna ahhoz, mert hiszen senki sincs, aki utánuk következék. (Élénk derűség bal

- felől*.) . . . Hallottuk ezeket ugyanazokról a padokról, hasonló hazafiúi fájdalommal elmondva az ezelőtti t. miniszterelnök úrtól. Ő is nélkülözhetetlen volt akkor. És most, azt hiszem, a jelenlegi miniszter urak úgy találják, hogy talán mégis igen jól pótolják őt. *(Nagy derűtség a bal és szélső baloldalon. Mozgás a jobboldalon.)*» (KNapló i. h. 107. l.)
- 138 : 16 — 17 *nevetnek is, nem is a humoron* — A KNapló tanúsága szerint az ellenzék nevet, a kormánypárt nem: »*(Nagy derűtség és tetszés a bal és szélső balon. Zaj a jobboldalon.)*» (KNapló i. h. 107. l.)
- „ 19 — 20 *kibontja rajta a nemzeti szabadelvű párt lobogóját.* — MK Apponyi beszédének következő részére utal: »Más nemzeteknél képzelhető egy nemzeti abszolutizmus, képzelhető egy erőszakos irányzat, mely azonban a szabadság elfojtása mellett a nemzet nagyságát tűzi ki céljául; Magyarországnak különleges viszonyai közt magyar nemzeti politika, a magyar nemzet megerősítésére, megszilárdítására, megvédésére, körülbástyázására irányuló politika csak magában a nemzet erejében található erőforrásait . . . és így más nem lehet, mint szabadelvű politika.« (KNapló i. h. 108. l.)
- „ 25 *Lelkesül a kis tábor* — Apponyi beszédét a KNapló szerint is a baloldali (mérsékelt) ellenzék valóságos rokonszenvtüntetése kíséri, mint pl. az alábbi helyen: »*(Hosszan tartó élénk helyeslés bal felől)*« (KNapló i. h. 111. l.)
- „ 33 *Apponyi beszéde három részből állt;* — Apponyi először a »nemzeti szabadelvű párt« programját ismertette, ezután a kormány politikáját bírálta, végül a nemzet ítéletére: a választásokra hivatkozott. MK megjegyzését a KNapló szövege is alátámasztja. (KNapló i. h. 106—112. l.)
- „ 36 *Elmondta, hogy az ő pártja semmi változáson nem ment át* — MK Apponyi következő szavaira utal: »Ezek a mi működésünknek évek óta alapelvei, változás alá sohasem került irányzatai. Soha az itt megvont körön, az itt körülírt határon túl nem léptünk, soha azokon innen nem maradtunk . . . és most sem szándékozunk változtatni politikai irányunkon . . .« (KNapló i. h. 110. l.)
- „ 37 — 39 *elmondta, hogy az állami közigazgatást az ő programjából vette át a szabadelvű párt.* — MK állítását a KNapló is megerősíti: »Amikor önök olyan eszmék megvalósítását vették kezükbe, amelyeket éveken át mi képviseltünk s amikor önök kezükbe vették a közigazgatás terén egy program megvalósítását, amely után csak egy politikailag megszorult helyzetben kapkodtak, nemhogy az önök talaján nőtt volna az föl . . . én . . . a legjobb elővéleménnyel voltam önök iránt . . .« (Apponyi itt a kormánypárthoz intézte szavait.) (KNapló i. h. 111. l.)
- 139 : 1 *Nem volt ráintabulólva a nevükre* — A közbeszólást a KNapló nem tartalmazza. (KNapló i. h. 106—112. l.)

- Lap Sor
- 139 : 1 *ráintabulál* — betábláz, bekebelez
- „ 6 — *Kendre Csátárt!* — A megjegyzés MK anekdotateremtő fantáziáját dicséri, a KNapló szövegében nem szerepel. (KNapló i. h. 106—112. l.)
- „ 21—22 *a kormány fél így meggyengülve felvenni a harcot . . .* — Apponyi beszéde végén a kormány politikájáról valóban ezt állította: » . . . politikájuk ingatag és beteg . . . a bonyodalmakat kibontani . . . a kompromissziót szellemi harcban eliminálni magukat képeseknek nem érzik, hanem a harcok, a politikai kérdések kikerülésével akarnak maguknak a választásokra kényelmes helyzetet teremteni, ahol nem sikerekre, nem eredményekre támaszkodnak, hanem hivatalos apparátusra számítanak . . . « (KNapló i. h. 112. l.)
- „ 23 *bulletin* — hivatalos jelentés
- „ 24 *»Hogy a kormány jól érzi magát és nincs szándéka kimúlni.«* — Szilágyi Dezső okt. 16-i felszólalásában valóban így fogalmazott: » . . . a jelen javaslat a tisztelt Háznak bizonyítja, hogy a kormány kimúlni nem készül.« (KNapló 1887—92. XXVII. 90. l.)
- „ 25—28 Apponyi beszédének fogadtatása — A KNapló szerint: *»(Hosszan tartó helyeslés és zajos éljenzés a bal- és szélsőbalon.)«* (KNapló i. h. 112. l.)
- „ 29—31 Wodiáner újabb közbeszólása és a Ház reagálása. — előzőhöz hasonlóan valószínűleg ez is MK kitalálása, a KNapló nem tartalmazza. (KNapló i. h. 113. l.)
- „ 35—140 : 6 Szilágyi »hadüzenete« és az ellenzék »válasza« — a KNapló is megerősíti MK leírását a kölcsönös »hadüzenetről«: *»SZILÁGYI DEZSŐ: . . . midőn még azt is felhozzák, hogy a vita előtt kitérni szándékozunk, ám küzdjük ki most a csatát. (Nagy zaj és felkiáltások bal felől: Mi is megküzdjük! Elnök csenget.)«* (KNapló i. h. 113. l.)
- 140 : 8 *annálé* — évkönyv, krónika
- „ 18 *a hős cincér* — a karcolatban már egyszer idézett Linder Györgyre utal MK.
- „ 19—20 *falrengető »helyesek« és »ügy vanok«.* — a KNapló név szerint nem említi Kőrösi Sándort, ám többször megjegyzi rokonszenv megnyilvánulásait, mint pl. az alábbi helyen is: *»(Ügy van! Ügy van! jobb felől.)«* (KNapló i. h. 113. l.)
- „ 21—22 *Csak félve oszon ki egy-egy illedelmes közbeszólás.* — Bár a KNapló tanúsága szerint Szilágyi Dezső felszólalását az ellenzék állandó közbeszólásai kísérték, s az elnöknek Csátár Zsigmondot, Kaas Ivort és Lukáts Gyulát név szerint is figyelmeztetnie kellett emiatt, MK állítása nem alaptalan, mert az ellenzék közbeszólásokban megmutakozó harcias-sága Szilágyi érveinek a hatására egyre inkább védekező jellegűvé vált. (KNapló i. h. 113—119. l.)
- „ 26—28 *bebizonyítja, hogy az állami közigazgatás . . . voltaképpen az ő eszméje.* — Szilágyi Dezső ezzel kapcsolatban a követke-

- zöket mondta: »Ha a közigazgatás rendezését méltóztatik ez alatt érteni, én bármily kis véleménnyel legyek is magamról . . . az önök óhajlásának megfelelőleg, de annyit határozottan állítok és senki sem cáfolhat meg, hogy ezt a közigazgatási programot, mely innen felállított s melyből önök eddig összes érveiket merítették, amelyhez hozzátenni egyetlen eszmét sem bírtak, én terjesztetem elő, nem is előleges párttanácskozás után . . . hanem igaz, megvitatás és megállapítás után, hogy utólag a t. urak nagyobb része helyeselte . . .« (KNapló i. h. 114. l.)
- 140 : 29 *konsternáció* — megdöbbenés
- „ 29—30 *Egy »ah« lebbent át a Ház összes vidékein.* — MK írói fogása ez az »ah«, a KNapló csak ennyit említ: »(Halljuk! Halljuk!)« (KNapló i. h. 114. l.)
- „ 33 *S eközben még egy apa támad.* — MK nem részletezi a tényeket. Chorin Ferencnek, Szilágyi szavai szerint, köze volt ugyan a közigazgatási reform »apaságához«, de csak annyi, hogy Szilágyi Dezső az ő indítványára (figyelembe véve az egyesült ellenzéken belüli elutasító véleményeket) a reform tervezetét nem pártprogramként, hanem saját álláspontjaként terjesztette a Ház elé megvitatásra. (KNapló i. h. 114. l.)
- 141 : 1 — *Úgy van, úgy van!* — *kiáltja Chorin Ferenc* — Chorin Ferenc megjegyzését a KNapló nem tartalmazza. (KNapló i. h. 114. l.)
- „ 2 *a mérsékelt bal néma marad.* — A KNapló leírásából is erre lehet következtetni: »(Élénk helyeslés jobb felől.)« (KNapló i. h. 114. l.)
- „ 15—32 *Szilágyi beszédének fogadtatása* — A KNapló erről a következőket állítja: »(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zuj és mozgás a bal- és szélső baloldalon.)«

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1891. október 20., 13. évf. 288. sz. (1., 2. l.)*
 Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
 Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

A képviselőház okt. 19-i ülésén megkezdődött az indemnitás részletes tárgyalása. Először *Beöthy Ákos* fejtette ki nézeteit. Tagadta, hogy az indemnitást az ellenzék obstrukcióra akarta volna felhasználni.

Korábbi felszólalását Szilágyival szemben magyarázva azt bizonyította, hogy az 1892-es évre a költségvetés értelmében történő meghatalmazás és az indemnity között igenis van ellentmondás. A továbbiakban a közigazgatási reform kérdéséről beszélt, s szembeállította Szilágyi Dezső korábbi, baloldaltól megfogalmazott programját azzal a programmal, amelyhez mint miniszter hozzájárult. Ebben — az államosításra való áttérés fokozatosságának a feladása miatt — az elvtelen kompromisszum példáját igyekezett felmutatni. Szilágyinak a kormányba való belépését is azért kárhoztatta, mert a politikus — véleménye szerint — feladta korábbi elveit. Végül a mérsékelt ellenzéknek a kiegyezéssel kapcsolatos álláspontját magyarázva hangsúlyozta, hogy a 67-es rendszer keretei Magyarország autonómiáját kell erősíteni. *Pulszky Károly* Apponyi okt. 17-i felszólalásával polemizált. Apponyinak azt a vádját, hogy a közigazgatási kérdésben a szabadelvű párt — tekintve, hogy korábban a municipalizmus híve volt — hátraarcot csinált volna, azzal utasította vissza, hogy 1887 előtt ez a kérdés egyik párt programjában sem szerepelt kardinális kérdésként, s a függetlenségi párt soraiban éppúgy voltak az államosításnak hívei, mint a mérsékelt ellenzék és a szabadelvű párt soraiban municipalisták. Ezután Apponyi pártjának a 86-os felirati vitában elfoglalt álláspontját hasonlította össze a mérsékelt ellenzék új programjával. Következtetése szerint ami ebben új, azt vagy a 48-as párt, vagy pedig a szabadelvű párt programjából vette a mérsékelt ellenzék, tehát a párt önálló, új politikájáról nem is igen lehet beszélni. *Apponyi Albert* előbb *Pulszky*nak válaszolva megismételte, hogy a 87-es választások előtt a szabadelvű párt igenis a municipalizmus alapján állt, a mérsékelt ellenzék régi és új programja között pedig, bár a felirati javaslat nem ölelte fel a teendők egész sorát, fejlődés, nem pedig ellentmondás tapasztalható. Ezután Szilágyinak azzal a vádjával foglalkozott, mellyel az igazságügy-miniszter a mérsékelt ellenzéknek a közigazgatási reform tárgyalásával kapcsolatos meghátrálását illette. Apponyi válaszában elmondta, hogy pártja azért lépett vissza a közigazgatási reform támogatásától, mert a szabadelvű pártban — az együttműködési készség rövid fellobbanása után — a kíméletlen párturalom tényezői kerültek előtérbe, s ez lehetlenné tette a további kooperációt. A felemás helyzet jellemzéséül emlékeztetett, hogy Szilágyi, a kormány igazságügy-minisztere — eredeti programjának megváltoztatása miatt — meg sem jelent a parlamentben a közigazgatási vita ideje alatt. Hangsúlyozta, hogy a mérsékelt ellenzék álláspontja — a kiegyezés megítélésében is — világos: a közös ügyeknek — a nemzet részéről áldozatot követelő — rendszerét fenntartva a függetlenség, az önállóság programját kell megvalósítani. Végül arról beszélt, hogy az őszintétlen, az eredeti elgondolásokat elsabotáló reformpolitika még a korábbi merev konzervatívizmusnál is veszélyesebb, mert manővereivel a politikai tisztánlátást is megzavarja. *Szapáry Gyula* az indemnityt (annak korai napirendre tűzése és túl hosszú ideje miatt) ért vádakát azzal utasította vissza, hogy a kormánynak nem volt más célja, csupán a vita normális feltételeinek a biztosítása. A mérsékelt ellenzék programjá-

nak a bírálata közben kifejtette a szabadelvű párt kiegyezéssel kapcsolatos álláspontját. Eszerint a 67-es törvényt nem szabad ideiglenesnek tekinteni, mert egy esetleges, bármily csekély revízió a Lajtán túl is hasonló szándékhoz vezetne, ennek pedig centralizációs vagy föderaliztikus elgondolások lehetnek a nagyon veszélyes következményei. A nemzeti szabadelvű párt (a mérsékelt ellenzék) programja — véleménye szerint — nem tekinthető autentikusnak, mert mindazokat a törekvéseket, amelyeket Apponyi az elmúlt napokban a pártja részéről, akár az egységes magyar politikai nemzettel, akár a nyelvhasználattal, akár a nemzetiségi politikával kapcsolatban felhozott, az 1868-as törvények is rögzítették. Ezt követően a szabadelvű pártnak és a kormánynak a közigazgatási reform tárgyalásakor követett politikáját, a törvényjavaslat elhalasztásával szembeni álláspontját védte meg. *Baross Gábor* és *Apponyi Albert* személyes megtámadtatás miatt kért szót, végül *Szilágyi Dező* Dárdai Sándor okt. 17-i interpellációjára válaszolt. (KNapló 1887—92. XXVII. 124—155. l.)

*

Az okt. 19-i ülésről írt karcolatának bevezető részében egyrészt a 87—92-es országgyűlési ciklusról, másrészt a mérsékelt ellenzék politikai szerepéről nyújt összefoglalást MK. Ez utóbbit, mint rossz irányú, rossz kimenetelű politikai kalandot az akváriumi halakra utaló hasonlatával humorosan, anekdotaszerűen ábrázolja. Az eseményeknek ez az anekdotává kerekítése, »anekdotásítása« a parlamenti vitát részletező sorokra is jellemző. (Beöthy »szelid« felszólalását Zirzen Janka és a »harminc rózsabimbó« felvonultatásával teszi érdekessé, Pulszky Károly »tárgyilagos polémiáját« udvarias gesztusként rajzolja meg, a Beksicsre való hivatkozást a képviselő »lihegve« történő megérkezésével szemlélteti.) A legjellemzőbb és legteljesebb ebből a szempontból Apponyi felszólalásának az idézése. Mikszáth, előző karcolatával szemben, amelyben Apponyi ellenfelét Szilágyit magasztalta, itt Apponyi szónoki képességeit kénytelen elismerni. Az elismerést azonban a hasonlat képanyagának a kibontása (a kertmotívum következetes végigvitele) révén, a szónoklatban rejlő teatralitás, öncélúság érzékeltetésével egyúttal vissza is vonja. Csupán a karcolat befejezésére (Szapáry beszédének dicsérete, az újságírói karzat bemutatása) lesz jellemző az egyértelmű elégedettség: a kormánypárt nézeteit valló embernek a dolgok megfelelő alakulása feletti kedélyes, derűs megnyilatkozása ez.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

142 : 6—7 *Szegény mérsékelt ellenzék (mely isten tudja, hányadszor változtatja már a nevét)* — MK itt arra utal, hogy a párt, amelyet korábban egyesült ellenzéknek is neveztek, most készült felvenni a nemzeti szabadelvű párt elnevezést.

- Lap Sor
- 142 : 11 — 12 *Új vizükben máris veszélyes baktériumokat fedezett fel Szilágyi* — ld. az okt. 17-i ülésről írt *A t. Házból c.* karcolat magyarázatait.
- „ 15 — 18 Beöthy Ákos beszéde — Szilágyi Dezső okt. 16-i felszólalásával vitázva kifejtette, hogy az ellenzéknek nem volt szándékában az indemnity kérdésére obstrukcióval válaszolni, a vitát a kormánypart provokálta ki. Az igazságügy-miniszter véleményével szemben hangoztatta, hogy az indemnity olyan ellentmondást foglal magában, amely vagy közjogi sérelmet, vagy kormányzati hátrányt von maga után. A közigazgatási reform kérdéséről szólván Szilágyit elvfelelősködésre vádolta: semmiféle alapja nincs tehát az igazságügy-miniszternek arra, hogy éppen ő bírálja Apponyi politikáját a nézetek megváltoztatása miatt. (KNapló i. h. 124—129. l.)
- „ 20 *Nagy figyelemmel hallgatta a Ház* — elsősorban a baloldal pl. *»(Igaz! Igaz! bal felől.)«* *»(Élénk tetszés Úgy van! bal felől.)«* (KNapló i. h. 127. l.)
- „ 21 — 25 Zirzen Janka és növendékei — Zirzen Janka a magyar tanítóképzés egyik vezető képviselője volt. A *»növendékekkel«* való bevonulására a KNaplóban utalást természetesen nem találunk.
- „ 23 — 24 *az apaságot vette el Szilágyitól Grünwald részére* — ezzel kapcsolatban Beöthy Ákos a következőket mondta: *»A t. igazságügy-miniszter úr azzal támadott meg minket, hogy az államosítási, közigazgatási program tulajdonképpen nem a mi programunk, annak ő volt a kezdeményezője, ő tanított minket arra és ő képviselte azt. Készséggel elismerem, hogy ez így van és hogy a t. igazságügy-miniszter úr egyidőben ezen kérdésben igen jelentékeny beszédet mondott. De a többi aztán nem áll. Ezt a kérdést nem ő kezdeményezte, nem ő tűzte napirendre, hanem tette azt szegény megboldogult Grünwald Béla. Ez az ő nevével van elválaszthatatlan kapcsolatban és merem állítani, hogy ha abban az időben bárkit is megkérdeztek volna az országban: ki képviseli az államosítás eszméjét, Szilágyi Dezső-e vagy Grünwald Béla, az egész ország egyhangú véleménye azt mondta volna: Grünwald Béla.«* (KNapló i. h. 126. l.)
- „ 30 — *Az ördög menjen innen most Angliába!* — Gúnyos célzás arra, hogy Beöthy beszédeiben az angol példát szokta emlegetni.
- 143 : 1 — 2 *Pulszky Károly . . . okosan, szerényen és tárgyilagosan polemizálva Apponyival* — Pulszky Károly felszólalásában Apponyi okt. 17-i beszédét bírálta. Erről, beszédének bevezetőjében, a következőket mondta: *»Elsősorban gr. Apponyi Albert t. képviselő úrnak, mint a szemben ülő pártok egyik elismert vezérének beszéde az, amelynek tartalmával foglalkozni feladatunk, amennyiben . . . egyrészt a t. képviselő*

úr itt a szabadelvű pártnak magatartását tette tüzetes fejtegetés tárgyává és másrésről azon pártnak, melynek élén ő áll, részletesen kifejtett, tartalmilag talán nem új, de formájában legalább új programját előadta. (KNapló i. h. 129. l.) Pulszky valóban tárgyilagosan, állításait Apponyi-idézetekkel alátámasztva polemizált. (KNapló i. h. 129—135. l.)

- 143 : 2—5 Pulszky Károly Beksicsről — »A publicisztika terén a nemzeti jelszavak nem ismeretlenek — mondotta Pulszky —, nem újak s azt hiszem, hogy az ellenzék t. vezére vagy publicistái sem akarják maguknak arrogálni, hogy a „magyar nemzeti állam kiépítése”, „a nemzeti jogállam” és a „magyar glóbusznak teljes kiművelése” kifejezéseket és több ily jelszavakat ők találták volna fel. Én azt hiszem, hogy ha erre komoly igényt tarthat valaki és itt e házban akarja az igényeit érvényesíteni, igenis, van köztünk oly férfi, e Ház tagja, ki talán a leggyönyörűbb formában, ismételve és ismételve minden egyes aktuális politikai kérdéshez hozzáfűzve felvetette ezeket és e téren óriási érdemeket szerzett, de ez a férfi nem az önök sorai között ül, de itt, ezen az oldalon. Beksics Gusztáv ez . . . » (KNapló i. h. 134. l.)
- „ 10—11 *Ő is elismerte, hogy a holmi egy része Beksicsé.* — Apponyi szó szerint a következőket mondta: »Egyebekben a t. képviselő úr a nemzeti politika széles követelményeinek megvalósítására ezt a kormányt és az őt támogató pártot tartja hivatottnak és ezen hivatottságnak, ezen jogcímnek igazolására hivatkozik azon párt egyik t. tagjának, Beksics Gusztáv t. képviselőtársunknak a társadalmi téren a magyarság érdekeinek emelése körül kifejtett tevékenységére. Én, t. Ház, ezt a tevékenységet nagyrabecsülöm és tőlem telhetőleg támogatom is. De vajon a t. képviselő úr helyesen cselekedett-e, midőn a mostani kormány védelme szempontjából hivatkozik erre?» (KNapló i. h. 136. l.)
- „ 11—18 Apponyi felszólalásának Szilágyival polemizáló része — Apponyi előbb az előtte szólott Pulszky Károly beszédével foglalkozott, majd, felszólalásának nagyobb részében, Szilágyi Dezső okt. 17-i beszédével polemizált. E polémiában először valóban a »gúny fegyverét« használta, mint az alábbi helyen is: »Pulszky Károly képviselő úr beszéde, melyet én, gondolom, teljes elismeréssel méltattam, tartalmas és érdekes volt, de annak a nagy offenzívának és az arra vágyódó szellemnek abban nyomát sem láttuk. Úgy látszik, hogy ez az igen t. igazságügy-miniszter úr privilégiumát képezi. (Derűtség a baloldalon.)« (KNapló i. h. 137. l.) A »támadás komolyabb részére« maga a szónok is utalt: »Hát ezek tisztán emberi momentumok; én ezeknek esetelésébe igazán csak pihenőül bocsátkoztam. Mert szükséges néha az általánosabb világnézet derültebb országaiba is menekülni a poli-

- tikai küzdelmek keserűségei elől. Kénytelen vagyok azonban megint az aktuális politika kevésbé kedélyes terére visszatermi. . . . (KNapló i. h. 137. l.) Végül az érvek »mesteri elrendezésére«, a szónoklat hatásosságára álljon példának az alábbi részlet: »Mindenkivel szemben vitatkozom az ily koalíciónak jogosultsága és megengedhetősége felett. A t. igazságügy-miniszter úrral nem. (*Derültség bal felől.*) Egyezően emlékezetébe hívok a múltnak történelméből egynéhány reminiscenciát. (*Halljuk!*) Hát nem emlékszik a t. igazságügy-miniszter úr saját jákóhalmi megválasztására és a függetlenségi párttal ezt megelőző alkudozásokra? (*Zajos derültség és taps a bal- és szélső baloldalon.*) Nem emlékszik már, mikor együtt Nagyváradra mentünk és ott a függetlenségi párt vezérférfiaival a kölcsönös támogatásra nézve tanácskoztunk? (*Nagy derültség és taps a bal- és szélső baloldalon.*)« stb. (KNapló i. h. 141. l.)
- 143 : 27 Szilágyi közbeszólása — a KNapló nem tartalmazza (KNapló i. h. 135—146. l.)
- „ 31 *frenetikus éljenzés* — MK állítását a KNapló is alátámasztja: »(*Zajos helyeslés és taps a bal- és szélső baloldalon. Meg-megújuló éljenzés a baloldalon.*)« (KNapló i. h. 146. l.)
- „ 32—36 Szapáry az indemnity-kérdésről — Apponyinak az ismételt vádjával szemben, miszerint a kormány a példátlanul hosszú indemnityvel és a tárgyalás előrehozásával be nem vallott taktikai célokat akar megvalósítani, a miniszterelnök a következőket mondta: »Az ok pedig, amely miatt a kormány az indemnításra vonatkozó törvényjavaslatot most, októberben s nem decemberben terjesztette elő, abban van, hogy ezen törvényjavaslatot bármily ellenzéssel szemben is keresztül lehessen vinni. (*Helyeslés jobb felől.*) Ami pedig azt illeti, hogy miért kérjük a felhatalmazást öt hónapra, annak célja ismét az, hogy ezen időköz mindenesetre elég legyen arra, hogy a költségvetés bármely körülmények közt létrejöhessen s törvénné válhassék.« (KNapló i. h. 146. l.)
- „ 39—144 : 6 Szapáry a mérsékelt ellenzék új programjáról és a kiegyezésről — A miniszterelnök előbb a kiegyezésről beszélt, s erről, többek között a következőket mondta: »Megengedem, t. Ház, hogy ha tisztán teória szempontjából bíráljuk meg a fennálló intézményeket, lehet képzelní alkotmányt, mely egyszerűbb és jobb, mint az 1867-iki, de ha figyelembe vesszük a monarchia viszonyait és saját magunk helyzetét és érdekeit: merem állítani, hogy azon megoldás, amelyet azon előrelátó férfiak ezen kérdésekre nézve létesítettek, mégis a leghelyesebb volt. Minthogy pedig mi saját érdekeinkből megfelelőnek találjuk azon megoldást, amely 1867-ben létesült, azért kívánjuk azt sértetlenül fenntartani úgy, amint az akkor létesítettett és azért nem akarjuk azt csak átmenetinek tekinteni.« (KNapló i. h. 147. l.) A mérsékelt ellenzék

- programjáról szólva, többek között a párt nemzetiségi politikájáról kifejtette, hogy: ». . . nem elégséges arra, hogy ezt egy párt elérendő céljául tűzze ki, mert az nem egyes párt-nak, vagy egyes egyéneknek kizárólagos tulajdona, hanem oly általános követelmények ezek, melyeket mindenki és minden párt magáévá tesz ebben az országban; s ezeknek megvalósítására külön pártot alkotni, ezeket mint pártcélt kitűzni valóban felesleges.« (KNapló i. h. 149. l.)
- 144 : 4—5 *Lelkes éljenzésben tört ki a mameluk-tábor a beszéd végén — A KNapló szerint is: »(Hosszan tartó zajos helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)«* (KNapló i. h. 152. l.)
- „ 7—8 *a pár fölveszi a hirdetett harcot, bizalommal, önérzettel — A KNapló szerint Szapáry a következőket mondta: »mi pedig — úgy a kormány, mint a párt — bizalommal nézünk a jövő elébe s azon meggyőződésben, hogy azon út, amelyen járunk, helyes, bizalommal tekintünk a jövő fejleményei elé.«* (KNapló i. h. 152. l.)
- „ 8—9 *az egész tábor megmozdult hirciasan — A KNaplóban ezzel a Mikszáth-állítással kapcsolatban a következő áll: »(Élénk helyeslés jobb felől.)«* (KNapló i. h. 152. l.)

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. október 21., 13. évf. 289. sz. (4. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

Az okt. 20-i ülésen az indemnitj- javaslat részletes vitája a 2. és 3. §-ok tárgyalásával folytatódott. *Hegedüs Sándor*, a pénzügyi bizottság előadója a kiegyezésről beszélt, azt olyan alaptörvényként fogva fel, amelyen éppen a magyar nemzeti szempontok miatt előnytelen minden változtatás. Apponyi felszólalásaiból két pontot emelt ki: az udvartartás és a Magyarországon felállítandó katonai akadémia kérdését. Mindkettővel kapcsolatban óvott attól, hogy az ellenzék azokat a nemzeti agitáció terére vigye: sokkal fontosabbnak ítélte a megkezdett reformmunka folytatását. *Wekerle Sándor* a kormánynak a valutakérdés rendezésével, illetve az indemnitjvel kapcsolatos álláspontját fejtette ki, majd Apponyi és a mérsékelt ellenzék politikájának a bírálatára tért át. Hibáztatta a pártot a közigazgatási törvényjavaslat tárgyalásakor tanúsított inkorrekt magatartása miatt, a párt nevének megváltoztatását indokolatlannak tartotta, végül figyelmeztette Apponyiékat, hogy az elvont eszmék teréről lépjenek a program-szerű gyakorlat terére. *Csatár Zsigmond* visszautasította a pénzügy-miniszternek azt a gyanúsítását, hogy okt. 16-i felszólalása Kaas

Ivor felkérésére történt volna. *Helly Ignác* kifejtette, hogy a szélsőbal csupán olyan nagy horderejű kérdésben, mint a közigazgatás reformja, nyúlt az obstrukció fegyveréhez, a költségvetés tárgyalásával kapcsolatos ilyen szándéka nem volt. *Kaas Ivor* a kormány iránti bizalmatlanságát a szabadelvű pártnak és kormányzatnak a delegációkkal szembeni kapituláns magatartásával indokolta. Felvetette, hogy Horvátország az ott működő nemzeti párt aktív politikájának köszönheti a monarchiában elfoglalt kedvező helyzetét. Végül a kiegyezésről beszélt, kifejtve, hogy Deák Ferenc a dinasztíának tett engedményeket a nemzeti szabadelvűség programjával kapcsolta össze. *Szilágyi Dezső* a mérsékelt ellenzéknek az indemnity-vitákon elfoglalt álláspontját támatta. Elmondta, hogy a kormány, látva a 48-as párt obstrukcióját, miért folyamodott a közigazgatási reformnak legalább az elvét megfogalmazó ún. kétszakaszos törvény elfogadtatásához, szemben Apponyinak a törvényjavaslat elnapolására vonatkozó indítványával. A mérsékelt ellenzék magatartását a pusztá hatalomra való törekvés politikájaként jellemezte, kifejtve, hogy Apponyiek a kormánypárttal való együttműködést annak bomlasztására akarták felhasználni. Visszautasította Apponyinak azt az állítását, hogy a kormány a király és a nemzet közé állt, valamint azt a feltételezést, hogy a közigazgatási reform kudarca, tekintve a javaslat előzetes királyi jóváhagyását, a koronát is lehetetlen helyzetbe hozta. Ezt követően a mérsékelt ellenzék nemzeti politikájára, a kiegyezés értelmezésének a kérdésére áttérve megjegyezte, hogy Apponyi és pártja éppoly felelőtlenül politizál ebben a kérdésben; mint a szélsőbal, csupán 67-es alapról. *Apponyi Albert* felszólalásában arról a csalódásról beszélt, amely a mérsékelt ellenzékét a közigazgatási vitákon érte a kormány kapituláns, gyöngeségről árulkodó politikája miatt. Pártjának az együttműködést felmondó magatartását evvel a kiábrándulással magyarázta. A közjogi kérdésre áttérve végül arról beszélt, hogy a szabadelvű párt álláspontja illuzorikus, mert nem vet számot a realitással: a nemzet 67-ben igenis áldozatot hozott önállósága érdekében. S ezt a tényt, mint érzelmi, hangulati motívumot a politikában hiba lenne figyelmen kívül hagyni. (KNapló, 1887—92. XXVII. 156—185. 1.)

*

Az okt. 20-i ülésről írt karcolatában egy dologra összpontosítja MK az olvasó figyelmét: az igazságügy-miniszter beszédére. Már a karcolat elején, az ülésterem képeinek a leírásában ez a meghatározó szempont: a karzat »szakadásig tömve volt«, az emberek a folyosón is csak azt az eseményt várják, még az újabb »Fejérváry-affé« sem igen érdekli a képviselőket. Sőt, az ellenzék fantáziáját is csupán Szilágyi távolléte foglalkoztatja. Már ebből a részből, az »álmodozás« leírásából is az derül ki, hogy a mérsékelt ellenzék tart az ütközettől. Ez a félelem mozgatja Mikszáth ábrázolásában még az ellenzéki közbeszólásokat, humoros megjegyzéseket is (a taps, Kaas Ivornak az igazságügy-miniszterhez intézett kötekedő kérdése). S a félelem Szilágyi felszólalásakor valóban beigazolódik: a szónok »oroszláknként« dül a

megrettent ellenzék soraiban. A nyilvánvalóan apologetikus jellemzés mögött az írónak a politikai meggyőződés azonosságán túl a Szilágyi Dezső iránti, több karcolatban is kifejtett személyes rokonszenve áll. Ugyanakkor azonban ez a szubjektív szempont, bár MK osztja az Apponyi demagógiájával szembeni kormánypárti fenntartásokat (ld. az előző karcolatot), nem akadályozza meg abban, hogy a valóban sikeres Apponyi-hozzászólást igazi kis remekként ismerje el.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 144 : 4—5 *A »Katonai Lapok« példányai, mely lap ellen Fejérváry rendeletet bocsátott ki.* — Horánszky Nándor okt. 22-i beszédében erre vonatkozóan a következőket mondta: »Ez irányzatok egyike a reakció, mely napról-napra tért foglal. Hiszen csak tegnap olvastuk a lapokban a „Katonai Lapok” történetét. Ez is egy újabb liberális irány?« (KNapló, 1887—92. XXVII. 200. l.) A Katonai Lapok ügyében egyébként a képviselőház okt. 24-i ülésén Beöthy Ákos nyújtott be interpellációt. A honvédelmi miniszter rendeletének oka az volt, hogy a lap a véderőtörvény 25. §-át, az egyévi önkéntesi intézményt bírálta — Beöthy szerint nem politikai, hanem kizárólag szakmai-katonai szempontból. (KNapló, 1887—92. XXVII. 228—230. l.)
- „ 15—17 Hegedüs Sándor felszólalása és beszédének fogadtatása az ellenzéken — A KNAplóban közvetlen utalás nincs az ellenzéki »nagy mozgásra«, Hegedüs Sándor mentegetőzése azonban erre enged következtetni: »T. Ház! Nincsen sem igényem, sem erőm arra, hogy abba a nagy küzdelembe beleelegyedjem, mely tegnap és tegnapelőtt gr. Apponyi Albert t. képviselő úr és a t. igazságügy-miniszter úr közt lefolyt. Azt hiszem, ennek még folytatása is lesz s ennek következtében illetlennek tartanám, ha azzal foglalkoznám...« (KNapló, i. h. 157. l.)
- 145 : 13—14 *a megrémült többséget, melyet megint a cserben hagyott Szilágyi* — Apponyi Albert okt. 19-i felszólalásában beszélt arról, hogy Szilágyi Dezső a közigazgatási reform vitájában a szabadelvű pártot cserben hagyta: »És akkor, t. Ház, mikor az a harc javában folyt, mikor ilyen nagy érdek, egy nagy reformnak érdeke és midőn a kabinet és pártjának reputációja forgott kockán: akkor láttuk, hogy az igen t. igazságügy-miniszter úr ezt a vitát, majdnem ezt a tervet kerülte; akkor nem sietett sem pártjának, sem annak a kormánynak a segítségére, mely ily szorongatott helyzetbe jutott volt.« (KNapló, i. h. 139—140. l.)
- „ 15 *galopinok* — küldöncök, futárok
- „ 20—21 Horánszky »gúnyos enyelgése« — a KNApló nem tartalmazza (KNapló, i. h. 157—159. l.)

- 145 : 22—28 Wekerle »nagyszabású polémiája« Apponyi ellen — A pénzügyminiszter Beöthy Ákosnak a valutarendezéssel kapcsolatos kérdésére válaszolt, majd Helfy Ignácnak és Apponyi Albertnak a túl hosszú indemnitare tett bíráló megjegyzéseivel szemben védte meg a kormány előrelátó, obstrukciót kizáró politikáját. Ezután tért át Apponyinak és pártjának a bírálatára: a közigazgatási reform ügyében az együttműködés lehetetlenné válásáért a mérsékelt ellenzék éretlen politikáját tette felelőssé, kifogásolta a párt új elnevezését, majd kifejtette, hogy Apponyiék eddig csak különféle eszméket tudtak felvetni politikai program kidolgozása helyett. Wekerle valóban szellemesen érvelt, ezt a szabadelvű párt gyakori tetszésnyilvánítással honorálta. (KNapló, i. h. 159—164. l.)
- „ 34 elkezd tapsolni — Szilágyi Dezső éppen akkor érkezett meg, amikor Wekerle róla kezdett el beszélni: »(Élénk derűtség a bal- és szélső baloldalon. Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter a terembe lép. Éljenzés és derűtség a baloldalon.« (KNapló, i. h. 159. l.)
- „ 35—36 Helfy szölt még, tiltakozva az ellen, hogy a szélsőbal a költségvetésnél obstrukciót akart csinálni — Mondanivalóját összefoglalva erről a következőket állapította meg Helfy: »Felszólalásom fő tárgya az volt, hogy tiltakozzam a pénzügyminiszter úr azon föltevése ellen, mintha itt komolyan foglalkoznánk azzal, vagy éppen előre megállapított terv lett volna az, hogy a költségvetést agyonbeszéljük.« (KNapló, i. h. 166. l.)
- „ 37—39 Kaas Ivor »ötpercenként« megkérdi a minisztert — valóban, Kaas Ivor beszédében refrénszerűen tért vissza a Szilágyi felszólalására vonatkozó humoros megjegyzés: »... Nem tudom, készen van-e már az igazságügy-miniszter úr, mert a szót kész vagyok átengedni bármely percben.« »Itt van az igazságügy-miniszter úr? Azért kérdem ezt, mert öt perc múlva bezárom beszédemet.« (KNapló, i. h. 168. l.)
- 146 : 1 a harmadik szakasznál — ti. az indemnitare-javaslat 3. pontjánál.
- „ 2—11 Szilágyi gúnyos beszéde — az igazságügy-miniszter az addig lezajlott indemnitare-vitát három pontban összegezte — beszédében ezekre reflektált: »Az egyik gr. Apponyi Albert képviselő úrnak öngazolására, amelyet megkezdett Jászberényben s folytatott itt három napon át oly eredménnyel, hogy a fogalmak zavart volta még nagyobb lett, mint volt azelőtt; (Élénk derűtség és tetszés a jobb oldalon. Mozgás és ellenmondás a bal- és szélső baloldalon.) a második azon két főindok, amellyel a kormányt és ezt a pártot megtámadta; harmadik pedig az a görögtűz, az a foszforos világítás, melybe az új nemzeti párt vajúdásait hártani akarta.« (KNapló, i. h. 169. l.) A valóban gyakran gúnyos, szarkasztikus hang-

nemre álljon példaként az alábbi idézet: »az az igazi dajkamese, hogy élet-halál harc vivatott itt a közigazgatási reform körül. Vizsgáljuk csak meg ezt a szót, ezt a fényes szappanbuborékot, melyet felbocsátottak Jászberényben. Ezt felbocsátgatták itt is, egyike ez azoknak a szépen gördülő zengzetes szavaknak, melyeket t. képviselőtársam annyira hévvel tud előadni, de azok szappanbuborékok, üresek és az első érintésre kitűnik, hogy nincs ott egyéb egy csepp szappanos víznél, amely nem mozdítja elő a nemzeti párt ügyét.« (KNapló, i. h. 175. l.)

- 146 : 4 *szarkazmus* — maró gúny
 „ 4 *persziflázs* — nevetségessé tétel, kigúnyolás
 „ 5 *szubtilitás* — finomság, éleselméjűség
 „ 8—9 *Az ugrásra készülő oroszlán ma nem tett pápaszemet az orrára, hogy legyeket fogdosson.* — humoros utalás Apponyi Albert okt. 19-i felszólalása, amelyben Szilágyitól a következőket mondotta: »Ha szabad hasonlattal élnem, az a benyomásom volt, mint midőn egy hős oroszlán erejének egész tudatában reárohan áldozatára s a közönség visszafojtott lélegzettel várja azt az isteni látványt, hogy miként fogja most az oroszlán széttépni azt a szerencsétlent; egyszerre azonban az oroszlán megáll rohanásában, pápaszemet tesz fel és nagyszerű karmait arra használja fel, hogy azokkal . . . hogy azokkal — legyeket fogdos.« (KNapló, i. h. 138 l.)
 „ 10—11 *amit tesz, az szédelés a hatvanhetedik alapon.* — MK megjegyzését a KNapló szövege is alátámasztja. Szilágyi szó szerint a következőket mondta: »Midőn a t. képviselő úr azt mondja, eszményeket kell fenntartani az országban, az adja meg az erkölcsi tartalmat, az őrzi meg a nemzeti önállóságot s aztán oly érveket akar fölkelteni, melyek kibékíthetetlen ellentétben állanak a nemzet ama százados helyzetével, melyeket legjobbaink, legbölcsebbjeink fennmaradásunk biztosítékának tartottak: ez ellentmondások vegyülete, mely nem alkalmas a 67-iki kiegyezés fenntartására és megerősítésére, hanem szédelésre vezet, a 67-iki alapon.« (KNapló, i. h. 178. l.)
 „ 20 — *Ne mutogasson mindig énrám!* — a jelenetet a KNapló is megőrizte: CSANÁDY SÁNDOR: Ezt nem tűrjük Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter úrtól! (*Nagy zaj és mozgás jobb felől.*) ELNÖK: Csanády Sándor képviselő úrnak nincs joga a szónokot előadásában zavarni. (*Helyeslés.*) CSANÁDY SÁNDOR: Mutogasson akkor másra, ne énrám! (*Zajos derűtség.*)« (KNapló, i. h. 178. l.)
 „ 21—22 *Viharos tetszések, a többség egész testét megrengtető derűtségek váltogatták egymás* — MK állítását a KNapló is megerősíti, pl.: »(Hosszantartó élénk helyeslés és derűtség jobb felől.)« »(Élénk derűtség a jobboldalon.)« »(Tetszés jobb felől.)« stb. (KNapló, i. h. 174. l.)

- Lap Sor
- 146 : 23 *S végül hosszú zúgással, tapssal omlott feléje pártja elismerése.*
 — a KNapló szerint is: »(Hosszantartó zajos helyeslés és éljen-
 zés a jobboldalon.)« (KNapló, i. h. 179. l.)
- „ 26 *Rögtönzése igazi kis remek volt* — Hogy Apponyi beszéde
 rögtönzés volt, arra maga is utalt felszólalása elején: »Az idő
 úgymint előrehaladt, de azon észrevételek megtételére, ame-
 lyekre magamat az inént elhangzott beszéd után kötele-
 zettnek érzem, elég lesz az az idő, mely az ülések rendes tar-
 tamából még fennmaradt. Legyen tehát a Ház kegyes meg-
 engedni, hogy ellenészrevételeimet még ma, rögtön megte-
 gyem.« (KNapló, i. h. 179. l.) Különösen felszólalásának vége
 aratott nagy sikert, amelyben egy Macaulaytól származó
 s korábban Szilágyi Dezső által Apponyival szemben idé-
 zett anekdotát fordít az igazságügy-miniszter ellen. (A törté-
 netben egy tolvaj ezüstkeresztet kínál megvételre egy állan-
 dóan templomba járó aranyművesnek, aki azt kezével nem
 érinti ugyan — mert az egyház tulajdonát érinteni nem sza-
 bad —, de egy fogóval a beolvasztásra váró holmik közé
 dobja.) Apponyi rögtönzésében új szereposztást csinált: »T.
 Képviselőház! Én volnék tehát az az aranyműves, aki a
 függetlenségi eszméket megveszi, fogóval megfogja, úgy,
 hogy tehát nem is nyúlok hozzájuk, de azért beolvasztom,
 hogy a polgári nyereség is meglegyen. Én, t. Ház, megval-
 lom, hogy a példabeszédnek ezen aranyművese alatt az igen
 t. miniszter urat képzeltem magamnak. Minthogy beolvasz-
 tásról van szó, hát ő azokat a beolvasztási tendenciákat: a
 kiegyezés által biztosított önállóság és nemzeti függetlenség
 megnyilvánulása tendenciáit . . . nem veszi a kezébe, hanem,
 mint előbb láttuk, az ő egyéniségétől különálló és azzal
 szolidaritásba nem hozható dialektikájának fogójával nyúl
 csak hozzájuk és akkor aztán azt mondja nekünk: „Én nem
 nyúltam egyházi vagyonhoz . . . csak fogóval nyúltam hoz-
 zájuk, csak beolvasztottam, megmaradt a közjogi felfogá-
 som integritása és megvan az a polgári nyereség is, mely ily
 eljárásból a mi viszonyaink közt kinek-kinek politikai bol-
 dogulására sokkal biztosabban vezet, mint az a — megval-
 lom — együgyű eljárás, mely olyan eszmékhez, amelyeket
 kezébe nem vehet, amelyekhez izoláló fogó kell, egyáltalán
 hozzá nem nyúl.« (KNapló, i. h. 183—184. l.)
- „ 27 *éppígy elragadta a viadal nézőközönségét* — MK állítását a
 KNapló is megerősíti: »(Hosszan tartó zajos helyeslés és tetszés
 a bal- és szélső baloldalon.)« »(Élénk hosszan tartó helyeslés,
 tetszés és éljenzés a baloldalon.)« (KNapló, i. h. 184. l.)
- „ 30—31 *a miniszterelnök szép leányának esküvőjéről* — A PH
 1891. okt. 16-i száma a »Napi hírek«-ben közölte, hogy Sza-
 péry Ilma grófkisasszonyt okt. 21-én vezeti oltárhoz báró
 Révay Simon. Az esküvőről a PH okt. 22-i száma részletesen
 beszámolt (5. l.).

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap.* 1891. október 23., 13. évf. 291. sz. (2. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

Az okt. 22-i ülésen a 3. § tárgyalásával befejeződött az indemnity-vita. Először *Herman Ottó* szólalt fel, kifejezve a pénzügyi viszonyokkal és a törvényjavaslattal szembeni bizalmatlanságát. Ezután a függetlenségi pártnak a közjogi helyzettel, a közös hadsereg intézményéből folyó germanizációval szembeni elégedetlenségét esetelte, majd a nyári közigazgatási reformjavaslat kérdésében tanúsított szélsőbali álláspontot védte az obstrukció vádjával szemben. *Jókai Mór* az abszolutizmus időszakát felelevenítve kifejtette, hogy korábban a nemzeti program valóban áldozatokat követelt, most azonban — tekintve, hogy egy velünk együttműködő alkotmányos Ausztriáról van szó — pusztá frázis. A kormány által indítványozott ún. kétszakaszos törvényt a közigazgatási reform megvalósításának garanciájaként értékelte. Végül annak a reményének adott hangot, hogy a kormány a házaszabályok megszigorítása nélkül is keresztül tudja vinni eredeti elképzeléseit. *Horánszky Nándor* felszólalását az igazságügy-miniszter politikai szereplésének a leleplezésére szánta. Elmondta, hogy 1878-ban, a közigazgatási kiegyezéssel való elégedetlenség miatt, együtt lépett ki Szilágyival a kormánypártból. A politikusnak az egyesült ellenzékben betöltött szerepét a túlzott egyéni ambíciókkal jellemezte. Szilágyi Dezsőnek a mérsékelt ellenzékéből való kiválását, előbb a párton kívüli szabadelvű szerepének az eljártetését, majd a kormánypártba és a kormányba történő belépését karrierizmusának bizonyítékaiként sorakoztatta fel. Az elkeresztelési vitában, a konzuli bíraskodás vitájában, a királyi táblák decentralizációjának kérdésében elfoglalt álláspontját súlyos erkölcsi áldozatként jellemezte. *Szilágyi Dezső* válaszában hangoztatta, hogy az ellenzékéből való kilépésének a párttal szembeni fenntartások voltak az okai, hogy a kormánypártba és a kormányba való belépését, mint erről pozsonyi levele is tanúskodik, mindig elveinek fenntartásával és hangoztatásával tette. Végül utalt arra, hogy az ellenzék csak akkor fordult ellene, mikor meghiúsulni látta azt a reményét, hogy Szilágyi a miniszter pozíciójából fogja az ellenzéki álláspontot képviselni (KNapló, 1887—92. XXVII. 185—204. l.)

*

Az okt. 22-i ülésről szóló karcolatban két felszólalás köré csoportosítja az eseményeket MK. Az egyik Jókaié, a másik Horánszkyé. A két hozzászólásban — bár közvetlenül nem egymással polemizálnak a szónokok — az ellentétes vonásokat hangsúlyozza. Jókai beszédében »starkállott a sok szín«, a szónok »szelíd, mézes humorát csöppengette a »baliakra«, még a napfény is »enyelvege játszik az ország éimere«,

amíg felszólalása tart: Jókai »bödön méz» szavához képest Horánszky »egy akó savanyú káposzta«. Horánszky »a gyűlölet tégelyeiből fest«, de kezében »remeg a cvikker«, affektál, de ő maga sápad el leginkább' attól, amit mond. A magyar parlamentben »példátlanul durva személyeskedés« nem éri el a célját, a megtámadott Szilágyi Dezső bámulatos léleknyugalommal fogadja a vádakat. S itt belép a történetbe a karcolat harmadik szereplője: az igazságügy-miniszter. A vádoltból MK írásában ítélkező bíró lesz, »támadó a támadottból«. Ezzel a »csata«, amely MK leírásában nemcsak a politikai vélemények ütközete, hanem a szónoki képességeké, a stílusé is, a szellemi túlerő felvonulása — Szilágyi felszólalása — következtében deus ex machina-szerűen eldőlt. Az ellenfél — Horánszky, de az ellenzék is — vereséget szenvedett, s »akik Caesart jöttek temetni, fakó saroglyán vitték haza Sancho Panzát».

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 147 : 4—5 *Jókai beszéde alatt, melyben tarkállott a sok szín, sok ötlet* — MK állításának igazolására álljon itt két részlet Jókai Mór beszédéből. A nemzeti párt megalakulását így aposztrofálta: »Mindenekelőtt engedje meg nekem a t. Ház, hogy szívélyes gratulációmát átadhassam igen t. képviselőtársamnak, Apponyi Albertnak, a tegnapelőtt végbement örvendetes családi ünnepély felett . . . mert hiszen keresztelő volt vagy talán bérnálás; a konfirmált igen szép nevet kapott, a „nemzeti” kereszt- vagy vezetéknevet.« (KNapló, i. h. 188. l.) A megyei közigazgatási rendszert a következő anekdotával jellemezte: »egy megyében volt egy igen derék szolgabíró, akivel mindenki meg volt elégedve, szerették, nem volt ellene senki. Ugyanennek a szolgabírónak volt egy esküdtje, az is rendkívül derék, kitűnő férfiú, jól készült egyén volt. A választás alkalmával a szolgabíró saját szekerén bevitte az esküdtet a választás színhelyére és az történt, hogy a választásnál a t. választók az esküdtet megtették szolgabírónak; hanem, hogy az a szegény, családos ember, szorgalmas, pontos hivatalnok kenyér nélkül ne maradjon, azt meg megválasztották esküdtnek. Így a szolgabíró, aki saját szekerén vitte a választási központba az esküdtet, az visszavitte mint esküdt az új szolgabíró-t.« (KNapló, i. h. 191—192. l.)
- „ : 5—6 *az egész ellenzék közbeszélt* — MK állítását a KNapló is megerősíti: tizenhat közbeszólást név szerint is megemlít. (KNapló, i. h. 188—192. l.)
- „ 7—8 *Kaas Ivor és a különféle Linderek, váltig zavarták a szónokot*; — MK megjegyzése megfelel a KNaplóban foglaltaknak: Linder György egyszer, Kaas Ivor pedig háromszor is közbeszólt. (KNapló, i. h. 188—192. l.)
- „ 8—9 *az elnök nem győzött a csengettyűjéhez kapkodni.* — A

- KNaplóban közvetlen utalás nincs erre, de a sok közbeszólás erre enged következtetni. (KNapló, i. h. 188–192. l.)
- 147 : 15–19 a jobboldal reagálása az ellenzéki közbeszólásokra — a KNaplóban erre vonatkozóan semmiféle megjegyzés nem olvasható (KNapló, i. h. 188–192. l.)
- „ 26 Polónyi közbeszólása — a KNapló nem tartalmazza (KNapló i. h. 188–192. l.)
- „ 27–29 Horánszky »kíméletlenkedése« — Jókai állítására, hogy a nemzetipártnak hajdan »a bitófa tövében és a börtönök ajtajánál« kellett megalakulnia, Horánszky a következő gúnyos megjegyzést tette: »Most jön a kesergés!« (KNapló, i. h. 189. l.)
- „ 30–32 Jókai válasza Horánszkynek — MK szinte szó szerint idézi, a KNaplóban ugyanis ez áll: »Csakély ember vagyok, akit t. barátom Horánszky Nándor mélyen lenézhet s maga alatt láthat, de valami mégis vagyok: e nemzet 50 éves történetének élő krónikája.« (KNapló, i. h. 189. l.)
- 148 : 3–5 Jókai Tisza Kálmánról és Szapáry Gyuláról — a KNaplóban erről ez áll: »Akkor is megtörtént, hogy a nemzeti párt vezetőit provokálták az osztrák hadsereg tisztjei. Hármat kiválasztottak a tisztikarból és azokkal kellett háromnak a nemzeti párt vezetői közül megverekedni . . . Egyike azoknak a volt miniszterelnök úr, Tisza Kálmán, arcán most is hordja ennek a kardcsapásnak a sebhelyét, amelyet a nemzeti párt védelmében szerzett . . . A másik, aki szintén kiállt a nemzeti párt elveinek védelmére, a mostani miniszterelnök: gr. Szapáry Gyula volt.« (KNapló, i. h. 189. l.)
- „ 6 *Lelkes éljen-moraj zúgott fel a párton* — a KNapló is ezt állítja: »(Élénk éljenzés jobb felől. Mozgás baloldalon.)« »(Élénk éljenzés jobb felől. Felkiáltások szélsőbalon: De Jókai soha!)« (KNapló, i. h. 189. l.)
- „ 9–10 *Szilágyi szemére vetette neki tegnapelőtt, hogy ő aulikus.* — Az okt. 20-i ülésen Szilágyi Dezső valóban tett ilyen értelmű kijelentést: »Már most gr. Apponyi Albert t. képviselő úr az aulikusoknak azt a régi elvét, hogy a kormány a korona képét viseli, amivel meg akarták pótolni az akkori időben a diszkussziót és kritikát, megtoldja egy újjal, avval, hogy a korona viseli a kormány képét, hogy az a kudarc, ami a kormányt éri, visszahat a koronára is, midőn ez éri egy olyan törvényjavaslatnál, melyet csak a korona beleegyezésével hozhatott be . . .« (KNapló, i. h. 172. l.)
- „ 19 *hogy küldöz Tisza Kálmán pénzt az emigránsoknak* — Jókai erről szó szerint a következőket mondta: »Ha önök nagyon utána akarnak járni, megtalálhatják az országos levéltárban az emigráció egyik kitűnő vezérének Jósika Miklósnak azt a levelét, amelyben panaszosan említi, hogy az emigráció Magyarország ügyeit szándékozik felvilágosítani a külföld nevezetesebb lapjaiban, de ez jelentékeny költségekkel jár

- és ezen költségek fedezésére a legnagyobb, legtetemesebb összegeket Tisza Kálmán szokta küldeni.» (KNapló, i. h. 189. l.)
- 148 : 22 *Tudom, csodálkozni jog Taaffe* — Eduard von Taaffe 1879-től 93-ig volt osztrák miniszterelnök, a dualizmusnak a cseh, lengyel stb. nemzeti törekvésekkel is szembe forduló híve.
- „ 30 *pièce de resistance* — valaminek a java, fénypontja
- „ 36—37 *(A tisztességnek kézről-kézre adott nagyon megviselt köpenyét)* — MK itt szó szerint idéz Szilágyi Dezső Horánszky-nak adott válaszából. A KNapló szerint a szóban forgó rész így hangzik: »... ennek a pártnak ravasz és óvatos, a politikai kétszínű tisztesség hirdető tagját, Horánszky képviselő urat küldik ki, hogy a politikai tisztességnek kézről-kézre adott, nagyon megviselt köpenyében még egyszer itt elsétálva, azt, amivel a tények úgy ellenkeznek, hirdesse itt.» (KNapló, i. h. 201. l.)
- 149 : 5 *komfortábil* — fiáker, bérkocsi
- „ 11—12 *Festette a Szilágyi arcképét sötét kegyetlen szinekkel.* — Például az alábbi helyen így: »A t. igazságügyminiszter úr kétségbevonhatatlanul — ezt komolyan elismerem — parlamenti kapacitás, bár hit és erkölcsi tartalom nélkül.« (KNapl, i. h. 193. l.)
- „ 32—33 *a legdurvább gorombaságok jezsuita simasággal föltálva.* — MK nem túloz, jellemzése megfelel a valóságnak. Horánszky, többek között, a következőket mondta: »Hiszen csak tegnapelőtt láttuk, t. Ház, hogy dacára azon önfeláldozó, obstrukcionális beszédnek, melyet az én igen t. barátom és képviselőtársam, az előadó úr tartott; dacára azon komoly és szakszerű felvilágosításoknak, melyeket az igen t. pénzügyminiszter úrtól hallottunk; és dacára azon kirohanásnak, hogy: „No hát, most vívjuk ki a csatát”, az igazságügyminiszter urat kötéllel kellett megfogni, hogy ide a Házba behozzák és vele az ő handabandáit elmondassák.« (KNapló, i. h. 193—194. l.)
- 150 : 7 — *Rendre, rendre!* — kiültözték. — A kormánypárt felháborodását és tiltakozását a KNapló is megőrizte: »Nagy mozgás jobb felől és felkiáltások: Ez már nem járja!« (KNapló, i. h. 194. l.)
- „ 7—8 *S Péchy kétszer is rendreutasította Hornászkyt* — a KNapló szerint is: »... parlamenti taggal szemben nem szokás alkalmazni azt a szót, hogy pórias és azért ezt észrevétel nélkül hagyhatom.« (KNapló, i. h. 193. l.) »Kérem a képviselő urat... Én a képviselő urak bármelyikének megítélésére bízom, helyes-e az, ha itt egyik képviselő úr a másikkal azt mondja, hogy handabandázik.« (KNapló, i. h. 194. l.)
- „ 9 *zsibongni kezdtek a balok.* — a KNapló tanúsága szerint is: »(Nagy zaj a bal- és szélső baloldalon.)« (KNapló, i. h. 194. l.)

- 150 : 12—13 — *Hagyják beszélni! Hiszen csupa ártatlan dolgokat mond.* — a KNapló név említése nélkül idézi: »Zajos közbeszólások: Igaza van!« (KNapló, i. h. 194. l.)
- „ 22—25 a kormánypárt kivonulása a teremből — a KNaplóban erre történő utalás nem található (KNapló, i. h. 192—200. l.)
- „ 32 *megbolygatott múltját mai szavaival állítja a Ház elé,* — Szilágyi Dezső Horánszkynek azt a vádját, hogy korábbi elveit karrierje érdekében adta fel, a következő szavakkal utasította vissza: »És most, t. Ház, egyszerre az áll, hogy alap és cél nélkül, tisztán a hatalmi vágy kielégítése szempontjából történt mindaz, amit tettem. Miért? Mi változott időközben? Változott az, t. Ház, hogy ők egy szerepet szántak nekem . . . melyet korrekét és politikailag tisztességes ember sohasem vállalhat el . . . Midőn azonban az a remény, hogy én, aki nyílt ajtón és alapon léptem be ide, nekik egy hátulsó ajtót nyissak, eltűnedezett, akkor némely képviselő urak előtt egyszerre elvtelen lettem . . .« (KNapló, i. h. 201. l.)
- „ 33 *a Ház frenetikus éljenriadalomban tört ki.* — a KNaplóban ez áll: »(Zajos helyeslés és tetszés a jobboldalon. Zaj bal felől.)« (KNapló, i. h. 201. l.)
- 151 : 1 *Egy magánbeszélgetését hozta fel* — a KNapló szerint Horánszky nem második felszólalásában, hanem az elsőben utalt a Szilágyival folytatott beszélgetésre: »Emlékezik-e a t. miniszter úr arra, hogy midőn az ellenzék helyzetének nehézségeiről beszélgettünk . . . akkor a többek között azt is mondták, ő meg tudná azt csinálni, hogy ezt a pártot a túloldalra nagyobb politikai rosszallás . . . nélkül átvezesse.« (KNapló, i. h. 196. l.) A második hozzászólásban azt a tényt állapította meg, hogy Szilágyi az általa felsorakoztatott vádakot nem is tagadta. (KNapló, i. h. 201. l.)
- „ : 3—9 Szilágyi válasza — miután az igazságügy-miniszter második hozzászólásában felvetette a magánbeszélgetés kérdését, valóságos disputa kezdődött a két felszólaló között. Ebben, többek között, Szilágyi Dezső a következőket állította: »Midőn abból a pártból való kilépési szándékomat a képviselő úrral megbeszéltem — nem arról, hogy ide jövök-e vagy nem, mert ő maga mondja, hogy az reménytelen helyzet volt — ő határozottan és nyíltan azt mondta, hogy ő is kilép velem abból a pártból . . . Minden feltétel nélkül kilép velem abból a pártból és én senkinek és az ő ajánlatát sem fogadtam el.« (KNapló, i. h. 203. l.)
- „ 10 *Kacaj és éljen.* — Szilágyi — Horánszky kilépésére vonatkozó állítását többször is elismételte, s erre a kormánypárt első két alkalommal, a KNapló szerint is, valóban így reagált: »(Hosszas zajos derűlttség jobb felől. Mozgás a baloldalon.)« »(Derűlttség a jobboldalon.)« (KNapló, i. h. 202. l.)
- „ 14—17 Horánszky »vallomása« — a KNapló szerint Horánszky

a következőket mondta: »... ha gróf Apponyi a liberális elvek követését bármely percben megtagadná, abban a percben elhagynám őt...« (KNapló, i. h. 203. l.)

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. október 24., 13. évf. 292. sz. (2., 3. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először

A parlamenti ülésről

A Ház okt. 23-i ülésén először a képviselőház könyvtáráról szóló jelentést hallgatták meg a képviselők, majd az indemnitás-javaslat harmadszori felolvasása következett. Ezután a honvédelmi minisztérium részére 500 000 Ft póthitel megszavazásának kérdése következett. *Gajári Ödön*, a pénzügyi bizottság előadója szerint ezt az összeget az élelmiszerek megdrágulása, a lakbérek felemelése és a régi horvát határörvidék kaszárnyáinak rendbehozása tette szükségessé. *Ugron Gábor* az előrelátás hiányával, a miniszternek a honvédségre káros magatartásával, a tisztek létszámának túlzottan alacsonyan tartásával indokolta elutasító véleményét. *Horánszky Nándor* is a miniszter katonapolitikájával szembeni bizalmatlanságával magyarázta a póthitel megszavazásának elutasítását. *Fejérváry Géza* felszólalásában tagadta, hogy bármilyen összefüggés lenne a véderőtörvény megszavazása és a megnövekedett hadügyi kiadások között. Kifejtette, hogy az áremeléseket nem láthatta előre, a kaszárnyák rendbehozását pedig feltétlenül meg kell kezdeni. *Beöthy Ákos* Fejérváry egy megjegyzésére reflektálva kifejtette, hogy a véderőtörvény vitájakor a kormányzat kb. 400 000 Ft-os költségnövekedésről beszélt, holott az ellenzék már akkor 4—5 milliós többletköltséggel számolt. Ez a közös hadsereg fenntartására vonatkozó becslés azóta beigazolódott. *Pulszky Ágost* felszólalásában kifejtette, hogy a véderőtörvény tág kereteket biztosít a hadügyi kormányzatnak a katonák fegyverben tartására, s ennek anyagi kihatásai is igen változók lehetnek. A közös hadsereg fenntartásával kapcsolatos többletköltségek véleménye szerint nem a véderőtörvényből, hanem az európai katonai helyzetből következnek. Ezt követően újból *Beöthy Ákos* és *Pulszky Ágost* szólaltak fel, magyarázva elhangzott szavaik értelmét. *Horánszky Nándor* javasolta, hogy a véderőtörvény pénzügyi következményeivel kapcsolatos vitát halasszák akkorra, ha már a megnövekedett költségekről az adatok rendelkezésre fognak állni. A Ház ezt követően szavazással döntött a póthitel elfogadásáról. *Szapáry Gyula* felszólalásával a fiumei eset interpellációs vitája kezdődött meg. A miniszterelnök ismertette a vizs-

gálatok eredményét, a jún. 23-i és 24-i fiumei tüntetéseket, az Uzelác százados ellen felhozott vádakat, majd a közös hadügyminiszternek a századost és az ezredparancsnokságot az események miatt megrovó hivatalos figyelmeztetését. Ugron Gábor és Horánszky Nándor júl. 15-i interpellációjának megválaszolás után az okt. 7-i, Horánszky-féle, a novidvori eseményekkel kapcsolatos interpelláció kérdését tisztázta a miniszterelnök. Elmondta, hogy Jellasiacs sírjának megkoszorúzása, tekintve, hogy az ezred névadójáról van szó, önmagában politikai ügynek nem tekinthető, de az a tény, hogy erről napiparancsot is kiadtak, s közvetlenül a fiumei események után történt, politikai szempontból is kifogásolható. Emiatt az ezredparancsnokot a hadügyi kormányzat figyelmeztetésben részesítette, a katonákat pedig körrendeletben óvta a politizálástól. Szapáry Gyula ezután kijelentette, hogy sem a gyalogezred áthelyezése nem szükséges, sem pedig az 1870-es provizórium értelmében fennálló fiumei viszonyoknak a megváltoztatása. *Horánszky Nándor* az eseményeket a horvát szeparatizmus tüneteiként értékelte, s mint ilyeneket, elutasította. Ezután arról beszélt, hogy a kiegyezésben vállalt katonai kötelezettségeinek a magyar nemzet mindig eleget tett, ezzel szemben a hadügyi kormányzat részéről csak bizalmatlanságot, kétszínűséget kapott. Hangoztatta, hogy az ezredet a történetek után át kellett volna helyezni. Végül arra utalt, hogy a kormánynak napirendre kellene tűznie a provizórium felülvizsgálatának a kérdését, már csak azért is, mert a Ház 1884—87-es regnicoláris bizottsága egyszer már tett javaslatot pl. a fiumei horvát gimnázium áthelyezése kapcsán erre. *Ugron Gábor* a miniszterelnök választát úgy értékelte, mint az alkotmányosság fegyverletételeát a katonai önkény előtt, ezért azt nem fogadta el. Végül *Szapáry Gyula* *Horánszky Nándor* és *Ugron Gábor* is felszólalt még egyszer véleményének bizonyítása érdekében. (KNapló 1887—92. XXVII. 205—227. l.)

*

Az okt. 23-i ülésről szóló karcolatában egy mozzanatot ragadott ki a napirendből MK: az Uzelác-ügyet. A »különböző jelentésekre« és harmadszori felolvasásokra tett utalásnak csupán az a szerepe, ami az ülésterem bemutatásának: az olvasó figyelmének a felkeltése, a szenzációs ügyre való felkészítés. Meglepő viszont, hogy a miniszterelnöknek az interpellációkra adott választát sem részletezi MK, csak néhány szóval utal a fejleményekre. Sokkal fontosabb számára az a hatás, amelyet a válasz és maga a fiumei botrány kelt: a kormánypárti, mértéktartó, toleráns, de azért hazafias magatartásnak az ellenzéki türelmetlenséggel való szembesítése. Itt azonban már egyáltalán nem ragaszkodik az események leírásához, a »képzelet játéka« irányítja tollát, s miközben elképzelteti az olvasóval az ellenzéki álom megvalósulását, miközben látszólag maga is enged a csábításnak, egyúttal azt is megmutatja, hogy mennyire irracionális, irreális annak a politikának a logikája. MK a prózai, ám valóságos megoldás tanulságával zárja karcolatát.

Tárgyi magyarázatok

Láp Sor

- 151 : 3—5 *az úgynevezett titáni csata alatt (melynek egyébiránt a valóságban nem volt más halottja, mint Rác Athanáz) — a titáni csata az előző nap befejeződött indemnitás-vita volt, amelyben mind a szabadelvű párt, mind pedig a mérsékelt ellenzék nagyágyút (ti. Szilágyi Dezsőt és Appony Albertet) vonultatta föl. Rác Athanáz halálát az okt. 23-i ülésen a Ház elnöke jelentette be. (KNapló i. h. 205. l.)*
- 152 : 4—5 *válaszolván Horánszky és Ugron Gábor interpellációira. — az interpellációk elhangzásának dátumára a miniszterelnök is hivatkozott: »Azon interpellációkra kívánom a választ megadni, amelyeket Ugron és Horánszky képviselő csak a jún. 23-án és 24-én Fiumében előfordult tüntetések ügyében július 15-én intéztek hozzám.« (KNapló i. h. 212. l.)*
- „ 6—7 *a különböző jelentések és harmadszori felolvasások — ezeket a napirendi pontokat a KNapló a következőkben foglalta össze: »A könyvtári bizottság jelentésének tárgyalása: 1. a képviselőház könyvtárának az 1887/92. országgyűlés negyedik ülészaka alatt történt gyarapodásáról és számadásairól —; 2. a könyvtár költségvetéséről. — Az indemnitás-javaslat végleges megszavazása. — Az osztrák—magyar álamvasút megváltása iránt kötött szerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslat végleges megszavazása. — A honvédelmi minisztérium részére szükséges 500 000 Ft póthitelről szóló törvényjavaslat tárgyalása és elfogadása.« (KNapló, i. h. 205. l.)*
- „ 21 *Világos képét aita a fiumei tüntetésnek — MK itt Szapáry Gyula válaszában következő részére utal: A vizsgálati irományok szerint a 23. és 24-i események folyamán a katonaságot a következő vádak terhelik: hogy a rendőrség által elrendelt zárólat áttörte, hogy kisebb-nagyobb csoportokban az utcákon zsviót kiáltottak s a felhangzott evviva és éljenekkel szemben még erősebben kiáltottak, hogy egyes katonák azt kiáltották: éljen, a mi Fiuménk horvát föld, hogy egyes katonák és altisztek fiumei polgárokat szidalmaztak és bántalmaztak, hogy egy trombitás meg akarta akadályozni egy tanuló letartóztatását a rendőrség részéről.« (KNapló, i. h. 212. l.)*
- „ 21—22 *majd a vizsgálat adatait szelőztette — Szapáry Gyula evvel kapcsolatban a következőket mondta: »Uzelác százados ellen két vád emeltetett: először, hogy két altiszt azon panaszára, hogy őket a tömeg inzultálja, illetéktelenül beavatkozott a rendőrség eljárásába, a rend fenntartására teendő intézkedéseket ő kívánta meghatározni, s tényleg önhatármilag intézkedett is. Nevezett százados úrnak ezen beavatkozása teljesen jogosulatlan volt. Az ellene felhozott második vád az, hogy midőn nézete szerint a rendőri közeg nem*

elég erélyesen intézkedett, egy sokszor említett nyilatkozatot tett. Mi volt ezen nyilatkozat valódi szövege, az iránt a vizsgálati iratok szerint eltérnek a tanúvallomások, a különböző tanúk ötféleképpen adják elő ezen nyilatkozatot. A különböző verziók szerint legélesebb azon nyilatkozat, amely szerint . . . „En csak azt mondom, ha ez ismétlődik, elmegyek a kaszárnýába és a magam felelősségére kivonultatam a helyőrséget és a fiumei csőcselékbe belelövetek”. Más tanúk vallomása és Uzelác százados saját nyilatkozata szerint ő következőleg nyilatkozott: „Egyébiránt mindaddig nem lesz csend és rend, míg egyszer ezen rakoncátlan tömegbe komolyan bele nem lőnek”.» (KNapló, i. h. 212. l.)

- 152 : 22—23 *magá is megbélyegezvé Uzelác eljárását* — a KNapló alábbi szövege szerint is: »Ezen nyilatkozatra nézve, bármelyik legyen ezek közül a valódi, nézetem a következő: Ha Uzelác százados azon nyilatkozatot tette volna és ez rábizonyítható volna, amelyet első helyen említettem, akkor határozottan büntetendő cselekményt követett volna el; ha az általam másodsorban említett nyilatkozatot zárt helyen, magánkörben mondta volna, akkor az nem bírt volna annyi fontossággal, ezen nyilatkozat azonban nyílt utcán, nyilvánosan, többek hallatára mondva, a fenyegetés oly nemét foglalja magában, mely mindenesetre helytelen.« (KNapló, i. h. 212—213. l.)
- „ 23—24 *a százados felsőbb hatósága által megdorgáltatott.* — erről a miniszterelnök a következőket mondta: »A közös hadügyminiszter részéről is Uzelác századosnak előbb idézett, általa is beismert nyilatkozata helytelennek nyilvánított és úgy ezen nyilatkozatáért, mint azon eljárásért, hogy a rendőrség működésébe illetéktelenül beavatkozott, rosszalás fejeztetett ki s ez neki rendes szolgálati úton kifejeztetett.« (KNapló, i. h. 213. l.)
- „ 25—28 *reagálások Uzelác megdorgálására* — a KNapló ezzel kapcsolatban csak a következőket tartalmazza: »(*Helyeslés jobb felől, mozgás a bal- és szélső baloldalon.*)« (KNapló, i. h. 213. l.)
- „ 29 *a hadügyminiszter körrendelete* — erről Szapáry Gyula a következőket mondta: »Mindezen eredmények folytán az előbb elősorolt intézkedéseken és helytelenítő kijelentéseken kívül a hadügyminiszter az összes hadtestparancsnokságokhoz körrendeletet bocsátott ki, melyben hivatkozással a fennálló szolgálati szabályokra, felhívátnak arra, hogy minden alkalommal politikai természetű ügyekben a legnagyobb tapintattal járjanak el s ügyeljenek arra, hogy alárendeltjeik minden demonstrációtól vagy manifesztációtól távol tartsanak.« (KNapló, i. h. 213. l.)
- „ 32—33 *A szabadelvű párt . . . megnyugodva helyeselte a szatiszfakciót.* — a KNapló szerint is: »(*Élénk helyeslés jobb felől.*)« (KNapló, i. h. 216. l.)
- „ 33 *szatiszfakció* — elégtétel

- 153 : 17 *savanyú Horánszky Nándor* — Horánszky okt. 22-i felszólalását MK már előző karcolatában is »egy akó savanyú káposztának« nevezte. Ez az epitheton valószínűleg Szilágyi Dezső okt. 22-i hozzászólásának következő megjegyzésén alapul: »... előterjesztése ti. Horánszky Nándoré nem mutat egyebet, mint ... elsavanyodást ...« (KNapló, 1887—92. XXVII. 201. l.)
- „ : 18 — 19 *a kormány veszélyes fiumei politikájáról* — ti. erről Horánszky Nándor felszólalásában valóban a következőket mondta: »... fel kell említenem, hogy a fiumei tüntetéseket követőleg, az országgyűlés szünetelése alatt, a támadásoknak és agitációknak egész sorozata merült fel; úgy, hogy azon az exponált helyen a szabadosságnak valóban oly nagy mértéke uralkodott, mintha ott teljes anarchia léteznék: nem láttuk kezét sem a t. kormánynak, sem a különben érdemekben gazdag horvát bánnak, sem a fiumei gubernátornak, sem a büntető hatalomnak.« (KNapló, i. h. 217. l.)
- „ 19 — 20 *Ugron Gábor »vérgyullasztó« szónoklata* — Ugron Gábor felszólalásának és fogadtatásának jellemzéséül álljon itt az alábbi idézet: »Hiszem, ha ez csak egy véletlenség volna. De nem véletlenség, rendszer ez, mely az első felfedezés után, midőn az interpellációk megtörténtek, nem hogy megszűnt, megcsappant és magába tért volna, (Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.) hanem éppen a magyar kormánynak tagja, a honvédelmi miniszter úr által bátorítva tovább ment, (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbalon. Mozgás a jobboldalon.) mind vakmerőbben emelte fel fejét és kezét Magyarország törvényhozása és a magyar nemzet szuverenitása és Magyarország területi épsége ellen. (Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Hiszen magában az, hogy ez az ezred a Jellasich nevet viseli; (Igen! Úgy van! a bal- és szélsőbalon. Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Szégyen! Gyalázat! Nagy zaj. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!) 1873-ban kapta ez az ezred a Jellasich nevet. Hát nem volt más, nem volt jó katona, akit nem vertek meg sehol, aki vitéz és nem futott?« (KNapló, i. h. 223. l.)
- „ 25 — 26 *a »mehátráló politika útvesztőjében«*. — MK valószínűleg Horánszky alábbi megjegyzésére utal: »... a kormány oda jutott, hogy... a teljes visszavonulás terére lép.« (KNapló i. h. 221. l.)

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap. 1891. november 8., 13. évf. 307. sz. (3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

A nov. 7-i ülés az 1891. január és június közötti képviselőházi bevételekről és kiadásokról szóló számadás, a tanítói nyugdíj- és gyámialap 1890. évi állapotáról készített jelentés, valamint az 1892-es állami költségvetéssel kapcsolatos előterjesztés bemutatásával kezdődött. Ezután *Szapáry Gyula* miniszterelnök javasolta, hogy a delegációk ülésese alatt a Ház érdemi kérdést ne tűzzön napirendre. *Apponyi Albert* felvetette, hogy az idő jobb kihasználása céljából a kormány december hónapra terjesszen munkarendet a Ház elé. *Szapáry Gyula* válaszában utalt arra, hogy »többrendbeli« kereskedelmi tárgyalások folynak, s nem lehet tudni, hogy befejeződnek-e decemberre. E bizonytalansági tényező miatt még nem nyilatkozhat a munkarendről. *Ugron Gábor* hozzászólásában az előrelátás hiányával, az idő elfecsérlésével vádolta a kabinetet. *Beöthy Akos* annak az aggodalmának adott kifejezést, hogy a kormány az országgyűlés feloszlatása előtt már nem akarja a költségvetés kérdését felvetni, ezért javasolta, hogy a decemberi munkarendnek az 1892-es költségvetés képezze a tárgyát. *Horánszky Nándor* szerint a tétlenség oka az, hogy a kormányzat fél a választások előtt nagyobb horderejű kérdést felvetni, nehogy a vita hátrányosan befolyásolja a választásokon a szabadelvű párt pozíciót. *Szapáry Gyula* újabb felszólalásában azokat a nézeteket utasította vissza, amelyek szerint az elmúlt évben a törvényhozás nem végzett komoly munkát, illetve amelyek szerint ezért a kormány koncepciótlansága, határozatlansága a felelős. *Polónyi Géza* a kabinettel szembeni bizalmatlansággal hozta összefüggésbe ellenzéki képviselőtársainak a munkarendet sürgető felszólalásait. *Kaas Ivor* javasolta, hogy a költségvetés tárgyalásának elutasítása esetén a kúriai bíraskodásról szóló törvényjavaslatot tűzze a Ház decemberben napirendre. *Helfy Ignác* *Kaas Ivor* indítványát újabbal egészítette ki: ha sem a költségvetést, sem a kúriai bíraskodásról szóló javaslatot nem lehet decemberben tárgyalni, akkor foglalkozzék az országgyűlés a tanítói nyugdíjról szóló törvényjavaslattal. *Csáky Albin* megjegyezte, hogy *Helfy Ignác* indítványát azért nem lehet elfogadni, mert a törvényjavaslat még nincs előkészítve. *Szapáry Gyula* megismételte javaslatát, mely szerint a Ház a napirend kérdését csak a delegációk tárgyalások után vesse fel. Ezt követően az elnök, *Horánszky Nándor*, *Ugron Gábor*, *Rakovszky István* és *Beöthy Akos* a szavazás módjával kapcsolatos kérdést vitatták meg, végül a Ház elfogadta a miniszterelnök indítványát. Az ülés következő részében *Perlaky Elek*, a közgazdasági bizottság elnöke a Törökországgal, Bulgáriával, Spanyolországgal és Portugáliával fennálló kereskedelmi szerződések meghosszabbítására tett javaslatot. *Helfy Ignác* a meghatalmazást a kereskedelmi miniszter beszámolósi kötelezettségével kapcsolta össze. *Baross Gábor* felvetette, hogy a javaslat bizonyos módosítását maga a kormánypárt fogja majd indítványozni a tervezet részletes tárgyalásakor, ezért kérte az országgyűlést, hogy általánosságban szavazza meg a törvényt. A szavazás után *Neményi Ambrus* terjesztette be módosítványát, amelynek értelmében az 1892. dec. 31-ét követő megállapo-

dások az előzetes felhatalmazás ellenére a Ház elé utalandók. Végül ezt a megoldást *Helgy Ignác* is elfogadta, a javaslatot a képviselők részleteiben és egyhangúlag megszavazták. Az ülés utolsó napirendi pontjaként *Csáky Albin* vallás- és közoktatási miniszter válaszolt Ugron Gábor okt. 13-i, a primási szék betöltésével kapcsolatos interpellációjára. Válaszában kifejtette, hogy a kormánynak a primás ki nevezésével kapcsolatos joga, tekintve, hogy csak egy jelöltet nevezett meg, s azt az uralkodó és Róma egyaránt jóváhagyta, nem csorbult meg. Ugyanakkor elismerte, hogy korábban más jelölt neve is felmerült, de állítása szerint a kormányon belüli nézeteltérések miatt hiúsult meg ez a variáció. A primási székhely kérdésében végül kompromisszumos megoldást ismertetett. *Ugron Gábor* kifogásolta, hogy a kabinet — tekintve, hogy nem egyezett meg időben a primás személyében — lejárhatja a magyar királyi kegyúri jogot. Alkotmányellenesnek nevezte a közös külügyminisztériumnak a diplomáciai közreműködését, mert véleménye szerint a magyar kormánynak közvetlenül kellett volna Rómával a kapcsolatot felvennie. Végül is *Ugron Gábor* elutasította, a Ház többsége tudomásul vette a miniszter választát. Ezután *Csáky Albin* Komlóssy Ferencnek az esztergomi érsekiség gazdasági ügyeivel kapcsolatos interpellációjára válaszolt, aki a miniszter indoklását tudomásul vette. Végül *Almássy Sándor* interpellált a kereskedelmi miniszterhez magyar iparosoknak a horvátországi kaproncai vásáron történt hátrányos megkülönböztetése miatt. (KNapló, 1887—92. XXVII. 269—285. l.)

*

A nov. 7-i ülésről szóló karcolat első felében az ellenzéknek a munkarend miatt kitört váratlan »ideges rohamait« részletezi MK. Miközben, ha egy-egy utalással is, a felszólalók mondandóját hűen tolmácsolja, nagy gondot fordít az ellenzéki taktikázásban rejtlő ésszerűtlenség, következetlenség kibontására. (Aesopus szatirájának az ellenzékre való alkalmazása, a zárójelbe rejtett gúnyos megjegyzések, a »bácskai vándorok« kíváncsiságának, a »jószívú« Pechy méltatlankodásának anekdotikus idézése révén.) A karcolat második felében a Samassa-ügy, a »primás-dolog« a témája. Az első résztől eltérően itt MK nem az ellenzéki érveket, hanem a miniszternek az Ugron interpellációra adott választ részletezi. A bírálata, a gúny hangját most az elismerés hangja váltja vel: »Csáky Albin még a holtaknak sem marad adósuk.« S bár a választ Ugron nem méltányolja, meglepetést az íróból ez már nem vált ki. Mint ahogy (MK karcolatát záró rezignált-ironikus megjegyzése szerint) a »mai világ« általában sem.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

154 : 12 *Apponyi állt a panaszkodók élére* — Apponyi, a miniszterelnök bejelentésére, mely szerint a közös ügyek tárgyalására kiküldött országos bizottság megkezdte működését, a követ-

- kező javaslatot tette: »Nekem az ellen nincs észrevételem, hogy a közös ügyek tárgyalására kiküldött országos bizottság működésének folyama alatt ülést ne tartsunk. Azonban nagyon kívánatosnak tartanám . . . hogy a kormány előbb tájékoztassa a t. Házat a december havi munkarend iránt; mert az eddigi szokás és gyakorlat szerint . . . legalább két hét marad, amely idő alatt az országgyűlés működését folytathatja . . . Azért igen kérem a t. kormányt, hogy a decemberi munkarend iránt legalább általános körvonalakban a Háznak tájékoztatást nyújtani méltóztassék.« (KNapló, i. h. 270. l.)
- 154 : 12—13 *Utána Ugron siratta meg a drága időt, amit el fognak pocsékolni.* — A MK megjegyzésére vonatkozó rész a KNaplóban a következő: »Mikor az ellenzék kritikát gyakorol és a dolgokat a maguk fontossága és érdeme szerint a kellő bírálathoz részesíti, akkor mi igen szép nyilatkozatokat szoktunk hallani a túloldalról, hogy beszédeinkkel az időt elfecséreljük és méltóztatik némely szónok a túloldalon még azt is kiszámítani, hogy ezer meg ezer forintjába kerül az országnak az ellenzéki szónokok beszéde. Már most arra kérem a t. képviselő urakat, méltóztassanak kiszámítani, a kormány tájékozottsága, amely a körülményekkel nem tud számítani és az, amit folyton tapasztalunk: az előrelátás hiánya, mennyi pénzbe kerül az országnak . . .« (KNapló, i. h. 271. l.)
- „ 16—17 *Beöthy Ákos pazarlással vádolja a kormányt, időt pazarol; nincs munkaprogramja.* — Beöthy Ákos kifogásolta, hogy egy hónapnyi idő stétlenségben és jóformán semmittevében telt el.« A munkaprogram hiányát attól való félelmében kérdőjelezte meg, hogy a kormány az indemity birtokában az országgyűlés feloszlátása előtt már nem is akarja napirendre tűzni a költségvetés tárgyalását. (KNapló, i. h. 271. l.)
- „ 18 *(a feltámadt peleskei nótárius)* — MK a maradiság jelképeként gyakran említette Gvadányi József munkáját.
- „ 20—21 *megkockáztat egy harapást a munkátlan kormány ellen.* — Horánszky Nándor a munkarend hiányát a következőkkel indokolta: ». . . a t. kormány teljesen tájékozatlan az iránt, hogy milyen irányban, miféle törvényjavaslatokkal foglalkoztassa a képviselőházat: és ennek meg is van a maga indoka. Indoka ennek egyszerűen az: ezen országgyűlés most végnapjait éli, a törvényhozás választások elé megy; ilyenkor nem tanácsos a Házat fontosabb javaslatokkal foglalkoztatni, mert a viták valószínűleg a kormány hátrányára ütnének ki.« (KNapló, i. h. 272. l.)
- „ 24 *»a bacakai vándorok« kérdése* — a KNapló nem tartalmazza (KNapló, i. h. 269—275. l.)
- „ 25—28 *Szapáry válasza* — a miniszterelnök a decemberi munkarend kérdésében összesen négyszer szólalt fel. MK itt az

- Apponyinak adott válasz érveit idézi. (KNapló, i. h. 270—275. l.)
- 154 : 31—33 Polónyi »gorombasága« — Polónyi a kormánnyal szembeni bizalmatlanságát a következő szavakkal magyarázta: »... a t. kormány ... most valóságos páni félelemmel van eltelve azíránt, hogy a költségvetés jökor jön tárgyalásra, mert ekkor meztelenül fog állni az ország előtt az a politika, mely a kormány képtelenségét takargatta. Mi azonban éppen ezért tartjuk szükségesnek a rendelkezésre álló idő felhasználását, hogy bebizonyíthassuk: a t. kormány a kormányzásra képtelen.« (KNapló, i. h. 272—273. l.)
- 155 : 1 *Kaas Ivor is előrohan* — Kaas Ivor is bírálta a kormányt, amiért az elmúlt évben, az egy közigazgatási vitát kivéve, elvesztegette az időt. Majd javasolta, hogy »ha a költségvetést nem, akkor a kúriai bíraskodásról szóló törvényjavaslatot tessék december elején első tárgyal a napirendre kitűzni.« (KNapló, i. h. 273. l.)
- „ 2—3 *egyenesen Péchy Tamásnál vádolja be a kabinetet, hogy csináljon nekik munkarendet.* — MK humorosan átfogalmazta a felszólalás alábbi részét: »A házszabályok szerint a napirendet a képviselőház maga állapítja meg. Én tehát nem a t. kormányhoz, hanem a t. Házhoz fordulok azzal a kéréssel, hogy állapítsa meg a napirendet.« (KNapló, i. h. 273. l.)
- „ 10—11 *a sok lusta mameluk megszavazta a munkátlanságot a kormánynak.* — a szavazás eredményét az elnök így foglalta össze: »A Ház többsége elfogadta a miniszterelnök úr indítványát és így Beöthy Ákos képviselő úr indítványa esett.« (KNapló, i. h. 275. l.)
- „ : 13—14 *jókedvűen unta magát keresztül a kereskedelmi szerződés tárgyalási formáiban* — a szóban forgó törvényjavaslatot Perlaky Elek, a közgazdasági bizottság előadója a következő szavakkal jellemezte: »A törvényjavaslatban a kormány felhatalmazást kér arra, hogy egyrészt a Törökországgal és Bulgáriával, másrészt pedig Spanyolországgal és Portugáliával, amely országokkal fennálló kereskedelmi szerződése a f. év végén lejár, a kereskedelmi viszonyt a jelen alapon fenntartsa mindaddig, míg az új kereskedelmi szerződés elkészül és hogy a netalán szükséges változtatásokat is létesíthesse.« — A »jókedvűen unta magát keresztül« kifejezés értelme az, hogy bár a javaslatához Helfy Ignác módosítványt terjesztett elő, s ez vitára is okot adott, a Ház végül is a kormánypárti Neményi Ambrus kiegészítésével egyhangúlag elfogadta a tervezetet. (KNapló, i. h. 275—278. l.)
- „ 14—15 a Samassa-ügy — ezt okt. 13-i interpellációjában Ugron Gábor így vázolta föl: »Ez év július 17-én kérdést intéztem a vallás- és közoktatási miniszter úrhoz a megürrült esztergomi érseki és primási szék betöltése tárgyában. A t. miniszter úr július 27-én válaszolt nekem és biztosított arról, hogy

a primási szék minél hamarabb be fog tölteni, hogy idegen befolyásoknak tért engedni nem fog és hogy a király legfőbb kegyúri joga meg fog óvatni. A t. kormány, mint köztudomású, a primási székre Samassa József egri érseket hozta javaslatba.« Mivel Róma álláspontja tagadó volt, Ugron Gábor meg akart győződni arról, hogy a kormány kitart-e eredeti szándéka mellett, vagy feladja főkegyúri jogból fakadó önállóságát. (KNapló, 1887—92. XXVII. 68—69. l.)

- 155 : 16—22 Csáky válasza a »primás-dologban« — MK állításai megfelelnek a KNaplóban foglaltaknak: »A kormánynak . . . egyetlenegy jelöltje volt, az, aki iránt október 23-án tartott minisztertanácsában megállapodott. Ezen egy jelöltje iránt történt részemről előterjesztés legfelsőbb helyre és ezen egy jelöltje a kormánynak lett őfelsége által kinevezve. Igaz ugyan, hogy a kormány ezen eljárását megelőzte egy más kombináció, egy kombináció, mely egy kiváló főpapra vonatkozóan, hosszabb ideig fennállott és komoly természetű volt. Ámde e kombináció mindig csak kombináció maradt, a kormány részéről megállapodásra nem vezetett, ennél fogva a főpapra vonatkozólag legfelsőbb helyre előterjesztés sem tétethetett és így egy nem létező előterjesztés természetesen elfogadható nem volt és ennél fogva e nem létező előterjesztés Romából sem volt visszautasítható.« (KNapló, i. h. 279. l.)
- „ 23 még többet felelt, mint amennyit Ugron kérdezett. — erre maga a felszólaló is utalt: »T. Ház! Szoros kötelességemnek ezzel a válasszal megfelelttem, mert hiszen a direkt hozzám intézett kérdésre direkt megadtam a választ. De tekintettel a t. képviselő úr által használt indoklásra, valamint az ügynek nagy fontosságára, nem akarok ezen külső formaságokba kapaszkodni, hanem a t. Ház engedelmevel, habár csak pár szóval is, az ügy érdemét is meg kívánom világítani.« A miniszter azonban ekkor még nem az időközben meghalt Andrássy Manó interpellációjára válaszolt, hanem azt fejtegette, hogy mind a kormány, mind pedig az uralkodó az őt megillető jogával élve nevezte ki az új primást. (KNapló, i. h. 279. l.)
- „ 24 Válasz volt ez egy holt embernek — ti. az időközben meghalt Andrássy Manónak: » . . . ez év tavaszán boldogult Andrássy Manó gr. képviselő kérdést intézett hozzám . . . « (KNapló, i. h. 279. l.)
- „ 26—29 Csáky Albin felelete Andrássy Manó interpellációjára — a KNapló szövege megerősíti a Mikszáth-karcolatban foglaltakat: » . . . az ezentúl kinevezendő primásoknak kinevezési okmányokban kötelességükké tétetik, hogy valahányszor a király hosszasabban Budapesten tartózkodik, valamint a magyar országgyűlés nyilvános tárgyalásai s különösen azok téli időszaka legnagyobb részének tartama alatt a fővárosban székeljen. Ezen kívül intézkedés fog tétetni még

Lap	Sor	
155	: 30	aziránt is, hogy azon idő alatt, midőn a prímás nincs a fővárosban, érseki helynök rendeltessék ki.« (KNapló, i. h. 279. l.) <i>Ugron nem vette tudomásul a választ</i> — a KNapló szerint is (KNapló i. h. 281. l.)
,,	32	<i>A Ház többsége ellenben tudomásul vette a választ</i> — MK állítását a KNapló is megerősíti (KNapló, i. h. 283. l.)

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap, 1891. december 12., 13. évf. 341. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

A dec. 11-i ülésnek néhány felirat és kérvény bemutatásán túl mindössze három napirendi pontja volt. Először az 1895-ös országos nemzeti kiállításról szóló javaslatot szavazták meg. Ezután *Fejérváry Géza* honvédelmi miniszter válaszolt *Beöthy Ákos* okt. 24-i, a Katonai Lapok ügyében hozzá intézett interpellációjára. Válaszában kifejtette, hogy a lap olvasását nem akarta eltüntetni, mert akkor ilyen értelmű rendeletet adott volna ki, csupán arra akarta a katonák figyelmét felhívni, hogy a Katonai Lapokban közölt nézetek nem a minisztérium nézetei. *Beöthy Ákos* Fejérváry intézkedését a politikának a hadseregbe történő bevitelének értékelte, reakciónak nevezte, s ezért a választ is visszautasította. *Bolgár Ferenc* személyes megtámadtatás címén kérve szót, alaptalannak nyilvánította a honvédelmi miniszter azon kijelentését, mely szerint a Katonai Lapok ellenzéki politikai nézetek terjesztésével demoralizálja a hadsereget. Végül *Komjáthy Bélának* a belügyminiszterhez intézett interpellációja következett, amelyben a csongrádi közigazgatási állapotokat, a csongrádi alispánnak a szentesi polgármester-választás alkalmával elkövetett visszaélését tette szóvá. (KNapló, 1887—92. XXVII. 365—373. l.)

*

A dec. 11-i ülésről szóló karcolat bevezető részében a Ház hangulatát, a közelgő választások miatti izgatott kedélyállapotot jellemzi MK. A kormánypárti és az ellenzéki politikai kombinációkat *Podmaniczky báró* és *Kaas Ivor* karikatúraszerűen eltúlzott nézeteinek a felvázolásával ábrázolja. Majd *Mikszáth*, mintegy maga is a választási küzdelmek sorompójába lépve, a mérsékelt ellenzék politikai eredetének a jellemzésére nyílt gúnnyal idézi a párt tagjának egy elsőlését. Csak ezek után tér át a 11-i ülés tulajdonképpeni tárgyára, a honvédelmi miniszternek a *Beöthy*-interpellációval kapcsolatos vála-

szára. A váratlanul kirobbant képviselőházi vihar humorosan dramatizált megjelenítése után az anekdotikus mozzanatot (a fogadást) idézi még Bolgár Ferenc hozzászólásából. A karcolat befejezése (az új képviselő naiv-önelégtült szavainak idézése) is ilyen kedélyes hangvételi; az író figyelme éppúgy, mint az általa jellemzett képviselőké, már a választásokra irányul.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 157 : 2 *grasszál* — garázdálkodik, pöffeszkedik, itt: virul
- „ 4 *kontemplál* — elgondol, tervebe vesz
- „ 5 *a déli harangszóra összehívott ülések* — a dec. 11-i ülés kezdetéről a KNaplóban is ez áll: »(Az ülés kezdődik déli 12 órakor.)« (KNapló, i. h. 365. l.)
- „ 7—8 *Megszavazván a Ház harmadszor is az 1895-i nemzeti kiállítást* — a KNapló szerint is: »ELNÖK: Következik a napirend: az 1895. évben Budapesten tartandó országos nemzeti kiállításról szóló törvényjavaslat harmadszori felolvasása . . . A többség elfogadta a törvényjavaslatot . . .« (KNapló, i. h. 366. l.)
- „ 8—9 *Beöthy Ákos interpellációja*. — Beöthy Ákos okt. 24-én kifogásolta, hogy a honvédelmi miniszter a Katonai Lapokban okt. 1-én megjelent, az önkéntesi intézményt bíráló cikk miatt rendeletet adott ki a katonai hatóságokhoz. (Ld. még az okt. 20-i ülésről írt karcolat tárgyi magyarázatait.) (KNapló, 1887—92. XXVII. 228—230. l.)
- „ 11—13 *Horváth Gyula és Baross* — MK ironikus megjegyzései a Magyar Hírlap-ügyre vonatkoznak. Beöthy Ákos okt. 7-én interpellációban kifogásolta, hogy Baross Gábor kereskedelmi miniszter hozzájárulásával megtiltották a Horváth Gyula által szerkesztett Magyar Hírlapnak a vasutak területén történő árusítását. (KNapló 1887—92. XXVII. 44—46. l.)
- „ 14—15 *Fejérváry megtalálta a »Katonai Lapok«-at* — ti. ahogy korábban Baross Gábor a Magyar Hírlappal szemben, úgy most Fejérváry Géza a Katonai Lapokkal szemben adott ki (illetve hagyott jóvá) intézkedést.
- „ 18—19 *a nagy tyúkért (a Magyar Hírlapért) nem volt valami nagyobb láрма* — MK megjegyzése arra vonatkozik, hogy Beöthy Ákos és Pázmándy Dénes okt. 7-i interpellációival a Magyar Hírlap-ügy elcsitult (ld. még az okt. 7-i ülésről szóló karcolat regesztáját, illetve az előző, Horváth és Baross szemlével kapcsolatos tárgyi magyarázatunkat.)
- „ 21—25 *Fejérváry »igen ügyes« válasza* — MK a honvédelmi miniszter beszédének alábbi részére utal: »Szabad államban minden embernek van joga írni és beszélni, amit akar, s e jogot a miniszter is igénybe veszi, főleg akkor, ha bizonyos

- kötelességei vannak, mint ahogy nekem kötelességemben áll a fegyelemre ügyelni. Hogyha az ifjú katonák egy olyan laphoz, mely katonai szaklapnak nevezi magát, s melyről tudjuk, hogy a miniszter annak megindítását pártolta, oly nézeteket olvasnak, melyek tévesek . . . akkor a miniszternek kötelessége az alárendelt csapatokat figyelmeztetni . . .» (KNapló, i. h. 366. l.)
- 157 : 26 — 35 a közbeszólások és Fejérváry válasza — a jelenetet a KNapló is megőrizte az alábbiak szerint: »(Zaj a szélsőbalon. Egy hang: Liberális cenzúra!) Én, t. Ház, ezen lap olvasását be nem tiltottam. (Zaj a szélsőbalon. Még csak az kellett volna!) Ha kell, szükség esetén megteszem azt is. (Nagy zaj a szélsőbalon.) FEJÉRVÁRY GÉZA: Azt a hőieskedést ismerjük, ezt valódi értékére devalválni tudja minden ember. (Tetszés jobb felől. Zaj a szélsőbalon.)» (KNapló, i. h. 367. l.)
- „ 37 — 38 *Beöthy csúrt-csavart indoklással napirendre kéri tűzetni a kérdést* — A »csúrt-csavart« jelző nem alaptalan, mert Beöthy — többek között — ilyeneket is mondott: »,Csak az nyilvánvaló, ami itten történik, az indokokat majd megtudjuk akkor, amikor a halottak feltámadnak.» Már most, kérem, ami ezt a miniszteri utasítást illeti, itt tudjuk a tényt magát. Az indokokra nem kell várunk, míg a miniszter úr meghal — isten őrizzen, hogy ez megtörténjék hamar — nem kell várunk arra, amíg feltámad, ami még a zónaidő szerint is igen hosszú idő lenne, mert ezen indokok világosan és határozottan állanak előttünk . . .» Beöthy egyébként a KNapló szerint is elutasította a miniszter válaszát, s kérte a kérdés napirendre tűzését. (KNapló, i. h. 367—368. l.)
- 158 : 1 — 9 a Bolgár Ferenc felszólalása körüli huzavona — a KNapló a jelenetet így rögzítette: »BOLGÁR FERENC: T. Ház! (Felkiáltások a jobboldalon: Nincs joga szólni! Felkiáltások a bal- és szélsőbalon: Személyes kérdésekben lehet!) PULSZKY KÁROLY: A szerkesztő úr akar szólni? Ez a legnagyobb botrány! ELNÖK: Ehhez a tárgyhoz szólni nem lehet. CSANÁDY SÁNDOR: Személyes kérdésben kíván szólni! PULSZKY KÁROLY: Személyes kérdésben a szerkesztő úr? (Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!) LINDER GYÖRGY: Nem Pulszky Károly a Ház elnöke! (Zaj.) ELNÖK: Csendet kérek. A házszabályok szerint személyes kérdés nem létezik, hanem személyes megtámadtatás. Az a kérdés, meg van-e a képviselő úr személyében támadva. (Zajos felkiáltások bal felől: Meg! Ellentmondás jobb felől.) BOLGÁR FERENC: Személyesen meg lett említve (Felkiáltások jobb felől: De nem megtámadva!) és megtámadva. (Úgy van! bal felől.) PULSZKY KÁROLY: A Katonai Lapok szerkesztőjéről volt szó, nem a képviselőről! (Zajos ellentmondás bal felől.) VADNAY ANDOR: A képviselő nem volt érintve, csak a szerkesztő! (Nagy zaj és felkiáltások bal felől: Rendre! Rendre!) ELNÖK: Mint-

- hogy a képviselő úr azt mondja, hogy személyében megtámadtatott és minthogy ily esetben mindenkinek van joga arra a pontra reflektálni, azt hiszem, nyilatkozhatik. (KNapló, i. h. 386. l.)
- 158 : 11 Bolgár igen szép ajánlata — az ajánlatot a KNapló is tartalmazza: »T. Ház! Egy fogadást ajánlok a honvédelmi miniszter úrnak. Felajánlom a Katonai Lapok egy évi jövedelmét — mert van jövedelme a lapnak és most talán még nagyobb lesz — (Derűtség.) az erdélyi kultúregylet javára, ha talál t. honvédelmi miniszter úr a budapesti helyőrség tábornoki karában csak egy tábornokot, vagy a kormánypárton csak egy képviselő urat, aki azt mondja, hogy abban a cikkben, amely miatt a honvédelmi miniszter úr a rendelet kibocsátotta, csak egy szó is volt, amely a hadsereg disziplináját sértené, azt demoralizálná és amelynek politikai jelentőséget lehetne tulajdonítani. «(KNapló i. h. 369. l.)
- „ 17 *Egy jó napot csinált a szegény Sándor Józsefnek* — ti. a kultúregylet elnökének
- „ 20 — 22 *A Ház többsége . . . tudomásul vette a miniszter válaszát.* — a KNapló szerint is: »Elnök: Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a Ház többsége a választ tudomásul veszi.« (KNapló i. h. 369. l.)

A SZÓJÁTÉK

M *Pesti Hírlap. 1891. december 19., 13. évf. 348. sz. (3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

A dec. 17-i ülésen a tanítói nyugdíjról előző nap beterjesztett s általánosságban elfogadott törvényjavaslat részletes vitája folyt. Az 1. §-hoz *Kun Miklós* terjesztett be módosítványt, amelyben az 1885. XI. tc.-re hivatkozva a gyakorló iskolák tanárainak a fennálló gyakorlat szerint továbbra is 30 év szolgálati időt kíván megállapítani — szemben a törvényjavaslatban szereplő 40 évvel. *Csáky Albin* közoktatásügyi miniszter kijelentette, hogy — a szerzett jogokat tiszteltben tartva — a 40 év szolgálati idő csak a törvény elfogadása után kinevezendő tanítókra fog vonatkozni. *Szederkényi Nándor* *Kun Miklós* javaslatát támogatta, a képviselők többsége azonban a szavazáskor az 1. §-t az eredeti szövegezésben fogadta el. *Csáky Albin* ezután a 2. § szövegéhez kiegészítést fűzött, amely szerint 65. évük betöltésekor azok a tanítók is teljes fizetéssel mennének nyugdíjba, akiknek a szolgálati ideje a 40 évet még nem érte el. *Ilyés Bálint* a 2. §-t úgy kívánta módosítani, hogy a szolgálati idő ne 40, hanem a népiskolai

tanítóknak 35, a polgári és gyakorlóiskolai tanítóknak pedig csak 32 év legyen. *Ábrányi Kornél* folytatta a módosítást felvető felszólalók sorát, javasolta, hogy a szolgálati időt egységesen 35 évben állapítsák meg. *Komlóssy Ferenc* a kormánypárti pénzügyi érvek tarthatatlanságát hangoztatva újabb módosítást terjesztett be, ennek értelmében (a 40 évi szolgálati idő fenntartása mellett) azok a rokkantak, akik legalább 30 éves munkavisztonnyal rendelkeznek, teljes nyugdíjat kapnának. *Kégl György*, kormánypárti képviselő választókerületének tanítói felszólítására az ellenzéki *Ábrányi* módosítványát támogatta. Ezután *Szederkényi Nándor* és *Lits Gyula* *Komlóssy Ferenc* módosítványa mellett szólalt fel. *Berzeviczy Albert* államtitkár felszólalásában arra utalt, hogy bár a módosítványok eltérnek egymástól, egy valamiben közősek: a szolgálati időt akarják csökkenteni. Ezt pénzügyi okokra hivatkozva kivihetetlennek tartotta, *Csáky Albin* is pénzügyi okokra hivatkozott, amikor az ellenzéki javaslatokat elutasította. Ezután azokat a kedvezményeket hangsúlyozva, amelyeket a törvényjavaslat a 75-ös törvénnyel szemben tartalmaz, kérte a Házat a javaslat megszavazására. *Hock János* *Ábrányi Kornél* indítványát, ennek elutasítása esetén pedig *Komlóssy Ferenc* javaslatát támogatta. *Kovács Albert* kifejtette, hogy számításai szerint a nyugdíjintézet tőkéje, ennek kamatjövedelmei — a kormány egységes számításaival ellentétben — bármely módosítvány pénzügyi kiadásait fedeznek, ezért támogatja a módosításokat. *Spóner Andor*, a közoktatási bizottság előadója az elhangzott kifogásokra válaszolva azt hangsúlyozta, hogy a törvényjavaslat, bár a radikális változtatásoknak a pénzügyi helyzet korlátot állított, így is megfelel a tanítók érdekeinek. A szavazás eredményeként a képviselők többsége — *Csáky Albin* javaslatát kivéve — minden módosítványt elutasított. *Komlóssy Ferenc* a 3. § kérdéséhez szólva indítványozta, hogy a nyugdíjak összegét ne az elért fizetés, hanem a munkaviszonyban eltöltött idő nagysága alapján állapítsák meg. *Csáky Albin* az eredeti javaslat megszavazását kérte, amelyet a képviselők többsége meg is tett. Végül a 4—9. § vita nélküli elfogadása következett. (KNapló 1887—92. XXVII. 401—406. l.)

*

MK ebben a karcolatában a 18-i ülés egy, nem a napirenddel összefüggő »rejtélyes« mozzanatát, *Kégl György* »meginterpellálásáta« választotta témájául. Karcolatát maga az író osztotta három részre: az elsőben az újság főlé hajló képviselők talányos jelenetét ábrázolta, a másodikban a »szükszavú« *Kégl György* felszólalása által kiváltott megdöbbenést (egyúttal ebben a részben az előző napi, 17-i felszólalás lényegét, a kormánypárti képviselőnek az ellenzéki indítványhoz való csatlakozását is bemutatta), majd végül a karcolat befejezésében a sajtóhibával elrontott szójáték értelmét »fejtette meg« az író. Karcolatában MK következetesen alkalmazza az elhallgatás, a homályban hagyás eszközeit: előbb a *Kégl György*vel tanácskozó képviselők jelenetét, majd a képviselő felszólalásának fogadtatását hagyja magyarázat nélkül, de csak azért, hogy az írás végén a szójáték értel-

mével a kormánypárti logika kívánalma szerint mindent a legegyszerűbb módon megvilágítson: nincs pénz, ezért nem kaphatnak többet a tanítók.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 158 : 4 *Kezükben egy újságlap* — A karcolat 160 : 16–25 sorában kifejtettekéből kitűnik, hogy a könyvatosban lévő javítás miatt minden újság elrontotta a beszédben lévő szójátékokot.
- 159 : 10–11 *a tanítók nyugdíjtörvényének részletes vitájában Ábrányi egy módosításához felszólalt Kégl György* — a népoktatási intézetek tanítóinak nyugdíjazásáról szóló 1875/XXXII. tc. módosításának részletes vitájában Ábrányi Kornél dec. 17-i felszólalásában azt indítványozta, hogy a nyugdíj alapjául ne 40, hanem 35 évi szolgálati időt állapítsanak meg. Kégl György egy választókerületi tantestület megbízásából ezt a javaslatot támogatta: »Én tehát Ábrányi Kornél t. képviselőtársam módosítványát, miután azt csakugyan helyesnek és helyzetemben szintén szükségesnek tartom... pártállásom sérthetetlenségének hangoztatása mellett... elfogadom.« (KNapló i. h. 411. l.)
- „ 21 *a Haluskák* — MK korábbi írásaiban is többször szerepel a kerületből való választópolgár jelentésben. (Ld. Krk 71. köt. 202–206. l.)
- „ 24–25 *egy tiszteletre méltó... tanítótestület felszólította, hogy támogatassa az ellenzéki módosításokat.* — ezt maga a felszólaló is megemlítette beszédében: »egy igen tiszteletreméltó tanítótestület azzal fordult hozzám, hogy a törvényjavaslat tárgyalása alkalmával annak hiányai eltávolításai céljából nyújtanék be módosítványt, vagy ha olyan más oldalról nyújtanék be, pártoljam azt.« (KNapló, i. h. 410. l.)
- „ 26–28 Kégl György »melankólikus« kérdése — MK nyilván a hatás kedvéért »dramatizálta« Kégl György alábbi trefás kijelentését: »Miután a választások közel vannak és a választók feledekenységére számítani nem lehet... nem marad számomra más hátra, mint vagy pártállásom szeplőtlentségének érintetlensége, vagy pedig a hozzám forduló tanítók barátsága közt választani.« (KNapló, i. h. 410–411. l.)
- „ 18 *örösi derűtséget jegyzett be a gyorsíró* — a KNaplóban valóban az áll: »(Élénk derűtség. Halljuk! Halljuk!)« (KNapló, i. h. 410–411. l.)
- „ 31 *»pártállása sérthetetlenségének hangoztatása mellett* — a KNaplóban is ez áll: »pártállásom sérthetetlenségének hangoztatása mellett« (KNapló, i. h. 411. l.)
- 160 : 2 *A lapok benne egy rejtélyes sort közöltek* — A PH 1891. dec. 18-i számában Kégl beszédét kivonatolva szintén megtalálható a furcsa mondat: »Gr. Széchenyi István valamelyik

- munkájában szerepeltet valami Wampeng nevezetű gazdag hollandit.«
- 160 : 5—6 »Gr. Széchenyi István valamelyik munkájában szerepeltet valami Wampeng nevezetű gazdag hollandit.« — az újságokból idézett mondat pontosan megegyezik a KNapló szövegével. (KNapló, i. h. 410. l.)
- „ 7—8 *hogya mit keres a hollandus a Házban . . . azt egy szóval sem magyarázta meg a szónok.* — MK állítását a KNapló szövege is alátámasztja. (KNapló, i. h. 410. l.)
- „ 19—20 *»a bajokon segíteni nem lehet azon egyszerű oknál fogva, mert nincs pénz.«* — A KNaplóban nincs sajtóhiba: *»a bajokon segíteni nem lehet azon egyszerű oknál fogva, mert nincs „peng”.*« (KNapló i. h. 410. l.)

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1891. december 20., 13. évf. 349. sz. (3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlament üléséről

Az 1891. dec. 19-i ülés napirendjén a Németországgal, Olaszországgal, Belgiummal és Svájjal kötött kereskedelmi szerződések tárgyalása szerepelt. *Perlaky Elek*, a közgazdasági bizottság elnöke a szerződés jelentőségét, annak Magyarországra nézve kedvező részletein túl, a védővamos, protekcionista kereskedelmi politikával való szakításban jelölte meg. Kifejtette, hogy a kormány három szempont érvényesítésére törekedett: a magyar nyersanyagok, mezőgazdasági termékek piacának biztosítására, a nálunk nem termelt külföldi iparcikkek behozatalának megkönnyítésére és a magyar iparcikkek védelmére. *Gaál Jenő* arról beszélt, hogy a kereskedelmi politikában mutatkozó változást főleg az európai (német, olasz) gazdasági helyzet, az ebből eredő politikai felismerések tették lehetővé, s ha a szerződések közvetlen gazdasági haszna nem is túl nagy, új távlatokat nyithat, elsősorban a magyar mezőgazdasági termékek elhelyezésében. *Mudrony Soma* egyetértett azokkal az elvekkkel, amelyek alapján a kormány a kereskedelmi szerződéseket előkészítette, éppen ezért kifogásolta azt a korábbi, több mint egy évtizedes protekcionista gazdaságpolitikát, amely Magyarországot kiszolgáltatta az osztrák ipar érdekeinek. Megemlítette, hogy az új szerződésekből származó előnyök sem Ausztriának, hanem elsősorban a német szemlélet megváltozásának köszönhetőek. A jövőben felhasználható tanulságként leszögezte, hogy az Ausztriával való gazdasági alkudozások legfőbb fegyverét, az önálló vámterület követelését nem szabad — taktikai megfonto-

lášból sem — feladni. *Kun Miklós* kifejtette, hogy bár a 48-as és függetlenségi párt az önálló vámterület alapján áll, az előterjesztett szerződésekert pártja nevében elfogadta, mert hozzájárulnak a zilált gazdasági helyzet megjavításához. *Matlekovits Sándor* felszólalásában a 70-es évek elején kezdődő protekcionista gazdaságpolitika történetét foglalta össze, kifejtve, hogy a védővamos politika a 73-as gazdasági válság miatt különösen megerősödő európai irányzat volt, amely Ausztriát éppúgy jellemezte, mint Olaszországot, Franciaországot vagy Németországot. Nem igaz tehát az az állítás, amely szerint a jelen szerződésekben kifejeződő fordulat a szabad kereskedelemre áttért Németország győzelme lenne a védővamos politikát folytató Ausztria fölött. A szerződésekert mint egy új európai szabadversenyos irányzat kezdetét értékelte. *Szalay Imre* az Olaszországgal kötött szerződésnek a vámok leszállításából adódó, az olcsó olasz borok beáramlása miatt a magyar borászatra nézve kedvezőtlen következményeit fejtegette, a törvényjavaslatot azonban elfogadta. *Ábrányi Kornél* a szerződések szövegének közjogi természetű, az önálló magyar államiséget sértő kitételeit kifogásolta. (KNapló, 1887—92. XXVII. 447—470. 1.)

*

A dec. 19-i ülésről, a kereskedelmi szerződések tárgyalásáról tudósító karcolat a képviselőház egységes, a szerződésekert támogató magatartását állította középpontba. »A régi ellenzéki proféták« pálfordulását MK nem indokolja, csupán néhány ironikus megjegyzéssel jellemzi. A karcolat középső, legterjedelmesebb részéhez *Matlekovits* beszédét »az avatott, tartalmas szakembernek« kijáró elismeréssel, nem annyira a felszólalás mondanivalójára, mint annak hatására, a szónok stílusára való tekintettel elemzi. Az írás befejező részében ismét az ironiát érvényesíti MK: egyszerre vág ezzel a szerep feladása, a »romlás« miatt méltatlankodó öncélú ellenzékiiség, és a »párbajszagra« gyűlő karzati közönség pletykaéhsége felé.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 161 : 1—2 *A kereskedelmi szerződések voltak a tárgysoron* — Az 1891. dec. 19-i ülésen terjesztette a képviselőház elé a kormány a külkereskedelmi politikához képest újat hozó, a szabad forgalmat jobban érvényesítő, a Németországgal, Olaszországgal, Belgiummal és Svájjal kötött kereskedelmi szerződések becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot. MK megjegyzése erre vonatkozik.
- „ 6—7 *Capri vi mégiscsak beválík kancellárnak* — MK ironikus utalása (mellyel az ellenzéki képviselők felé vág) Bismarck utódára, az új német kancellárra vonatkozik, aki igen nagy szerepet játszott a szerződések megkötésében, s akit később többek között emiatt is, lemondattak a politikájával elége-

- detlen porosz nagybirtokos körök. Caprivi neve a felszólalásokban egyébként egyszer sem fordult elő. (KNapló, i. h. 447—470. l.)
- 161 : 7—8 *meg van vele elégedve Gaál Jenő (a pécskai), Mudrony Soma, sőt Kun Miklós is* — Caprivit általában (név nélkül) dicsérték a felszólalók, mint pl. az alábbi helyen Gaál Jenő is: »Jó sorsunk úgy akarta, hogy Németország élén éppen most olyan államférfiak álljanak, akik a zseniális államférfiak által nem mindig bírt ama képességgel dicsekedhetnek, hogy a dolgokat valódi alakjukban látni és abból a kellő következtetéseket levonni tudják.« (KNapló, i. h. 450. l.)
- „ 10—16 Matlekovits beszéde — Matlekovits Sándor valóban nagyszabású beszédet tartott, melyben, összefoglalva a két évtizedes múltra visszatekintő védővamos politika európai tanulságait, a monarchia és a kormány addigi tevékenységét az ellenzéki képviselők véleményénél kedvezőbb színben igyekezett feltüntetni. (KNapló, i. h. 461—466. l.)
- „ 26—27 *a Ház minden oldaláról ömlöttek hozzá a gratulálók* — a KNapló szövege is ezt az állítást látszik alátámasztani: »(Élénk helyeslés és éljenzés.)« (KNapló, i. h. 466. l.)
- „ 30—31 *az Ugron-Fejérvári párbaj.* — Ld. ezzel kapcsolatban *A t. közönség mormog c.* karcolat 162 : 14 sorához fűzött jegyzetünket a 350. lapon.
- 162 : 1—2 *hozáján magával egy csomó közjogi gravament a szerzőiések stílusában* — Abrányinak a szerződések megszövegezésével kapcsolatos, közjogi természetű gravamenjei, sérelmei közül álljon itt az alábbi példaként: »... ezekben a vámszerződésekben, akár a német, akár a francia szövegben, mindenütt korrektil van kifejezve ez a viszony, mert mindenik vagy Oesterreich—Ungarnt, azaz két államot említ, vagy l'Autriche—Hongriet; azaz mindenütt két államot. Miért van nálunk más kifejezés? mikor éppúgy betehettük volna az Ausztria—Magyarország kifejezést; miért használjuk mindig azt, hogy „osztrák—magyar monarchia«, mikor ez nemcsak nincs benne a külföldi szövegben, de nem is felel meg a közjogi helyzet korrekt alakjának?« (KNapló i. h. 469. l.)
- „ 3 *megdöbentette (a Pesti Napló szerint) az egész Házat* — a KNaplóban csak a baloldali tetszésnyilvánítások szerepelnek, mint pl. Abrányi beszédének a végén: »(Élénk helyeslés bal felől.)« (KNapló, i. h. 470. l.)
- „ 3—4 *bevallván, hogy influenzája van* — a KNapló szövegében is szerepel: »Dacára influenzás állapotomnak és rossz hangomnak, egypár szó meghallgatására kérem a t. Házat.« (KNapló, i. h. 468. l.)

A T. KÖZÖNSÉG MORMOG

M *Pesti Hírlap. 1891. december 21., 13. évf. 350. sz. (4. l.) Rovaton kívül. Az Ugron-Fejérvári párbaj alkalmából alcímmel. Névjelzés nélkül.*
Kötetben itt először.

Egy szenzációs párbaj — torzító tükrökből

Az Ugron—Fejérvári párbaj egy parlamenti szóváltásból következő »becsületsértési ügy« lezárása volt. Az eset az érintett felek politikai szerepéből következően — a sajtó közreműködésével — néhány napra a figyelem középpontjába került, s a politikai reklám kétértékű eszköze lett. MK karcolatában kifejezetten evvel, a politika mögötti és alatti torz indulatok, szenvedélyek világával foglalkozik. A szerkesztőségi »telefonügyelet« anekdotájának látszólag kedélyes megformálásával a végső, a »közönség«, a politika közegének természetére vonatkozó keserű-ironikus megjegyzését készíti elő MK.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

162 : 3 az Ugron-Fejérvári párbaj — Az esetet a párbaj háttérét is megvilágító jegyzőkönyvvel lehet leginkább bemutatni: »Jegyzőkönyv, felvétel 1891. december 20-án a báró Fejérvári Géza honvédelmi miniszter úr és Ugron Gábor képviselő úr között fennforgott becsületsértési ügy tárgyában: A képviselőház f. hó 11-én tartott ülésében Fejérvári Géza miniszter úr beszéde folyamán azt mondta: „Én t. Ház ezen lap olvasását be nem tiltottam.” (Zaj a szélsőbalon. Több hang: még csak az kellett volna!) „Ha kell, szükség esetén megteszem azt is.” (Nagy zaj a szélsőbalon.) . . . Ugron Gábor (beleszólván): „De akkor kidobjuk innen!” (Zaj a szélsőbalon.) . . . Fejérvári miniszter: „Ezt a hősiességet ismerjük, azt valódi értékére devalválni tudja minden ember.” (Tetszés jobb felől, zaj a szélsőbalon.) . . . A képviselőház f. hó 14-i ülésében Ugron Gábor képviselő úr felszólalván, azt mondotta, hogy ő ama szavait a honvédelmi miniszternek a zajban nem hallotta, „mert különben azonnal ki kellett volna arra nézve nyilatkoztatnom, hogy én elegendő alkalmat nyújtottam Fejérvári Géza báró úrnak, hogy azt a hősiességet kipróbálja. Nem rajtam múlt, hogy nem élt az alkalmammal.” (Helyeslés és derűtség a szélső baloldalon.) Elnök: „Én pedig arra kérem a t. Ház tagjait, hogy a közbeszólásoktól méltóztassanak tartózkodni, mert csak ekképp kerülhetők el az ily felszólalások, aminőt most hallottunk.” (Helyeslés a jobboldalon.) Fejérvári Géza miniszter úr be-

csületét sértve találván Ugron Gábor képviselő úr fennebbi kijelentése által, gróf Keglevich István urat sürgönyileg bírta meg az elégtételadás követelésével (minthogy ő amaz ülésen nem volt jelen, hanem el volt utazva Bécsbe), második tanúnak gróf Károlyi Tibor urat kérvén fel. — Ezen tanú az elutazva volt Ugron Gábor képviselő úrhoz a fővárosba érkezte után azonnal, f. hó 19-én reggel 10 órakor elmentek. Ugron Gábor képviselő úr, gróf Bethlen Gábor és ifj. Ábrányi Kornél képviselő urakat kérte föl tanúknak, kik a kihívó fél tanúival érintkezvén, a mellékelt föltételekben körülírt fegyveres elégtétel adására, megbízójuk nevében, készeknek nyilatkoztak.

A párbaj a megállapított föltételek szerint folyván le, négy lövés történt, mind a négy hibázott, azután kardra folytatattván, az első összecsapásnál Ugron G. képviselő úr egy jelentéktelen és egy súlyosabb sebet kapott, az utóbbi jobb kezén egy inat átvágván, az orvosok kijelentették, hogy ha nem is egészen harc képtelen, de mindenesetre oly flagrans hátrányban van, amely az általuk definiált harc képtelenséget jelenti. — Ezen orvosi vélemény alapján Ugron Gábor képviselő úr tanúi a harc képtelenséget kijelentvén, Fejérváry Géza báró miniszter úr tanúi is belenyugodtak és a párbajt egybehangzóan befejezettnek nyilvánították.» (PH, 1891. dec. 23.)

- 162 : 14 *Hát ezért izgattak föl bennünket?* — Az Ugron-Fejérváry párbaj híre valóban nagy port vert fel, erre vonatkozóan a PH dec. 20-i számában a következő utalást találtuk: »... a jó közönség teljesen elkészítette a gyomrát a hírfalatokra s nagy volt az étvágy. Egyik lap még növelte is a szenzációt, közölvén a párbaj-föltételeket is, amelyek olyanok voltak, hogy azokra még a jubilált krakéléreknek is fölállt a hajuk szála.« Egyébként a PH is több cikkében foglalkozott az esettel (dec. 19., dec. 20., dec. 21., dec. 22.).
- 163 : 13 *És még ő mer új pártot csinálni?* — a Szapáry-kormányzat idején az átrendeződő politikai viszonyok egyik megnyilvánulása volt az Ugron-frakció kiválása a 48-as és függetlenségi pártból. Jelszavuk (»kormányképes politikát 48-as alapon«) a hatalomból való részesedés törekvését tükrözte. A telefonálójeljegyzése erre a pártalapításra vonatkozott.
- „ 24 *niksz dájcs* — nem [tud] németül; itt az osztrákellenesség kifejezése.

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1891. december 22., 13. évf. 351. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

A képviselőház dec. 21-i ülésén az Olaszországgal, Németországgal, Belgiummal és Svájjal kötött kereskedelmi szerződések részletes vitája folyt. *Helgy Ignác* a szerződéseket általános, kereskedelempolitikai szempontból a régóta sürgetett fordulat első lépéseként értékelte, kifejtette a szerződésből fakadó előnyöket, majd a keleti kereskedelem és a fiumei kikötő kérdésének rendezéséből a kormányra háruló feladatokról beszélt. Végül csatlakozott Ábrányi dec. 19-i közjogi kifogásaihoz. *Beöthy Ákos* is üdvözölte a védővamos politikáról a szerződéses politikára való áttérést, azonban azt hangsúlyozta, hogy ennek konzervenciáit a kormány, mint azt a szerződések egyes számunkra továbbra is kedvezőtlen tételei bizonyítják, még nem vonták le. Ennek fő okát az Ausztriával kapcsolatos határozatban, engedékeny magatartásban jelölte meg. *Baross Gábor* kifejtette, hogy a fordulatot hozó szerződések megkötésében a magyar kormány aktív, kezdeményező szerepet játszott. Visszautasította azokat a túlzó (akár osztrák, akár magyar) bírálatokat, amelyek szerint a szerződések egyoldalúan a másik felet juttatták volna előnyökhöz. Ezzel szemben hangsúlyozta, hogy a gazdasági fejlődés adott szintjén a magyar ipar érdekeivel már éppúgy számolni kell, mint az osztrák mezőgazdaság bizonyos terményeivel. Beszédének befejezéséként a szerződések szövegezésével kapcsolatban felmerült közjogi kérdéseket tisztázta. *György Endre* a megkötött szerződésekben, bár azokat egy új irányzat kezdetének tartotta, még nem az általa helyeselt szabadkereskedelmi politika kezdetét, csak az autonóm védelmi politikáról a szerződéses védelmi politikára való áttérést látta. Magyarország érdekeinek — véleménye szerint — a szabadkereskedelem felel meg, erre kívánta építeni az amerikai versennyel szemben a »páneurópai« államok vámszövetségét. A *törvényjavaslat megszavazása* után a *miniszterelnök*, az *igazságügy-miniszter* valamint a *földművelési miniszter* nyújtott be jelentéseket, illetve törvényjavaslatokat az 1887-es közegészségügyi viszonyokról, az állami tisztviselők nyugdíjazásáról, az erdélyi birtokrendezési ügyekről stb. (KNapló 1887—92. XXVII. 470—495. 1.)

*

A dec. 21-i ülésről írt karcolatának csak egyik (középső) részét szenteli MK a napirendnek. Előbb még az Ugron-Fejérváry párbaj hatását, a párbajozók iránt a képviselők részéről megnyilvánuló nagy érdeklődést, a »galvanizált« kedélyeket mutatja be. A kereskedelmi szerződések vitájából is csak egyetlen, egyébként mellékes szálát húz ki: a szerződések megszövegezésével kapcsolatos közjogi ellenvetéseként. *Beöthy Ákos* beszédét egy ironikusra színezett anekdotával (a Palkovics szakácsa) jellemzi. *Baross Gábor* felszólalásának bemutatásában sem a tartalmi kérdéseket részletezi (a mondanivalónak, az érveknek mindössze két megjegyzés jut), hanem a hatást, a könynyű győzelmet. Kiemeli viszont az Ábrányival folytatott humoros-anekdotikus mozzanatát (a »germanizáció« tréfás vádját), s ezt egy-

úttal a főrendek »magyarságának« kigúnyolására is felhasználja. Kaas Ivor felszólalásának ábrázolásában már a Ház megváltozott hangulatát idézi MK. Ennek a kedélyváltozásnak az okát mutatja meg a karcolat harmadik, befejező részében: a »szívegő kandallók« előtt melegedő beszélgető képviselők patriarchális képében. A »honatyákat« a napi-rendnél már jobban igaztja a közlegő választások eseménye, a képviselők félreteszik a politikai véleménykülönbségeket, s a régi ellenzéki kortesfogásokra pártot cserélt mamelukok anekdotázva oktatják a mostani ellenzéki képviselőket. Bár kedélyes, de ártatlanul is gyilkos rajza ez a korabeli parlamenti (politikai) viszonyoknak.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 164 : 1—2 *A honvédelmi miniszter és a 48-asok vezére ma bekötözött kézzel jöttek a Házba.* — Az utalás Fejérváry és Ugron között lezajlott párbajra vonatkozik. (Ld. a december 20-i *A t. Házból* c. karcolat 161 : 30—31. sorához fűzött jegyzetet a 349. lapon.)
- „ 4 *jeunesse d'oré* — aranyifjúság
- „ 9—10 *a magentai meg a sadowai nagy zenéből* — MK itt a Habsburg-birodalomnak az olaszok ellen vívott 1859-es, illetve a poroszok ellen vívott 1866-os ütközeteire céloz.
- „ 13—14 *az amerikai sertés már megjelent Debrecenben.* — György Endre erről szó szerint a következőket mondta: »... a sertés-húsbehozatali tilalom életbelépése előtt az amerikai sertés-hús a debreceni piacon is megjelent és nincs kizárva, hogy áraink mérséklésében jövőre is meg fog jelenni, ami a magyar gazdának sertésállományára nézve csakugyan felbecsülhetetlen kárt jelent.« (KNapló i. h. 491. l.)
- „ 21 *Napirenden a kereskedelmi szerződések vannak* — A képviselőház dec. 21-i ülésén a Németországgal, Olaszországgal, Svájc-al és Belgiummal kötött kereskedelmi szerződések részletes vitáját folytatta.
- „ 22—23 *az Ábrányi Kornél által megütött tenorban* — Ábrányi Kornél dec. 19-i felszólalásában a szerződéssel kapcsolatos közjogi természetű kifogásait részletezte. MK itt erre utal.
- „ 23—24 *Mindegyik elkacérkodik egy kissé a közjogi inkorrektégekkel* — A dec. 21-i vitában Helfy Ignác, Beöthy Ákos, György Endre és Baross Gábor szólaltak fel. MK megjegyzése Helfy és Beöthy beszédére vonatkozik. Helfy Ignác a közjogi inkorrektégeket felszólalásának alábbi részében pl. így érintette: »... a törvényjavaslatokban inkorrekt kifejezések fordulnak elő, mint például „az osztrák—magyar monarchia alattvalói” kifejezés. Pedig ilyen alattvalókat, t. Ház, én nem ismerek; mert a honosság — hála istennek — nem közös-ügy. Aki magyar alattvaló, az nem osztrák és aki osztrák, nem magyar.« Beöthy Ákos Ausztriával való viszonyunkról.

- többek között a következőket mondta: »... ha ránk nézve a szerződéses politika a helyes és az autonóm tarifa a helytelen: akkor a kormánynak kötelessége lett volna mindig ez irányban működni. De ezt nem volt képes tenni, mivel nem volt képes Ausztria praeponderantiáját megtörni, igen egyszerűen azért, mert nem volt benne meg a politikai erő, hogy azokkal az igazán szemérmetlen követelésekkel szemben az önálló vámterület alapjára helyezkedjék.« (KNapló, i. h. 475. l., ill. 480. l.)
- 164 : 26—27 Helfy »érdekes, tartalmas« beszéde — Helfy Ignác kifejtette, hogy bár részleteikben a kereskedelmi szerződések nem biztosítanak nagy előnyöket egyik államnak sem, egészükben mégis nagy jelentőségűek, mert a politikailag szövetséges államok között egyrészt megszüntetik a gazdasági háborút, másrészt azt az ellentmondást, mely a közlekedés fejlesztésének s a gazdasági elzárkózás politikájának egymást keresztező tendenciájából adódott. (KNapló, i. h. 471—475. l.)
- „ 28—29 Beöthy Ákos »keserű hangú« felszólalása — Beöthy kifogásolta, hogy a kormány nem adta meg az országgyűlésnek a kereskedelmi szerződések kérdésében az alapos tárgyalás lehetőségét. Annak előrebocsajtása után, hogy a törvényjavaslatot elfogadja, a szerződések hiányosságait, hátrányait elemezte. Utalt arra, hogy a kedvezményeket előbbutóbb Amerikának is meg kell adni, s ez kedvezőtlen feltételeket teremt a magyar gazdaság számára. A Franciaországgal létesítendő kereskedelmi kapcsolatok nagy jelentőségére való tekintettel óvta a kormányt attól, hogy a Németországgal, Olaszországgal stb. megkötött szerződésnek franciaellenes élt adjanak. Végül, Matlekovits Sándor dec. 19-i felszólalásával vitatkozva kifejtette, hogy a védővamos politikát nem Németország, hanem Ausztria kezdeményezte. (KNapló, i. h. 475—480. l.)
- 165 : 1—5 Baross Gábor a szerződés előnyeiről, illetve Ábrányi »közjogi skrupulusairól« — A kereskedelmi miniszter már a szerződéses részletezése előtt a következő mérleget állította fel: »... igenis van azokban a szerződésekben elég jó, mert — amint azt a közgazdasági bizottságban magam kiemelttem — habár a vámtételek terén nem is találkozunk mindazzal, amit feltétlenül kívánni lehet, mégis nemcsak általánosságban, nemcsak kereskedelempolitikai szempontból, de a vámtételek szempontjából is lényeges javulást jelentenek a szerződések és így nem a forma, hanem maga a lényeg javult és emiatt fogadta el, úgy hiszem, a törvényjavaslatokat a t. ellenzék is.« A közjogi kifogásokra többek között pl. a következőképpen reagált: »Az észrevételek egyik csoportja az ellen irányult, hogy mi a szerződésekben ezt a kifejezést használjuk: osztrák—magyar monarchia, holott régebben

- ezt használták: Ausztria—Magyarország. Először konstatálom, hogy itt is felváltva használtatik a két kifejezés; hol Ausztria—Magyarország mondatik, hol osztrák—magyar monarchia. Konstatálom továbbá, hogy e kifejezés teljesen elfogadott, a törvényhozás által nem egy, de számtalan törvényben szentesített kifejezés.» (KNapló, i. h. 482. l., ill. 486. l.)
- 165 : 5 *A tetszés minden oldalról összeolvad.* — Az általános helyeslés oka az volt, hogy Baross Gábor egy szövegezési kérdésben, elosztatni akarva az Ábrányi által megfogalmazott gyanút, a »képviselőház bölcsességére« bízta a kérdés megoldását: »ha méltóztatik elrendelni, hogy a német szöveg jöjjön jobbról, én ezzel is egyetérték, (*Helyeslés*) csakhogy bebizonyítsam, hogy ebben nem lappang semmi... (*Általános élénk helyeslés.*)« (KNapló, i. h. 487. l.)
- „ 6—7 *azt veti szemére, hogy ő germanizál.* — Az MK által idézett rész a KNaplóban így áll: »Nem szerettem volna megtenni, hanem utóvégre, ha valaki nagy óra a magyar közjognak és mindenen keres valami fennakadást, annak azt ajánlom, hogy az őhozzá nagyon közel álló lapban ne terjesse a germanizációt. Példának okáért nem ment ki az eszembe, hogy egy vita alkalmával egy minisztertársamról körülbelül ezt mondja ez a lap: „itt tehát a miniszter egy nagy Blössét adott magának”.« (KNapló, i. h. 487. l.)
- „ 10 *Pajkos mosoly jut át az arcokon erre a kritikára.* — A KNapló szerint is: »(*Derültség*)« (KNapló, i. h. 487. l.)
- „ 14—17 *Kaas Ivor felszólalása* — Kaas Ivor »a tárgy fontosságára és sürgősségére« való tekintettel állt el felszólalásától. (KNapló, i. h. 493. l.)
- „ 19—24 *Kaas Ivor bejelentésének fogadtatása* — MK nyilvánvalóan »dramatizálta« a jelenetet — a KNaplóban csak ez áll: »(*Helyeslés és éljenzés.*)« (KNapló i. h. 493. l.)
- „ 25—26 *talán föl sem kellett volna lépnem ez ellen a jóravaló Kaas ellen.* — MK megjegyzésere vonatkozó utalás a KNaplóban nem található. (KNapló, i. h. 447—495. l.)

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1891. december 24., 13. évf. 353. sz. (3., 4. l.)*
Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

A dec. 23-i képviselőházi ülés kérvények bemutatásával, illetve az Olaszországgal, Belgiummal, Svájjal és Németországgal kötött kereskedelmi szerződésnek harmadszori megszavazásával kezdődött. Ez-

után *Szapáry Gyula* miniszterelnök bejelentette, hogy a kormány javasolja az országgyűlés feloszlását. A kabinet szándékát a megindult választási küzdelmekkel, illetve a reformjavaslatok tárgyalásához szükséges nyugodt légkör biztosításával indokolta. *Irányi Dániel* a téli választások hátrányainak esetelése után tagadta, hogy a választási harc megindulása zavarta volna a Ház munkáját, majd a beigért reformok — különösen a választási visszaélések felszámolása miatt fontos kúriai bíráskodásról szóló törvényjavaslat — elnapolását nehezményezte. *Beöthy Ákos* az országgyűlés feloszlását a gyöngeség jeleként, a kormány ellenzékkel szemben történő meghátrálásaként értelmezte. Ezt követően mégis a feloszlattással kapcsolatos (a kúriai bíráskodás reformjának elhalasztása, a költségvetés hiánya, az ország érdekeinek a párturalmi szempontok alá rendelése stb. miatt támadt) kifogásait fogalmazta meg. *Helfy Ignác* szerint a kormány a rendkívül hosszú, 5 hónapos indemnitást — bár ezt akkor képmutatóan tagadta — eleve az országgyűlés idő előtti feloszlásának szándékával szavaztatta meg. A téli választások idejét nemcsak alkalmatlannak, de a törvények szellemébe ütközőnek is tartotta, s emiatt — véleménye szerint — az új ellenzék majd felelősségre fogja vonni a kormányt. *Ugron Gábor* az országgyűlés váratlan feloszlásában a kormánynak azt a szándékát látta, hogy saját ígéreteinek a megvalósítása elől kitérjen. Szerinte a nyári közigazgatási vita idején a szélsőből obstrukciója miatt a kormánynak a Ház feloszlására sokkal több oka lett volna, de akkor az állami hivatalos szervezetet saját céljaira felhasználó szabadelvű párt még nem volt felkészülve a választásokra. *Szapáry Gyula* válaszában cáfolta az ellenzéki érveket: elmondta, hogy a Ház üléseit az utóbbi napokban már alig lehetett megtartani a képviselők távolmaradása miatt; a reformokról szólva pedig ígéretet tett, hogy azokat a kormány valóban napirendre kívánja tűzni. *Apponyi Albert* sem a választási küzdelem megindulását, sem a Ház ünnepek előtti képét nem tartotta elégséges indoknak az országgyűlés berekesztésére. A kormány erőtlen, kapkodó politikájának megnyilvánulásaként értékelte a reformok elodázását. Az elnök vitát bezáró szavai után még egy ügyrendi polémia bontakozott ki, melyben *Ugron Gábor*, *Gyöbry Elek*, *Horánszky Nándor* és *Csatár Zsigmond* szólalt fel. Ezt követően *Szapáry Gyula* reflektált a Ház feloszlásával kapcsolatos felszólalásokra, majd *Szilágyi Dezső* Apponyinak a kúriai bíráskodás kérdésére tett megjegyzéséhez fűzött ironikus szavakat. Végül *Apponyi Albert* és *Kaas Ivor* kapott szót félreértések tisztázása céljából. (K.Napló, 1887—92. XXVII. 505—523. 1.)

*

A dec. 23-i ülés fő kérdése az országgyűlés feloszlásának kérdése volt: MK is ezt állítja középpontba. Bár a vitában felszólalók érveit ezúttal szinte teljességre törekvően idézi, írása mégsem kelti a regesztaszzerűség benyomását, mert az indokok és cáfolatok mellett megmutatja a politikai és személyes indítékokat is: a gesztusokat, a hatást. Karcolatát az elmúlt országgyűlési ciklus globális értékelésé-

vel, a téli választások kilátásaival kezdi MK, olyan politikailag nevetésesen kicsinyes, de emberileg jellemző szempontokat is figyelembe véve, mint pl. a »gondba borult« szolgák morgolódása, a köhécselő öreg képviselők aggodalma stb. A miniszterelnök szavait MK interpretációjában nem kis káröröm itatja át, az ellenzéki heves indulatokat a keserűség, a vereség érzete. A kifinomult politikai taktikázás mögött — ezt fejezik ki MK szavai — egyéni sérelmek rejtőznek (pl. Beöthy »melegen üdvözi a Ház feloszlatását, hogy egyet üssön Szapáryn«), a nagyszabású politikai hadmozdulatokat nem annyira a hadvezéri megfontoltság, mint a kicsinyes jellembeli tulajdonságok, a hiúság, stb. irányítják (»Apponyi is megragadta az alkalmat, hogy megzendítse az utolsó napon gyönyörű orgánumát.«). A karcolatnak szinte kompozíciós elve lesz a refrén: az öncélú ellenzékiesség, a szereplési viszketegség jellemzésére oly gyakran idézett — de a KNapló szerint csak egy alkalommal elhangzó — közbeszólás, Csátár Zsigmondnak az igazságügy-miniszterre tett gúnyos megjegyzése: »A konziderátor«. Az indulatoknak ez a — hol játékos, hol nevetéses, hol primitív — elszabadulása az egész Házra jellemző lesz: »a taktust verve«, »tam . . . tam . . . tam«, »csintalankodnak már odaát is«. MK a »komolytalan hangulat komoly okát is megjegyzi: a jövő most már a »választóktól függ«.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 166 : 3 *Atropos* — a sors-istennők: a három Moira egyike, aki elvágja az élet fonalát
- „ 15 *Eleme a botrány volt* — az 1887–92-es országgyűlési ciklus derekán kezdődött el Tisza Kálmán politikai rendszerének válsága. A képviselőházban több, nagy szenvedélyt kiváltó kérdés került napirendre, mint pl. a véderővita, Kossuth honosságának a kérdése, a közigazgatás államosításának az ügye. Az ellenzék, mivel a parlamentben a kormánypárti »szavazógépek« jól működött, gyakran a kedélyek felkorbácsolásával, obstrukcióval, »botrányal« igyekezett a kormány politikáját lehetetlenné tenni.
- „ 15 *hangszere a kri-kri* — Károlyi Gábor gróf az 1888–89-es őszi ülészak alkalmával használta ezt a gúnyos, zavaró hang-megnyilvánulást. (Ld. Krk 77. köt. 162., 171., 186. l., 78. köt. 85., 141., 158. l.)
- 167 : 14 *a jegyzőkönyv* — A képviselőház ülését az előző tárgyalási nap jegyzőkönyvének felolvasásával, hitelesítésével szokta kezdeni. MK itt erre céloz. (KNapló i. h. 505. l.)
- „ 14 *Bagola-sánc község kérvénye* — Ebben a Somogy megyei község Zala megyéhez történő csatolását kérte. (KNapló i. h. 505. l.)
- „ 26 *a mi izzadásunk* — MK itt a nyári közigazgatási vitára céloz, amelyben a szélsőbal obstrukciója s a mérsékelt ellenzék

- részeről a szövetség felmondása lehetetlenné tette a kormány-párt szándékának megvalósítását: a közigazgatás tervezett államosítását.
- 167 : 30 — 31 *az országgyűlés feloszlataása küszöbön van.* — Szapáry Gyula erről a következőket mondta: »... a kereskedelmi szerződéseknak a főrendiház által leendő elfogadása után a kormány az 1848. évi IV. tc. és az azt kiegészítő 1867. évi X. tc. alapján előterjesztést szándékozik tenni a koronának az 1887. évre összehívott országgyűlés feloszlataása iránt...« (KNapló, i. h. 506. l.)
- „ 32 — *Miért? Miért?* — *zúg, tombol az ellenzék.* — A KNapló szerint is: »(Hosszantartó nagy mozgás és felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: *Miért? ...*)« (KNapló, i. h. 506. l.)
- „ 33 — 37 *a miniszterelnök a Ház feloszlataásának okairól* — Szapáry Gyula indokai szó szerint a következők: »Indokolja a kormány ezen elhatározását két körülmény. Az egyik, t. Ház, hogy az 1892. évben minden körülmények közt meg-ejtendő képviselőválasztásokra nézve a választási mozgalom most már országszerte megindulván, ily körülmények közt e Házban nyugodt tárgyalásokra kilátás alig lehet. ... A másik indok az, hogy a kormány fő törekvése arra van irányítva, hogy az általa előterjesztett és még ezentúl előterjesztendő reformjavaslatok ezen Ház által tárgyalás alá vehetők legyenek.« (KNapló i. h. 506—507. l.)
- „ 38 — 39 *az ellenzéki zaj és gúnyos éljenzés.* — A KNapló szerint is, pl.: »(Megújuló nagy zaj a bal- és szélső baloldalon.)« (KNapló i. h. 506. l.)
- 168 : 3 *clamantések* — az ellenzékét gúnyoló fordulat; am. panaszkodók, sopánkodók
- „ 9 — *Ez kegyetlenség uraim ...* — A KNapló szerint Irányi Dániel ezt nem mondta, hanem a következőket: »Meggondolták-e a t. miniszterelnök úr és t. miniszterársai mindazon bajokat és nehézségeket, amelyek a téli választásoktól elválaszthatatlanok? ... Hát nem elég ez a sok járvány, mely most is pusztít a lakosság között, a difteritis, a himlő, az influenza? ...« (KNapló, i. h. 507. l.) A »kegyetlenség« kifejezést később Helfy Ignác használta: »Szerintem emberietlenség, kegyetlenség a választásokat ilyen időre kitűzni ...« (KNapló, i. h. 512. l.)
- „ 10 *Kegyetlenség! kegyetlenség: zúg, zeng a visszhang.* — Tekintve, hogy Irányi ilyen kijelentést nem tett, azt az ellenzék sem »visszhangozhatta«. De a szónokot támogató közbeszólásokról a KNapló is megemlékezik: »(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)« (KNapló i. h. 507. l.)
- „ 15 — 17 — *Nem elég, hogy a kisdedeket tönkre tették ... most már a felnőtteket is el akarják pusztítani?* — Irányi Dániel szó szerint a következőket mondta: »... még azt akarják, hogy ... a halandóság még nagyobb legyen, nemcsak, mint most

- fájdalommal tapasztaljuk, a kisdedeknél, hanem még a felnőtteknél is?» (KNapló i. h. 507. l.)
- 168 : 19—20 Károlyi Gábor közbeszólása — A KNapló nem tartalmazza.
- „ 23—24 *megint nagy perduellio volt az öreg pártban az öreg elnök ellen* — A PH 1891. dec. 24-i száma hírt adott arról, hogy a függetlenségi párt ülésén foglalkozott az új választásokkal és vezetőségét kiegészítette. Irányi elnöklete alatt zajlott le az ülés, de a jelzett, Irányival folytatott vitáról a PH nem tudatosított.
- „ 23 *perduellio* — párbaj, összecsapás
- „ 30 — *Gyalázatos eszközökkel kezdik . . .* — A KNapló szerint Irányi a következőket mondta: »Azt akarja tehát a kormány . . . hogy a legközelebbi képviselőválasztások is a tudvalevő gyalázatos eszközökkel folyjanak?» (KNapló i. h. 508. l.)
- „ 31 *Tombolva csap bele ebbe a hangba az ellenzék.* — A KNapló szerint is: »(Nagy zaj és élénk felkiáltások: Igazat mond! Úgy van: Megcsaltak! Amítottak bennünket! . . .)« (KNapló i. h. 508. l.)
- „ 36 — *Ezt a nagy konsziderátor gondolta ki!* — a KNapló szerint Csátár Zsigmond közbeszólása ez volt: »Gaz teszi, nem a becületes ember.« (ti. a választók leitatását) (KNapló i. h. 508. l.)
- „ 37—38 *ezentúl minden tíz percben kirukkolt az ő konsziderátorjával.* — MK állítását a KNapló nem támasztja alá; Csátár ilyen megjegyzését csak egyszer, az ülés végén regisztrálja: Csátár Zsigmond: »Nagy konsziderátor!« (KNapló i. h. 523. l.)
- 169 : 2 *Irányi a nemzetre apellálva fejezi be felszólalását* — A felszólaló végül valóban a következőket mondta: » . . . polgártársaink, megemlékezve a haza szent ügyéről és kötelességeikről, ne riadjanak vissza a nélkülözésektől és ha hidegben, ha fagyban kell is gyakorolniuk e jogot, gyakorolják azt, mint férfiakhoz és becületes emberekhez illik . . . ellensúlyozva nálok a hideget a hazafiság melege . . . De emlékezzenek meg egyszerismind arról is . . . hogy ennek oka a kormány és annak hatalmi vágya egyedül.« (KNapló i. h. 509. l.)
- „ 4—5 *melegen üdvözlí a Ház feloszlását, hogy egyet üssön Szapáryn. Szerinte ez is az ellenzék diadala.* — Beöthy a következőket mondta: »Ellenzéki szempontból én ezt a feloszlást a legmelegebben üdvözlöm, mert ez a t. kormánynak meghátrálása . . . Ez azt jelenti, hogy a t. kormány azokkal a mozgalmakkal nem mer szembeszállani.« (KNapló i. h. 509. l.)
- „ 6—9 *egy csomó politikai és közjogi aggály* — Beöthy Ákos többek között kifogásolta, hogy a kúriai bíráskodásról szóló

- törvény megtárgyalása előtt, költségvetés nélkül, indemnitással, a képviselőház »kijátszásával« akarja a kormány az országgyűlést feloszlattatni. (KNapló i. h. 509—510. l.)
- 169 : 7—8 — *szerencsésen elérkezett — Angliába.* — Beöthy, mint általában, most is az angol példára hivatkozott: »Merem állítani, hogy ha Angliában a parlament feloszlátásáról van szó, a parlamentben a pártok és miniszterek mindig megbeszélnek azt a kérdést, hogy voltaképpen minő alapon oszlassák fel az országgyűlést...« (KNapló i. h. 510. l.)
- „ 9—10 *Károlyi Gábor fogott szerencsésen egy elnöki megrovást — Az elnök Károlyi Gábort a következő közbeszólása miatt rőtta meg: »Közönséges svindlertempó!«* (KNapló i. h. 510. l.)
- „ 10—11 *pártfelei viharos örömjaja közt — A KNapló erről a következőket írja: »(Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)«* (KNapló i. h. 511. l.)
- „ 15—16 *az új parlament ellenzéke majd felelősségre vonja önöket!* — Helfy kijelentése a KNaplóban így szerepel: »Nem habozom kimondani, t. Ház, hogy ha a t. kormány kijelentett szándékát végrehajtja, teljes joga lesz mindenkinek a jövőben összeülő országgyűlést törvénytelennek jelenteni ki.« (KNapló i. h. 511. l.)
- „ 17—18 *(De a konsziderátor is! — tódítja Csatár.)* — Csatár Zsigmond megjegyzését a KNapló nem tartalmazza.
- „ 21 *Jó Ugron, ezúttal balkezével gesztikulálva.* — MK itt a Fejérváryval való párbaj következményére céloz.
- „ 23—25 Szapáry felelete — A miniszterelnök az ellenzéki kifogásokra, többek között, a következőket válaszolta: »Ha a minapi ülésekre visszagondolunk és meggondoljuk, hogy dacára ezen nagyfontosságú törvényjavaslatok tárgyalásának, némely ülés alkalmával mily nehéz volt a Ház tagjait határozatképes számban összehozni: el fogjuk ismerni, hogy a Ház tagjai nagy részének figyelme nem ezen nagyfontosságú törvényjavaslatok tárgyalására, hanem egészen másfelé irányult.« (KNapló i. h. 514. l.)
- „ 26—29 Apponyi beszéde — Apponyi felszólalásának MK által is idézett részei a következők: A választási agitáció megkezdéséről: »Választási mozgalom abban az értelemben, hogy a jelöltek már a választóközönséggel érintkezésbe léptek... tudtommal ez országban csak itt a belvárosban történt... ahol a szabadelvű pártnak... általam nagyon tisztelt elnöke a jelöltségnek elfogadására felkérte, rögtön megjelent és programbeszédjét el is mondta. Kétségtelen tehát, hogy a feloszlátás ezen indokáért a felelősség tulajdonképpen a szabadelvű pártnak t. elnökét... illeti meg...« A Ház hangulatáról: »A t. miniszterelnök úr... azt mondja, hogy az utolsó napokban kongtak az ürességtől a padok e Házban... Én, t. Ház, hivatkozom sok év tapasztalására abban a

- tekintetben, hogy vajon közvetlenül a karácsony vagy húsvét előtti időben ezen Ház ülései valaha voltak-e népesebbek, mint most?» Kaas Ivor példájáról: »... az ellenzéknek egyik szónoka, mégpedig nem a legszelidebbek közül való, b. Kaas Ivor barátom odáig ment e napokban, hogy még a szólástól is elállott, hogy csak teljesüljön a kormánynak az az óhaja, hogy az ünnepek előtt fejezze be a kereskedelmi szerződéses tárgyalását!« A felosztatás időpontjáról: »Volt egy időpont nyáron... amidőn egy önérzetes kormánynak saját reputációja érdekében kötelessége lett volna a nemzetre apellálni. Akkor a kormányban nem volt mersz erre az indokolt... elhatározásra. Ma pedig, mikor ilyen ötletet semmivel sem lehet indokolni... ma minden komoly indok nélkül hozzáfog a felosztatás rendszabályához.« (KNapló, i. h. 516—518. l.)
- 170 : 4—6 Károlyi Gábor közbeszólása — »Nyáron a melegre, télen pedig a hidegre számít. Valóságos thermometer-politika!« (KNapló, i. h. 518. l.)
- „ 6 Csátár Zsigmond megjegyzése — A KNapló itt sem tartalmazza.
- „ 7—8 Szapáry most újólág szólásra kel — az elnök tehát a vitát bezárja. — A KNapló itt nem tartalmaz Szapáryra vonatkozó megjegyzést, csak az elnök szavait: »T. Ház! Szólásra senki sincs feljegyezve; ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.« (KNapló i. h. 518. l.)
- „ 10—17 Az elnök és az ellenzékiek különvitája — Károlyi Gábor megjegyzése így hangzott: »Miért integetett Szapáry, hogy bezárják a vitát?« Ugron Gábor szerint „Mint hogy most nincs törvényjavaslat tárgyalásra kitzúve... ennél fogva nincs helye a vita bezárásának sem.« Az elnök válasza Ugronnak: »... minden tanácskozásnak azzal kell végződni, hogy a vita bezáratik...« Gyóry Elek a miniszterelnök újabb felszólalását a házszabályokra való hivatkozással kifogásolta. Horánszky Nándor szerint, tekintve, hogy a Ház nem »határozati javaslatot vagy indítványt« tárgyalt, a házszabályok értelmében még mindenkinek joga van a felszólaláshoz. (KNapló, i. h. 518—519. l.)
- „ 19—36 Csátár Zsigmond »nagyjelenete« — a KNapló ezt így őrizte meg: »CSATÁR ZSIGMOND: A napirendhez kívánok szólni. (Nagy zaj.) Engem egy cseppet sem lep meg a t. miniszterelnök úr azon kijelentése, hogy az országgyűlést felosztatja. ELNÖK: A tárgyhoz nem szólhat a képviselő úr. (Helyeslés a jobboldalon.) CSATÁR ZSIGMOND: De hiszen kérem, ez van napirenden. (Derültég.) Ki méltóztatott mondani, hogy a t. Ház érdemleges üléseket ezután ne tartson, pedig határozatképp ki volt mondva, hogy az én indítványom indokolása az utóbbi napokban elfogadott törvényjavaslatok letárgyalása után fog megtörténni. Ezzel

tehát leszorították a napirendről ezen életbevágó fontos indítvány indokolását. (*Hosszan tartó zajos derűtlenség.*) Arra kérem tehát a t. Házat, ne méltóztassanak tőlem elvenni azt az egyetlen örömet, (*Élénk derűtlenség.*) hogy még ezen országgyűlés alatt indokolhassam indítványomat. Ezt akartam csak a t. Háztól kérni, mert hogy feloszlatták-e vagy nem az országgyűlést: az rám nézve egyaránt közömbös. (*Zajos derűtlenség.*) ELNÖK: Csak azt a megjegyzést vagyok kénytelen tenni a t. képviselő úr felszólalására, hogy a miniszterelnök úr ma itt indítványképpen csak azt terjesztette elő, hogy a Ház január 4-ig ne tartson érdemleges ülést. . . . CSATÁR ZSIGMOND: T. Ház! (*Élénk felkiáltások jobb felől: Eláll! Eláll!*) Akkor kérem hát a t. Házat, tessék indítványom indokolását január 4-re kitűzni, mert abban az ország sok millió lakosának érdekéről van szó. («*Nagy zaj.*») (KNapló i. h. 519–520. l.) — A »konziderátorra« vonatkozó megjegyzés itt sem található.

- 170 : 37 — 38 *Kaas hamarabb kezdte a belvárosban a mozgalmat, mint Podmaniczky* — A miniszterelnök ezzel kapcsolatos kijelentése a következő volt: »Bátor vagyok figyelmeztetni éppen azt a t. képviselő urat, aki ebben a kérdésben érdekelve van, hogy néhány nappal ezelőtt ő maga mondta, hogy a belvárosban a szavazatok az ő részére biztosítva vannak már aláírásokkal. . . . a kezdeményezés pedig ebben is az önök részéről történt.« (KNapló i. h. 520. l.)
- „ 38 — 39 *Kaas »kategorikus kijelentése«* — Kaas a következőket mondta: »Én még beszámolómat sem mondtam el és csak azután fogok beszámolni, ha arra a felhívást megkapom. A jelöltséget tehát el sem vállaltam, programbeszédet nem mondtam . . .« (KNapló, i. h. 522. l.)
- 171 : 4 — *Tam . . . tam . . . tam . . . felel a jobboldal* — A KNapló a játékos-ironikus reagálást nem tartalmazza.
- „ 6 *Szilágyi felszólalása* — Az igazságügy-miniszter Apponyinak a kúriai bíraskodással kapcsolatos érvelésére gúnnyal reagálva, többek között, a következőket mondta: »T. Ház! a miniszterelnök úr megmondta, hogy a kúriai bíraskodásról szóló törvényjavaslat be lesz nyújtva újra és a Ház határozatát ki fogja kérni a kormány. Hiszen önök minden felszólalásukban azt mondták, hogy milyen helyes lett volna a Házat feloszlítani a nyáron: látszik tehát, hogy önök helyesnek, szükségesnek, indokoltnak tartottak egy feloszlítást ezen javaslat [ti. a kúriai bíraskodásról szóló javaslat] feletti határozat nélkül.« (KNapló i. h. 521. l.)
- „ 9 *Apponyi válasza* — Apponyi félreértett szavainak magyarázataként a következőket mondta: ». . . én nem azt állítottam, hogy semmi körülmények között sem lett volna szabad a kormánynak ezen törvényjavaslat tárgyalása előtt a Házat feloszlítani, hanem ennek éppen ellenkezőjét mondtam,

Lap Sor

- 171 : 11 hogy tudniillik politikai vis major közbejövetele nélkül nem volna szabad.« (KNapló i. h. 521—522. l.)
Neki azonban már nem engedte meg az elnök a szót — Az elnök Horánszky felszólalásának elutasítását a következő szavakkal indokolta: »Ezt nem engedhetem meg; mert a házszabályok világosan mondják, hogy ha szólásra senki sincs felírva, az elnök bezárja a tanácskozást; én tehát bezártam a tanácskozást, mert senki sem volt felírva.« (KNapló, i. h. 522. l.)

A FÖRENDIHÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1891. december 29., 13. évf. 357. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
Kötetben itt először.

A főrendiházi ülésről

A főrendiház dec. 28-i ülésén a kereskedelmi szerződéseket tárgyalta. *Széchenyi Imre* felszólalásában üdvözölte a szerződéseket, különösen a német állategészségügyi egyezmény jelentőségét emelte ki. Elismerte a Belgiummal kötött szerződés előnyös voltát is, az olasszal szemben azonban fenntartásainak adott hangot. *Kautz Gyula* elfogadta ugyan a kereskedelmi szerződéseket, de nem hallgatta el kifogásait sem (a fennálló hibás gyakorlat rögzítése, a csak formális változtatások miatt). A szabad kereskedelem irányába való továbbhaladás politikáját sürgette. *Baross Gábor* válaszában kifejtette, hogy a kormányzat, bár a szabad kereskedelem híve, a körülményekre való tekintettel kénytelen volt több kérdésben kompromisszumot kötni. A szerződések azonban, még így, kompromisszumos formájukban is előnyösek. A főrendiház ezt követően általánosságban is és részleteiben is elfogadta a kereskedelmi szerződéseket. Az ülés végén *Szapáry Gyula* miniszterelnök bejelentette az országgyűlés küszöbön álló feloszlását. (Pesti Hírlap, 1891. dec. 29.)

*

A főrendiház dec. 28-i üléséről szóló tudósításában MK néhány jellemző példa segítségével érzékelteti azt a nyugodt, lojális légkört, amely a »méltóságos Házata« a képviselőházzal szemben jellemzi. A jelenlevő főrendek »seregszemláját« *Keglevich István* kinevezésének történetével, illetve a főpapok távollétének indoklásával helyettesíti. A kereskedelmi szerződésekkel kapcsolatos felszólalásokból is csak néhány részletet emel ki, ezekkel azonban nagyon karakterisztikusan tudja megfogalmazni a szónokok álláspontjának lényegét

(ifj. gróf Széchenyi Imre »csinos kis beszédével« szemben Kautz Gyula szavai »parittyakövek képében kopognak a szerződéseken«, Baross »egy egész nagyszabásúvá növekedett beszédében felelt Kautzoknak«). Az elnök rosszullétét — mint valami említésre méltót — külön kis dramatizált részben jelenti meg MK, az ülés további eseményeit (az országgyűlés feloszlásának bejelentését, a főrendek újvi gratulációját) azonban, tekintve, hogy visszhangtalanok voltak, csak éppen megemlíti.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 171 : 10 *egypár fiatal mágnás készül a Sándor utca másik oldalára — ti. indul a képviselőházi választásokon.*
- „ 13—14 *Az új kinevezettek — A PHban evvel kapcsolatban a következő olvasható: »felolvasásra került . . . a miniszterelnök átirata, melyben jelenti, hogy őfelsége gr. Keglevich Istvánt, dr. Korányi Frigyes, Lónyay Jánost és Madarassy Pált életfogytiglani főrendekké nevezte ki.« (PH, 1891. dec. 29.)*
- 172 8 *Csinos kis beszédet tart ifj. gróf Széchenyi Imre a javaslatok mellett. — A felszólaló annak a reményének adott hangot, hogy »a közép európai államok végre a közös védelem tudatára fognak ébredni.« Különösen a német és a belga szerződéseket dicsérte, az olasszal szemben azonban — a várnok miatt — az aggályait is kifejtette. (PH, 1891. dec. 29.)*
- „ 14 *A szerződések stabilizálása az eddigi félszeg várnrendszernek. Kautz Gyula kifejtette, hogy bár a szabad kereskedelem híveként elfogadja a szerződéseket, nem tartja azokat igazán jónak. Evvel kapcsolatban említette meg, hogy azok »alig jelentenek egyebet, mint megrögzítést egy meglehetősen hiányos és félszeg vámpolitikai rendszernek.« (PH, 1891. dec. 29.)*
- „ 15 *Igazi haladást nem talál. — A PHban erre a megjegyzésre a következő idézet található: »A szerződések materiális részében — egyes pontokat kivéve — igaz haladást szólnem talál« (PH, 1891. dec. 29.)*
- „ 16 *Régi rossz kereskedelmi politika folytatása. — A PHban evvel az állítással kapcsolatban a következő mondat áll: »nem egészen indokolatlan az az állítás, hogy a régi kereskedelmi politikának csak formája és procedúrája változott, de a lényege és tartalma ugyanaz maradt.« (PH, 1891. dec. 29.)*
- „ 18—19 *Baross »nagyszabású« beszéde — A miniszter arról beszélt, hogy a kormány elvileg a szabad kereskedelem alapján áll, ez azonban nem azt jelenti, hogy a körülményeket figyelembe véve azt maradéktalanul meg is tudja valószínűsíteni. A szerződések, véleménye szerint, még kompromisszumos formájukban is kedvezőbbek a magyar gazdaságra, mintha nem kötötték volna meg őket. (PH, 1891. dec. 29.)*

- Lap   Sor
- 172 : 19—20 »*Theoriák alapján kereskedelmi szerződéseket kötni nem lehet*« — A PH-ban is ez áll: »Baross Gábor kereskedelmi miniszter megjegyzi Kautz beszédére, hogy *theoriák alapján kereskedelmi szerződéseket kötni vajmi bajos*« (PH, 1891. dec. 29.)
- „   22—23 *általánosságban is, részleteikben is egyhangúlag elfogadták a javaslatokat.* — A PH is megerősíti MK állítását. (PH, 1891. dec. 29.)
- „   27 — *Az elnök rosszul lett.* — Erre vonatkozó utalás a PHban nem található. (PH, 1891. dec. 29.)
- „   33—34 Szapáry bejelentése az országgyűlés feloszlásáról — A PH evvel kapcsolatban a következőket tartalmazza: »Szapáry Gyula gróf miniszterelnök bejelenti, hogy őfelsége a kormány előterjesztésére az országgyűlés korábbi feloszlását határozta el.« (PH, 1891. dec. 29.)
- „   35—36 Szapáry bejelentésének fogadtatása — A bejelentés vita nélküli elfogadását a PH is megerősíti. (PH, 1891. dec. 29.)
- „   37—38 *a váci püspök . . . a főrendek újévi gratulációját tolmácsolja* — Schuszter Konstantin váci püspök indítványára ezután a Ház megbízza az elnökséget, hogy az újév alkalmából tolmácsolja őfelsége előtt a főrendek hódolatteljes üdv- és szerencsekívánatait. (PH, 1891. dec. 29.)

ÉLETRAJZI JEGYZETEK ÉS NÉVMUTATÓ

A névmutatóba felvettük mindazoknak a személyeknek nevét, akik a MK-karcolatokban szerepelnek. A jegyzetekben előfordulók közül csupán azoknak a korabeli személyiségeknek nevét illesztettük a névmutatóba, akiknek személyi adatai magyarázzák Mikszáth írásait. A felsorolt adatok csak a MK-karcolatok megjelenésekor meglevő tisztséget, funkciót tüntetik fel, hiszen csak így módon tudunk a jelen kötet olvasói számára olyan információt nyújtani, amely a karcolatbeli utalásokat kiegészíti, illetőleg megvilágítja. Minden egyéb, az illető korábbi vagy későbbi tevékenységére vonatkozóan a közkezen forgó források nyújthatnak eligazítást. A jegyzetekben megemlített, általánosan ismert személyek adatait és a ma élő kortársak nevét nem illesztettük a névmutatóba. Az álló számok a karcolatokban, a dőlt számok a jegyzetekben való előfordulásra utalnak.

- Abonyi Árpád* — (1865—1918) regény és drámaíró, szépirói pályáját 1887-ben pályadíjat nyert novellájával kezdte meg. — 219, 226
- Abonyi Lajos* — (1833—1898) prózaíró, a naturalista próza egyik előfutára. — 58, 59, 232, 234
- Ábrányi Kornél* — (1849—1913) író, lapszerkesztő, 1882—83-ban az »Ország-Világ« szerkesztője, a PN főmunkatársa, 1887-től szerkesztője. Az 1887—92-es ciklusban ismét a Borsod megyei Dédesd országgyűlési képviselője. — 24, 63, 110, 127, 138, 149, 159, 161, 162, 164, 166, 178, 210, 251, 299, 345, 346, 348, 349, 351, 352, 353, 354, 355
- Aesopus* — (i. e. 6. sz. eleje — i. e. 6. sz. közepe) görög meseíró. — 22, 107, 149, 154, 337
- Agai Adolf* — (1836—1916) író, újságíró, szerkesztő. — 59, 247, 248
- Almássy Géza* — (1849—?) megyei tisztségviselő. Az 1887—92-es ciklusban először jutott mandátumhoz, Heves megye kápolnai kerületének szabad-
elví párti képviselője. — 11
- Almássy Sándor* — (1821—1909) 1861-től a Heves megyei fügedi kerület képviselője, a függetlenségi párt egyik szervezője. — 337
- Ambrus Zoltán* — (1861—1932) író, esztéta, műfordító. — 219
- Andrássy Gyula*, gróf — (1823—1890) miniszterelnök, 1871—1879 között a Monarchia kül-

- ügyminisztere, lemondása után visszavonul az aktív politikai tevékenységtől, a főrendiház tagja volt. — 39, 55, 82, 215, 242, 246, 268
- Andrássy Gyula*, gróf — (1860—1929) diplomata, 1885-től a csíkszentmártoni kerület szabadelvű párti képviselője, a pénzügyi bizottság tagja. — 256, 269
- Andrássy Manó*, gróf — (1821—1891) az MTA tagja, 1881-től Gömör és Kishont megye rozsnói kerületének szabadelvű párti programmal megválasztott képviselője. — 38, 39, 41, 42, 94, 95, 155, 175, 227, 223, 229, 274, 275, 340
- Antalik Károly* — (1843—?) természettan, mennyiségtan szakos gimnáziumi tanár, tudomány népszerűsítő, a PH belső munkatársa. — 68, 258
- Apponyi Albert*, gróf — (1846—1933) 1872-től különböző ellenzéki pártok képviselője, az 1880-as évek elején a mérsékelt ellenzék egyik vezére, az 1887—92-es ciklusban Jászberény választotta képviselőjévé. — 15, 28, 84, 85, 86, 87, 91, 92, 95, 98, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 115, 116, 125, 126, 133, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 154, 156, 159, 161, 169, 171, 176, 177, 256, 266, 267, 268, 269, 272, 273, 276, 277, 280, 281, 283, 284, 288, 289, 290, 295, 296, 297, 299, 303, 305, 306, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 328, 331, 333, 336, 337, 338, 356, 357, 360, 362
- Arany János* — (1817—1882). — 31, 32, 34, 58, 216, 222
- Asbóth János* — (1845—1911) író, újságíró, az 1887—92-es ciklusban a Krassó-Szörény megyei Szászka kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 120, 291, 292
- Attila* — hun uralkodó 433—453-ig. — 104
- Bach, Alexander* — (1813—1893) osztrák politikus. 1848-ban igazságügy-miniszter, 1849-ben belügyminiszter, 1852-től a kormány tényleges vezetője. — 58
- Bába Sándor* — (1842—?) szegedi nyomdatulajdonos. — 196, 205, 207
- Baksay Sándor* — (1832—1915) író, költő, műfordító; az MTA tagja. — 59, 60
- Balázs Sándor* — (1830—1887) író, műfordító, a Kisfaludy és a Petőfi Társaság tagja. — 59, 248
- Balogh Géza* — (1839—?) ügyvéd, országgyűlési képviselő, az 1884—87-es ciklusban a Zemplén megyei nagymihályi választókerületet képviselte mérsékelt ellenzéki programmal. — 292
- Baross Gábor* — (1848—1892) megyei tisztviselő, 1875-től tagja a képviselőháznak, 1883-tól közlekedési államtitkár, 1886-tól közlekedési miniszter, az 1887—92-es ciklusban ismét Győr városában választották meg képviselőnek, 1889. márc. 22. és 1889. jún. 16. között belügyminiszter. — 28, 33, 34, 84, 85, 90, 94, 157, 164, 172, 198, 211, 214, 215, 217, 267, 273, 303, 316, 336, 342, 352, 354, 355, 363, 364
- Bársony István* — (1855—1928) újságíró, író. — 60, 248
- Bartha Miklós* — (1847—1905) újságíró, 1881-től országgyű-

- lési képviselő, az 1887–92-es ciklusban csak a pótválasztásokon szerezte meg az Udvarhely megyei oklándi kerületben függetlenségi párti mandátumát. — 299
- Bartók Lajos* — (1851–1902) költő, drámaíró, szerkesztő. 1869-ben az »Üstökös« munkatársa, majd 1878-ben megindította és haláláig szerkesztette a »Bolond Istók« c. élelapot. — 63, 251
- Békefi Antal* — (1859–1907) író, újságíró, a szegedi Dugonics Társaság főtitkára volt. — 247, 248
- Reksics Gusztáv* — (1847–1906) publicista, közíró, MK szerkesztőségi kollegája a PHnál. 1884-től Sepsiszentgyörgy szabadelvű párti képviselője. — 94, 99, 143, 273, 274, 277, 278, 279, 316, 318
- Belicskai Béni* — (1842–?) megyei tisztségviselő, Zsombolyán királyi aljárásbíró volt, 1890 novemberétől a Torontál megyei bánát-komlósi kerület szabadelvű párti képviselője. — 158
- Bellona* — régebbi alakjában Duellona, a rómaiak hadi istennője. — 126, 298
- Benedek Elek* — (1859–1929) újságíró, író, az »Ország-Világ« felelős szerkesztője. — 178, 179, 186, 188, 260, 261
- Beniczkyné-Bajza Lenke* — (1840–1905) írónő, a Petőfi Társaság tagja. Második férje Beniczky Ferenc volt. — 232, 247, 248
- Beöthy Ákos* — (1838–1904) publicista, a parlamentnek 1872-től tagja (az 1881–84-es ciklusban nem volt képviselő), az 1887–92-es ciklusban a Veszprém megyei somlyóvársárhelyi kerület mérsékelt ellenzéki képviselője. — 94, 100, 106, 136, 142, 145, 154, 157, 164, 169, 197, 266, 277, 278, 281, 286, 302, 306, 308, 309, 314, 316, 317, 322, 323, 331, 336, 338, 339, 341, 342, 343, 352, 353, 354, 356, 357, 359, 360
- Beöthy Algernon* — (1839–1900) megyei tisztségviselő. 1875-től képviselő, az 1884-es ciklustól a Bihar megyei ugrai kerület szabadelvű párti képviselője. — 12, 105, 165, 166
- Beöthy László* — (1826–1857) humorista, regényíró. — 18
- Bernáth Dezső* (1841–1907) minisztériumi tisztségviselő, 1876-tól kihagyásokkal országgyűlési képviselő, az 1887–92-es ciklusban az Ung megyei nagykaposi kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 94
- Bernát Gáspár* — (1810–1873) író, újságíró, nevét humoros, ún. freskóképei tették ismertté. — 19, 209
- Berzeviczy Albert* — (1853–1936) kultúrpolitikus, 1881-től tagja a parlamentnek, 1886-tól a közoktatásügyi minisztérium államtitkára, az 1887–92-es ciklusban a Szepes megyei löcsei kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 345
- Bethlen András* — (1847–?) 1873-tól 1882-ig országgyűlési képviselő, 1882-től Brassó, majd Szeben megye főispánja, 1890 márciusától a Szapáry kabinet belügyminisztere lett. — 11, 106, 267, 283
- Bismarck, Otto von*, herceg — (1815–1898) német államférfi és diplomata. — 10, 24, 29, 210, 213, 348
- Blaháné Id. Blaha Lujza*

- Blaha Lujza* — (1850—1926) a Nemzeti Színház tagja, az egykorú magyar színjátzás legnagyobb alakja. — 100, 207
- Bluntschli, Johann Kaspar* — (1808—1881) svájci származású állam- és nemzetközi jogász, egy. tanár. — 131
- Bokros Elek* — (1844—?) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban Nagyiklód szabadelvű párti képviselője. — 90, 105, 110, 271, 272, 281, 284, 286, 287, 288
- Bolgár Ferenc* (1851—?) katonatiszt, szakíró, a »Katonai Lapok« szerkesztője, az 1887—92-es ciklusban a Sopron megyei kismartoni kerület mérsekelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 90, 144, 157, 158, 269, 341, 342, 343, 344
- Boulanger, Georges* — (1837—1891) francia tábornok és politikus. 1871-ben részt vett a Párizsi Kommun leverésében. 1886—87-ben hadügyminiszter. 1889-ben a kormány leplezte köztársaságellenes katonai diktatúra létrehozását célzó összeesküvését. — 29, 212, 213
- Brassai Sámuel* — (1800—1897) egy. tanár, nyelvész, irodalomtörténész, az MTA tagja. — 98
- Brocquière, de la Bertrandon* — (?—1459) francia nemes, a szentföldi útjáról útikönyvet írt. — 54, 245
- Bródy Sándor* — (1863—1924) író, drámaíró, publicista. — 59, 232, 234, 247, 248
- La Brouillère* — francia tábornok, a napoleoni háborúk egyik híres hadvezére. — 149
- Busbach Péter* — (1827—1905) ügyvéd, 1881-től Budapest
- Terézváros kerületének szabadelvű párti képviselője, a PH alkalmi cikkírója. — 95
- Caesar* ld. Julius Caesar
- Caprivi, Leo Georges* — (1831—?) német tábornok, a tengerészet vezetője, 1889-ben Bismarck bukása után a német birodalom kancellárja, porosz miniszterelnök. — 161, 348, 349
- Chorin Ferenc* — (1842—1925) ügyvéd, politikus, közgazdász. 1884 óta Szatmár megyei Aranyosmedgyes kerület szabadelvű párti képviselője. — 140, 141, 314
- Csáky Albin, gróf* — (1841—1912) Trefort halála után (1888-tól) vallás- és közoktatásügyi miniszter. Főrendiházi tag. 1884-ben nevezetes volt a polgári házasság törvényjavaslat vitájában elmondott főrendiházi beszéde, mivel a polgári házasság hívének vallotta magát. — 9, 10, 81, 95, 124, 125, 152, 155, 257, 263, 274, 275, 293, 336, 337, 340, 344, 345
- Csanády Sándor* — (1841—1892) földbirtokos, 1861-től tagja volt a képviselőháznak, függetlenségi programmal lépett fel. Az 1887-es választásokon nem jutott mandátumhoz. — 72, 83, 85, 91, 94, 96, 97, 101, 103, 104, 110, 114, 118, 119, 120, 136, 137, 146, 161, 249, 262, 268, 272, 273, 274, 276, 281, 282, 287, 289, 291, 292, 306, 308, 309, 311, 324, 343
- Császka György* — (1826—?) Szepes megyei püspök, 1891 októberétől kalocsai érsek. — 51, 243, 293
- Csatár Zsigmond* — (1836—1893) községi jegyző, ügyvéd. 1875-

- től Csongrád függetlenségi párti képviselője. 1884-ben nem jutott kerülethez. 1887-ben antizsemita programmal választották meg Gyulán. — 90, 99, 101, 104, 107, 108, 137, 139, 147, 150, 152, 165, 168, 169, 170, 277, 279, 282, 283, 306, 309, 311, 313, 320, 356, 357, 359, 360, 361, 362
- Csávósy Béla* — (1848–1915) földbirtokos. 1875-től megszakítás nélkül Torontál megye padányi kerületének szabadalvú párti képviselője. — 262
- Csemegi Károly* — (1826–1899) büntetőjogász. Igazságügyi államtitkár, majd kúriai tanácselnök volt. — 106
- Csepreghy Ferenc* — (1842–1880) író, népszínmű író. — 214
- Csernátóy Lajos, Cseh* — (1823–1901) publicista, Tisza Kálmán egyik bizalmasa, 1875-től haláláig szabadalvú párti képviselő; 1878-tól Fiumét képviselte. — 8, 10, 111, 150
- Csiky Gergely* — (1824–1891). — 62, 63, 64, 65, 175, 232, 234, 249, 250, 251, 252
- Csiky Ödön* — Csiky Gergely fia. — 64
- Czirer Ákos* — (1851–?) ügyvéd, az 1887–92-es ciklusban Baranya megye sásdi kerületének függetlenségi párti képviselője. — 81, 82, 83, 264, 266
- Dániel Gábor* — (1854–?) képviselő, a Ház korjegyzője, az 1887–92-es ciklusban Székelyudvarhely szabadalvú párti képviselője. — 11, 57
- Darányi Ignác* — (1849–1927) nagybirtokos, ügyvéd, 1881-től a főváros II. kerületének szabadalvú párti képviselője, a pénzügyi bizottság előadója. — 9
- Dárdai Sándor* — (1842–1933) jogtudományi közíró, 1878-tól képviselő, 1881-től az Alsó-Fehér megyei nagyenyedi kerület szabadalvú párti képviselője. — 125, 310, 316
- Dayka Gábor* — (1769–1796) költő, kat. pap, majd gimnáziumi tanár. — 287
- Deák Ferenc* — (1803–1876). — 39, 130, 321
- Descartes, René* — (1596–1650) francia filozófus, matematikus és természettudós. — 192
- Disraeli, Benjamin, Earl of Beaconsfield* — (1804–1881) angol konzervatív párti államférfi, regényíró. — 308
- Dóczi Lajos* — (1845–1919) költő, drámaíró, műfordító. — 182, 248
- Domahidy István* — (1835–?) megyei tisztségviselő, 1872-től országgyűlési képviselő, 1881-től képviseli a Szatmár megyei csengeri kerületet szabadalvú párti programmal. — 120, 291, 292
- Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics* — (1821–1881). — 233, 234
- Edelsheim-Gyulay Lipót, báró* — (1826–1893) cs. és kir. lovasági tábornok, 1874–86-ig Magyarország főhadparancsnoka. — 122
- Elek Gusztáv, tartalékos ezredes.* — 109
- Endrényi Lajos* — (1839–?) szegedi nyomdász, MK egyik korai kiadója. — 196, 206
- Enyedy Lukács* — (1845–1906) közgazdász, publicista, a »Szegedi Napló« főszerkesztője. Az 1884–87-es ciklusban a tápéi kerület függetlenségi párti képviselője volt; az 1887-es választások alkalmával nem jutott mandátumhoz. — 204, 205

- Eötvös József*, báró — (1813—1871). — 58, 242
- Eötvös Károly* — (1842—1916) író, hírlapíró, ügyvéd. Megyei tisztségeit követően 1872-ben a parlament tagja lett, a fúzió után visszavonult, 1878-tól függetlenségi párti képviselő; az 1887—92-es ciklusban Nagykőrös választotta meg függetlenségi párti programmal. — 127, 256
- Ercsey Géza* — megyei tisztségviselő, majd országgyűlési képviselő. — 109
- Fabiny Teofil* — (1822—1908) jogász, előbb a hétezernélyes tábla, majd a legfelső ítélőszék bírása. 1886. máj. 15.—1889. ápr. 9. között igazságügy-miniszter. Az 1887—92-es ciklusban Sopron választotta meg képviselőjévé. — 95, 97, 276
- Fáy András* — (1786—1864) író, a reformkor jelentős irodalmi és közéleti alakja. — 278.
- Fejérváry Géza*, báró — (1833—1914) tábornagyszerep, 1884 októberétől 1903 júniusáig honvédelmi miniszter. Az 1887—92-es ciklusban a főváros I. kerületében választották meg. — 89, 90, 144, 156, 157, 161, 162, 163, 164, 177, 194, 256, 270, 271, 321, 322, 331, 341, 342, 343, 349, 350, 351, 352, 353,
- Fenyvessy Ferenc* — (1855—1903) lapszerkesztő, 1881-től a Veszprém megyei ugodi kerület mérsékelt ellenzéki képviselője. — 142, 151
- Ferenc, I.* — (1768—1835) 1792-től magyar király, 1804-től osztrák császár. — 59, 248
- Ferry, Jules* — (1832—1893) francia politikus, több ízben miniszter, halála előtt lett köztársasági elnök. — 28, 212
- Filtsch József Vilmos* — (1844—?) jogász, bírósági tisztségviselő, majd lapszerkesztő, lemondás folytán 1888 júliusában a Brassó megyei Vidombák kerület szász néppárti képviselője lett. — 81, 263, 264
- Fluger Károly* — (1833—?) városi tisztségviselő, törvényszéki bíró, 1869—1875 között a parlament tagja, majd 1884-től újból Besztercét képviselte szabadelvű párti programmal. — 105
- Fox, Charles James* — (1749—1806) angol államférfi, több ízben külügyminiszter. — 115
- Gaál Jenő*, pécskai — (1846—1934) megyei tisztségviselő. 1878-tól tagja a parlamentnek; 1884-től az Arad megyei pécskai kerületet mérsékelt ellenzéki programmal képviselte az országgházban. — 13, 161, 347, 349
- Gaboriau, Émile* — (1832—1873) francia regényíró, a detektívregény műfajának egyik megalapítójaként tartják számon. — 13, 196
- Gajári Ödön* — (1852—1919) hírlapíró, hosszabb időn át országgyűlési képviselő. Az 1887—92-es ciklusban a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei Dunapataj kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. MK baráti köréhez tartozott. — 11, 331
- Geduly Lajos* — (1815—1890) evangélikus püspök, a főrendiház tagja. — 73, 259
- Gerliczy Félixné*, báróné — a nagyváradi »Erzsébet« egyesület elnöknője. — 194, 195
- Göndöcs Benedek* — (1824—1894) apátplébános Gyulán, 1881—

- 87 között Gyula város párton kívüli képviselője. — 68, 258
- Greguss Ágos* — (1825—1882) író, esztéta, egy. tanár. — 116
- Grünwald Béla* — (1839—1891) publicista, történétíró, az MTA I. tagja. 1878-tól mérsékelt ellenzéki programmal a Zólyom megyei szliácsi kerületet képviselte. — 142, 291, 317
- Gulner Gyula* — (1843—?) megyei tisztségviselő, megszakításokkal 1872-től tagja a parlamentnek, először balközépi, majd függetlenségi programmal; 1884-től a Pest megyei monori kerületet képviselte. — 92, 126, 272, 296
- Gvadányi József* — (1725—1801). — 104, 282, 338
- Gyarmathy Zsigmondné* — (1843—1910) író, néprajzi gyűjtő. — 231, 232, 248
- Gyórfy Gyula* — (1858—?) országgyűlési képviselő, 1884-től tagja a parlamentnek. Az 1887—92-es ciklusban ismét a Csík megyei Karczfalva függetlenségi párti képviselője. — 95, 96, 275
- Gyóry Elek* — (1841—1902) jogász, az 1887—92-es ciklusban Komárom függetlenségi párti képviselője. — 170, 356, 361
- György Endre* — (1848—1927) közgazdász, az MTA I. tagja. 1878-tól kisebb megszakításokkal országgyűlési képviselő. 1884—87-ben az Ugocsa megyei halmi kerületben választották meg, az 1887-es választásokkor nem szerzett mandátumot, de Literaty Ódön halála után helyébe Munkácson képviselővé választották. — 35, 36, 164, 352, 353
- Gyulai Pál* — (1826—1909) 1885-től a főrendiház kinevezett tagja. — 60, 123, 136, 171, 248, 307
- Hadzsí Loja* — (1841—1887) teljes nevén Hadsí Háfiz Szlih effendi Lojó. A boszniai okkupáció ellen fellázadt szarajevói nép vezére. — 83, 268
- Hagara Viktor* — (1848—?) megyei tisztségviselő, az 1887—92-es ciklusban a nagyszőlősi kerület szabadelvű párti képviselője, a későbbiekben Bereg megye főispánja. — 11, 81, 263
- Haluska János* — a korabeli terminológia szerint a mindenkori választó gyűjtőneve. — 159
- Harkányi Frigyes* — (1827—?) földbirtokos, a Magyar Földhitelintézet egyik megalapítója, 1870-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Krassó-Szörény megyei facseti kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 12, 106
- Hegedűs Sándor* — (1847—1906) politikus, publicista. 1875-től tagja a parlamentnek, 1884-től Kolozsvár szabadelvű párti képviselője, 1878-tól a pénzügyi bizottság elnöke. — 9, 136, 144, 145, 305, 306, 307, 320, 322
- Hegyi Aranka* — (1855—1906) operetténekesnő, 1880-tól a pesti Népszínház tagja. — 100
- Helfy Ignác* — (1830—1897) Kossuth személyes híve, a függetlenségi párt egyik vezető egyénisége. 1878-tól tagja a Háznak, az 1887—92-es ciklusban a Csongrád megyei szegvári kerület mandátumát tartotta meg. — 82, 83, 91, 118, 120, 136, 145, 155, 156, 161, 164,

- 169, 267, 272, 273, 290, 291, 303, 305, 306, 307, 310, 311, 321, 323, 336, 337, 339, 352, 353, 354, 356, 360
- Heltai Ferenc**, dr., — (1861—?) jogi doktor, hírlapíró, a »Nemzet« szerkesztőségének tagja. — 22, 23, 25, 210
- Herczeg Ferenc** — (1863—1954). — 232, 234, 248
- Herman Ottó** — (1835—1914) — természettudós és politikus. 1879-től Szeged II. kerületét képviselte, az 1887-es választáson nem nyerte el a szavazatok többségét, így kimaradt a parlamentből. — 326
- Hertelendi József** — (1833—1891) 1874-től Torontál megye főispánja, 1885-től kinevezett főrendiházi tag. — 48, 49, 175, 239
- Hevesi József** — (1857—1929) író, újságíró, a PN munkatársa. — 248
- Hieronymyi Károly** — (1836—1911) mérnök, politikus, közlekedésügyi államtitkár; az 1887—92-es ciklusban továbbra is a Torontál megyei zsombolyai kerület szabadelvű párti képviselője. — 11
- Hock János** — (1859—1936) katolikus pap, politikus és író. Az 1887—92-es ciklusban a Somogy megyei Szil kerületben szabadelvű párti programmal megválasztották. — 82, 139, 266, 268, 345
- Hodossy Imre** — (1840—1909) jogász, politikus, 1869-től tagja a képviselőháznak. Az 1887—92-es ciklusban ismét a Sáros megyei kisszebeni kerület mérsékelt ellenzéki képviselője. — 95, 275
- Hoitsy Pál** — (1850—1927) csillagász, publicista, 1881-től a Békés megyei gyomai kerület függetlenségi párti képviselője. — 93, 150
- Hollaky Imre** — (1845—?) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban a Hunyad megyei kollősbányai kerület mérsékelt ellenzéki képviselője. — 99, 277, 278
- Holló Lajos** — (1859—1918) újságíró, az 1887—92-es ciklusban Félégyháza város függetlenségi párti képviselője. — 119, 120, 291, 292
- Homérosz** — (i. e. kb. 8. sz.). — 66, 151, 258
- Horánszky Nándor** — (1838—1902) ügyvéd, politikus. 1872-ben balközépi programmal képviselővé választották, 1875-ben csatlakozott a szabadelvű párt-hoz. 1881-től három ciklusban Esztergom mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 102, 103, 110, 113, 139, 141, 142, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 170, 171, 280, 286, 287, 322, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 336, 338, 356, 361, 363
- Horatius, Flaccus, Quintus** — (i. e. 65—i. e. 8.). — 258
- Horváth Boldizsár** — (1822—1898) jogtudós, 1867—71 között igazságügy-miniszter, az 1887—92-es ciklusban Temesvár országgyűlési képviselője. — 50, 97, 241, 255, 276
- Horváth Gyula** — (1845—1897) publicista, 1875-től tagja a parlamentnek, 1879—80-ban tagja volt a szegedi kir. biztosságnak; az 1887—92-es ciklusban is a Kis-Küküllő megyei balavásári kerület szabadelvű párti képviselője volt. — 7, 11, 35, 84, 85, 157, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 186, 187, 188, 189, 211, 235, 236, 267, 268, 286, 294, 295, 299, 300, 342

- Horvák Lajos* — (1824 — ?) ügyvéd, 1865-től megszaktításokkal tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban Miskolc II. kerülete választotta meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 102, 279, 280
- Hüvös* — A főváros Józsefvárosi kerületének városi tanácsnoka. — 54, 56, 245
- Illyés Bálint* — (1835—1910) költő és egyházi író. 1869-től a kisújszállási ref. egyház papja és egyházkerületi jegyzője, majd egyházkerületi tanácsbíró. 1887-ben a kisújszállási kerület függetlenségi párti programmal képviselővé választotta. — 10, 193, 344
- Irányi Dániel* — (1822—1892) a függetlenségi párt egyik megalapítója, majd elnöke (1884), 1872-től Békés városának országgyűlési képviselője. — 82, 83, 90, 103, 127, 168, 169, 267, 269, 280, 299, 356, 358, 359
- Ivánka Imre* — (1818—1896) 1848-as honvédezredes, politikus. Az 1887—92-es ciklusban Szabadka város 1. kerületének szabadelvű párti képviselője. — 9, 58, 60
- Janicsáry Sándor* — (1821—?) katonatiszt, földbirtokos, 1868-tól megszaktításokkal tagja a képviselőháznak, az 1887—92-es ciklusban a Temes megyei Rékás kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 96
- Jellasics Jelacsi, Josip* — (1801—1859) 1848—1859-ig horvát bán, osztrák császári tábornagy. 1848. szept. 11-én csapataival megindult a magyar forradalom leverésére, szept. 29-én Pékozd és Sukoró mellett vereséget szenvedett. — 153, 332, 335
- Jeszenszky Sándor*, báró — (1826—?) országgyűlési képviselő. 1882-től Tolna megye Pincehely kerületét képviselte, eleinte párton kívüli, az 1887—92-es ciklusban függetlenségi programmal. — 108
- Jókai Mór* — (1825—1904) 1861-től tagja a parlamentnek, 1884-től Kassán választották meg szabadelvű párti programmal. — 36, 37, 38, 44, 55, 58, 60, 65, 75, 96, 147, 148, 199, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 233, 234, 247, 248, 252, 256, 257, 326, 327, 328,
- Jósika Miklós*, báró — (1794—1865) a magyar regényirodalom egyik jelentős első képviselője. — 58, 328
- Josipovich Géza* — (1857—1934) földbirtokos, minisztériumi tisztviselő. Az 1887—92-es ciklusban mérsékelt ellenzéki programmal a vincai kerületben választották meg. — 103
- Julius Caesar*, Caius — (kb. i. e. 100—44). — 116, 151
- Justh Zsigmond* — (1863—1894) író, Justh Gyula fivére. — 248
- Juvenalis, Decimus Junius* — (i. sz. 60—138 után) római költő, szatíra író. — 55, 246
- Kaas Ivor*, báró — (1842—1910) publicista, politikus. 1887 szeptemberében a fővárosi belvárosi kerületben az elhunyt Trefort Ágoston kerületében megválasztották mérsékelt ellenzéki programmal képviselőnek. — 86, 89, 90, 93, 96, 103, 105, 106, 107, 110, 113, 137, 138, 145, 147, 155, 156, 165, 169, 270, 271, 275, 276, 286, 287, 310, 311, 313, 321,

- 323, 327, 336, 339, 341, 353, 355, 361, 362
- Kállay Albert* — (1843—1922) jogász, az 1879-es szegedi árvíz után a kir. biztosság tagja, 1884—1905 között Szeged főispánja. — 239
- Károly Lajos* — (1833—?) osztrák főherceg, magyar királyi herceg; Ferenc József idősebbik testvéröccse, Rudolf halála után a trón várományosa. — 57, 59, 248
- Károlyi Gábor*, gróf — (1841—1895) nagybirtokos, liberális politikus; 1884-ig javarészt külföldön élt, az 1887—92-es ciklusban Székesfehérvár függetlenségi párti képviselőjeként megválasztották. — 69, 86, 88, 93, 115, 147, 152, 154, 166, 168, 169, 170, 258, 289, 357, 359, 360, 361
- Károlyi Sándor*, gr. — (1831—1906) politikus, közgazda, az MTA ig. tagja. — 265
- Kassai Vidor* — (1840—1928) színész, komikus, 1880-tól a Népszínház tagja. — 65, 252
- Kautz Gyula* — (1829—1909) közgazdász, egy. tanár, az MTA tagja; 1883-tól az Osztrák—Magyar Bank alkormányzója. — 172, 363, 364
- Kavics József*, debreceni polgár — MK alkotta beszélőnév. — 16, 17
- Kazár Emil* — (1843—1922) író, újságíró. — 60, 233, 248
- Kazinczy Ferenc* — (1759—1831). — 113, 287
- Kegl György* — Fejér megyei képviselőjelölt. — 158, 159, 160, 345, 346
- Keglevich István*, gr. (1840—1905) földbirtokos. Az 1884—87-es ciklusban a Bars megyei aranyosmaróti kerületet képviselte, előbb mint párton kívüli, majd mint szabadelvévű párti képviselő. 1886—1887 decembere között az Opera és a Nemzeti Színház intendánsa volt. — 171, 255, 351, 363, 364
- Keleti Károly* — (1833—1892) statisztikus, az Országos Statisztikai Hivatal első igazgatója, az MTA tagja. — 82, 268
- Kemény Endre*, báró — (1845—1898) író, erdélyi képviselő. — 186
- Kemény Gábor*, báró — (1830—1888) az MTA tiszteleti tagja, 1878-tól 1886-ig miniszter. — 255
- Kemény Pál* — (1851—?) ügyvéd, az 1887-es választásokat követő pótválasztáson Zircen függetlenségi programmal jutott mandátumhoz. — 94, 274
- Kemény Zsigmond*, báró — (1814—1875). — 58
- Kenedi Géza* — (1853—1935) ügyvéd, publicista, író, a PH szerkesztője. — 191
- Kertész*, ipolysági mészáros. — 22, 24, 25
- Kinizsi Pál* — (?—1494) hadvezér, temesi ispán. — 140
- Kiss Albert* — (1833—?) ref. lelkész, 1878-tól Bihar megyei székelyhídi kerület függetlenségi párti képviselője. — 93, 95
- Kiss József* — (1843—1921) költő, lapszerkesztő. — 16, 180, 196, 197, 207
- Komjáthy Béla* — (1847—1918) ügyvéd, 1875-től a képviselőház tagja. Az 1887—92-es ciklusban két kerület is megválasztotta, a ceglédit tartotta meg, amelyben Verhovay Gyulát győzte le függetlenségi programjával. — 100, 104, 113, 277, 278, 285, 286, 287, 341
- Komlóssy Ferenc* — (1853—1915) prépost, szerkesztő, szakíró. Az

- 1887–92-es ciklusban a Pozsony megyei szempci kerületben választották meg antiszemita programmal. — 310, 337, 345
- Kont István*, Hédervári Kont — (?–1393) 1393 tavaszán Zsigmond király lázadóként kivégeztette. — 10
- Korányi Sándor* — (1866–1944) belgyógyász, egy. tanár. — 172, 364
- Kossuth Lajos* — (1802–1894). — 28, 39, 164, 213, 240, 246, 357
- Kovács Albert* — (1838–?) ref. pap, teológiai tanár, az egyházi irodalom tevékeny szervezője és szerzője, 1881-től tagja a parlamentnek. Az 1887–92-es ciklusban a Torda megyei marosvásárhelyi kerületben választották meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 265, 345
- Kozarek János* — hóhér. — 16, 208
- Kozma Andor* — (1861–1933) költő, műfordító; pályája elején az Első Magyar Általános Biztosító Társaság tisztviselője. — 248
- Kölcsey Ferenc* — (1790–1838). — 224
- Köpczós István* — a debreceni presbiter; MK alkotta személynév. — 16, 17
- Kőrösi Csoma Sándor* — (1784–1842). — 44
- Kőrösi Sándor* — (1825–1895) a pápai, majd a debreceni főiskola jogtanára, 1881-től Debrecen III. kerületének szabadelvű párti képviselője, a jogügyi bizottság tagja. — 16, 17, 108, 110, 140, 164, 313
- Krajtsik Ferenc* — (1838–?) ügyvéd, 1875-től (az 1881–84-es ciklust kivéve) a Nyitra megyei privigyei kerület szabadelvű párti képviselője. — 12, 66, 258
- Kubicza Pál* — (1816–1893) Trencsén megye főispánja volt 1867–1890 között. — 144
- Kubinyi Árpád* — (1836–?) megyei tisztségviselő, 1872-től a képviselőház tagja, előbb a Deák-, majd a Sennyei-párt tagja, később szabadelvű párti. Az Árva megyei alsókubini kerület képviselője. — 108
- Kubinyi György* — (1837–1902) katonatiszt, majd földbirtokos. 1887-ben a Trencsén megyei illavai kerület szabadelvű párti képviselőjévé választotta. — 11
- Kun Miklós* — (1850–?) megyei tisztségviselő; Micsky Lajos halála után 1888-ban pótválasztáson a Komárom megyei nagyigmándi kerületben függetlenségi párti programmal képviselővé választották. — 97, 118, 120, 161, 291, 344, 348, 349
- Láng Lajos* — (1849–1918) statisztikus, politikus, az MTA 1. tagja, 1881-től a pápai kerület szabadelvű párti képviselője. — 7, 11
- László Mihály* — (1849–?) tanár, író, újságíró. Az 1887–92-es ciklusban az Udvarhely megyei Oláhfalú város szabadelvű párti programmal választotta képviselővé. — 11, 80, 109, 264
- Légrády Károly* — (1834–1903) lapkiadó és szerkesztő, a PH alapítója. — 46, 67, 70, 72, 179, 180, 186, 190, 196, 198, 235, 236, 237, 238, 253, 259, 295, 301
- Lehel, Lél, Leel* — (?–955) a kalandozó magyarok egyik vezetője. — 138
- Lessko István* — (1838–?) katolikus pap, 1878-tól a Sáros me-

- gyei héthársi kerület mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 81, 263
- Linder György* — (1850 — ?) 1870-től 1876-ig képviselőházi gyorsíró; 1887-től Mohács mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője; a »Magyar Állam« munkatársa. — 11, 92, 93, 94, 109, 110, 138, 141, 147, 313, 327, 343
- Lipcsey Ádám* — (1864 — ?) jogi doktor, a »Szegedi Napló« munkatársa, később irodalmi tevékenységet is folytatott. — 248
- Lipót, I.* — (1640 — 1705) magyar király (1657 — 1705). — 294
- Lits Gyula* — (1846 — ?) jogász, 1881-től a Fejér megyei vaáli kerület függetlenségi párti képviselője. — 345
- Lobkovitz György*, herceg — (1835 — ?) osztrák politikus, Csehország tartományi marsallja. — 122, 294
- Lónyay János* — (1828 — ?) hadmérnök, főispán 1891-től a főrendiház tagja. — 364
- Lónyay Menyhért* — (1822 — 1884) miniszter, 1871 és 1872 között miniszterelnök, közgazdasági író, az MTA tagja, 1871-től haláláig az MTA elnöke. — 39
- Lukács Béla* — (1847 — 1901) politikus, 1872-től tagja a parlamentnek, az Államvasutak igazgatója, majd Baross Gábor minisztersége idején a közmunka- és közlekedésügyi minisztérium államtitkára lett. — 11, 109, 285
- Lukács Gyula* — (1851 — 1906) újságíró, politikus, 1884-től tagja a parlamentnek. Az 1887 — 92-es ciklusban a Fejér megyei rácalmási kerületben választották meg függetlenségi párti programmal. — 85, 106, 268, 313
- Luppa Péter* — (1838 — ?) mérnök, 1875-től megszakitásokkal Szentendre szabadelvű párti képviselője. — 149
- Luther, Martin* — (1483 — 1546). — 73, 115, 289
- Lustkandel* — német jogtudós. — 91
- Macaulay, Thomas Babington* — (1800 — 1859) angol történész. — 219
- Madách Imre* — (1823 — 1864). — 30, 39, 214
- Madarassy Pál* — (1828 — ?) pénzügyi szakember, 1891-től a főrendiház tagja. — 364
- Madarász Imre* — (1846 — 1918) ref. lelkész, az 1887 — 92-es ciklusban Karcag függetlenségi párti programmal képviselővé választotta. — 119, 266
- Madarász József* — (1814 — 1915) ügyvéd, 1868-tól a negyvennyolcas párt egyik vezető egyénisége volt. A Fejér megyei szárkeresztúri kerületet képviselte haláláig. — 112, 131, 150, 285
- Margitay Dezső* — (1840 — 1898) író, újságíró, a Petőfi Társaság tagja. — 233, 248
- Márkus László*, dr. — a nagyváradi »Erzsébet« egyesület titkára. — 195
- Mária Terézia* — (1717 — 1780). — 216
- Mattekovics Sándor* — (1842 — 1925) közgazdasági író, ipari és kereskedelemügyi minisztériumi államtitkár, az MTA tagja, az 1885-ös Országos Kiállítás elnöke; 1881-től tagja a parlamentnek. Az 1887 — 92-es ciklusban ismét Budapest VII. kerületének szabadelvű párti képviselője lett. — 161, 348, 349
- Mátyás király* — 1443 — 1490). — 41

- Meltzl Hugo* — (1846—1908) irodalomtörténész, egy. tanár, a Petőfi Társaság tagja. — 89
- Meszlényi Lajos* — (1852—1910) megyei tisztségviselő, 1881-től a Fejér megyei bodajki kerület függetlenségi párti képviselője. — 73, 115, 127, 259, 272, 289
- Mefianu János* — (1828—?) görögkeleti pap, 1875-től aradi püspök. — 124, 125, 293
- Mihalovich József* — (1814—1891) zágrábi bíboros érsek. — 106, 241, 242, 283,
- Mihályi Péter* — lugosi görögkatolikus püspök. — 125
- Miklós Gyula* — (1855—?) földbirtokos, az 1887—92-es ciklusban a Borsod megyei edelényi kerület szabadelvű párti képviselője. — 97, 108, 126
- Mikszáth Kálmánné, Mauks Ilona* — (1855—1926). — 200, 258
- Mocsáry Lajos* — (1826—1916) politikus, 1861-től tagja a parlamentnek, alapító elnöke volt a függetlenségi pártnak. A nemzetiségi kérdésben tanúsított megértő magatartása miatt 1887-ben kizárták a függetlenségi pártból. Az 1887-es választásokkor nem jutott mandátumhoz, 1888-ban, a karánsebesi román választók a pótválasztás alkalmával, a nemzetiségi párt mandátumát neki biztosították. — 122, 265
- Montepin, Xavier Aymon de* — (1824—1902) francia regény és drámaíró, művei közül többet magyarra is lefordítottak. — 45, 235
- Montijo kisasszony, Eugénia* — (1826—?) 1856-tól III. Napóleon francia császár felesége. — 39, 228
- Mudrony Soma* — (1841—1897) közgazdasági szakíró, lapszerkesztő; 1875-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Pozsony megyei galántai kerületet képviselte függetlenségi párti programmal. — 161, 347, 349
- Murai Károly* — (1857—1933) író, újságíró, a PH belső munkatársa, MK szerkesztőségi kollegája. — 63, 190, 248, 251
- Munkácsy Kálmán* — a PH belső munkatársa. — 190
- Münnich Aurél* — (1856—?) ügyvéd, 1884-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban is megtartotta a Szepes megyei iglói kerület szabadelvű párti mandátumát. — 11
- Náday Ferenc* — (1840—1909) színész, rendező, 1863-tól a Nemzeti Színház tagja. — 98, 99, 101, 277
- Nagy István* — (1848—?) birtokos, 1878-tól előbb párton kívüli, majd mérsékelt ellenzéki képviselő. Az 1887—92-es ciklusban ismét a Sopron megyei lövői kerületben választották meg. — 90, 269
- Nagy Miklós* — (1840—1907) újságíró, a VÜ szerkesztője. — 71, 198
- Napoleon, I.* (Napoleon Bonaparte) — (1769—1821). — 282
- Napoleon, III.* (Charles-Louis-Napoléon) — (1808—1873) 1852-től 1870-ig francia császár. — 39, 228
- Nedeczky István* — (1831—1908) az 1864-es Almássy-féle özszeesküvés résztvevője, Deák Ferenc unokaöccse. — 9
- Neményi Ambrus* — (1852—1904) újságíró, a »Pester Lloyd« szerkesztőségének belső munkatársa. 1884-től a Szilágy megyei szilágycehi kerület sza-

- badelvű párti képviselője. — 336
- Nesselroth* — patricius család a XVIII. században. — 54, 246
- Nopcsa Elek*, báró (1848—1918) földbirtokos. 1887-ben Hunyad megye hátszegi kerülete szabadelvű párti programmal képviselővé választotta. — 164
- Ohnet, Georges* — (1848—1918) francia regény és színdarab író. — 231, 233, 234
- Olay Lajos* — (1844—?) ügyvéd, 1881-től tagja a képviselőháznak, az 1887—92-es ciklusban Bácsalmás függetlenségi párti képviselője. — 136, 140
- Orczy Béla*, báró — (1822—1917) országgyűlési képviselő, majd a közös külügyminisztérium osztályfőnöke. 1879 és 1890 között a király személye körüli miniszter, e tárcáját megtartva 1887. febr. 11. és 1889. márc. 22. között belügyminiszter. — 262, 263
- Palkovics* — régi belvárosi vendéglő tulajdonosa. — 164
- Pap Samu* — (1849—?) orvos, az 1887—92-es ciklusban a Torda-Aranyos megyei Torda kerület szabadelvű párti képviselője. — 84
- Paulay Ede* — (1836—1894) színházi rendező, 1878-tól a Nemzeti Színház igazgatója. — 98, 101
- Pázmándy Dénes* — (1848—1936) publicista, 1874—84 között képviselő; az 1887—92-es ciklusban a Zemplén megyei olaszliszkai kerületben választották meg függetlenségi programmal. — 303, 342
- Péchy Antal* — (1822—1895) bányamérnök, szakíró, az MTA I. tagja; 1889—92 között a sel-
- mecbányai választókerület képviselővé választotta. — 112
- Péchy Tamás* — (1829—1897) politikus, 1868-tól tagja a parlamentnek és folyamatosan az Abaúj megyei szikszói kerületet képviselte; 1880—92 között a Ház elnöke. — 28, 69, 79, 80, 84, 93, 107, 112, 126, 132, 137, 150, 154, 155, 168, 213, 256, 262, 264, 276, 283, 329, 337, 339
- Péchy Imre* — (1832—1898) kartográfus, 1872-től az állami nyomda igazgatója. — 118
- Perczel Miklós* — (1812—1904) honvéd ezredes, politikus, a szabadságharc bukása után előbb Törökországba, majd Amerikába emigrált, 1867 után tért haza. Itthon szembefordult Kossuthal. 1868-ban Baranya megye és Pécs főispánja lett, az 1887—92-es ciklusban Pécs választotta képviselővé. A Házban párton kívüli állást foglalt el. — 120, 291, 292
- Pert Soma* — Eötvös Károly ügyvédi irodájának segédje. — 93
- Perlaky Elek* — (1840—?) gazdaszt, ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban Szatmár megyei krassói kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 336, 339, 347
- Petelei István* — (1852—1910). — 233, 234, 248
- Petőfi Sándor* — (1823—1849). — 42, 101, 225, 279
- Pisztóry István* — Pest város tanácsosa a XVIII. században. — 245
- Pitt, William*, Earl of Chatham — (1708—1778) angol államférfi. — 115.
- Podmaniczky Frigyes*, báró (1824—1907) író, 1875 és 1885 között az Opera és a Nemzeti Színház intendánsa, 1861—1906 között a képviselőház

- tagja; 1881-től a Bács-Bodrog megyei ókanizsai kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. — 156, 165, 170, 214, 285, 341, 362
- Poe, Edgar Allan* — (1809–1849). — 127, 298
- Polónyi Géza* — (1848–1920) ügyvéd, az 1881–84-es ciklusban Szolnok függetlenségi párti képviselője, 1886-ban pótválasztáson, Németújvárott választották meg, az 1887–92-es ciklusban a Hajdú megyei szoboszlói kerületben szerzett mandátumot. — 82, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 96, 97, 104, 105, 109, 110, 112, 113, 120, 127, 147, 154, 168, 169, 254, 263, 270, 271, 273, 274, 275, 282, 284, 285, 286, 287, 327, 336, 338
- Pongrácz Károly, gróf* — (1831–1897) katonatiszt, a főrendiház tagja, az 1887–92-es ciklusban a Nyitra megyei verbói kerületen kívüli képviselője. — 35, 150, 226
- Ponson du Terrail, Pierre Alexis, vicomte* — (1829–1871) francia regényíró. — 45, 234
- Porzó ld. Agai Adolf*
- Pósa Lajos* — (1850–1914) költő, ifjúsági író, »Az Én Újságom« szerkesztője. — 200
- Prileszky Tádé* — (1826–1895) 1869-től volt tagja a képviselőháznak, az 1884–87-es ciklusban a Pozsony megyei szentjánosi kerület kormánypárti képviselője volt, az 1887-es választáskor nem jutott mandátumhoz. — 72
- Prónay Dezső, báró* — (1848–?) az evangélikus egyház felügyelője, 1882-től tagja a parlamentnek, egy ciklusban a főrendiházban foglalt helyet, az 1887–92-es ciklusban Békés-
- csaba választotta meg függetlenségi párti programmal. — 115, 288, 289
- Pulszky Agoston* — (1846–1901) egy. tanár, az MTA I. tagja, képviselő. — 331
- Pulszky Ferenc* — (1814–1897) politikus, régész, művészettörténész, az MTA tagja, a reformkori politikai élet kiemelkedő alakja. 1866-ban tért haza az emigrációból, több ízben volt képviselő, az 1887–92-es ciklusban nem jutott mandátumhoz. — 228
- Pulszky Károly* — (1853–1899) művészettörténész, író, az MTA I. tagja. Az Iparművészeti Múzeum őre, majd az Országos Képtár igazgatója. 1884-től tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban a Somogy megyei Tab kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 142, 143, 315, 316, 317, 318, 343
- Rác Athanáz* — (1821–1891) ügyvéd, megyei tisztségviselő, 1880–84 között Temes megye alispánja; 1884-től a Temes megyei kisbeckerekői kerület szabadelvű párti képviselője. — 151, 233
- Radetzky, Johann Joseph, gróf* — (1766–1858) osztrák tábornagy. — 32, 216, 217
- Radocza* — a Terézvárosi kaszinó jelöltje a főváros törvényhatósági választáson. 55, 245
- Raffaello, Santi* — (1483–1520) olasz festő és építész. — 228
- Rákóczi Ferenc, II* — (1676–1735). — 117
- Rákosi Viktor* — (1860–1923) író, újságíró, humorista. — 59, 248
- Rakovszky István* — (1849–?) szakíró, műfordító, 1878-tól

- tagja a képviselőháznak, az 1887–92-es ciklusban a Turóc megyei szucsáni kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 336
- Ráth Károly* — (1838–1902) ügyvéd, 1873-tól Budapest első főpolgármestere. — 54, 56, 57, 125, 245, 297
- Rembrandt, Harmensz van Rijn* — (1606–1669). — 40
- Rémi Róbert* — a Terézvárosi kaszinó jelöltje a főváros törvényhatósági választásakor. — 54, 55, 56, 57, 215, 245, 246
- Remus* — a római hősmonda szerint ikertestvérével, Romuluszal kitették a megáradt Tiberisz partjára, ahol egy nőstény farkas szoptatta, majd egy pásztor felesége nevelte fel az ikreket. Róma alapjainak lerakásakor Romulus megölte Remust, majd ő lett Róma első királya. — 56
- Révai Mór János* — (1860–1926) könyvkiadó, politikai író. — 196, 203, 207, 243
- Reviczky Gyula* — (1855–1889) költő, író, MK újságíró kollégája a PHnál. — 62, 251, 298
- Rohonyi Gyula* — (1852–?) ügyvéd, megyei tisztségviselő, az 1887–92-es ciklusban a Bács-Bodrog megyei kulpini kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 266
- Román Miron* — (1828–?) g. keleti román metropolita, erdélyi érsek, a főrendiház tagja. — 123, 293
- Roscher, Wilhelm* — (1817–1894) német közgazdasági író, egy. tanár. — 131
- Rozsival István* — (1844–?) esztergomi apátkanonok, 1881-től a Pozsony megyei stomfai kerület nemzetiségi programmal megválasztott képviselője. — 266
- Roszner Ervin*, báró — (1852–1928) jogi író, egy. magántanár, az 1887–92-es ciklusban a Nógrád megyei szécsényi kerületben választották meg szabadelvű párti képviselőnek. — 7, 80, 262, 263, 264
- Rudolf* trónörökös (1858–1889). — 226
- Rudnyánszky József*, báró — a főrendiház jegyzője. — 122
- Salamon király* — Izrael királya, aki i. e. 955–915 között uralkodott. — 140
- Salmen Jenő*, báró — (1828–1896) politikus, pénzügyi szakember, miniszteri tanácsos. — 265
- Samassa János* — (1828–1912) egyházi író, 1873-tól egri érsek, 1872-től haláláig a főrendiház tagja volt. — 51, 136, 155, 339, 340
- Sándor József* — (1853–1945) politikus, író, szerkesztő, 1885-ben egyik alapítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületnek (EMKE). — 158, 344
- Sartory János* — Pest város konzervatív városi tanácsnoka, kereskedő. — 54, 55, 57, 245, 246
- Schlauch Lőrinc* — (1824–1902) egyházjogász, az MTA ig. tagja, 1887-től nagyváradi püspök. — 122, 293
- Schneider* — Tisza Kálmán bérkocsijának kocsisa. — 28, 29, 211
- Schuster József Konstantin* — (1817–?) 1877-től kassai, 1886-tól váci püspök. — 172, 265
- Schvarcz Gyula* — (1839–1906) államtudományi szakíró, ökortörténész, az MTA tagja, közoktatási politikus. Az 1887–92-es ciklusban a Moson me-

- gyei surányi kerület szabad-
elví párti képviselője. — 73,
111, 259
- Scitovszki János* — (1785—1866)
esztergomi érsek, hercegprímás,
az MTA ig. tagja. — 40
- Sebők Zsigmond* — (1861—1916)
újságíró, ifjúsági író, a PHnál
MK szerkesztősi kollégája.
— 59, 73, 190, 238, 248, 253,
260
- Shakespeare, William* — (1564—
1616. — 289
- Sik Sándor* — fővárosi ügyvéd.
— 95, 275
- Sinor János* — (1813—1891) her-
cegprímás, az MTA ig. tagja.
— 275
- Singer Sándor* — az 1885-ben
alakított Singer és Wolfner
könyvkiadó egyik alapítója. —
44, 45, 199, 201, 207, 231, 232,
234, 247
- Sipulusz* ld. Rákosi Viktor
- Spöner Andor* — (1843—1917)
megyei árvászerző elnök, or-
szággyűlési képviselő, 1887-től
a szepesszombati kerületet kép-
viselte. — 345
- Sprinczer János* — (1849—?)
jogász, az 1887—92-es ciklus-
ban Pozsony megye Nagy-
szombat kerületének szabad-
elví párti képviselője. — 8
- Suttyombereki Dávid* — beszélő
név, a pletykaéhség szim-
bolumaként. — 159
- Szabó Endre* — (1849—1924) író,
műfordító, 1882-től az »Üstökös«
tulajdonos-szerkesztője. —
35, 219, 226
- Szádeczky-Kardoss Lajos* — (1859
—1935) történész, egy. tanár,
az MTA I. tagja. — 208
- Szalay Imre* — (1846—1902) po-
litikus, 1875—1884 között a
Somogy megyei lengyeltóti ke-
rületet képviselte függetlenségi
programmal, 1884-ben ugyan-
ott antiszemita programmal vá-
lasztották meg, az 1887—92-es
ciklusban is a lengyeltóti ke-
rületet képviselte, de újból
függetlenségi programmal. —
69, 89, 93, 96, 106, 258, 348
- Szana Tamás* — (1844—1908)
író, kritikus, művészettörté-
nész, szerkesztő. — 219, 226
- Szapáry Gyula*, gróf — (1832—
1905) 1873-tól több ízben állt
különböző minisztériumok élén,
1889-től földművelésügyi mi-
niszter volt, Tisza lemondása
után, 1890. márc. 13-tól 1892.
nov. 17-ig miniszterelnök volt.
Az 1887—92-es ciklusban a
Jász-Nagykun-Szolnok megyei
törökszentmiklósi kerületben
választották meg képviselővé.
— 9, 10, 12, 28, 53, 83, 84, 86,
87, 108, 109, 111, 118, 120,
126, 127, 134, 139, 141, 142,
143, 144, 148, 152, 154, 164,
167, 168, 169, 171, 172, 176,
177, 178, 179, 183, 189, 192,
210, 211, 256, 257, 267, 269,
290, 291, 303, 315, 316, 319,
320, 327, 328, 331, 332, 333,
334, 336, 338, 351, 356, 358,
360, 361, 363
- Szapáry Gyuláné*, grófnő — Sza-
páry Gyula felesége. — 265
- P. Szathmáry Károly* — (1831—
1891) író, szerkesztő. — 233
- Széchenyi István*, gróf — (1791—
1860). — 39, 160, 346, 347
- Széchenyi Imre*, gróf — (1858—
1905) agrárpolitikus, Somogy
megye életében töltött be sze-
repet. — 172, 363, 364
- Széchenyi Pál*, gróf (1838—1901)
1882. októberétől 1889. ápr.
9-ig földművelés-, ipar- és
kereskedelmügyi miniszter,
1884-től a kaposvári kerületet
képviselete a parlamentben. —
80

- Szécsen Antal*, gróf — (1819 — 1896) a főrendiház tagja, diplomata, az MTA tagja. — 32, 216
- Szederkényi Nándor* — (1838 — 1916) újságíró, helytörténész, 1873-tól tagja a parlamentnek, 1787-től Eger függetlenségi párti képviselője. — 126, 296, 297, 344, 345
- Szell Ákos* — (1845 — 1903) ügyvéd, az 1887 — 92-es ciklusban Nagylak függetlenségi párti programmal megválasztott képviselője. — 32, 106, 109
- Szemere Attila* — (1859 — 1905) újságíró, utazó; MK szerkesztéségi kollegája volt a PHnál. — 35, 219, 226
- Szendrey Gerzson* — (1849 — ?) ügyvéd, az 1887 — 92-es ciklusban antiszemita programmal választották képviselővé a Baranya megyei járdai kerületben. — 93, 106
- Szilágyi Dezső* — (1840 — 1901) 1871-től Deák-párti képviselő, a fúzió után a szabadelvű párt tagja, 1877-ben kilépett és 1878-ban az egyesült ellenzék egyik képviselője. Az 1881 — 87 közötti időszakban a főváros józsefvárosi kerületét képviselte. Az 1887-es választásokkor a siklósi kerületben kisebbségben maradt, 1887 őszén Pozsony I. kerületében pótválasztás során választották meg. 1889. ápr. 9-től igazságügy-miniszter. — 9, 10, 11, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 133, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 154, 170, 171, 176, 177, 211, 256, 270, 271, 272, 273, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 294, 295, 297, 298, 299, 300, 306, 307, 309, 310, 311, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 333, 335, 356, 362
- Szlávy József* — (1818 — 1900) politikus, miniszterelnök (1872 — 74), 1888-tól a főrendiház első alelnöke. — 172
- Szobieszki (Sobieski) János* — (1624 — 1696) 1674-től III. János néven lengyel király. — 41
- Szögyén-Marich László* — (1806 — 1893) konzervatív politikus, főispán, 1883 — 85 között a főrendiház elnöke, majd országbíró. — 60, 80, 105, 262, 263, 283
- Taaffe, Eduard von*, gróf — (1833 — 1895) osztrák államférfi, 1879-től 1893-ig miniszterelnök. — 148, 329
- Tabajdy Károly* — (1833 — 1886) Arad és Krassó-Szörény megye főispánja. — 238, 239
- Tábori Róbert* — (1855 — 1906) író, újságíró. — 248
- Tallán Béla* — (1851 — 1921) megyei tisztségviselő, 1886-tól Somogy megye főispánja. — 239
- Teleki József*, gr. — (1790 — 1855) történétíró, az MTA első elnöke. — 64
- Teleszky István* — (1836 — 1899) ügyvéd, jogi író, 1874-től tagja a képviselőháznak, az 1887 — 92-es ciklusban az Ugocsa megyei halmi kerület szabadelvű párti képviselője. — 11, 96
- Teutsch György Dániel* — (1817 — 1893) 1867-től szebeni evangélikus püspök. — 122, 123, 293, 294
- Thaly Kálmán* — (1839 — 1909) történész, az MTA tagja, 1878-tól országgyűlési képviselő,

- 1881-től Debrecen I. kerületének függetlenségi párti képviselője. — 93, 95, 114, 115, 157, 273, 274, 286, 288, 289
- Tibád Antal* — (1843–1902) jogász, 1875-től tagja a képviselőháznak és azóta az Udvarhely megyei székelyudvarhelyi kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. — 7, 8, 126, 296
- Tisza István* — (1861–1918) Tisza Kálmán legidősebb fia, közgazdasági tanulmányokat folytatott, 1884-től a vízaknai kerület szabadelvű párti képviselője. — 11, 15, 126, 288, 296
- Tisza Kálmán* — (1830–1902) 1875. okt. 20-tól 1890. márc. 13-ig miniszterelnök, az 1887–92-es ciklusban is Nagyvárad országgyűlési képviselője. — 7, 8, 9, 10, 22, 23, 24, 28, 43, 53, 57, 62, 67, 69, 70, 80, 104, 106, 109, 111, 116, 148, 150, 156, 175, 176, 178, 179, 188, 192, 193, 195, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 238, 239, 250, 255, 263, 282, 311, 327, 328, 357
- Tisza Kálmánné*, Degenfeld-Schomburg Ilona grófnő — (1839–1913?). — 12, 13, 14, 15, 43, 175, 193, 194, 195, 196, 229, 230
- Tisza Lajos*, gróf — (1832–1898) az 1879-es szegedi árvíz után a város újjáéptetésének kir. kormánybiztosa. 1883-ban érdemei elismeréséül grófi rangot kapott. Az 1884-es választásoktól állandóan Szeged I. kerületét képviselte. — 125, 206, 207
- Tisza Lajos* — (1879–?) Tisza Kálmán legfiatalabb gyermeke. — 9
- Toldy Ferenc* — (1805–1875). — 34
- Tolnay Gábor* — (1837–1918) mérnök, 1886-ig az Államvasutak igazgatója, majd országgyűlési képviselő. — 138
- Tolnai Lajos* — (1837–1902). — 59, 233, 234, 248
- Tóth Béla* — (1857–1907) író, újságíró. — 59, 247, 248
- Tóth Józsefné* — debreceni lakos, MK alkotta név. — 17
- Tóth Lőrinc* — (1814–1903) író, jogtudós, az MTA tagja. — 50, 240
- Tórs Kálmán* — (1843–1892) író, újságíró, 1878-tól a parlament tagja, megválasztásától Szentest várost képviselte függetlenségi párti programmal. MK személyes ismerőse. — 67, 156, 265
- Turgenyev, Iván Szergejevics* — (1818–1883). — 234
- Tutsek Anna* — (1865–1944) író, Tábori Róbert második felesége. — 248
- Udránszky József* — megyei tisztségviselő, országgyűlési képviselő. — 104, 282
- Ugron Gábor* — (1847–1911) 1872-ben balközépi képviselő, a fúzió után a függetlenségi párthoz csatlakozott, az 1880-as években aktívan részt vett a párt parlamenti csatározásaiban, az 1887–92-es ciklusban Kecskemét város I. kerületét képviselte. — 93, 107, 112, 113, 114, 115, 127, 136, 152, 153, 154, 155, 161, 162, 163, 164, 168, 169, 170, 176, 177, 262, 267, 276, 286, 287, 288, 289, 299, 331, 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 349, 350, 351, 352, 353, 356, 360, 361
- Urbanovszky Ernő* — (1826–?) megyei tisztségviselő, 1865-től országgyűlési képviselő; előbb

- Deák-párti, majd szabadelvű párti programmal. Az 1887–92-es ciklusban a Trencsén megyei Bittse kerületet képviselte. — 7, 127, 144
- Uzelác* százados, a fiurmei helyőrség tisztje. — 152, 153, 332, 333, 334
- Vadnai Károly* — (1832–1902) író, a »Fővárosi Lapok« szerkesztője, az MTA I. tagja, 1884-től Miskolc II. kerületének szabadelvű párti képviselője. — 59, 247, 248
- Vadnay Andor* — (1859–1901) jogász, 1882-től képviselő; az 1884–87-es ciklusban a Zala megyei tapolcai kerületben választották meg antiszemita programmal, 1887-ben ugyanott újra választották. — 343
- Váncsa Mihály János* — (1820–1892) gyulafehérvári és fogarasi gör. kat. érsek és metropolita. — 122, 123, 293
- Váradi Antal* — (1854–1923) középiskolai tanár, író, újságíró. — 31, 216
- Varasdy Károly* — (1846–?) ügyvéd, polgármester, az 1887–92-es ciklusban Szombathely szabadelvű párti képviselője lett. — 80, 263
- Varsányi*, az 1848/49-es szabadság (feltehetően MK teremtette) publicistája. — 42
- Vas Gereben* — (1823–1868) az 1850–60-as évek egyik népszerű írója. — 59
- Vaszary Kolos* — (1832–1915) 1891-től esztergomi érsek és hercegprímás. — 51, 243
- Vay Miklós*, báró — (1802–1894) kancellár, főrendiházi elnök, az MTA ig. tagja. — 122, 123
- Verhovay Gyula* — (1848–1906) hírlapíró, az 1884–87-es ciklusban Cegléd antiszemita párti képviselője; 1887-ben nem jutott mandátumhoz. — 70, 184
- Vértesi Arnold* — (1834–1911) író, hírlapíró. — 248
- Veszter Imre* — (1839–?) 1878-tól a Zala megyei alsólendvai kerület mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 103, 280
- Vilmos, II.* — (1859–1941) orosz király és német császár. Uralkodott: 1888–1918 között. — 213
- Visi Imre* — (1852–1889) újságíró, a »Hon« munkatársa, majd a »Nemzet« szerkesztője. 1884-től tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusra Budapest Józsefváros szabadelvű párti képviselője. — 62, 198, 251
- Vörösmarty Mihály* — (1800–1855). — 34, 222
- Vucsetics (Vuchetich) István* — (1836–1894) pap-tanár, 1891-től zágrábi érsek. — 51, 52, 53, 54, 241, 242, 243
- Wahrmann Mór* — (1832–1892) kereskedő. 1869-től haláláig a fővárosi lipótvárosi kerületet képviselte előbb Deák-párti, majd szabadelvű párti programmal. — 97
- Wekerle Sándor* — (1848–1921) pénzügyi szakember, pénzügyminisztériumi államtitkár, az 1887–92-es ciklusban a Szatmár megyei nagybányai kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. 1889. ápr. 9.-től pénzügyminiszter. — 106, 108, 130, 133, 134, 136, 139, 145, 156, 211, 255, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 310, 320, 323
- Wampeng* — MK játékos névképzése. — 160, 347

- Wodianer Béla* — (1831—1896) kereskedelmi vállalkozó, a parlamentnek 1869-től volt a tagja; az 1887—92-es ciklusban a Temes megyei esákovai kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 139, 313
- Wodianer Fülöp* — (1820—1899) könyvkiadó, könyvkereskedő és nyomdatulajdonos. — 207
- Wolfner József* — (1856—1932) könyvkiadó, a Singer és Wolfner könyvkiadó társtulajdonosa. — 44, 45, 198, 199, 200, 201, 207, 231, 232, 234, 247
- Zách Felicián* — (?—1330) Csák Máté híve, Károly király ellen végrehajtott sikertelen merénylete miatt megölték. — 9
- Zala György* — (1858—1937) szobrász. — 246
- Zalay István* — (1837—?) ügyvéd, megyei tisztségviselő, 1869-től több alkalommal Mád képviselője volt, az 1887—92-es ciklusban is ott választották meg szabadelvű párti programmal. — 72
- Závori Sándor* — (1840—?) orvos, fürdőorvos, MK kezelőorvosa volt Gleichenbergben. — 51, 241, 243
- Zay Adolf* — (1850—1907) ügyvéd, 1875-től képviselő, az 1887—92-es ciklusban is Brassó I. kerületének szász néppárti képviselője volt. — 81, 123, 263
- Zichy Antal*, gróf — (1823—1898) író, politikus, az MTA tagja. — 171
- Zichy Nándor*, gróf — (1829—1911) nagybirtokos, közgazdász és politikus, 1867-től Deák-párti, majd a Sennyei-féle konzervatív párt egyik vezére, később főrendiházi tag, 1894-ben a Katolikus Néppárt alapítója. — 12, 13, 14, 15, 43, 122, 124, 175, 193, 194, 195, 196, 229, 230, 293
- Zirzen Janka* — (1824—1904) pedagógus, a magyar nőnevelés és tanítóképzés egyik jelentős képviselője. — 142, 316, 317
- Zola, Émile* — (1840—1902). — 234

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. *Mikszáth Kálmán ülő-képe »A Hét«-ben.* »A Hét«, 1891. jan. 25., 2. évf. 4. szám, címlap)
- II. *A közigazgatási törvényjavaslat bizottsági tárgyalása alkalmával.* (»Borsszem Jankó«, 1891. márc. 15., 24. évf. 11. sz. 1. l.)
- III. *Az ellenzék és a kormány álláspontja a közigazgatási javaslatról.* (»Borsszem Jankó«, 1891. márc. 29., 24. évf. 13. sz. 1. l.)
- IV. *A »Magyar Hírlap« értékelése — humorista szemszögből. A tyúkanyó Mikszáth Kálmán, a kakas Horváth Gyula.* (»Borsszem Jankó«, 1891. márc. 29., 24. évf. 13. sz. 9. l.)
- V. *Horváth Gyula politikai fordulatának élclapban való visszhangja.* (»Borsszem Jankó«, 1891. május 3., 24. évf. 18. sz. 3. l.)
- VI. *Mikszáth Kálmán arcképe az Igmándi Mihály szerkesztette »Magyar szellemi élete« c. kötetből.*
- VII. *Ócsky Gergely arcképe a VÜ nekrológja mellett.* (»Vasárnapi Újság«, 1891. november 29., 38. évf. 48. sz. 781. l.)
- VIII. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatui c. gyűjteményes kötetének belső címlapja.*

TARTALOM

(Az első szám a szövegre, a második a jegyzetre utal.)

CIKKEK, TÁRCÁK

Tisza-klikk, keddi vacsorák	7	192
Tisza Kálmánné és gróf Zichy Nándor	12	193
A harang és a kalapács	16	196
A prenumeráció	18	209
Egy újságíró, egy mészáros és egy miniszterelnök	22	209
Álarc nélkül	25	210
A Schneider szürkéi Párizsban	28	211
Húsvét a színházban	29	213
A király szemüvege	31	214
Amnesztiát kérek!	35	217
Egy magyar nábob	38	227
Tisza Kálmánné és a nagyváradai asszonyok	43	229
Néhány szó a »Regénytár« századik kötetéhez	44	231
[Nyílt levél Légrády Károlyhoz]	46	235
Egy hatalmas főispán	48	238
Legenda	50	240
Vucsetics István »érsekről«	51	241
Ki a vivát?	54	243
[Az Egyetemes Regénytár Almanachja 1892-re Előszó]	57	247
Csiky Gergelyről	62	249
Hogy írják a darabokat	64	252
A karcolatok története	66	252
Az én jeles mondatom	74	260

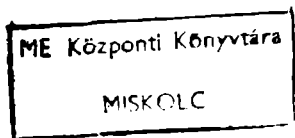
PARLAMENTI KARCOLATOK

Az első ülés	79	262
A mai ülés (jan. 20.)	80	263
Hány óra?	81	264
A mai ülés (febr. 13.)	82	266
A mai ülés (febr. 14.)	88	269
A mai ülés (febr. 18.)	90	271
A t. Házból (febr. 19.)	92	273
A mai ülés (febr. 20.)	95	275
A mai ülés (febr. 21.)	98	277
A mai ülés (febr. 22.)	102	279

A mai ülés (febr. 24.)	104	281
Szilágyi újabb beszéde és a szavazás	109	284
A mai ülés (febr. 26.)	112	285
A t. Házból (febr. 27.)	114	288
A t. Házból (márc. 8.)	117	290
A főrendiházból (márc. 10.)	121	292
Apróságok	125	294
A kodifikátor és a javaslat	127	298
A csendes Ház	129	301
Két év előtt és ma	132	301
A mai ülés (okt. 8.)	133	302
A mai vita (okt. 17.)	135	305
A t. Házból (okt. 18.)	137	309
A t. Házból (okt. 20.)	142	314
A mai ülés (okt. 21.)	144	320
A t. Házból (okt. 23.)	147	326
A mai ülés (okt. 24.)	151	331
A mai ülés (nov. 8.)	154	335
A mai ülés (dec. 12.)	156	341
A szójáték	158	344
A t. Házból (dec. 20.)	161	347
A t. közönség morog.	162	350
A t. Házból (dec. 22.)	164	351
A t. Házból (dec. 24.)	166	355
A főrendiházból (dec. 29.)	171	363

JEGYZETEK

Rövidítések	174
Bevezetés a jegyzetekhez	175
Mikszáth Kálmán és a Magyar Hírlap	178
Életrajzi jegyzetek és névmutató	366
A képmelléletekről	387

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat főigazgatója
A szerkesztésért felelős: Kürthy András — Műszaki szerkesztő: Kiss Zsuzsa
A kötésterv Csillag Vera munkája
Terjedelem: 24,5 (A/5) iv + 8 oldal melléklet
87.16145 Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat, Budapest — Felelős vezető: Hazai György

